

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

**GÜNÜMÜZ SELEFÎ HÂRİCÎ AKIMIN
ŞİDDET TEOLOJİSİ**

DOKTORA TEZİ

ALİ RIZA AKGÜN

İSTANBUL 2021

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

**GÜNÜMÜZ SELEFÎ HÂRİCÎ AKIMIN
ŞİDDET TEOLOJİSİ**

DOKTORA TEZİ

**ALİ RIZA AKGÜN
(141111002)**

**1. Danışman
(Prof. Dr. Ali BULUT)
2. Danışman
(Prof. Dr. Serdar DEMİREL)**

İSTANBUL 2021

18/03/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 141111002 numaralı Ali Rıza AKGÜN'nün hazırladığı "Günümüz Selefî Hâricî Akımın Şiddet Teolojisi " konulu Temel İslam Bilimleri Doktora tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 18/03/2021 Perşembe günü saat 14:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Prof. Dr. Ali BULUT	18/ 03/2021	KABUL
Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY	18/ 03/2021	KABUL
Doç. Dr. Ebu Bekir SİFİL	18/ 03/2021	KABUL
Dr. Öğr. Üyesi Tuba ERKOÇ BAYDAR	18/ 03/2021	KABUL
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EFE	18/ 03/2021	KABUL
(İkinci Danışman) *Prof. Dr. Serdar DEMİREL	18/ 03/2021

*2. Danışman varsa doldurulacak

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ali Rıza AKGÜN

İmza

TEŐEKKÜR

Çalıőmamın hazırlanması sürecinde ilgi ve desteklerini esirgemeyen birinci danıőmanım Prof. Dr. Ali BULUT'a ve tez konusunun belirlenmesi ve tezin sonuçlanması süresince bana daima yol gösteren ikinci danıőmanım Prof. Dr. Serdar DEMİREL'e en kalbî duygularımı ve Őukranlarımı arz ederim. Tez izleme sürecinde çalıőmamı takip ederek, ilmî katkı ve tavsiyelerde bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. İsmail YİĞİT, Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EFE'ye teőekkür ederim. Prof. Dr. Ahmet Turan ARSLAN hocama da yolumuzu aydınlatan tavsiyelerinden dolayı Őukranlarımı sunarım. Ayrıca çalıőmamı okuma lütfunda bulunan Dr. Hidayet Zertürk beye ve bu süreçte maddî-manevî emeği geçen bütün herkese teőekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ali Rıza AKGÜN

İstanbul 2021

GÜNÜMÜZ SELEFÎ HÂRICÎ AKIMIN ŞİDDET TEOLOJİSİ ALİ RIZA AKGÜN

ÖZET

Bu çalışmada, son yıllarda Ortadoğu merkezli uyguladıkları şiddet eylemleriyle dünya gündemine oturan günümüzdeki Selefî Hâricî akımın tarihî seyrini, düşünce dünyasını ve şiddet anlayışlarını dayandırdıkları dinî referanslarını tahlil ettik. Çalışmamızın birinci bölümünde, İslam'ın şiddete bakışını ve İslam'da ilk şiddet hareketi olan Hâricîleri inceledik. İnceleme sonucu, İslam'da merhamet, müsamaha ve barışın asıl olduğu, şiddetin savaş gibi zarurî durumlarda istisnâ olarak kullanıldığı ve kadim Hâricîlerle günümüzdeki Selefî Hâricî akımın temel şiddet anlayışında birbirine benzedikleri sonucuna vardık.

İkinci bölümde, akımın tarihî sürecini ve şiddet anlayışının seyrini inceledik. Akım, şiddet anlayışı bakımından üç merhale geçirdiğini gördük. Birinci merhale, şiddet anlayışının ilk oluştuğu ve müessis eserlerin yazıldığı Mısır dönemidir. Bu dönem 1960'lı yılların ortalarından, 1980'li yılların ikinci yarısına kadar devam etmiştir. İkinci merhale, akımın şiddet anlayışının Arap Yarımadası kökenli zâhirî ve lafızcı anlayışla mezcedilerek daha şedit hale geldiği ve uluslararası boyut kazandığı dönemdir. Bu dönem, 1980'li yılların ortalarından, 2000'li yıllara kadar Afganistan merkezli devam etmiştir. Üçüncü merhale, din ve cihat adına İslam'ı kendileri gibi yorumlamayan Müslümanlara dahi şiddet uyguladıkları ve Hâricîlik vasfıyla anıldıkları Irak ve Suriye dönemidir. Bu dönem, akımın 2003 yılında Irak'ta toplanmasıyla başlamış olup, son meşhur liderleri Ebu Bekir el-Bağdâdî'nin 2019'da öldürülmesiyle son bulmuştur.

Üçüncü bölümde, akımın düşünce dünyasını, zihniyetlerini oluşturan fikhî ve fikrî arka planı, şiddet adına savundukları fikirlerde Ehl-i Sünnet'in temel ilkelerine

riayet ettikleri ve Müslümanların maslahatı için cihat ettikleri iddialarını ele aldık. Yaptığımız araştırma sonucu, şiddet fihhının oluşmasında ilmî ve fikrî zafiyetin yanı sıra, tecrübe eksikliğinin etkili olduğu, son geldikleri nokta itibariyle kendilerini desteklemeyen Müslümanlar dâhil bütün insanları ötekileştiren ve din adına öldürmeyi kutsal sayan bir düşünceye sahip oldukları anlaşılmış oldu. Aynı zamanda şiddet düşüncesinin açıkça tezahür ettiği tekfir, hâkimiyet, velâ-berâ ve cihat konularında Ehl-i Sünnet âlimlerin ortaya koydukları ilmî kurallara riayet etmedikleri ve cihat adına gerçekleştirdikleri eylemlerden en çok Müslümanların ve İslam Dünyası'nın zarar gördüğü gerçeğiyle karşılaştık.

Anahtar kelimeler: Selefilik, Hâricîlik, Aşırılık, Şiddet, Cihat, Teoloji.

**THE THEOLOGY OF VIOLENCE OF TODAY'S
SALAFĪ-KHĀRIJĪ MOVEMENT
ALĪ RIZA AKGÜN**

ABSTRACT

In this study, we have analyzed the religious references for the thought paradigm and understanding of violence as well as the historical development of today's Salafī-Khārijī movement. This movement has taken spotlight center stage in world affairs in recent years due to their violent protests originating in the Middle East. In the first section of our study, we analyzed Islam's outlook on violence, and the Khawārij who were the first violent movement in Islam. As a result of the analysis, we concluded that mercy, pardoning, and peace are foundational in Islam, that violence exists as an exception in necessary situations such as war, and that the previous Khawārij and the current Salafī-Khārijī movement are similar to one another in their understanding of violence.

In the second section, we analyzed the movement's historical progress and the development of their understanding of violence. We found that the movement went through three phases of development from the standpoint of their understanding of violence. The first phase is the Egyptian period in which the understanding of violence first formed, and the formational scripts were written. This period continued from the mid 1960's till about the second half of the 1980's. This movement in the second phase intensified and became an international movement as a result of mixing with a literalist and zāhirī understanding that originated in the Arabian Peninsula. Afghanistan became the center during this period from the mid 1980's until the 2000's. The third phase is the period of Iraq and Syria, where they used violence and attacked other Muslims who did not share their interpretations in the name of jihad and were described as Khārijīs. This period started in 2003 when the movement

gathered in Iraq and continued until the death of their infamous leader, Abu Bakr al-Baghdadi in 2019.

In the third section of this study, we have addressed their worldview, the legal and intellectual background of their thought, their justification of violence as being part of the foundational principles of Ahl- Sunna, and their claim that their jihad is for the welfare of the Muslims. As a result of our research, it has become clear that their violent fiqh isn't just a result of their intellectual weakness but also their lack of experience. They engage in the othering and killing of anyone who disagrees with them, including Muslims. We reached the conclusion that their violent worldview, which becomes apparent in the areas of anathematization, sovereignty, walā' wa barā', and jihad, is not in adherence with the rules put forth by the scholars of Ahl al-Sunna. The Muslims and the Muslim world at large were most harmed by their actions which were done in the name of jihad

Keywords: Salafism, Khārijīs, Extremism, Violence, Jihad, Theology.

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Son yıllarda İslam Dünyası'nın Ortadoğu merkezli bir kaos ve şiddet ortamına sürüklenmek istendiğine şahit olmaktayız. Söz konusu kaosu ve şiddeti körükleyenlerin başında bulunan Batı, bunun Müslümanlar içerisinde kalıcı bir iç probleme dönüşmesi için hayli uğraştı ve sonunda başarılı oldu, diyebiliriz. Artık günümüzde İslam Dünyası ve özellikle Ortadoğu, dış tehdidin yanı sıra, uluslararası mihrakların müdahil olduğu bir iç tehdit ve şiddetle karşı karşıyadır.

Ehl-i Sünnet dışı bazı fırkaların -Şianın bazı kolları gibi- son yıllarda özellikle Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen'de –emperyalist ve sömürgeci güçlerin dolaylı bir şekilde önlerini açmasıyla- şiddete yönelmelerinin yanı sıra, kendisini Ehl-i Sünnet'e nispet eden, Hâricî zihniyetli Selefî bir akımın da Irak ve Suriye merkezli şiddet ve terör eylemlerine bütün dünya tanıklık etti. Müslümanların kahir ekseriyeti söz konusu akımın eylemlerini şiddet ve terör olarak değerlendirirken, bu eylemleri gerçekleştiren ya da sahiplenilen söz konusu eylemlerin dinî bir takım referanslara dayandığını ve dolayısıyla meşru olduğunu iddia etmektedirler.

Hâricî zihniyetli bu akım, İslam'ın büyük günah saydığı masum kanı dökmeyi cihat saymakta ve bu yolda ölmeyi şehitlik addetmektedir. Burada ciddi bir kavram kargaşası ve insanların dünya ve ahiret hayatını ilgilendiren bir vehamet söz konusudur. Şiddet yanlısı bu tür akımlar mevcut anlayışlarıyla sadece Müslümanların can ve mal güvenliğine kastetmekle kalmamakta, geleceklerini etkileyerek zulüm, kahır ve işgalleri devam ettiren rejimlerin ömürlerini uzatmaktadırlar. Bu tür akımların, özellikle İslamî alt yapısı zayıf, temel hak ve hürriyetleri kısıtlanan ve İslamî çalışmalarından dolayı rejimler tarafından zulme ve hakarete maruz kalan çevreleri etkiledikleri bilinmektedir. İçinde bulunduğumuz coğrafyadaki inanç ve fikir hürriyetinden istifade edilerek, söz konusu akımın düşünce ve zihin dünyasını yansıtan kitapların -tercüme edilerek- yayımlandığına şahit olmaktayız. Ayrıca internet ortamı

başta olmak üzere sosyal medyayı ve kitle iletişim araçlarını kullanarak kendi fikirlerini yaydıkları ve özellikle genç kitleleri etkiledikleri bilinmektedir.

İslam'ın öğretilerine uygun düşmeyen tutum ve davranışların açığa çıkartılması ve 'düşüncenin düşünceyle tashihinin gerekliliği' tezinden hareketle, toplumumuzu şiddeti savunan düşüncelere karşı uyarmak için "Günümüz Selefi Hâricî Akımın Şiddet Teolojisi" adlı bu çalışmayı yaptık. Bu akım cihat adıyla uyguladığı şiddet ve terör eylemlerini meşru göstermek için, dayanak olarak kullandığı dinî ve fikhî referanslarını ilmî bir metotla ele alarak değerlendirdik. İlmî ve akademik çalışmalar yapılarak toplumumuza doğru bilginin ulaştırılması ilim adamları ve araştırmacılar üzerine dinî bir vecîbe ve insânî bir sorumluluktur. Bu çalışmanın toplumumuz için faydalı olacağını ve bizden sonra bu alanda araştırma yapacak olanlara katkı sağlayacağını umut ediyoruz.

Çalışmamız; giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte, çalışmamızın konusu, kapsamı, yöntemi ve kaynaklarıyla ilgili bilgi verdik. Birinci bölümde, İslam'ın şiddete bakışını ve İslam'da ilk şiddet hareketi olan Hâricîleri inceledik. İkinci bölümde, akımın tarihî sürecini ve şiddet anlayışının seyrini ortaya koyduk. Üçüncü bölümde ise, akımın düşünce dünyasını, zihniyetini oluşturan fikhî ve fikrî arka planı, şiddet anlayışlarının tezahür ettiği ana konuları ilmî gelenek içerisinde değerlendirdik. Sonuçta ise, çalışmamızda ulaştığımız sonuçları belirttik.

Ali Rıza AKGÜN

İstanbul 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	ix
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ	1
1. ÇALIŞMANIN KONUSU VE KAPSAMI.....	1
2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1. İSLAM'IN ŞİDDETE BAKIŞI VE İSLAM'DA İLK ŞİDDET YANLILARI .	7
1.1. İSLAM'IN ŞİDDETE BAKIŞI.....	7
1.1.1. Şiddetin Lügat ve Kavramsal Anlamı.....	7
1.1.2. İslam Öncesi Şiddet	9
1.1.3. Kur'an'ın Şiddete Yaklaşımı.....	11
1.1.4. Kur'an'da Merhamet ve Affedicilik.....	12
1.1.5. Sünnet'in Şiddete Yaklaşımı.....	14
1.1.6. Makâsıd-ı Şerîa Açısından Aşırılık ve Şiddet	18
1.1.7. Vasatiyet ve İtidal Kavramı.....	19
1.1.8. Vasatiyet ve İtidalin İslam'daki Yeri	20
1.2. İSLAM'DA CEZA HUKUKU, CİHAT VE ŞİDDET.....	21
1.2.1. İslam Hukukunda Ceza Kavramı	21
1.2.2. İslam'da Dünyevî Cezaların Gayesi ve Şiddet	22
1.2.3. İslam'da Cihadın Gayesi ve Şiddet	24
1.3. İSLAM'DA ŞİDDET YANLISI İLK AKIM: HÂRİCÎLER.....	26
1.3.1. Hâricîlerin Teşekkülü.....	26
1.3.2. Hâricîlerin Toplumdan Uzaklaşması.....	29
1.3.3. Fikrî Şiddetten Fiilî Şiddete Yönelmeleri	31
1.3.4. Temel Dinî Anlayışları	32

İKİNCİ BÖLÜM	36
2. GÜNÜMÜZDEKİ SELEFÎ HÂRİCÎ AKIMIN VE ŞİDDET TEOLOJİSİNİN OLUŞUM, GELİŞİM VE UYGULAMA SÜRECİ	36
2.1. MISIR DÖNEMİ.....	36
2.1.1. Osmanlı Sonrası İslam Dünyası'nın Genel Durumu	37
2.1.2. Mısır İhvan-ı Müslimîn Cemaati'nin Kuruluşu	38
2.1.3. İhvan-ı Müslimîn ve Kraliyet Rejimi	40
2.1.4. İhvan-ı Müslimîn ve Askerî Yönetim	42
2.1.5. Aşırılık ve Şiddet Düşüncesinin Oluşum Süreci	43
2.1.6. Aşırılık ve Şiddet Yanlısı Akımın Oluşmasındaki Ana Etkenler	47
2.1.6.1. Batı'nın İslam Dünyasına Müdahalesi.....	48
2.1.6.2. Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı, Hilafetin ve İslam Hukukunun İlgası..	49
2.1.6.3. Rejimler Tarafından Uygulanan Zulüm ve Şiddet.....	51
2.1.6.4. Toplumda Dinî ve Ahlakî Yozlaşmanın Artması.....	53
2.1.6.5. Şiddet Yanlısı Akımın Oluşumundaki Diğer Etkenler.....	55
2.1.7. Mısır'da Aşırılık ve Şiddet Yanlısı Gruplar	56
2.1.7.1. Tekfir ve Hicret Cemaati.....	57
2.1.7.2. Tekfir ve Hicret Cemaati'nin Temel Görüşleri.....	59
2.1.7.3. Tekfir ve Hicret Cemaati'nin Görüşlerinin Değerlendirilmesi.....	63
2.1.7.4. Tanzîmu'l-Cihat.....	64
2.1.7.5. Salih Seriyeye ve Tanzîm-u Şebâb-ı Muhammed.....	65
2.1.7.6. <i>Risâletü'l-Îmân</i> 'da Siyaset ve Cihatla İlgili Görüşler.....	67
2.1.7.7. Salih Seriyeye'nin Görüşlerinin Değerlendirilmesi.....	69
2.1.7.8. Abdüsselam Ferec ve Enver Sedat'ın Öldürülmesi.....	71
2.1.7.9. <i>el-Ferîzatü'l-Ğâibe</i> 'de Siyaset, Cihat ve Diğer Cemaatlerle İlgili Görüşler.....	72
2.1.7.10. <i>Risâletü'l-Îmân</i> ve <i>el-Ferîzatü'l-Ğâibe</i> 'deki Görüşlerin Karşılaştırılması.....	76
2.1.7.11. Salih Seriyeye ve Abdüsselam Ferec'den Sonra Tanzîmu'l-Cihat....	78
2.1.7.12. Cemaatu'l- İslamiyye.....	79
2.1.7.13. Cemaatu'l- İslamiyye'nin Rejime Karşı Sertleşme Süreci.....	80
2.1.7.14. Cemaatu'l- İslamiyye'nin Silahlı Mücadeleye Başlaması.....	82

2.1.8. Seyyid Kutub'un Hayatı ve Mücadelesi	84
2.1.9. Seyyid Kutub'un Şiddete Bakışı.....	86
2.1.10. Mısır Döneminin Özellikleri ve Değerlendirilmesi	89
2.2. AFGANİSTAN DÖNEMİ	93
2.2.1. Afgan-Rus Savaşı ve Mücahitlerin Afganistan'a Gidişi.....	93
2.2.2. Abdullah Azzam ve Afgan Cihadındaki Rolü.....	95
2.2.3. Arap Mücahitler ve Afganistan'daki Fikrî Ortam	98
2.2.4. Mısır Merkezli İhtilafların Afganistan'a Taşınması	101
2.2.5. Şiddet Yanlılarının Abdullah Azzam ve Afgan Mücahitler Hakkındaki İthamları	104
2.2.6. Celalabat Savaşı ve IŞİD'çi Zihniyetin Ortaya Çıkışı.....	109
2.2.7. Abdülkadir b. Abdülaziz ve Şiddet Yanlısı Selefler Üzerindeki Etkisi	111
2.2.8. Abdülkadir b. Abdülaziz'in <i>el-Umde</i> ve <i>el-Câmi'</i> Adlı Kitapları.....	114
2.2.9. <i>el-Umde</i> ve <i>el-Câmi'</i> de Aşırılık ve Şiddet içerikli Görüşler	115
2.2.10. <i>el-Umde</i> ve <i>el-Câmi'</i> in Değerlendirilmesi	118
2.2.11. Rus Ordusu'nun Çekilmesi Sonrası Arap Cihatçılar.....	120
2.2.12. Aşırılık ve Şiddet Yanlılarının Cezayir Olaylarındaki Rolü	121
2.2.13. Taliban Emirliği ve Cihatçı Selefler.....	122
2.2.14. Üsâme b. Ladin ve el-Kâide Örgütü.....	124
2.2.15. el-Kâide-Taliban İlişkileri.....	131
2.2.16. 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Döneminin Sonu.....	133
2.2.17. Afganistan Döneminin Özellikleri ve Değerlendirilmesi.....	137
2.3. IRAK VE SURİYE DÖNEMİ	139
2.3.1. Cihatçı Selefî Akım'ın Irak'ta Toplanması.....	139
2.3.2. Cihatçı Selefî Akım'ın Irak'taki Diğer Direniş Gruplarına Bakışı..	142
2.3.3. Ebû Mus'ab ez-Zerkâvî'nin Karakteristik Yapısı ve Cihat Anlayışı	146
2.3.4. Ebû Abdullah el-Muhacir ve <i>Mesâil min Fıkhi'l-Cihâd</i> Adlı Kitabı	149
2.3.5. Irak Döneminde Selefî Hâricî Akımın Cihat Anlayışı.....	151
2.3.6. Zerkâvî Döneminde Irak'ta Gerçekleştirilen Şiddet Eylemlerinden Bazıları.....	153

2.3.7. Zerkâvî Sonrası Selefî Hâricî Akım	155
2.3.8. Sünnî Aşiretler Öncülüğünde Kurulan Sahavât (Uyanış) Grupları	157
2.3.9. Ebû Bekir el-Bağdâdî Dönemi ve İŞİD'e Giden Yol	159
2.3.10. Ebu Bekir el-Bağdâdî'nin Hayatı ve Karakteristik Yapısı.....	163
2.3.11. Irak ve Suriye Döneminin Özellikleri ve Değerlendirilmesi.....	165
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	168
3. SELEFÎ HÂRICÎ AKIMIN TEOLOJİK YAPISININ TAHLİL VE TENKİDİ	168
3.1. AKIMIN DÜŞÜNCE DÜNYASI VE ŞİDDET	168
3.1.1. Akımın Düşünce Dünyasının Oluşum Süreci.....	168
3.1.2. Akım İçerisinde Kapalı Toplum Kültürünün Yaygınlığı.....	170
3.1.3. İhtilafa ve Tefrikaya Eğilimli Olmaları.....	171
3.1.4. Sabır ve Teenni ile Hareket Etmemeleri.....	173
3.1.5. Taassup ve Tarafgirlikte Aşırılıkları	174
3.1.6. Kendilerine Aşırı Güvenmeleri ve Dünya Gerçeklerini Göz Ardı Etmeleri.....	175
3.1.7. Âlimlere İtibar Etmemeleri.....	176
3.1.8. Diğer Cemaatleri ve Direniş Gruplarını Yok Saymaları	179
3.1.9. Mezheplere ve Tasavvufa Karşı Tutumları.....	183
3.2. SELEFÎ HÂRICÎ AKIMIN DİN ANLAYIŞI, NASLARI VE İSLAM AHKÂMINI YORUMLAMA VE UYGULAMA USÛLÜ.....	185
3.2.1. İslamî İlimlere Yaklaşımları.....	185
3.2.2. Selefî ve Hâricî Zihniyete Sahip Olmaları.....	187
3.2.3. Zâhirî ve Lafızcı Din Yorumunu Benimsemeleri.....	193
3.2.4. Fetvalarında ve Kararlarında Fıkhu'l-Vakı'i Dikkate Almamaları	199
3.2.5. İslam Ahkâmını Uygulamada "Tedrîciliği" Kabul Etmemeleri.....	204
3.2.6. İslam Ahkâmını Uygulamada "İ'tibâru'l-meâlâtı" Dikkate Almamaları.....	208
3.3. SELEFÎ HÂRICÎ AKIMIN AŞIRILIK VE ŞİDDET ANLAYIŞININ TEZAHÜR ETTİĞİ ANA KONULAR: TEKFİR, HÂKİMİYET, VELÂ-BERÂ VE CİHAT	214
3.3.1. Selefî Hâricî Akımda Tekfir Fıkhı ve Şiddet.....	214
3.3.1.1. Küfür ve Tekfir Kelimelerinin Lügat ve Kavramsal Anlamı.....	215

3.3.1.2. Tekfirin Tehlikesi ve Sonuçları.....	216
3.3.1.3. Ehl-i Sünnet'in Tekfir Konusundaki Duyarlılığı	218
3.3.1.4. Büyük-Küçük Küfür Ayırımı ve Akımın Konuya Bakışı	219
3.3.1.5. Mutlak-Muayyen Tekfir ve Akımın Konuya Bakışı.....	220
3.3.1.6. Muayyen Tekfire Mâni Olan Sebepler.....	221
3.3.1.7. Akımın Tekfir Anlayışı ve Değerlendirilmesi	224
3.3.2. Selefî Hâricî Akımın Hâkimiyet Anlayışı ve Şiddet.....	226
3.3.2.1. Hâkimiyet Kelimesinin Lügat ve Kavramsal Anlamı	227
3.3.2.2. Hâkimiyet Konusunun Dindeki Yeri	228
3.3.2.3. Osmanlı Sonrası Hâkimiyet Meselesinin Gündeme Gelişi	230
3.3.2.4. Akımın Hâkimiyet Anlayışı ve Değerlendirilmesi	231
3.3.3. Selefî Hâricî Akımın Velâ-Berâ Anlayışı ve Şiddet	235
3.3.3.1. Velâ ve Berâ Kelimelerinin Lügat ve Kavramsal Anlamları	235
3.3.3.2. Velâ-Berâ Konusunun Dindeki Yeri	236
3.3.3.3. Akımın Velâ-Berâ Anlayışı ve Değerlendirilmesi.....	240
3.3.4. Selefî Hâricî Akımın Şiddet Anlayışının Fîli Olarak Tezahür Ettiği Alan: Cihat	242
3.3.4.1. Cihat Kelimesinin Lügat ve Kavramsal Anlamı	243
3.3.4.2. Cihadın Önemi, Gayesi ve Cihat Ahlakı.....	245
3.3.4.3. Akımın Cihat ve Şiddet Anlayışının Serüveni	247
3.3.4.4. Akımın Cihat Anlayışı	252
3.3.4.5. İslam Dünyası'ndaki Rejimlere Karşı Cihat İlan Etmeleri	255
3.3.4.6. ABD ve Batı'ya Karşı Cihat İlan Etmeleri	258
3.3.4.7. Direniş Gruplarına ve Müslümanlara Karşı Cihat İlan Etmeleri	264
SONUÇ.....	269
KAYNAKÇA	273

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
s.	Sayfa/sayfalar
d.	Doğum tarihî
t.y.	Basım tarihî yok
y.y.	Basım yeri yok/yayınevi yok
vd.	Ve diğerleri
s.a.s.	Sallallâhü aleyhi ve sellem
H.z.	Hazreti
h.	Hicrî
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
thk.	Tahkik eden
a.g.m.	Adı geçen makale/madde
a.m.	Aynı makale
bs.	Baskı
ö.	Ölüm tarihî
nşr.	Neşre hazırlayan
a.s.	Aleyhisselam
b.	Bin/oğlu

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN KONUSU VE KAPSAMI

Yeryüzünde henüz insanın varlığından söz edilmeyen bir dönemde, melekler tarafından işaret edilen ve insanlığın yaratılması ile fiilen başlayan şiddet, insanlık tarihî boyunca çeşitli sebeplerle ortaya çıkmış ve değişik şekillerde tezahür etmiştir. Ekonomik, siyasî, sosyolojik ve psikolojik sebeplerden kaynaklandığı gibi, şiddet zaman-zaman inanca dayalı olarak da kendisini göstermiştir. Gerek dinî metinler, gerekse tarihî veriler ve vesikalar, insanlık tarihîyle başlayan şiddetin tarih boyunca devam ettiği bilgisini bizlere vermektedir. Meleklerin insana dair ilk ifadesinden de anlaşıldığı üzere, yeryüzünde fesat çıkartmak ve kan dökmek eğiliminde olan insanın, haksız yere kan dökmeyi büyük günah ve hatta ebedi cehennemlik sayan İslam dinine inanmasına rağmen, zaman-zaman İslam'ın gayri meşru saydığı şiddete başvurduğu bir vakiydir.

İslam tarihinde şiddete yönelen ilk organize akım, hicrî ilk yüzyılda ortaya çıkmış ve Hâricîlik adıyla anılmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda farklı yerlerde ve farklı isimler altında şiddet yanlısı akımların varlığı devam etmiştir. Günümüzde de kendisini Müslüman olarak niteleyen farklı mezhep ve ekoller içerisinde şiddet yanlısı akımların ve grupların varlığı bilinmektedir. Bunlardan biri de kendilerini Ehl-i Sünnet'e nispet eden ve Cihatçı Selefiler olarak tanımlayan, ancak Müslümanları tekfir etmeleri ve cihat adına uyguladıkları aşırılık ve şiddet bakımından kadim Hâricîleri çağrıştırdıkları için, günümüzdeki çoğu araştırmacının kendilerini “Günümüz Hâricîleri” ya da “Selefi Hâricî Akım” olarak adlandırdıkları akımdır. Çalışmamızda bu akımı aşırılık ve şiddet yönüyle ele alıp değerlendireceğiz. Daha açık bir ifadeyle cihat adına savundukları şiddeti dayandırdıkları dinî ve fikhî anlayışlarını, gerçekleştirdikleri şiddet eylemlerine dinden referans bulma

konusundaki çarpıklıklarını ve dinî nasları algılama ve yorumlamadaki tutarsızlıklarını ilmî gelenek içerisinde izah edeceğiz.

Çalışmamızın birinci bölümünde, şiddetin lügat ve kavramsal anlamını, İslam'ın şiddete bakışını, İslam öncesi Arap Yarımadası'nda mevcut olan şiddeti sonlandırma konusunda Hz. Peygamber'in gayretini ve makâsıdu'sş-şerîa (şeriatın ana maksatları) açısından şiddetin nasıl anlaşılması gerektiğini ortaya koymaya çalışacağız. Şiddet konusunu öncelikli olarak ele almamızın sebebi, söz konusu akımın cihat adına uyguladığı şiddeti İslam'ın şiddet anlayışıyla karşılaştırmak ve değerlendirmek içindir. İkinci bölümde, akımın tarihî sürecini inceleyeceğiz. Tarihî süreç içerisinde akımın şiddet anlayışının fikhî ve fikrî alt yapısının oluşumunu, gelişimini ve geçirdiği evrelerde etkili olan olayları, şahısları ve temel eserleri ele alacağız.

Çalışmamızın üçüncü bölümünün birinci başlığında, akımın mensuplarının düşünce dünyalarının oluşum sürecini, bu süreçte etkili olan sosyolojik ve psikolojik etkileri, kendilerini nasıl tanımladıklarını, Gayri müslimlere ve kendileri gibi düşünmeyen Müslümanlara yönelik bakış açılarını inceleyeceğiz. İkinci başlıkta, fikhî ve fikrî alt yapılarının oluşmasında etkili olan eğitim süreçlerini, nasları ve İslam ahkâmını yorumlamada takip ettikleri usullerini, aşırılık ve şiddete evrilmelerinde etkili olan ilmî, fikrî ve usûlî sorunlarını ele alacağız. Üçüncü başlıkta ise, akımın aşırılık ve şiddet anlayışlarının tezahür ettiği tekfir, hâkimiyet, velâ-berâ ve cihat (silahlı mücadele) konularını detaylı bir şekilde ele alıp değerlendireceğiz. Konuları incelerken, akımın gerek fikrî, gerekse eylemsel boyutta Ehl-i Sünnet'e ve selefte bağlılık iddialarını ve bu iddialarını desteklemek için kullandıkları dinî delillerin kendilerine ne derece referans olduğunu değerlendireceğiz.

Çalışmamız boyunca ele alacağımız konular daha çok, akımın fikhî ve fikrî yönünü ifade eden Selefilik anlayışları, eylem boyutunu ifade eden cihat ve şiddet anlayışları etrafında şekillenecektir. Akımın temel dinî anlayışını oluşturan Selefilik, ilk dönemlerde daha çok "İtikadî konuların izahında, Kur'an ve Sünnet'in lafzına bağlı kalan ve te'vili kabul etmeyen ekole bağlılık" anlamında kullanılmıştır.¹ Bu

¹ Mustafa Öz, **İslam Mezhepleri Tarihi**, İstanbul, Ensar Yayınları, 2011, s. 410.

ekol, Ehl-i Sünnet-i Hâssa, Ehl-i Hadis ve Ehl-i Hak gibi isimlerle de anılmıştır. Söz konusu ekolün o dönem, -bu dönemde olduğu gibi- İslam'ın bütün konularını anlama ve yorumlamada İslam'ın ilk üç neslinin yolunu takip ettiği gibi bir iddiası yoktu. Farklılık sadece itikadî konuların izahındaydı.²

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Selefilik kavramı genişletilerek, “İslam'ın bütün konularını anlama ve yorumlamada selefe (ashab, tabiîn ve tebe-i tabiîn) tabi olmak, Kur'an ve Sünnet'i onların anlayışları doğrultusunda yorumlamak” şeklinde tarif edilmeye başlanmıştır.³ Bu anlamıyla günümüzde Selefilik iddiasıyla ortaya çıkan birden fazla akımın varlığı bilinmektedir.⁴ Bu akımlardan biri de, “Selefilik” ve “cihatçılık” iddiasında olduğu halde “Hâricî zihniyetle” hareket eden “tekfirci” ve “şiddet yanlısı” akımdır. Biz bu çalışmamızda sadece bu akımı ele alacağız. Akımın dinî yorumlamada ve cihat anlayışında selefe ne denli tabi olduğu ve Müslümanların faydasına cihat ettiği iddiasının pratikte ne derece tutarlı olduğunu ele alıp değerlendireceğiz.

Söz konusu akımın aşırılık ve şiddette zirve yaptığı dönem, Irak ve Suriye dönemidir (2005 ve sonrası). Bu dönem kendi anlayışları doğrultusundaki Selefililiği ve cihat anlayışlarını benimsemeyenlerin içlerinde tutunamadığı dönemdir. Bu dönemde, -kadim Hâricîler gibi- kendi din anlayışları üzere olmayan Müslümanları tekfir edip öldürmekten çekinmemiş ve bu tür eylemleri kendilerini Allah'a yaklaştırdıkları inancıyla kutsal saymışlardır. Bu anlayışlarına binaen akımın zihniyetini, nasları (Kur'an ve Sünnet'i) yorumlama metodunu, fikrî ve fikhî arka planını ifade eden Selefilik kavramıyla beraber şiddet ve vahşet yönünü ifade eden Hâricilik kavramını da kullandık ve çalışmamızı “Günümüz Selefî Hâricî Akımın Şiddet Teolojisi” şeklinde isimlendirdik.

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Çalışmamızda takip edeceğimiz yöntemle ilgili olarak şunları söyleyebiliriz: Bu çalışmada pratikten teoriye doğru bir yol izleyeceğiz. Önce akımın oluşum ve

² Mustafa Öz, a.g.e., s. 406.

³ Müfrih Süleyman el-Kûsî, **Selefilik**, (trc. Ahmet İyibildiren) İstanbul, Guraba, 2013, s. 35-36.

⁴ Müfrih Süleyman el-Kûsî, a.g.e., s. 35-36.

gelişim tarihîni/pratiğini ve eylemsel yönünü ortaya koyarak, fikhî ve fikrî yapısını bizzat sahada yaptıklarıyla tanıyacağız. Sonra akımın düşünce ve fıkıh dünyasını, nasları yorumlama usûlünü ve öne çıkardıkları ana fikirlerini (tekfir, hâkimiyet, velâ-berâ ve cihat) ele alıp değerlendireceğiz. Akımın fikhini, fikrîyatını ve görüşlerini değerlendirme sadedinde, öncelikle akımın öncüleri ve yazarları tarafından akımın fikhini ve fikrîyatını ortaya koymak için yazılan eserlerden hareket edeceğiz. Kendi görüşlerini bizzat kendi eserlerinden naklederek ortaya koyacağız. Bu eserlerin yanı sıra, akım dışından olup akımı tanıtmaya ve değerlendirme amaçlı kitap yazan araştırmacıların ve âlimlerin eserlerini de kullanacağız.

Akımın yazarları tarafından yazılan eserlerde, özellikle Cezayir, Irak, Suriye vb. yerlerde akımdan sâdır olan olumsuzluklar ve akımın mensupları tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemleriyle ilgili fazla bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla bu tür bilgileri akım dışından olan yazarların eserlerinden ve haber sitelerinden nakletmek zorunda kaldık.

Söz konusu akım tarihî itibarıyla çağdaş olduğu gibi, devamlı olarak gündem ettikleri siyasî tekfir, hâkimiyet, vela-berâ ve cihat gibi konular da, siyaset fikhini ilgilendiren ve şartlara göre değişkenlik arz eden güncel konulardır.⁵ Dolayısıyla çalışmamızda daha çok akımın tarihîne, savunduğu fikirlere ve gerçekleştirdiği şiddet eylemlerine vakıf olan çağdaş âlimlerin ve araştırmacıların eserlerine ve beyanatlarına müracaat ettik. Bütün bunların yanı sıra, temel meseleleri değerlendirirken Kur'an-ı Kerim ve hadis kaynakları başta olmak üzere gerekli ana kaynakları da kullandık.

Akımın gündem ettiği konular genellikle yönetimle ve siyasetle ilgili olduğu için akım hakkında eser yazan ve değerlendirme yapanların birçoğu zaman zaman içinde buldukları siyasî ortamın ve kendilerini kuşatan şartların etkisinde kalarak objektif olmayan değerlendirmelerde bulunmuşlardır.⁶ Akademik ve ilmî çalışmanın gereği olarak, çalışmamızda ele aldığımız konuları güncel siyasetin etkisinden uzak, ilmî ve akademik üslup içerisinde inceleyip değerlendirmeye çalıştık.

⁵ Mervân Şehâde, **Tahavvulâtu'l-Hitâbi's-Selefi**, Beyrut, eş-Şebeketu'l-Arabiyye li'l-Ebhâs ve'n-Neşr, 2010, s. 67.

⁶ Osman Ahmed el-Kumeyhî, **Masfûfâtu'l-Muntalekâti'l-Fikriyye li'l-Ğulât ve Duâti'l-Unf**, Kahire, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2012, c. I, s. 75.

Bu çalışmada şiddet yanlısı bir akımı, ana omurgası ve temel fikirleri bağlamında ele alacağız. dolayısıyla söz konusu fikirlere sahip olan irili-ufaklı bütün grupların haritasını çıkartmak ya da bu fikirlere öncülük eden bütün şahısları listelemek gibi bir amacımız yoktur. Çünkü gruplar ve şahıslar değişkenlik arz edebilir. Bir dönem bir fikrî savunan şahıslar ve gruplar, belirli bir dönem sonra o fikrî savunmaktan vazgeçebilir. Ancak anlayışlar ve fikirler kolay kolay yok olmazlar. Bir dönem yok olmaya yüztutsa da, uygun ortamı bulunca yeniden yeşerirler.

Çalışmamızda kullandığımız kaynaklar hakkında genel bilgi verecek olursak, akımın fikrîyatını ve fikhını öğrenmek için, öncelikle akımın öncüleri ve yazarları tarafından telif edilen eserleri kullandık. Bu eserlerin içerikleri ve yazılış gayeleriyle ilgili gerekli bilgiyi çalışma içerisinde gerekli yerlerde verdik. Kur'an-ı Kerim ve ana hadis kaynakları çalışmamız boyunca kullandığımız ana kaynaklardandır. Araştırmamızın merkezinde olan şiddet, tekfir, hâkimiyet, velâ-berâ, cihat vb. kavramları izah etmek ve İslam'daki yerlerini ortaya koymak için, lügat ve kavram kitapları başta olmak üzere bu meseleler hakkında özel olarak yazılmış eserleri kullandık. İlk şiddet hareketi olan Hâricîlerin kısa tarihlerini ve şiddet anlayışlarını, İslam Tarihî ve İslam Mezhepler Tarihî kitapları aracılığıyla inceledik. Akımın tarihî seyrini ve eylemsel boyutunu ortaya koymak ve fikirlerini değerlendirmek için, daha çok akım dışındaki çağdaş âlimlerin ve yazarların eserlerini kullandık. Diğer bir ifade ile söyleyecek olursak, çalışmamız çağdaş bir akımı tanımaya ve değerlendirmeye dönük olduğu için kullandığımız kaynakların çoğu çağdaş, azı klasik kaynaklardır.

Çalışmamız Ortadoğu ve Arap Dünyası merkezli bir akım hakkında olduğundan kaynaklarımız büyük oranda Arapçadır. Arapça kaynakların yanı sıra, Türkçe kaynak da kullandık. Bu kaynaklar dip notlarda belirtildiği gibi, kaynakçada da liste halinde verilmiştir.

Yaptığımız araştırmaya göre, Türkçede bizim çalışmamız gibi söz konusu akımı hem pratik/tarihsel süreç, hem de ana fikirleri açısından ele alan akademik bir çalışma yapılmamıştır. Türkçede yapılan çalışmalar daha çok akımı tarihî, siyasî ya da terör eylemleri yönüyle ele alan çalışmalardır. Arap-İslam Dünyası'nda da konuyu

bir bütün olarak ele alan akademik çalışmaların olmadığına şahit olduk. Araa yapılan çalışmalar daha çok, bazı cemaatler tarafından akımın fikirlerini taşıdıkları thmetini üzerlerinden atma gayesiyle yapılmış, akımın bazı görüşlerini değerlendirmeye yönelik çalışmalardır. Bizden sonraki çalışmalara temel olması amacıyla, çalışmamızda akımı hem tarihsel süreci (pratik yönü), hem de ana fikirleri (teorik yönü) açısından ele alarak bir bütün olarak değerlendirdik.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM'IN ŞİDDETE BAKIŞI VE İSLAM'DA İLK ŞİDDET YANLILARI

Çalışmamızın bu bölümünü üç alt başlıkta ele alacağız. Birinci başlıkta, şiddetin lügat ve kavramsal anlamını, İslam öncesi Arap Yarımadası'nda mevcut olan şiddeti sonlandırma konusunda Kuran'ın ve Hz. Peygamber'in müdahalesini, makâsıdu'ş-şerîa (şeriatın ana maksatları) açısından şiddetin nasıl anlaşılması gerektiğini, vasatiyet ve itidalin İslam'daki yerini izah edeceğiz. İkinci başlıkta, İslam ceza hukuku ve cihat farızasındaki şiddetin ne tür bir şiddet olduğunu ortaya koyacağız. Üçüncü başlıkta, ilk şiddet yanlısı olan Hâricîlerin şiddet anlayışlarını ve temel dinî argümanlarını tahlil etmeye çalışacağız.

1.1. İSLAM'IN ŞİDDETE BAKIŞI

1.1.1. Şiddetin Lügat ve Kavramsal Anlamı

Şiddet kelimesi lügatte, “yumuşaklığın zıddı, tabîî halinden daha fazla olma, sertlik, kabalık ve aşırılık” anlamlarına gelmektedir.⁷ Kullanıldığı yere ve bağlamına göre çoğunlukla sertlik, yıkıcılık ve saldırganlık gibi olumsuz anlamlarda kullanılan kelime, nadiren de olsa bir şeyin sağlam ve kuvvetli olduğunu ifade etmek için olumlu anlamda da kullanılmıştır.⁸ Türkçeye Arapçadan geçmiş olan şiddet kelimesi Türkçede de çoğunlukla sertlik, yıkıcılık ve saldırganlık, bazen de sağlamlık ve kuvvetlilik anlamlarına gelmektedir.⁹

⁷ İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemaleddîn Muhammed, "Şiddet", **Lisânu'l-Arab**, Beyrut, Dâru Sâdır 3. bs., 1994; Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakub, "Şiddet", **el-Kâmûsu'l-Muhît**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 4. bs., 1994.

⁸ Şiddet kelimesinin farklı kalıpları ve kullanımları için bkz. İbn Manzûr, "Şiddet", **a.g.e.**

⁹ Ferit Devellioğlu, "Şiddet", **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 20. bs., 2003; İlhan Ayverdi, "Şiddet", **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, Kubbealtı Lügatı, 2008.

İslamî literatürde şiddetin kavram olarak kullanımı henüz yenidir.¹⁰ İslam fihına dair yazılan kadim kitaplarda şiddet adıyla çerçevesi belirlenmiş ve kullanılmış bir kavram yoktur. Kadim fıkıh kitaplarında gerek devlete, gerekse kamuya/topluma karşı işlenen şiddet içerikli suçlar için suçun şekline ve niteliğine göre hırâbe,¹¹ bağı¹² ve kat'ut-tarîk¹³ gibi tabirler kullanılmıştır.¹⁴

Günümüzde yaygın şekilde kullanılan şiddetin tarifinde bir ittifak yoktur. Şiddetin tarifi inançların, siyasî görüşlerin, şartların ve bağlamın farklılığına göre çeşitlilik arz etmektedir.¹⁵ Bireyler, toplumlar, kurumlar, hatta devletler bile şartların ve algıların değişmesiyle kendi şiddet tanımlarını değiştirebilmektedirler.¹⁶ Biz de şiddeti kendi konumuz bağlamında ele alıp tarif etmeye çalışacağız. Çalışmamızda inceleyeceğimiz günümüzdeki Selefî Hâricî akımın 'kendine özgü' dinî yorumlarla zihinlerinde oluşturdukları aşırı ve saldırgan algının köklerini ve bu algı doğrultusunda gerçekleştirdikleri yıkıcı ve haddi aşan eylemlerini göz önüne aldığımızda onların uyguladığı şiddeti şu şekilde tarif edebiliriz: “Müslümanların kahir ekseriyetince kabul ve nesilden nesile tevarüs edilene aykırı, “tekfirci” bir din anlayışı temelinde ve cihat adı altında kendilerine özgü anlayışlarını karşı tarafa kabullendirmek ve o doğrultuda bir yaşam tarzı oluşturmak için uyguladıkları aşırılık ve güç kullanımınıdır.”

Şiddet denildiğinde genellikle zararlı ve yıkıcı 'eylemler' akla gelir. Ancak irade sahibi bir varlık olan insanın bilinçli olarak gerçekleştirdiği her fiilde olduğu gibi, şiddette de tasavvur ve eylemden oluşan 'iki boyut' vardır. Tasavvur boyutu,

¹⁰ Saffet Köse, "Oryantalizmin Ağında Mahkûm Edilen Cihat Olgusu ve Şiddetle Kurulan Sanal İlişkisi", **Din ve Şiddet**, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2016, s. 493.

¹¹ Hırâbe: Soygun ve eşkıyalık yapmak için silahlı çete oluşturmak. Bkz. Sa'dî Ebû Ceyb, **Mu'cemu Luğati's-Seria**, Beyrut, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2019, c. I, s. 463-464; Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2. bs., 2005, s. 193.

¹² Bağy: Halkın canına, malına kastetmeksizin, kendince haklı sebeplerle meşru yöneticiye karşı ayaklanmaktır. Bkz. Sa'dî Ebû Ceyb, **a.g.e.**, c. I, s. 228; Mehmet Erdoğan, **a.g.e.**, s. 44.

¹³ Kat'ut-tarîk: Halkın malını ya da canına kastetmek için, yollarını kesip onların korkuya düşmesine sebebiyet vermektir. Bkz. Sa'dî Ebû Ceyb, **a.g.e.**, c. III, s. 526; Mehmet Erdoğan, **a.g.e.**, s. 296.

¹⁴ Nuri Tuğlu, **İslam'ın Şiddet Karşılığı**, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2016, s. 43; Şevket Topal, "İslam Ceza Hukukunda Suça Uygulanan Had, Kısas, Tâzir vb. Müeyyideler Şiddet Olarak Algılanabilir mi?", **Din ve Şiddet**, s. 581.

¹⁵ İbrahim el-Haydarî, **Sosyolojya'l-Unf ve'l-İrhâb**, Beyrut, Dâru's-Sâki, 2015, s. 18; Hüsamettin Erdem, "Şiddet ve Şiddet Çeşitleri", **Din ve Şiddet**, s. 62-63.

¹⁶ Halil Aydınalp, **İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör**, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2011, s. 39.

şiddetin bir yöntem olarak zihinlerde kurgulanıp şekillendirilerek bir düşünce/teoloji ve metot haline gelme sürecidir.¹⁷ Eylem boyutu ise, zihinlerde şekillenen şiddetin dışa vurulup, zararlı ve yıkıcı fiile dönüşmesidir.¹⁸ Sonuçta fiilî şiddetin oluşmasındaki ana muharrik güç 'ilk olarak zihinlerde şekillenen' şiddet tasavvurudur. Şiddet teolojisinden kastımız: Şiddetin bu akıma özgü bir takım dinî yorumlarla kutsallaştırılarak/ibadet niyeti ile sistematik bir şekilde uygulanmasıdır.

Şiddetin dinî naslardaki kullanımına gelince, Kur'an ve Sünnet'te şiddet çoğunlukla olumsuz anlamda kullanılmış ve gayri meşru görülmüştür. Ancak İslam'ın öngördüğü dünyevî cezalarda ve savaş gibi durumlarda zarurete ve ihtiyaca binaen şiddet meşru görülmüştür.¹⁹ Günümüzde İslam hukuku başta olmak üzere, genel İslamî literatürde Kur'an ve Sünnet'teki kullanımına paralel olarak şiddet, çoğunlukla gayri meşru/olumsuz anlamda kullanılmaktadır.²⁰ Bu çalışmamızda şiddeti gayri meşru/olumsuz anlamda kullanacağız. Meşru anlamda kullandığımızda ise belirteceğiz.

1.1.2. İslam Öncesi Şiddet

İslam'ın temel iki kaynağı olan Kur'an ve Sünnet'in şiddete bakışını incelemeye geçmeden önce, İslam öncesi dönemde Mekke'de ve Arap Yarımadası'nda yaşayan toplumların içinde bulunduğu şiddete değinmemiz yerinde olacaktır. Bu dönemde var olan şiddetin boyutu anlaşılınca, hem o toplumun İslam öncesi şiddet algısıyla, İslam sonrası şiddet algısı arasındaki fark ortaya çıkmış olacak, hem de İslam'ın bu alandaki dönüştürücü gücünün boyutu anlaşılacaktır.

Hz. Muhammed'in (a.s.) Peygamber olarak gönderildiği dönemde, Arap Yarımadası'nda yaşayan toplulukları siyasi anlamda toparlayan bir hukuk sistemi ve

¹⁷ Mustafa Çağrı, "Şiddetin Kavramsal Çerçevesi ve İslam Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi", **Din ve Hayat**, TDV Yayınları, Sayı 15, 2012.

¹⁸ Mustafa Çağrı, "a.g.m."

¹⁹ Bu konuyu ileride detaylı bir şekilde açıklayacağız

²⁰ Şiddetin Kur'an ve Sünnet'te olumsuz anlamda kullanımı sayılamayacak kadar çoktur. Şiddetin Kur'an'da az da olsa olumlu anlamda kullanımına örnek, Fetih, 48/29; Nûr, 24/2; Tevbe, 9/123. Şiddetin Hadislerde olumlu anlamda kullanımına örnek, Ebû Dâvud, Süleyman es-Sicistanî, **Sünenü Ebî Dâvud**, Beyrut, el-Mektebetü'l-Asriyye, nşr. M. Muhyiddin Abdulhamid, t.y., Buyû, 23; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, **Sünenü't-Tirmizî**, nşr. Ahmed Şakir, M. Fuad Abdulbaki, Kahire, Mektebetü'l-Bâb el-Halebî, 1975, Buyû, 15.

bir devlet geleneği yoktu. Daha çok çöl ortamında dağınık şekilde yerleşmiş²¹ kabilelerde atadan babaya tevârus edilen kabile örf ve adetleri hâkimdi.²² Böylesi bir ortamda insanları bir araya getirmek ve yüz yıllardır devam eden keskin kabile ayrılıklarına ve şiddete son vermek için Müslümanlara has bir iç hukuk ve Medine'de yaşayan bütün insanları kuşatacak umumî bir hukuk vaz etme işine öncülük eden ilk kişi, Hz. Peygamber'dir.²³

İslam öncesi Arap Yarımadası'nda yaşayan Arapların büyük çoğunluğu çok sınırlı su kaynakları çevresinde, sert çöl hayatı yaşayan ve geçim zorluklarından dolayı, zaman zaman çevre kabilelere saldırmak suretiyle yağmacılık yapan, gerektiğinde bu yolda karşı kabileden insanları öldüren ya da kaçırap esir eden topluluklardı.²⁴ Bütün bu olumsuzluklara zamanla oluşan kan davaları da eklenince aralarındaki kabile savaşları sonu gelmez bir hal alıyordu. Hatta bu savaşlar içerisinde çok kanlı geçen ve meşhur olanlarını ifade etmek için kullanılan "Eyyâmu'l-Arab" (Arapların önemli günleri) tabiri, Araplar arasında şöhret kazanmıştır.²⁵ Yüzyıllar boyunca yaşanan bu olumsuzluklar dolayısıyla kabileler arasındaki var olan bu durum, şiddet ve düşmanlık ilişkisine dönüşmüştü. Kabile insanındaki baskın ruh; her hâlükârda kendi kabilesinin haklılığını savunmak ve kabilenin kazanması için ölümüne mücadele etmek esasına dayanan asabiyetti.²⁶

İslam'ın zuhuru öncesi Câhiliye Arapları'nın kötü hasletlerinden sayılan kabile asabiyetçiliği, gasp, içki, kumar, fuhuş, kan davası gütme, faizcilik, hırsızlık, yetim malı gasp etme ve toplumdaki zayıfların haklarının hiçe sayılması gibi

²¹ Hz. Peygamber'in bi'seti döneminde Arap Yarımadası'nda yaşayan topluluklar, yaşadıkları yere göre bedevî ve hadârî olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Azınlığı oluşturan hadârîler belirli merkezlerde yaşarken, çoğunluğu oluşturan bedeviler çöl ortamlarında yaşarlardı. Bunlar daha çok su ve ot arayışında oldukları için otlak ve sulak yerleri takip ederek çölde sürekli intikal halindeydiler. Geniş bilgi için bkz. Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed, **es-Sîretu'n-Nebeviyye fî Dav'il-Kur'an ve's-Sünne**, Dimeşk, Dâru'l-Kalem, 1992, c. I, s. 49.

²² Hafız Ahmed Accâc el-Kermî, **el-İdâre fî Asri'r-Resûl**, Kahire, Dâru's-Selâm, 2. bs., 2007, s. 29; Ebû Şehbe, **a.g.e.**, c. I, s. 60.

²³ Muhammed Hamîdullah, **İslam Peygamberi**, İstanbul, Beyan yayımları, 2004, s. 160; Ahmet Bostancı, **Kamu Hukuku Açısından Hz Peygamber'in Gayri Müslimlerle İlişkileri**, İstanbul, Rağbet, 2001, s. 27.

²⁴ Semîre ez-Zâyid, **el-Câmi' fis-Sîreti'n-Nebeviyye**, 1. bs., y.y., t.y., c. I, s. 48; Hakkı Dursun Yıldız, "Arabistan" (İslam Öncesi), **DİA**, İstanbul, 1991, c. III, s. 254.

²⁵ Muhammed Ali es-Sallâbî, **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, İskenderiyye, Dâru'l-Îmân, 2002, c. I, s. 33; Hakkı Dursun Yıldız, "a.g.md.", **DİA**, c. III, s. 254.

²⁶ Adem Apak, "Tarihsel Tecrübe Olarak Merhamet ve Şiddet Açısından İslam", **Şiddet Karşısında İslam**, Ankara, DİB Yayınları, 2. bs. 2015, s. 341-343; Semîre ez-Zâyid, **a.g.e.**, c. I, s. 48.

olumsuzluklarla beraber;²⁷ yiğitlik, cesaret, saldırgan karşı koyma, cömertlik, ahde vefa, misafirperverlik, kanaatkârlık ve kendine sığınanı himaye etme gibi olumlu hasletleri de vardı.²⁸ Ancak onlarda mevcut olan merhamet ve şiddet arasında bir değerlendirme yapıldığında, kesinlikle sertlik, şiddet ve sorunların çözümünde hemen kılıca sarılmanın o dönemin baskın anlayışı olduğu ortaya çıkacaktır.

1.1.3. Kur'an'ın Şiddete Yaklaşımı

Şiddet konusuna değişik şekillerde değinen Kur'an, ilk şiddet hadisesi olarak bilinen Kâbil'in Hâbil'i öldürme olayını da anlatır.²⁹ Allah (c.c.) Kur'an'da olayla ilgili olarak, " ... *Nihayet nefsi onu (Kâbili), kardeşini (Hâbili) öldürmeye itti ve onu öldürdü. Bu yüzden (Kâbil) kaybedenlerden oldu*"³⁰ buyurarak, olayı sadece tarihî bir vakıa olarak zikretmekle kalmamış, aynı zamanda şiddete dair hükmünü bu olay üzerinden vermiştir.

İnsanı dünyaya imtihan için gönderen Allah, imtihan gereği ona fücür ve takva özelliğini ilham ettiğini bildirmiştir: "*Ona (nefse) fücürünü ve takvasını ilham etti.*"³¹ Fücür insanı aşırılık, şiddet ve isyana, takva ise Allah'a itaat ve kulluğa götürür. Aşırılık, şiddet ve diğer kötülüklerin kaynağı olan fücürü nefiste yaratan Allah, "*Nefsini arındıran kimse kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklerle gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır*" buyurarak,³² nefsin kötü istek ve arzularının dizginlenmesini, şiddet ve aşırılıktan arındırılmasını yine kendisi emretmiştir. Allah Teâlâ nefsi hastalıklardan saydığı; insanın kendisini müstağni görmesiyle ilgili olarak, "*Hayır; insan kendini müstağni gördüğünde kesinlikle azgınlaşır*"³³ buyurarak, sadece aşırılığın ve şiddetin kendisini değil, aynı zamanda onları oluşturan sebeplerin de kötü hasletler olduğunu beyan etmiştir.³⁴

Aşırılık ve şiddetin sonuçlarından biri olan haksız yere cana kıymayı bütün insanlığı öldürmeye eş tutan Allah şöyle buyurmuştur: "*... Her kim (öldürülen) bir*

²⁷ Ebû Şehbe, a.g.e., c. I, s. 94.

²⁸ Ebû Şehbe, a.g.e., c. I, s. 95; ez-Zâyd, a.g.e., c. I, s. 49.

²⁹ Mâide, 5/27-28.

³⁰ Mâide, 5/30.

³¹ Şems, 91/8.

³² Şems, 91/9-10.

³³ Alak, 96/6-7

³⁴ Konuyla ilgili ayetlerden bazıları: Zuhuf, 43/23; Âraf, 7/88; Ğafir, 40/27; Âlâ, 87/14; Şems, 91/9.

cana (insana) veya yeryüzünde bozgunculuk (fesat) çıkartmaya karşılık olmaksızın (yani haksız yere), bir cana (insana) kıyarsa (onu öldürürse) bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim de bir canı (insanı) kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur."³⁵ "*Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın muhterem (dokunulmaz) kıldığı cana kıymayın...*"³⁶ Burada zikrettiğimiz vb. ayetler,³⁷ aşırılık ve şiddetin Allah indinde ne denli kötü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

1.1.4. Kur'an'da Merhamet ve Affedicilik

İslam'ın birinci kaynağı Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda dikkat çeken en önemli özelliklerinden biri, yüz on dört sûrenin -biri hariç-³⁸ hepsinin "*Rahman ve rahîm olan Allah'ın adıyla*" (besmele ile) başlayarak, Allah Teâlâ'nın merhamet ve affedicilik sıfatlarını öne çıkartmış olmasıdır.³⁹ Bunun yanı sıra Allah'ın merhamet ve affedicilik sıfatlarını ifade eden ayetlerin Kur'an'ın değişik yerlerinde yüzlerce kez tekrarlanması, merhamet, müsamaha ve affediciliğin Allah katında ne denli değerli olduğunu ortaya koymuş ve dikkatimizi bu hakîkate çekmiştir.⁴⁰

Allah Teâlâ, rahmeti ile azabını kapsayıcılık açısından karşılaştırma sadedinde, "*Azabımı (sadece) istediğime isabet ettiririm. Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır*"⁴¹ buyurarak, rahmetinin azabı karşısındaki enginliğini açıkça ortaya koymuştur. Yine meleklerin, müminlerin bağışlanması için, "*Ey Rabbimiz sen her şeyi rahmetinle ve ilmînle kuşattın. Tevbe edip senin yoluna girenleri affeyle ve onları cehennem azabından koru.*"⁴² şeklindeki yakarışlarında da Allah Teâlâ'nın merhametinin ve affediciliğinin her şeyi kuşattığına vurgu yapılmıştır.

³⁵ Mâide, 5/32.

³⁶ İsrâ, 17/33. Masum cana kıymanın haramlığını ifade eden diğer bazı ayetler: Nisa, 4/93; Mâide, 5/33; Furkan, 25/68-69; Bakara, 2/229

³⁷ Şiddete dayalı ilişki biçimini reddeden bazı ayetler: Bakara, 2/208; En'am, 6/108; Mümtehine, 60/8; Mü'minûn, 23/96.

³⁸ Tevbe sûresi besmele ile başlamayan tek sûredir.

³⁹ Tevbe sûresinin haricindeki bütün sûreler (yüz on üç sûre) besmele ile başlar. Bunlara Neml sûresinin otuzuncu ayetindeki besmele de eklenince Kur'an'da bismelinin tekrarlanması yüz on dörde yükselmiş olur.

⁴⁰ Yûsuf el-Karâdâvî, **el-İslam ve'l-Unf**, Kahire, Dâru's-Şurûk, 3. bs., 2010, s. 15.

⁴¹ Araf 7/156.

⁴² Ğafir 40/7.

Kur'an'daki sûrelerden birinin Allah'ın isimlerinden er-Rahmân ile başlaması⁴³ ve Hz. Peygamber (a.s.) tarafından sûrenin bizzat bu isimle isimlendirilmesi, Allah'ın sonsuz merhametine işaret etmektedir. Elbette bazı ayetlerde Allah, ceza verici ve intikam alıcı olduğunu ifade etmiştir. Ancak bu ifadelerden önce ya da sonra, kendisinin çok bağışlayıcı ve merhamet sahibi olduğunu vurgulaması, merhametinin ve bağışlayıcılığının asıl olduğuna işaret etmektedir.⁴⁴

Allah Teâlâ, Resûlüne, *“Allah'ın rahmetiyle sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer sert ve katı kalpli olsaydın kesinlikle etrafından dağılırdı”*⁴⁵ buyurarak, sertlik ve katı kalpliliğin ne denli olumsuzluklara sebebiyet verebileceğine, yumuşaklık ve müsamahanın ise toparlayıcı ve birleştirici özelliğine dikkat çekmiştir. Başka bir ayette Allah (c.c.), Hz. Peygamber'i *“Âlemlere rahmet”* olarak gönderdiğini bildirerek,⁴⁶ Onun en önemli ve kapsayıcı özelliğinin merhamet olduğunu ortaya koymuştur. Allah, insanları İslam'a davet yöntemi konusunda da Hz. Peygamber'e, *“(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütte çağır ve onlarla en güzel şekilde cidal (münazara) et”*⁴⁷ buyurarak, Henüz Müslüman olmamış insanları İslam'a çağırırken esas alınacak metodun, hikmet, güzel öğüt ve onların tutarsızlıklarını ortaya koyacak en uygun cidal ve münazara yöntemi olduğunu beyan etmiştir.⁴⁸

Allah Teâlâ, *“Kullarıma (mü'minlere) söyle: (İnsanlara) En güzel sözü söylesinler...”*⁴⁹ ve *“İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse (bile) sanki sıcak bir dost oluvermiştir”*⁵⁰ buyurarak, insanlarla kurulacak ilişkilerin sert söylem ve şiddet üzerine değil, güzel söz ve hoş muamele üzerine kurulması gerektiğini emir

⁴³ Rahman, 55/1.

⁴⁴ el-Karadâvî, a.g.e., s. 15.

⁴⁵ Âl-i İmran, 3/159.

⁴⁶ Enbiya, 21/107. Hz. Peygamber de, *“Ey insanlar! Ben kesinlikle (Allah tarafından) hidayeti öğretici olarak gönderilmiş bir rahmetim”* buyurmuştur. Bkz: Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, **el-Müstedrek**, nşr. Mustafa Abdulkadir, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990. İman, 3.

⁴⁷ Nahl, 16/125.

⁴⁸ Abdurrahman Ateş, **Kur'an'a Göre Dinde Zorlama ve Şiddet Sorunu**, İstanbul, Beyan Yayınları, 2002, s. 65.

⁴⁹ İsrâ, 17/53.

⁵⁰ Fussilet, 41/34,

buyurmuştur. Yine başka bir ayette, "*Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir*"⁵¹ buyruğuyla aşırılık ve şiddet mefhumu içerisinde mülahaza edilen fenalık, azgınlık ve çirkin işler açıkça yasaklanırken, aşırılık ve azgınlığın zıddı olan iyilik yapmak, akrabaya yardım etmek ve adaletli olmak emredilmiştir..

1.1.5. Sünnet'in Şiddete Yaklaşımı

Hız. Peygamber'in risaletinin ilk yıllarından itibaren Müslümanların karşı karşıya kaldığı en büyük sorun, müşriklerin onlara karşı uyguladıkları şiddet ve saldırganlıktı. Resûlullah'ın insanlığın dünya ve ahiret mutluluğu için yapmış olduğu çağrıya Mekke uluları şiddetle karşılık vermiş, zayıf ve kimsesizler başta olmak üzere, Müslümanlara karşı topyekûn bir dışlama ve tecrit uygulamışlardı.⁵² Müslümanlar, müşrikler tarafından uğradıkları dışlama ve saldırılardan dolayı, zaman zaman Hız. Peygamber'e gelerek şikâyetle bulunmuş ve uğradıkları şiddete karşılık verme isteklerini ısrarla dile getirmişlerdi.⁵³ Ancak O Müslümanlara, Allah'ın emri gereği⁵⁴ sabretmelerini ve İslam davasını dünyevî bir çıkar elde etme çabası şeklinde gösterecek bir çatışmaya girmekten kaçınmaları gerektiğini tenbihledi. Müslümanlar Peygamber'in bu emrine imtisal ederek bu süreçte herhangi bir şiddet eylemine girişmekten kaçındılar. Müslümanların Mekke'deki bu sıkıntılı dönemi on üç yıl devam etti. Mekke müşriklerinin Müslümanların insanlık ve merhamet yüklü yaklaşımlarına olumlu cevap vermeleri şöyle dursun, zamanla daha da azgınladılar ve sonuçta Müslümanlar yerlerini, yurtlarını terk ederek Mekke'den Medîne'ye hicret etmek zorunda kaldılar.

Mekke Dönemi'nde karşı karşıya kaldıkları eziyet ve işkenceye rağmen Müslümanların şiddete yönelmelerine asla müsaade etmeyen Hız. Peygamber,

⁵¹ Nahl, 16/90.

⁵² İbn Hişâm, **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, thk. Taha Abdurrauf Sa'd, Kahire, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.y., c. I, s. 199-222; İbn Kesîr, İmaduddîn Ebu'l-fidâ İsmail b. Ömer, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1997, c. II, s. 95-103; M. Hamîdullah, **a.g.e.**, s.88-98.

⁵³ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, **Sahîhu'l-Buhârî**, nşr. Muhammed Züheyr, Dâru Tavkî'n-Necât, h., 1422. Menâkıb, 22; Nesâî, Ahmad b. Şuayb, **Sünen'ü-Nesâî**, nşr. Abdulfettah Ebû Gudde, Halep, Mektebetu Matbûâtî'l-İslamiyye, 1986, Cihad, 1.

⁵⁴ Bkz. Nahl, 16/127; Şûrâ, 42/43; Ahkaf, 46/35; Müzzemmil, 73/10; En'am, 6/55.

Medine'de de aynı tavrını sürdürdü. İslam'a davet faaliyetlerine barışçıl bir üslupla başladı ve çevresiyle dostane ilişkiler kurmak için gayret etti. Ancak Onun bütün bu gayretleri ve Medîne vatandaşlığı⁵⁵ çerçevesinde bütün Medinelileri bir araya getirme çabası, Mekke müşrikleri, Yahudiler ve Medîne'deki bazı Arap kabilelerin Müslümanlara karşı takındıkları düşmanca tavırdan dolayı akamete uğradı.⁵⁶

Merhamet, müsamaha ve bağışlamayı asla elden bırakmayan Hz. Peygamber, zayıf ve güçsüz olduğu dönemde yaptığı gibi kuvvetli ve üstün olduğu dönemde de bu tavrını değiştirmemiştir. Bunun en güzel örneği, Bedir Savaşı sonrası yaşanan şu hadisedir; Müslümanlara karşı yıllarca düşmanlık yapmış olan Mekke müşrikleriyle yapılan ilk savaşta (Bedir savaşı) bazı müşrikler esir düşmüştü.⁵⁷ Bu esirlerden fidye verebilenlerin fidye karşılığında, fidye verecek durumda olmayıp okuma-yazma bilenlerin ise on çocuğa okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbest bırakılması,⁵⁸ Hz. Peygamber'in o gün için düşmanlarına karşı gösterebileceği en merhametli davranıştı.

Hz. Peygamber güç ve kuvvet elinde olduğu halde, Mekke'nin fethinden hemen sonra yaptığı konuşmada, "*Ey Kureyşliler! Bugün size karşı nasıl bir muamele yapacağımı sanıyorsunuz?*" diye sordu. Onlar, "Sen iyi bir kardeş ve iyi bir kardeş oğlusun!" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "*Gidin, serbestsiniz!*" buyurdu.⁵⁹ Düşmanına karşı güçlü konuma geçtiğinde kesinlikle düşmanından intikam almayı affetmeye tercih eden o günkü Arap örfüne rağmen, O'nun düşmanlarını affetmesi, kadim düşmanları Mekke müşriklerinin dahi takdirini kazanmasına vesile olmuştur. Öte yandan Tâif yolculuğunda kendisine eziyet edenlere beddua etmemesi,⁶⁰ Onun kendi şahsına kastedenlere karşı bile ne denli merhametli olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber'in merhamet, müsamaha ve ihsanı (güzel muamele) teşvik edip, aşırılık ve şiddeti yasaklaması, sadece uygulamalarında değil aynı zamanda

⁵⁵ Kasım Şulul, **İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber (a.s.) Devri Kronolojisi**, İstanbul, İnsan Yayınları, 3. bs., 2011, s. 418-419; Ebû Şehbe, **a.g.e.**, c. II, s. 57-60.

⁵⁶ Adem Apak, "Tarihsel Tecrübe Olarak Merhamet ve Şiddet Açısından İslam", **Şiddet Karşısında İslam**, Ankara, DİB Yayınları, 2. bs., 2015, s. 345-346.

⁵⁷ Ebû Şehbe, **a.g.e.**, c. II, s. 164.

⁵⁸ Ebû Şehbe, **a.g.e.**, c. II, s. 164.

⁵⁹ Ebû Şehbe, **a.g.e.**, c. II, s. 448.

⁶⁰ İbn Hişam, **a.g.e.**, c. I, s. 258-259.

sözlerinde ve tavsiyelerinde de kendinî göstermiştir. O bir keresinde Yahudilerin hiç te kibar olmayan davranışlarına karşı misliyle cevap veren Hz. Aişe'ye, müsamahakâr ve kibar olması gerektiğini tavsiye etmiştir. Şöyle ki, bir gün Yahudilerden bir grup Hz. Peygamber'in yanına girmek için izin istedi. Kendilerine izin verilen Yahudiler Hz. Peygamber'e: "Essâmu aleyke (ölüm sana olsun)" şeklinde selam verdiler. Bunun üzerine Hz. Aişe: "Bilakis ölüm ve lânet size olsun" dedi. Hz. Peygamber: "*Ey Aişe Allah kesinlikle her şeyde rıfka (kibarlığı) sever*" buyurdu. Hz. Aişe: "Sen onların ne dediğini duymadın mı?" deyince, Rasûlullah: "*Ben de (ölüm) sizin üzerinize olsun*" dedim şeklinde cevap verdi.⁶¹

Hz. Peygamber'in Mekke müşrikleriyle yaptığı meşhur Hudeybiye anlaşması öncesi çıkan sorun üzerine Müslümanlar, Mekkelilerle ölümüne savaşmak üzere Hz. Peygamber'e biat etmişken, sorun sulh (anlaşma) ile sonuçlanmıştı. Allah Teâlâ, Resûlü'ne: "*Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik*"⁶² buyurarak, bu sulhun sıradan bir anlaşma olmayıp, büyük ve önemli bir fetih olduğunu bildirdi. Bu ayeti duyan sahabenin, "Bu bir fetih midir?" sorusuna Hz. Peygamber'in: "*Evet bu bir fetihtir*"⁶³ cevabı, fethin illa da şiddet kullanarak ve savaşla elde edilmeyeceğini, barış ve sükûnetle de fethin gerçekleşebileceğini ortaya koymuştur.

En kritik durumlarda bile hemen saldırı ve savaşın değil, bilakis önce sükûnet ve barış yolunun tercih edilmesini ve Allah'tan afiyet istenmesini öğütleyen Hz. Peygamber, "*İlla da düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Allah'tan afiyet (sıkıntıyı sükûnetle savuşturmasını) dileyin. Ancak (bütün çabanıza rağmen) şayet düşmanla karşılaşırsanız, o halde sabredin; asla geri adım atmayın ve bilin ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır*"⁶⁴ buyurarak, İslam'da sükûnet ve barışın esas olduğunu ortaya koymuştur. Önemine binaen bazı şeyleri üç kere tekrarlama âdeti olan Hz. Peygamber, "*Aşırıya gidenler helak olmuştur.*"⁶⁵ "... *İstikamet ve hidayet üzere olun. Her kim bu dinde aşırılığa giderse din ona galip gelir*"⁶⁶ şeklindeki veciz

⁶¹ **Buharî**, İsti'zan, 22.

⁶² Fetih, 48/1.

⁶³ Müslim, Ebu'l-Hasan b. el-Haccâc en-Nîysâbüri: **Sahîhu Müslim**, nşr. M. Fuad Abdulbakî, Beyrut, Dâru İhyai't Turasil-Arabî, t.y., Cihad, 34; **Buharî**, Cizye, 18.

⁶⁴ **Buharî**, Temennî, 8; **Müslim**, Cihad, 6.

⁶⁵ **Müslim**, İlim, 4.

⁶⁶ **Buharî**, İman, 28.

sözlerini zaman zaman tekrarlamıştır. Yine, “*Aman ha! Dinde aşırılıktan sakınasınız! Çünkü sizden öncekiler kesinlikle dinde aşırılıktan (ğuluv) dolayı helak oldular*”⁶⁷ buyurarak, aşırılığın ne denli tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini ifade etmiştir.

Yapılan işlerin güzel yapılması ve mahlûkata karşı şefkatli davranılmasını ifade etme noktasında Hz. Peygamber'in kullandığı ifadelerden biri de 'ihسان'dır. O bütün işlerin ihسان üzere/en güzel şekilde yapılmasını bizzat Allah Teâlâ'nın istediğini şu şekilde ifade etmiştir: “*Kesinlikle Allah, ihسانی (işin en güzel şekilde yapılmasını) her şeyde yazmış/emretmiştir. Öldürdüğünüzde ihسان üzere (eziyet çektirmeden) öldürün. Kestiğinizde de ihسان üzere kesin. Kişi bıçağını biletsin ve keseceği hayvanı (kesmeden önce) rahatlatсын.*”⁶⁸ Hz. Peygamber burada şefkat, merhamet ve ihسانın sadece insanı değil, bütün hayvanları ve mahlûkatı kuşatması gereken temel bir İslamî ilke olduğunu beyan etmiştir.

Aşırılığı, şiddeti ve işleri zora sokmayı asla sevmeyen Hz. Peygamber, Muaz b. Cebel'i ve Ebû Musa el-Eş'ari'yi Yemen'e görevli olarak gönderdiğinde insanlarla kuracakları ilişkilerde takip etmeleri gereken usûl konusunda, “*Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz*”⁶⁹ diyerek, onları sert ve kaba olmamaları noktasında uyarmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in iki şey arasında muhayyer kaldığında en kolayını tercih etme prensibi malumdur.⁷⁰ O İslam'ın yaşanması kolay bir din olduğunu, bu kolaylığı bırakıp işi zora sokanların zamanla bu zorluğun altından kalkamaz bir hale gelebileceklerini beyan ederek,⁷¹ işleri zora sokmanın, sertlik ve kabalığın tehlikesine dikkat çekmiş ve Ümmet-i Muhammed'i bu konuda uyarmıştır. Aşırılık, şiddet, kabalık ve savaşı sevmeyen Hz. Peygamber Allah'a en sevimli isimlerin Abdullah (Allah'ın kulu), Abdurrahman (Rahman'ın kulu) ve benzerleri, en çirkin isimlerin ise, Harp (Savaş), Mürre (Acı) ve benzerleri

⁶⁷ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvî, **Sünenu İbn Mâce**, nşr. M. Fuad Abdalbaki, Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.y., Menasik, 63.

⁶⁸ **Müslim**, Sayd, 11.

⁶⁹ **Buharî**, İlim, 11; **Müslim**, el-Cihad ve's-Siyer, 3.

⁷⁰ **Buharî**, Hudûd, 11; **Müslim**, Fezâil, 20.

⁷¹ **Buharî**, İman, 28.

olduğunu bildirmiştir. Şiddeti ve kabalığı çağrıştırdığı için Harp (Savaş), Sahr (Kaya) ve benzeri isimlerle çağrılan insanların isimlerini değiştirmiştir.⁷²

1.1.6. Makâsıdu’ş-Şerîa Açısından Aşırılık ve Şiddet

Aşırılık ve şiddet “makâsıdu’ş-şerîa” (şeriatın gerçekleştirmeyi amaçladığı ana maksatlar) açısından ele alındığında, “mefsedet-i mahza” (tamamen zararlı ve kötü) olduğu açıktır.⁷³ Aşırılığın ve şiddetin dünyevî işlerde mefsedet-i mahza oluşunu yaşadığımız hayatta görmekteyiz. Ahirete yönelik işlerde ise, aşırılık ve şiddetin hüsrân ve azaba sebep olacağı, yukarıda zikrettiğimiz ilgili ayet ve hadislerden açıkça anlaşılmaktadır.

Aşırılık ve şiddet mefsedet-i mahza olduğu gibi, aynı zamanda “vesîletun ile'l-mefsede” (kötü şeylere vesile) dir. Yani aşırılık ve şiddet bizatihi kötü bir şey olmanın yanı sıra, başka problemlere ve kötülöklere kapı aralamaya da vesiledir.⁷⁴ “Vesilenin hükmü makâsıdu’n hükmü gibidir”⁷⁵ kaidesinden herhangi kötü bir şeye aracı ve sebep olmanın azımsanamayacak ve basite alınamayacak bir mesuliyeti olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla aşırılığın ve şiddetin başka kötülöklere yol açma potansiyeline sahip olmakla, bünyesinde âdetâ sonu görünmeyen bir tehlikeyi barındırdığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: İslâm'ın birinci kaynağı Kur'an, ikinci kaynağı Sünnet ve İslâm Şeriatı'nın insanlık için gerçekleştirmeyi amaçladığı genel maksatlar ve hedefler açısından değerlendirdiğimizde; merhamet, müsamaha ve karşı tarafla kurulacak ilişkilerin güzel bir üsluba dayanmasının İslâm'da asıl olduğu anlaşılırken, buna karşılık aşırılık, şiddet ve kabalığın yasaklandığı ortaya çıkmaktadır. Konuya dair ayet ve hadislerin sayıca çokluğunun yanı sıra, konuya delaletlerinin de gayet açık oluşu, bu konunun İslâm'ın temel ilkelerinden biri olduğunu göstermektedir.

⁷² Müslim, Âdâb, 3; Ebû Dâvud, Edeb, 69;

⁷³ Nureddin Muhtar el-Hâdimî, el-Ğuluv fî Zillî'l-Makâsıdu’ş-Şer’iyye, Kahire, Dâru’s-Selâm, 2016, s.11.

⁷⁴ Hâdimî, a.g.e., s.12.

⁷⁵ Hâdimî, a.g.e., s.12.

1.1.7. Vasatiyet ve İtidal Kavramı

Vasatiyet lügatte, “iki şeyin ortasında olmak, mutedil ve hayırlı olmak” anlamlarında kullanılmıştır.⁷⁶ Kur'an'da farklı kalıplarla beş yerde geçen kelime,⁷⁷ vasatiyet kavramının oluşmasında belirleyici olan ayette "vasatâ" kalıbıyla kullanılmıştır. Allah Teâlâ ilgili ayette, “(Allah) Dilediğini sırat-ı müstakime hidayet eder. İşte böylece (sırat-ı müstakime hidayet etmek suretiyle) sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûlün de size şahit olması için sizi vasat bir ümmet (ümmeten vasatâ) kıldık”⁷⁸ buyurmuştur. Ayet-i Kerimedeki “vasat bir ümmet” ifadesi “sırat-ı müstakim” ifadesiyle bir arada düşünüldüğünde, her türlü aşırılık ve eğrilikten uzak, hayırlı ve mutedil olmayı ifade ettiği anlaşılır.⁷⁹ Bu ayete ek olarak, vasatiyet ve itidal hakkındaki diğer ayet ve hadislerin mana ve maksatlarından da istifade edilerek vasatiyet, “İslam'ı yorumlama ve yaşama konusunda ifrat ve tefritten, aşırılık ve şiddetten uzak, orta yolu takip eden müstakim ve mutedil bir metot” olarak tarif edilmiştir.⁸⁰ Ayet-i Kerîme'de Ümmet-i Muhammed'in istikamet ve vasatiyet sıfatlarına haiz olması durumunda ancak insanlığa şahit ve önder bir toplum olabileceği ifade edilmiştir.⁸¹ Bu ifadeden Allah Teâlâ'nın Ümmet-i Muhammed'e müstakim ve vasat olma konusunda bir gayret içerisinde olmasını hedef göstermiş ve bu yolda kendisine bir sorumluluk yüklemiştir, denilebilir.

Vasatiyetin manasına yakın mana ifade eden kavramlardan biri, 'itidal' kavramıdır. İtidal lügatte, doğru, dengeli, müstakim ve mütenasip olmak anlamlarına gelir.⁸² İstilahta ise, kemmiyyet ya da keyfiyyet açısından iki hal arasında orta bir

⁷⁶ Vasat kelimesi, kök manası itibariyle herhangi bir şeyin ortası demektir. Bir şeyin ortası genelde en iyi ve değerli kısım olduğundan o kısmı ifade eden vasat tabiri zamanla en değerli ve en hayırlı anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Ahmed b. Faris, **Mekayîsu'l-Luğa**, Kahire, Daru'l-Hadîs, 2008, s. 955.

⁷⁷ Bu beş yer: Bakara, 2/143; Âdiyât, 100/5; Mâide, 5/89; Kalem, 68/17; Bakara, 2/238. Geniş bilgi için bkz: Ahmet Öz, **Kur'an'ın Önerdiği Vasat Ümmet**, İstanbul, Çıra Yayınları, 2011, s. 17.

⁷⁸ Bakara, 2/143.

⁷⁹ Ayet-i Kerimenin yukarıda zikrettiğimiz tercümesi ve yorumu merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a aittir. Bkz: **Hak Dîni Kur'an Dili**, İstanbul, Eser Neşriyat, 1971, c. I, s. 523.

⁸⁰ Vasatiyet tabiri İslam tarihi boyunca kullanılmış olmasına rağmen yukarıda izah ettiğimiz şekilde bir kavrama dönüşmesi yakın zamanda olmuştur. Çağımızda vasatiyeti kavramsallaştıran âlimlerin başında Yusuf el-Karadâvî gelmektedir. Geniş bilgi için bkz: Ekrem Kessab, **Vasatiyyetu'l-İslam**, İstanbul, Dâru'n-Nida, 2014, s. 44.

⁸¹ Hayrettin Karaman, vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003, c. I, s. 144.

⁸² Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmut b. Ömer, "İtidal" **Esasu'l-Belâğa**, Beyrut, Dâru Beyrut, 1992, s.

konumda olmak anlamındadır.⁸³ İtidal kavramı, vasatiyet kavramı gibi aşırılık, şiddet, ifrat ve tefritten uzak, dengeli ve istikamet üzere bulunma anlamında orta yolu ifade eden bir kavram olarak kullanılmaktadır.⁸⁴

1.1.8. Vasatiyet ve İtidalin İslam'daki Yeri

Allah Teâlâ, insanlık ve kâinat için koymuş olduğu kanunları (sünnetullah), belirli bir denge ve kendi içerisinde bir ahenk üzerine oturtmuştur. İradesiz varlıklar bu kurallara zorunlu olarak boyun eğerken, irade sahibi insandan da bu kurallara uyması ve dengeyi gözetmesi istenmiştir.⁸⁵ İnsanın bu kurallara uyduğunun en önemli göstergesi onun nefesine, topluma ve eşyaya karşı zorba ve şedid bir tutum izlememesi, sorunları aşırılığa kaçmadan itidal ve istikamet ölçüleri içerisinde çözmesidir. Aksine izlenecek bir tutum, -amaç iyilik dahi olsa- kötülöklere yol açmış olacaktır.

Allah, insanlara şahit ve önder kıldığı Müslümanların belirli bir denge, ahenk ve istikamet üzere olmalarını Kur'an'da çeşitli şekillerde emretmiştir. Vasatiyet ve itidal olarak ifade edilen bu denge ve istikamet gerekliliğinin İslam'da⁸⁶ olduğu gibi, geçmiş dinlerde de var olduğunu, bizzat Kur'an bize haber vermektedir.⁸⁷ Kur'an'da vasatiyet ve itidale yakın anlam ifade eden 'istikamet',⁸⁸ 'hikmet',⁸⁹ 'kıst'⁹⁰ ve 'mîzan'⁹¹ gibi ifadelerin mevcudiyeti ve Kur'an'ın muhtelif yerlerinde tekrarı, vasatiyet ve itidalin İslam'da ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber Kur'an'ın öğretisi doğrultusunda kendisi vasatiyet ve itidal üzere yaşadığı gibi, bunu Müslümanlara da emretmiştir. O bir keresinde Hz. Aişe'nin yanında bulunan bir kadın hakkında, *"Bu kadın kimdir?"* diye sormuş, Hz. Aişe, "O

411; **el-Müncid fi'l-Lugat-i ve'l-Â'lâm**, "İtidal", Beyrut, Dâru'l-Meşrik, 1984, 27. bs., s. 491.

⁸³ Ebu'l-Bekâ, Eyyub b. Musa el-Hüseynî el-Kefevî, **el-Külliyât**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2. bs., 1993, s. 150.

⁸⁴ M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, **Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2001, c. I, s. 370; Ekrem Kessab, **a.g.e.**, s. 204.

⁸⁵ Seyyid Kutub, **Fîzîlali'l-Kur'an**, Kahire, Dâru's-Şurûk, 15. bs., 1988, c. II, s. 890.

⁸⁶ Furkan, 25/67; Şûrâ, 42/17; Rahmân, 55/7-9.

⁸⁷ Hadîd, 57/25.

⁸⁸ Hûd, 11/112; Fussilet, 41/6; Şûrâ, 42/15.

⁸⁹ Bakara, 2/269; İsrâ, 17/39; Lokman, 31/12.

⁹⁰ Âl-i İmrân, 3/18; Nisâ, 4/135; Yûnus, 10/47.

⁹¹ En'am, 6/152; Â'raf, 7/85; Hûd, 11/84.

geceleeri uyumayan, devamlı namaz kılan bir kadındır” deyince Hz. Peygamber, “Siz (devamına) güç yetirebileceğiniz işler yapın”⁹² diyerek, kadının aşırılığına dikkat çekmiş ve ifrata varan işin ibadet dahi olsa asla tasvip edilmeyeceğini belirtmiştir.

İtidal, istikamet ve vasatiyet üzere olma durumunun, -önemine binaen- Hz. Peygamber’in duaları arasına girdiğini de görmekteyiz. O, Hz. Ali'ye (r.a), “Allah'ım, beni doğruya (hidayete) eriştir ve (beni) itidale uygun hareket etmeye muvaffak kıl.” şeklinde bir dua öğretmiş ve “Ey Ali, Allah'tan hidayet ve itidal iste”⁹³ diyerek, bu duayı tekrarlamasını tembihlemiştir. Şüphesiz O'nun bu tavsiyesi, vasatiyet ve itidal üzere olmanın ehemmiyetine işaret etmektedir. Hz. Peygamber'in hayatını, uygulamalarını ve sözlü telkinlerini incelediğimizde, vasatiyet ve itidalin, O'nun İslam davasında takip ettiği metodun özünü oluşturduğunu söyleyebiliriz.

1.2. İSLAM'DA CEZA HUKUKU, CİHAT VE ŞİDDET

Bu başlık altında -yukarıda işaret etmeye çalıştığımız- İslam'da aşırılık ve şiddetin olmadığı tezine yöneltilen itiraza cevap vereceğiz. Bu itiraz; İslam'da şiddetin olmadığı tezinin doğru olmadığı, çünkü İslam'ın ‘ceza hukukunda’ ve ‘cihat farîzasında’ şiddetin var olduğu şeklinde özetlenebilir.⁹⁴ Burada İslam ceza hukukunda ve cihat farîzasında var olduğu iddia edilen şiddetin ne tür bir şiddet olduğunu ve bunun boyutlarını tespit etmeye çalışacağız.

1.2.1. İslam Hukukunda Ceza Kavramı

Ceza kelimesi, Arapça bir kelime olup hem mastar, hem de isim olarak kullanılır. Mastar olarak kullanıldığında, “İyi veya kötü olan bir fiil ve davranışın karşılığını vermek” anlamına gelir. İsim olarak kullanıldığında ise, “Yapılan herhangi bir iyilik veya kötülüğün karşılığında verilen bedel” anlamındadır.⁹⁵ İslam Hukuku'nda ceza kelimesi, isim olarak kullanılmış ve “Şâriin emir ve yasaklarına

⁹² **Buharî**, Teheccüd, 18; **Müslim**, Müsafir, 221.

⁹³ **Müslim**, Zikir 78; **Nesai**, Zinet, 53.

⁹⁴ Bu itiraz, müsteşriklerin çoğunluğunun öncülüğünü yaptığı bir itirazdır. Bkz. Saffet Köse, "Oryantalizmin Ağında Mahkûm Edilen Cihat Olgusu ve Şiddetle Kurulan Sanal İlişkisi", **Din ve Şiddet**, s. 591. s. 493.

⁹⁵ Fîrûzâbâdî, "Ceza", **el-Kâmûsu'l-Muhît**; Adil Bebek, "Ceza", **DİA**, İstanbul, 1993, c. VII, s. 469.

uymama sonucu, toplumun menfaati mülâhaza edilerek, kişiye/suçluya uygulanması öngörülen müeyyide” şeklinde tarif edilmiştir.⁹⁶

İslam'da cezalar dünyevî ve uhrevî olmak üzere ikiye ayrılır. Uhrevî ceza, dünyada insan için takdir edilen imtihan süreci sonlandıktan sonra, Allah Teâlâ'nın af etmeyeceği kâfir ve asilere ahirette vereceği cezadır.⁹⁷ İslam'a göre cezanın asıl yeri ahiret olduğu gibi, hakiki manada insana ceza verme yetkisine sahip olan da yalnız Allah'tır.⁹⁸ Dünyevî cezalar kendi içerisinde ikiye ayrılır. Birincisi, “Bazı fertlerin ve toplumların Allah'a karşı işledikleri günahları ve isyanları sebebiyle, Allah tarafından bu dünyada başlarına gelen bir takım musibetler ve felaketlerdir.”⁹⁹ Bu tür cezaların insanlık tarihî boyunca zaman zaman isyankâr bazı şahısların ve kavimlerin başına geldiğini Kur'an bize haber vermektedir.¹⁰⁰ Dünyevî cezaların ikincisi ise, “İslam ceza hukukunda belirtilen bir takım suçlardan dolayı fertlerin ve toplumun maslahatı için şârî tarafından suçluya uygulanması öngörülen müeyyidedir.”¹⁰¹ Keyfilige asla müsaade etmeyen İslam bu müeyyidenin uygulanışını yetkili mercilere tevdi etmiştir.¹⁰²

1.2.2. İslam'da Dünyevî Cezaların Gayesi ve Şiddet

Allah Teâlâ'nın insanlar için koyduğu bütün hükümler, sonuç itibariyle insanların faydası içindir.¹⁰³ Allah'ın koyduğu hükümlere insanların boyun eğmesi, Allah'a herhangi bir fayda sağlamayacağı gibi, bu hükümleri çiğnemeleri de, O'na bir zarar veremez.¹⁰⁴ Dolayısıyla İslam Hukukunda belirlenen dünyevî cezalardan maksat, genel olarak caydırıcılık, insanları alenî olarak suç işlemekten alıkoymak ve toplumun huzurunu ve emniyetini sağlamaktır. Özelde ise, suçluyu te'dip edip suçun

⁹⁶Abdulkadir Udeh, **et-Teşrîu'l-Cinâi el-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i**, Beyrut, Müessesetü'r- Risâle, 1994, c. I, s. 609.

⁹⁷ Mâide, 5/36-37; En'an, 6/49; Enbiya, 21/46; Nisa, 4/14. Geniş bilgi için bkz: Muhammed Bessâm Rüşdî ez-Zeyn, "el-Azâb-Azâbu'l-Ahire", **el-Mu'cemu'l-Müfehres li Maâni'l-Kur'ani'l-Azîm**, Dimeşk, Dâru'l-Fikr, 1996, c. II, s. 798-801.

⁹⁸ Abdulkarim Zeydan, **el-Kisâs ve'd-Diyât fi'ş Şerîati'l-İslamiyye**, Beyrut, Muessesetür-Risâle, 1998, s. 8.

⁹⁹Muhammed Abdulmun'im el-Kûi, **Nazarâtu'l-Kur'an ile'l-Cerîme ve'l-Îkâb**, Kahire, Dâru'l-Menâr, 1988, s. 207.

¹⁰⁰ Muhammed, 47/10; Enfâl, 8/25.

¹⁰¹ el-Kûi, **a.g.e.**, s. 207.

¹⁰² el-Kûi, **a.g.e.**, s. 209 ; Ali Bardakoğlu, "Ceza" **DİA**, İstanbul, 1993, c. VII, s. 473.

¹⁰³ Bardakoğlu, "Ceza" **DİA**, c. VII, s. 472.

¹⁰⁴ Udeh, **a.g.e.**, c. I, s. 609.

işlenmesini önlemek ve mağdurun hakkını korumaktır.¹⁰⁵ İnsanları cezalandırmak için özel bir gayret içerisine girmek, onların gizli-aşikâr işledikleri bütün suçları ortaya çıkartmak için takip ekipleri oluşturmak, İslam'ın ceza hukuku anlayışına uygun değildir.¹⁰⁶

Cezaların infazının şiddete ve zulme dönüşmemesi konusunda çok hassas davranan Hz. Peygamber, "Şüpheli durumlarda hadleri uygulamayı terk edin. Böylesi durumlarda hadleri terk etmeniz, Allah katında uygulamanızdan daha hayırlıdır"¹⁰⁷ buyurarak, Müslüman kâfir ayırımı yapmaksızın, insan hayatının ne denli önemli olduğuna işaret etmiş ve suçun tahakkuku konusunda en ufak bir şüphenin varlığı durumunda cezanın terk edilmesinin çok daha hayırlı olacağını bildirmiştir.¹⁰⁸ Çünkü Hz. Peygamber'in insanlığa gönderiliş gayesi, insanları doğruya sevk etmek ve herkesin hakkını gözetmektir.¹⁰⁹ O, din adına insanlara karşı sert ve kaba davranılarak dinin, aşırılık ve şiddet aracı haline getirilmesini asla doğru bulmamıştır.

Ceza olgusu ilk bakışta kötü bir şey olarak algılanabilir. Ancak işlenen suçla ve oluşan mağduriyetle karşılaştırıldığında, kötü bir şey olmaktan çıkar ve insanların akıl, din, can, nesil ve mal güvenliği gibi temel değerlerini¹¹⁰ koruma altına alma noktasında bir adalete ve koruyucu bir müeyyideye dönüşür.¹¹¹ İslam'da suç ve ceza dengesinde adalet olduğu gibi, bazı suçlarda suçluyu af etme ve bağışlamaya teşvik de vardır.¹¹² Allah Teâlâ konuyla ilgili, "*bir kötülüğün (suçun) cezası, ona denk bir kötülük/cezadır. (Ancak) her kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah'a aittir*"¹¹³ buyurarak, suç-ceza dengesinin varlığını, cezalarda asla bir adaletsizliğin bulunmadığını beyan etmiştir. Ancak mevcut denge ve adalete rağmen kendisinin aften yana olduğunu ve hak sahibinin suçluyu bağışlaması durumunda, onun mükâfatını kendisinin vereceğini belirterek özellikle affa teşvik etmiştir.

¹⁰⁵ Bardakoğlu, "Ceza" **DİA**, c. VII, s. 472.

¹⁰⁶ Bardakoğlu, "Ceza", **DİA**, c. VII, s. 472.

¹⁰⁷ **İbn Mâce**, Hudûd, 5.

¹⁰⁸ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, **Sünenü'd-Dârimî**, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğni, 2000, Hudûd, 15; **İbn Mâce**, Hudûd, 9.

¹⁰⁹ Gaşiye, 88/22; Enbiya, 21/107.

¹¹⁰ Bardakoğlu, "Ceza" **DİA**, c. VII, s. 472.

¹¹¹ el-Kû, **a.g.e.**, s. 207.

¹¹² Zeydan, **a.g.e.**, s.156.

¹¹³ Şûrâ, 42/40.

Yukarıdaki izahattan anlaşıldığı üzere, İslam'ın öngördüğü dünyevî cezalarda var olduğu iddia edilen şiddet, dış görünüş itibariyle şiddet gibi görünse de, gerçek manada bir şiddet değildir. Çünkü asıl amacı mağdurun hakkını korumak, insanları alenî olarak suç işlemekten alıkoymak ve toplumun emniyetini/huzurunu sağlamak olan bir ceza asla şiddet olamaz. Suçun tahakkuku ve cezanın tatbikinde çok titiz davranan, en ufak bir şüphede dahi cezayı durduran, bununla birlikte kısas gibi ağır suçlarda bile suçlu ile mağdur arasında anlaşmaya imkân tanıyan bir sistem için 'şiddet içeriyor' şeklinde bir yargıda bulunmak son derece yanlıştır.

1.2.3. İslam'da Cihadın Gayesi ve Şiddet

Lügatte, “zorluk ve katlanmak” ya da “güç ve kuvvet” anlamında kullanılan¹¹⁴ cihat, İslamî bir kavram olarak -biri genel, diğeri özel olmak üzere- iki anlamda kullanılmıştır. Genel anlamda cihat, “Nefse ve şeytana uymama konusunda gayretli olmak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, kâfir ve münafıklara karşı yerine göre delil ve burhanla, yerine göre ise can, mal ve diğer vasıtalarla elden gelen bütün gayreti sarfederek mücadele etmek” anlamındadır.¹¹⁵ Özel fikhî bir kavram olarak ise cihat, “Şartlarına riayet ederek düşmanla savaşmak” anlamında kullanılmaktadır.¹¹⁶ Kendisinde şiddet olduğu iddia edilen cihat, savaş anlamındaki cihattır. Dolayısıyla burada sadece savaş anlamındaki cihadı ele alacağız.¹¹⁷

Savaş anlamındaki cihat iki kısımdır. Birincisi, ‘cihâdu’d-def’ şeklinde ifade edilen; “Müslümanların kendilerine saldıran düşmanı püskürtmek, mukaddesatlarını, vatanlarını ve bağımsızlıklarını korumak gayesiyle gerçekleştirdikleri cihattır.”¹¹⁸ İkincisi ise, ‘cihâdu’t-taleb’ şeklinde ifade edilen; “İslam'ın diğer insanlara ulaşmasına mâni olan engelleri bertaraf etmek için -ihtiyaca binaen- bir vasita olarak

¹¹⁴ İbn Manzûr, “Cehd”, **a.g.e.**, c. III. s. 133; Râğibu'l-İsfihânî, “Cühd”, **a.g.e.**, s. 208; Yusuf el-Karadâvî, **Fıkhü'l-Cihâd Dirase Mukârene li Ahkâmihî ve Felsefetihi fi Dav'i'l-Kur'ani ve's-Sünne**, 3. bs., Kahire, Mektebetu Vehbe, 2009, c. I, s. 65.

¹¹⁵ Ali Abdulhalim Mahmud, **Rüknü'l-Cihâd**, Kahire, Dâru't-Tevzî' ve'n-Neşri'l-İslamiyye, 1995, s. 27-28.

¹¹⁶ el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 65; Ahmet Özel, "Cihad", **DİA**, İstanbul, 1993, c. VII, 527.

¹¹⁷ Çalışmamızın üçüncü bölümünde, söz konusu akımın cihat anlayışını incelerken İslam'da cihat kavramını geniş bir şekilde ele alacağız.

¹¹⁸ Vehbe ez-Zuhaylî, **Âsâru'l-Harb fi'l-Fıkhî'l-İslamî**, 4. bs., Dımeşk, Dâru'l-Fıkr, 1992, s. 33; el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 507.

kullanılan cihattır.”¹¹⁹ İsteyenlerin kendi özgür iradeleriyle kabullenmesi ve inanması için İslam'ı gayri müslimlere ulaştırmak ve davetin önündeki engelleri kaldırmak¹²⁰ maksadı ile yapılan cihadın inanmayan insanları zorla İslam'a sokmak ve girmeyenlere şiddet uygulamak gibi bir gayesi yoktur.¹²¹

Aşırılık ve taşkınlığa asla müsaade etmeyen İslam, savaş meydanında bile ancak aktif olan düşmanla savaşılmasını emretmiş; kadınlara, çocuklara, aktif olarak savaşa katılmayan din adamlarına ve yaşlılara dokunulmasını yasaklamıştır.¹²² Yine sıradan insanları ve hayvanları öldüren, tabiata zarar veren biyolojik ve kitle imha silahlarının kullanılması yasaklanmıştır.¹²³ Ayrıca savaş esnasında tabiata ve doğal kaynaklara zarar verilmesine, savaşta öldürülen düşman askerlerinin cesetlerine uygunsuz muamele yapılmasına ve organlarının kesilmesine asla müsaade edilmemiştir.¹²⁴ Savaşın akabinde -şayet varsa- esirlere şefkatli davranmak, onları aç ve susuz bırakmamak, bölge halkına zarar vermemek, halkın ibadet ve ticaret gibi temel haklarını koruma altına almak o bölgeyi fetheden Müslümanların üzerine bir vecibedir.¹²⁵

Cihadın şiddet içerdiği tezine karşı sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Müslümanlara karşı savaşan düşmanları püskürtmek, ya da Allah'ın insanlığın dünya ve ahiret mutluluğu için gönderdiği dinin insanlara ulaşmasını engelleyen zalim zorbalara bertaraf etmek gayesiyle yapılan cihadı bir yıkım ve şiddet içeriyor şeklinde yaftalamak doğru değildir. Çünkü âlimlerin ifadesiyle dünyada "hayri mahz" (her yönüyle hayırlı) bir şey hemen hemen yok gibidir. Dolayısıyla cihatta var olan şiddet ve yıkım, daha büyük yıkımları önlemek için ihtiyaca ve zarûrete binaen meşru kılınmıştır. Dolayısıyla şiddet ve yıkım cihadın istenmeyen sonuçlarıdır denilebilir. Ancak bütün bunlar, asla cihadın gayesi değildir.

¹¹⁹ Vehbe ez-Zuhaylî, **a.g.e.**, s. 33; el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 507.

¹²⁰ Komisyon, "Cihâd", **el-Mevsûa'tu'l-Fıkhiyye**, Kuveyt, Vezâretu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 2002, c. XVI, s. 132; Mahmut Muhammed Ahmed, **a.g.e.**, s. 31.

¹²¹ Yunus, 10/99. Geniş bilgi için bkz. Muhammed Ebû Zehra, **Nazariyyetu'l-Harb fi'l-İslam**, Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 2004, s. 13.

¹²² el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 746.

¹²³ el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 746.

¹²⁴ Râğib es-Sercânî, **Ahlâku'l-Hurûb fi's-Sünneti'n-Nebeviyye**, Kahire, Müessesetü İkra, 2010, s. 137.

¹²⁵ Geniş bilgi için bkz. Halid Abdulmu'tî Huleyf, **el-Harb ale'l-İslam**, el-Merkezu'l-Âlemî li Mukafahati'l-İrhâb, 2017, s. 63-70.

1.3. İSLAM'DA ŞİDDET YANLISI İLK AKIM: HÂRİCÎLER

1.3.1. Hâricîlerin Teşekkülü

Hız. Peygamber'in vefatından sonra Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer döneminde pek varlık gösteremeyen şiddet yanlıları, Hız. Osman'ın hilafetinin son yıllarında ortaya çıkarak hicri 35. yıl, Zilhiccenin 18.'inde (17 Haziran 656) Hız. Osman'ı katlettiler.¹²⁶ Hız. Ali döneminde ise, ondan ayrılarak organize bir grup haline gelen şiddet yanlıları, ilk defa Hâriciler adıyla tarih sahnesinde yerlerini aldılar.¹²⁷

Lügatte, "çıkılmak, itaatten ayrılıp isyan etmek" anlamındaki 'hurûc' kökünden türeyen¹²⁸ hâricîlik ifadesi, ilk defa hakem tayinini kabul etmesinden dolayı Hız. Ali'den ayrılanlardan oluşan grup için kullanılmıştır.¹²⁹ Şehristânî'ye (ö. 548/1153) göre, "Müslümanlar tarafından seçilmiş her hangi bir imama karşı çıkan herkes Hâricîdir."¹³⁰ İbn Receb el-Hanbelî'ye (ö. 795/1393) göre ise, "Hâricîlik, Müslümanları tekfir edip, kanlarını helal sayan bütün gruplar/fırkalar için kullanılmıştır."¹³¹ İslam tarihindeki ilk Hâricîler, daha çok kendilerine özgü katı dinî yorumları, Müslümanları tekfir edip kanlarını helal saymaları ve uyguladıkları bir takım şiddet eylemleriyle tanındıkları için, daha sonraki dönemlerde benzer dinî yorumları benimseyen, Müslümanları tekfir edip, kanlarını helal sayan ve karşı tarafa şiddet uygulayan bütün fırkalar Hâricîlik adıyla anılmıştır.¹³²

¹²⁶ Hız. Osman'ı katledenler, "fikir ve eylem" bazında meşru halifeye başkaldıran ilk Hâricîlerdir. Bkz. Adnan Demircan, **Hâricîlik Mezhebinin Doğuşu bağlamında Din-Siyaset İlişkileri**, İstanbul, Beyan Yayınları, 2. bs., 2015, s. 40.

¹²⁷ Mustafa Öz, **İslam Mezhepleri Tarihi**, İstanbul, Ensar, 1. bs., 2011, s. 85; Ethem Ruhi Fığlalı, "Hâricîler", **DİA**, c. XVI, s. 169.

¹²⁸ Fîrûzâbâdî, "Hurûc", **a.g.e.**, s. 237.

¹²⁹ Ethem Ruhi Fığlalı, "Hâricîler", **DİA**, c. XVI, s. 169.

¹³⁰ Şehristânî, Ebu'l-feth Muhammed b. Abdülkerîm, **el-Milel ve'n-Nihal**, Kahire, Matbaatu Mustafa el-Bâbu'l-Halebî, 1976, c. I, s. 114.

¹³¹ İbn Receb el-Hanbelî, **Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, Medîne, Mektebetü'l-Ğurebâ el-Eseriyye, 1996, c. VI, s. 187.

¹³² İbn Teymiyye, Takıyyuddîn b. Ahmed el-Harrânî, **Mecmûu'l-Fetâvâ**, Riyâd, Mektebetü'l-Ubeykân, 1. bs., 1997, c. XXVII, s. 261. Günümüzde Irak, Suriye, Libya, Yemen ve muhtelif yerlerde kendi indî görüşleri doğrultusunda Müslümanları tekfir edip, kanlarını helal sayan ve din adına şiddet uygulayanlar çağdaş Hâricîlerdir. Bkz: Abdulmun'im Mustafa Halîme, (Ebû Basîr et-Tartûsi) **Hâzihî hiye Hisâlu'l-Havâric**, 2. bs., İstanbul, Guraba Yayınları, 2016, s. 37.

Hâricîlerin organize olma süreci, Hz. Ali komutasındaki Irak ordusuyla, Muaviye b. Ebû Süfyan komutasındaki Şam ordusu arasında gerçekleşen Sıffin¹³³ savaşında olmuştur.¹³⁴ Hicri 37. yıl, Safer ayının başında (19 Haziran 657) başlayan savaş on gün bütün hızıyla devam etti. Savaşta zayıf düşen Muaviye tarafı, Hz. Ali tarafına, aralarındaki ihtilafı hakemler aracılığıyla çözmeyi önerdiler.¹³⁵ İlk etapta bu öneriye sıcak bakmayan Hz. Ali, daha sonra ordu içerisinde Hâricîlerin de içinde bulunduğu grubun ısrarı üzerine öneriyi kabul etmek zorunda kaldı.¹³⁶

Hz. Ali'nin hakem olayına razı olmasının ardından, kendilerini ondan daha bilgin zanneden¹³⁷ bir grup Hâricî "Lâ hükme illâ lillâh" (hüküm ancak Allah'a aittir) diyerek hakem olayına karşı çıktılar.¹³⁸ Onlara göre, savaşa devam edilmesi gerektiği ile ilgili hüküm, "Eğer müminlerden iki gurup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın"¹³⁹ ayeti ile açıklı. Allah'ın hükmü açıkça ortadayken taraflarca belirlenen kişilerin¹⁴⁰ vereceği hüküm asla kabul edilemezdi. Dolayısıyla Hz. Ali'yi yapılan anlaşmayı bozmaya ve savaşa devam etmeye zorladılar.¹⁴¹

Hz. Ali, Muaviye b. Ebû Süfyan ile aralarındaki sorunun hakem yoluyla çözülmesinin İslam'a aykırı olmadığını, aile içinde karı-koca arasında bir geçimsizlik söz konusu olduğunda, her iki taraftan birer hakem seçilerek sorunun onların hakemliğinde çözüme kavuşturulmasının, Kur'an'ın bir emri/tavsiyesi olduğunu¹⁴² belirterek, yapılan anlaşmayı bozmayı kabul etmedi. Bunun üzerine Hâricîler,

¹³³ Sıffin, Fırat nehrinin batı yakasında Rakka'ya yakın bir yerdir. Yâkût b. Abdullah el-Hamevî, **Mu'cemu'l-Büldân**, Matbaatu Dâru's-Saâde, y.y, 1906, c. V, s. 370.

¹³⁴ Ethem Ruhi Fığlalı, "Hâricîler", **DİA**, c. XVI, s. 169; Mustafa Öz, **İslam Mezhepleri Tarihi**, Ensar, 1. bs., İstanbul, 2011, s. 85.

¹³⁵ İbn Kesîr, el-**Bidâye ve'n-Nihâye**, Dâru'l-Hadîs, 4. bs., Kahire, 1997, c. VII, s. 258-259.

¹³⁶ Taberî, Muhammed b. Cerîr, **Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk**, Beyrût, Dâru't-Turâs, h. 1387, c. V, s. 49; İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. VII, s. 260.

¹³⁷ İbnu'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 94.

¹³⁸ Bu ilkeyi En'am suresindeki (6/57) "İnil hüküm illâ lillâh" (hüküm ancak Allah'a aittir) ayetine dayandırıyorlardı.

¹³⁹ Hucûrat, 49/9.

¹⁴⁰ Hz. Ali tarafından Ebû Musa el-Eş'arî, Muaviye b. Ebû Süfyan tarafından ise, Amr İbnu'l-Âs hakem tayin edilmişti. Bkz. İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. VII, s. 262.

¹⁴¹ Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezid, **Câmiu'l-Beyan an Tefsiri Âyi'l-Kur'an**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2000, c. V, s. 57; İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. VII, s. 264-265.

¹⁴² Nisa,4/35.

Allah'ın hükmüne karşı çıktıkları gerekçesiyle Hz. Ali başta olmak üzere,¹⁴³ iki hakemi ve tahkimi (sorunun hakemler yoluyla çözülmesini) kabul eden herkesi tekfir ettiler.¹⁴⁴ Hz. Ali ile yolları ayrılan Hâricîler, Hz. Osman'ın ve Cemel savaşına¹⁴⁵ katılanların da kâfir olduğunu ileri sürdüler¹⁴⁶ ve daha önce Hz. Ali'ye karşı içlerinde gizledikleri bazı itirazları gündeme getirmeye başladılar. Gündeme getirdikleri itirazlardan biri, Cemel Savaşı'nda karşı cephede savaşanların neden kendilerinin esir, mallarının ise ganimet olarak alınmadığıydı.¹⁴⁷ İslam'da, savaş esirleri ve ganimetlerle ilgili hükümlerin şartlara göre 'değişebilen' konulardan olduğunu kabullenmeyen Hâricîlere göre, bir fitne sonucu ortaya çıkan bir savaşta bile karşı tarafın Müslüman, hatta Hz. Peygamber'in arkadaşları (sahâbe) dahi olsalar, mallarının ganimet, kendilerinin ise esir alınması gerekiyordu. Hakem olayıyla bir akım olmaya doğru evrilen Hâricîlerin savundukları fikirler, şüphesiz daha önce de bazı kişiler tarafından savunulmuştu. Ancak bu fikirlerin bir grup tarafından savunulması Hâricîlerle başlamıştır.¹⁴⁸

Hâricîlerin, "Lâ hükme illâ lillâh" (hüküm ancak Allah'a aittir) sözünü sloganlaştırıp, olur olmaz yerlerde Hz. Ali'ye karşı kullanmalarına karşılık Hz. Ali "Bu hak bir sözdür. Ancak onunla batıl kastedilmektedir"¹⁴⁹ diyerek, Hâricîlerin İslam anlayışlarındaki çarpıklığa dikkat çekmiştir. Hz. Ali, Hâricîlerin çok Kur'an okumalarına rağmen onu 'anlama ve fikh etme' problemlerini görünce şöyle demiştir: "Resûlullah bize, anlayışsız ve bir takım olumsuz sıfatlara sahip insanların zuhur edeceğinden bahsetmişti. Ben o sıfatları bunlarda görüyorum. Hakkı söylüyorlar, ancak hak onların kalbine inmiyor. Onlar Allah'ın en çok kızdığı yaratıklardandır."¹⁵⁰ Hâricîler Hz. Ali, Abdullah İbn Mes'ud vb. fakih sahabîlerin olduğu bir ortamda, -

¹⁴³ Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail el-Eş'arî, **Makâlâtü'l-İslâmiyyîn**, Beyrut, el-Mektebetü'l-Asriyye, 1990, c. I, s. 167.

¹⁴⁴ el-Bağdâdî, Ebû Mansûr, **el-Farku beyne'l-Fırak**, Kahire, Mektebetü İbni Sînâ, t.y, s. 73.

¹⁴⁵ Cemel savaşı, Hz. Ali taraftarlarıyla, Hz. Âişe taraftarları arasında (36/656) gerçekleşen bir savaştır. Bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, "Cemel Vak'ası", **DİA**, İstanbul, 1993, c. VII, s. 320.

¹⁴⁶ Bağdâdî, **a.g.e.**, s. 73; Şehristânî, **a.g.e.**, c. I, s. 116.

¹⁴⁷ Cemel savaşında esir alınması gerektiğini iddia ettikleri kişiler içerisinde Hz. Peygamber'in eşi Hz. Aişe ve başka sahabeler de bulunuyordu. Hz. Ali onların bu iddialarına karşı, Âişe'yi kim hissesine alacaktı! diyerek, sert bir şekilde karşılık verince Hâricîkler utandı ve sustular. Bkz. Bağdâdî, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁴⁸ Latife el-Bekkây, **Hareketü'l-Havâric**, Beyrut, Dâru't-Talîa, 2001. s. 11; Ethem Ruhi Fığlalı, **Günümüz İslam Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2008, s. 169.

¹⁴⁹ Taberî, **a.g.e.**, c. V, s. 72; İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. VII, s. 267.

¹⁵⁰ İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. VII, s. 268.

onların Hz. Peygamber'den edindikleri ilmî ve fikhî birikimi yok sayarak- hatta yer yer onlara sataşarak, kendi ilmî ve ahlakî seviyelerini ortaya koymuşlardır. Hz. Ali hutbe okuduğu bir esnada Hâricîlerden biri ona karşı, "*(Resûlüm) Şüphesiz sana ve senden öncekilere şöyle vahyolundu: Andolsun (faraza) Allah'a ortak koşarsan, amellerin mutlaka boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun!*"¹⁵¹ ayetini okuyarak, -kendince- insanların huzurunda onun küfre düştüğünü ifade etmeye çalıştı. Hz. Ali ona cevaben, "*(Resûlüm) Sen şimdi sabret. Bil ki Allah'ın vâdi kesinlikle gerçektir. Bunu iyice kavramamışlar sakın seni gevşekliğe sevk etmesin*"¹⁵² ayetini okuyarak,¹⁵³ onlardaki 'kavrama sorununa' ve ayetleri maksadından nasıl saptırdıklarına işaret etmiştir.

1.3.2. Hâricîlerin Toplumdan Uzaklaşması

Taraflarca sorunun hakemler yoluyla halledilmesine karar verildikten sonra Hz. Ali Sıffin'dan Kûfe'ye¹⁵⁴ dönmeye karar verdi. Hâricîler ise ondan ayrılıp Harûrâ¹⁵⁵ adında bir yere çekildiler.¹⁵⁶ Harûrâ'da toplanan Haricîler askerî kumandan olarak Sıffin'da Hz. Ali ordusunun sol kanadını kumanda eden Şebes b. Rebî et-Temîmî'yi, namaz kıldırmak için de Abdullah b. Kevvâ'yı imam olarak seçtiler ve böylece ilk defa organize bir grup haline geldiler.¹⁵⁷ Hz. Ali onları bu ayrılık kararından vazgeçirip geri çevirmek için hayli uğraştı. Onları ikna etme gayesiyle bizzat kendisinin giderek onlarla görüştüğü rivayet edilir.¹⁵⁸ Bu görüşme üzerine, namaz imamları İbnü'l-Kevvâ başta olmak üzere 6.000 kişi, Hz. Ali'nin tahkimin yanlış bir karar olduğunu kabul ettiği zannıyla, onunla Kûfe'ye döndüler. Ancak Hz. Ali'nin tahkimden vazgeçmediğini anlayınca ondan ayrılıp tekrar Harûrâ'ya geri döndüler.¹⁵⁹

¹⁵¹ Zümer, 39/65.

¹⁵² Rûm, 30/60.

¹⁵³ Geniş bilgi için bkz. Taberî, **a.g.e.**, c. V, s. 73; İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. VII, s. 267.

¹⁵⁴ Kûfe, Hz. Ömer'in emriyle Sa'd. b. Ebû Vakkas tarafından güney Irak'ta kurulan bir şehirdir. Yâkût b. Abdullah el-Hamevî, **Mu'cemu'l-Büldân**, Matbaatu Dâru's-Saâde, y.y, 1906, c. IV, s. 370.

¹⁵⁵ Hârûra, Kûfe yakınlarında bir köydür. Bkz. Muhammed b. Mûsa, el-Hâzimî, **Kitabu'l-Emâkîn**, Dâru'l-Yemâme, Riyad, h. 1415, s. 332.

¹⁵⁶ İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. VII, s. 264.

¹⁵⁷ Bağdâdî, **a.g.e.**, s. 74.

¹⁵⁸ Taberî, **a.g.e.**, c. V, s. 65-66.

¹⁵⁹ Ethem Ruhi fiğlalı, "Haricîler", **DİA**, c. XVI, s. 170.

Hâricîler, çok Kur'an okuyan, ibadete düşkün, zahid (dünya nimetlerinden uzak yaşayan) insanlardı. İbn Abbas onlarla görüşmek için Harûrâ'ya gidip yanlarına yaklaştığında, yoğun Kur'an okumalarından dolayı, âdeta arı kovanlarından gelen uğultuya benzer bir uğultuyla karşılaştığını söylemiştir.¹⁶⁰ Aynı şekilde yanlarına vardığında, uzun süre sıcak kum üzerine secde etmekten alınlarında izler oluştuğunu, ellerinin ve dizlerinin nasırlaştığına şahit olduğunu ifade etmiştir.¹⁶¹ İbn Abbas, içinde buldukları zühd hayatı gereği Hâricîlerin yeni elbise almaktan kaçındıklarını, giydikleri elbiselerin tekrar tekrar yıkanmaktan çürümeye ve yırtılmaya yüz tuttuğunu nakleder.¹⁶² Bu durum onların ibadete ve züht hayatına nedenli önem verdiklerini göstermektedir.¹⁶³ Ancak bu derece ibadete düşkün olan ve çok Kur'an okuyan bu zahit insanlar, din anlayışlarındaki çarpıklık nedeniyle İbn Abbas'ı Müslüman saymamış, onun selamını almamış, sadece 'merhaba' diyerek onu karşılamışlardı.¹⁶⁴

İbn Abbas Hâricîleri ikna etmek üzere Harûrâ'ya giderken, Hz. Ali İbn Abbas'a, onlarla tartışırken Kur'an'ın naslarından hareketle değil, Sünnet'ten deliller kullanarak tartışmasını, Hz. Peygamber'in uygulamalarından ve sözlerinden somut (yoruma açık olmayan) deliller takdim etmesini tembihlemiştir.¹⁶⁵ Çünkü Hz. Ali, Hâricîlerin Sünnet'e göre yoruma daha açık olan Kur'an naslarını kendi anlayışları doğrultusunda yorumlama problemleri olduğunu biliyordu. Hâricîler İbn Abbas'a, nereden ve ne için geldiğini sorduklarında, onlara Muhacirin, Ensarın ve Resûlüllah'ın damadının yanından geldiğini ifade eder. İbn Abbas onlara, "Kur'an onların zamanında indi. Onlar Kur'an'ın yorumunu sizden daha iyi bilir" deyince,¹⁶⁶ oradan bir grup Hâricî; "Kureyşlilerle münakaşa etmeyin, zira Allah onlar hakkında *"Doğrusu onlar münakaşacı/kavgacı bir toplumdur"* buyurmuştur¹⁶⁷ diyerek,¹⁶⁸ Mekke müşrikleri hakkında inen ayeti, rahatlıkla İbn Abbas için kullanmışlardır. İbn

¹⁶⁰ İbnu'l-Cevzî, a.g.e., s. 96.

¹⁶¹ İbnu'l-Cevzî, a.g.e., s. 94.

¹⁶² İbnu'l-Cevzî, a.g.e., s. 94.

¹⁶³ Mehmet Saffet Sarıkaya, **İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler**, İstanbul, Rağbet yayınları, 2011, s. 98,102

¹⁶⁴ İbnu'l-Cevzî, a.g.e., s. 94.

¹⁶⁵ İbn Sa'd, **et-Tabakâtu'l-Kubrâ**, (5. Tabaka) Tâif, Mektebetü's-Siddik, 1993, c. I, s. 181.

¹⁶⁶ İbnu'l-Cevzî, a.g.e., s. 94.

¹⁶⁷ Zuhurf, 43/58.

¹⁶⁸ İbnu'l-Cevzî, a.g.e., s. 94.

Abbas'la yaptıkları görüşme tartışma sonucu ikna olan 2.000 kadar Hâricînin Harûrâ'dan ayrıldığı rivayet edilir.¹⁶⁹

1.3.3. Fikrî Şiddetten Fiilî Şiddete Yönelmeleri

Hz. Ali'nin bütün gayret ve girişimlerine rağmen fikirlerinden vazgeçmeyen ve Harûrâ'dan dönmeyen Hâricîler, zamanla kendilerinden olmayan Müslümanlara fiilî şiddet uygulamaya başladılar. Harûrâ'dan Nehravan'a¹⁷⁰ giderken Abdullah b. Habbab b. Eret'le karşılaşan bazı Hâricîler ona; "Babandan duyduğun bir hadisi bize nakleder misin?" dediler. O; "Babamdan, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu duydum," dedi. *"Gelecekte bir fitne olacak (o zaman) oturan ayaktakinden, ayaktaki yürüyenden, yürüyen koşandan daha hayırlı olacak. (O gün) Gücü yeten öldüren değil öldürülen olsun."*¹⁷¹ Abdullah b. Habbab'ın bu hadisi rivayet etmekle kendilerini fitneci yerine koyduğu varsayımıyla, onu Fırat nehrinin kenarına götürüp orada boğazladılar ve kanını Fırat'a akıttılar. Sonra Abdullah b. Habbab'ın evine giderek hamile olan eşini ve çocuğunu da hunharca öldürdüler.¹⁷² Hz. Ali, katilleri onlardan istediğinde Hâricîler, "Onları biz/hepimiz öldürdük. Sana karşı zafer kazanırsak seni de öldüreceğiz!" diyerek¹⁷³ Ona karşı âdeta meydan okudular.

Hz. Ali, kendileri gibi düşünmeyen ve inanmayan insanlara yaşam hakkı tanımayan bu gruba karşı savaş ilan etmek zorunda kaldı. Safer ayının 9, hicrî 38'de (17 Temmuz 658) Nehrevan'da yapılan savaşta Hâricîlerin tamamına yakını öldürüldü.¹⁷⁴ Savaştan kaçıp kurtulan Hâricîler, Hz. Ali'yi savaş meydanında yenemeyeceklerini anlayınca, suikast düzenleyerek onu öldürmeye karar verdiler. Aldıkları karar doğrultusunda, Abdurrahman b. Mülcem adındaki bir Hâricî Hz. Ali'yi sabah namazı için evden çıktığında hançerlendi. Hz. Ali aldığı darbenin tesiriyle, hicrî 38, Ramazan'ın 21'inde (28 Ocak 661) vefat etti.¹⁷⁵ Vefatından sonra Hz. Ali taraftarları oğlu Hasan'a (r.a.) biat ettiler. Hz. Hasan hilafet meselesinde

¹⁶⁹ İbnu'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 95.

¹⁷⁰ Nehrevân, Kûfe'nin kuzeyinde, Fırat ve Dicle nehirlerinin doğu yakasında bir yerdir. Bkz. Yâkût b. Abdullah el-Hamevî, **a.g.e.**, c. VII, s. 817.

¹⁷¹ **Buhârî**, Fiten, 9; **Tirmizî**, Fiten, 29.

¹⁷² Taberî, **a.g.e.**, c. V, s. 81-82; İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. VII, s. 272.

¹⁷³ Bağdadi, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁷⁴ İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. VII, s. 274.

¹⁷⁵ İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. VII, s. 309-310; İbnu'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 97; Bağdadi, **a.g.e.**, s. 77.

Muaviye b. Ebû Süfyan'la sulh/anlaşma yoluna giderek hilafeti ona bırakınca, Hz. Hasan'ın etrafındaki Hâricîler ona, "Sen de baban gibi müşrik oldun" diyerek,¹⁷⁶ onun da hükmünü verdiler ve ona karşı cephe aldılar.

Hâricîler, Emevîler döneminde de, kendilerine özgü anlayışlarıyla devlete karşı isyan faaliyetlerine devam ettiler. Hatta Basra Hâricîleri bir ara liderleri Nâfi b. Ezrak öncülüğünde, Abdullah b. Zübeyr'in başlattığı halifelik hareketine destek vererek, onun safında Emevîlere karşı savaştılar. Ancak onun Hz. Osman ve Hz. Ali hakkındaki olumlu düşüncesini öğrenince ondan da ayrıldılar.¹⁷⁷ Emevîlerin aldığı sert tedbirler karşısında ciddi başarılar elde edememelerine rağmen, Emevîlerin yıkılışında Hâricîlerin etkili olduğu söylenmektedir.¹⁷⁸ Abbasîler döneminde iyice zayıflayan Hâricîler, hicrî 296 (m. 909) yılında siyasî bir akım olarak sona ermiştir.¹⁷⁹ Tarihî Hâricîlikten günümüze fikhî bir mezhep olarak sadece İbâdiyye kolu¹⁸⁰ intikal etmiştir.¹⁸¹ Ancak dinî nasları (Kur'an ve Sünnet) yorumlama usûlü ve şiddet anlayışıyla Hâricîlik, İslam tarihî boyunca farklı isimler altında var olmaya devam etmiştir.

1.3.4. Temel Dinî Anlayışları

Hâricîlerin en temel ve en tehlikeli dinî anlayışları; kendileri gibi düşünmeyen ve kendilerinden olmayan Müslümanları tekfir etmeleri ve kanlarını helal saymalarıdır. Bu anlayışları doğrultusunda; Hz. Osman, Hz. Ali, Cemal savaşına katılanlar ve tahkim olayını kabul edenleri kâfir sayıp kanlarını helal görmüş ve bazılarını öldürmüşlerdir.¹⁸² Hz. Peygamber tarafından, "*ehl-i evsanı (puta tapanları) bırakıp, ehl-i İslam'ı öldürenler*"¹⁸³ şeklinde tanımlanan zümreye dâhil olan bu insanlar, katı ve sapkın bir din algısı sonucu Müslümanların iki halifesi;

¹⁷⁶ İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 98. Hz. Hasan'ın hilafeti Muaviye b. Ebû Süfyan'a bırakmasına itiraz eden Hâricîler, Hz. Hasan'ı baldırından yaralayıp ona eziyet ettikleri rivayet edilmektedir. Bkz. İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 98.

¹⁷⁷ İbn Kesîr, **a.g.e.**, c. VIII, s. 226.

¹⁷⁸ Halil İbrahim Bulut, **İslam Mezhepleri Tarihi**, Ankara, DİB yayınları, 2016, s. 159.

¹⁷⁹ Öz, **a.g.e.**, s. 91.

¹⁸⁰ İbâdiyye fırkası, Abdullah b. İbâd öncülüğünde kurulmuş bir Hâricî fırkadır. Bkz. Bağdadi, **a.g.e.**, s. 95.

¹⁸¹ Süleyman b. Salih el-Ğısn, **el-Havâric**, Riyad, Dâru Kunûzi İşbilyâ, 2009, s. 72.

¹⁸² Bağdâdî, **a.g.e.**, s. 73; Şehristânî, **a.g.e.**, c. I, s. 116.

¹⁸³ **Buhârî**, Ehâdisu'l-Enbiya, 8; **Müslim**, Küsûf, 143.

Hz. Osman ve Hz. Ali'yi, Abdullah b. Habbab'ı, hanımını, çocuğunu ve daha başka insanları rahatlıkla öldürürken, daldan düşen bir hurmayı yiyen arkadaşlarına büyük bir günah işlemiş gibi tepki göstermiş ve bir zimmînin¹⁸⁴ domuzunu öldüren kişiyi yeryüzünde fesat çıkarmakla suçlamışlardır.¹⁸⁵

Kur'an ve Sünnet'in naslarını daha çok zahiri anlamları doğrultusunda yorumlayan, ayet ve hadislerin gaye ve maksadını pek dikkate almayan Hâricîler, imanla küfür arasındaki hata ve günah alanını oldukça daraltmışlardır. Onlara göre, büyük günah işleyen kişi günahkâr değil, doğrudan kâfir olur.¹⁸⁶ Eğer bir mesele, kafalarında şekillenen anlayışa uymuyorsa, o dinden çıkararak bir küfür ya da şiddetle karşı çıkılması gereken büyük bir günah olarak algılanmıştır. Sonuçta bu sert ve kökleşmiş algı, kendileri gibi düşünmeyenler Hz. Osman ve Hz. Ali gibi tarihî şahsiyetler olsa bile, onlara karşı bir çatışma ve şiddeti beraberinde getirmiştir.¹⁸⁷

Kendilerinden olmayan Müslümanlar hakkında olumsuz hüküm verme ve onları kategorize etme konusundaki rahat karakterleri, zamanla kendi yandaşlarını dışlama için de söz konusu olmuş, kendi içlerinde ihtilafa düşünce birbirlerini küfürle itham etmekten çekinmemişlerdir. Bu itham -çağımızda olduğu gibi- Hâricîliğin kadim öncüleri için de söz konusu olmuştur.¹⁸⁸ Hâricîlerdeki bu tutum ve davranışların oluşmasındaki en etkili sebebin, şekil ve ruh olarak tamamen asr-ı saadete benzer saf ve temiz bir toplum oluşturma özlemi olduğu söylenmektedir.¹⁸⁹ Dolayısıyla asr-ı saadet toplumuna benzeme adına kafalarında tasarladıkları Müslüman tarifine uymayanları tekfir etme ve cemaatten dışlama eğilimine girmişlerdir.

Hâricîler, bir takım siyasî ve itikadî görüşler ileri sürerek Müslümanların ana gövdesinden ayrılan ilk firkadır.¹⁹⁰ İlk dönem kendi içlerinde bir birliktelik görüntüsü vermiş olsalar da bu durum uzun sürmemiştir. Dolayısıyla mezhepler

¹⁸⁴ Zimmî, İslam ülkesinde yaşayan gayri müslim tebaayı ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Bkz. Mustafa Fayda, "Zimmî", **DİA**, İstanbul, 2013, c. XXXXIV, s. 428.

¹⁸⁵ İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 97.

¹⁸⁶ Adnan Demircan, **a.g.e.**, s. 47.

¹⁸⁷ Fığlalı, **a.g.e.**, s.171.

¹⁸⁸ Fığlalı, **a.g.e.**, s.171.

¹⁸⁹ Toshihiko İzutsu, **İslâm düşüncesinde İmân Kavramı**, çev. S. Ayaz, İstanbul, Pınar Yayınları, 1984, s. 22.

¹⁹⁰ Öz, **a.g.e.**, s.83.

tarihî kitapları Haricîleri ele alırken genellikle alt gruplarıyla ele almaktadır. Çünkü onların sert ve müsamahasız tutumları kısa zamanda birçok farklı gruba ayrılmalarına¹⁹¹ sebep olmuş ve tarih boyunca uzun süreli bir birliktelik oluşturamamışlardır.¹⁹² Hâricîler ufak sorunları büyüten, tartışırken sert üslup kullanan, bir kanuna/nizama göre yaşama kültürüne sahip olmayan ve farklı düşüncelere kapalı insanlardı. Başlarında büyük âlimler ve etkili liderler olmadığı için, hiçbir zaman istikrarlı bir metoda ve isabetli görüşlere sahip olamayan Hâricîler, devamlı olarak ihtilaf ve ayrılık içerisinde olmuşlardır. Bu durum zaman zaman iç çatışmaları da beraberinde getirmiştir.¹⁹³ Doğup büyüdüleri çöl hayatının zorlu ve sert şartlarının onları katı, inatçı ve yanlış dahi olsa inandıklarından asla taviz vermeyen insanlar olarak karakterize ettiği söylenebilir.

Hâricîlerin yukarıda arz etmeye çalıştığımız sert görüşlerinin ve şiddete meyilli karakterlerinin oluşmasında yetiştikleri çevrenin etkisinin yanı sıra, İslamî ilimlerde yeterli birikime sahip olmamalarının da etkisi büyüktür. İçlerinde Hz. Peygamber'in yanında yetişmiş; ilim, irfan ve fıkıh sahibi insanlar pek yoktu.¹⁹⁴ Dolayısıyla İbn Mes'ud'dan nakledilen, “*Siz fakihleri (derin anlayış sahipleri) çok kurraları (maksadını yeterince anlamadan Kur'an okuyanlar) ve hatipleri az bir zamandasınız. İleride hatipleri ve kurraları çok, fakihleri az (kötü) bir zaman gelecek*”¹⁹⁵ şeklindeki rivayet çerçevesinde düşünüldüğünde; çok Kur'an okumak ve hamasî konuşmalar yapmakla şöhret bulmuş olan Hâricîlerin en temel sorunlarından birinin, dini doğru fıkıh etme sorunu olduğu söylenebilir. İbn Abbas, bu soruna işaret ederek, Hâricîler hakkında, “Kur'an'ın muhkemine inandılar, ancak müteşabihinde (yorumu açık olanında) helak oldular” demiştir.¹⁹⁶ Abdullah b. Ömer de Hâricîlerin, “Kâfirler hakkında inen ayetleri Müslümanlara uyguladıklarını ve böylece Müslümanları tekfir ettiklerini” beyan etmiştir.¹⁹⁷

¹⁹¹ Hâricîler kendi aralarında irili-ufaklı 22 gruba ayrılmışlardır. Geniş bilgi için bkz. Bağdadî, **a.g.e.**, s. 78-101.

¹⁹² Öz, **a.g.e.**, s. 91-92.

¹⁹³ Bağdadî, **a.g.e.**, s. 78-79.

¹⁹⁴ Fığlalı, **a.g.e.**, s.171.

¹⁹⁵ Mâlik, Mâlik b. Enes, **el-Muvattâ**, Ebû Dabiy, Müessesetü Zayid b. Sultan, nşr. Muhammed Mustafa el-A'zamî, 2004, s, 597.

¹⁹⁶ Abzürrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, **Musannef**, Dâru't-Ta'sil, 2015, c. XXI, s. 437.

¹⁹⁷ **Buharî**, İstitâbetu'l-Mürteddîn, 6.

“İslam’da şiddet yanlısı ilk akım: Hâricîler” başlığı altında Hâricîlerin din adına uyguladıkları şiddete dair yaptığımız bu çalışmada sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

a. Hâricîlerin din adına uyguladıkları şiddet göstermiştir ki, bir şey din, iman ve dinî hamaset uğruna yapılmış olsa bile fıkıhla, hikmetle ve akl-ı selimle yönlendirilmediğinde, çok kolay bir şekilde Müslümanların kendi aleyhlerine dönüşebilmektedir. Yine Hâricîler vakası, İslamî anlayışta ve mücadelede denge tutturulamadığında, Müslümanların tehlikeli boyutlara varan bir aşırılığa sürüklenebileceği, hatta Kur'an'ın tezkiye ettiği sahabe neslinden insanları (Hz. Osman, Hz. Ali ve benzerleri) dahi öldürecek kadar ileri gidebileceğini ortaya koymuştur.

b. Ayet ve hadisler doğru yorumlanıp, doğru yerde kullanıldığında, insanlar için bir kurtuluş vesilesi olduğu gibi, yanlış yorumlandığında o yanlış yorumun insanları nasıl şiddete ve felakete sürüklendiği Hâricîler örneğinde ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde sorunların çözümünde sadece nasların temel alınmasının ve zahiren naslara tutunmuşluk görüntüsü vererek, onlara bağlılık vurgusunun yeterli olamayacağı, isabetli içtihatlar ve Müslümanların hayrına sonuçlanacak çözümler üretebilmek için, nasları yorumlarken takip edilecek olan usûlün de (metodoloji) âzâmi derecede önemli olduğu anlaşılmıştır.

c. İlk Hâricîlerde olduğu gibi, bu tür akımlar genelde Müslümanları temsil eden siyasî otoritenin zayıf olduğu, ihtilaf ve ayrılığın baş gösterdiği dönemlerde ortaya çıkarlar.¹⁹⁸ Çalışmamızın konusu olan Selefi Hâricî akım da Müslüman dünyanın zayıf olduğu günümüzde ortaya çıkmıştır. Günümüzde ortaya çıkan Selefi Hâricî akımla, kadim Hâricîler arasında zamana ve şartlara bağlı bazı farklar olsa da, Müslümanların genel anlayışından sapma ve Müslümanları tekfir ederek kanlarını helal sayma konularında her ikisi de aynı çizgide seyretmektedir.

¹⁹⁸ Muhammed Yasir el-Miseddî, *el-Havâric beyne'l-Mâzî ve'l-Hâzır*, Rabitatü Ulemâi's-Sûriyyîn, y.y., 2016, s. 21.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GÜNÜMÜZDEKİ SELEFÎ HÂRİCÎ AKIMIN VE ŞİDDET TEOLOJİSİNİN OLUŞUM, GELİŞİM VE UYGULAMA SÜRECİ

Çalışmamızın bu bölümünde, günümüzdeki Selefî Hâricî akımın tarihî sürecini, bu süreç içerisinde akımın şiddet anlayışının oluşumunu, gelişimini ve pratiğe yansımalarını inceleyeceğiz. Bu tarihî süreci Mısır dönemi, Afganistan dönemi, Irak ve Suriye dönemi olmak üzere üç alt başlıkta ele alacağız. Mısır döneminde, akımın düşünce dünyasının ilk oluşum sürecini ve oluşum sebeplerini, Afganistan döneminde, akımın düşünce dünyasının daha şedit ve uluslararası bir boyut kazanmasını, Irak ve Suriye döneminde ise, teolojik alt yapısı büyük oranda Afganistan döneminde tamamlanan şiddet anlayışının pratikte nasıl uygulandığını ve ne gibi sonuçlar doğurduğunu ortaya koyacağız.

2.1. MISIR DÖNEMİ

Mısır dönemi, günümüzdeki aşırılık ve şiddet yanlısı Selefî Hâricî akımın ilk oluşmaya başladığı dönemdir. Bu dönem 1960'lı yılların ortalarında başlamış olup, 1980'li yılların ikinci yarısında -Afganistan'daki cihat nedeniyle- akımın önemli bir kısmının Afganistan'a gitmesiyle son bulmuştur. Aşırılık ve şiddet yanlısı gruplar o yıllarda Mısır dışında da zuhur etmiş olmalarına rağmen, Mısır bu gruplar için merkezî konumdaydı. Çünkü Mısır hem bu grupların en yoğun olduğu yerdi, hem de o dönem bu akımın düşünce, yöntem ve hedeflerini açıklayan eserler genellikle Mısır'da yazılmıştı. Dolayısıyla bu akımın düşüncesinin oluşmaya başladığı dönemi Mısır dönemi olarak ifade ettik. Mısır dönemini ve bu akımın oluşum sürecini incelemeye başlamadan önce, bu akımın oluşum şartlarını ve sürecini hazırlayan Osmanlı sonrası İslam Dünyası'nın içine düştüğü duruma kısaca değineceğiz.

2.1.1. Osmanlı Sonrası İslam Dünyası'nın Genel Durumu

XVIII. yüzyılda Batı; bilim, teknoloji, askerî ve ekonomik yönden atağa geçerek kalkınırken, İslam Dünyası'nın bu trendi yakalayamayarak geri kalması, Müslüman dünyayı olumsuz etkiledi. Bu etkilenme ilk olarak Batı hayranlığı sürecinin başlaması şeklinde tezahür etti. Bu süreçte Batı düşünce sistemi ve batı yaşam tarzı artık İslam Dünyası'nda taklit edilmeye başlandı.¹⁹⁹ Tarih boyunca Müslümanlar her hangi bir mağlubiyet aldıklarında eksiklerini ve yanlışlarını sorgulayıp kendilerine çekidüzen verirken, Batı karşısındaki bu geri kalmışlıkla ilgili bazı çevreler ilk defa doğrudan İslam'ı suçladılar ve geri kalmışlığın asıl sebebinin din olduğunu iddia ettiler.²⁰⁰ Şüphesiz bu tür bir suçlama, İslam Dünyası'nı ikiye böldü ve kendi içerisinde günümüze kadar devam eden bir tartışmayı beraberinde getirdi.

Maddî kalkınmayı diğer milletlere karşı bir baskı ve sömürü aracı olarak kullanan Batılılar, bu alandaki ilerleyişlerini kullanarak İslam Dünyası'nda kendilerine alan açtılar. Müslüman halkları sömürmenin, öncelikle onları dinî, ahlakî ve kültürel değerlerinden uzaklaştırmakla mümkün olacağı inancından hareketle, Batıya ilim tahsili için giden öğrencilerden kendilerine sadık kalacak ve İslam coğrafyasında kurmayı düşündükleri sömürü düzenine hizmet edecek anlayışta (İslamî gelenekten ve ahlakî değerlerden uzak) kuşaklar yetiştirdiler.²⁰¹ XIX. yüzyıla gelindiğinde Batı, İslam Dünyası'na askerî, siyasî ve ekonomik açıdan açıkça meydan okumaya başladı. Bu meydan okuma, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde içerideki Batı taraftarlarının desteğiyle, İslam Dünyası'nda siyasî ve dinî otoriteyi temsil eden Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesini ve hilafetin kaldırılmasını beraberinde getirdi.²⁰²

Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesi ve hilafetin kaldırılmasının ardından İslam Dünyası'nın birliği dağıldı. İslamî değerler terk edilerek Batılı değerlerin

¹⁹⁹ İbrahim Kalın, **İslâm ve Batı**, İstanbul, İsam Yayınları, 2008, s. 109.

²⁰⁰ Abdurrahman Arslan, "Sunuş", **Nehri Geçerken**, İstanbul, Beyan, 2010, s. 9.

²⁰¹ Kemal H. Karpat, "Önsöz", **Osmanlı Modernleşmesi**, (çev. Ceren Elitez) İstanbul, Timaş Yayınları, 2014, s. 10; Mehmet Doğan, **Batılılaşma İhaneti**, 20. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2005, s. 35.

²⁰² Halil Aydınalp, "İslam Dünyasında Siyasi Şiddetin Sosyolojik Unsurları", **Din ve Şiddet**, Ankara, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Kalkan Matbaacılık, 2016, s. 196.

kutsandığı yeni ulus devletler kuruldu ve Osmanlıdaki ümmetçi bakış açısının yerini, milliyetçi/kavmiyetçi bir bakış açısı aldı.²⁰³ Batı, İslam Dünyası'nda oluşan yeni yönetimleri fikrî ve kültürel açıdan etki altına almayı başarmasının ardından, fizikî işgale fazlaca ihtiyacı kalmadı ve Müslüman halkların verdiği kurtuluş mücadeleleri karşısında daha fazla zayıf vermemek için fizikî işgale son verdi.²⁰⁴ Bütün bu olup bitenden sonra Müslüman toplumlar tarihte ilk defa doğrudan müdahil olmadıkları bir dünyada yaşamak durumunda kaldılar.

Osmanlı sonrası Ortadoğu'da şekillenen düzen artık Batının öncülüğünde kurulan yeni dünya sisteminin bir uzantısı olmuştu. Batı bu sistem üzerinden, temeli askerî ve iktisadî güce dayanan küresel bir sömürü ve kontrol mekanizması oluşturdu.²⁰⁵ İslam Dünyası'nda oluşan bu yeni durum, tarih boyunca kendi sistem ve devletlerini kurma yetenek ve birikimine sahip olan Müslümanlarda ciddi sarsıntılara ve tepkilere neden oldu.²⁰⁶ Osmanlı sonrası Ortadoğu'da kurulan Batı yanlısı ulus devletlerin anlayış ve uygulamalarından hoşnut olmayan bazı Müslüman âlimler, liderler ve cemaatler, buldukları coğrafyalarda yeniden İslamî bir düzen kurmak ve hilafeti ihya etmek amacıyla bir takım çalışmalar başlattılar. Bu çalışmalar zamanla İslam Dünyası'nın çeşitli bölgelerinde İslamî hareketlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirdi.²⁰⁷ O dönemde (1930'lu ve 40'lı yıllar) ortaya çıkan İslamî hareketlerden biri de Mısır'daki İhvan-ı Müslimîn (Müslüman Kardeşler) Cemaati idi.²⁰⁸

2.1.2. Mısır İhvan-ı Müslimîn Cemaati'nin Kuruluşu

I. Dünya Savaşı sonrası İslam Dünyası'nın birçok yerinde İslamî cemaatler oluşmaya başladı. Oluşan bu cemaatler içerisinde 1928 yılında Mısır-İsmailiyye'de kurulan İhvan-ı Müslimîn (Müslüman Kardeşler) Cemaati, Batı'nın meydan

²⁰³ Nurullah Çakmaktaş, **Mısır'da Selefi Hareket**, İstanbul, Açılımkitap, 2016, s. 2.

²⁰⁴ Mehmet Doğan, **a.g.e.**, s. 36.

²⁰⁵ S. Sayyid, **Fundamentalizm Korkusu**, (çev. Ebubekir Ceylan, Nuh Yılmaz, Şükrü Atsızelti) İstanbul, Açılımkitap, 2017, s. 26.

²⁰⁶ Halil Aydınalp, "İslam Dünyasında Siyasi Şiddetin Sosyolojik Unsurları", **a.g.e.**, s. 212.

²⁰⁷ S. Sayyid, **a.g.e.**, s. 67.

²⁰⁸ Üsame Sa'd, Eşref İyd el-Antebli, "Mukaddime" **et-Tarîhu's-Şâmil li'l-İhvani'l-Müslimîn**, Dâru'n-Nidâ, İstanbul, 2017, s. 4; Ahmed Salim, **İhtilâfu'l-İslâmiyyîn**, 2. bs., Beyrut, Merkezi Nemâ li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, 2014, s. 24.

okumaları karşısında en ciddi tepkiyi ortaya koyarak İslamî hareketlerin merkezi konumuna yükseldi ve İslam Dünyası'ndaki diğer İslamî hareketleri etkiledi.²⁰⁹ Günümüzdeki aşırılık ve şiddet yanlısı akımın ilk nüveleri, 1960'lı ve 70'li yıllarda İslam Dünyası'nın birçok yerinde görülmesine rağmen, en etkin gruplar büyük oranda Mısır'da ana İslamî hareket sayılan İhvan'dan koparak ortaya çıktı.²¹⁰ Dolayısıyla Mısır'da ilk kez ortaya çıkan şiddet yanlısı akımın oluşumunu tetikleyen sebepleri ve akımın oluşum sürecini anlamak için öncelikle İhvan'ın kuruluşunu, geçirdiği merhaleleri ve söz konusu akımın ondan ayrılıp kopmasına sebep olan etkenleri incelememiz uygun olacaktır.

İhvan-ı Müslimîn Cemaati, 1928 yılında Mısır'ın İsmailiyye şehrinde Hasan el-El-Bennâ ve arkadaşları tarafından kuruldu.²¹¹ Cemaatin kurucusu Hasan el-Bennâ, 1906 yılında Mısır'ın Buhayra vilayetine bağlı Mahmudiye kasabasında doğdu.²¹² Âlim bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen el-Bennâ, babası Abdurrahman el-Bennâ başta olmak üzere Mahmudiye bölgesindeki âlimlerden özel dini eğitim alırken, aynı zamanda öğretmen okulunda okuyarak oradan mezun oldu.²¹³ Lise sonrası üniversite okumak için Kahire'ye giden el-Bennâ, orada Kahire Üniversitesi Dâru'l-ülûm Fakültesi'ni üstün dereceyle bitirdi.²¹⁴ Lise ve üniversite yıllarında o dönemin ilmî ve fikrî birikimden âzâmi derecede istifade ederek kendisini çok iyi yetiştiren el-Bennâ, sadece ilmî ve fikrî tahsille yetinmeyip öğrencilik yıllarında davet ve tebliğ çalışmalarına katılarak toplumla iletişim kurma konusunda da hayli tecrübe kazandı.²¹⁵

1928 yılında öğretmen olarak İsmailiyye'ye tayin edilen el-Bennâ, orada davet ve tebliğ faaliyetlerine başladı ve kısa süre zarfında çevresinde oluşan arkadaş

²⁰⁹ Burhanettin Duran, Nuh Yılmaz, "Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharından Sonra Yeni Güç Dengeleri", **Türk Dış Politikası Yıllığı**, SETA Yayınları, 2011, s. 58.

²¹⁰ Abdulmun'im Munîb, **Delîlü'l-Harekâti'l-İslamiyye el-Muâsıra**, Kahire, Mektebeü'l-Medbûlî, 2010, s. 72.

²¹¹ Hüseyin b. Ali Câbir, **et-Tarîk ilâ Cemâati'l Müslimîn**, Mansûra, Dâru'l-Vefâ, 5. bs., 1992, s. 315.

²¹² Enver el-Cündî, **Hasan el-Bennâ**, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2000, s. 8.

²¹³ el-Antebî, **a.g.e.**, s. 18-19.

²¹⁴ el-Cündî, **a.g.e.**, s. 40.

²¹⁵ Hüseyin b. Ali Câbir, **a.g.e.**, s. 316.

grubuyla beraber İhvan-ı Müslimîn adıyla bir cemaat kurdu.²¹⁶ Cemaatin İsmailiyye'deki faaliyetleri kısa sürede hız kazanıp etrafa yayılmaya başlayınca, 1932 yılında teşkilatın yönetim merkezini Kahire'ye taşıma kararı aldı. Kahire'ye taşındıktan sonra cemaat Mısır'ın birçok vilayetinde şubeler açmaya başladı.²¹⁷ Cemaat dinî, kültürel, ekonomik, sosyal ve sportif alanlarda faaliyet göstererek yaşamın her alanını kuşatmayı hedefliyordu. Kısa sürede halkın çeşitli kesimlerinin dikkatini çekti ve taraftar kitlesi hızla çoğalmaya başladı.²¹⁸ 1940'lı yıllara gelindiğinde cemaatin Mısır sathında şube sayısı yüzlere, üye sayısı ise, yüz binlere ulaşmıştı. Mısır dışında Suriye, Filistin, Ürdün, Lübnan, Irak, Yemen ve Sudan gibi çevre ülkelerde de kısa sürede yayılmaya başlayan İhvan, İngilizler başta olmak üzere bölgedeki Batılı güçleri ve Batı yanlısı işbirlikçi rejimleri önemli derecede rahatsız etmeye başladı.²¹⁹

2.1.3. İhvan-ı Müslimîn ve Kraliyet Rejimi

Osmanlı'nın Mısır'a vali olarak atadığı Arnavut kökenli Mehmet Ali (Muhammed Ali) Paşa'nın²²⁰ torunlarından olan Kral Faruk, Arap milliyetçiliğini ön planda tutan Vefd Partisi'ne karşı İhvan'ı kullanmak istedi. Bu maksatla cemaatin gelişmesine ve yayılmasına bir müddet ses çıkarmadı.²²¹ Ancak gerek dış mihrakların zorlamasıyla, gerekse kendi geleceğini düşünerek zamanla İhvan üzerindeki baskıyı artırdı. Bu baskılar İhvan'ı sindirmek yerine, kraliyet rejimine karşı daha da sertleştirdi. İhvan, bu baskıların arkasında özellikle İngilizlerin olduğunu biliyordu. Dolayısıyla baskılara karşı boyun eğmeyerek direnme ve bu konuda insanları bilinçlendirme kararı aldı.²²²

²¹⁶ Mahmud Abdulhalîm, **el-İhvânul-Müslimûn, Ehdâs Sanaati't-Tarîh**, İskenderiyye, Dâru'd-Dâ'Ve, t.y., c. I, s. 64.

²¹⁷ Mânî' b. Hammâd el-Cühenî, **el-Mevsûa'tu'l-Müeyyere fi'l-Edyân ve'l-Mezâhib ve'l-Ahzâbi'l-Muâsıra**, Riyad, Dâru'n-Nedveti'l-Âlemiyye, 3. bs., h. 1418, (m. 1997) c. I, s. 202.

²¹⁸ Salih el-Verdânî, **Mısır'da İslâmî Akımlar**, (çev. H. Açar, Ş. Duman, S. Turan) 2. bs., İstanbul, Fecr Yayınları, 2011, s. 52.

²¹⁹ el-Antebî, **a.g.e.**, s. 52; el-Cündî, **a.g.e.**, s. 55-56.

²²⁰ Mehmet Ali Paşa, 1805 yılında Osmanlı tarafından Mısır'a vali tayin edilen bir Osmanlı paşasıdır. 1952'de Mısır'da gerçekleştirilen askerî darbeye kadar Mısır onun oğulları ve torunları tarafından yönetilmiştir. Bkz. Kerem el-Bustânî vd., "Âlâm", **el-Müncid fi'l-Luğa ve'l-Âlâm**, Beyrut, Dâru'l-Meşrik, 1986, s. 639-640.

²²¹ Necati Alkan, **El-Kaide'den İşid'e Din, Şiddet ve Terörizm**, Ankara, Karınca, 2016, s. 57.

²²² Munîb, **a.g.e.**, s. 62.

1948 yılında Arap-İsrail savaşına grup halinde katılan İhvan gençleri, savaşta ve sonrasında Arap liderlerinin Filistin davasına ve Filistin'de savaşan mücahitlere karşı yaptıkları ihanetlere şahit oldular.²²³ Filistin'de Siyonist Yahudilere karşı verilen savaş aniden durdurma kararı alan Arap liderleri, İhvan tarafından hain, dönemin Mısır Başbakanı Fehmi Nukraşi Paşa ise istenmeyen adam ilan edildi.²²⁴ İhvan'ın bu tavrı üzerine kraliyet rejimi harekete geçerek, 8 Aralık 1948'de İhvan'ın tamamen yasaklandığını ilan etti. Cemaatin bütün mal varlığına el konuldu ve önde gelen liderleri tutuklandı.²²⁵ el-Bennâ verdiği beyanatlarda bu olayın arkasında kraliyet rejimiyle İngilizlerin işbirliği olduğunu açıkça deklare edince, İhvan'la rejim arasındaki ilişkiler iyice gerildi.²²⁶

1940'lı yıllarda Mısır'da çok etkin olan İhvan, o güne kadar benzeri görülmemiş bir baskıyla karşı karşıya kalmıştı. Cemaatin yasaklanmasından az bir süre sonra Başbakan Nukraşi Paşa'nın faili meçhul bir şekilde öldürülüşü, şimşekleri doğrudan İhvan'ın ve bizzat el-Bennâ'nın üzerine çekti. Artık el-Bennâ rejim tarafından açıkça hedef gösterilmeye başlanmıştı.²²⁷ Cemaatin bütün lider kadrosu tutuklanırken el-Bennâ'nın tutuklanmaması, bazı soru işaretlerini de beraberinde getirdi.²²⁸ Çok geçmeden el-Bennâ silahlı bir saldırıya uğradı ve hafif yaralandı. Kaldırıldığı hastanede kendisine tıbbi müdahale edilmemesi sonucu, 12 Şubat 1949'da aşırı kan kaybından vefat etti.²²⁹ el-Bennâ'yı dönemin Mısır istihbaratının vurduğu, 1952'de gerçekleştirilen askerî darbeden sonraki emniyet sorgulamalarında ortaya çıktığı ifade edilmiştir.²³⁰

Kraliyet rejiminin cemaate vurduğu darbeye, bir de o günlerde cemaatin kurucu lideri el-Bennâ'nın öldürülmesi ve 15 Mayıs 1948'de İsrail'in resmen devlet ilan edilerek Batılı devletler tarafından tanınması eklenince, bu durum cemaatin gençleri üzerinde olumsuz bir etki yaptı ve cemaatte rejime karşı büyük bir tepki

²²³ Mustafa Muhammed et-Tahhan, **Filistin'e Büyük Komplo**, (çev. H. Ahmed Özdemir, Muhammed Sakaryalı) İstanbul, Azim Yayınları, 1995, s. 264.

²²⁴ Kâmil eş-Şerîf, **el-İhvânu'l-Müslimûn fî Harbi Filistîn**, Zerkâ, Mektebetü'l-Menâr, 3. bs., 1984, s. 175-177.

²²⁵ el-Cühenî, **a.g.e.**, s. 203.

²²⁶ el-Antebî, **a.g.e.**, s. 52.

²²⁷ el-Cühenî, **a.g.e.**, s. 203.

²²⁸ Mahmud Abdulhalîm, **a.g.e.**, c. II, s. 66.

²²⁹ Mahmud Abdulhalîm, **a.g.e.**, c. II, s. 80.

²³⁰ Mahmud Abdulhalîm, **a.g.e.**, c. II, s. 82-83.

oluşturdu.²³¹ Bu tepki sürecinde Kral Faruk ordu içerisinde kendisine karşı bir darbe hazırlığı yapıldığını haber aldı ve orduya karşı İhvan'ın desteğini almak için cemaat üzerindeki baskıyı hafifletti. Ancak bu İhvan'da Kral'a ve rejime karşı oluşan tepkiyi gidermeye yetmedi.²³² O dönem yaşanan bütün bu olumsuzluklar, cemaatin öncüleri tarafından İslam davası yolunda çekilen olağan sıkıntı ve eziyetler şeklinde yorumlanarak atlatılmış, yaşanan sıkıntılar cemaat içerisinde ciddi bir kopuşa, ya da şiddete yönelme gibi bir probleme kapı aralamamıştır.²³³

2.1.4. İhvan-ı Müslimîn ve Askerî Yönetim

Mısır ordusu içerisinde “Hür Subaylar” adıyla teşkilatlanan milliyetçi subayların, 23 Temmuz 1952’de kraliyet rejimine karşı gerçekleştirdikleri askerî darbeye İhvan destek verdi.²³⁴ İhvan bu darbeye destek verirken Mısır’da İslamî çalışmaların önünün açılacağı, devlette İslamî ilkeler doğrultusunda hukuki düzenlemeler yapılacağı ve halkın yararına sosyal iyileştirmeler gerçekleştirileceği beklentisindeydi. Ancak darbe sonrası oluşturulan askerî yönetimin beklenen düzenlemeleri yapmaması ve gidişatta görülen olumsuzluklar nedeniyle, İhvan devlet yönetiminde yer almadı.²³⁵ Askerî darbenin başını çeken Cemal Abdunnâsır, İhvan'ın İslamî ilkeler doğrultusunda oluşturulmasını istediği devlet yapılanmasına sıcak bakmamıştı.²³⁶ İhvan’ın toplum üzerindeki etkisini kırmak için kendisine karşı yapılan bir suikast girişimini bahane eden Abdunnâsır, 1954’te İhvan’ı tamamen tasfiye etmeye yönelik bir operasyona girişti. Cemaat yasa dışı ilan edilerek, bütün şubeleri kapatıldı ve mal varlığına el konuldu. Yönetici kadro başta olmak üzere binlerce cemaat mensubu tutuklandı.²³⁷ Tutuklananlar askerî mahkemelerde yargılandı ve bu yargılama sonucu Genel Mürşit Hasan el-Hudaybî başta olmak

²³¹ Yusuf el-Karadâvî, **el-İhvanu'l-Müslimîn**, Kahire, Mektebetü Vehbe, 1999, s. 271-272.

²³² Ömer Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, İstanbul, Acar Matbaacılık, 2003, s. 267.

²³³ Hüseyin b. Ali Câbir, **a.g.e.**, s. 392.

²³⁴ Muhammed Hâmid Ebu'n-Nasr, **Hakîkatu'l-Hilâf beyne'l-İhvâni'l-Müslimîn ve Abdunnâsır**, Kahire, Dâru't-Tevzi' ve'n-Neşri'l-İslamiyye, 1988, s. 66; Nurullah Çakmaktaş, **a.g.e.**, s. 30.

²³⁵ Ebu'n-Nasr, **a.g.e.**, s. 67.

²³⁶ Ebu'n-Nasr, **a.g.e.**, s. 67.

²³⁷ Ebu'n-Nasr, **a.g.e.**, s. 68.

üzere cemaatin ileri gelenlerinden yedi kişi idama mahkûm edildi. Bu yedi kişiden altısının²³⁸ idamı infaz edilirken genel mürşidin cezası müebbet hapse çevrildi.²³⁹

İhvan hareketi gelişmeye başladığı ilk günden itibaren rejimin ona karşı uyguladığı sindirme ve yok etme siyasetine, bir de hareketin en ön saflarında mücadele vermiş ve yaptıkları çalışmalarla insanların takdirini kazanmış altı kişinin göstermelik bir yargılama sonucu idam edilmesi eklenince, cemaat içerisinde büyük bir infial oluştu. Yaşanılan bu olumsuz sürece, cezaevlerinde uygulanan ağır işkenceler, bu işkenceler altında bazı gençlerin arkadaşlarının gözü önünde can vermesi, dışarıda mahkûm ailelerine yönelik uygulanan baskı ve tehditler de eklenince,²⁴⁰ özellikle genç mahkûmlar arasında bu zulümleri yapan yöneticilerin Müslümanlığı ve rejimin meşruiyeti konusu sorgulanmaya başlandı.²⁴¹

Mevcut sistemi ayakta tutanların Müslüman olup-olmadığı ve rejimin meşruiyeti hakkındaki sorgulama ve tartışmalar devam ederken, rejim yeni bir tutuklama furyası daha başlattı. 1954'te tutuklanan ve cezaevinde yaklaşık on yıl kalan Seyyid Kutub cezaevinden çıkışının üzerinden henüz bir yıl geçmişti ki, 1965'te tekrar tutuklandı. Abdunnâsır, İhvan'ın Kutub öncülüğünde yeni bir örgütlenmeye gittiğini iddia ederek yaklaşık 34 bin İhvan mensubunu yeniden tutuklattı.²⁴² Tutuklamalar o kadar geniş tutuldu ki, tutuklananlar arasında 450 kadın bile vardı. Askerî mahkemelerde yapılan yargılama sonucu Kutub ile iki arkadaşına²⁴³ idam hükmü verildi ve 29 Ağustos 1966 sabahı idam hükmü infaz edildi.²⁴⁴

2.1.5. Aşırılık ve Şiddet Düşüncesinin Oluşum Süreci

Rejimin İhvan'a karşı takındığı düşmanca tavır ve hareketin mensuplarına yönelik uyguladığı takibat, tutuklama, işkence ve infazlara bir de İslamî hareket

²³⁸ İdam edilenler, Abdülkadir Udeh, Muhammed Ferğalî, Yusuf Talât, Hindavî Duveyr, İbrahim et-Tayyib ve Mahmud Abdullatif'dir. Bkz. el-Cühenî, **a.g.e.**, c. I, s. 203.

²³⁹ Ebu'n-Nasr, **a.g.e.**, s. 156.

²⁴⁰ Abdulhalim el-Kennânî, **Mevsûa'tu's-Şuhedâ**, Tanta, Dâru'l-Beşîr, 1994, s. 33-34.

²⁴¹ el-Verdâni, **a.g.e.**, s. 44-45.

²⁴² el-Verdâni, **a.g.e.**, s. 81.

²⁴³ Kutub'un iki arkadaşı, Yusuf Havvâş ile Abdulfettah İsmail'dir. Bkz. Ahmed Sâlim, **a.g.e.**, s. 134.

²⁴⁴ Ahmed Sâlim, **a.g.e.**, s. 134.

mensuplarının kitaplarından hayli etkilendiği Kutub ve iki yakın arkadaşının idamı eklenince, bazı gençler âdeta travma geçirdi ve günümüze kadar etkisi devam eden bir akımın ilk tohumları atılmış oldu.²⁴⁵ Kutub'un idamıyla, Müslümanların siyasi sorunlarıyla ilgili ciddi sözler söyleyen sözün sahibi gitmiş, ortada yalın söz kalmıştı. Kutub, rejimin ve rejimin destekçilerinin gerçek yüzünü ortaya koyan önemli eserler yazmıştı. Rejimin zulmüne maruz kalan gençler kendilerinde oluşan hiddet ve kahırla, ifade ve tasvir gücü yüksek olan bu eserleri okudukça coşuyor ve aradıklarını bu eserlerde buluyorlardı. Ya da genel ifadelerin çokça kullanıldığı o eserlere söylemek istediklerini söyletiyorlardı. İslamî harekete mensup mahkûmlar arasındaki sorgulamalar ve tartışmalar artık rejimin ve yöneticilerin meşruiyeti konusunun ötesine geçmiş, İhvan'ın rejime karşı takındığı tavır noktasında yoğunlaşmıştı.²⁴⁶

Cezaevlerindeki mahkûmlar merkezli başlayan bu tartışmalarda, İhvan'ın ana kadrosunun rejime ve yöneticilere yönelik takip ettiği ıslahatçı çizgi eleştiriliyordu. Onlara göre İhvan, rejime ve yöneticilere karşı çok daha sert bir tavır alması gerekiyordu.²⁴⁷ Bu tartışmalar derinleştikçe mahkûmlar arsında fikrî ayrışma belirginleşmeye başladı.²⁴⁸ İslahatçı çizgiyi eleştiren grup, fikirlerinin doğruluğunu temellendirmek için yoğun bir delil arayışına girdi ve o dönem büyük oranda Kutub'un eserlerini kullandılar. İhvan'ın öncü kadrosuyla bu grup arasında şiddetli tartışmalar yaşanmaya başlandı.²⁴⁹ Bu süreçte İhvan aşırılık ve şiddete doğru yol alan bu akıma karşı harekete geçti ve onların anlayışlarını tenkit eden makaleler yayınlamaya başladı. Bu makaleler daha sonra "*Duâtun lâ Kudâtun (Davetçileriz, Kadılar Değiliz)*" adıyla bir kitapta bir araya getirildi²⁵⁰ ve kitap İhvan'ın o dönem genel müşidi olan Hasan el-Hudaybî adına yayınlandı.²⁵¹

Adından da anlaşıldığı üzere, *Duâtun lâ Kudâtun* adlı kitapta iki ana konu üzerinde durulmaktadır. Birinci konu: İhvan hareketinin temel hedefi, ıslahatı esas alan davet metoduyla, İslamî çalışmalar yaparak toplumu ve devleti tedricî olarak

²⁴⁵ el-Verdânî, a.g.e., s. 44.

²⁴⁶ el-Verdânî, a.g.e., s. 44.

²⁴⁷ el-Verdânî, a.g.e., s. 44-45.

²⁴⁸ el-Verdânî, a.g.e., s. 45.

²⁴⁹ el-Verdânî, a.g.e., s. 45.

²⁵⁰ Kitabın Arapça aslı birçok kez basılmıştır. Ayrıca kitap Beşir Eryarsoy tarafından, "*Davetçiyiz Yargılayıcı Değil*" adıyla Türkçeye tercüme edilmiş olup, İnkilap Yayınları tarafından bastırılmıştır.

²⁵¹ Munîb, a.g.e. s. 116.

İslamileştirmektir. İkinci konu: İhvan, kadı edasıyla toplumun dinini-imanını sorgulamaz ve kimin Müslüman, kimin kâfir olduğunu ortaya koymak için uğraşmaz. Kelime-i şahadet getiren ve Müslümanlığı kabul eden herkesi dış görünüşü üzere Müslüman kabul eder.²⁵² Kitapta, iman ve küfrün ne olduğuna dair gerekli bilginin Kur'an ve Sünnet'te açıkça ortaya konulduğu ifade edildikten sonra, ortaya çıkan aşırılık yanlısı, tekfirci akımın iman ve küfür tanımlarının yanlış olduğu vurgulanmıştır.²⁵³ Kitapta ayrıca İslam tarihî boyunca âlimler tarafından ortaya konulan bilgi ve birikim varken, bu tür fikirlere (tekfircilik) iltifat edilmemesi gerektiği genişçe izah edilmiştir.²⁵⁴ Tekfirci grubun ilk lideri olan Şeyh Ali İsmail²⁵⁵ İhvan'ın gayretleri sonucu tekfirci görüşlerinden vazgeçerek İhvan'a geri döndü. Yine *Duâtun lâ Kudâtun* adlı kitap vesilesiyle o dönem birçok genç, aşırılık yanlısı tekfirci fikirlerden etkilenmekten kurtuldu.²⁵⁶ Ancak bütün gayretlere rağmen istenilen sonuç tam olarak elde edilemedi. Tekfir ve aşırılık düşüncesi yayılmaya devam etti.

İhvan hareketi Mısır'daki rejimler tarafından devamlı darbe yemesine rağmen, cemaat olarak hiçbir zaman aşırılık ve tekfir eğilimine girmemiş, toplumun bilinçlenmesinde/eğitiminde ve rejimle olan mücadelesinde ıslahatçı ve tedricî bir yol izlemiştir.²⁵⁷ Cemaatin ilk genel müşidi Hasan el-El-Bennâ'nın bir suikast sonucu öldürülmesi olayı başta olmak üzere, hareketin birçok adamı ya idam edilerek, ya da cezaevlerinde işkence altında can vermiş olmasına rağmen, hareket devamlı olarak mensuplarını aşırı fikirlere ve şiddete yönelmekten korumaya çalışmıştır.²⁵⁸ Mısır rejimi uyguladığı zalimane ve baskıcı yöntemleriyle gençleri

²⁵² Hasan el-Hudaybî, *Duâtun lâ Kudâtun*, Kahire, Dâru't-Tevzi' ve'n-Neşri'l-İslamiyye, t.y., s. 122-123.

²⁵³ Söz konusu akımın iman ve küfür tanımları ileride açıklanacaktır.

²⁵⁴ Bkz. el-Hudaybî, *a.g.e.*, s. 33-50.

²⁵⁵ Şeyh Ali İsmail, 1967'de Kutub'la beraber idam edilen iki kişiden biri olan Abdulfettah İsmail'in küçük kardeşidir. el-Ezher'de İslâmî ilimler alanında eğitim aldığı için grubun ilk lideri seçilmiştir. Bkz. el-Cühenî, *a.g.e.* c. I, s. 337.

²⁵⁶ el-Verdânî, *a.g.e.*, s. 85-86; Cemal Kazak, *Devrimden Darbeye Müslüman Kardeşlerin İktidar Tecrübesi*, İstanbul, Pınar Yayınları, 2018, s. 38.

²⁵⁷ Munîb, *a.g.e.*, s. 73.

²⁵⁸ Munîb, *a.g.e.*, s. 73.

bizzat kendisi aşırılığa ve şiddete sürüklediği halde, bu tür grupların ortaya çıkışıyla ilgili olarak İhvan'ı suçlamayı bir politika olarak sürdürmüştür.²⁵⁹

Cezaevi merkezli oluşan bu grubun tam olarak diğer arkadaşlarından ayrılarak belirginleşmesi, rejimin cezaevindeki İslamcı mahkûmlara sunduğu bir öneri ile olmuştur. Rejim 1967 yılında cezaevindekilere, Cumhurbaşkanı Cemal Abdunnâsır'ı desteklediklerini kamuoyuna deklare etmeleri halinde, cezaevinden çıkarılacaklarını ve eski işlerine iade edilecekleri önerisini sundu.²⁶⁰ Bu öneri karşısında mahkûmlar üç gruba ayrıldılar. Mahkûmlar içerisindeki bazı gençler, yıllardır işkence ve eziyet çektikleri cezaevinden kurtulmak ve dışarıda uzun zamandır perişanlık çeken ailelerinin mağduriyetine son vermek için kerhen öneriyi kabul etme kararı aldılar.²⁶¹ Ana gövdeyi oluşturan İhvan'ın lider kadrosu ve büyük çoğunluk ise, öneriyi kabul etmedi. Ancak bunlar, öneriyi kabul edenlerin ikrah (zorlama ve baskı) altında oldukları düşüncesiyle onları mazur gördüler. Diğer üçüncü bir grup ise,²⁶² Cumhurbaşkanı Abdunnâsır başta olmak üzere, rejimin bütün yönetici kadrosunun kâfir oldukları gerekçesiyle, onlardan gelen bu tür önerilerin kesinlikle reddedilmesi gerektiğini savundular ve bu tezden hareketle teklifi kabul edenlerin kâfir olacaklarını öne sürdüler. Bu grup daha sonra iyice aşırıya giderek, teklifi kabul edip rejime destek açıklaması yapanlar karşısında susanların da kâfir olduğunu ilan ettiler.²⁶³

1960'lı yılların ikinci yarısında cezaevlerinde oluşan aşırılık yanlısı tekfirici gruba paralel olarak, aynı yıllarda cezaevleri dışında ıslahatçı çizgiyi reddeden ve rejime karşı silahlı mücadeleyi (cihat) tek çıkar yol gören gruplar oluşmaya başladı. İlk etapta Mısır'ın farklı bölgelerinde küçük gruplar halinde ortaya çıkan bu akım, zamanla birbiriyle irtibat kurarak, bir çatı altında toplandı ve Tanzîmu'l-Cihat (Cihat

²⁵⁹ Azmî Bişâre, **Fi'l-İcâbeh an Suâl: Me's-Selefiyyeh**, Beyrut, el-Merkezu'l-Arabî li'l-Ebhâs ve Dirâsâtu's Siyâsât, 2018. s. 114.

²⁶⁰ Salim el-Behnesâvî, **el-Hüküm ve Kadıyyetu Tekfiri'l-Müslim**, 4. bs, Mansûra, Dâru'l-Vefâ, 1994, s. 23.

²⁶¹ İslamcı mahkûmlar arasında ihtilaf ve fitne çıkartmak için bu grup içerisine rejim tarafından işbirlikçiler sokulduğu söylenmiştir. Bkz. el-Cühenî, **a.g.e.**, c. I, s. 336.

²⁶² Bu grup ilk ortaya çıktığında bir rivayete göre 13 diğer bir rivayete göre ise 36 kişiden oluşmaktaydı. İbrahim b. Salih el-Âyid, **et-Tekfir i'nde Cemâati'l-U'nf el-Muâsır**, Merkez-u Nemâ li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, Beyrut, 2014, s.55.

²⁶³ el-Behnesâvî, **a.g.e.**, s. 23-24.

Örgütü) adıyla tanındılar.²⁶⁴ 1970'li yıllarda bir davet hareketi olarak ortaya çıkan Cemaat-i İslamiyye de rejimin baskıları sonucu 1980'li yılların başında sertleşti ve rejime karşı silahlı mücadele kararı aldı. İlerleyen yıllarda bu gruplar birbirleriyle tanıştı ve birbirinden etkilendiler. Hatta bazıları ortak eylemler bile düzenlediler. 1970'li yılların başlarından 2010'lu yıllara kadar Mısır'da şiddet içerikli eylemleri genelde bu gruplar düzenlemiştir.

2.1.6. Aşırılık ve Şiddet Yanlısı Akımın Oluşmasındaki Ana Etkenler

Günümüz dünyasında yaygın olan algıya göre kâinatta meydana gelen her olay, sebep-sonuç ilişkisiyle izah edilirken, İslam Dünyası'nda son elli yıldır var olan şiddet konusunda aynı yaklaşım sergilenmemektedir. Batı'da ve Batı zihniyetli çevrelerde, İslam Dünyası'ndaki şiddet yanlısı grupların nasıl ortaya çıktığı meselesi gündeme geldiğinde belirli siyasî, sosyal ve ekonomik sebeplerden kısık sesle ve kısmen söz edilse de, asıl sorunun bizatihi İslam'ın kendisinden kaynaklandığı tezi bilinçli bir şekilde işlenmektedir.²⁶⁵ Bu yaklaşım tarzının asıl sebebi, söz konusu çevrelerin İslam karşıtlığının yanı sıra, İslam Dünyası'na karşı takındıkları kibirli tavırları, üstten bakmaları ve emperyalist hedefleridir. İslam Dünyası'ndaki bazı sözde aydınların Batı karşısındaki mahcup ve ezik ruh halleri de, bunun tamamlayıcı bir unsurdur.²⁶⁶

Buraya kadar yaptığımız inceleme sonucu gördük ki, şiddet yanlısı akım, gerek cezaevlerinde gerekse cezaevleri dışında karşılaştıkları olumsuzluklar sonucu, daha çok tepkisel sebeplere dayalı olarak oluşan küçük grupların bir araya gelmesiyle vücut bulmuştur. Tepkisel bir hareket olarak doğan bu akımı daha iyi tanımak için, onun tarihsel gelişimine ve zamanla nasıl bir din ve cihat anlayışına sahip olduğuna temas etmeden önce, ilk oluşum sebeplerini incelememiz yerinde olacaktır. Bu akımın ilk oluşumundaki ana sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz:

²⁶⁴ Munîb, **a.g.e.**, 73-74.

²⁶⁵ Faruk Sancar, "Önsöz", **Din ve Şiddet**, s. 18.

²⁶⁶ Sancar, "Önsöz", **a.g.e.**, s. 19.

2.1.6.1. Batı'nın İslam Dünyasına Müdahalesi

Şiddet yanlısı akımın oluşmasında en etkili sebep, Batı'nın Osmanlı sonrası İslam Dünyası'na müdahale ederek Müslüman halkların kaynaklarını sömürmesi ve yaşam tarzlarına müdahale etmesidir.²⁶⁷ Batı, askerî ve teknolojik gücü başta olmak üzere bütün imkânlarını kullanarak ve aynı zamanda İslam Dünyası'nın çeşitli yerlerinden eğitim için Batı'ya giderek fikrî, ahlakî ve kültürel olarak Batı'nın etkisinde kalan yerli dostları aracılığıyla kendisine alan açtı ve Müslüman dünyaya müdahale ederek kaynaklarını sömürmeye başladı.²⁶⁸ XX. yüzyılın ilk yarısını sömürgecilere karşı mücadeleyle geçiren Müslüman halklar, II. Dünya Savaşı sonrasında zahiren bağımsızlıklarını elde etmelerine rağmen Batı, İslam Dünyası üzerindeki baskısını ve sömürsünü Müslüman ülkelerdeki işbirlikçi ve halklarına yabancı yöneticiler eliyle devam ettirdi.²⁶⁹

II. Dünya Savaşı sonrası, bağımsızlık mücadelelerini müteakiben İslam Dünyası'nda Batı'nın müdahalesiyle geniş Müslüman halk kitlelerinin inancıyla ve geçmişiyile bağdaşmayan yeni siyasî sistemler kuruldu. Kurulan bu sistemlerin başındakiler, halkın sahip olduğu inancı ve değerleri sistemin (yönetimin) dışına iterek, Batı'nın emperyalist amaçları doğrultusunda hareket ediyordu.²⁷⁰ Müslüman halklar, kendi topraklarında uygulamaya konulan bu sistemler aracılığıyla, İslamî ilkelerden ve ahlakî değerlerden uzak nesiller yetiştirildiğine şahit olmaya başladı.²⁷¹ Özellikle eğitim-öğretim, kültürel faaliyetler ve diğer baskı araçlarıyla yaygınlaştırılmaya çalışılan bu yeni durum, dindar ve geleneğine bağlı kesim tarafından tepkiyle karşılandı ve ileride çatışmaya zemin hazırlayacak bir öfkenin birikmesine sebep oldu.²⁷²

Batı'nın bilim, sanat ve kültür alanında üstünlük iddialarına, sahip olduğu yüksek teknolojiyi acımasızca kullanıp baskı aracı yapmasına ve tüm saldırılarına

²⁶⁷ Abdurrahman b. Muallâ el-Luveyhık, **Müşkiletü'l-Ğuluv fi'd-Dîn fi'l-Asrı'l-Hâzır**, Beyrut, Müessesetü'r-Risale 3. bs., 2010, c. II, s. 517.

²⁶⁸ Muhammed Muhammed Hüseyin, **el-İslam ve'l-Hadâra el-Ğarbiyye**, Beyrut, Dâru'l-İrşâd, 1969, s. 17-18.

²⁶⁹ Muhammed el-Ğazâlî, **el-Ğazvu's-Sekâfi Yemteddu fi Ferâğînâ**, Amman, Müessesetü's-Şark, 1985, s. 44-45.

²⁷⁰ Ömer Turan, **a.g.e.**, s.31-32.

²⁷¹ Mehmet Doğan, **a.g.e.**, s. 35.

²⁷² el-Luveyhık, **a.g.e.**, c. II, s. 650.

rağmen, Müslüman halkların İslamî kimliğinden vazgeçmemesi ve Batı karşısında diz çökmemesi Batı'yı âdeta sarsıyordu. Faşizm ve komünizm Batı karşısında diz çökerken, direnen inanç ve ideoloji olarak yalnızca İslam kalmıştı.²⁷³ Şüphesiz bu durum Batı ile Müslüman halklar arasındaki çatışmayı kaçınılmaz kılıyordu. "Aşırı baskı beraberinde patlamayı getirir"²⁷⁴ kuralından hareketle, Batı'nın bizzat kendi oluşturduğu baskı, zulüm ve sömürü, İslam Dünyası'ndaki desteklediği rejimlerin zulümüyle birleşince, şiddet yanlısı akımların ortaya çıkması kaçınılmaz oldu. Batı'nın İslam Dünyası'na müdahalesi günümüzde de bu tür akımların ortaya çıkmasında birinci etken olmaya devam etmektedir. Sonuçta şiddet yanlısı akımların İslam Dünyası'nda güç kazanması ve yaygınlaşması uluslararası güçlerin İslam Dünyası'na yönelik müdahaleleriyle doğru orantılıdır, denilebilir.

2.1.6.2. Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı, Hilafetin ve İslam Hukukunun İlgası

Tarih boyunca Müslümanların birlik ve beraberliğini sağlayan en büyük siyasî otorite şüphesiz hilafet makamıydı. Bu makam en son Osmanlı Devleti eliyle temsil ediliyordu. Osmanlı Devleti'nin ve hilafet makamının Müslümanları bir arada tutma noktasındaki etkisini bilen Batılılar, İslam Dünyası'nı parçalamak ve gücünü yok etmenin yolunun Osmanlı'yı yıkmak ve hilafeti kaldırmaktan geçtiğini anladılar ve bu uğurda ellerinden gelen çabayı gösterdiler.²⁷⁵ Ünlü İngiliz ajanı Thomas Edward Lawrence, "Ana hedeflerinin hilafeti temsil eden Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkarak İslam birliğini yok etmek olduğunu" deklare ettikten sonra, "Bu başarılığında Arapların parçalanmış küçük devletler olarak, siyasî çalkantılar ve çekişmeler içerisinde bir daha bir araya gelemeyeceklerini ve bir güç birliği oluşturamayacaklarını" ifade etmiştir.²⁷⁶

1 Kasım 1922'de saltanatın, 3 Mart 1924'te de hilafetin kaldırılmasıyla, Müslümanların dünya ölçeğindeki ortak gücünü temsil eden Osmanlı Devleti fiilen

²⁷³ Birol Akgün, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Küresel Sistemde İslam, Terör ve Şiddet Tartışmaları", **Din ve Şiddet**, s. 42.

²⁷⁴ Ali Bâpir, **Nakdu Fikreti't-Tatarruf**, Londra, (Kürtçe'den Arapça'ya çeviren, Yasin Hasan Muhammed) Dâru'l-Hikme, 2016, s. 34.

²⁷⁵ el-Luveyhik, **a.g.e.**, c. II, s. 652.

²⁷⁶ el-Luveyhik, **a.g.e.**, c. II, s. 653.

yıkılmış ve yüz yıllardan beri İslam ümmetinin siyasi birliğini sağlayan hilafet müessesesi yok olmuş oldu.²⁷⁷ Hayatın her alanında dünyanın diğer milletleriyle rekabet edebilen ve İslam'ın medeniyet perspektifini başarıyla temsil eden Müslümanlar, Osmanlı'nın yıkılışıyla dünya ölçeğinde güç yarışından düştüler ve sahadan çekildiler.²⁷⁸ Şüphesiz bu durum Anadolu başta olmak üzere bütün bir İslam Dünyası'nda tavsifi mümkün olmayan bir travmaya sebep oldu.

Osmanlı sonrası İslam Dünyası'nın birçok yerinde Batıların öngördüğü yenedünya düzenine ayak uydurmaya çalışan ve dini dışlayan katı laik devletler kuruldu. Kurulan bu devletler İslamî yönetim anlayışını siyaset, hukuk ve eğitim başta olmak üzere birçok alandan dışlayarak devlet ve toplum hayatında dinin merkezî konumunu sona erdirdiler.²⁷⁹ Dinin ve vahyin yerine akıl ve bilimi yerleştirerek hayatın merkezinin mana ve ruha değil, akıl ve bilime dayalı olduğunu iddia ettiler ve bu anlayışı toplumda yerleştirmeye çalıştılar.²⁸⁰ Şüphesiz bu yeni durum, tarih boyunca İslam'ı hayatın merkezine koymuş bir toplum tarafından tepkiyle karşılandı. Hilafetin ihya edilerek kaybedilen pozisyonun yeniden elde edilebileceği zannıyla İslam Dünyası'nda çeşitli girişimler oldu, ancak hiçbir başarı sağlanamadı.²⁸¹

Günümüzdeki şiddet yanlısı akımın en çok üzerinde durduğu ve tekrar ihya etmek için uğrunda mücadele verdiği meselelerin başında şüphesiz hilafet meselesi gelir. Bu yüzden bu akımın önde gelen yazarları hemen hemen bütün kitaplarında hilafet meselesini gündeme getirir ve temel hedeflerinden birinin hilafeti ihya etmek olduğuna açıkça vurgu yaparlar.²⁸² Hatta Tekfir ve Hicret Cemaati'nin lideri Şükrü Mustafa'nın yazmış olduğu risalelerden biri *el-Hilafet* adıyla bilinmektedir. Aşırılık ve şiddet yanlısı akımın günümüzdeki en sert kolu sayılan IŞİD, Irak ve Suriye'de ele geçirdiği bölgelerde "hilafet" ilan etmesi de hilafetin bu akım nezdindeki önemini ortaya koymaktadır.

²⁷⁷ Akgün, "a.g.m.", **a.g.e.**, s. 36.

²⁷⁸ Akgün, "a.g.m.", **a.g.e.**, s. 36.

²⁷⁹ Aydınalp, "a.g.m.", **a.g.e.**, s. 201.

²⁸⁰ Aydınalp, "a.g.m.", **a.g.e.**, s. 201.

²⁸¹ M. Naeem Qureshi, "Hindistan Müslümanları Birliği", **DİA**, İstanbul, 1998, c. XVIII, s. 111-112.

²⁸² Örnek olarak bkz. Muhammed Abdüsselem Ferec, **el-Ferîzatü'l-Ğâibe**, s. 3-4, <http://www.alwahabiyah.com/file/Occation/vijenname/T-K55-ar.pdf> . (erişim tarihi, 5. 5. 2017)

2.1.6.3. Rejimler Tarafından Uygulanan Zulüm ve Şiddet

İslam'a göre yöneticilerin aslî görevleri toplumun temel haklarını teminat altına almak, adaleti ikame etmek, yönettiği toplumun dünya-ahiret saadeti için çalışmaktır.²⁸³ Buna binaen İslam Dünyası'ndaki halkların yöneticilerden beklentileri, kendilerine insanca muamele etmeleri, temel hak ve hürriyetlerini teminat altına almaları ve adaletle hükmetmeleriydi. Ancak beklenenin aksine yeni kurulan rejimlerin yöneticileri genelde halkın görüşüne itibar etmeyen, temel hak ve hürriyetlerine saygı göstermeyen bir anlayışla hareket ederek halkın beklentilerini karşılamaktan uzak bir tavır sergilediler. Çünkü söz konusu yöneticilerin büyük çoğunluğu, sahip oldukları yenilikçi ve Batıcı bakış açısıyla Müslüman halkı gericilikle suçlayan, onlara üstten bakan ve dış mihrakların maslahatı doğrultusunda hareket eden kişilerden oluşuyordu.²⁸⁴

Söz konusu rejimlerin değişim talep eden İslamî cemaatlere karşı tavrı ise çok daha sert oldu. Öteden beri alışlagelen İslamî ilkelere zıt bir anlayışa dayanan mezkûr sistemlerden hoşnut olmayan İslamcıların çalışmaları bu rejimler tarafından ısrarla engellendi. İslamî hareket mensupları devamlı olarak takibat, tutuklanma, işkence ve aşağılanmaya maruz kaldılar. İslamcılar aldıkları her darbenden sonra yeni ümitlerle doğrulup ayağa kalkmak istediklerinde, İslam'ın yeniden iktidar olacağı korkusu, Ortadoğu'da İsrail'in güvenliği ve kurdukları sömürü düzeninin bozulacağı endişesiyle uluslararası ve yerli güçler tarafından hep bastırıldılar.²⁸⁵

İslamî hareketlerin merkezi konumundaki İhvan ile Mısır rejimi arasındaki gerginlik gün geçtikçe şiddetlendi. İhvan ıslahatçı bir çizgiyi benimseyip eğitim ve davet faaliyetleriyle toplumun bilinçlenmesini ve değişimini amaçlamış olduğu halde, devamlı olarak rejim tarafından kendisine terör örgütü muamelesi yapıldı.²⁸⁶ İhvan mensupları defalarca cezaevlerine atılıp işkenceye tabi tutuldu. Cezaevlerinde işkenceciler tarafından en ağır küfürlere ve hakaretlere maruz kaldılar. Bazı gençler

²⁸³ İbn Teymiyye, **el-Hisbe fi'l-İslam**, Kuveyt, Mektebetu Dâri'l-Erkâm, 1983, s. 6.

²⁸⁴ Doğan, **a.g.e.**, s. 98-100.

²⁸⁵ Akgün, "a.g.m.", s. 36.

²⁸⁶ Bişare, **a.g.e.**, s. 114.

ağır işkenceler altında can verdiler.²⁸⁷ İhvan'ın ilk genel Mürşidi Hasan el-El-Bennâ 1949'da rejim tarafından öldürüldü.²⁸⁸ Daha sonraki yıllarda hareketin önde gelen liderlerinden Abdulkadir Udeh 1954'de beş arkadaşıyla ve Seyyid Kutub 1966'da iki arkadaşıyla idam edildiler.²⁸⁹

Mısır'da ilk zamanlar aşırılık ve tekfirle ön plana çıkıp, daha sonra şiddete bulaşan Tekfir ve Hicret Cemaati'nin lideri Şükrü Mustafa, 1965 yılında üniversitede öğrenci iken kendisini İslamî çizgiye çeken ve daha sonra Askerî Hapishane'de işkence altında can veren Muhammed Munîb ve 1969 yılında Limanturra Hapishanesi'nde işkenceciler tarafından bıçaklanarak öldürülen Faruk el-Minşâvî hakkında ağıt yazarak onlara uygulanan işkence ve eziyetleri çok hazin bir şekilde dile getirmiştir.²⁹⁰ Şükrü Mustafa cezaevlerindeki küfür, aşağılama ve işkence altındaki ölümlere şahit olunca, bütün bunları yapanların ve emredenlerin asla Müslüman olamayacaklarına kanaat getirerek hem onları tekfir etmiş, hem de onları tekfir etmeyenleri tekfir etmiştir.²⁹¹

1960'lı yılların sonlarına doğru Mısır merkezli oluşan şiddet yanlısı grupların her birinin kendilerine özgü gerekçeleri olmakla birlikte, genel olarak şiddete yönelmelerinin altında yatan en önemli sâik, İslamî çalışmalarda rejim tarafından önlerinin devamlı tıkanması ve inandıkları ilkeler doğrultusunda çalışma yapmalarına müsaade edilmemesidir. Komünistlere, sosyalistlere, milliyetçilere ve liberallere siyasî parti kurma ve örgütlenme hakkı verilirken Mısır başta olmak üzere birçok İslam ülkesinde İslamcılara bu hak verilmiyordu.²⁹²

²⁸⁷ Mısır'da İslamî hareket mensuplarından idam edilen, ya da işkence ile öldürülenlerle ilgili olarak şu eserlere bakılabilir, Muhammed es-Sâyim, **Şühedâu'd-Da'veti'l-İslamiyye fi'l-Karni'l-İşrîn**, Kahire, Dâru'l-Fazîle, t.y.; Abdulhalîm el-Kennânî, **Mevsûatu's-Şuhedâ'**, Kahire, Dâru'l-Beşîr, 1994; **Şâhid alâ Cerâimi'n-Nizâmi'l-Mısri**, Isdârâtu'l-Camaati'l-İslamiyye bi Mısır, y.y., t.y.; Zeynep Gazali, **Zindan Hatıraları**, (çev. H. Hüseyingil) İstanbul, Madve, 2001.

²⁸⁸ Mahmud Abdulhalîm, **a.g.e.**, c. II, s. 82-83.

²⁸⁹ el-Cühenî, **a.g.e.**, c. I, s. 203.

²⁹⁰ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 89.

²⁹¹ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 87-88-89.

²⁹² Hasan Hanefî, "Hem Krallıklar, Hem Askerî Rejimler İslami Değil", Yeni Şafak, (Mustafa Karaalioğlu ile Röportaj) 19. 2. 2002.

2.1.6.4. Toplumda Dinî ve Ahlakî Yozlaşmanın Artması

Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve hilafetin kaldırılmasında olduğu gibi, İslam Dünyası'nda birçok ulus devletin kurulmasına önyak olan Batı, bu ulus devletlerin yöneticilerine Müslüman halkın dinî inanç ve ahlakî değerleriyle çelişen bir siyaseti dayattı.²⁹³ Müslüman toplumun gelenekleriyle uyuşmayan bu siyaset, dinî ve ahlakî alanda ciddi bir yozlaşmayı beraberinde getirdi. Mevcut durumdan rahatsızlık duyan İslamcılar, sorumluluk bilinciyle hareket ederek söz konusu yozlaşmayı durdurmak için harekete geçti.²⁹⁴ Ancak rejimler tarafından kendilerine devamlı olarak müdahale edilen ve çalışmaları engellenen İslamcılar, açıkça halk yararına çalıştıkları halde, halktan bekledikleri desteği bulamadılar. Halktan bekledikleri desteği bulamamaları, bazı İslamcı grupları aşırılığa ve şiddete sevk etti.²⁹⁵

Şiddete yönelen akımın öncülerinden olan Salih Seriyeye toplumdaki yozlaşmayla ilgili kanaatini şu şekilde dile getirmiştir: "İçinde bulunduğumuz toplum câhilî²⁹⁶ bir toplumdur. Çünkü bu toplum kadınıyla-erkeğiyle câhiliye üzere bir yaşam tarzını benimsemiştir. Toplumda yalancılık, dolandırıcılık, kumar, küfür, zina, içki ve benzeri günahlar aşikâr olarak işlenir hale gelmiş, dans ve müzik teşvik edilerek her türlü toplumsal kötülüğün ve rezilliğin önü açılmıştır. İslamî sorumluluğun terk edildiği, Allah'a (haşa) ve Din'e (İslam'a) alenî olarak küfredilen bir toplum câhilî toplum değil de nedir?! Müslümanlar (İslamî hareketi kastediyor) bu kötülükleri engellemek için adım atıp bir çalışma başlattığında devlet hemen kötülükleri yayanların tarafında yer alıyor ve onları koruyor, Müslümanlara karşı ise âdeta savaş ilan ediyor. Toplumda yayılan kötülükleri yok etmek için uğraşan Müslümanlara karşı savaş açan devlet, hiç İslam devleti olabilir mi?! İslam devleti günahı ve yanlışını müdafaa edebilir mi?"²⁹⁷

Tekfir ve Hicret Cemaati'nin ilk dönem öncülerinden olup, daha sonra cemaatten ayrılan Abdurrahman Ebu'l-Hayr, içinde bulunduğu dinî ve ahlakî durumdan dolayı, toplumu câhilî toplum olarak tanımlamakta ve bu durum karşısında

²⁹³ el-Luveyhık, **a.g.e.**, c. II, s. 517-518.

²⁹⁴ Ali Bâpir, **a.g.e.**, s. 36.

²⁹⁵ Bâpir, **a.g.e.**, s. 36.

²⁹⁶ Cahiliyye: Arapların İslam'dan önceki cahil, sapık ve düşmanca tutumlarını ifade eden bir kavramdır. Bak. İbrahim Ahmed Abdulfettah, **el-Kâmûsu'l-Kavîm li'l-Kur'ani'l-Kerim**, Kahire, Mecmeu'l-Buhûsi'l-İslamiyye, 1983, c. I, s. 135.

²⁹⁷ el-Luveyhık, **a.g.e.**, c. II, s. 470.

cemaat olarak direnmek zorunda olduklarını belirtmektedir.²⁹⁸ Gerek Salih Seriyeye'nin gerekse Abdurrahman Ebu'l-Hayr'ın açıklamalarından, toplumun dinî ve ahlakî yönden yozlaşmasının ve bu gidişatın önüne geçilememesinin şiddet yanlılarını fazlasıyla rahatsız ettiği ve iyice sertleşmelerine sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Toplumun dinî ve ahlakî yönden yozlaştığının somut örneklerinden biri, mukaddesatla ve dindarlarla alay edilmesidir. Siyasî otoritenin gücünü ve yardımını yanlarında gören kimi katı laik yazarlar, İslamcılarla alay konusu ediyorlardı. Erkeklerin sakalıyla, kadınların ise başörtüsü ve peçesiyle dalga geçiyor, İslamî ilkelere göre yaşamaya çalışanları aşırılıkla suçluyorlardı. Bizzat devletin desteklediği laik kesim, basın-yayın imkânlarını da kullanarak İslamcılara asılsız iftiralarda bulunuyorlardı.²⁹⁹ Cemaatlerin faaliyetlerini küçümsüyor, bu faaliyetlerle çıkar elde etmeyi amaçladıklarını yayararak onları toplumun gözünden düşürmek için âzâmi gayret sarfediyorlardı. Hatta toplumun İslamî çalışma yapanlara olan desteğini engellemek için, İslamcılarla bir takım karanlık güçlerle işbirliği yapmakla bile suçluyorlardı.³⁰⁰

İslamcılarının aleyhinde yapılan bütün bu menfi propagandalar şüphesiz gençleri rejime, rejimin desteklediği kesimlere ve kendileri gibi düşünmeyen cemaatlere karşı düşmanlığa ve şiddete yöneltiyordu. Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın toplumdaki dinî ve ahlakî yozlaşmaya verdiği destek, cihatçılar tarafından öldürülme sebeplerinden sayılmıştır. Suikastı gerçekleştiren Halit el-İslambûlî³⁰¹ ve arkadaşları mahkemede, “Enver Sedat'ın Müslümanlarla alay ettiğini, Müslüman kadınların başörtüsünü çadıra benzeterek onları aşağıladığını, halkı onlara karşı kışkırttığını ve İslamî hareketin gençlerini hapse attığını dillendirmişlerdir.³⁰² Hatta Enver Sedat'a suikast düzenleyenler - mahkeme esnasında- mahkeme heyetine, “âlimler hakkında kötü konuşup onları

²⁹⁸ Abdurrahman Ebu'l-Hayr, **Zikreyâtü mea' Cemaati'l-Müslimîn**, Kuveyt, Dâru'l-Buhûsi'l-İlmiyye, t.y., s. 78.

²⁹⁹ Muhammed b. Saîd el-Kahtânî, **el-İstihzâ bi'd-Dîn ve Ehlih**, Riyad, Dâru'l-Vatan, h.1412 (m.1991), s. 57.

³⁰⁰ el-Luveyhik, **a.g.e.**, c. II, s. 507.

³⁰¹ Halit el-İslambûlî Mısır ordusunda subaydı. Enver Sedat'ı öldüren grubu o organize etmişti. Yapılan mahkeme sonucu arkadaşlarıyla beraber idam edildi.

³⁰² Rif'at Seyyid Ahmed, **el-İslambûlî Ru'ye Cedîde li Tanzîmi'l-Cihâd**, Kahire, Mektebetü Medbûlî, t.y., s. 57.

köpeklere benzetmenin ve kadınların örtüsüyle alay edip, onların örtülerini çadıra benzetmenin hükmünün ne olduğunu” sormuşlardır.³⁰³

2.1.6.5. Şiddet Yanlısı Akımın Oluşumundaki Diğer Etkenler

Şiddet yanlısı grupların oluşmasında yukarıda saydığımız sebeplerin dışında, İslam Dünyası'nın İslam'dan dolayı geri kaldığını iddia eden Batı yanlısı rejimlerin bütün vaatlerine rağmen, toplumda sosyal adaleti ve ekonomik refahı sağlayamamış olması -dolaylı da olsa- bu grupların oluşmasına kapı aralamıştır.³⁰⁴ Yine 1967'deki Arap-İsrail savaşında Mısır'ın ve savaşa giren diğer Arap devletlerinin İsrail karşısında aldığı ağır yenilgi, Abdunnâsır'ın ve Arap milliyetçiliğinin yıldızının sönmesini beraberinde getirdi. Bu gelişmeler üzerine halk İslamî harekete ve şiddet yanlılarına teveccüh göstermeye başladı. Özellikle 67 savaşı sonrası Filistin'de yaşanan büyük dram ve göçler bu akımın oluşumunu hızlandırdı.³⁰⁵ 1978'de Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın İsrail ile yaptığı Camp Davit anlaşması, hem kendi sonunu getirmiş, hem de şiddet yanlılarının sertleşmesine sebebiyet vermiştir.³⁰⁶ 1979'da gerçekleşen İran devrimi başta olmak üzere, 70'li ve 80'li yıllarda silahlı mücadele gruplarının ve devrimci hareketlerin dünyada revaçta oluşu da³⁰⁷ şiddet yanlılarının çoğalmasında etkili olmuştur. Aşırılık ve şiddet yanlısı akımın oluşmasında etkili olan hususları daha çok Mısır merkezli ele aldık. Ancak bu sebepler İslam Dünyası'nın birçok yeri için geçerlidir.

Mısır döneminde şiddet yanlısı akımın oluşumuna etki eden ana hususlarla ilgili yaptığımız incelemede, bu hususların fikrî olmaktan ziyade siyasî, sosyal, kültürel ve ekonomik sebepler olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak, bu akım bu dönemdeki mücadele anlayışını derin 'ilmî' ve 'fikhî' araştırmalar yaparak ortaya koymuş değildir. Söz konusu sebepler, ilk oluşum sürecinde (Mısır dönemi) etkili olduğu gibi, özellikle Irak ve Suriye döneminde de

³⁰³ Salâh Ebû İsmail, **eş-Şehâde** (Şehadetu's-Şeyh Salah Ebû İsmail fi Kadıyyeti Tanzîmî'l-Cihâd), Kahire, Dâru'l-Hişâm, t.y., s. 67.

³⁰⁴ el-Luveyhık, **a.g.e.**, c. II, s. 540-541.

³⁰⁵ Eymen ez-Zavâhirî, **Fursân tahte Râyeti'n-Nebî**, y.y., t.y., s. 12.

<https://www.kutubpdfbook.com/book/%D8%AA%D8%AD%D9%96> (erişim tarihi, 8. 10. 2018)

³⁰⁶ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 118.

³⁰⁷ Munîb, **a.g.e.**, s.75.

(2005 ve sonrası) şiddetin nüksetmesinde etkili olmuştur.³⁰⁸ Günümüz İslam Dünyası'ndaki şiddet, genel olarak siyasî, sosyal ve ekonomik şartların ürettiği bir problem olarak başlamış olsa da, bu problem ilerleyen zamanlarda aşırı dinî yorumlardan destek alarak dış dinamiklerden iç dinamiklere doğru yönelerek, birbirini tamamlamış ve daha da derinleşmiştir.

2.1.7. Mısır'da Aşırılık ve Şiddet Yanlısı Gruplar

1960'lı yılların ikinci yarısında Mısır'da İslamî mücadele adına iki grubun ortaya çıktığını söylemiştik. Bunlardan biri, genelde cezaevlerinde oluştu ve daha sonra “Tekfir ve Hicret Cemaati” adıyla tanındı. Diğeri ise, cezaevleri dışında farklı küçük grupların bir araya gelmesiyle oluştu ve “Tanzîmu'l-Cihad” adıyla bilindi. Tekfir ve Hicret Cemaati ilerleyen yıllarında şiddete yönelmekle beraber, daha çok ‘tekfirle’ ve din anlayışındaki ‘aşırılıklarla’ bilinirken; Tanzîmu'l-Cihat ‘şiddet’ eylemleriyle öne çıktı.

1970'li yılların başlarında eğitim ve davet yoluyla toplumun ıslahını esas alarak yola çıkmış olan Cemaatu'l- İslamiyye de rejimin uyguladığı baskı ve şiddet sonucu şiddete yöneldi. Cemaatu'l- İslamiyye şiddete yöneldikten sonra Tanzîmu'l-Cihad'la beraber bazı şiddet eylemleri düzenlediler. Mısır'da söz konusu cemaatlerin dışında şiddet yanlısı başka küçük grupların varlığı da bilinmektedir.³⁰⁹ Bu küçük grupların bu üç büyük cemaate katılmamakla beraber, onlara benzer şekilde şiddet yanlısı fikirler taşıdıkları ancak, fiilî olarak ciddi bir eylem yaptıkları tespit edilmemiştir.³¹⁰ Tekfir ve Hicret Cemaati'nden başlayarak söz konusu üç cemaatin tarihî geçmişi, şiddet içerikli eylemlerini ve özellikle düşünce ve fıkıh dünyalarını ele alarak, günümüzdeki Selefî Hâricî akımın ilk oluşumunu ve Mısır dönemindeki tarihî arka planını ortaya koymaya çalışacağız.

³⁰⁸ Özellikle Irak ve Suriye döneminde akımın daha şedid bir fikre sahip olmasına ve bunun sebeplerine akımın Irak ve Suriye dönemini anlatırken değineceğiz.

³⁰⁹ Munîb, a.g.e., s. 157-159.

³¹⁰ Munîb, a.g.e., s. 159.

2.1.7.1. Tekfir ve Hicret Cemaati

Daha çok Mısır cezaevlerinde ortaya çıkan bu cemaat, kendinî “Cemaatu'l-Müslimîn (Müslümanların Cemaati)” şeklinde isimlendirmişti.³¹¹ Ancak Mısır medyası ve emniyeti onları, “Cemaatu't-Tekfir ve'l-Hicre (Tekfir ve Hicret Cemaati)” şeklinde ifade etti.³¹² İlerleyen yıllarda bu cemaat daha çok ikinci isimle meşhur oldu. Biz de çalışmamızda bu cemaati anlatırken -şöhretine binaen- “Tekfir ve Hicret Cemaati” ismini kullanacağız.

Tekfir ve Hicret Cemaati ilk çıktığı dönemde cezaevlerinde sınırlı sayıda mahkûmdan oluşmaktaydı.³¹³ Cemaatin ilk lideri Şeyh Ali İsmail, tekfirci fikirlerinden vazgeçtiğini ilan edip cemaatten ayrıldıktan sonra, cemaatin liderliğini Şükrü Mustafa üstlendi.³¹⁴ Şükrü Mustafa, Mısır'ın Asyut vilayetinden olup, dindar bir aileye mensuptur. 1965 yılında Ziraat Fakültesi'nde öğrenci iken, arkadaşlarıyla İslamî çalışmalara katılmış ve bu çalışmalarından dolayı tutuklanmıştır.³¹⁵ Şükrü Mustafa, 1965-1971 yılları arasındaki ilk tutukluluk döneminde cezaevinde gramer, edebiyat, tefsir, hadis, fıkıh ve usûl-ü fıkıh alanında ulaşabildiği kaynakları okuyarak kuracağı cemaatin düşünce dünyasını, temel ilkelerini ve ileriye dönük stratejisini oluşturmuştur. Çağdaşı olan İslamcı yazarlardan sadece Seyyid Kutub'un kitaplarını okumuştur.³¹⁶ Şükrü Mustafa ve cemaati özellikle ‘tekfir’ (kendi cemaatlerinden olmayan Müslümanları kâfir saymak) ve ‘hicret’ (toplumdan uzaklaşmak) düşüncesiyle meşhurdur. Bu düşüncelerini oluştururken tarihteki Haricîlerden etkilendikleri ifade edilmıştır.³¹⁷

³¹¹ Bu grup, kendilerini yeryüzündeki tek Müslüman cemaat gördükleri için kendilerine ‘Müslümanların Cemaati’ anlamındaki “Cemaatu'l-Müslimîn” adını vermişlerdi. Bkz. Raşid b. Osman ez-Zehrânî, *el-Cemaatu'l-Cihâdiyye el-Muâsıra ve Ebrezu Kıyâdâtihî'l-Fikriyye*, Riyad, Dâru Vucûh, 2016, s. 16.

³¹² Munîb, *a.g.e.*, s. 117.

³¹³ Bunlar cezaevlerinde ilk ortaya çıktıklarında bir rivayete göre 13, diğer bir rivayete göre ise, 36 kişi oldukları söylenmektedir. Geniş bilgi için bkz. el-Âyid, *a.g.e.*, s. 55.

³¹⁴ Munîb, *a.g.e.*, s. 117.

³¹⁵ el-Verdânî, *a.g.e.*, s. 85.

³¹⁶ Tekfir ve Hicret Cemaati çağın teknolojik imkânlarını kullanmayı doğru bulmadıkları için Şükrü Mustafa'nın risaleleri ihtiyaca binaen cemaat üyeleri tarafından elle istinsah edilerek çoğaltılmıştır. Biz bu risalelerin aslına ulaşamadık. Ancak bu risalelerden kendi kitaplarında nakiller yapan yazarlardan istifade ettik. Risalelerin en meşhurları şunlardır: Risaletü'l-Hücciyât, Risaletü't-Tevessumât, Kitâbu'l-Hilâfe ve Risaletü'l-Hicre. Bkz. el-Cühenî, *a.g.e.*, c. I, s. 341.

³¹⁷ Munîb, *a.g.e.*, s. 116; el-Cühenî, *a.g.e.*, c. I, s. 337.

1971 yılında cezaevinden çıkan Şükrü Mustafa ve arkadaşları, cahiliye üzere gördükleri toplumdan uzaklaşarak kendi başlarına yaşamak (hicret ve uzlet) düşüncesini gerçekleştirmek için, toplumdan uzak yerlere göç etmeye karar vermişler.³¹⁸ İlk etapta bazı üyeler tarafından gerçekleştirilen bu projeyi, toplu olarak gerçekleştirmek isteyen cemaat üyeleri, 1973 yılı Eylül ayında, Minye³¹⁹ bölgesindeki dağlarda bulunan mağaralara çekilmek üzere mallarını-mülklerini satarak hazırlık yapmaya başlamışlar.³²⁰ Ancak Mısır güvenlik güçleri cemaatin bu niyetinden haberdar olmuş ve 26 Ekim 1973'de cemaate yönelik operasyon düzenleyerek cemaatin birçok üyesini tutuklamıştır.³²¹

1973 yılındaki Mısır-İsrail savaşından sonra, Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın ilan ettiği af sonucu Şükrü Mustafa ve diğer cemaat üyeleri cezaevinden çıktı.³²² Cezaevinden çıkan Şükrü Mustafa ve arkadaşları çalışmalarına hız verdiler ve cemaate finans sağlamak için bazı adamlarını ülke dışına gönderdiler. Bu vesileyle Tekfir ve Hicret Cemaati'nin düşüncesi Mısır dışında da yayılmaya başladı.³²³ Şükrü Mustafa cemaat içerisinde çok sıkı bir denetim mekanizması kurmuştu. Öyle ki, cemaatten ayrılmak irtidat (dinden çıkmak) sayılmış ve ayrılanlar ölümle tehdit edilmiştir.³²⁴

Tekfir ve Hicret Cemaati'nin ilk oluşumunda ve temel anlayışında şiddete bulaşmak olmadığı halde, kendilerini açıkça eleştirdiği için dönemin Mısır Vakıflar Bakanı Şeyh Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'yi kaçırap öldürdüler.³²⁵ Şeyhi kurtarmak için harekete geçen Mısır emniyet güçleriyle Şeyhi kaçırılanlar arasında silahlı çatışmalar yaşandı, ancak Şeyh kurtarılamadı.³²⁶ Bu olay üzerine 1977 yılında cemaatin birçok üyesi tekrar tutuklanarak mahkemeye sevk edildi. Mahkeme, Şükrü Mustafa başta olmak üzere cemaatin önde gelen beş adamının idamına, olaya karışan

³¹⁸ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 56.

³¹⁹ Minye, Kahire'nin 250 km güneyinde orta Mısır'da bulunmakta olup Mısır'ın önemli şehirlerinden biridir.

³²⁰ Bu olay üzerine çeşitli gazetelerde kendileri hakkında "Ehlü'l-Kehf (Mağara Adamları)" adıyla haberler yapıldı. Bkz. Abdurrahman Ebu'l-Hayr, **a.g.e.**, s. 84.

³²¹ el-Cühenî, **a.g.e.**, I, 337.

³²² el-Cühenî, **a.g.e.**, I, 337.

³²³ el-Cühenî, **a.g.e.**, I, 337.

³²⁴ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 56.

³²⁵ el-Verdâni, **a.g.e.**, 85.

³²⁶ el-Verdâni, **a.g.e.**, 85.

diğer cemaat üyelerinin ise farklı sürelerde hapsedilmesine karar verdi.³²⁷ Enver Sedat'ın Kudüs'ü ziyaret ettiği günün sabahı (30 Mart 1978) Şükrü Mustafa ve arkadaşları idam edildi. Cemaat aldığı bu ağır darbeden sonra örgütsel olarak yok olmaya yüz tuttu. Ancak cemaatin fikirlerinin aşırılık ve şiddet yanlısı akım içerisinde yoğun bir şekilde devam ettiği bilinmektedir.³²⁸

Tekfir ve Hicret Cemaati, kendilerinden olmayan Müslümanları “tekfir” etmek ve cahiliye (şirk) üzere gördükleri toplumun bulunduğu bölgelerden “hicret” edip تنها yerlerde yaşamak düşüncesini öncelemiştir. Ancak zihin dünyalarında var olan potansiyel aşırılık ve katı tutumları ilerleyen yıllarda onları “fiilî şiddete” sürükledi ve bazı silahlı çatışmalara girdiler. Dolayısıyla Tekfir ve Hicret Cemaati, 1960'lı yılların sonlarına doğru oluşan ilk aşırılık ve şiddet yanlısı gruplardan sayılmıştır.

2.1.7.2. Tekfir ve Hicret Cemaati'nin Temel Görüşleri

Tekfir ve Hicret Cemaati'nin aşırılık ve şiddete dair görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

a. Tekfir meselesi:

Tekfir ve Hicret Cemaati'nin aşırıya gittiği konuların başında tekfir meselesi gelir. Bunlar, kendileri gibi düşünmeyen ve kendilerinden olmayan bütün Müslümanları kâfir ilan eden ve kadim Hâricîlerin tekfir düşüncesini günümüzde yeniden canlandıran en belirgin cemaatlere aittir. Bunlara göre, Allah'ın hükmü (şeriat) ile hükmetmeyen bütün yöneticiler,³²⁹ onların yardımcıları ve onları destekleyenler kâfir oldukları gibi, yöneticilerin kâfir olduklarını açıkça söylemeyen âlimler de kâfirdir.³³⁰ Allah'ın hükmü ile hükmetmeyen rejimden ve yöneticilerden

³²⁷ el-Âyid, a.g.e., s. 58.

³²⁸ el-Cühenî, a.g.e., c. I, s. 338. Cemaat üyeleri, liderleri Şükrü Mustafa'nın mehdî, kendi cemaatlerinin ise tek hak cemaat olduğuna ve kesinlikle zafere ulaşacaklarına inanıyorlardı. Şükrü Mustafa'nın idamıyla bunun böyle olmadığı anlaşıldı ve cemaat hızlı bir şekilde çözüldü. Bkz. Muhammed Abdullatif Mahmud, *el-İhtilâfâtü'l-Fıkhiyye lede'l-İtticâhâti'l-İslamiyye el-Muâsıra*, Mansûra, Dâru'l-Vefâ, 2010, s.101-102.

³²⁹ Munîb, a.g.e., s. 118.

³³⁰ Ahmet M. A. Celi, *Çağdaş Hâricîlik Düşüncesi - Tekfir ve Hicret Cemaati Örneği*, (çev. Adnan Demircan) İstanbul, Beyan Yayınları, 1997, s. 12.

rahatsızlık duymayan toplum da kâfirdir.³³¹ Cemaatin fikirleri kendisine arz edildiği halde bu fikirleri kabul etmeyen, ya da kabul ettiği halde cemaatlerine katılarak imamlarına (Şükrü Mustafa) biat etmeyen kişinin de kâfir olacağına hükmetmişlerdir.³³² Diğer cemaatlere müntesip olan Müslümanların kendi fikirlerini kabul edip-etmediklerini sorgulamaksızın onları doğrudan tekfir ederler. Çünkü o cemaatlerin mensuplarının kendilerini tanıdıkları halde kendilerine katılmadıklarına ve fikirlerini kabullenmediklerine inanırlar.³³³ Ancak, cemaatlere müntesip olmayan Müslümanları hemen tekfir etmez, önce kendi cemaatlerinin fikirlerini onlara arz eder, cemaati onlara tanıtır. Bu arz ve tanıtımdan sonra, cemaatlerine katılmayanların kâfir olduklarına hükmederler.³³⁴

Cemaatin aşırı tekfirci anlayışı gereği, mevcut camilerde imamların arkasında namaz sahih olmadığı gibi, camilerde münferit olarak kılınan namaz da sahih değildir. Çünkü onlara göre bütün imamlar kâfirdir ve Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksâ ve Kubâ Mescidi hariç yeryüzündeki bütün mescitler -takva üzere bina edilmediği için- Mescid-i Dırar³³⁵ hükmündedir. Bu dört mescitte cemaatle kılınan namazların sahih olabilmesi için kendi cemaatlerinden birinin imam olması şarttır. Aksi halde bu dört mescitte de namazların münferit olarak kılınması gerekmektedir.³³⁶

b. Hicret ve uzlet anlayışı:

Tekfir ve Hicret Cemaati'nin düşüncesinde ikinci önemli konu hicret ve uzlet anlayışıdır.³³⁷ Hicretten maksat, hem şuursal hem de mekânsal hicrettir. Şuursal hicret: Cemaat üyelerinin farklı bir inanç ve farklı bir dinî anlayışta oldukları şuuruyla ve bilinciyle mevcut tâğûtî (Allah'a başkaldırmış) rejimlerle ve câhilî

³³¹ el-Cühenî, **a.g.e.**, s. 338-339.

³³² Munîb, **a.g.e.**, s. 118.

³³³ Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 97.

³³⁴ Bu uygulamalarından dolayı bunlara ve benzeri uygulamayı yapanlara "Ehlüt-Tevekkuf ve't-Tebeyyün" denilmiştir. Bunlar önce kişinin inancını sorguluyorlardı (tebeyyün). Kişinin inancı ortaya çıkıncaya kadar onun hakkında her hangi bir hüküm vermiyorlardı (tevekkuf). Bkz. Muhammed Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 97.

³³⁵ Mescid-i Dırar, Medine'de münafıkların Müslümanlara zarar vermek amacıyla Kubâ Mescidi'nin karşısına yaptıkları mescittir. Yapımı üzerinden çok geçmeden Hz. Peygamber tarafından o mescit yıkılmıştır. Bkz. Hüseyin Algül, "Mescid-i Dırar", **DİA**, Ankara, 2004, c. XXVIII, s. 272.

³³⁶ el-Cühenî, **a.g.e.**, s. 340.

³³⁷ el-Cühenî, **a.g.e.**, s. 339.

(sapık/müşrik) toplumlarla bütün ilişkiyi kesmeleridir.³³⁸ Mekânsal hicret ise: Cemaatin tâğûtî rejimin ve câhilî toplumun etki alanından uzaklaşarak, kendi idealleri doğrultusunda yaşayabileceği bir yeri tercih etmesidir.³³⁹ Bu inanç ve anlayışa binaen cemaat, cuma namazlarına gitmeyi, camilerde cemaatle namaz kılmayı, okullarda ve üniversitelerde okumayı, orduda görev yapmayı ve bilumum devlet kurumlarında çalışmayı kesinlikle reddetmiş ve üyelerine yasaklamıştır. Bütün bunların Müslüman bir toplum ve Müslüman bir devlet oluşturulduktan sonra ancak mümkün olabileceği görüşündedirler.³⁴⁰

Tekfir ve Hicret Cemaati toplumdan uzaklaşıp uzlete çekilerek, Hz. Peygamber'in Mekke'de yetiştirdiği toplum gibi bir toplum oluşturmaları gerektiğine ve ancak bu şekilde İslam'ı gerçek manada yaşayabileceklerine inanıyorlardı. Daha sonra ancak o güzide toplum vasıtasıyla mevcut toplumun ıslah edilip İslam devletinin kurulabileceğini iddia ediyorlardı.³⁴¹ Daha önce değindiğimiz üzere cemaatin hicret ve uzlet konusunda girişimleri olmuşsa da, bu ancak bazı fertler ve aileler bazında gerçekleşebilmiştir. Bütün bir cemaat olarak toplumdan uzaklaşıp kendilerine has bir bölge oluşturma konusunda muvaffak olamamışlardır.³⁴²

c. İslamî ilimler alanındaki birikime karşı takındıkları olumsuz tavır:

Tekfir ve Hicret Cemaati'ni diğer aşırılık ve şiddet yanlısı cemaatlerden ayırt eden en belirgin fark, onların Kur'an ve Sünnet'i anlama ve yorumlamada ihdas ettikleri metotları ve tarih boyunca İslamî ilimler alanında oluşan birikime karşı takındıkları olumsuz tavidir. Şükrü Mustafa kendi anlayışını tek doğru gördüğü için, anlayışıyla uyuşmayan ayetleri zorlama yollarla, kendi anlayışıyla uyuşacak şekilde yorumlamıştır. Anlayışıyla uyuşmayan hadisleri ise, çoğunlukla reddederek, bazen de yorumlayarak kendi fikirleriyle naslar (ayet ve hadisler) arasında bir tutarsızlık olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır.³⁴³ Şükrü Mustafa'ya göre, Kur'an ve Sünnet'te mevcut olan şirk, mâsiyet (günah), küfür, cemaat, cihat, mescit ve benzeri

³³⁸ Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 99.

³³⁹ Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 99.

³⁴⁰ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 94.

³⁴¹ el-Cühenî, **a.g.e.**, c. I, s. 337. Tekfir ve Hicret Cemaati, hicret ve uzlet konusunda ilk dönem Hâricilerine benzemektedirler. Onlar da aynı saikle Hz. Ali'den ve cemaatinden ayrılarak Hârûra adlı bölgeye çekilmişlerdi.

³⁴² el-Cühenî, **a.g.e.**, c. I, s. 337.

³⁴³ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 93.

kavramların gerçek anlamları ve delâletleri, geleneğin ortaya koyduğu anlam ve delâletlerden tamamıyla farklıdır. Bu kavramlar tarihî süreç içerisinde gerçek anlamlarından saptırılmıştır.³⁴⁴

Tekfir ve Hicret Cemaati icma, kıyas, mesâlih-i-mürsele ve istihsan gibi temel usûl kaidelerini kabul etmemiş ve İslam ahkâmının anlaşılmasında bunların yerinin olmadığını savunmuştur.³⁴⁵ Onlara göre, her Müslümanın şer'î hükümleri Kur'an ve Sünnet'ten bizzat öğrenmesi vaciptir. Müçtehitleri taklit etmek asla caiz değildir.³⁴⁶ Sahabe kavli (sahabenin dinî konulara dair fetvaları ve beyanları) -raşit halifeler dâhil- Kur'an ve Sünnet'e dayanmadığı sürece tek başına delil değildir.³⁴⁷

Hicrî IV. asırdan sonra akâid, tefsir, hadis, fıkıh ve İslamî ilimlerin diğer alanlarına dair yazılan kaynakların ilmî bir değeri yoktur. Çünkü o tarihten sonra gelen âlimler kendi görüşlerini Kur'an ve Sünnet'in önüne geçirmiş ve kendilerinin taklit edilmesini kutsamışlardır.³⁴⁸ Söz konusu cemaat müçtehitlerin görüşleriyle amel etmeyi reddederken, buna karşın kendi görüşlerini tartışmasız bir şekilde insanlara dayatmıştır. Hatta onlara göre gerçek ilim sadece kendi cemaatlerinin özel ders halkalarında okuttukları ilimdir.³⁴⁹

d. İslam devleti kurmak, hilafeti geri getirmek ve cihat konusundaki görüşleri:

Tekfir ve Hicret Cemaati'nin temel anlayışında mevcut rejimi kısa zamanda yıkıp yerine bir İslam devleti kurmak ve hilafeti geri getirmek için cihada kalkışmak yoktu. Çünkü onlara göre, İslam Dünyası'ndaki mevcut halk gerçek manada Müslüman değildi. Dolayısıyla İslam devletini kurmadan önce İslam toplumunu kurmak, onun için çalışmak gerekiyordu.³⁵⁰ Buna binaen Şeyh Zehebî'nin öldürülme olayıyla ilgili dava görülürken mahkemede hâkimin Şükrü Mustafa'ya, "Yahudiler (İsrail) Mısır'a savaş açsa, tutumunuz ne olur?" şeklindeki sorusuna Şükrü Mustafa, "Yahudilerle şu an çarpışmayız. Emniyetli bir yere kaçarız." şeklinde cevap

³⁴⁴ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 59.

³⁴⁵ Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 99.

³⁴⁶ Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 99.

³⁴⁷ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 60.

³⁴⁸ el-Verdâni, **a.g.e.**, s. 90.

³⁴⁹ el-Verdâni, **a.g.e.**, s. 94.

³⁵⁰ el-Ayid, **a.g.e.**, s. 61.

vererek,³⁵¹ uğruna savaşacakları Müslüman bir toplum olmadığına, önceliklerinin halkı Müslümanlaştırmak olduğuna işaret etmiştir.

Tekfir ve Hicret Cemaati temel çıkış itibarıyla fiilî şiddete karşı olmalarına rağmen, fiilî şiddetin alt yapısını oluşturan usulsüzlüğe ve aşırılığa sahip oldukları için zamanla fiilî şiddete sürüklenmişlerdir. Nitekim fikrî şiddetin zirvesi sayılan ve sonuçta Müslümanların kanlarını helal saymaya götüren tekfir düşüncesi en şedit şekliyle Tekfir ve Hicret Cemaati'nde vardı. Dolayısıyla onların din anlayışlarını eleştirdiği gerekçesiyle Mısır Vakıflar Bakanı Muhammed Zehebî'yi öldürmeleri, çeşitli silahlı çatışmalara girmeleri ve yine cemaatlerine katıldıktan sonra cemaati terk eden kişileri mürted ilan edip ölümle tehdit etmeleri, fiilî şiddetin zamanla kendilerinde oluştuğunu açıkça göstermektedir.

2.1.7.3. Tekfir ve Hicret Cemaati'nin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

a. Tekfir ve Hicret Cemaati'nin tekfir, hicret ve uzlet konularındaki anlayışları ve aşırılıkları kadim Hâricîlerde de mevcuttur.³⁵² Ancak bu cemaatin özellikle İslam tarihî boyunca İslamî ilimler alanında oluşan müktesebatı ve geleneği reddetmesi, Kur'an'ı ve Sünnet'i anlamada ve yorumlamada takip ettikleri yöntemleri, ne kadim Hâricîlerde ne de günümüzdeki diğer aşırılık ve şiddet yanlısı cemaatlerde görülmüştür.

b. Tekfir ve Hicret Cemaati döneminde oluşan aşırılık ve şiddet yanlısı diğer cemaatler -bazı değişimlerle beraber- uzun süre devam etmiş olmalarına rağmen, Tekfir ve Hicret Cemaati liderleri Şükrü Mustafa'nın idamının akabinde hızlı bir şekilde dağılma sürecine girmiştir. Dağılma sürecinin hızlı başlamış olmasında fikrîsel ve psikolojik açıdan ciddi dayanakları olan liderleri Şükrü Mustafa'nın idamının yanı sıra, İslamî ilimlerdeki birikime karşı olumsuz tutumlarının etkisi de büyük olmuştur. Bu konuda kendilerine yakın cemaatlerden bile büyük tepki almışlardır. Tekfir ve Hicret Cemaati'nin örgütsel olarak hızlı bir şekilde dağılıp yok olması, fikirlerinin de tamamen yok olduğu anlamına gelmez. Cemaatin fikirleri

³⁵¹ Abdullatif Mahmud, a.g.e., s. 97.

³⁵² el-Verdânî, a.g.e., s. 93.

şiddet yanlısı diğer cemaatler tarafından büyük oranda devam ettirilmıştır. Öyle ki, Şükrü Mustafa'nın divanı 1990'lı yıllarda şiddet yanlıları tarafından Afganistan'da bastırılmış ve dağıtılmıştır.

c. Bu cemaatte 'hakkı ve hakikati sadece kendilerinin temsil ettiği' anlayışı had safhadaydı. Onlar sadece kendi din anlayışlarının doğru olduğuna, diğer cemaatlerin din anlayışlarının ise tamamen yanlış olduğuna inanıyorlardı. Bu düşünce ilk etapta kendilerini diğer cemaatlerden ve halktan üstün görme aşırılığını, daha sonra ise fiilî şiddeti beraberinde getirmiştir. Hicret ve uzlet düşünceleri kendilerini toplumdan farklı ve üstün görme anlayışına dayanıyordu. Topluma karşı şedit ve toplumu dışlayıcı tavırları da cemaat olarak kısa zamanda inkıraz uğramalarında etkili olmuştur.

d. Tekfir ve Hicret Cemaati sorunların çözümünün tabandan başlayarak mümkün olacağına inanıyordu. Onlara göre, Müslüman halklar diye tabir edilen toplulukların önce Sahih İslam'la tanışmaları sağlanacak, sonra İslam devleti ve hilafet için mücadele verilecekti. Mısır'da aynı dönem rejime karşı silahlı mücadele veren Tanzîmu'l-Cihatve Cemaatu'l- İslamiyye ise, tam tersini düşünüyordu. Onlara göre, öncelikli olarak yapılması gereken rejimin devrilmesiydi. Rejim devrildikten sonra kurulacak olan İslam devletinde toplumu ıslah etmek ve İslam'ı bir bütün olarak topluma kabullendirmek çok daha kolay olacaktı.

e. Tekfir ve Hicret Cemaati'nin Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksâ ve Kubâ Mescidi hariç, yeryüzündeki bütün mescitlerin Mescid-i Dırrar hükmünde oldukları ve cami imamlarının kafir oldukları için arkalarında namaz kılmanın caiz olmadığı gibi görüşleri, ilk bakışta fiilî şiddetle alakası yok gibi görünse de, aslında hiç te öyle değildir. Bu tür görüşler alt yapı oluşturup fiilî şiddete zemin hazırlamaktadır.

2.1.7.4. Tanzîmu'l-Cihat

Tanzîmu'l-Cihat (Cihat Örgütü), Mısır'da mevcut rejimi silah zoruyla yıkıp, onun yerine İslamî bir rejim kurmak ve hilafeti geri getirmek maksadıyla kurulan ilk

çağdaş cihat hareketidir.³⁵³ Tanzîmu'l-Cihat, 1960'lı yılların sonlarına doğru Mısır'da ortaya çıkan küçük cihatçı gruplara dayanmaktadır.³⁵⁴ Bu grupların ilk nüveleri Kahire ve İskenderiye gibi Mısır'ın büyük şehirlerinde oluşmaya başlamış, daha sonra diğer şehirlere yayılmış ve ilerleyen yıllarda bu grupların büyük çoğunluğu Tanzîmu'l-Cihat adıyla bir çatı altında toplanmışlardır.³⁵⁵ Tanzîmu'l-Cihat, Mısır'da iki büyük silahlı eylemin gerçekleşmesine öncülük etmiştir. Bunlardan birincisi, Salih Seriyeye öncülüğünde kurulan “Tanzîm-u Şebâb-ı Muhammed (Muhammed'in Gençleri Örgütü)” adlı grup tarafından, 1974'de Kahire'deki Askerî Teknik Fakülte'ye yönelik düzenlenen silahlı eylemdir. İkincisi ise, 1981 yılında Muhammed Abdüsselam Ferec ve arkadaşlarının Cemaatu'l- İslamiyye ile işbirliği yaparak düzenledikleri ve Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın ölümüyle sonuçlanan silahlı eylemdir.³⁵⁶ Tanzîmu'l-Cihat'ı oluşturan gruplar zaman zaman yaşadıkları ihtilaflara³⁵⁷ ve dağılmalara rağmen yeni ittifaklarla 1980'li yılların ortalarına kadar Mısır merkezli, 2000'li yıllara kadar da Afganistan merkezli olarak aktif şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir.³⁵⁸

2.1.7.5. Salih Seriyeye ve Tanzîm-u Şebâb-ı Muhammed

“Tanzîm-u Şebâb-ı Muhammed (Muhammed'in Gençleri Örgütü)”, 1973 yılında Salih Seriyeye öncülüğünde kurulmuş olup, o dönem Tanzîmu'l-Cihat'ın en güçlü koluydu.³⁵⁹ Tanzîm-u Şebâb-ı Muhammed grubunun kurucusu olan Salih Seriyeye, Filistin asıllı olup 1971 yılında Mısır-Kahire'ye yerleşmiş ve Aynu's-şems Üniversitesi'nde eğitim alanında doktora yapmıştır. Kahire'deki ilk günlerinde İhvan ile irtibat kuran Seriyeye aradığını orada bulamayınca başka yerlere yönelmiş; kendi

³⁵³ Munîb, **a.g.e.**, s.73.

³⁵⁴ Munîb, **a.g.e.**, s.73-74. Bu gruplara cihatçı denilmesinin sebebi, bunların cihadın (silahlı mücadele) dışındaki bütün İslamî çalışma yöntemlerini reddetmelerindedir.

³⁵⁵ Munîb, **a.g.e.**, s. 73-74. Tanzîmu'l-Cihat'ı oluşturan gruplar, daha çok lise ve üniversite öğrencilerinden oluşmaktaydı. Bkz. ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 82.

³⁵⁶ Bu eylemler hakkında ileride geniş bilgi verilecektir.

³⁵⁷ Gruplar arasında çıkan en önemli ihtilaflardan biri, Tanzîmu'l-Cihat'a bağlı olup 1973'teki Mısır-İsrail savaşında ölen subayların şehit sayılıp sayılmayacağı meselesiydi. Bir grup o subayların şehit olduğunu iddia ederken; diğer bir grup, tâğutun sancağı altında ve onun hedeflerini gerçekleştirmek için savaşmışlarından onların şehit sayılmayacağını iddia etmiştir. Bu ihtilaf o dönem cihat örgütü içerisinde ciddi ayrışmalara sebebiyet vermiştir. Bkz. Munîb, **a.g.e.**, s. 81.

³⁵⁸ Munîb, **a.g.e.**, s.74.

³⁵⁹ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 62.

düşüncesine uygun, heyecanlı ve rejime karşı silahlı mücadeleyi (cihat) öngören gençlerle tanışarak kendi grubunu oluşturmaya başlamıştır.³⁶⁰

1973 yılında grubunun örgütlenmesini tamamlayan Seriyeye, 19 Nisan 1974'te Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın Kahire'de Askerî Teknik Fakülte'de toplantı yaptığı sırada bir grup arkadaşıyla Teknik fakülte'ye silahlı saldırıda bulundu. Ancak bu saldırı başarısızlıkla sonuçlandı ve eylemciler gözaltına alındı. Yapılan soruşturma sonucu örgüt deşifre edildi ve 91 kişi tutuklanarak mahkemeye sevk edildi. Askerî mahkeme tarafından yapılan yargılama sonucu 31 kişiye çeşitli hapis cezaları verilirken 4 kişi idama mahkûm edildi.³⁶¹ Bu dört kişi: Örgüt lideri Salih Seriyeye, Kârim el-Anadûlî, Hasan el-Hilâvî ve Talâl el-Ensârî'dir.³⁶² Bunlardan üçünün idamı infaz edilirken, Talâl el-Ensârî, edebiyatçı-yazar olan babasının çevresindeki sanatçıların Cumhurbaşkanı Enver Sedat nezdindeki girişimleri sonucu idam edilmekten kurtuldu.³⁶³

Seriyeye ve iki arkadaşının idamını takip eden yıllarda grup tekrar toparlandı. Ancak, 1977 ve 1979'da emniyet güçleri tarafından grubun bağlı bulunduğu Tanzîmu'l-Cihat'a yönelik iki büyük operasyon yapıldı ve grup ağır darbe aldı.³⁶⁴ Tanzîmu'l-Cihat'a mensup olmak ve rejimi silah zoruyla değiştirmek suçuyla yargılanan cemaat üyeleri çeşitli cezalara çarptırılınca Salih Seriyeye grubu kendinî dağıtma kararı aldı. Bu karar üzerine grubun bazı üyeleri bu tür faaliyetlerden tamamen çekilirken, diğer bazıları farklı cihat gruplarına katılarak faaliyetlerine devam ettiler.³⁶⁵

Salih Seriyeye daha çok bir eylem adamı olarak bilinmekle beraber, silahlı mücadeleyi benimseyen cihatçı akım adına *Risâletü'l-Îmân (İnanç Risalesi)*³⁶⁶ adıyla

³⁶⁰ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 62.

³⁶¹ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 139.

³⁶² el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 139.

³⁶³ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 63.

³⁶⁴ Munîb, **a.g.e.**, s. 84.

³⁶⁵ 1981 yılında Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'a düzenlenen suikastı organize eden ve Mısır'daki şiddet yanlısı cihatçıların en gözde el kitabı olan *el-Ferîzatü'l-Gâibe* adlı risalenin yazarı Abdüsselan Ferec bu grupta yetişmiştir. Bkz. Munîb, **a.g.e.**, s. 84-85.

³⁶⁶ Salih Seriyeye'nin *Risâletü'l-Îmân* adlı eserinin müstakil bir baskısına ulaşamadık. Ancak bu risaleyi Rifat Seyyid Ahmed'in *er-Râfidûn, el-Vesâiku's-Sırrıyye li'l-Harekâti'l-İslamiyye fî Mısır* adlı kitabında nakledilen vesikalar içerisinde bulduk. Bkz. Rifat Seyyid Ahmed, **er-Râfidûn**, Beyrut, Riyadu'r-Reyyis li'l-Kütüb ve'n-Neşr, 1991.

ilk risaleyi yazmıştır. O güne kadar (1970'li yılların başı) gerek cezaevlerinde gerekse cezaevleri dışında şiddet yanlısı cihatçı akım tarafından gündem edilen ve tartışılan konuları hülasa ettiği risalesinde, Osmanlı sonrası İslam Dünyası'nda ortaya çıkan siyasî ve dinî durumu tahlil etmiş ve rejime karşı silahlı mücadelenin gerekliliğiyle ilgili gerekçelerini ortaya koymuştur.³⁶⁷ 1970'li yılların başında yazılan *Risâletü'l-Îmân* söz konusu akımın o günkü düşünce dünyasını anlamak için önemli bir kaynaktır. *Risâletü'l-Îmân*'ı, 1980'li yılların başında (10 yıl sonra) cihatçı akım adına yazılan *el-Ferîzatü'l-Ğâibe* adlı risale ile karşılaştırdığımızda, akımın on yıl içerisinde siyaset, cihat ve şiddetle ilgili görüşlerinde ne gibi bir değişime uğradığını görmüş olacağız.

2.1.7.6. *Risâletü'l-Îmân*'da Siyaset ve Cihatla İlgili Görüşler

Salih Seriyye'nin *Risâletü'l-Îmân* adlı eserinde siyaset ve cihada dair görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

a. Siyasî hâkimiyetle ilgili görüşleri:

Salih Seriyye'ye göre, İslam tarihî boyunca yasama (teşrî/kanun koyma) yetkisinin Allah'ın (c.c.) hakkı olduğu inancıyla yaşayan Müslümanlar, Osmanlı Devleti'nin yıkılışıyla ilk defa bu inanca aykırı bir durumla karşı karşıya kaldılar ve umûmiyetle Batıdan getirilen gayri İslamî kanunlarla idare edilmeye başladılar.³⁶⁸ Hâlbuki İslam'a göre, -müçtehitlerin içtihadına bırakılmış alan hariç- yasama yetkisinin Allah'a ait olduğu ilkesinden hareketle, her kim kendisinde kanun koyma/yasa yapma yetkisi görürse kendisini ilah yerine koymuş ve Allah'a şirk koşmuş olur.³⁶⁹ Bu kişinin kelime-i şahadet getirmesi, namaz kılması ve İslam'ın diğer yükümlülüklerini yerine getirmesi sonucu değiştirmez. Çünkü, İslam inanç, ibadet ve hukuk olarak bir bütündür, parçalanmayı asla kabul etmez.³⁷⁰

³⁶⁷ Salih Seriyye, *Risâletü'l-Îman* (*er-Râfidûn* adlı kitap içerisinde), s. 160.

³⁶⁸ Salih Seriyye, *Risâletü'l-Îman*, s. 159.

³⁶⁹ Seriyye, günümüzdeki Batı zihniyetli rejimler kuruluncaya kadar Müslümanlar içerisinde 'teşri hakkı' konusunda bir tartışma gündeme gelmediğini, çünkü teşrî hakkının Allah'a ait olduğu konusunda Müslümanlar arasında tarih boyunca herhangi bir ihtilafın söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Bkz. Salih Seriyye, *a.g.e.*, s. 158.

³⁷⁰ *Risâletü'l-Îman*, s. 160.

Seriyye'ye göre, Allah'ın kanunlarına alternatif kanun koyan yöneticiler kâfir oldukları gibi, bu yöneticilerin yaptıklarından rahatsızlık duymayanlar da kâfirdir.³⁷¹ Günümüzdeki toplum Müslüman olduğunu ve Allah'ın her şeyden yüce olduğunu söylemekle beraber, uygulamada bu söylediklerine aykırı hareket etmekte; rejimi ve rejimin kanunlarını Allah'ın kanunlarının önüne geçirmektedirler.³⁷² Aynı zamanda, İslam'ın kesin yasakladığı birçok haram toplum içerisinde serbestçe işlendiği halde toplum bundan rahatsızlık duymamaktadır. Bu durum toplumun câhilî bir toplum olduğunu göstermektedir.³⁷³ Bu duruma göz yuman ve rıza gösterenler kâfirdir. Ancak bu durumu değiştirmek için gayret edenler müstesnadır.³⁷⁴

b. Cihadın önemi ve gerekliliğine dair görüşleri:

Seriyye'ye göre, günümüzde İslam devletinin tekrar kurulması ve Müslümanların eski gücüne kavuşması için tek çıkar yol mevcut rejimlere karşı cihattır.³⁷⁵ Ancak günümüzdeki bazı cemaatler rejime karşı cihadı benimsememektedir. Bu anlayış kesinlikle cihadı sulandırmak ve İslam'ın yeniden şahlanışını engellemek anlamına gelir.³⁷⁶ Günümüzde ilmî tartışma ve İslam'ı savunma konusunda çok başarılı olan âlimlerimiz ve düşünürlerimiz, Müslümanlara cihat, şehadet ve ahiret/cennet bilincini aşılama da pek de başarılı olamamışlardır. Bugün Müslümanların kendilerine önderlik yapacak gerçek âlimlere ihtiyaçları vardır.³⁷⁷

c. Mevcut durumda siyaset yapmak ve rejim içerisinde görev almanın hükmüne dair görüşleri:

Seriyye'ye göre, devlet yönetimini İslam'dan uzak olan insanlara/yöneticilere bırakmak ve bu tür yöneticilere saygı duymak asla caiz değildir. İslamcıların iktidarı ele geçirecekleri ve İslam devletinin kurulmasına katkı sağlayacakları düşüncesiyle siyasete girmeleri, parti kurmaları, seçimler aracılığıyla parlamentoya girmeleri ve günümüzdeki (gayri İslamî) rejimlerde bakanlık, hâkimlik, savcılık ve benzeri

³⁷¹ Risâletü'l-Îman, s. 162.

³⁷² Risâletü'l-Îman, s. 162.

³⁷³ Risâletü'l-Îman, s. 174.

³⁷⁴ Risâletü'l-Îman, s. 175.

³⁷⁵ Risâletü'l-Îman, s. 189.

³⁷⁶ Risâletü'l-Îman, s. 189.

³⁷⁷ Risâletü'l-Îman, s. 189-190.

görevleri üstlenmeleri caizdir.³⁷⁸ İslam devleti kurma yolunda mücadele verenlere karşı kâfir yönetimin yanında yer alanlar ve İslamcılarını zayıflatmak için çalışanlar kâfirdir.³⁷⁹ Hangi niyetle olursa olsun İslamî ilkeleri benimsemeyen bir parti veya gruba katılmak, seçimlerde Müslüman bir aday varken komünist, sosyalist ya da ırkçı bir adayı desteklemek asla caiz değildir. Bu konularda cehalet mazeret sayılmaz.³⁸⁰

d. Zahirî küfür olan ameli işleyenlerle ilgili görüşleri:

Seriyye'ye göre, parlamentoda İslamî ilkelere aykırı kanun çıkartmak (yasama) küfür olduğu gibi, bu tür kanunları hazırlayanlar, hazırlanmasına yardımcı olanlar ve bu kanunlara her hangi bir itirazda bulunmayıp bunları uygulayan ve uygulatanlar (yürütme), -niyeti ne olursa olsun- küfre girmiş olurlar.³⁸¹ Resmi törenlerde bayrağı selamlamak ve saygı duruşunda bulunmak, şirk amellerinden olup insanı İslam dairesinden çıkarır.³⁸² Bu tür şirk olan ameli işleyenlerin niyetleri bilinmediğinden bunlar hakkında zahire (yaptıkları amele) göre hüküm verilir.³⁸³

2.1.7.7. Salih Seriyye'nin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Salih Seriyye, risalesinin girişinde Osmanlı sonrası İslam Dünyası'nda en büyük sorunun siyaset ve hukuk alanında oluştuğuna dikkat çekmiş ve Allah'ın kanunlarına aykırı kanun yapan yöneticilerin ve destekçilerinin müşrik olduklarını ifade etmiştir. Ancak Seriyye iş başında olan yöneticileri eleştirmekle kalmamış, toplumda birçok haram işlendiği halde halkın bundan rahatsız olmadığını dolayısıyla halkın câhiliye (İslam'dan uzak, sapık bir hal) üzere olduğunu söylemiştir. O dönem tekfir ve şiddet yanlılarının moda söylemi olan 'halkın câhiliye üzere olduğu', doğru bir söylem değildir. Çünkü Mısır özelinde söyleyecek olursak halk (Mısır'daki azınlık Hristiyanlar hariç) genel anlamda Müslümandı. Ancak despot rejimlerin baskısından ve zulmünden korktukları için -günümüzde olduğu gibi- siyaset ve haklarını savunma alanında fazla bir varlık gösteremiyorlardı.

³⁷⁸ Risâletü'l-Îman, s. 176.

³⁷⁹ Risâletü'l-Îman, s. 177.

³⁸⁰ Risâletü'l-Îman, s. 177-178.

³⁸¹ Risâletü'l-Îman, s. 179.

³⁸² Risâletü'l-Îman, s. 82-83.

³⁸³ Risâletü'l-Îman, s. 188.

Seriyye, mevcut durumun düzelmesi için tek çıkar yolun cihat olduğu konusunda kendinden sonraki şiddet yanlılarıyla aynı kanaattedir. Ancak o, hedefe ulaşmak için silahlı mücadelenin yanı sıra, -Allah'ın kanunlarına aykırı hareket etmemek kaydıyla- siyasî çalışmalara ve devlet yönetiminde çeşitli kademelerde görev almaya da cevaz vermektedir. Hâlbuki gerek siyasî alanda çalışma yapmak, gerekse devlet yönetiminde çeşitli kademelerde görev alarak İslam için mücadele etmek daha sonraki yıllarda cihatçı akım tarafından kesin bir dille reddedilmîş ve küfür sayılmıştır.³⁸⁴

Seriyye'nin dile getirdiği rejime karşı cihadın gerekliliği ve toplumun câhiliyye üzere olduğu söylemleri, aynı konuları daha önce -güçlü bir şekilde- dile getiren Seyyid Kutub'un söylemleriyle örtüşmektedir.³⁸⁵ Ancak Kutub 1950'li ve 60'lı yıllarda bu konuları dile getirirken, Müslümanların içinde buldukları vahim durumdan silkinmeleri ve kendilerine gelmeleri için mübalağanın bir türü olan "hatâbî üslup" içerisinde genel ifadeler kullanmıştır. Kutub'tan sonra oluşan şiddet yanlısı cihatçı akım ise, bu konuları dile getirirken genel ve soyut ifadelerden ziyade somut ifadeler kullanmış ve meseleleri fikhî bir üsluba sokarak açıkça aşırılık ve şiddet içeren görüşler ortaya koymuş ve fetvalar vermişlerdir.

Seriyye'nin -mücadele alanını geniş tutarak- hedefe ulaşabilmek için sistem içerisinde mücadele verilebileceğiyle ilgili kanaati, Salih el-Verdânî'nin de ifade ettiği gibi yazarın sahip olduğu geniş kültürel birikimin³⁸⁶ etkisinin yanı sıra, *Risâletü'l-Îmân*'ı yazdığı dönemde cihat akımının fikrî ve fikhî yönden henüz aşırılık ve şiddette zirve yapmamış olmasındandır, denilebilir. Bununla birlikte Seriyye'nin görüşlerinde bir çelişkinin olduğu da gözden kaçmamaktadır. Seriyye bir taraftan sistem içerisine girerek mücadele verilebileceğine cevaz (ruhsat) verirken, diğer taraftan resmî törenlerde bayrağı selamlamak ve saygı duruşunda bulunmak gibi uygulamaları -uygulayanın maksat ve niyetine bakmaksızın- şirk amellerinden saymış ve sonuçta öngördüğü ruhsatı kullanmaya imkân bırakmayacak bir tutum içerisine girmiştir.

³⁸⁴ *Risâletü'l-Îmân*'dan yaklaşık on yıl sonra yani 1980'li yılların başında cihatçı akım adına yazılan *el-Ferîzatü'l-Ğâibe* adlı eseri incelerken bu değişime işaret edeceğiz.

³⁸⁵ Kutub'un hâkimiyet, teşrî hakkı ve câhiliye ile ilgili görüşleri için bkz. **Meâlim fi't-Tarîk**, Kahire, Dâru's-Şurûk, 6. bs., 1979.

³⁸⁶ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 144-145.

Seriyye risalesinde -kendinden sonra akım adına eser yazanların yaptıkları gibi- Selefîlik tabirini kullanmamış, İbn Teymiyye'den ve Muhammed b. Abdulvehhab'tan nakiller yapmamıştır. Yine kendileri (cihatçı akım) dışındaki İslamî cemaatleri doğrudan hedef almamıştır. Meseleleri izah ederken karşıt görüşlere yer vermemiş, kelâmî ve fikhî tartışma üslûbundan uzak durmuştur. Daha çok Ehl-i Hadis'in metodunu takip ederek meseleleri ve ilgili nasları zikretmekle yetinmiş, konuları kısa ve özlü bir şekilde açıklamıştır.

2.1.7.8. Abdüsselam Ferec ve Enver Sedat'ın Öldürülmesi

Abdüsselam Ferec, Mısır'ın İskenderiye şehrinde Tanzîmu'l-Cihatiçerisinde yetişmiş olup cemaat içerisinde etkin kişilerden biridir.³⁸⁷ 1979 yılında Mısır Emniyet güçleri tarafından örgüte yapılan operasyonda kendisini gizlemeyi başarmış ve ortalığın sakinleşmesi üzerine İskenderiye'den Kahire'ye geçmiştir.³⁸⁸ Kısa zaman içerisinde cihatçı gençlerle irtibata geçerek Kahire'de yeni bir grup kurmuş ve rejime karşı silahlı mücadelenin kaçınılmazlığını anlatan *el-Ferîzatü'l-Ğâibe (Terk Edilen Farîza)* adlı meşhur risalesini kaleme almıştır.³⁸⁹ Ferec, 1970'li yılların sonlarına doğru rejime karşı silahlı mücadeleye başlayan Cemaatu'l- İslamiyye'nin yönetici kadrosundan bazı kişilerle bir araya gelerek, rejime karşı daha etkin mücadele için işbirliği kararı almışlar³⁹⁰ ve bu kararın ardından ortak bazı silahlı eylemler gerçekleştirmişlerdir.³⁹¹

Tanzîmu'l-Cihat'tan Abdüsselam Ferec ile Cemaatu'l- İslamiyye 'nin liderleri arasında varılan anlaşma gereği, kısa zamanda hazırlıklar tamamlanacak ve rejimi devirmek üzere harekete geçilecekti. Ancak bu plan hazırlık aşamasındayken, Enver Sedat 1981 Eylül'ünde cihatçı akıma yönelik yeni bir tutuklama hamlesi başlattı.³⁹² Bu beklenmedik gelişme üzerine söz konusu planı değiştirdiler ve önceliği Enver Sedat'ın öldürülmesine verdiler. Cihatçı liderlerden bazılarının

³⁸⁷ Tam adı, Muhammed Abdüsselam Ferec olduğu halde, daha çok Abdüsselam Ferec olarak kullanılır. Biz de onun adını Abdüsselam Ferec olarak kullanacağız. Araplarda isimlerin baş tarafındaki Muhammed isminin kullanılmaması meşhurdur.

³⁸⁸ el-Ayid, **a.g.e.**, s. 65.

³⁸⁹ *el-Ferîzatu'l-Ğâibe*, 1981 yılında yazılmıştır. Bkz. ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 95.

³⁹⁰ el-Cühenî, **a.g.e.**, c. I, s. 352.

³⁹¹ el-Ayid, **a.g.e.**, s. 53.

³⁹² el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 141-142.

stratejik açıdan Enver Sedat'ın öldürülmesine karşı çıkmasına rağmen, Ferec ve arkadaşlarının baskın gelmesi sonucu Enver Sedat'ın öldürülmesine yönelik eylem kararı alındı.³⁹³ Alınan karar uygulandı ve 6 Ekim 1981'de bir askerî geçit töreni sırasında Halit el-İslambûlî ve arkadaşları tarafından Enver Sedat'a suikast düzenlendi ve Enver Sedat orada öldürüldü.³⁹⁴ Enver Sedat suikastına katılan Hâlit el-İslambûlî, Hüseyin Abbas, Abdülhamid Abdüsselam ve Atâ Tâyl ile beraber Abdüsselam Ferec de -suikast olayına katılmadığı halde- idam edildi. Ferec, hem eylem hazırlığındaki rolü ve hem de *el-Ferîzatü'l-Ğâibe* adlı risalesinden³⁹⁵ dolayı Mısır emniyeti tarafından suikast eyleminin 'düşünen beyni' ve eyleme 'fetva veren' kişi olarak görülmüştü.³⁹⁶

Ferec, mevcut rejimlerle ve siyasetle ilişkilerin nasıl olması gerektiği, rejime karşı silahlı mücadelenin (cihat) hükmü ve diğer cemaatlerin metotlarını değerlendirmeye dair yazdığı risalesine *el-Ferîzatü'l-Ğâibe/Terk Edilen Farîza* adını vermiştir. Yazarın terk edilen farîzadan maksadı cihattır. Ona göre, bugün Müslümanların başına gelen bütün sıkıntılar ve felaketler silahlı mücadeleyi terk etmelerinden dolayıdır.³⁹⁷ *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, cihat akımının 1980'li yıllara kadar özellikle siyaset, cihat ve diğer cemaatlerle ilgili fikrî ve fikhî birikimini toparlayan ilk eser olma özelliğiyle cihatçılar içerisinde önemli bir yere sahiptir.³⁹⁸ Risale aynı zamanda Enver Sedat'a düzenlenen suikast başta olmak üzere o dönemde gerçekleştirilen silahlı eylemlerin meşruiyeti için bir başvuru kaynağı sayılmıştır.

2.1.7.9. *el-Ferîzatü'l-Ğâibe* 'de Siyaset, Cihat ve Diğer Cemaatlerle İlgili Görüşler

³⁹³ Munîb, **a.g.e.**, s. 97.

³⁹⁴ Munîb, **a.g.e.**, s. 98.

³⁹⁵ Abdüsselam Ferec, *el-Ferîzatü'l-Ğâibe* adlı risalesini 1981 yılında, Enver Sedat öldürülmeden kısa süre önce yazmıştır. Bkz. <http://www.alwahabiyah.com/file/Occation/vijename/T-K55-ar.pdf> (erişim tarihi, 24. 5. 2017)

³⁹⁶ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 268-269.

³⁹⁷ Abdüsselam Ferec, **el-Ferîzatü'l-Ğâibe**, s. 2. (erişim tarihi, 25. 5. 2017) <http://www.alwahabiyah.com/file/Occation/vijename/T-K55-ar.pdf>,

³⁹⁸ Salih Seriyeye'nin *Risâletü'l-Îman* adlı eseri Abdüsselam Ferec'in *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*'sinden önce yazılmış olmasına rağmen cihatçılar arasında ciddi bir ehemmiyete haiz değildir. Bkz. el-Verdânî, s. 143.

Abdüsselam Ferec'in *el-Ferîzatü'l-Ğâibe* adlı risalesinde siyaset, cihat ve diğer cemaatlerle ilgili görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

a. Mevcut yönetimler ve yöneticiler hakkındaki görüşleri:

Ferec'e göre, mevcut yöneticiler İslam ahkâmını kaldırıp küfür ahkâmını getirdikleri için kendileri irtidat etmiş, yönetimler de küfür yönetimine dönüşmüştür. Bu tür yöneticilere ve onların taraftarlarına yardım etmek haramdır.³⁹⁹ Bugünkü yöneticiler Müslüman olduklarını söyleyip kelime-i şahadet getirselers bile, İslam'ın birçok hükmünü yürürlükten ve uygulamadan kaldırdıkları için kâfir sayılırlar. Dolayısıyla onlara karşı savaşmak vaciptir.⁴⁰⁰

b. İslam Dünyası'ndaki sorunların kaynağı, cihadın hükmü ve yakın düşmanla savaşın öncelenmesine dair görüşleri:

Ferec'e göre, mevcut rejimlerin yıkılarak İslam devletinin kurulması ve hilafetin yeniden ihyasının tek yolu cihattır.⁴⁰¹ Cihattan maksat mevcut rejimlere karşı silahlı mücadeledir.⁴⁰² Çok önemli olmasına rağmen günümüzdeki âlimlerin cihat konusunu yeterince gündeme taşımamaları asla kabul edilebilir bir durum değildir.⁴⁰³ İslam eski gücüne ve kuvvetine ancak cihatla kavuşabilir. Bu konuda şüphe edenler kesin bir yanılığ içerisinde dirler.⁴⁰⁴ Bugünkü yöneticilere karşı cihat etmek, beş vakit namaz ve Ramazan orucu gibi gücü yeten her Müslümana farz-ı ayındır. Dolayısıyla bugün cihat için anne-babadan izin almaya dahi gerek yoktur.⁴⁰⁵ Emperyalist Batılıların İslam Dünyası'nı sövmeye devam etmesinin yegâne sebebi mevcut kukla yöneticilerdir. Bu sebeple bu yöneticiler yakın düşmandır ve savaşa bunlardan başlamak gerekir. Çünkü yakın sorun halledilmeden uzak sorunu

³⁹⁹ *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, s. 10-11.

⁴⁰⁰ *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, s. 6-7. *Dâru'l-harb: Müslümanlarla aralarında sulh olmayan (savaş hali olan) ülkedir.* Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 92.

⁴⁰¹ *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, Abdüsselem Ferec, *a.g.e.*, s. 2-3. Abdüsselem Ferec'e göre yönetimle alakalı bütün problemlerin çözümü, rejime karşı silahlı mücadele vererek rejimi yıkmak ve İslam devletini kurmaktan geçmektedir. Dolayısıyla risalenin çeşitli yerlerinde cihatla alakalı birçok ayet ve hadise yer vererek cihadın olmazsa olmazlığı konusunda hareketi motive etmeye çalışır. Örnek olarak bkz. *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, s. 2-3.

⁴⁰² *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, s. 119.

⁴⁰³ *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, s. 2.

⁴⁰⁴ Abdüsselem Ferec Müslümanların tek çıkar yolunun cihat olduğunu ispat edebilmek için birçok ayet ve hadisin yanı sıra âlimlerin beyanlarına da yer verir. Geniş bilgi için bkz. *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, s. 2, 3, 15, 16, 17, 18, 19.

⁴⁰⁵ *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, s. 18-19.

halletmek mümkün değildir.⁴⁰⁶ Aynı zamanda, dış düşmanla savaşabilmek için öncelikle iç düşmanı bertaraf edip Müslümanların oluşturacağı bir önderlik ve İslamî bir sancağa ihtiyaç vardır.⁴⁰⁷

c. Kendileri gibi düşünmeyen cemaatler hakkındaki görüşleri:

Ferec'e göre, bazı cemaatlerin iddia ettiği gibi, sayıca ve kuvvet bakımından düşmandan az olan Müslümanların zafer kazanması sadece Hz. Peygamber dönemine ait bir olgu değildir. Hz. Peygamber'den sonra da İslam tarihînin çeşitli dönemlerinde sayı ve kuvvet bakımından düşmandan daha zayıf olan Müslümanların zafer kazandıkları görülmüştür.⁴⁰⁸ Dolayısıyla bugün düşman karşısında zayıf durumda olmamız cihattan geri kalmamızı mazur kılmaz.⁴⁰⁹ Bazı grupların, cihat Medine Dönemi'nde farz kılındı, biz ise Mekke Dönemi'ne benzer bir dönemde yaşıyoruz, dolayısıyla cihat bize farz değildir, şeklindeki yaklaşımları asla doğru değildir. Çünkü bu yaklaşıma göre, Medine Dönemi'nde farz kılınan namaz, oruç ve benzeri ibadetlerin de bu zamanda terk edilebileceği sonucu çıkar.⁴¹⁰

Ferec'e göre, İslam devletini kurabilmek için geniş bir kitleye ihtiyaç olduğu, bu geniş kitleyi oluşturabilmenin yolunun ise davet çalışmalarından geçtiği, dolayısıyla yeterli davet çalışması yapmadan ve o geniş kitleyi oluşturmadan silahlı mücadeleye kalkışmanın doğru olmadığı şeklindeki bir anlayış, doğru bir anlayış değildir.⁴¹¹ Çünkü, İslam devleti geniş kitleler tarafından değil, istikamet üzere olan azınlık bir topluluk tarafından kurulacaktır.⁴¹² Haber alma araçlarının güçlü ve yaygın olduğu günümüzde İslam devletini kurmak gibi önemli bir iş için büyük kitlelerin oluşturulması mümkün değildir. İslam düşmanları böyle büyük bir oluşumdan hemen haberdar olur ve bu oluşumu dağıtırlar. İslam devletinin kuruluşu

⁴⁰⁶ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 15.

⁴⁰⁷ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 15. Abdüsselam Ferec'e göre mevcut rejimleri değiştirmeden Kudüs'ün işgalden kurtarılması için savaşmak beyhudedir. Bu rejimlerle Kudüs'ün işgalden kurtarılması mümkün değildir. Bkz. el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 15.

⁴⁰⁸ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 18.

⁴⁰⁹ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 18.

⁴¹⁰ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 18.

⁴¹¹ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 12.

⁴¹² el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 12.

küçük bir grup tarafından gerçekleştirilince, insanlar büyük kitleler halinde bu devlete koşacak ve bu yeni durumu kabulleneceklerdir.⁴¹³

Ferec'e göre, Müslümanların önce uygun bir yere hicret ederek, orada kendi aralarında İslam devletini kurmaları, daha sonra yeni bölgeler ele geçirerek İslam devletini genişletmelerini öngören anlayış (Tekfir ve Hicret Cemaati'nin savunduğu anlayış), gerçek çözümden sapmak ve İslam'ın öngördüğü cihat metodunu terk etmektir.⁴¹⁴ Yine ilim tahsili farzdır. Öncelikle gerekli ilimleri tahsil etmeliyiz. Çünkü "ilimsiz cihat olmaz" gibi iddiaları ortaya atanlar asıl farîzayı/cihadı ertelemektedirler.⁴¹⁵ Bazı cemaatlerin cihada çıkmadan önce nefsimizi ıslah etmeli ve şeytanla olan mücadelemizde/cihadımızda başarılı olduğumuzu ispat etmeliyiz şeklindeki anlayışları, Hz. Peygamber'in Müslüman olduktan sonra hemen cihada çıkan ve şehit düşen kişi hakkında söylediği, "*Az amel ile çok ecir kazandı*"⁴¹⁶ hadisine aykırıdır.⁴¹⁷ Aynı şekilde başımıza gelen bütün sıkıntılar işlediğimiz günahlar sebebiyledir. Dolayısıyla başımızdaki bu sıkıntıların gitmesi için Allah'a (c.c.) tövbe etmeli, ona yönelmeli ve ibadete daha çok ağırlık vererek Allah'a karşı sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz, şeklindeki iddialarla cihadı (silahlı mücadeleyi) öteleme fikrî asla doğru değildir.⁴¹⁸ Rejimin kontrolü altında kurulan dernek, vakıf ve benzeri kurumlar aracılığıyla hayır-hasenat ve yardım faaliyetleriyle uğraşarak cihadı terk etmek de asla kabul edilebilir bir durum değildir.⁴¹⁹

Bazı cemaatler, devletin içine girerek oradaki bir takım makam-mevkileri ele geçirmek suretiyle rejimi değiştireceklerini düşünmektedirler. Doğrusu bu düşünce çok gülünçtür. Çünkü devlette o derece yüksek makamlara gelebilmek, rejimin adamı olmaktan geçer. Hâlbuki Kur'an ve Sünnet kâfir rejimlerde bu tür görevler almaya asla cevaz vermez.⁴²⁰ Mevcut rejimlere bağlı kurumlar aracılığıyla İslamî çalışma yapılamaz. Resmî dernekler, vakıflar ve partiler aracılığıyla İslam'a hizmet adı altında yapılan çalışmaların hepsinin reddedilmesi gerekir. Devlet içerisinde

⁴¹³ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 13.

⁴¹⁴ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 13.

⁴¹⁵ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 14.

⁴¹⁶ Müslim, Subûtu'l-Cennet li's-Şehîd, 41.

⁴¹⁷ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 19.

⁴¹⁸ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 11.

⁴¹⁹ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 12.

⁴²⁰ el-Ferîzatü'l-Ğâibe, s. 12.

çeşitli mevki ve makamlara gelerek ıslah yöntemiyle sistemi düzeltme düşüncesi asla kabul edilemez.⁴²¹

Ferec'e göre, muhafaza edecek güce ulaşmadan İslam devleti kurulursa, karşı bir devrimle hem İslam devletini yıkarlar, hem de İslam adına elde edilen diğer kazanımlar da elden gider şeklindeki endişe yersiz bir endişedir. Çünkü İslam devletini ikame etmek, Allah'ın emrini yerine getirmek demektir. Biz Allah'ın emrini yerine getirmekten sorumluyuz, sonuçlardan sorumlu değiliz.⁴²² Bu düşüncede olanlar Müslümanların şer'an vacip olan İslam devletini ikame etme görevlerini yerine getirmelerini engellemektedirler.⁴²³ Bilinmelidir ki, kâfir rejim düştükten sonra bütün güç Müslümanların eline geçecek ve artık İslam devletinin düşmesi mümkün olmayacaktır. O zaman münafık tipli insanlar da kuvvetlinin yanında yer alacaktır.⁴²⁴

2.1.7.10. *Risâletü'l-Îmân* ve *el-Ferîzatü'l-Ğâibe* 'deki Görüşlerin Karşılaştırılması

1970'li yılların başlarında yazılan *Risâletü'l-Îmân* ile 1980'li yılların başlarında yazılan *el-Ferîzatü'l-Ğâibe* adlı risaleler karşılaştırıldığında, Osmanlı sonrası İslam Dünyası'nda kurulan rejimlerin gayri İslamî oldukları, bu rejimlerin yöneticilerinin özellikle teşri (yasama) ve hâkimiyet (Allah'ın hükümleriyle hükmetme) konularındaki yanlış tutum ve uygulamalarından dolayı küfre düştükleri gibi konularda her iki yazarın da aynı görüşleri paylaştıkları görülmektedir. Aynı şekilde mevcut rejimlerden kurtulmanın ve İslam devletini yeniden kurarak hilafeti ihya etmenin tek yolunun, cihat olduğu konusunda da hem fikir oldukları aşikârdır.

Yukarıda zikrettiğimiz ana konularda ve ulaşılmaması gereken temel hedeflerde aynı düşünmekle beraber, hedefe ulaşma hususunda kullanılacak 'yöntemler' konusunda iki yazar arasında görüş farklılığı vardır. Abdüsselam Ferec tamamen rejimin dışında kalarak, rejime karşı mücadele verilmesi gerektiğini savunurken; Salih Seriyeye rejimin içerisine girerek de mücadele verilebileceğini söyler.

⁴²¹ *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, s. 12.

⁴²² *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, s. 19-20.

⁴²³ *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, s. 20.

⁴²⁴ *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, s. 20.

Dolayısıyla Seriiye, siyasî faaliyette bulunmayı, parti kurmayı, seçimler aracılığıyla parlamentoya girmeyi ve mevcut sistemde bakanlık, hâkimlik, savcılık ve benzeri görevler üstlenmeyi -İslamî ilkelere riayet etmek kaydıyla- caiz görürken, Ferec sistemle olan bütün ilişkilerin kesilmesinden yana tavır alarak bunların hiçbirini caiz görmez. İki yazar arasındaki bu görüş farklılığı göstermektedir ki, *Risâletü'l-İman*'dan yaklaşık on yıl sonra yazılan *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*'de cihat akımının bazı görüşleri değişime uğramış ve daha şedit ve katı bir hal almıştır.

Seriiye risalesinde daha çok benimsediği metodu anlatmaya odaklanıp diğer cemaatlerin metotlarını eleştirme konusuna girmezken, Ferec silahlı mücadelenin kesin netice vereceği tezine olan inancından hareketle, diğer cemaatlerin savundukları bütün metotlarını/yöntemlerini reddeder ve onların silahlı mücadeleye yönelttikleri bütün eleştiri ve itirazlarına cevap vermeye çalışır. Ferec cemaatleri ve âlimleri eleştirme konusunda o kadar ileriye gitmiştir ki, âdeta şiddet yanlısı cihatçıları cemaatlere ve âlimlere karşı açıkça tavır almaya çağırmıştır. Sonuçta öyle de olmuş, *el-Ferîzatü'l-Ğâibe* piyasaya çıkıp şiddet yanlılarının ellerinde dolaşmaya başlamasından sonra şiddet yanlıları diğer cemaatlere ve âlimlere karşı ciddi manada cephe almış ve kendileri gibi düşünmeyenlere yönelik tekfir ithamları ve saldırganlıkları çoğalmaya başlamıştır.

Ferec, İslamî olmayan yönetimlerde görev almayı ve siyaset yapmayı asla caiz görmez. Bu konuda Müslümanlara faydalı olmak gibi bir niyet ve maksadın sonucu değiştirmeyeceğini iddia eder. Onun bu tür sert görüşlere sahip olmasında, Müslümanların güçlü oldukları dönemlerde âlimlerin verdikleri fetvalar etkili olmuştur. O, -kendisinden sonraki şiddet yanlısı yazarlar gibi- İslam devletinin güçlü olduğu dönemlerde verilmiş fetvaları bağlamından kopararak kitabında nakletmiş ve o fetvalara göre hareket edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu tutumuyla Ferec, 'bir fetvanın nakledilirken bağlamından koparılmadan nakledilmesi' gerektiği kuralına riayet etmemiştir. 'Bir nas, ya da bir fetva nakledilirken bağlamından koparılmadan nakledilmesi ve uygulamada zaman, mekân ve şartlara riayet edilmesi gerektiği' kuralına riayet etmeme bu akımın en belirgin problemlerindendir.⁴²⁵ İbn Teymiyye'den naklettikleri fetvaların büyük çoğunluğu bu kabildendir. Onun kendi

⁴²⁵ Bu konuyu çalışmamızın üçüncü bölümünde geniş bir şekilde ele alacağız.

dönemi ve şartları içerisinde cihada dair verdiği fetvaları, o günün bağlamından kopararak günümüze uyarlamaya çalışmışlardır.⁴²⁶

el-Ferîzatü'l-Ğâibe, Mısır döneminde özelde Tanzîmu'l-Cihat'ın, genelde ise, bütün şiddet yanlılarının rejim, siyaset, cihat, ve toplumla ilgili görüşlerini büyük oranda özetleyen manifesto niteliğinde bir risaledir. Mısır döneminde *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*'den sonra cihatçılar tarafından yazılan bütün kitaplar *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*'den etkilenmiştir.

2.1.7.11. Salih Seriyye ve Abdüsselam Ferec'den Sonra Tanzîmu'l-Cihat

Tanzîmu'l-Cihat'ın kuruluşundan (1960'lı yılların ikinci yarısı) 2000'li yıllara kadar hareket içerisinde şüphesiz birçok isim etkin olmuştur. Ancak Mısır Tanzîmu'l-Cihat'ı denildiğinde Salih Seriyye, Abdüsselam Ferec, Eymen ez-Zevâhirî ve Abdülkadir b. Abdülaziz (Seyyid İmam) gibi şahsiyetler ilk akla gelen isimlerdir.⁴²⁷ Salih Seriyye 1974'te, Abdüsselam Ferec 1981'de, Mısır'da iki büyük silahlı eylemi planlamış olmakla bilinmektedirler. 1980'li yılların ortalarından sonra Afganistan'da temerküz eden Tanzîmu'l-Cihat'ın liderliğinde Eymen ez-Zavâhirî ve Abdülkadir b. Abdülaziz görülmektedir. Abdülkadir b. Abdülaziz cihat akımı adına yazdığı hacimli kitaplarıyla ve Afganistan'da hareketin müftüsü olmakla bilinirken, Eymen ez-Zavâhirî akım adına bazı kitaplar yazmış olmakla beraber, daha çok Tanzîmu'l-Cihatve el-Kâide içerisindeki liderlik vasfıyla şöhret bulmuştur.⁴²⁸

Tanzîmu'l-Cihatadına yazılan kitaplar içerisinde en meşhur olanları, Mısır döneminde Abdüsselam Ferec'in *el-Farîzatü'l-Ğâibe*'si ile Afganistan döneminde Abdülkadir b. Abdülaziz'in *el-Umde ve el-Câmi'* adlı kitaplarıdır. Abdülkadir b. Abdülaziz'in *el-Farîzatü'l-Ğâibe*'ye nispeten çok daha kapsamlı olan *el-Umde ve el-Câmi'* adlı kitapları, 1990'lı yıllarda piyasaya çıkınca artık *Farîzatü'l-Ğâibe*'nin eski

⁴²⁶ Geniş bilgi için bkz. Hânî Nuseyre, **Metâhetü'l-Hâkimiyye Ahtau'l-Cihâdiyyîn fi Fehmi İbn Teymiyye**, Beyrut, Merkezu Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2015, s. 273-394; Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 105.

⁴²⁷ Munîb, **a.g.e.**, s.74-79.

⁴²⁸ Munîb, **a.g.e.** s.81-82.

şöhreti kalmamıştır.⁴²⁹ Aşırılık ve şiddet yanlısı Selefi Hâricî akım içerisinde yazdığı kitaplarla şöhret bulmuş olan Abdülkadir b. Abdülaziz 2006 yılında *Terşîdu'l-Ameli'l-Cihâdi (Cihadı Doğruya Yönlendirmek)* adıyla bir risale yayınladı⁴³⁰ ve söz konusu akımın her hâlükârda cihadın gerekliliği iddiasını reddetti. Bu risale şiddet yanlılarının bir kısmı tarafından kabul görürken, çoğunluğu tarafından reddedildi.⁴³¹

Zevâhirî, Tanzîmu'l-Cihad'ın Afganistan'daki bazı önemli adamlarıyla beraber 2001 yılının yazında el-Kâide'ye katıldı ve bu katılımın ardından el-Kâide lideri Üsâme b. Ladin'in yardımcılığına getirildi. Bu gelişmeden sonra Tanzîmu'l-Cihad önceki konumunu kaybetti ve zamanla dağılma sürecine girdi.⁴³²

2.1.7.12. Cemaatu'l- İslamiyye

Cemaatu'l- İslamiyye'nin ilk oluşumu, 1970'li yılların başında Mısır üniversitelerinde başlayan dindar öğrencilerin davet çalışmalarına dayanmaktadır.⁴³³ İlk yıllar ulusalcı ve Marksist öğrenci hareketleri karşısında sayıca az ve zayıf olan dindar öğrenciler, Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın önlerini açmasıyla hızlı bir şekilde çoğaldı ve üniversitelerde güç kazandılar.⁴³⁴ İlk yıllar üniversitelerde “Dinî Cemaat” olarak tanınan bu öğrenci çalışmalarının bir kısmı zamanla “Cemaatu'l- İslamiyye” adı altında örgütlendi. 1973 yılında gerçekleşen Mısır-İsrail savaşının akabinde çalışmaları hız kazanan cemaat üniversitelerin dışına taşarak halka inmeye başladı.⁴³⁵

Cemaatu'l- İslamiyye oluşum ve gelişim sürecinde siyasî ve fikrî tartışmalardan uzak, daha çok emr-i bilmaruf ve nehy-i anilmünker (iyiliği emredip kötülükten sakındırma) çerçevesinde çalışmalarını sürdüren, inanç, ibadet ve ahlak gibi temel İslamî konulara ağırlık veren bir yapıdaydı.⁴³⁶ Cemaat mensupları öğrencilerin ve halkın dinî bilgi ve hassasiyetlerini artırmak amacıyla davet

⁴²⁹ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 89-90.

⁴³⁰ el-Âyid, **a.e.**, s.91.

⁴³¹ el-Âyid, **a.g.e.**, s.91-92.

⁴³² Abdurrahman Mazhar el-Helveş, **eş-Şeyh ve't-Tabîb Üsâme b. Ladin ve Eymen ez-Zavâhirî**, Beyrut, Riyazu'r-Reyyis li'l-Kütüb ve'n-Neşr, 2011, s. 216.

⁴³³ Munîb, **a.g.e.**, s. 144.

⁴³⁴ Enver Sedat kendine rakip gördüğü Nasırcıların ve Marksistlerin gücünü kırmak için o dönem İslamcılarının önünü açmayı bir çare olarak görmüştü. Bkz. el-Âyid, **a.g.e.**, s. 63.

⁴³⁵ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 63.

⁴³⁶ el-Verdânî **a.g.e.**, s. 103; Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 104.

çalışmaları, eğitim programları, konferanslar, hac-umre organizasyonları ve öğrenci kampları düzenleyerek amaçlarını gerçekleştirmeye çalışıyorlardı.⁴³⁷

1970'li yılların ortalarına kadar ıslahatçı bir çizgide çalışmalarına devam eden cemaat, bu tarihten sonra sahada mevcut olan birbirinden farklı İslamî fikirlerle yüz yüze geldi. Bu yeni durum karşısında kendi içinde bir takım tartışmalar yaşamaya başlayan cemaat, fikrî ve metotsal anlamda tercih yapmak durumunda kaldı ve yapılan tercihler sonucunda cemaat 1979'da üçe bölündü.⁴³⁸ Cemaatin Kahire kolu, o güne kadar takip ettikleri anlayışa yakın gördükleri İhvan-ı Müslimîn 'in ıslahatçı metodunu benimseyip ona katıldıklarını ilan ederken, Cemaatin İskenderiyye kolu siyasetten uzak bir şekilde Selefî çizgiye kaydı. Cemaatin ana omurgasını temsil eden Asyut merkezli kolu ise, rejime karşı daha sert bir üslup takınarak yoluna devam etme kararı aldı.⁴³⁹ Bu ayrışmadan sonra Cemaatu'l- İslamiyye adı mutlak olarak anıldığında, sadece Asyut merkezli kolu anlaşılır olmuştur.⁴⁴⁰

2.1.7.13. Cemaatu'l- İslamiyye'nin Rejime Karşı Sertleşme Süreci

Cemaatu'l- İslamiyye'nin 70'li yılların sonlarına doğru sert bir tutum içerisine girmesi ve kısa zaman sonra rejime karşı silahlı mücadeleye başlaması, aslında cemaatin kuruluş felsefesinde yoktu.⁴⁴¹ Cemaati bu tercihe zorlayan, -cihatçı gruplardan etkilenmesinin ötesinde- büyük oranda rejimin cemaate yönelik uyguladığı baskı ve şiddet politikasıdır. Bu baskı ve şiddet öncelikle cemaatin güçlü olduğu üniversitelerde başlatıldı ve daha sonra bütün faaliyet alanlarına yayılarak cemaatin âdeta eli kolu bağlanmak istendi.⁴⁴²

1977 yılında birçok üniversitede öğrenci temsilcisi seçimlerine üniversite yönetimleri tarafından müdahale edilerek, Cemaatu'l- İslamiyye'nin öğrencileri seçimlerde devre dışı bırakıldı. Yine aynı yıllarda cemaate bağlı öğrencilerin devamlı yaptıkları yaz kampları engellendi ve üniversitelerde cemaate bağlı öğrenci

⁴³⁷ el-Verdânî **a.g.e.**, s. 103

⁴³⁸ Abdullatif Mahmûd, **a.g.e.**, s. 105.

⁴³⁹ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 111.

⁴⁴⁰ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 111.

⁴⁴¹ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 103.

⁴⁴² ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 52.

birliklerine malî ödenek yapılmamaya başlandı.⁴⁴³ İlerleyen günlerde öğrencilerin üniversite içerisindeki davet faaliyetleri de engellenmeye başlandı ve öğrencilerin astıkları afişler ve duvar gazeteleri bizzat idare tarafından yırtılıp atıldı. Geline noktada üniversitelerdeki idari birimler cemaate bağlı öğrencilerin önlerini kesmek ve faaliyetlerini durdurmak için emniyet güçlerini kullanmaktan dahi çekinmez oldular.⁴⁴⁴

Üniversitelerde öğrencilere çıkartılan zorluklardan kaynaklanan çekişmelerin yanı sıra, cemaatin gerek üniversitelerde, gerekse üniversite dışında dinen yanlış gördüğü erkekli-kızılı karışık otumlara karşı çıkmaları, açıktan içki satan yerlere müdahale etmeleri, çalgılı müzikli programlara itiraz ederek bu tür programları engelleme girişimleri, bar-pavyon gibi yerlere girip oraları dağıtmaları ve doğrudan emniyeti ilgilendiren uyuşturucu kaçakçılarını tespit edip onlara müdahale etmeleri gibi olaylar rejimin cemaate karşı daha da katı tedbirler almasına sebep oldu.⁴⁴⁵

Faaliyetleri engellenen ve âdeta köşeye sıkıştırılan cemaat, artık rejime karşı açık bir şekilde tavır almaya başladı. Cemaat, rejime karşı sert tavrını ilk defa Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın 1978'de İsrail ile imzaladığı Camp Davit anlaşması üzerine göstermiştir. Cemaat üyeleri konferanslar ve yürüyüşler düzenleyerek yapılan bu anlaşmanın dinî yönden kabul edilemeyeceği gibi, vatana ve millete de büyük bir ihanet olduğunu ilan ettiler.⁴⁴⁶

Camp Davit anlaşmasını takip eden günlerde İran Şahı'nın ve İsrail'li bazı bakanların Mısır ziyaretlerini de sert bir şekilde protesto eden Cemaat, artık her fırsatta rejimin uygulamalarının İslam'a aykırı olduğunu, dolayısıyla rejime karşı harekete geçilmesi gerektiğini dillendirmeye başladı. Hatta sadece dillendirmekle de kalmayıp, el ilanları bastırıp dağıttılar.⁴⁴⁷ Bütün bu gelişmeler emniyet güçlerinin

⁴⁴³ el-Verdânî, **a.g.e.**, s. 103.

⁴⁴⁴ el-Verdânî, **a.g.e.**, s.110.

⁴⁴⁵ Munîb, **a.g.e.**, s. 145-146. İhvan'ın Genel Mürşidi Ömer Tilmisânî'nin, gidişatın silahlı çatışmaya dönüşeceği endişesiyle 1979 yılında, üslûbunu değiştirmesi konusunda Cemaatu'l-İslamiyye yönelik yaptığı nasihat cemaat tarafından reddedilmiştir. Bkz. Munîb, **a.g.e.**, s. 91

⁴⁴⁶ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 63.

⁴⁴⁷ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 64.

şiddetli bir şekilde cemaatin üzerine gitmesine, cemaatin de buna karşılık silahlı mücadele kararı almasına sebep oldu.⁴⁴⁸

2.1.7.14. Cemaatu'l- İslamiyye'nin Silahlı Mücadeleye Başlaması

Rejime karşı silahlı mücadele kararı alan Cemaatu'l- İslamiyye, Tanzîmu'l-Cihat kökenli Abdüsselam Ferec'in öncülüğünde, 6 Ekim 1981'de Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'a yönelik suikast düzenleyerek varlığını güçlü bir şekilde hissettirdi. Suikast olayının akabindeki günlerde cemaatin askerî kanadı 8 Ekim'de Asyut Emniyet Müdürlüğü'ne ve polis karakollarına saldırarak şehri kontrol altına aldı. Çıkan çatışmalarda emniyet mensuplarından ve özel kuvvetlerden üst rütbeli bazı subaylar öldürüldü.⁴⁴⁹ Ancak kısa zaman sonra emniyet güçleri şehirde yeniden hâkimiyeti sağladı ve Mısır genelinde cemaatin birçok üyesi tutuklandı. Yapılan yargılama sonucu Enver Sedat'a düzenlenen suikast dolayısıyla Abdüsselam Ferec ve dört arkadaşı idama mahkûm edildi. Diğer tutukluların bir kısmı çeşitli cezalara çarptırılırken, bir kısmı da suçsuz bulunarak serbest bırakıldı.⁴⁵⁰

Cemaatu'l- İslamiyye ile Tanzîmu'l-Cihat 1981 yılında beraber hareket etme kararı almışlardı. Ancak 1983 yılında cezaevinde iki cemaatin mahkûmları arasında gözleri kör olan kişinin emirliğinin meşruiyeti konusunda ihtilaf çıktı. Tanzîmu'l-Cihat'ın liderlerinden Abbud ez-Zümür ve Eymen ez-Zavâhirî âmâ olan Cemaatu'l-İslamiyye kökenli Ömer Abdurrahman'ın⁴⁵¹ cemaat emirliğine karşı çıkarken,⁴⁵² Cemaatu'l- İslamiyye Ömer Abdurrahman'ın cemaat emirliğinde ısrar etti. Bu ihtilaf

⁴⁴⁸ el-Âyid, a.g.e., s. 64.

⁴⁴⁹ el-Cühenî, a.g.e., s. 353.

⁴⁵⁰ el-Âyid, a.g.e., s. 67.

⁴⁵¹ Ezher Üniversitesi Usûluddin Fakültesi lisans, yüksek lisans ve doktora mezunu olan Ömer Abdurrahman, Cemaatu'l-İslamiyye'nin emiri ve müftüsü idi. Ezher-Usûluddin Fakültesi'nde ve Suudi Arabistan'da tefsir hocalığı yaptı. Abdunnâsır öldüğünde cuma hutbesinde Abdunnâsır'ın cenaze namazının kılınmasının caiz olmadığını söyledi. Defalarca tutuklandı ve serbest bırakıldı. 1990'lı yılların başında Afganistan'a oradan da Amerika'ya gitti. Amerika'da bir takım terör eylemleriyle irtibatlı olmakla itham edildi ve 1993'te hapse atıldı. 18. 2. 2017 yılında Amerika'da hapiste vefat etti. Bkz. Raşid b. Osman ez-Zehrânî, **el-Cemaatu'l-Cihâdiyye el-Muâsıra ve Ebrezu Kıyâdâtihi'l-Fikriyye**, Riyad, Dâru Vucûh, 2016, s. 59-60;

<https://www.ahaber.com.tr/dunya/2017/02/18/seyh-omer-abdurrahman-hayatini-kaybetti-1487445816>. (erişim tarihi, 20. 10. 2018)

⁴⁵² Munîb, a.g.e., s. 102.

üzerine daha önce sağlanan ittifak bozuldu ve her iki cemaat ayrı çalışma kararı aldılar.⁴⁵³

Enver Sedat suikastı ve Asyut'taki silahlı kavgadan dolayı tutuklanıp 1984 yılının başlarında serbest bırakılan cemaat üyeleri, serbest kaldıktan kısa bir süre sonra yeniden toparlandı ve çalışmalarına başladılar.⁴⁵⁴ Davet çalışmalarıyla işe başlayan cemaat üyeleri, kısa zaman sonra şer'î hükümleri uygulamadıkları gerekçesiyle yöneticilere karşı yeniden eylemlere başladılar. Bunun üzerine Mısır emniyet güçleri tekrar cemaatin üzerine gitti ve cemaat mensuplarının birçoğunu tutukladı. Cemaat üyeleri cezaevlerinde -bedenî tasfiye dâhil- çok çeşitli zulüm ve işkencelere maruz kaldılar. Bu durumdan haberdar olan cezaevi dışındaki cemaat mensupları bu yapılara karşılık olarak üst rütbeli bazı ordu ve polis yetkililerine yönelik suikast düzenlediler.⁴⁵⁵ Ayrıca o dönemde Mısır Halk Meclisi Başkanı Dr. Rıfat el-Mahcûb ve meşhur laik yazar Ferec Fûde İslam'ın ve cemaatin aleyhinde yaptıkları açıklamalar nedeniyle suikast sonucu öldürüldüler.⁴⁵⁶

Tanzîmu'l-Cihat'a oranla daha çok üyeye sahip olan Cemaatu'l-İslamiyye'nin rejime karşı başlattığı silahlı çatışmalar özellikle 1986 ile 1997 arası yoğun şekilde devam etti. Cemaat rejimi zora sokabilmek için özellikle iktisadî kaynakları hedef aldı. Bankalara, turistik bölgelere ve emniyet birimlerine yönelik birçok silahlı eylem gerçekleştirdi. Bu eylemlerde bazı turistler, emniyet yetkilileri, çatışmaya giren cemaat mensupları ve çatışma mahallinde bulunan bazı insanlar öldüler.⁴⁵⁷ 1995 yılında Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Hüsnü Mübarek Afrika Birliği toplantısına katılmak üzere Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'ya gittiğinde, orada cemaat üyeleri tarafından kendisine suikast düzenlendi. Ancak zırhlı araba içerisinde olan Mübarek olaydan yara almadan kurtuldu.⁴⁵⁸ Cemaatu'l-İslamiyye'nin Mısır rejimine karşı başlattığı silahlı eylemler, cemaatin lider kadrosunun 1997'de "Çatışmaları Durdurma Önerisi" adıyla yayınladığı bildiriyle son buldu. O tarihlerde

⁴⁵³ Munîb, **a.g.e.**, s. 145.

⁴⁵⁴ el-Cühenî, **a.g.e.**, s. 354.

⁴⁵⁵ el-Cühenî, **a.g.e.**, s. 354.

⁴⁵⁶ el-Cühenî, **a.g.e.**, s. 354.

⁴⁵⁷ Munîb, **a.g.e.**, s. 147.

⁴⁵⁸ Munîb, **a.g.e.**, s. 147.

Amerika’da hapiste olan cemaatin manevî lideri Ömer Abdurrahman başta olmak üzere cemaat mensupları genel olarak bu bildiriye onayladı.⁴⁵⁹

Salih Seriiye'nin *Risâletü'l-Îman*'ı ile Abdüsselem Ferec'in *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*'si hariç, Mısır'da cihat akımı adına yazılan kitaplar genelde cezaevlerinde yazılmıştır. Özellikle Cemaatu'l- İslamiyye 'nin adamları tarafından cezaevlerinde elle yazılan kitaplar kaçak yollarla dışarıya çıkartılıyor, dışarıda çoğaltılarak cemaat üyelerine dağıtılıyordu.⁴⁶⁰ Cemaatin önde gelen lider kadrosu idam beklentisi içerisinde olduklarından, idam edilmeden önce cemaatin fikrîyatını gelecek nesillere aktarma kaygısıyla cezaevlerinde kitap yazma işine ağırlık vermişlerdi.⁴⁶¹

Rejime ve destekçilerine karşı silahlı mücadele konusunda aralarında pek fark olmamasına rağmen, Tanzîmu'l-Cihat tekfir konusunda Cemaatu'l- İslamiyye'den daha aşırıydı. Tanzîmu'l-Cihat tekfir dairesini geniş tutarak, rejimin başındaki yöneticilerle beraber, rejimin ayakta kalmasına destek verdikleri gerekçesiyle ordu, polis ve yargı mensuplarını da tekfir ederken, Cemaatu'l- İslamiyye, sadece rejimin başındaki yöneticileri doğrudan tekfir eder, yürütme ve yargı alanında çalışanları ise doğrudan tekfir etmezdi. Tekfir konusunda bu insanların inanç ve niyetlerini esas alırdı. Gayri İslamî rejimi onaylamadıkları müddetçe -sadece devlet mekanizmalarında çalışmalarından dolayı- insanları tekfir etmezlerdi.⁴⁶²

2.1.8. Seyyid Kutub’un Hayatı ve Mücadelesi

Mısır döneminden itibaren şiddet yanlısı gruplar, ‘eserlerinden istifade ettikleri ve fikirlerinden ilham aldıkları kişilerin başında Seyyid Kutub’un geldiğini’ ifade etmektedirler.⁴⁶³ Bu grupların yanı sıra, şiddete karşı olduklarını söyleyen bazı

⁴⁵⁹ Munib, **a.g.e.**, s. 147. Bu önerinin akabinde cemaat “*Silsiletu Tashihi'l-Mefâhîm* (Kavramları Tashih Etme Serisi)” adıyla ilk etapta dört kitap yayınlayarak silahlı mücadele konusundaki hatalarını dile getirdi. İlerleyen yıllarda bu seri 30 kitaba kadar yükseldi. Aynı yıllarda Libyalı cihatçılar da “*Dirâsât Tashihiyye fî Mefâhîmi'l-Cihâd ve'l-Hisbe ve'l-Hükm ale'n-Nâs* (Cihat, Emr-i bilmaruf ve İnsanlar Hakkında Hüküm Verme Konusundaki Düşünceleri Tashih Konusunda Araştırmalar)” adıyla bir kitap yayınlayarak insanları tekfir etme ve silahlı mücadele konusundaki hatalarını itiraf ettiler.

⁴⁶⁰ Selvâ Muhammed el-Avvâ, **el-Cemaatu'l-İslamiyye fî Mısır**, Kahire, Mektebetu's-Şurûk ed-Devliyye, 2004, s. 105.

⁴⁶¹ el-Avvâ, **a.g.e.**, s. 106.

⁴⁶² Geniş bilgi için bkz. Hânî Nuseyre, **a.g.e.**, s. 211.

⁴⁶³ el-Cühenî, **a.g.e.**, c. I, s. 341. 1980’li yıllardan itibaren şiddet yanlısı akım adına yazılan eserlerin büyük çoğunluğunda Seyyid Kutub’a atıf yapılmıştır.

Selefi cemaatler de, söz konusu şiddet yanlısı grupların Selefi/Vehhabî anlayıştan etkilendikleri eleştirisinden kurtulmak ve gerçek Selefilik'in şiddetle alakası olmadığını ispat etmek için şiddet yanlılarının Selefi anlayışa değil, Kutub'un fikirlerine dayandığını ifade ederler.⁴⁶⁴ Arap Dünyası'ndaki rejimlerin çoğu da şiddet düşüncesinin Kutub'tan çıktığını sıklıkla gündeme getirirler. Kutub'u iyi tanıyanlar ise, onun düşüncesinde ve mücadelesinde şiddete yer olmadığını, onun mücadelesinin daha çok fikir ağırlıklı olduğunu, dolayısıyla söz konusu şiddet akımının Kutub'la irtibatlandırılmasının doğru olmayacağını söylerler.⁴⁶⁵ Kutub, Mısır döneminde yaşamış birisi olması hasebiyle, onun hakkında ortaya atılan bu iddiaları burada ele almayı uygun bulduk.

Seyyid Kutub, 1906 yılında Mısır'ın Asyut şehrine bağlı Müşe köyünde dünyaya geldi. İlkokulu ve temel dinî eğitimine yönelik bilgileri köyünde okuduktan sonra Kahire'ye gitti. Orta ve lise eğitiminden sonra, Kahire Üniversitesi Dâru'l-ülüm Fakültesi'ne girdi ve 1933 yılında oradan mezun oldu.⁴⁶⁶ Kutub gençlik yıllarında daha çok edebiyat ve eğitim alanındaki çalışmalarıyla tanındı.⁴⁶⁷ 1949 yılında eğitim metotları alanında bir araştırma yapmak üzere iki yıllığına Amerika'ya gitti ve Batı medeniyetini ve kültürünü içeriden tanıma fırsatı buldu.⁴⁶⁸ Mısır'a dönüşünün akabinde 1952'de kraliyet yönetimine el koyan askerler tarafından taltif edildi. Askerî cunta 1954'te İhvan'ın üzerine gitmeye başladığında Kutub'u İhvan'a karşı kullanmak istedi. Ancak o, askerî cuntanın İhvan'a karşı yaptığı haksızlıklara tahammül edemedi ve İhvan'ın en sıkıntılı günlerinde ona katıldığını ilan ederek, İhvan'dan yana tavır aldı.⁴⁶⁹

Askerî cuntanın başındaki Cemal Abdunnâsır 1954'te kendisine yönelik bir suikast girişimini bahane ederek, İhvan'a yönelik başlattığı operasyonda cemaat

⁴⁶⁴ Bu tür cemaatlere müntesip araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalara örnek, İbrahim b. Salih el-Muheyimîd, **el-Kıssatu'l-Kâmile li Havârici'l-Asr**, Medine, Dâru'l-İmam Müslim, h. 1436 (m. 2014); Said b. Hâzım es-Süveydî, **Muhâkemâtu Efkarî'l-Ğulât**, Riyad, Merkezi Sebât li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât, 2017.

⁴⁶⁵ Muhammed İmâre "Takdim", **Seyyid Kutub Ziddu'l-Unf** (kitabın yazarı: Mümîr Muhammed el-Ğadbân), Kahire, Dâru's-Selam, 2010, s. 5.

⁴⁶⁶ Salâh Abdulfettah el-Halidî, **Seyyid Kutub mine'l-Milâd ile'l-İstishâd**, Dımeşk, Dâru'l-Kalem, 1999, s. 19.

⁴⁶⁷ el-Halidî, **a.g.e.**, s. 77.

⁴⁶⁸ Geniş bilgi için bkz. el-Halidî, **a.e.**, s. 191-200.

⁴⁶⁹ el-Halidî, **a.g.e.**, s. 323.

üyeleriyle beraber Kutub'u da tutuklattı. İki ay hapis yattıktan sonra serbest bırakılan Kutub, çok geçmeden tekrar tutuklanarak askerî mahkemede yargılandı ve 15 yıla mahkûm edildi.⁴⁷⁰ Kutub bu süreçte, sırf İslamî düşüncesinden ve çalışmalarından dolayı rejimin İhvan'a karşı takındığı düşmanca tavrı görünce rejimin düzeleceğine dair bütün ümitlerini yitirdi ve rejimin İslamî ve insanî ilkelerden ne denli uzak olduğunu açık bir dille ifade etmeye başladı.⁴⁷¹

1964'te cezaevinden tahliye edilen Kutub rejime ve yöneticilere yönelik eleştirilerinden vaz geçmeyince bir yıl sonra tekrar tutuklandı ve askerî mahkemede yargılanarak idama mahkûm edildi.⁴⁷² Abdunnâsır'ın bütün girişimlerine ve vaatlerine rağmen Kutub, Abdunnâsır'ın ve rejimin meşruiyetini kabul etmedi ve Abdunnâsır'dan özür dilemedi.⁴⁷³ Bunun üzerine 29 Ağustos 1966 yılında iki arkadaşıyla beraber idam edildi.⁴⁷⁴

2.1.9. Seyyid Kutub'un Şiddete Bakışı

Seyyid Kutub'un şiddete bakışı konusunda öncelikle şunu söyleyebiliriz: Kutub'un eserlerindeki usul ve üslup -bazı araştırmacıların da ifade ettiği gibi- şiddet yanlıların eserlerindeki usul ve üsluptan farklıdır.⁴⁷⁵ Kutub'un eserlerinde ve beyanatlarında bu akımda olduğu gibi cemaatleri, cemiyetleri ve bizzat şahısları hedef alarak meseleleri şahsileştirmek, kendi anlayışını ve metodunu benimsemeyen Müslümanları küfürle itham etmek, cihat adına suikast, bombalama, öldürme ve İslam Dünyası'nı tahrip etmeye vardırarak ifadeler ve söylemler asla yoktur.⁴⁷⁶ Hatta Kutub'a Mısır Cumhurbaşkanı Abdunnâsır'a yönelik bir suikast planı sunulduğunda

⁴⁷⁰ el-Halidî, **a.g.e.**, s. 419.

⁴⁷¹ Suud el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 243.

⁴⁷² el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 252-253.

⁴⁷³ İdam kararından sonra Kutub'un davası uğruna sebatı ve izzetli duruşuyla ilgili bkz. Salâh Abdulfettah el-Halidî, **a.g.e.**, s. 461-482

⁴⁷⁴ Onunla beraber idam edilen iki kişi, Muhammed Yusuf Havvaş ve Abdulfettah İsmail'dir. Bkz. el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 252-253.

⁴⁷⁵ Mu'tez el-Hafîb, **el-Unfu'l-Müstebâh**, Kahire, Dâru'l-Meşrik, 2017, s. 84-85.

⁴⁷⁶ Örnek olarak şiddet yanlılarının hayli önemsedikleri, Kutub'un en meşhur eseri olan **Meâlîm fi't-Tarîk** ile bu akımın ana kaynaklarından sayılan *el-Umde* ve *el-Câmi'* gibi eserler karşılaştırıldığında aradaki fark açıkça ortaya çıkacaktır.

o, toplum ve rejim için düşündüğü köklü değişime hiçbir katkı sağlamayacağı gerekçesiyle bu planı kesin bir dille reddetmiştir.⁴⁷⁷

Kutub, tamamen bir zihniyeti (mevcut rejimleri) hedef almış ve o zihniyete karşı nasıl mücadele verilmesi gerektiği ile ilgili yazıp-çizmiştir. Onun mücadelesi ve cihadı fikrî ve düşünce ağırlıklıdır.⁴⁷⁸ Ona göre, mevcut rejimlerin ve yöneticilerin Batıcı zihniyetlerine karşı mücadele verilirken, aynı zamanda Müslüman toplumların İslam'ı doğru bir şekilde algılamasına yönelik de mücadele verilmesi gerekiyordu. Hatta en son geldiği nokta itibarıyla değişimin rejimlerden değil, toplumlardan başlaması gerektiğini düşünüyordu.⁴⁷⁹ Kutub, İslam adına bir inancın ve düşüncenin mücadelesini vermiş ve Müslüman toplumları buldukları gafletten uyandırmak için âdeta haykırmıştır. "İspat iddia edene gerekir" kuralından hareketle, Kutub'un aşırılık ve şiddet yanlılarının öncüsü olduğunu iddia edenlere, bu iddialarını bizzat onun eserlerine ve beyanlarına atıfta bulunarak ispat etmeleri gerekir.

Kutub'un idamının hemen öncesinde, küçük kardeşi Muhammed Kutub, Abdulmecid eş-Şâzîlî, Mustafa el-Hudayrî ve Muhammed Me'mûn gibi kendisini uzun yıllar takip eden kişiler öncülüğünde "Kutubçular (el-Kutbiyyûn)" adıyla bir grup ortaya çıkmıştı. Bu grup, Kutub'un fikirlerini ve yolunu takip ettiklerini açıkça ifade ediyorlardı.⁴⁸⁰ 1960'lı yılların ortalarına doğru oluşan bu grubun bugüne kadar herhangi bir şiddet eylemine karıştığı sabit olmamıştır. Kutub'un fikirlerini ve yolunu takip eden bu grubun herhangi bir şiddet eylemine karışmaması, Kutub'un şiddet yanlısı akımın öncüsü olmadığına önemli kanıtlarındandır.⁴⁸¹ Eğer onun öğretilerinde şiddete teşvik olsaydı, onun takipçileri olan Kutubçular da, şiddet yanlıları gibi -rejim tarafından karşı karşıya kaldıkları baskı ve zulüm karşısında- şiddete yönelirlerdi.

⁴⁷⁷ Münîr Muhammed el-Ğadban, **a.g.e.**, s. 197-198.

⁴⁷⁸ Münîr Muhammed el-Ğadban, **a.g.e.**, s. 199.

⁴⁷⁹ Seyyid Kutub, **Limâzâ Â'demûnî**, eş-Şeriketu's-Suûdiyye li'l-Ebhâsi ve't-Tesvîk, y.y., t.y., s. 42-45; el-Hatîb, **a.g.e.**, s. 90.

⁴⁸⁰ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 247-248.

⁴⁸¹ Munîb, **a.g.e.**, s. 69.

Kutub'un zamanında yaşamış, fikirlerini bizzat kendisinden dinlemiş ve eserlerini onun gününde okumuş olan kardeşi Muhammed Kutub⁴⁸² başta olmak üzere, Kutub'un en yakın takipçileri olarak bilinen -yukarıda isimlerini verdiğimiz- kişiler eserlerinde ve söylemlerinde şiddete asla prim vermemişlerdir. Onların şiddete prim vermemeleri, kendilerini Kutub'a nispet eden şiddet yanlılarının kendi anlayışlarına dayanak bulmak için Kutub'un eserlerinden zoraki çıkarımlarda bulduklarına işaret etmektedir.⁴⁸³

Kutub'a göre İslam Dünyası'nın en büyük problemi, yönünü Batıya dönmüş olan yöneticilerin hükümler hakkını kendilerinde görerek, siyasî, hukukî ve diğer alanlardaki düzenlemeleri bu anlayışa göre yapmış olmalarıydı. O, bu temel problemin her platformda gündem edilmesini ve toplumun bu noktada bilinçlendirilmesi gerektiğini savunuyordu.⁴⁸⁴ O aynı zamanda, toplumun inanç ve fikir dünyasının İslam'ın saf akîdesi üzerine yeniden inşa edilerek çağın cahiliyesinden arındırılması gerektiğine vurgu yapıyordu. Toplum üzerinde bu köklü değişim gerçekleşmediği müddetçe, yönetimler konusunda amaçlanan hedefe ulaşamayacağını vurguluyordu.⁴⁸⁵ Kutub'un söylemlerinden anladığımız kadarıyla o, Müslüman halkın inanç ve fikir dünyasıyla ilgili genel anlamda olumsuz bir tablo çizmiş ve siyasî değişim noktasında halka yönelik beklentisini çok yüksek tutmuştur. Hâlbuki sıradan halktan üst düzey bir İslamî bilinç ve donanım beklenemeyeceği gibi, çağımızda amaçlanan siyasî değişimlerin sadece halkın tutumuna bağlı olmadığı da aşîkârdır. Yakın geçmişte (2011) büyük oranda halkların isteği ve öncülüğünde gerçekleşen Arap Baharı sonrası İslam Dünyası'nda ortaya çıkan manzara ve Batılıların müdahaleleri göstermiştir ki, İslam Dünyası'ndaki siyasî değişimler sadece halkların tutumuna bağlı olmaktan uzaktır.

⁴⁸² Muhammed Kutub 1919'da doğmuş, 2014'te vefat etmiştir. 1906 yılında doğmuş olan abisi ile aralarında 12 yaş vardır. Seyyid Kutub 1966 yılında idam edildiğinde, Muhammed Kutub 48 yaşındaydı.

⁴⁸³ Muhammed İmâre "takdim" **Seyyid Kutub Ziddu'l-Unf**, s. 18. Kutupçular teorik açıdan derinlikli eserler ve fikirler ortaya koymalarına rağmen, pratikte pek varlık gösterememişlerdir. Düşünce boyutunda kitapları ve bazı düşünürleri vasıtasıyla varlığını bir fikir akımı olarak yakın geçmişe kadar sürdürmüşlerdir. Munîb, **a.g.e.**, s.71.

⁴⁸⁴ Kutub, **a.g.e.**, s.36-38.

⁴⁸⁵ Kutub, **a.g.e.**, s.36-38.

Sonuçta Kutub, mevcut rejimler ve Müslüman halkların içinde bulunduğu duruma dair bir tespit yapmış ve bunu yüksek sesle dile getirmiştir. O, günümüzdeki söz konusu akım gibi geçmiş dönemde verilen fetvaları bağlamından kopararak kendi zamanına uyarlama yoluna gitmemiş, bir müftü edasıyla kendisi gibi düşünmeyen Müslümanların hedef alınabileceğine dair herhangi bir fetva ve beyanat vermemiştir. Fıkıh kitaplarından ve kadim ulemadan nakiller yaparak teferruat meselelerle ilgilenmemiş, hele hele bu akımın sıkça dayanak olarak kullandığı Vehhâbîliğin öncüsü olan Muhammed b. Abdulvehhab'tan ve onun takipçileri olan Necd ulamasından hiçbir alıntı yapmamıştır.⁴⁸⁶ O, tamamen bir zihniyeti hedef almış ve küllî bir sorunu gündem etmiştir.⁴⁸⁷

2.1.10. Mısır Döneminin Özellikleri ve Değerlendirilmesi

Şiddet yanlısı cihatçı akımın Mısır dönemindeki en belirgin özelliği ve hedefi, Osmanlı sonrası kurulan gayri İslamî rejimleri “yakın düşman” olarak tanımlayıp, ilk etapta onları hedef almalarıydı. Bu rejimlerin silah zoruyla yıkılmasının ardından İslam devleti kurulacak ve hilafet yeniden ihya edilecekti. O dönemdeki anlayışa göre, İslam Dünyası'ndaki mevcut rejimlerin alaşağı edilmesiyle sorun büyük oranda halledilmiş, İslam devletinin ve hilafetin ihyasının yolu açılmış olacaktı. Bu değişimi durdurmaya Batı'nın dâhi gücü yetmeyecekti.

Silahlı mücadele yöntemini benimseyen bu akım, 1970'lerin başından 2000'li yıllara kadar rejime yönelik birçok silahlı eylem gerçekleştirmesine rağmen, amacı doğrultusunda herhangi bir başarı elde edemedi. Söz konusu başarısızlığın yanı sıra, silahlı mücadele ve şiddet yöntemi birçok insanın ölümüne, birçok gencin yıllarca hapisanelerde kalmasına ve davet çalışmalarının ciddi manada aksamasına neden oldu. Gerek fikrîyatında ve gerekse eylemlerindeki aşırılığı ve sertliği nedeniyle halkta geniş bir taban oluşturamayan bu akım, zamanla bitmeye yüz tuttu. Mısır dışındaki İslam ülkelerinde de silahlı gruplar için durum aynıydı. Onlar da halka inemedikleri için varlıklarını uzun süre devam ettiremediler.⁴⁸⁸ Ancak Cemaatı'l-

⁴⁸⁶ Hânî Nuseyre , “a.g.m”, s. 55.

⁴⁸⁷ el-Hafîb, **a.g.e.**, s. 91-92.

⁴⁸⁸ Geniş bilgi için bkz. Muhammed Tefvik, **en-Nakdu'z-Zâtî inde'l-İslamiyyîn**, Beyrut, Merkezu Nemâ li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât, 2015, s. 50.

İslamiyye başta olmak üzere, Mısır dönemindeki şiddet yanlılarının büyük çoğunluğu 1990'lı yılların sonlarına doğru anlayışlarını ve metotlarını gözden geçirerek şiddetten vaz geçtiler. Bu şekilde geniş çaplı bir özeleştir, Mısır dönemi sonrası (Afganistan, Irak ve Suriye dönemlerinde) bu akım için söz konusu olmamıştır.

Mısır döneminde bu akımın aşırılık ve şiddet anlayışı hâkimiyet, tekfir ve cihat konuları etrafında şekillenmişti. Sonraki dönemlerde (Afganistan, Irak ve Suriye dönemleri) bu akım tarafından gündeme getirilen ve üzerine birçok hüküm bina edilen velâ-berâ konusu Mısır döneminde pek gündeme gelmemiştir. Bu dönemdeki aşırılık ve şiddet yanlıları farklı cemaatlerden geldikleri için -aşırılık ve şiddet konusunda aynı olmakla beraber- aralarında hayli fikrî ve fikhî farklılıklar vardı. Örneğin, Tekfir ve Hicret Cemaati tekfir ve İslamî ilimlerdeki birikimi yok sayma konusunda aşırıya giderken, Tanzîmu'l-Cihattekfir ve şiddet konusunda aşırıya gitmiştir. Cemaatu'l- İslamiyye ise, mensuplarının ve imkânlarının çokluğu sebebi ile şiddete daha fazla bulaşmış, ancak tekfir ve İslamî ilimlerdeki birikim konusunda daha dengeli bir yol izlemiştir.⁴⁸⁹

Mısır merkezli bu grupların ortaya çıkış sürecini incelediğimizde, bunların - Irak ve Suriye döneminde (özellikle 2010 sonrası) olduğu gibi- bir takım istihbarat örgütleri tarafından yönlendirildiğine dair ciddi bir kanıt yoktur.⁴⁹⁰ İlgili bölümde belirttiğimiz gibi bu grupların ortaya çıkış sebepleri gayet açıktır. Özellikle Irak ve Suriye dönemlerinde bir takım istihbarat örgütlerinin değişik vesilelerle şiddet yanlısı akımın (İŞİD vd.) içine sızdığı ve bunları kendi amaçları doğrultusunda yönlendirdiği iddia edilmektedir.⁴⁹¹ Mısır'da ortaya çıkan bu akımın inşa programı âlimler ve tecrübeli liderler tarafından ortaya konulmuş değildir. Daha çok yeterli alt yapıdan ve tecrübeden yoksun üniversiteli gençlerin öncülüğünde oluşmuş tepkisel bir harekettir.

Mısır dönemindeki şiddet yanlılarının genel anlamda Selefî bir eğilime sahip oldukları ve Selefî anlayışa sahip hocaların cami ve mescit derslerini takip ettikleri

⁴⁸⁹ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 53.

⁴⁹⁰ Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 105.

⁴⁹¹ Geniş bilgi için bkz. Es'ad el-Azzûnî, **Dâiş Tanzîmu Echizeti Muhâberâti'd-Düvel**, Amman, Dâru Dicle, 2016, s. 8-12.

söylenmektedir.⁴⁹² Ancak o dönem bu gruplardaki Selefilik anlayışı, Afganistan ve sonrası dönemlerde olduğu gibi Mutasavvıf, Eş'arî ve kendileri gibi düşünmeyen Müslümanları hedef alan kavgacı ve ayrıştırıcı bir yapıda değildi. Mısır döneminde Selefî anlayışa sahip olmayan Müslümanlar da rejime karşı silahlı mücadeleyi benimsemek kaydıyla bu gruplar içerisinde yer alabiliyordu.⁴⁹³

O dönem akım içerisinde çıkan ihtilafların nedeni genellikle rejime karşı mücadelede izlenecek yöntem ve eylemlerin zamanlamasıyla alakalıydı. Ancak akım içerisinde bazı kişilerin İslam anlayışında zâhirî ve lafızcı bakış açısına sahip olması da zaman zaman ihtilafın çıkmasına neden oluyordu. Örneğin, akım içerisindeki bazı şahıslar zâhirî bakış açısından hareketle, sakal bırakmak gibi sünnetlerin her durumda mutlaka yerine getirilmesi gerektiğinde ısrar ederken, buna mukabil diğer bazıları daha farklı bir bakış açısından hareketle gizlenme ve benzeri ihtiyaçlara binaen bu tür sünnetlerin terk edilebileceğini savunuyordu.⁴⁹⁴

Bu akımın çoğunluğu, yönetime ve siyasete giren Müslümanları tekfir etme konusunda aşırıya gittikleri gibi, şer'î kanunlarla hükmedilmediği için mahkemelere gitmeyi ve oralarda hak aramayı da sapıklık ve küfür görüyorlardı. Hakların korunması ve tahsil edilmesi gibi bir ihtiyacın mahkemelere gitmeyi zorunlu kıldığı mazeretini kabul etmiyorlardı.⁴⁹⁵ 1973'te gerçekleşen Mısır-İsrail savaşında cemaatten savaşa katılıp ölen Müslüman subayların (orduda Hıristiyan subaylar da vardı) şehit sayılıp sayılmayacağı meselesinde çıkan tartışmada da, bir grup hâkimiyet anlayışları gereği tâğûtun (Mısır rejimi) sancağı altında savaşırken ölenlerin şehit sayılmayacağını iddia etmiş ve akımdan ayrılmıştı.⁴⁹⁶

Afganistan dönemindeki aşırılığın ve şiddetin fikrî ve fikhî altyapısı büyük oranda Mısır'da atılmıştır. Mısır'da oluşan bu birikim, 1980'li yılların ortalarında Afganistan'a intikal ederek, orada teferruatlı bir şekilde yazıya dökülmüş ve sonraki dönemlere hayli etki etmiştir. Tanzîmu'l-Cihat'ın liderlerinden Abdülkadir b. Abdülaziz'in Afganistan'a gittiği ilk yıllarda bu akım adına yazdığı *el-Umde ve el-*

⁴⁹² Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 104.

⁴⁹³ Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 111.

⁴⁹⁴ Munîb, **a.g.e.**, s. 81.

⁴⁹⁵ Munîb, **a.g.e.**, s. 157.

⁴⁹⁶ Munîb, **a.g.e.**, s. 81-82.

Câmi’ adlı hacimli iki eseri, bu akımın fikrî ve fikhî birikiminin büyük oranda Mısır’da oluştuğunun en büyük kanıtıdır. Çünkü *el-Umde* ve *el-Câmi*’ gibi hacimli iki eseri ortaya çıkartacak bilgi ve birikimin Afganistan’daki savaş ortamında, üç-beş yıl gibi kısa bir sürede oluşması mümkün gözükmemektedir.

İslam tarihinde ilk şiddet yanlısı akım olarak bilinen Hâricîlerle günümüzde ortaya çıkan şiddet yanlılarının en belirgin farklarından biri, ortaya çıkma şartlarının ve sebeplerinin farklı oluşudur. Günümüzdekiler daha çok zalim ve despot yönetimler tarafından İslamî çalışmalarının engellenmesi, tutuklanma, hapis, işkence ve infaz gibi sebeplerle ortaya çıkmış olup, daha sonra fikrî sapmaya maruz kalmışlardır. Kadim Hâricîler ise, ilk andan itibaren çarpık bir din algısı ile ortaya çıkmıştır. Gördükleri zulüm ve işkence sonucu aşırılık ve şiddet düşüncesine kapılan günümüz şiddet yanlıları, daha sonra düşünce dünyalarını destekleyecek dinî delil arayışına çıkmışlardır. Dolayısıyla bazı yazarların iddia ettiği gibi bu akım, öteden beri belirli bir ilmî ve fikrî yapı üzere olan İhvan-ı Müslimîn Cemaati’nin bir uzantısı değildir.⁴⁹⁷

Sömürgeci Batı, İslam Dünyası’ndan çekilirken -Osmanlı sonrası- oluşturduğu rejimlerin başına yerli işbirlikçi yöneticiler atayarak kendisi arka plana geçti. Büyük oranda görüntüye aldanan ve karşısındaki yerli rejimlerin dayandığı asıl güçleri farkedemeyen şiddet yanlısı bu akım, mevcut rejimlerin yıkılmasıyla sorunların tümüyle çözüleceğine ve rejimlerin yıkılmasının gayet kolay olduğunu zannederek aldandı.⁴⁹⁸ Özellikle Arap Baharı sonrası yaşanan olaylar, İslam Dünyası’ndaki rejimlerin dışarıdan görüldüğü gibi bağımsız olmadığını, Batılı güçler tarafından yönlendirildiğini ve korunduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Mısır döneminde, Mısır ve Libya başta olmak üzere İslam Dünyası’nın değişik yerlerindeki şiddet yanlıları öz eleştiri yapmış ve büyük oranda şiddetten vazgeçmişlerdir. Afganistan, Irak ve Suriye dönemlerinde ise, bu derece bir öz eleştiri olmamıştır. Bu durum, Mısır dönemindekilerin Müslümanların maslahatını gözetme noktasında daha samimi olduklarını ve şer’î ölçülere riayet etme konusunda

⁴⁹⁷ el-Âyid, a.g.e., s.53; Cemal Kazak, a.g.e., s. 40-41.

⁴⁹⁸ Munib, a.g.e., s. 253. Bu düşünce, gerek Mısır döneminde yazılan *el-Ferîzatü'l-Ğaibe*’ adlı risalede, gerekse Afganistan’ın ilk dönemlerinde yazılan kitaplarda dile getirilen ana konulardandır.

daha titiz davrandıklarını göstermektedir. Hatta Mısır döneminden kalan bazı tecrübeli cihatçıların, sonraki dönemlerde cihat adına yapılan yanlışlar konusunda akımları uyardıkları bilinmektedir.⁴⁹⁹

2.2. AFGANİSTAN DÖNEMİ

Afganistan dönemi, şiddet yanlısı cihatçı akımın 1980'li yılların ortalarından itibaren -Afganistan'daki cihat ortamı nedeniyle- Mısır başta olmak üzere İslam Dünyası'nın çeşitli yerlerinden Afganistan'a gitmesiyle başlamış olup, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin 2 Ekim 2001 yılında Afganistan'ı havadan vurmaya başlamasıyla sona ermiştir. ABD ve müttefikleri Afganistan'ı vurmaya başlayınca söz konusu akım büyük oranda Afganistan'ı terk etmeye başladı ve Irak başta olmak üzere başka bölgelere intikal etti. 'Afganistan Dönemi' başlığı altında, hem bu akımın aşırılık ve şiddet anlayışının Mısır dönemine kıyasla Afganistan döneminde nasıl bir artış gösterdiğini, hem de Irak ve Suriye döneminde fiilî şiddet uygulayan Selefi Hâricî akımın şiddet anlayışının fikrî ve fikhî altyapısının Afganistan'da nasıl oluştuğunu ortaya koymaya çalışacağız.

2.2.1. Afgan-Rus Savaşı ve Mücahitlerin Afganistan'a Gidişi

27 Aralık 1979'da Sovyetler Birliği (Rusya) Afganistan'ı işgal etti. Bu işgal üzerine Afgan halkı, liderlerinin ve âlimlerinin öncülüğünde Rus işgaline karşı direnişe geçti ve Afgan-Rus savaşı başlamış oldu.⁵⁰⁰ Savaşın başlamasıyla Suudi Arabistan başta olmak üzere birçok İslam ülkesi Afgan halkının direnişine destek verdiğini açıkladı.⁵⁰¹ Bu açıklamaların ardından Afganistan'daki direniş basın-yayın yoluyla ve çeşitli vesilelerle İslam Dünyası'nda gündem edilmeye başlandı. Kısa zamanda Afgan cihadına sağlanan siyasî ve maddî desteğin yanı sıra, Mısır başta

⁴⁹⁹ Gerek özeleştirme yapımları, gerekse kendilerinden sonrakilere uyarıları ile ilgili Cemaatü'l-İslamiyye tarafından **Silsiletü Tashîhi'l-Mefâhîm** adı altında yayınlanan kitap serisine, Tanzîmu'l-Cihat'ın liderlerinden Seyyid İmam'ın yazdığı **Terşîdu'l-Ameli'l-Cihâdî** adlı risaleye ve Libyalı cihatçılar tarafından kaleme alınan **Dirâsât Tashîhiyye fî Mefâhîmi'l-Cihâd ve'l-Hisbe ve'l-Hükmi ale'n-Nâs** adlı kitaba bakılabilir.

⁵⁰⁰ Kümeyl et-Tavîl, **el-Kâide ve Ehavâtuhâ**, Beyrut, Dâru's-Sâki, 2007, s. 13.

⁵⁰¹ Suud el-Mevlâ, **el-Cemâ'atu'l-İslamiyye ve'l-Unf**, Dubai, Merkezi'l-Misbâr li'd-Dirâsâti ve'l-Buhûs, 2012, s. 681.

olmak üzere çeşitli İslam ülkelerinden insanlar 1980'li yılların ortalarından itibaren cihada katılmak üzere Afganistan'a gitmeye başladılar.⁵⁰²

İslam Dünyası'ndan insanların Afganistan'a gidişi bölge ülkelerinde uygulanan siyasetle de yakından alakalıydı. 1981 yılında Mısır'da Enver Sedat'ın öldürülmesi üzerine olayla ilişkisi olan ve olmayan birçok kişi İslamî çalışmalarla olan ilişkisi dolayısıyla baskı ve takibata uğradı. Özellikle şiddet yanlısı akımın bazı adamları tutuklanırken, diğer bazıları ülke dışına kaçmak zorunda kaldı. Ülke dışına kaçanların büyük çoğunluğu Afganistan'daki cihat ortamı nedeniyle oraya gitmeyi tercih etti.⁵⁰³ Tanzîmu'l-Cihat'ın liderlerinden Eymen ez-Zavâhirî başta olmak üzere cezaevinden çıkan bazı cihatçılar da Afganistan'a gitti.⁵⁰⁴ 1980'li yıllarda Suriye'de Hafız Esed'in Baas rejimi, Hama şehri başta olmak üzere, ülke genelinde İslamcılara yönelik yoğun bir şekilde tutuklama, idam ve katliam gerçekleştirdi. On binlerce kişiyi öldüren Baas rejiminden kurtulandan bazıları Afganistan'a kaçtı.⁵⁰⁵ Diğer taraftan Libya lideri Muammer el-Kaddâfi kendisine karşı ayaklanan İslamcılara 1986'da cezaevlerine doldurdu. Kaddâfi'nin zulmünden kaçabilenler Afganistan'a gitti. Filistin ve Ürdün'den Abdullah Azzam'ın arkadaşlarından ve öğrencilerinden bir kısmı da, askerî eğitim almak için Afganistan'a gitti. Lübnan'daki iç savaştan sonra özellikle Lübnan'ın Kuzeyindeki Sünnî kesim Suriye istihbaratı tarafından olağanüstü bir şekilde sıkıştırılmaya başlayınca onlardan da Afganistan'a gidenler oldu. Ayrıca 1980'li yılların ortalarından itibaren Irak Kürtlerinden ve İslam Dünyası'nın muhtelif yerlerinden insanlar Afganistan'a giderek cihada katıldılar.⁵⁰⁶ Savaşın ilk yıllarında az sayıda olan yabancı mücahitler, Abdullah Azzam'ın 1984'te Afganistan'a giderek yabancı mücahitlere imkân hazırlamasıyla çoğalmaya başladılar. Özellikle Arap mücahitler için Afganistan'da cihat, tam olarak Abdullah Azzam'ın Afganistan'a gitmesiyle başladığı söylenmektedir.⁵⁰⁷

⁵⁰² Muhammed Allûş, **Dâiş ve Ehevâtuhâ**, Beyrut, Riyâzu'r-Reyyis li'l-Küküb ve'n-Neşr, 2015, s. 28; et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 14.

⁵⁰³ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 688.

⁵⁰⁴ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 688. Mısır'dan Afganistan'a gidenler içerisinde en etkin olanlar, Tanzîmu'l-Cihat'ın adamlarıydı.

⁵⁰⁵ Allûş, **a.g.e.**, s. 28-29; el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 688.

⁵⁰⁶ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 688-689.

⁵⁰⁷ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 685-686.

2.2.2. Abdullah Azzam ve Afgan Cihadındaki Rolü

1941 yılında Filistin'in Cenin kentinde dünyaya gelen Abdullah Azzam, dindar bir ortamda yetişti ve on iki yaşında İslamî hareketle (İhvan-ı Müslimîn Cemaati) tanıştı.⁵⁰⁸ Suriye'deki Dimeşk Şeriat Fakültesi'ni pekiyi derece ile bitiren Azzam, fakültede aldığı ilmî eğitimin yanı sıra Hasan el-El-Bennâ, Abdulkadir Udeh, Seyyid Kutub ve Muhammed Kutub gibi İslamî uyanışın öncülerinin kitaplarını okuyarak fikrî yönden de kendisini geliştirdi.⁵⁰⁹

İsrail 1967'de Batı Şeria ve Gazze'yi işgal edince Ürdün'e gitmek zorunda kalan Azzam, orada arkadaşlarıyla beraber askerî eğitim kampı kurdu ve 1970'e kadar arkadaşlarıyla beraber bu kamptan İsrail'e yönelik silahlı eylemler düzenledi.⁵¹⁰ Azzam, cihadî faaliyetlerinin yanı sıra ilmî çalışmalarından da geri durmadı. 1969'da Mısır el-Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nden usûl-ü fıkıh alanında yüksek lisans diplomasını, 1973'te de yine aynı fakülteden usûl-ü fıkıh alanda en yüksek şeref (mertebetü'ş-şerefi'l-ülâ) derecesi ile doktorasını aldı.⁵¹¹

Mısır'daki eğitimi sırasında İhvan'ın ileri gelenleriyle yakın temasta bulunan Azzam, Ürdün'e döndükten sonra Mısır'da edindiği ilmî birikim ve tecrübeyle bir taraftan davet faaliyetlerine devam ederken, diğer taraftan 1980'e kadar Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde ders verdi.⁵¹² 1981 yılında Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde Kral Abdülaziz Üniversitesi'nde kısa bir süre ders verdikten⁵¹³ sonra aynı yıl Afgan cihadına yakın olmak için Pakistan'ın İslamabad şehrindeki Uluslararası İslam Üniversitesi'ne geçiş yaptı.⁵¹⁴ Azzam Afganistan'daki mücahitlerle buluştuğunda: "İşte bunlar uzun zamandır aradığım kişilerdir" diyerek⁵¹⁵ cihada ve

⁵⁰⁸ Hüsni Ethem Cerrâr, **eş-Şehîd Abdullah Azzam**, Amman, Dâru'z-Zıyâ, 1990, s. 16.

⁵⁰⁹ Cerrâr, **a.g.e.**, s. 20.

⁵¹⁰ el-Arabiyya televizyonunun 2005'te Hüzeyfe Azzam (Abdullah Azzam'ın oğlu) ile yaptığı röportaj, <http://www.alarabiya.net/Articles/2005/07/28/15351.htm> (erişim tarihi, 18. 9. 2017) ; Cerrâr, **a.g.e.**, s. 21.

⁵¹¹ Cerrâr, **a.g.e.**, s. 22.

⁵¹² Cerrâr, **a.g.e.**, s. 23.

⁵¹³ Abdullah Azzam Cidde'de Kral Abdülaziz Üniversitesi'nde ders verdiği yıllarda aynı üniversitede öğrenci olan Üsame b. Ladin'in İslam Medeniyeti dersine girmiş ve onunla orada tanışmıştır. Bkz. Abdulbarî Atvan, **el-Kâide et-Tanzîmu's-Sirrî**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2012, s 57-58

⁵¹⁴ Hüzeyfe Azzam'ın röportajı, <http://www.alarabiya.net/Articles/2005/07/28/15351.htm> (erişim tarihi, 18. 9. 2017).

⁵¹⁵ Cerrâr, **a.g.e.**, s. 24.

mücahitlere olan özlemini ifade etmiştir. Afgan cihadına zaman ayırmak için üniversitedeki derslerini iki güne toplayan Azzam, kısa zaman sonra üniversitedeki görevini tamamen bırakarak Afgan cihadına yoğunlaştı.⁵¹⁶

Azzam Afgan cihadını İslam Dünyası'na tanıtan önemli bir sima olarak bilinir. Savaştan dolayı yerinden-yurdundan edilen Afgan halkının dramını ve işgalci Rus Ordusu'na karşı mücahitlerin zorlu direnişini Müslümanların gündemine sokabilmek için İslam Dünyası'nda birçok yeri dolaşmış, gittiği yerlerde çeşitli toplantılar ve konferanslar düzenleyerek hem maddî yardım toplamış, hem de gençleri Afgan cihadına gitmeleri için teşvik etmiştir.⁵¹⁷ Azzam Afgan cihadıyla ilgili haberlerin İslam Dünyası'na daha sağlıklı bir şekilde ulaşması için "el-Cihad" adlı bir dergi de çıkartmıştır. Bu dergi aracılığıyla Afgan cihadı ile ilgili haberleri ve detayları İslam Dünyası'nın değişik yerlerine ulaştırmayı başarmıştır.⁵¹⁸

Afgan cihadının şer'î ve teolojik temelini oluşturmak için de uğraşan Azzam, Afgan cihadına yardımın bütün Müslümanlar üzerine farz-ı ayın olduğunu beyan eden bir fetva kaleme aldı. İslam Dünyası'nda etkin olan âlimlerin desteğini ve imzasını alarak bu fetvayı yayınlayan Azzam, daha sonra bu fetvayı genişleterek bir risale haline getirdi ve onu bastırdı.⁵¹⁹ Söz konusu risale İslam Dünyası'ndan önemli miktarda malî yardımın ve yüzlerce gencin Afgan cihadına yönelmesinde etkili oldu.⁵²⁰ 1986'da kaleme aldığı vasiyetinde cihadın bütün Müslümanlar üzerine farz-ı ayın olduğunu vurgulayarak, Müslümanların diğer alanlarda yaptıkları İslamî çalışmaların bu farziyeti düşürmeyeceğini, cihat konusunda elinden gelen desteği terk edenlerin günahkâr olacağını ifade etti.⁵²¹

⁵¹⁶ Azzam'ın şahsiyeti ve mücadelesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Cerrâr, **eş-Şehîd Abdullah Azzam**.

⁵¹⁷ Cerrâr, **a.g.e.**, s. 97; el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 686.

⁵¹⁸ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 686.

⁵¹⁹ Bu fetvaya imza atanlar içerisinde o dönem Suudi Arabistan müftüsü olan Abdülaziz b. Baz, Suriyeli âlimlerden Abdullah Nasih Ulvan ve Said Havva, Mısırlı âlim Muhammed Necib el-Mutîî ve Suudi Arabistanlı âlim Muhammed b. Salih el-Useymîn gibi meşhur âlimler vardı. Daha sonra bazı âlimlerin, yöneticilerin baskıları doğrultusunda bu desteklerinden vazgeçtikleri söylenmektedir. Geniş bilgi için bkz. Cerrâr, **a.g.e.**, s. 162-163; et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 14.

⁵²⁰ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 686-687.

⁵²¹ Şehid Dr. Abdullah Azzam, **Tevbe Sûresi'nin Gölgesinde: Cihad Dersleri**, (çev. Heyet) 2. bs, İstanbul, Buruç Yayınları, 1997, c. II, s. 539.

Azzam dışarıdan gelen yardımların dağıtımı ve benzeri çalışmaları daha organize bir şekilde yapabilmek için 1984'te İhvan-ı Müslimîn Cemaati'nin Afganistan'daki temsilcisi Abdurresul Seyyaf ve o dönemde Suudi Arabistan'dan bol miktarda yardım getiren Üsâme b. Ladin ile yaptığı istişare sonucu Mektebu'l-Hademât'ı (Hizmet Bürosu) kurdu.⁵²² Hizmet Bürosu aracılığıyla yerinden-yurdundan göçmek zorunda kalan Afgan halkına yardım ediliyor, okullar açılıyor, cephelere yardım gönderiliyor ve özellikle yetim çocukların ve dul kadınların ihtiyaçları gideriliyordu.⁵²³ Azzam bu hizmetlerin yanı sıra, o dönemde Afganistan'a dışarıdan gelen mücahitleri eğitmek için Sadâ Kampı'nın kurulmasına da öncülük etmiştir.⁵²⁴

Azzam bu çalışmaları yaparken, Arap Dünyası'ndan gelen şiddet yanlısı cihatçıların ayrıştırıcı tutumlarına karşın, bütün Müslümanları kucaklayan ve kuşatan bir tavır sergiliyordu. O, Afganistan'a ilk giden Arap mücahitlerden Abdullah Enes'i⁵²⁵ Afganistan'ın Kuzey bölgesindeki Afgan mücahitleri ziyarete gönderirken ona, "Oraya gittiğin zaman bütün mücahit grupları ziyaret et ve hepsi ile tanış, sakın ayırimcılık yapma. Araplar ayırimcılık yapıyorlar demesinler. Biz burada bütün Afgan halkının misafiriyiz. Bir grubun yanında iki gün kalıyorsak diğerinin yanında da iki gün kalmalıyız" şeklinde nasihat ederek kuşatıcılığı ve birleştirici özelliğini ortaya koymuştur.⁵²⁶ Azzam Afganistan'ın iç işlerine karışmayı asla doğru bulmuyordu. Arap mücahitlere, savaştan sonra Afganlardan hangi mücahit grup Afganistan'ın yönetimine gelirse gelsin buna rıza göstermeleri gerektiğini ve Afgan gruplar arasında her hangi bir çatışma olduğunda asla taraf olmamalarını vasiyet etmişti.⁵²⁷ Arap Dünyası'ndan gelen aşırılık ve şiddet yanlısı bazı cihatçılar, "Şeyh (Abdullah Azzam) neden bize velâ-berâ (İslam'a göre dostluk ve düşmanlık) ve İslam Dünyası'ndaki rejimlerin kâfir olduğuyla ilgili dersler vermiyor" deyince, Azzam onlara: "Kardeşlerim biz buraya Afgan cihadına destek olmak için geldik. Bu halkın bizim desteğimize ve yardımımıza ihtiyacı var. Bu tür yardım çalışmaları onlardan

⁵²² Mustafa Hamid, Lia Varal, **el-Arap fi Harbi Afganistan**, Büyük Britanya, Dâru Heyrest, 2015, s. 63; et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 16.

⁵²³ Abdullah Enes, **Vilâdetü'l-Afgani'l-Arab**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2002, s. 35.

⁵²⁴ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 686-687; et-Tavîl, **a.g.e.** s. 16

⁵²⁵ Abdullah Enes, Cezayir asıllı olup, *Vilâdetü'l-Afgani'l-Arab* adlı kitabın yazarı ve aynı zamanda Abdullah Azzam'ın damadıdır.

⁵²⁶ Abdullah Enes, **a.g.e.**, s. 22.

⁵²⁷ Abdullah Enes, **a.g.e.**, s. 88; et-Tavîl, **a.g.e.** s. 52.

önce bizim faydamızdır” diyerek⁵²⁸ onları tartışmaya ve ayrıştırmaya götürecektik konulardan ve ortamlardan uzak tutmaya çalışmıştır.

Azzam Filistin’deki İsrail işgalini ve zulmünü yaşamış birisi olarak Afganistan’da Filistin’i asla unutmamıştı. 1988 yılında Filistinli bazı gençleri Afganistan’a getirterek onların askerî eğitim almasını sağladı.⁵²⁹ Bu gençler Filistin’e dönüp İsrail’de eylem yapınca İsrail bu eylemlerin arkasında Azzam’ın olduğunu anladı ve Suudi Arabistan ile Pakistan’a Azzam konusunda baskı yaptı.⁵³⁰ Bu baskılar sonucu Azzam’ın hareket alanı daralmaya başladı ve Suudi Arabistan başta olmak üzere İslam Dünyası’nın Afgan cihadına karşı tutumu değişmeye başladı. Bu yeni durum üzerinden fazla geçmemişti ki, Azzam 24 Kasım 1989’da Pakistan-Peşaver’de cuma namazına giderken arabasına yerleştirilen bir bombanın patlaması sonucu öldü.⁵³¹

2.2.3. Arap Mücahitler ve Afganistan’daki Fikrî Ortam

Afgan cihadı İslam Dünyası’nda duyulmasının ardından hükümetler, cemaatler ve yardım kuruluşları oraya yönelik yardım çalışmaları başlattılar. İhvan-ı Müslimîn Cemaati, Tebliğ Cemaati, Selefiler, Suudi Arabistan başta olmak üzere birçok İslam ülkesinden resmî ve gayri resmî yardım kuruluşları Afgan cihadına yardım için Pakistan’da ve Afganistan’da temsilcilikler ve bürolar açtılar.⁵³² Afgan cihadına destek amacıyla giden cemaatler ve kuruluşlar aynı zamanda çeşitli vesilelerle orada kendilerini tanıtmaya çalıştılar.⁵³³ Kitap, dergi ve broşürler dağıtarak, konferans, ders, vaaz ve benzeri faaliyetlerle kendilerini tanıtan cemaatler ve kuruluşlar zamanla sahada karşı karşıya geldiler ve aralarındaki fikrî ve fikhî farklılıktan dolayı ciddi tartışmalar ve sürtüşmeler yaşamaya başladılar.⁵³⁴

1990’lı yıllara gelindiğinde Afganistan sahası İslam Dünyası’nın değişik yerlerinden gidenler için tanışma, tartışma ve hatta çatışma alanına dönüşmüştü.

⁵²⁸ Abdullah Enes, **a.g.e.**, s. 36.

⁵²⁹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.117.

⁵³⁰ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.117.

⁵³¹ Cerrâr, **a.g.e.**, s. 24.

⁵³² Allûş, **a.g.e.**, s. 28; el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 689.

⁵³³ et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 44.

⁵³⁴ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 689.

Ülkelerindeki rejimlere karşı verdikleri silahlı mücadele sebebiyle gördükleri baskı ve işkence sonucu bilenmiş vaziyette Afganistan'a giden şiddet yanlısı cihatçılar düşüncelerini ifade ederken ve farklı düşünenlerle tartışırken çok sert üslup kullanıyorlardı.⁵³⁵ Afganistan ortamı onlar için âdetâ bir patlama ve içlerini dökme sahasına dönüşmüştü. 'Hâkimiyet', 'velâ-berâ', 'tekfir' ve 'cihat' gibi ana başlıklar etrafında dile getirdikleri düşüncelerini uzlaşmasız bir şekilde savunuyor ve farklı düşüncelere asla müsamaha göstermiyorlardı. Hatta yeri geldiğinde karşı tarafı tekfir etmekten bile çekinmiyorlardı.⁵³⁶

İslam Dünyası'ndaki gidişatın doğru olmadığı ve bu durumun düzeltilmesi için mücadele verilmesi gerektiği konusunda hem fikir olan cemaatler ve gruplar, amaçlanan değişimin ve verilmesi gereken mücadelenin nasıl olması gerektiği konusunda farklı düşünüyorlardı.⁵³⁷ Silahlı mücadeleyi savunan akım, İhvan ve benzeri cemaatlerin ıslahatçı yöntemlerini asla doğru bulmuyor ve özellikle siyasî çalışmalara sıcak baktıkları için onları İslamî çizgiden sapmakla suçluyorlardı.⁵³⁸ İslam Dünyası'nda amaçlanan değişimin kesinlikle mevcut rejimlere karşı silahlı mücadeleyle mümkün olacağını, bunun dışındaki bütün yöntemlerin kesinlikle yanlış olduğunu savunuyorlardı.⁵³⁹ Dolayısıyla bu akım 'yakın düşman' olarak tanımladıkları yerli rejimlere karşı silahlı mücadelenin gerekliliğini savunurken, İhvan ve benzeri cemaatler silahlı mücadelenin dış düşmana karşı yapılması gerektiğini, içeride ıslah çalışmalarına ve siyasî mücadeleye ağırlık verilmesi gerektiğini savunuyordu.⁵⁴⁰

İslam Dünyası'ndaki rejimlere karşı silahlı mücadeleyi her hâlükârda haram sayan ve mevcut yöneticilere itaati vacip gören Suudi Arabistan'ın resmî ulemasıyla silahlı mücadeleden yana olanlar arasında -her iki akımın da temelde Selefi bakış açısına sahip olmalarına rağmen- ciddi tartışmalar yaşanıyordu. Suudi Arabistan'ın resmî ideolojisini temsil eden selefiler, Suudi Arabistan ve körfez ülkeleri başta olmak üzere, İslam Dünyası'ndaki yöneticileri kendilerine itaat edilmesi vacip olan

⁵³⁵ Abdullah Enes, **a.g.e.**, s. 36.

⁵³⁶ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 690.

⁵³⁷ Munîb, **a.g.e.**, s. 9.

⁵³⁸ Eymen ez-Zavâhirî, **el-Hasâdu'l-Murr**, y.y., t.y., s. 6-8.

⁵³⁹ Munîb, **a.g.e.**, s. 10.

⁵⁴⁰ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 690.

meşru yöneticiler olarak görürken, karşıt görüşlüler bu anlayışı kesin bir dille reddediyor, söz konusu yöneticilerin meşruiyetlerinin olmadığını, dolayısıyla yönetimden el çekmeleri gerektiğini savunuyorlardı.⁵⁴¹

Tanzîmu'l-Cihat'ın liderlerinden Eymen ez-Zavâhirî'nin Mısır'da kaleme aldığı ve İhvan'ın fikirlerini ve metodunu sert bir şekilde eleştirdiği *el-Hasâdu'l-Murr* adlı kitabı Afganistan'da yeniden yayınlandı. Yine Tanzîmu'l-Cihat'ın Afganistan'daki müftüsü olan Abdülkadir b. Abdülaziz'in şiddet yanlısı akım açısından çok önemli bir yere sahip olan *el-Umde fi İ'dâdi'l-Udde* ve *el-Câmi' fi Talebi'l-İlmi's-Şerîf* adlı hacimli iki eseri, Ebû Muhammed el-Makdîsî'nin *Millet-i İbrahim* adlı kitabı, Ebû Mus'ab es-Sûrî'nin söz konusu akımın tarihîni, tecrübelerini ve beklentilerini ele alan *Dâvetu'l-Mukavemeti'l-İslamiyyeti'l-Âlemiyye* adlı ansiklopedik eseri bu dönemde yazıldı. Bu kitaplar aşırılık ve şiddet yanlılarının fikirlerini ve metotlarını anlatan ana eserlerdir.⁵⁴² Bu dönemde çoğunluğu Üsâme b. Ladin'in etrafında toplanan şiddet yanlıları bir dergi çıkardılar. Dergide kendileri gibi düşünmeyen Müslümanları ve cemaatleri eleştirme konusunda çok aşırıya gittikleri için ciddi tepkilerle karşılaştılar ve kısa süre sonra dergiyi kapatmak zorunda kaldılar.⁵⁴³ Ayrıca bu dönemde bu akım adına çeşitli kamplar ve eğitim merkezleri kuruldu. Akım içerisindeki birikimli ve tecrübeli kişiler, buralarda dersler ve konferanslar vererek akımın fikirlerinin yayılması ve yeni elemanlara ulaşılması konusunda gayret sarfettiler.⁵⁴⁴ Şiddet yanlısı cihatçıların fikirlerini yayma konusundaki ısrarlı çalışmalarına, bunları dengelemek için hayli gayret sarf eden Abdullah Azzam'ın ani ölümü eklenince, Araplar başta olmak üzere, İslam Dünyası'ndan Afganistan'a gidenler arasında aşırılık ve tekfir hızlı bir şekilde yayılmaya başladı.⁵⁴⁵

⁵⁴¹ Geniş bilgi için bkz. el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 690.

⁵⁴² el-Mevlâ, **a.e.**, s. 691.

⁵⁴³ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.130.

⁵⁴⁴ Bu dönemde bastırılan eserlerden biri de, Tekfir ve Hicret Cemaati'nin lideri Şükrü Mustafa'nın divanıdır. Bkz. Yusuf Semrîn, **Mâzâ Kîle Yevmen fi Afganistan**, y.y., 2017, s. 60. Bu divanın Afganistan'da bastırılması, Tekfir ve Hicret Cemaati'nin örgütsel olarak Mısır döneminde bitmesine rağmen, fikirlerinin Afganistan döneminde devam ettiğini göstermektedir.

⁵⁴⁵ Yusuf Semrîn, **a.g.e.**, s. 6; et-Tavîl, **a.g.e.** s. 49.

2.2.4. Mısır Merkezli İhtilafların Afganistan'a Taşınması

1980'li yılların ortalarında Arap Dünyası'ndan insanlar cihat için Afganistan'a gitmeye başladıklarında Arap mücahitlerin başında İhvan kökenli Abdullah Azzam vardı. Şiddet yanlılarının Mısır'da İhvan'a karşı olumsuz tutumlarından dolayı, Afganistan'da İhvan kökenli Abdullah Azzam'ın liderliğini kabullenememişlerdi. Tanzîmu'l-Cihat'ın liderlerinden Eymen ez-Zavâhirî ve arkadaşları, Azzam'ın grubundan ayrı olarak, kendi anlayışları doğrultusunda hareket etmek istiyorlardı.⁵⁴⁶ Bu sebeple daha Afgan cihadının giriş kapısı sayılan Pakistan-Peşaver'de Azzam'a ve grubuna yönelik itirazlarını dile getirmeye başladılar.⁵⁴⁷ Azzam'ın Amerikan istihbaratı tarafından yönlendirildiği,⁵⁴⁸ Hizmet Bürosu'nun (Mektebu'l-Hademât) gönderilen yardımları hakkaniyetli dağıtmadığı, hatta gönderilen yardımların Azzam'ın adamları tarafından çalındığı, Azzam'ın yalancı biri olduğu⁵⁴⁹ gibi çirkin ve ağır ithamlarla onun ve İhvan'ın aleyhinde propaganda yapmaya başladılar.⁵⁵⁰ Hatta Zevâhirî Arap mücahitleri Azzam'dan ve İhvan'dan ayırmak için tamamen İhvan eleştirisiyle dolu olup, Afgan cihadıyla alakası olmayan *el-Hasâdu'l-Murr* adlı kitabını o dönemde tekrar yayınladı.⁵⁵¹ Bu dönemde özellikle

⁵⁴⁶ et-Tavîl, **a.g.e.** s. 36; Semrîn, **a.g.e.**, s. 56.

⁵⁴⁷ Hüzeyfe Azzam'ın ropörtajı, <http://www.alarabiya.net/Articles/2005/07/28/15351.htm> (erişim tarihi, 18. 9. 2017)

⁵⁴⁸ Hüzeyfe Azzam'ın ropörtajı, <http://www.alarabiya.net/Articles/2005/07/28/15351.htm> (erişim tarihi, 18. 9. 2017); et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 48; Allûş, **a.g.e.**, s. 33.

⁵⁴⁹ Semrîn, **a.g.e.**, s. 55.

⁵⁵⁰ Hüzeyfe Azzam'ın ropörtajı, <http://www.alarabiya.net/Articles/2005/07/28/15351.htm> (erişim tarihi, 18. 9. 2017) Yardımların gerektiği şekilde cephelere ulaşmaması ve hizmetlerin aksaması Abdullah Azzam'dan ya da Hizmet Bürosu'ndan kaynaklanmıyordu. Bilakis Afganistan'daki zorlu coğrafi şartlardan kaynaklanıyordu. Aşırılık ve şiddet yanlısı bu akımın kendilerini temize çıkartmak ve insanlar nezdinde kabul görmek için diğer cemaatlerin eksiklerini ve hatalarını sayıp dökme taktiği her zaman olagelmıştır. Bkz. Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, 73.

⁵⁵¹ Bu dönemde şiddet yanlısı cihatçılar üzerinde etkin olan Zevâhirî, 1951 yılında Mısır-Kahire'de dindar ve kültür seviyesi yüksek bir ailede dünyaya geldi. Yüksek eğitimini ve ihtisasını tıp alanında yaptı. Mısır'da Tanzîmu'l-Cihat içerisinde yetişen Zevâhirî, Enver Sedat'ın cihatçılar tarafından öldürülmesi üzerine 1981'de tutuklandı ve üç yıl hapis yattı. Hapisten çıkınca önce Suudi Arabistan'a, oradan da Afgan cihadı dolayısıyla 1985'te Pakistan-Peşaver'e gitti. Cihat ortamından istifade ederek orada Tanzîmu'l-Cihat'ı yeniden topladı ve 90'lı yıllarda Mısır'da örgüte çeşitli eylemler yaptırttı. 1998'de el-Kâide lideri Üsâme b. Ladin ile güç birliği yaparak iki cemaati birleştirdiler ve "Yahudi ve Hıristiyanlarla Savaşmak İçin Uluslararası İslamî Cephe"yi kurdular. Zevâhirî, el-Kâide ile birleştikten sonra Bin Ladin'in yardımcılığına getirildi. Tekfir ve şiddet anlayışının Afganistan'da Araplar içerisinde yayılmasında Zevâhirî'nin etkisi olduğu bilinmektedir. 2 Mayıs 2011'de Bin Ladin'in öldürülmesi üzerine Zevâhirî el-Kâide'nin liderliğini üstlendi. Hâlâ el-Kâide lideri olarak bilinmektedir. Zevâhirî Mısır'da Tanzîmu'l-Cihad'ın kurucularından olmasına rağmen, asıl etkinliği Afganistan döneminde başlamıştır. Zevâhirî'nin hayatı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmed

Azzam'ı ve İhvan'ı hedef almalarının sebebi onların Arap mücahitler üzerindeki etkinliğini benimsememelerinden kaynaklanıyordu.

Zevâhirî ve şiddet yanlılarının boy göstermeye başladığı yıllarda (1986 ve sonrası) Afganistan'a sıkça gitmeye başlayan Bin Ladin Arap mücahitlerin bulunduğu cepheleri ziyaret etti. Bu ziyareti fırsat bilen Zevâhirî ve arkadaşları ona Azzam ve Hizmet Bürosu ile ilgili şikâyetlerini bildirdiler.⁵⁵² Azzam'dan ayrılmanın bahanelerini arayan Mısırlı bu grup, "Üsâme b. Ladin'in adama, bizim de malî desteğe ihtiyacımız var" diyerek onun etrafında toplandılar. Bin Ladin çok geçmeden bu akımın etkisinde kaldı ve 1986'da Azzam'dan ayrıldı.⁵⁵³ Bin Ladin'in aşırılık yanlısı ve Selefi meşrepli cihatçılardan etkilenmesinde ve onlardan yana tavır almasında Suudi Arabistan'da aldığı Selefi/Vahhâbi eğitimin etkili olduğu söylenmektedir.⁵⁵⁴ Ancak bu ayrılığa rağmen -aşırılık yanlılarının yaptığı gibi- Bin Ladin Azzam'ın aleyhinde bir kampanya yürütmemiş, bu ayrılık ikili arasında bir husumete dönüşmemiştir.⁵⁵⁵

Azzam mücadelesini Afganistan merkezli düşünüyordu. Ruslara karşı savaş kazanılıp, Afganistan'da İslâmî ilkelere dayalı tam bağımsız bir devlet kurulduktan sonra, İslam Dünyası'nın diğer yerlerinde de aynı şekilde devletlerin kurulabileceğine inanıyordu. Dolayısıyla öncelikle yoğunluğun Afgan cihadına verilmesi gerektiğini ve dışarıdan gelen yardımların doğrudan Afgan mücahitlerin bulunduğu cephelere yönlendirilmesini savunuyordu.⁵⁵⁶ Ancak Arap Dünyası'ndan gelen şiddet yanlısı cihatçılar, daha çok Arap mücahitlerin eğitimine ağırlık vermek ve memleketlerinde gerçekleştirmeyi düşündükleri rejim değişikliği için hazırlık yapmaktan yanaydılar.⁵⁵⁷ Bu konuda hülâsa olarak şunu söyleyebiliriz: Şiddet yanlılarının Azzam'dan ayrılmasında aralarında var olan fikrî ve usûlî (metotsal) farklılığın yanı sıra, hedef farklılığının da etkisi vardı. Azzam cihadın önemi ve gerekliliği konusunda şiddet yanlılarıyla aynı düşünse de, cihadın nerede ve nasıl

Abdurabbih, Muhammed Muhtar Kandil, *el-Fikru'l-İslâmî el-Cihâdî el-Muasır*, Dâru'l-Merâyâ, Kahire, 2016, s. 391-393. et-Tavil, *a.g.e.*, s. 53-54.

⁵⁵² el-Mevlâ, *a.g.e.*, s. 687.

⁵⁵³ Mustafa Hamid, Lia Varal, *a.g.e.*, s. 94.

⁵⁵⁴ Mustafa Hamid, Lia Varal, *a.g.e.*, s. 280.

⁵⁵⁵ Mustafa Hamid, Lia Varal, *a.g.e.*, s. 280.

⁵⁵⁶ Mustafa Hamid, Lia Varal, *a.g.e.*, s. 118.

⁵⁵⁷ Mustafa Hamid, Lia Varal, *a.g.e.*, s. 118.

yapılacağı konusunda onlardan farklı düşünüyordu. Afganistan'daki ilk yıllarında cihadın farziyetine vurgu yapan ve İslam Dünyası'ndaki problemlerin ancak cihat yoluyla hallolacağını düşünen Azzam, ilerleyen yıllarda şiddet yanlısı cihatçıların olumsuz tavırlarına şahit olunca, daha bir dikkatli davranmış ve cihadın herkese farz olduğu gibi katı görüşlerinden vazgeçmiştir.⁵⁵⁸

İhvan'ın ve Azzam'ın Afgan cihadında izlediği strateji, Afgan halkına yardım etmek ve onlarla bütünleşmek şeklindeydi. Afganistan'ın geleceğiyle ilgili Afganların iç işlerine karışmayı ve mücahit gruplar arasında taraf tutmayı asla doğru bulmuyorlardı.⁵⁵⁹ Şiddet yanlıları ise, Afganlarla bütünleşmek yerine kendilerine ait kamplar kurarak bir nevi özerk olmaktan yanaydılar. Çünkü onların çoğunluğu hem İslamî anlayış olarak Afgan Müslümanlarla uyuşmuyor, hem de zamanla ülkelerine dönüp silahlı mücadeleye devam etmek için Afganistan'ı bir nevi eğitim kampı gibi görüyorlardı. Hatta şiddet yanlıları bu amaçla Afganistan'da patlayıcılar konusunda eğitim alma yarışına girdiler. Bu tür bir eğitimin Afganistan'da işe yaramayacağını, bu eğitimi alanların bunu memleketlerine döndüklerinde gerçekleştirecekleri eylemlerde kullanacakları ihtimalinden hareketle Suudi Arabistanlı yetkililer, bu durumun ileride kendileri için bir tehdit oluşturacağını var saydılar ve bu tür eğitimler durdurulmadığı takdirde Afganistan'a yaptıkları bütün yardımları kesecekleri tehdidini Afgan yetkililere bildirdiler.⁵⁶⁰

Bin Ladin, Azzam'dan ayrıldıktan sonra daha çok mücahidin Afganistan'a gitmesini sağlamak amacıyla etrafındaki insanlarla beraber sırf Araplara yönelik eğitim kampları kurdu.⁵⁶¹ Akımın ileri gelenleri bu kamplarda yeni gelenlere askerî eğitimin yanı sıra, kendi anlayışlarını aşılacak dersler vererek ve kitaplar okutarak kısa sürede onları kendi fikirlerine ikna ediyorlardı.⁵⁶² Kısa zamanda İslam Dünyası'nın birçok yerinden insanlar cihada katılmak üzere Afganistan'a akın etmeye

⁵⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. Semrîn, **a.g.e.**, s. 68-102.

⁵⁵⁹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 36.

⁵⁶⁰ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 131.

⁵⁶¹ Hüzeyfe Azzam'ın raporları, <http://www.alarabiya.net/Articles/2005/07/28/15351.htm> (erişim tarihi, 18. 9. 2017); Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 278.

⁵⁶² et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 55.

başladı. Öyle ki, 1990'lı yıllara gelindiğinde Afganistan'a dışarıdan giden mücahit sayısının 40 bine ulaştığı söylenmektedir.⁵⁶³

2.2.5. Şiddet Yanlılarının Abdullah Azzam ve Afgan Mücahitler Hakkındaki İthamları

Arap Dünyası'ndan Afganistan'a giden şiddet yanlıları, orada yeni bir sayfa açmak ve fikirlerini gözden geçirmek yerine, aşırılık ve şiddet yanlısı fikirlerini savunmaya devam etmiş, eski tartışmaları orada da sürdürmüşlerdir. İlk zamanlar Azzam'ın Afganistan'daki nüfuzundan faydalanan bu akım, onu kendi fikirlerini kabule ikna edemeyince, ilk fırsatta ondan ayrılarak kendi ortamlarını oluşturma yoluna gitmişlerdir.⁵⁶⁴

Azzam, Filistin'deki Siyonist işgalin kendi iç dünyasında oluşturduğu etki ve Afganistan'daki savaş ortamı gereği, cihadı devamlı olarak İslamî çalışmalar içerisinde ön planda tutmuş ve askerî eğitime önem vermiştir. Ancak o askerî eğitimle beraber, mücahitlerin iyi bir İslamî eğitim alarak kendilerini ilmî, fikrî ve ahlakî yönden geliştirmelerine ve silahlarını nereye doğrultacaklarını iyi bilmelerine de özen göstermiştir.⁵⁶⁵ Azzam, şiddet yanlılarından farklı olarak, Müslümanların kardeş olduklarını, yaptıkları farklı çalışmalarla birbirlerini tamamladıklarını düşünüyor ve cihada destek vermeleri şartıyla diğer alanlarda çalışma yapan Müslümanların gayretlerini de takdirle karşılıyordu.⁵⁶⁶

1990'lı yıllarda daha çok Arap Yarımadası'ndan Afganistan'a giden ve kendilerini Selefî olarak tanımlayan şiddet yanlısı ve dinî yorum bakımından zâhirî bakış açısına sahip kişilerle, Mısır merkezli şiddet yanlısı tekfirciler Afganistan'da

⁵⁶³ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s.687-688.

⁵⁶⁴ Şiddet yanlılarının Afganistan'daki örgütlenme süreci ile Irak'taki örgütlenme süreci birbirine benzemektedir. Şiddet yanlıları Afganistan'da ilk dönem Azzam'dan ve Hizmet Bürosu'ndan istifade edip daha sonra onların aleyhine döndükleri gibi, şiddet yanlısı olan Ebu Mus'ab ez-Zerkâvî ve arkadaşları da, Irak'a ilk gittiklerinde Amerikan ordusuna karşı direnen Irak'lı gruplardan istifade etmiş, yardım almış, ancak daha sonra onları tasfiye yoluna gitmişlerdir. Geniş bilgi için bkz. et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 53; Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 18.

⁵⁶⁵ Ayrıca mücahitlerin manevî yönlerinin gelişmesine de önem veren Azzam, onları farz ibadetlerin yanı sıra, Kur'an okuma, pazartesi-perşembe oruç tutma ve gece ibadeti gibi nafilelere teşvik ediyordu. Bkz. Hüzeyfe Azzam'ın rapörtajı, <http://www.alarabiya.net/Articles/2005/07/28/15351.htm>, (erişim tarihi, 18. 9. 2017); Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 78.

⁵⁶⁶ Şahzad, **a.g.e.**, s.18.

kaynaştı. Bu kaynaşmanın akabinde kendilerini Cihatçı Selefler olarak tanımlamaya başladılar. Bu yeni zihinsel yapılanmayla akımın mensuplarından birçoğu daha şedit bir anlayışa evrildi ve inançları bozuk olduğu gerekçesiyle Afgan mücahitlerle aynı cephede cihat etmeme kararı aldılar. Hatta birçoğu Afganların arkasında namaz dahi kılmamaya başladı. Çünkü onlara göre Afganlar Eş‘rî ve mutasavvıf oldukları için sapıktı.⁵⁶⁷ Hâlbuki İslam Dünyası’nın değişik yerlerincen mücahitler Afganistan’a gittiğinde, Afganlar Müslüman kardeşlerimiz yardıma gelmiş diyerek onları merasimle karşılamışlardı.⁵⁶⁸ Aynı şekilde Suudi Arabistan çok ısrar etmesine rağmen Afgan liderler, kendilerine yardım ettiği gerekçesiyle Bin Ladin’i Suudi Arabistan’a teslim etmemişlerdi.⁵⁶⁹ Afganların bu müsbet tutumlarına karşılık, aşırılık yanlısı Cihatçı Seleflerin Afgan Müslümanlara karşı takındıkları bu olumsuz tavır Azzam asla doğru bulmuyor, onları devamlı ikaz ediyordu.⁵⁷⁰ Afganistan’ın bir an önce işgalden kurtulması ve halkın evlerine dönmesi için Afgan mücahitlerle beraber hareket edilmesi gerektiğini öğütleyen Azzam, -eğer varsa- Afganların hatalarının güzel bir üslupla ikaz edilmesi gerektiğini öğütüyordu.⁵⁷¹

Azzam’ın isteği üzerine, Afganistan’ın kuzeyindeki mücahit grupları ziyaret ederek şahit olduğu ortamı ve olayları Azzam’a rapor eden Abdullah Enes,⁵⁷² takdim ettiği raporda, “Afgan halkının Hanefî Mezhebi’nden başka bir mezhep bilmediğini, dolayısıyla Afganların mezhepleri konusunda çok dikkatli olunması gerektiğini ve farklılıklar konusunda hikmetli bir yol izlenilmesinin şart olduğunu” ifade etmiştir.⁵⁷³ Azzam, Afganlar hakkında edindiği gözlem ve tecrübeye dayanarak, Afgan halkının dinî uygulamalarını eleştirme konusunda çok dikkatli olunması gerektiğini, silahlı olan Afganları tekfir edip onlarla

⁵⁶⁷ Abdullah Enes, **a.g.e.**, s. 34; Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.117.

⁵⁶⁸ Abdullah Enes, **a.e.**, s. 30.

⁵⁶⁹ Abdulbari Atvan, **el-Kâide et-Tanzîmu’s-Sırrî**, Beyrut, Dâru’s-Sâkî, 2012, s. 72.

⁵⁷⁰ Semrîn, **a.g.e.**, s. 68.

⁵⁷¹ Mustafa Hamid, Lia Varal **a.g.e.**, s. 49.

⁵⁷² Abdullah Enes, Cezair asıllı olup 1984 yılında Afganistan’a giden ilk Arap mücahitlerdendir. Azzam’ın şahadetinden sonra 1990’da onun küçük kızıyla evlenmiştir. et-Tavîl, s. 16.

⁵⁷³ Abdullah Enes, **a.g.e.**, s. 33. Azzam, Kuzey Afganistan’daki Afgan mücahitlerin samimiyetleri ve kim adına cihat ettikleriyle ilgili şiddet yanlılarının ortaya attığı bazı dedikodular üzerine Abdullah Enes’i oraya göndermiş ve bu konuyla ilgili bir rapor hazırlamasını istemiştir. Bu ziyareti gerçekleştirebilmek için Abdullah Enes kar-kış, dere-tepe tam 40 gün yürümüştür. Orada haftalarca kalan Abdullah Enes, benzeri zorluklarla Pakistan-Peşaver’e dönmüş ve Afganistan’ın kuzeyindeki mücahitlerle ilgili hazırladığı raporu Azzam’a sunmuştur. Bkz. Abdullah Enes, **a.g.e.**, s. 30-33.

tartışmaya girmenin çok vahim sonuçlar doğuracağı konusunda aşırılık yanlılarına defalarca uyarılmıştı.⁵⁷⁴

Şiddet yanlısı Selefilere Azzam'ın Afganların hassasiyetleri konusundaki nasihatlerine kulak vermeleri şöyle dursun, büyük bir kısmı kendi görüşlerini desteklemediği gerekçesiyle Azzam'ı dahi tekfir etmiş ve arkasında namaz kılmak caiz olmadığı düşüncesinden hareketle Peşaver'de Arap mücahitlere ait bir mescit varken ikinci bir mescit açmışlardır.⁵⁷⁵ İslamî ilimlerdeki yetersizliklerine ve onun öğrencileri konumunda olmalarına rağmen, Azzam tekfir fitnesini yok etmek için onların yanına gidiyor, onları dinliyor ve ikna etmek için onlarla saatlerce konuşuyordu. Hatta onlar onun arkasında namaz kılmamalarına rağmen, o onların arkasında namaz kılıyordu.⁵⁷⁶ Bir defasında Azzam, cemaatle namaz kılarken Afganların bağlı bulunduğu Hanefî mezhebine muhalefet ederek sesli bir şekilde “âmîn” denilmemesini rica etmiş, ancak bazı Selefi gençler namazda kasıtlı olarak yüksek sesle “âmîn” deyince, Azzam bunun fitneye sebep olacağını ve fitne çıkarmanın şeytan işi olduğunu söylediğinde o gençler, “Abdullah Azzam'ın Peygamber'in sünnetine şeytan işi dediği gerekçesiyle kâfir olduğu” yaygarasını çıkarmışlardı.⁵⁷⁷ Şiddet yanlısı Cihatçı Selefilere Azzam'a kızma sebeplerinden biri de, onun çeşitli Müslüman çevrelerle irtibat kurması ve İslam Dünyası'nın değişik yerlerinde siyasî çalışma yapan Müslümanların çalışmalarını takdirle karşılıyor olmasıydı.⁵⁷⁸

Azzam, Afganların cahil olmalarına rağmen samimi ve mücahit insanlar olduklarını, onlara kardeşçe ve hikmetle yaklaşılması gerektiğini anlattığı bir ortamda, -1990'lı yılların ortalarından günümüze kadar- şiddet yanlısı Selefilere üzerinde etkili olan Ebû Muhammed el-Makdîsî⁵⁷⁹ ayağa kalkarak Azzam'ın sözünü

⁵⁷⁴ Semrîn, a.g.e., s. 21.

⁵⁷⁵ et-Tavîl, a.g.e. s. 48.

⁵⁷⁶ et-Tavîl, a.g.e. s. 49.

⁵⁷⁷ Semrîn, a.g.e., s. 60-61.

⁵⁷⁸ Şahzad, a.g.e., s. 18.

⁵⁷⁹ Ebû Muhammed el-Makdîsî müstear ismiyle tanınan bu kişinin asıl adı, İsmâ Muhammed Tahir el-Uteybî'dir. 1959 Filistin doğumlu olup küçük yaşlarda ailesi ile beraber Filistin'den Kuveyt'e taşınmıştır. Üniversiteye kadar olan eğitimini Kuveyt'te tamamlamış, sonrasında Suudi Arabistan'a giderek İslamî ilimleri Selefi/Vehhâbî hocalarda okumuştur. 1980'li yılların sonlarına doğru Afganistan'a giderek bir süre orada kaldı. 1993'te Ürdün'e döndü ve orada tutuklandı. Zerkâvî ile beraber hapis yatan Makdîsî, 1999 yılında hapisten çıktı. Şiddet yanlısı Selefilere en etkin

kesmiş ve, "Sen bizi gerçek tevhitten nasıl alıkoyarsın?! Aramızda müşrikler olduğu halde biz nasıl cihat ederiz?!" diyerek,⁵⁸⁰ Afgan mücahitleri müşrik olmakla ve Azzam'ı da insanları gerçek tevhitten alıkoymakla itham etmiştir. Makdîsî'nin Azzam'la daha ilk karşılaşmasında böyle bir olayın gerçekleşmiş olması, Makdîsî'nin ne denli aşırı bir kişi olduğunu göstermiştir. Makdîsî ve benzeri kişiler aşırılık ve şiddet içerikli fikirlerini yaymak için Afganistan'daki serbest ortamı kullanmışlardır.⁵⁸¹ Şiddet yanlısı akımın liderlerinden Zevâhirî de kalabalık bir ortamda Abdullah Azzam'a, "Sen bizim bildiğimiz *el-Akîde ve Eseruhâ fî Binâi'l-Cîl (Neslin Yetişmesinde İnançın Rolü)* adlı kitabın yazarı olan Abdullah Azzam değilsin." diyerek⁵⁸² toplum içerisinde ona çıkmış ve oradakilere Azzam'ın yanlış bir anlayış üzere olduğunu anlatmak istemiştir. Ancak Azzam'ın şehadetinden sonra birçok muhalifi gibi Zevâhirî de onu, azîmet ve sabır ehli bir âlim, âbid, zâhid, müttakî bir kişi ve ilimle ameli cem etme konusunda yeni neslin ustası olarak tanımlamış ve onun konumundan/namından yararlanmak istemiştir.⁵⁸³

Şiddet yanlısı akımın liderlerinden Abdülkadir b. Abdülaziz (Seyyid İmam), 2006 yılında *Terşîdu'l-Ameli'l-Cihâdî (Cihadı Doğru Yönlendirmek)* adlı risalesini yayınlayıp cihat konusunda işledikleri hataları gündeme getirdiğinde, önce Zevâhirî ona, sonra da o Zevâhirî'ye karşı reddiye yazdı.⁵⁸⁴ Zevâhirî, Abdülkadir b. Abdülaziz'e karşı yazdığı reddiyede Azzam'ın ismini kullanmış ve Abdülkadir b. Abdülaziz'in *el-Câmi' fî Talebi'l-İlmi's-Şerîf* adlı kitabında, "Allah'ın şeriatına göre muhakeme olmayı reddeden cemaatler gördüm. Bu apaçık bir nifaktır. Dolayısıyla onlara karşı cihat etmek onların yöneticilerine karşı cihat etmekten daha evladır." sözüyle Abdullah Azzam'ı kastettiğini, bunun ise çok yakışsız bir söz ve tutum olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸⁵ Abdülkadir b. Abdülaziz de Zevâhirî'ye karşı yazdığı reddiyede, Zevâhirî'nin

yazarlarından ve önderlerinden olan Makdîsî, şiddet yanlısı akım adına birçok kitap yazmıştır. Kitapları içerisinde en meşhur olanı *Milleti İbrahim* adlı kitabıdır. Geniş bilgi için bkz. Ahmed Abdurabbih, Muhammed Muhtâr Kandil, **a.g.e.**, s. 408-409.

⁵⁸⁰ Semrîn, **a.g.e.** s.61-62.

⁵⁸¹ Mustafa Hamid, Lia Varal **a.g.e.**, s. 62.

⁵⁸² Abdülkadir b. Abdülaziz, **et-Ta'riye**, y.y., t.y., s. 58.

⁵⁸³ ez-Zavâhirî, **et-Tebrîe**, y.y., t.y., s. 27. <https://archive.org/details/altabr2a001> (erişim tarihi, 18. 4. 2018)

⁵⁸⁴ ez-Zevâhirî Seyyid İmam'ın *Terşîdu'l-Ameli'l-Cihâdî* adlı risalesine *et-Tebrîe* adıyla bir reddiye yazmış, bunun üzerine Seyyid İmam da, Zavâhirî'nin *et-Tebrîe*'sine karşı *et-Ta'riye* adıyla bir reddiye yazmıştır.

⁵⁸⁵ ez-Zavâhirî, **a.g.e.**, s. 59.

1994'te söz konusu kitabı okuyup içindeki bilgilere muttali olduktan sonra, kitabın Allah'ın bir lütfu olduğunu ifade ettiğini ve o gün kitaptaki herhangi bir şeye itiraz etmediğini belirtmiştir.⁵⁸⁶ Bütün bunlar aşırılık ve şiddet yanlılarının (ileri gelenleri başta olmak üzere), Azzam'ın şahsında kendileri gibi düşünmeyen Müslümanlara karşı ne denli sert ve müsamahasız olduklarını göstermektedir.

Azzam'ın şehadetinden sonra onun hakkında, “Abdullah Azzam aşırılık ve tekfirciliğin önünde güçlü bir set gibiydi. O, İslam'ı iyi bilen bir âlimdi. Aşırılık ve tekfir yanlıları onun zamanında pek ortam bulup fikirlerini yayamadılar. Ancak onun şehadetiyle artık bu set yıkılmış ve şiddet içerikli fikirlerin önü açılmış oldu” gibi övgüler dile getirilmiştir.⁵⁸⁷ Abdullah Azzam'ın oğlu Huzeyfe Azzam'da, “Babası öldükten sonra şiddet yanlısı tekfirci akımın kendisine yaklaşmak suretiyle babasının adını kullanmak istediğini, ancak kendisinin buna asla müsaade etmediğini, çünkü babasının tekfir ve şiddet yanlısı akımın fikirlerine ne denli karşı olduğunu herkesten önce kendisinin bildiğini” ifade etmiştir.⁵⁸⁸

Azzam'ın aşırılık ve şiddet yanlısı akımın Afganistan'daki liderlerinden olduğu, hatta el-Kaide'nin kurucusu olduğu gibi iddialar zaman zaman ortaya atılmıştır.⁵⁸⁹ Ancak Azzam'la şiddet yanlıları arasındaki farklılıklara ve ihtilaflara dair verdiğimiz bilgiler, Azzam'ın gerek fikrî, gerekse metotsal olarak onlardan ne denli farklı olduğunu anlamak için yeterlidir. Ayrıca şunu da hatırlatalım ki, Afganistan'daki Arap mücahit gruplar anlatılırken Abdullah Azzam grubu, el-Kaide grubu, Ebu'l Hâris el-Ürdünî grubu ve Celâlâbad grubu şeklinde tasnif yapılır.⁵⁹⁰ Bu tasnif açıkça göstermektedir ki, Abdullah Azzam grubu kendi başına farklı bir guruptur. Azzam'ın şehadetinden sonra aşırılık ve tekfir anlayışının Arap mücahitler arasında hızla yayılması ve Azzam grubunun onlar arasında tutunamayıp dağılması

⁵⁸⁶ Semrîn, **a.g.e.**, s. 59.

⁵⁸⁷ Semrîn, **a.g.e.**, s. 56.

⁵⁸⁸ Hüzeyfe Azzam'ın ropörtajı, <http://www.alarabiya.net/Articles/2005/07/28/15351.htm> (erişim tarihi, 18. 9. 2017)

⁵⁸⁹ Bu iddiayı ortaya atanlar iki gruptur. Birinci grup: Bu iddia ile şiddet yanlılarını Abdullah Azzam üzerinden İhvan hareketiyle irtibatlandırmak ve İhvan'ı terör örgütü ilan etmek isteyenlerdir. Bunlar daha çok günümüz Arap Dünyası'ndaki yönetimler ve yönetimlere yakın olanlardır. İkinci grup: Abdullah Azzam'ı kendilerinden göstermek suretiyle Müslümanlar nezdinde meşruiyet kazanmak isteyen şiddet yanlılarıdır. Bu iddiayı ortaya atanlar asıl Arap yazarlar olmakla beraber, bazı Türk yazarlar da konuyu tahkik etmeden onlara uymuş ve yanlısı sonuca varmışlardır. Örnek olarak bkz. Necati Alkan, **el-Kâide'den İşid'e Din Şiddet ve Terörizm**, Karınca, Ankara, 2016, s. 101; Osman Şen, **Din Terörizm ve el-Kâide**, Sarkaç Yayınları, Ankara, 2011, s. 67.

⁵⁹⁰ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 21.

da,⁵⁹¹ Azzam hakkında ortaya atılan bu iddiaların ne denli tutarsız olduğunu kanıtıdır.

Şiddet yanlısı bu akım, işgallere karşı direnişin ve cihadın öncüsü oldukları iddiasıyla, Müslümanlar nezdinde meşruiyet kazanmaya çalışırlar. Ancak onların bu iddiası asla doğru değildir. Çünkü Afgan-Rus savaşında direnişi başlatan bizzat Afgan halkının kendisi olduğu gibi, Afganistan'a ilk giden Arap mücahitler de daha çok İhvan ve benzeri İslamî hareket mensuplarıydı. İlk giden mücahitler Afganlarla uyumlu hareket etmiştir.⁵⁹² Şiddet yanlıları ise, daha sonraki yıllarda giderek, Afganistan'da bulunan Arap mücahitlerin ortamını âdeta ifsat etmiştir. Aynı şekilde Amerika'nın Irak işgalinde de ilk direnişe başlayanlar bizzat Iraklı yerli direniş gruplarıdır. Afganistan'da olduğu gibi, şiddet yanlıları Irak'a sonradan giderek direnişçilerin ortamını ifsat etmiş ve zamanla onları tasfiye yoluna gitmişlerdir.

2.2.6. Celalabat Savaşı ve İŞİD'çi Zihniyetin Ortaya Çıkışı

1989'da Üsâme b. Ladin ve Arap mücahitlerin öncülüğünde Afganistan-Celalabat'ta bir cephe açıldı ve Ruslara karşı saldırı başlatıldı. Ancak mücahitler bu savaşta umdukları başarıyı elde edemediler. Çok sayıda mücahit şehit oldu. Bu kayıplar üzerine Bin Ladin ve diğer liderler savaştan geri çekilme kararı aldılar.⁵⁹³ Alınan bu karar zâhirî bakış açısına sahip, aşırılık yanlısı Selefî gençler üzerinde olumsuz etki yaptı. Onlara göre küffara karşı savaşıyorlardı ve sabretmeleri sonucunda Allah'ın vaadi⁵⁹⁴ gereği zafer kesinlikle kendilerinin olacaktı. Bu gençler liderlerinin ve komutanların geri çekilme emrini meşru bir savaşı terk etmek ve savaştan kaçmak olarak değerlendirdiler.⁵⁹⁵ Söz konusu karardan sonra bu gençler kimseyi dinlemez oldular ve artık kendi başlarına karar almaya ve kendi yönlerini

⁵⁹¹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.e.**, s. 21.

⁵⁹² Semrîn, **a.g.e.**, s. 12.

⁵⁹³ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 149

⁵⁹⁴ Söz konusu gençler, "...Artık Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir ve kâfirler için mü'minler aleyhine asla bir yol vermeyecektir."(Nisâ, 4/141) ayetindeki "...asla bir yol vermeyecektir" ifadesinden, mü'minlerin kâfirler karşısında asla yenilmeyeceği sonucunu çıkartmışlardı.

⁵⁹⁵ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 280.

tain etmeye başladılar.⁵⁹⁶ Bu gençler çok sevdikleri ve takdir ettikleri Bin Ladin'i bile bu çekilme kararından dolayı hayli eleştirdiler ve ondan da uzaklaştılar.⁵⁹⁷

Mustafa Hâmid,⁵⁹⁸ Celalabat Savaşı'nın devamından yana olan bu gençlere, savaşa girmenin başta hata olduğunu söylediğinde gençler ona, "Sen siyasetten anlarsın, İslamî ilimlerden ve şeriatın hükümlerinden anlamazsın. O savaş küffara karşı yapıyordu ve dinî açıdan doğru bir savaştı" şeklinde cevap vermişlerdir.⁵⁹⁹ Gençlerin bu cevabı, onların fıkıh ve düşünce dünyalarının ne denli yüzeysel ve Allah'ın yeryüzüne koyduğu kanunları (sünnetullah)⁶⁰⁰ algılamaktan ne derece uzak olduklarını göstermektedir. Onlara göre kesin zafer elde etmek için bir savaşın küffara karşı yapıyor olması yeterliydi. Savaş için gerekli hazırlıkların yapılması ve tedbirlerin alınmasının pek de bir önemi yoktu. Bu grup yirmili yaşlarda, ilmî ve fikrî birikimden yoksun, hayat tecrübesi zayıf, özellikle cihat gibi konularda zamana, mekâna ve şartlara göre hareket edilmesi gerektiğini kabullenmeyen gençlerden oluşuyordu.⁶⁰¹ Bu düşüncedeki gençlerin daha sonraki yıllarda Irak'a gittikleri, oradaki Selefî Hâricî akım içerisinde etkili oldukları ve IŞİD'in kuruluşunda etkin rol aldıkları söylenmektedir.⁶⁰²

Mustafa Hamid, Celalabat Savaşı'nda belirginleşen bu gençlerle ilgili şunları söyler: "Bu grup, nasların zâhirini esas alan, Selefî/Vehhâbî anlayışı benimseyen ve aynı zamanda Arap mücahitler arasında tekfirci görüşleriyle meşhur olan Abdülkadir b. Abdülaziz'in Afganistan'da savaş ortamında yazdığı kitaplardan etkilenen gençlerdi.⁶⁰³ Bunlar cihat meydanlarında uzun yıllar komutanlık ve önderlik yapmış tecrübeli insanlara ve âlimlere kulak vermeyen, gerekli olan bütün bilgi ve donanımın kısa zamanda cihat meydanında elde edilebileceğine inanan, dolayısıyla cihat öncesi ya da sonrası ilmî, fikrî ve hatta askerî eğitime gerek olmadığını savunan gençlerdi. Bunlar İslam ümmeti mefhumunu kabullenmeyen ve kendileri dışındaki Müslümanlara ve mücahitlere üstten bakan bir tavır içerisindeydiler."⁶⁰⁴

⁵⁹⁶ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 280-281

⁵⁹⁷ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 281.

⁵⁹⁸ Mustafa Hâmid, Mısır asıllı olup 1979'da Afganistan'a giden ve Afgan-Rus savaşına katılan ilk üç Araptan biridir.

⁵⁹⁹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 281.

⁶⁰⁰ Ahzab, 33/62.

⁶⁰¹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 281.

⁶⁰² Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 281.

⁶⁰³ O dönem bu grubun en çok önem verdiği kitaplardan biri, Ebû Muhammed el-Makdîsi'nin *Milleti İbrahimî* adlı kitabıydı.

⁶⁰⁴ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 282.

Celalabat grubu denilen bu gençler daha çok Afganistan'da savaş ortamında yetişmiş ve İslam Ümmeti'nin içinde bulunduğu problemlerden uzak bir şekilde yaşamışlardı. Bunlar kendi anlayışlarından asla taviz vermeyen, diğer anlayışlara yaşam hakkı tanımayan, ilim ve tecrübe sahibi önderlere itibar etmeyen ve onları olabildiğince insanların gözünden düşürme gayretinde olan kişilerdi.⁶⁰⁵ Kendi inançları ve amaçları doğrultusunda ortaya koydukları eylemler sonucu, bütün Müslümanların ölümüne sürüklenmesine ve memleketlerin yakılıp-yıkılmasına göz yumabilen bir anlayışa sahiptiler.⁶⁰⁶

Bu grup içerisinde kendi arkadaşlarını dahi ufak bir ihtilaf sonucu tekfir eden, onların kanlarını ve mallarını helal sayan kişilerin olduğu da söylenmektedir.⁶⁰⁷ Afganistan'da savaş ortamında yetişen bu kişilerin daha sonra Irak, Suriye ve diğer savaş bölgelerinde etkin oldukları bilinmektedir.⁶⁰⁸ Amerika'nın Irak'ı işgali sonrası, Iraklı Sünnî direniş gruplarının desteğiyle Irak el-Kâide'sini kuran ve daha sonra bu direniş gruplarıyla savaşarak onların tasfiyesinde etkili olan Ebû Mus'ab ez-Zerkâvî'nin bu akımdan etkilendiği ifade edilmiştir.⁶⁰⁹ Zerkâvî'nin aşırılık yanlısı fikrî yapısından olacak ki, Afganistan'daki Cihatçı Selefler genelde Bin Ladin'e biat etmelerine rağmen Zerkâvî orada ona biat etmemiştir. Ancak Irak'a gittikten sonra Bin Ladin'in konumundan istifade etmek ve daha çok destek bulabilmek için ona biat ettiğini açıklamıştır.⁶¹⁰

2.2.7. Abdülkadir b. Abdülaziz ve Şiddet Yanlısı Selefler Üzerindeki Etkisi

Şiddet yanlısı Selefi akım adına en etkili kitapları Abdülkadir b. Abdülaziz müstear ismiyle yazan şahsın asıl adı, Seyyid İmam Abdülaziz eş-Şerif'tir.⁶¹¹ Abdülkadir b. Abdülaziz, 1950 yılında Mısır'ın Güneyinde Benû Suveyf şehrinde doğdu. Dindar bir ailede yetişen Abdülkadir b. Abdülaziz, küçük yaşta temel dinî

⁶⁰⁵ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 283.

⁶⁰⁶ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 283.

⁶⁰⁷ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 284.

⁶⁰⁸ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 285.

⁶⁰⁹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 285.

⁶¹⁰ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 286.

⁶¹¹ Kitaplarında Abdülkadir b. Abdülaziz ismini kullandığı için, biz de çalışmamızda bu ismi kullanacağız.

eğitimini aldı ve Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. Liseyi 1968 yılında birincilikle bitirdi ve Mısır genelinde dereceye girdi.⁶¹² 1974 yılında Kahire Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olan Abdülkadir b. Abdülaziz genel cerrahlık üzerine ihtisas yaptı ve 1981 yılının sonuna kadar Suveyş Üniversite Hastanesi'nde çalıştı.⁶¹³ Gençlik yıllarından itibaren şiddet yanlısı cihatçı akım içerisinde yetişti ve Benû Suveyf bölgesinde Tanzîmu'l-Cihat'ı kuranlar arasında yer aldı.⁶¹⁴

1981'de Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın cihatçılar tarafından öldürülmesinin akabinde Mısır'dan gizlice Ürdün'e geçen Abdülkadir b. Abdülaziz, oradan Birleşik Arap Emirlikleri'ne, oradan da Pakistan-Peşaver'e gitti.⁶¹⁵ Peşaver'de genellikle Afgan mücahitlerin ve mültecilerin tedavi edildiği Kuveyt Kızılay Hastanesi'nde doktor ve idareci olarak çalıştı.⁶¹⁶ Hastanede çalıştığı sırada Arap mücahitler arasında İslamî ilimlere vakıf birisi olarak tanındı ve kısa zamanda İslamî konularda müracaat edilen ve soru sorulan bir merci haline geldi.⁶¹⁷

Abdülkadir b. Abdülaziz, şiddet yanlılarının cihat konusunda başvuru kaynağı olan⁶¹⁸ *el-Umde fi 'İdâdi'l-Udde* adlı kitabını 1988'de yayınladı. Yine akımın savunduğu fikhî ve fikrî meseleleri akımın anlayışı doğrultusunda analiz ettiği *el-Câmi 'fi Talebi'l-İlmi 'ş-Şerîf* adlı kitabını da 1993'te yayınladı.⁶¹⁹ Bu iki eser 1990'lı ve 2000'li yıllarda aşırılık ve şiddet yanlısı akım adına yazılan kitaplara büyük oranda kaynaklık etmiştir. Söz konusu akım içerisinde ilmî ve fikrî bakımdan çok önemli bir yere sahip olan Abdülkadir b. Abdülaziz, İslamî ilimleri bir program dâhilinde ehil olan âlimlerden tahsil etmemiştir. İslamî ilimler alanındaki müktesebatı daha çok münferit okumalarına dayanmaktadır. Şiddet yanlısı Selefilik üzerine araştırma yapan Raşid b. Osman ez-Zehrânî'nin de ifade ettiği gibi, İslamî ilimleri ehilinden ve sistematik bir şekilde tahsil etmemiş olmaları, bu akımın ilmî ve fikrî öncülerinin en büyük sorunlarından. Akımın fikrî ve fikhî problemlerinin

⁶¹² ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 193.

⁶¹³ Münîb, **a.g.e.**, s. 51; ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 193.

⁶¹⁴ Münîb, **a.g.e.**, s. 51-52.

⁶¹⁵ ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 201-202; et-Tavîl, **a.g.e.** s. 38.

⁶¹⁶ Ahmad Abdurabbih, Muhammed Muhtar Kandîl, **a.g.e.**, s. 415.

⁶¹⁷ Münîb, **a.g.e.**, s. 52-53.

⁶¹⁸ Bu kitap hakkında cihatçıların manifestosu denilmiştir. Bkz. Ahmad Abdurabbih, Muhammed Muhtar, **a.g.e.**, s. 19.

⁶¹⁹ ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 98.

çoğu bu soruna dayanmaktadır.⁶²⁰ Mısır Tanzîmu'l-Cihatkökenli olan Abdülkadir b. Abdülaziz, gençlik yıllarından itibaren birlikte oldukları Zevâhirî'nin tavsiyesi ve teşvikiyle 1989'da Afganistan'da Tanzîmu'l-Cihat'ın genel emirliğine seçildi.⁶²¹ Ancak daha çok okumayı ve araştırmayı seven Abdülkadir b. Abdülaziz kısa zaman sonra emirliği Zevâhirî'ye bırakarak, cemaatin Şer'î Konuları Araştırma ve Fetva Komisyonu Başkanlığı'na getirildi.⁶²²

Abdülkadir b. Abdülaziz 1993'ün sonlarına doğru Pakistan-Peşaver'den ayrılarak Sudan'a gitti. 1994'te el-Kâide lideri Üsame b. Ladin hakkında, “Hiç kimsenin nasihatine kulak vermiyor” diyerek, Bin Ladin'le ilişkisini kestiğini açıkladı.⁶²³ 1994'ün ortalarında Sudan'dan Yemen'e geçti. 2004'te Yemen Emniyeti tarafından tutuklanıp Mısır'a teslim edilinceye kadar Yemen'de çeşitli hastanelerde doktor olarak çalıştı.⁶²⁴ 2011 yılında Mısır halk ayaklanmasında (Arap Baharı) Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in devrilmesiyle birçok tutuklu gibi o da cezaevinden çıktı.⁶²⁵

Şiddet yanlısı akımın en önemli teorisyenlerinden olan Abdülkadir b. Abdülaziz, 2006 yılında cezaevinde *Terşîdu'l-Ameli'l-Cihâdî (Cihadı Doğruya Yönlendirmek)* adıyla 111 sayfalık bir yazı dizisi yayınladı.⁶²⁶ Bu yazı dizisinde şiddet yanlısı akımın geçmişini analiz ederek, özellikle cihat konusunda yapılan yanlışları ve cihat adı altında masum insanlara verilen zararları dile getirdi. Sonuç olarak mevcut şartlarda silahlı mücadelenin faydadan çok zarar getirdiğini ve dolayısıyla terk edilmesi gerektiğini ilan etti. Abdülkadir b. Abdülaziz'in dile getirdiği görüşler ve iddialar şiddet yanlılarının bir kısmı tarafından kabul görürken

⁶²⁰ ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s.199. Âlimlerden değil de kendi münferit okumalarına dayanarak ilim tahsil edenlere, bir eksiklik ifadesi olarak “suhuff” (sayfalar/kitaplar aracılığıyla ilim tahsil eden) denilmektedir. Bkz. ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 216.

⁶²¹ et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 39.

⁶²² Münîb, **a.g.e.**, s. 53; ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 99-100.

⁶²³ ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 209-210.

⁶²⁴ ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 210. Abdülkadir b. Abdülaziz, Tanzîmu'l-Cihat'ın liderlerinden olup İhvan'a karşı çok sert olmakla tanınmıştır. Ancak, Yemen'de hastanelerde iş bulmak için İhvan'ın Yemen'deki adamlarından olan Abdülaziz Ali'den (Ebû Üsame) yardım almıştır. Bkz. ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 210.

⁶²⁵ Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=glrvei7Bhw0&feature=youtu.be> (erişim tarihi, 14. 11. 2017)

⁶²⁶ Bu yazı dizisi, Mısır'da *Mısru'l-Yevm* ve Kuveyt'te *el-Cerîdetü'l-Kuveytiyye* adlı gazetelerde yayınlanmıştır. Bkz. el-Âyid, **a.g.e.**, s. 91.

diğer bir kısmı tarafından reddedildi.⁶²⁷ Abdülkadir b. Abdülaziz cihadın gerekliliğıyle ilgili eski görüşlerinden vazgeçmiş olmasına rağmen, tekfir konusunda eski görüşlerinden vazgeçmemiş, özellikle siyasî alanda mücadele veren Müslümanları tekfir etmeye devam etmiştir. Cezaevinden çıktıktan sonra bir televizyon programında, seçimlerde oy kullanmanın hükmü kendisine sorulduğunda, “Oy kullanmanın her hâlükârda küfür olduğunu, İhvan’ın adayı Muhammed Mürsi’ye oy verecek olanların dahi kâfir olacağını” ifade etmiştir.⁶²⁸

2.2.8. Abdülkadir b. Abdülaziz’in *el-Umde* ve *el-Câmi’* Adlı Kitapları

Abdülkadir b. Abdülaziz, Mısır’da cihatçı hareket içerisinde elde ettiği ilmî birikimini ilk defa 1988 yılında Pakistan-Peşaver’de *el-Umde fi İ’dâdi’l-Udde* adlı kitabını yazarak ortaya koydu. *el-Umde*, müellifin ifadesiyle, “Afganistan’da cihat konusuna yoğunlaşan bazı kişilerin, gerek kamplardaki eğitim sürecinde, gerekse cihat meydanlarında bilinmesi gerekli olan meseleleri ihtiva eden bir kitap yazılmasını istemeleri üzerine kaleme alınmıştır.”⁶²⁹ Müellif, *el-Umde*’de cihada dair hükümlerin yanı sıra, mevcut rejimlere karşı silahlı mücadele verecek hareketin nasıl oluşturulacağını ve bu hareketin fikrîyatının nasıl olması gerektiğini detaylı bir şekilde ele almıştır.

Abdülkadir b. Abdülaziz, 1993 yılında *el-Câmi’ fi Talebi’l-İlmi’ş-Şerîf* adlı ikinci kitabını yayınladı. Müellif, *el-Câmi’*’in yazılma sebebi ile ilgili olarak şunları söylemiştir: “Bu zamanda Müslümanların çoğunun -cihatçı öncüler dâhil- İslamî ilimleri tahsil etmeye önem vermediklerini, önem verenlerin de farz-ı ayın olan ilimlerle, farz-ı ayın olmayanları ayırt edemedikleri için hangi ilimlerin tahsilini önceleyeceklerini bilemediklerine şahit oldum. Ayrıca ilim tahsiliyle uğraşan Müslümanların, zararı faydasından çok olan kitaplarla meşgul olduklarını, fakat bunun farkında bile olmadıklarını gördüm. Bunlara ek olarak Müslümanların çoğunun karşılaştıkları sorunların cevabını bulmak için her hangi bir gayret sarf etmediklerini, fetva sorma ihtiyacı bile duymadıklarını gördüm. Hatta çok önemli konularda ilimsiz bir şekilde fikir yürüterek eylem

⁶²⁷ Bkz. el-Âyid, a.g.e., s. 91-92.

⁶²⁸ Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=glrvei7Bhw0&feature=youtu.be> (erişim tarihi, 14. 11. 2017)

⁶²⁹ *el-Umde*, s. 4.

<https://www.goodreads.com/book/show/18219741> (erişim tarihi, 10.10. 2016.) Kitap, özellikle Cihatçı Selefilere ait birçok internet sitesinde yayınlanmıştır.

yaptıklarına şahit oldum. Dolayısıyla İslam Ümmeti adına çok tehlikeli olan bu durumu izah etmek için kesinlikle bir eser yazılması gerektiğine karar verdim ve bu kitabı yazdım.”⁶³⁰

Abdülkadir b. Abdülaziz *el-Câmi* ‘ adlı eserinde, şiddet yanlısı akımın anlayışı doğrultusunda kendisini ilmî ve fikrî yönden yetiştirmek isteyenlerin ilim tahsilinde izlemeleri gereken metodu, okumaları gereken ilimleri ve kitapları ortaya koymaya çalışmıştır. Kitap, söz konusu akımın fikhî ve fikrî görüşlerini ve birikimini geniş bir şekilde ortaya koymuştur. *el-Umde* daha çok akımın gündem ettiği cihada müteallik konuları ihtiva ederken, *el-Câmi* ‘ akımın gündemindeki fikhî ve fikrî konulara değinmiştir. Kitap, 1100 sayfa olup çeşitli internet sitelerinde yayınlanmış ve resmî olmayan birçok baskı yapmıştır.⁶³¹

2.2.9. *el-Umde* ve *el-Câmi* ‘de Aşırılık ve Şiddet İçerikli Görüşler

Abdülkadir b. Abdülaziz’in *el-Umde* ve *el-Câmi* ‘de aşırılık ve şiddete dair görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

a. Hâkimiyet ve Siyasetle İlgili Konularda Aşırılık ve Şiddet İçeren Görüşleri:

Abdülkadir b. Abdülaziz’e göre, İslam Dünyası’ndaki mevcut rejimlerin yöneticileri ve yardımcıları İslam şeriatıyla hükmetmedikleri için küfre düşmüşlerdir. Yöneticilerin bazılarının İslam şeriatına inanmaları ve şeriatla hükmetmenin gerekliliğini kabul etmelerine rağmen, “şeriatla hükmetmeye güç yetirememe” mazeretleri küfür hükmünü asla değiştirmez.⁶³² Hâkimiyet konusunda herhangi bir mazeret kabul edilmez.⁶³³ Çağımızda câhiliyenin ve şirkin merkezi konumunda olan millet meclislerinde bulunan milletvekilleri ve diğer çalışanlar Allah’ın hükümlerine aykırı kanunların çıkmasına yardımcı oldukları ya da buna karşı tavır almadıkları için

⁶³⁰ Abdülkadir b. Abdülaziz, *el-Câmi’ fi Talebi'l-İlmi’s-Şerif*, s. 5.

http://www.ilmway.com/site/maqdis/MS_36893.html (erişim tarihi, 10. 10. 2016.) Bu tür kitaplar resmi yayınevleri tarafından basılıp yayınlanmadığı için, daha çok şiddet yanlısı Selefilere ait internet sitelerinde yayınlanmaktadır.

⁶³¹ *el-Câmi* ‘, Lokman Akar tarafından Türkçeye çevrilmiş olup, 2014’te Step Ajans Matbaacılık tarafından İstanbul’da basılmıştır.

⁶³² *el-Câmi* ‘, s. 56; *el-Umde*, s. 89.

⁶³³ *el-Câmi* ‘, s. 411, 582, 583; *el-Umde*, s. 89-91.

hepsi müşriktir.⁶³⁴ Allah'ın hükmünü inkâr etmediği halde, dünyevî bir menfaat; makam-mevki ya da mal-mülk elde etmek için dahi olsa, Allah'ın hükmünü bırakıp başka kanunlarla hükmedenler de kâfir olurlar.⁶³⁵

Demokrasiyi benimsemek, siyasî parti kurmak, parti aracılığı ile parlamentoya girmek, milletvekilliğine adaylık koymak, seçim kampanyalarına katılmak, herhangi bir partiye üye olmak ve seçimlerde oy kullanmak da küfürdür.⁶³⁶ Bazı cemaatlerin kurdukları partiler aracılığıyla İslam'a hizmet etmeleri onların doğru yolda olduklarını göstermez.⁶³⁷ Bu konuda iyi niyet ve İslam'a hizmet amacından hareketle maslahat ilkesi işletilemez. Çünkü hüküm koyma yetkisi, Allah'a aittir ve bu nasla (ayetle) sabittir.⁶³⁸ Nassın olduğu yerde içtihat ve maslahat geçerli değildir. İslam'a hizmet gibi iyi bir niyet haramı helal kılmaz.⁶³⁹ Dolayısıyla bu tür çalışmalara girenler cehennemliktir.⁶⁴⁰ Bazı âlimlerin, İslam'a hizmet maksadıyla Müslümanların siyasî parti kurmaları ve parlamentolara girmelerinin cevazı yönünde verdikleri fetvalar asla kabul edilemez.⁶⁴¹ İslam Dünyası'ndaki sorunların çözümünün hür ve serbest seçimlerden geçtiğini söyleyen âlimler ve cemaatler -zahiren İslam adına çalışsalar bile- şeytanın yolundan giden, Müslüman toplumları gerçek çözümden ve cihattan alıkoyan ve ömrünü yanlış yolda tüketen yalancı ve hilekâr kâfirlerdir.⁶⁴²

b. Velâ-Berâ İle İlgili Konularda Aşırılık ve Şiddet İçeren Görüşleri:

Abdülkadir b. Abdülaziz'e göre, İslam şariatını tatbik etmeyen yöneticilere 'yasama' alanında yardımcı olan milletvekilleri, müsteşarlar, memurlar ve diğer görevliler kâfirdir. Aynı şekilde 'yargı' alanında yardımcı olan hâkimler, savcılar ve diğer görevliler ile 'yürütme' alanında yardımcı olan ordu mensupları, askerler ve

⁶³⁴ *el-Câmi'*, s. 55-56; *el-Umde*, s. 126.

⁶³⁵ *el-Câmi'*, s. 514.

⁶³⁶ *el-Câmi'*, s. 411, 460, 796, 800; *el-Umde*, s. 126.

⁶³⁷ *el-Umde*, s. 89, 94, 104,

⁶³⁸ *Mâide*, 5/44; *Yusuf*, 12/40.

⁶³⁹ *el-Câmi'*, s. 126.

⁶⁴⁰ *el-Umde*, s. 89.

⁶⁴¹ *el-Câmi'*, s. 141.

⁶⁴² *el-Câmi'*, s. 142-143.

polis teşkilatında çalışanlar, kâfir yöneticileri dost edinîp onların küfür rejimlerinin idamesine destek verdikleri için velâ-berâ kuralı gereği kâfirdirler.⁶⁴³

c. Cihatla İlgili Konularda Aşırılık ve Şiddet İçeren Görüşleri:

Abdülkadir b. Abdülaziz'e göre, İslam şeriatını tatbik etmeyen yöneticiler arasında hiçbir ayırım yapmadan, hepsine karşı Müslümanların cihat etmesi vaciptir.⁶⁴⁴ Yakın düşman olarak tanımlanan bu yöneticilere karşı cihat etmek, Yahudi, Hıristiyan ve benzeri uzak düşmana karşı cihat etmekten daha evladır. Çünkü bu rejimler ve yöneticiler var olduğu müddetçe, uzak düşmanla mücadelede başarı elde etme imkânı yoktur.⁶⁴⁵ "Vacibin gereği de vaciptir" düsturundan hareketle, cihat etmeye mâni olan hastalık, sakatlık ve benzeri şer'î bir mazereti olmayan bütün Müslümanlar için cihat vacip olduğu gibi, cihat için gerekli olan hazırlıkları yapmakta vaciptir.⁶⁴⁶

Müslümanlarla kâfirler arasında asıl olan barış değil savaştır.⁶⁴⁷ Dolayısıyla Müslümanlar kıyamete kadar kâfirlerle savaşmaya devam edecektir.⁶⁴⁸ Gerek savaşta, gerekse savaş dışında maslahat gereği düşmana karşı yalan konuşmak caizdir.⁶⁴⁹ Düşmana yönelik düzenlenen suikast ve bombalı eylemlerde orada bulunan kadın, çocuk ve olayla alakası olmayan insanların -öldürülmesi kastedilmediği sürece- ölmesinde bir beis yoktur.⁶⁵⁰ Öldürülmesi gerektiğine inandıkları kişileri öldürebilmek için onlardanmış gibi görünerek intihar eylemi düzenlemek caizdir.⁶⁵¹ İslam ahkâmını tatbik etme sözü vermeyen devletin, ordunun, grubun sancağı altında savaşmak caiz değildir.⁶⁵²

⁶⁴³ *el-Câmi'*, s. 411, 460, 629; *el-Umde*, s. 126;

⁶⁴⁴ *el-Umde*, s. 89-91

⁶⁴⁵ *el-Umde*, s. 89-91, 297, 303. Şiddet yanlısı akım, yerli rejimlere karşı verdikleri mücadelede başarı elde edemeyince 'yakın düşmanı öncelemek' görüşünden vazgeçmiş, asıl problemin uzak düşmandan kaynaklandığı kanaatine varmış ve uzak düşmanla savaşmayı öncelemiştir. Bu kanaaten hareketle, el-Kâide ve benzeri gruplar, 1996 sonrası ABD ve Batılı devletlere karşı meydan okumaya başlamıştır.

⁶⁴⁶ *el-Umde*, s. 9, 33.

⁶⁴⁷ *el-Umde*, s. 95-96.

⁶⁴⁸ *el-Umde*, s. 95-96.

⁶⁴⁹ *el-Umde*, s. 336-337.

⁶⁵⁰ *el-Umde*, s. 339-340.

⁶⁵¹ *el-Umde* s. 341-344.

⁶⁵² *el-Umde*, s. 349, 437.

d. Kendi Fıkhî Anlayışlarını ve Mücadele Yöntemlerini Benimsemeyen Müslümanlar Hakkındaki Görüşleri:

Abdülkadir b. Abdülaziz'e göre, günümüzde Hz. Peygamber'in ve ashabının yolunu takip eden, Kur'an ve Sünnet'te ortaya konulan İslam üzere yaşayan, aklını ve hevasını Kur'an'ın ve Sünnet'in önüne geçirmeyen, dış görünüş (kılık-kıyafet) itibariyle dahi olsa, Ehl-i Kitap'a ve müşriklere hiçbir şekilde benzemeyen tek cemaat, cihadı tek çıkar yol gören cemaattir.⁶⁵³ Demokrasi ve benzeri İslam dışı ideolojileri ve sistemleri reddeden, Ehl-i Sünnet-i gerçek manada temsil eden ve kurtuluşa erecek olan cemaat (tâife-i mansûra), söz konusu cemaattir.⁶⁵⁴ Diğer cemaatler ya küfür ya da sapıklık içerisindedirler.⁶⁵⁵ Kendileri gibi düşündüğü halde kendilerine katılmayanlar, Müslümanların gücünü parçaladıkları için fitneci ve sapıktırlar.⁶⁵⁶ Dini anlamada ve nasları yorumlamada Selef-i Salihin'in (sahabe, tabiûn ve tebeu't-tabiîn) yolunu takip etmeyen Eş'ariler, Maturîdiler ve Mutasavvıflar sapıklık içerisindedir.⁶⁵⁷ Dört mezhep içerisinde Hanefî Mezhebi, Sünnet'e en çok muhalefet eden mezheptir.⁶⁵⁸ İslam'a hizmet maksadıyla dahi olsa, siyasete girmeyi caiz gören âlimler sapıktır, onlardan uzak durulması gerekir.⁶⁵⁹ İhvan'ın kurucusu Hasan el-El-Bennâ milletvekilliğine adaylık konusuna sıcak baktığı için onun da fikirlerinden ve öğretilerinden uzak durulması gerekir.⁶⁶⁰

2.2.10. *el-Umde ve el-Câmi'*in Değerlendirilmesi

Abdüselam Ferec tarafından Mısır'da yazılan *el-Ferîzatü'l-Ğâibe*, 1980'li yıllarda şiddet yanlısı cihatçı akımın aşırılık ve şiddet içerikli görüşlerini yansıtmaması bakımından meşhur olduğu gibi, *el-Umde ve el-Câmi'*de 1990'lı ve 2000'li yıllarda söz konusu akımın aşırılık ve şiddet içerikli görüşlerini ihtiva etmesi bakımından meşhur olmuştur. *el-Ferîzatü'l-Ğâibe* 'ye kıyasla bu iki eserde konular çok daha geniş ve derinlemesine ele alınmıştır. Ayrıca bu eserlerde, Mısır'dan Afganistan'a giden

⁶⁵³ *el-Umde*, s. 261.

⁶⁵⁴ *el-Câmi'*, s. 934.

⁶⁵⁵ *el-Câmi'*, s. 795-796.

⁶⁵⁶ *el-Umde*, s. 333.

⁶⁵⁷ *el-Umde*, s.245.

⁶⁵⁸ *el-Câmi'*, s. 781.

⁶⁵⁹ *el-Câmi'*, s. 894.

⁶⁶⁰ *el-Câmi'*, s. 796.

şiddet yanlısı akımın inkılapçı ve tekfirci düşünce dünyasıyla, Arap Yarımadası'ndan giden Selefî (Vehhâbî) Zâhirî akımın düşünce dünyası birleştirilmiş ve daha şedit bir anlayış ortaya konulmuştur.

el-Umde, cihat konusunda o güne kadar gerek yazıya dökülen ve gerekse şifahi olarak aktarılan⁶⁶¹ görüşleri toparlayan en kapsamlı eser olduğu için, akımın mensupları tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Akımın öncüleri tarafından büyük takdir gören kitap, akımın cihada dair görüşlerini yansıtan ana kaynak olarak kabul edilmiş ve eğitim kamplarında ders kitabı olarak okutulmuştur.⁶⁶² 445 sayfadan oluşan kitap, ilki Peşaver'de olmak üzere birçok baskı yapmış ve şiddet yanlısı Selefilere yakın internet sitelerinde yayınlanmıştır. Söz konusu kitap, bazı dillere de tercüme edilmiştir.⁶⁶³ *el-Umde*, Selefîler içerisinde aşırılığın ve şiddetin artmasında hayli etkili olduğu söylenmektedir.⁶⁶⁴

Abdülkadir b. Abdülaziz, *el-Umde* ve *el-Câmi*'i Afganistan'a gittikten sonra üç beş sene içerisinde yazmıştır. Bu hacimde iki eserin Afganistan ortamında kısa sürede yazılması, Mısır cihat akımından gelen Abdülkadir b. Abdülaziz'in bu bilgi ve birikimini Mısır döneminde olgunlaştırdığını göstermektedir. Mısır'da yazıya dökemediği birikimini Afganistan'da yazıya dökmüştür. Şiddet yanlısı akımın öncülerinden olan Ebû Mus'ab es-Sûrî de, şiddet yanlısı akımın fikrî ve fikhî yapılanmasının büyük oranda Mısır döneminde tamamlandığını ifade etmiştir.⁶⁶⁵

Abdülkadir b. Abdülaziz, *el-Umde* ve *el-Câmi*'de şiddet içerikli fikirlerini dile getirirken kendinden emin bir şekilde hareket etmiş ve binlerce genci etkileyerek onları aşırılık ve şiddete itmiştir. 2006 yılında ise, *Terşîdu'l-Ameli'l-Cihâdi (Cihadı Doğru Yönlendirmek)* adlı bir kitap yazarak, yaklaşık 20 yıl sonra cihat konusunda

⁶⁶¹ Mısır döneminde daha çok emniyet baskısından dolayı, şiddet yanlıları kendi anlayışlarını ortaya koyan kapsamlı kitaplar yazıp yayınlamamışlardı. Afganistan döneminde ise ortamın serbestliğinden istifade edilerek geniş ve kapsamlı kitaplar telif edilmiştir.

⁶⁶² Zehrânî, **a.g.e.**, s. 98. Abdullah Azzam'ın oğlu Hüzeyfe Azzam'ın naklettiğine göre, Abdullah Azzam bu kitabın içeriğine muttali olunca kitabın yazarı hakkında, "Bundan sonra bu akım tarafından öldürülen her Müslümanın kanında bu adamın parmağı vardır" demiştir. Bkz. Hüzeyfe Azzam'ın raporları, <http://www.alarabiya.net/Articles/2005/07/28/15351.htm> (erişim tarihi, 20. 9. 2017)

⁶⁶³ Kitap, bir heyet tarafından "*el-Umde*" adıyla Türkçeye çevrilmiş olup, 2013 yılında Şehadet Yayınları adına Konya'da basılmıştır.

⁶⁶⁴ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 153.

⁶⁶⁵ Geniş bilgi için bkz. Ebû Mus'ab es-Sûrî, **Dâvetu'l-Mukavemeti'l-İslamiyye el-Âlemiyye**, s. 714. <https://archive.org/details/Dawaaah> (erişim tarihi, 13. 10. 2016)

işlenen hataları gündeme getirmiş ve silahlı mücadelenin yanlış olduğunu ifade etmiştir.⁶⁶⁶ Ancak daha önce yazdığı kitaplarla belki de binlerce masumun kanının dökülmesine ve İslam Dünyası'nda bazı bölgelerin harap olmasına sebebiyet vermesine rağmen, bir mahcubiyet duyduğu ve bir özür beyan ettiği bilinmemektedir.

2.2.11. Rus Ordusu'nun Çekilmesi Sonrası Arap Cihatçılar

15 Şubat 1989'da Rus Ordusu'nun Afganistan'dan çekilmesiyle Rus işgali sona ermiş oldu.⁶⁶⁷ İşgalin sona ermesiyle Arap Dünyası'ndan gelen cihatçılar için yeni bir dönem başladı. Cihatçıların bir kısmı ülkelerine geri dönerken,⁶⁶⁸ diğer bir kısmı ülkelerinde var olan emniyet problemlerinden dolayı, Afganistan'da kalmayı ya da emniyetli gördükleri başka ülkelere gitmeyi tercih ettiler.⁶⁶⁹ Bazı cihatçılar da Bosna-Hersek ve Çeçenistan gibi savaş bölgelerine gittiler.⁶⁷⁰ Bin Ladin, Zevâhirî ve beraberindekiler de Sudan'a gittiler. Çünkü onlar, ülkelere yönelik başlatmayı düşündükleri silahlı mücadeleyi Sudan'dan organize etmeyi düşünüyorlardı.⁶⁷¹

Ülkelerine dönen şiddet yanlıları Afganistan'daki bilenmişlikle, bir taraftan silahlı mücadeleyi uygun görmeyip ıslahat ve siyaset alanında çalışma yapan cemaatleri ikaz etmeyi, diğer taraftan da rejimlere karşı yeniden silahlı mücadele başlatmayı düşünüyorlardı.⁶⁷² Zira Afganistan'da hem fikrî, hem de askerî yönden hazırlık yaptıklarına inanıyorlardı. Onlara göre, koca Rus Ordusu dize getirildiğine göre, mevcut Arap rejimleri de silahlı mücadeleyle yıkılabilirdi. Dolayısıyla cihat yoluyla kısa zamanda netice almak varken, uzun süreli siyasî ve ıslah çalışmalarıyla zaman kaybetmeye gerek yoktu. Ayrıca gayri İslamî rejimlerde siyasî çalışma yapmak zaten caiz de değildi.⁶⁷³

⁶⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. <http://www.jihadica.com/wp-content/uploads/2008/05/tarshid-al-jihad.pdf> (erişim tarihi, 7. 11. 2017)

⁶⁶⁷ Said Ali, **a.g.e.**, s. 75.

⁶⁶⁸ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 75.

⁶⁶⁹ el-Mevlâ, **a.g.e.**, s. 698-699; Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.134.

⁶⁷⁰ Allûş, **a.g.e.**, s. 29; Âyid, **a.g.e.**, s. 75.

⁶⁷¹ et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 135; Âyid, **a.g.e.**, s. 77-78.

⁶⁷² el-Âyid, **a.g.e.**, s. 76.

⁶⁷³ el-Mevla, **a.g.e.**, s.711.

Ülkelerine dönüşlerinin akabinde cihatçıların bir kısmı emniyet birimleri tarafından tutuklanarak cezaevlerine konuldu. Tutuklanmaktan kurtulanlar ise daha önce kararlaştırdıkları üzere içeridekilerle birleşerek silahlı eylemlere başladılar.⁶⁷⁴ 1990'lı yılların ilk yarısında Cezayir ve Mısır başta olmak üzere Libya, Yemen ve Suudi Arabistan'da birçok silahlı ve bombalı eylem gerçekleştirdiler. Ülkelerinde başlattıkları silahlı eylemlerle sadece rejimlerin müesseselerini ve adamlarını hedef almakla kalmıyor, rejimlere destek verdiklerini tespit ettikleri kurum ve kişileri de hedef alıyorlardı.⁶⁷⁵ Bu dönemde gerçekleştirdikleri eylemlerde birçok masun insanın zarar gördüğü, hatta öldüğü söylenmektedir.⁶⁷⁶

2.2.12. Aşırılık ve Şiddet Yanlılarının Cezayir Olaylarındaki Rolü

Arap Dünyası'nda silahlı eylemlerin arttığı 90'lı yılların başında Cezayir'de parlamento seçimleri yapıldı. 29 Aralık 1991'de yapılan seçimleri İslamî Kurtuluş Cephesi kazandı. Seçimi kazanan İslamî Kurtuluş Cephesi, 11 Ocak 1992'de askerî bir darbeyle iktidardan uzaklaştırıldı ve birçok önde gelen mensubu tutuklandı.⁶⁷⁷ Askerî darbe ve tutuklamaların ardından ülkede ciddi karışıklıklar çıktı. Bu karışıklıkları fırsat bilen Cezayirli şiddet yanlısı Selefler, Afganistan'dan dönüşlerini hızlandırdılar. Onlar silahlı mücadele dışındaki bütün yöntemleri reddettikleri için Cezayir'e döndükten kısa bir süre sonra rejime karşı silahlı eylemlere başladılar.⁶⁷⁸

Söz konusu şiddet yanlılarının yanı sıra, başka gruplar da rejime karşı silahlı eylemlere başladılar. Çok geçmeden şiddet yanlısı Selefler içerisinde daha önce pek tanınmayan bazı kişiler ön plana çıkmaya başladı. İlmî ve fikhî birikime sahip olmayan bu kişiler silahlı gruplarla rejim arasında cereyan eden kanlı olaylar hakkında görüş beyan etmeye ve fetva vermeye başladılar. Öyle ki, söz konusu kişilerin beyan ettikleri görüşler ve ortaya koydukları eylemler, Cihatçı Selefi

⁶⁷⁴ el-Mevla, **a.g.e.**, s. 697-698.

⁶⁷⁵ et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 61-64.

⁶⁷⁶ et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 265-266.

⁶⁷⁷ Kümeyl et-Tavîl, Beyrut, **el-Hareketü'l-İslamiyye el-Müsellaha fi'l-Cezâir**, Dâru'n-Nehâr li'n-Neşr, 1998, s. 96.

⁶⁷⁸ et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 59-60.

gruplarca da daha önce bilinmiyordu.⁶⁷⁹ Bunlar aynı zamanda kendileri gibi düşünmeyen Müslümanları, -cihatçı olsalar dahi- tekfir ediyor, öldürüyor ve kendi adamlarını cihat adı altında şiddete ve vahşete teşvik ediyorlardı. Öyle ki, emniyet birimlerinde çalışanların evlerinin basılabileceğini ve evdeki çoluk çocuk herkesin öldürülebileceği görüşünü ortaya attılar ve bunu fiilen uyguladılar.⁶⁸⁰ Bu görüşlerine en güçlü desteği ve fetvayı 1990'lı yıllardan günümüze kadar şiddet yanlısı Seleflerin en önemli öncülerinden ve yazarlarından olan Ebû Katâde el-Filistîni'den aldılar.⁶⁸¹

Şiddet yanlısı Selefler Cezayir'deki karışık ortamdan istifade ederek ve kaynağı belli olmayan bir destek sayesinde iyice güçlendi ve ortalığı iyice karıştırır hale geldiler. Tekfirde o kadar aşırı gittiler ki, yıllarca Afganistan'da cihat etmiş bazı mücahitleri bile, rejimle görüşme yaptıkları ve Müslümanların davasını sattıkları gerekçesiyle infaz ettiler.⁶⁸² Bunların Cezayir'de cihat adına gerçekleştirdikleri vahşet, daha sonraki yıllarda Irak ve Suriye'de IŞİD tarafından gerçekleştirilecek olan vahşetin âdeta bir provasıydı, denilebilir. O dönem Cezayir'deki karışık ortamdan istifade eden farklı güçlerin, halka yönelik akla hayale gelmeyecek zulümler ve kanlı eylemler gerçekleştirdikleri de söylenmektedir.⁶⁸³

2.2.13. Taliban Emirliği ve Cihatçı Selefler

Rus Ordusu'nun çekilmesi üzerinden çok geçmeden, Afgan cihat grupları kendi aralarında çatışmaya başladılar. Bu çatışmalar uzayıp gidince, daha çok medrese talebelerinden oluşan Taliban hareketi, 1993'te Kandahar'da örgütlendi ve

⁶⁷⁹ et-Tavîl, a.g.e., s. 193.

⁶⁸⁰ el-Mevla, a.g.e., s.712.

⁶⁸¹ Ebû Katâde el-Filistîni müstear ismiyle tanınan bu kişinin asıl adı, Ömer Mahmud Osman'dır. 1960 Filistin doğumlu olan el-Filistîni, üç yaşında ailesi ile beraber Ürdün'e taşınmıştır. İlkokuldan Üniversiteyi bitirinceye kadar olan eğitim sürecini Ürdün'de geçirmiştir. Yüksek lisans düzeyinde İslamî ilimleri tahsil etmiştir. 1990'lı yılların başında Afganistan'a gitmiş ancak orada fazla kalmayarak oradan İngiltere-Londra'ya geçmiştir. Londra'da kaldığı yıllarda Cezayir'de şiddet uygulayan Cihatçı Seleflerin fetva makamı gibi çalışmıştır. 2001-2013 yılları arasında Londra'da hapis yatan el-Filistîni, 2013 yılında Ürdün'e teslim edilmiştir. Cihatçı Seleflerin en etkin yazarlarından ve öncülerinden olan Filistîni'nin kitapları içerisinde en meşhur olanı *el-Cihâd ve'l-İctihâd* adlı kitabıdır. Geniş bilgi için bkz. Ahmed Abdurabbih, Muhammed Muhtâr Kandîl, a.g.e., s. 400-402.

⁶⁸² et-Tavîl, *el-Kâide ve Ehavâtuhâ*, s. 228.

⁶⁸³ el-Mevlâ, s. 712. Cezayir'deki kanlı eylemlere şahit olmuş Cezayirli bir subayın itirafları için bkz. <https://youtu.be/3oe3Q751slQ> (erişim tarihi, 29. 11. 2017)

çatışmalara katıldı. Üç yıl gibi kısa bir sürede başkent Kabil dâhil olmak üzere Afganistan'ın büyük bölümünü ele geçirdi ve 1996'da Molla Ömer liderliğinde İslamî bir emirlik kurduğunu ilan etti.⁶⁸⁴ Afganistan'daki bu yeni gelişme, ülkelerinde aradıkları ortamı bulamayan ve rejimlere karşı başlattıkları silahlı mücadelenin sonuç alamayan şiddet yanlısı Seleflerin yeniden Afganistan'a dönüşünü hızlandırdı. Özellikle Taliban'ın Afganistan'da İslam şeriatını uygulayacağını açıkça ilan etmesi, Cihatçı Selefleri ümitlendirdi. Cihatçı Selefler, Afganistan'ı İslam devleti olarak niteledi ve oraya hicretini teşvik ettiler. O yıllarda Afganistan'a dönen cihatçılar, kendilerini yeni bir savaşın içinde buldu ve bir kısmı diğer gruplara karşı Taliban'ın saflarında yer aldı.⁶⁸⁵

1990'lı yılların ikinci yarısında yeniden Afganistan'da toplanmaya başlayan şiddet yanlısı Selefler için ikinci Afganistan dönemi başlamış oldu. Bu dönemde Arapların dışında, Doğu Türkistan ve Orta Asya ülkeleri başta olmak üzere İslam Dünyası'nın değişik yerlerinden bazı Müslümanlar, -İslamî bir ortam olduğu gerekçesiyle- aileleri ile birlikte Afganistan'a yerleştiler.⁶⁸⁶ 2000'li yıllara geldiğinde başkent Kabil başta olmak üzere Afganistan'ın merkezî şehirleri olan Kandahar, Celalabat ve Host'ta dışarıdan gidenler için birçok askerî ve sivil kamp kurulmuştu. Bin Ladin de 18 Mayıs 1996'da beraberindeki cihatçılarla Sudan'dan Afganistan'a döndü.⁶⁸⁷ Bin Ladin, bu yeni dönemde Afganistan'da hâkim konumdaki Taliban lideri Molla Ömer'e biat ettiğini ilan ederek,⁶⁸⁸ çalışmalarına hız verdi ve dağılmış vaziyette olan Arap cihatçıları büyük oranda Afganistan'da toparlamayı başardı.⁶⁸⁹

Afganistan'a dönen şiddet yanlısı Selefler önceki döneme nazaran tekfir ve şiddet konusunda daha katı bir anlayışa bürünmüşlerdi. Her geçen yıl daha da sert bir tavır içerisine giriyorlardı. Bosna-Hersek ve Cezayir gibi savaş bölgelerinden dönenler ise, çok daha aşırı bir zihniyete sahiptiler.⁶⁹⁰ Bu insanlar sadece

⁶⁸⁴ el-Mevla, **a.g.e.**, s. 701.

⁶⁸⁵ el-Mevla, **a.g.e.**, s. 702.

⁶⁸⁶ el-Mevla, **a.g.e.**, s.702.

⁶⁸⁷ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.193.

⁶⁸⁸ Allûş, **a.g.e.**, s. 28; et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 31.

⁶⁸⁹ el-Mevla, **a.g.e.**, s.713.

⁶⁹⁰ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.198.

kendilerinin doğru yol üzere olduğuna inanıyor, diğer Müslümanlara üstten bakıyor ve Afganistan'da Taliban'dan bağımsız olarak hareket etmek istiyorlardı.⁶⁹¹

2.2.14. Üsame b. Ladin ve el-Kâide Örgütü

Üsame b. Ladin, 1957 yılında Riyad'da Suudi Arabistan'ın sayılı zenginlerinden Yemen asıllı Muhammed Avad b. Ladin'in -52 çocuğu içerisinde- 21. çocuğu olarak dünyaya geldi.⁶⁹² Küçüklüğünden itibaren dindar bir çevrede yetişen Bin Ladin orta, lise ve üniversite eğitimini Cidde'de tamamladı. Üniversite eğitimini Kral Abdülaziz Üniversitesi'nde Kamu Yönetimi ve İktisat alanında yaptı.⁶⁹³ Üniversite yıllarında İslamî uyanışın öncüleriyle tanıştı ve özellikle Muhammed Kutub ve Abdullah Azzam'dan etkilendi.⁶⁹⁴

Afganistan 1979'da Rus Ordusu tarafından işgal edilince, Bin Ladin Afgan halkının bütün imkânsızlıklarına rağmen Ruslara karşı verdiği direnişinden etkilendi ve Afganistan'a yönelik yardım kampanyası başlattı.⁶⁹⁵ Yaptığı yardım kampanyalarıyla dikkat çeken Bin Ladin, 1984'te Afganistan'a giden yardımları organize etmek için Abdullah Azzam ve Afgan lider Abdurresul Seyyef ile Mektebu'l-Hademât'ı (Hizmet Bürosu) kurdular. 1986'da Eymen ez-Zavâhirî ve arkadaşlarının ikna etmesiyle Azzam'dan ayrıldı. Afganistan'a giden Arap mücahitleri karşılamak için Beytü'l-Ensar adıyla bir misafirhane kurdu ve Mektebu'l-Hademât'ı bırakarak çalışmalarını Beytü'l-Ensar merkezli yürütmeye başladı.⁶⁹⁶ 1988'de kendi çevresindeki mücahitleri daha iyi organize etmek için grubunu kayıt altına aldı ve bu kayıtların tutulduğu yere merkez/üs anlamında el-Kâide adı verildi.⁶⁹⁷ İlk dönemler İhvan-ı Müslimîn ve Selefilik karışımı bir fikre

⁶⁹¹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.41.

⁶⁹² Atvan, **a.g.e.**, s 57-58; el-Âyid, **a.g.e.**, s. 80.

⁶⁹³ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 80.

⁶⁹⁴ Fuad Hüseyin, **Zerkavi El-Kaide'nin İkinci Kuşağı**, İstanbul, Küreselkitap, 2014, s. 164.

⁶⁹⁵ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 81.

⁶⁹⁶ et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 21.

⁶⁹⁷ el-Kâide ismi ilk olarak 1988'de gerçekleşen söz konusu organizasyon dolayısıyla kullanılmıştır. Ancak el-Kâide'nin örgüt olarak ortaya çıkışı ve uluslararası hüviyet kazanması, Bin Ladin'in 1996'da ABD'ye ve Batıya karşı meydan okumasıyla ve cihat ilan etmesiyle başlamıştır. Geniş bilgi için bkz. ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 167-168; Allûş, **a.g.e.**, s. 382.

sahip olan Bin Ladin, zamanla şiddet yanlısı Selefilere fikrini benimsedi ve kısa zamanda akımın öncülerinden oldu.⁶⁹⁸

Bin Ladin, Afgan cihadına verdiği malî desteğin yanı sıra, 1988'de yaptığı öncülük sayesinde Ruslar karşısında kazanılan Câmî Savaşı'ndan sonra daha çok dikkat çekmeye başladı. Bin Ladin Câmî bölgesinde yaptığı inceleme sonucu orada Ruslara karşı bir cephe açılması gerektiği kanaatine vardı. Soğuk ve rüzgârlı mevsimlerde ulaşılması zor ve yüksek tepelerle çevrili olmasına rağmen, bölge Ruslarla savaş açısından stratejik bir konuma sahipti. Bölgenin olumsuz coğrafi şartlarından dolayı kendisine yöneltilen bütün itirazlara rağmen kararından vazgeçmedi ve ciddi malî harcama yaparak önemli yerlere askerî mevziler inşa ettirdi.⁶⁹⁹ Ondaki kararlılığı gören Afgan liderler ve Abdullah Azzam da ona destek verdiler. Bu savaşta Rus Ordusu'na büyük kayıplar verdirildi ve bölgeyi terk etmesi sağlandı.⁷⁰⁰

Bin Ladin, Câmî Savaşı'ndan sonra Arap mücahitler içerisinde önemli bir konuma yükseldi. Bu savaşta başarıları onda aşırı bir öz güven oluşturdu ve İslam ümmeti için çok daha fazla şeyler yapabileceğini düşünmeye başladı.⁷⁰¹ 1989'da çok sayıda mücahidin şehit olmasına rağmen sonuç alınamayan Celalabat Savaşı'na girmesinde⁷⁰² ve yine yapılan bütün nasihatleri ve itirazları kulak ardı ederek, özelde Afganistan'ı, genelde ise İslam Dünyası'nı felakete sürükleyen 11 Eylül 2001'de ABD'ye saldırı emri vermesinde, bu öz güvenin etkili olduğu söylenmektedir.⁷⁰³ Hatta Azzam onun hakkında, "Sahip olduğu hamaset ve malî imkân, ona yapmak istediği her şeyi yapma imkânı veriyor." demiştir.⁷⁰⁴ Aşırılık ve şiddet yanlısı akım, her olayı kendi şartları içerisinde okumak ve değerlendirmek yerine, daha çok olayları birbirine kıyas etme yoluna gitmiştir. Birçok mücahidin şehadetiyle ve mağlubiyetle sonuçlanan Celalabat Savaşı'na girilmesinin asıl sebebi, bu savaşın Câmî Savaşı'na kıyas edilmesiydi. ABD'ye karşı savaş açılmasının arkasında yatan

⁶⁹⁸ es-Sûrî, **a.g.e.**, s. 710-711; el-Âyid, **a.g.e.**, s. 81.

⁶⁹⁹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 116.

⁷⁰⁰ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 116.

⁷⁰¹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 116.

⁷⁰² Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 149.

⁷⁰³ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 143.

⁷⁰⁴ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 91.

anlayış da, Ruslara karşı kazanılan savaşın, Amerikalılara karşı da kazanılabileceği kıyaslamasıydı.⁷⁰⁵

Bin Ladin, gerek Celalabat Savaşı'ndaki yenilgi ve gerekse ABD'ye düzenlenen saldırı nedeniyle bazı cihatçılar tarafından eleştirilse de, mücahitlere verdiği destekten dolayı insanlar onun samimiyetine inanmış, ona saygı duymuş ve ona karşı eleştirilerini belirli dozda tutmuşlardır.⁷⁰⁶ Arap mücahitler içerisinde gerek askerî bilgi ve savaş tecrübesi bakımından, gerekse İslamî ilimler ve fikrî derinlik açısından ondan daha donanımlı kişiler olmasına rağmen, onun mücahitlere verdiği malî katkı ve savaş ortamındaki cesareti, onu hep ön planda tutmuştur.⁷⁰⁷

Rus Ordusu'nun Afganistan'dan çekilmesinden sonra (1989) Bin Ladin, Suudi Arabistan'a döndü.⁷⁰⁸ 2 Ağustos 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali ve Suudi Arabistan'ı tehdit etmesi üzerine, Suudi Arabistanlı yetkililere Saddam'a karşı direnmek için Afganistan'da savaşmış tecrübeli mücahitlerden bir ordu kurmayı ve Saddam'a karşı savaşmayı teklif etti. Ancak bu teklif Suudlu yetkililer tarafından reddedildi ve kendisine Suudi Arabistan'dan dışarıya çıkma yasağı konuldu.⁷⁰⁹ Bin Ladin, ülke dışına çıkma yasağına rağmen Suudi Arabistan'dan çıkmayı başardı ve tekrar Afganistan'a döndü.⁷¹⁰ Afganistan'da kısa bir süre kaldıktan sonra 1991'de ailesiyle ve yakın arkadaşlarıyla birlikte Sudan'a gitti. Sudan'da inşaat ve ziraat alanında yatırımlar yaptı. Birinci Körfez Savaşı'nda (1991) ABD Ordusu'nu Arap Yarımadası'na çağıran Suudi Arabistan yönetimine sert eleştirilerde bulundu. Suudi yönetimine karşı takındığı tavrı ve 1994'te Riyad'da gerçekleşen bombalı eylemlerden sorumlu tutulmasından dolayı, 1994'te Suudi Arabistan vatandaşlığından çıkartıldı.⁷¹¹

1990'lı yılların başlarında Sudan'ın çevresinde bulunan Mısır, Libya, Cezayir ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde şiddet yanlısı akım hareketlendi ve bir takım silahlı eylemler gerçekleştirdi. Bu eylemleri Sudan'daki Bin Ladin ve beraberindeki Cihatçı

⁷⁰⁵ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 265.

⁷⁰⁶ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 149.

⁷⁰⁷ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 91.

⁷⁰⁸ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.134.

⁷⁰⁹ Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 85-86.

⁷¹⁰ Alluş, **a.g.e.**, s. 383.

⁷¹¹ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 81; Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 86.

liderlerle irtibatlandırılan uluslararası güçlerin ve civar devletlerin Sudan'a yaptığı baskılar sonucu, Bin Ladin Sudan'ı terk etmek zorunda kaldı ve yeniden -18 Mayıs 1996'da- Afganistan'a döndü.⁷¹²

1990'lı yılların sonlarına doğru Mısır başta olmak üzere Arap Dünyası'ndaki cihatçıların eylemleri bitmeye yüz tuttu. Hatta Cemaatu'l- İslamiyye başta olmak üzere bazı cihatçı gruplar, silahlı eylemler konusunda ciddi özeleştiriler yaptılar. Bu arada Ürdün, Fas, Sudan ve Malezya gibi ülkelerde İslamcılar siyasî çalışmalara ağırlık verdiler.⁷¹³ İslamcılar değişik yerlerde siyasî çalışmalara ağırlık verirken, Afganistan'da tam tersi bir rüzgâr esiyordu; şiddet yanlısı Selefilere Bin Ladin'in öncülüğünde yeniden toparlanmaya başlamış ve yakın düşman olarak tanımladıkları mevcut rejimlere karşı silahlı mücadele önceliğini terk ederek, uzak düşman olarak tanımladıkları ABD başta olmak üzere, Batılı devletlere karşı cihadı öncelemişlerdi. Çünkü Bin Ladin ve arkadaşlarına göre, İslam Dünyası'ndaki rejimleri ayakta tutan asıl güç onlardı ve öncelikle onlarla mücadele edilmeliydi.⁷¹⁴ Bin Ladin ve çevresinin hedef değişikliğine gitmelerindeki nedenlerinden biri de, ABD ve Batılı müttefiklerinin 1990'lı yılların başında fiilen Arap Yarımadası'na girmiş olmalarıydı.⁷¹⁵

Irak lideri Saddam Hüseyin'in 1990'da Kuveyt'i işgali, akabinde Suudi Arabistan'ı ve Körfez Ülkeleri'ni tehdit etmesi üzerine, Suudi Arabistan ve Körfez Ülkeleri kendilerini Saddam'dan koruması için ABD'den yardım istediler. 1991'de İslam ülkelerinin çoğunluğunun desteğini alan ABD ve müttefikleri, Arap Yarımadası'na girerek Müslümanlar için kutsal sayılan Mekke ve Medine'nin de içinde bulunduğu bölgeyi karadan, denizden ve havadan kuşattılar.⁷¹⁶ Şüphesiz bu kuşatma, bütün Müslümanlarda olduğu gibi, Bin Ladin ve çevresinde de Suudi Arabistan'a ve Körfez Ülkeleri'ne karşı ciddi bir tepkinin oluşmasına neden oldu.⁷¹⁷

Şiddet yanlısı Selefilere -diğer Müslümanlar gibi- Batılıların öncülüğünde gerçekleşen bu askerî kuşatmanın asıl amacının, İslam Dünyası'nın mukaddesatının

⁷¹² Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 193.

⁷¹³ et-Tavil, **a.g.e.**, s. 266.

⁷¹⁴ Allûş, **a.g.e.**, s. 30; et-Tavil, **a.g.e.**, s. 285.

⁷¹⁵ et-Tavil, **a.g.e.**, s. 285.

⁷¹⁶ el-Mevla, **a.g.e.**, s. 692.

⁷¹⁷ el-Mevla, **a.g.e.**, s. 692.

ve medeniyetinin Haçlılar ve Siyonistler tarafından tarumar edilmesi ve petrol başta olmak üzere bölgenin yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin kontrol altına alınması için yapıldığına inanıyorlardı. Söz konusu akımın öncülerinden Ebû Mus'ab es-Sûrî konuyla ilgili görüşünü şu şekilde dile getirmiştir: “Küfür devletlerinin (ABD ve müttefikleri) İslam Dünyası’na yerleşmesine ön ayak olan mürted yöneticiler (İslam Dünyası’ndaki yöneticileri kastediyor), bu işgal güçlerine kara, deniz ve hava sahalarını açarak onlara gayet rahat hareket edebilecekleri bir ortam hazırladılar. Bu yöneticiler gerek basın-yayın yoluyla, gerekse işgal güçleriyle yaptıkları toplantılarla bu işgali desteklediklerini açıkça ilan ettiler. Dolayısıyla söz konusu yöneticiler, kendi halklarına ve dinlerine karşı savaşıyan yenedünya düzeninin bir parçası olduklarını ve halklara ait olan kaynakları yabancılara peşkeş çekme konusundaki hainliklerini ispat etmiş oldular.”⁷¹⁸

Bir anda İslam Dünyası’nın kalbi konumundaki Arap Yarımadası’nın Batılılar tarafından kuşatılması ve üstelik bunun bazı âlimlerin fetvaları doğrultusunda yapılmış olması, şiddet yanlısı Selefî akımı hayal kırıklığına uğrattı. Akım bu durumu destekleyen yöneticilerin, cemaatlerin ve âlimlerin velâ-berâ ilkesi gereği hain ve mürted olduğunu ilan etmekle kalmayıp, bu duruma karşı susanları da kabul edilemez bir acziyet içerisinde olmakla suçlayarak, çok sert bir tavır ortaya koydu.⁷¹⁹

Gerek Batı’ya, gerekse Batı’nın Ortadoğu’daki emperyalist çıkarlarına hizmet ettiğini iddia ettikleri Suudi Arabistan’a ve destekçilerine karşı eleştirilerine Sudan’da başlayan Bin Ladin, Afganistan’a döndüğü yıl (1996), “Kâfirleri Arap Yarımadası’ndan Çıkartmak İçin Cihat İlanı” adıyla 12 sayfalık bir beyanat yayınladı. Bu beyanatla ABD ve müttefiklerine karşı açıkça savaş ilan etmiş oldu.⁷²⁰ Bin Ladin artık Afganistan’ı üs edinmiş ve çevresindeki cihatçılarla beraber yeni projesini gerçekleştirmek üzere çalışmalarını başlatmıştı. Onun ABD’yi ve Batı’yı hedef alan açıklamaları, 26 Mayıs 1998’de Afganistan’ın Host şehrinde Zevâhirî ve diğer cihatçı liderlerle, “Yahudi ve Hıristiyanlara Karşı Küresel İslamî Cihat Cephesi”ni kurduğunu ilan etmesiyle zirveye ulaştı.⁷²¹

⁷¹⁸ el-Mevla, **a.g.e.**, s. 693.

⁷¹⁹ el-Mevla, **a.g.e.**, s. 693-695.

⁷²⁰ el-Mevla, **a.g.e.**, s.704; Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 9.

⁷²¹ et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 290; el-Âyid, **a.g.e.**, s. 81.

“Yahudi ve Hıristiyanlara Karşı Küresel İslamî Cihat Cephesi” adıyla kurulan bu oluşum daha sonra Tanzîmu’l-Kâide (el-Kâide Örgütü) adıyla meşhur oldu.⁷²² Bin Ladin Yahudilere ve Hıristiyanlara karşı “Küresel Cihat” çağrısı yaptığında Mısırlılar başta olmak üzere birçok gruptan Cihatçı Selefi akım bu çağrıya cevap verdi.⁷²³ el-Kâide, herhangi bir grubun doğrudan devamı olmadığı gibi, herhangi bir cemaatten ayrılan bir gurup da değildi. Daha çok Bin Ladin’in maddî imkânları ve ortaya koyduğu proje etrafında çeşitli gruplardan şiddet yanlısı Cihatçı Selefler’in bir araya gelmesiyle oluştu.⁷²⁴ Temel ilkeler itibariyle aynı düşünceyi paylaşan Cihatçı Seleflerin kısa zamanda el-Kâide adı altında bir araya gelmeleri zor olmadı.

Bin Ladin, 1996-2001 yılları arasında cihat konusunda tecrübeli kişilerin öncülüğünde Afganistan’da bazı kamplar kurdurdu ve dünyanın değişik yerlerinden cihat için giden gönüllülerin oralarda eğitim almalarını sağladı.⁷²⁵ Bin Ladin’in niyeti, ilk merhalede Batılı işgalcilere karşı küresel boyutta bir cihat başlatarak onların İslam Dünyası’ndaki işgallerine son vermek, daha sonra ise İslam Dünyası’ndaki işbirlikçi rejimleri yıkarak bir İslam devleti kurmak ve hilafeti yeniden ihya etmektir.⁷²⁶ el-Kâide bu hedef doğrultusunda ABD’ye ve Batılı müttefiklerine yönelik birçok silahlı saldırı düzenleyerek onları askerî yönden yıpratmak istedi.⁷²⁷ Bin Ladin, yaptığı açıklamalarda ABD ve Batı’ya yönelik gerçekleştirdikleri eylemleri dinî gerekçelerle yaptıklarını vurguluyor, konuşmalarında özellikle Mekke, Medine ve Kudüs’ün işgalden kurtarılması gerektiğini devamlı gündem ederek, Müslüman halkların teveccühünü ve desteğini kazanmaya çalışıyordu.⁷²⁸

el-Kâide’nin stratejisi, eylemlerini dünyanın değişik bölgelerine yayarak savaş alanını genişletmek ve düşmanı zor durumda bırakmaktır. Eylemler bizzat el-Kaide’ye bağlı örgüt mensupları tarafından gerçekleştirildiği gibi, el-Kâide’nin anlayışını ve metodunu benimseyen başka gruplar aracılığıyla da yapılarak örgütün

⁷²² el-Âyid, **a.g.e.**, s. 81.

⁷²³ Said Ali, **Tanzîmu’l-Kâide en-Neş’e el-Halfiyye’l-Fikriyye el-İmtidâd**, Kahire, Mektebetu Medbûlî, 2008, s. 162; Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 58-59.

⁷²⁴ Said Ali, **a.g.e.**, s. 34.

⁷²⁵ Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 87.

⁷²⁶ Necati Alkan, **a.g. e.**, s. 87.

⁷²⁷ Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 88.

⁷²⁸ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 76; el-Mevla, **a.g.e.**, s.704.

gücü ispat edilmeye çalışılıyordu.⁷²⁹ Örgüt bu hedefler doğrultusunda gerek İslam Dünyası'nda, gerekse Batıda irili-ufaklı birçok eylem gerçekleştirdi.⁷³⁰ Bu eylemlerde işgalcilerin yanı sıra, birçok masum insan da öldü ya da yaralandı.⁷³¹ el-Kâide, 9 Ağustos 1998'de Kenya ve Tanzanya'da ABD büyükelçiliklerine yönelik gerçekleştirdiği bombalı saldırıyla ilk defa dünya gündemine oturdu. el-Kâide'nin bu eylemlerinden etkilenen şiddet yanlısı Selefiler, farklı yerlerde olmalarına rağmen hızlı bir şekilde onun etrafında toplandılar.⁷³²

ABD'nin Afganistan'a müdahalesinin ardında Bin Ladin, yaklaşık on yıl kaçmayı ve gizlenmeyi başardı. 2 Mayıs 2011'de Amerikan Ordusu tarafından yapılan bir kara operasyonu ile Pakistan'ın başkenti İslamabad'ın 120 kilometre uzağındaki Abu Tabat bölgesinde öldürüldüğü ve denize bırakıldığı ifade edildi.⁷³³ Bin Ladin'den sonra birinci yardımcısı Zevâhirî, el-Kâide'nin başına geçti.⁷³⁴ O dönemde el-Kâide Ortadoğu başta olmak üzere, Afrika ve Asya'nın birçok yerinde, hatta Batı'da da yaygındı.⁷³⁵

el-Kâide vb. şiddet yanlısı örgütlerdeki bütün herkesin istisnasız aşırılık ve şiddet yanlısı bir zihniyete sahip olduğu söylenemez. Ancak el-Kâide'ye mensup olanların 'çoğunluğunun' aşırılık ve şiddet yanlısı olduğu bir gerçektir. Aşırılık ve şiddet konusunda uç noktayı temsil eden İŞİD'in Irak'ta kuruluşunun akabinde, el-Kâide mensuplarının çoğunun, İŞİD'e katılmaları bunun en büyük kanıtıdır.⁷³⁶

⁷²⁹ Atvan, **a.g.e.**, s. 10-11; el-Mevla, **a.g.e.**, s.715.

⁷³⁰ Bu eylemlerin en önemlileri şunlardır: 9 Ağustos 1998'de Kenya ve Tanzanya'da ABD büyükelçiliklerine yönelik bombalı saldırı. 12 Ekim 2000'de Yemen-Aden körfezinde bulunan bir ABD savaş gemisine yönelik saldırı. 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleştirilen büyük saldırı. 12 Ekim 2002'de Endonezya'nın Bali Adası'nda gerçekleştirilen bombalı eylem. 15-20 Kasım 2003'te İstanbul'da, 11 Mart 2004'te Madrid'te ve 7 Temmuz 2005'te Londra'da gerçekleştirilen ve birçok masum insanın öldüğü ve yaralandığı kanlı eylemler. Bu eylemlerin dışında Suudi Arabistan Riyad'da ve başka yerlerde bizzat el-Kâide ile örgütsel bağı olmayan bazı şiddet yanlısı gruplar da sivillere yönelik kanlı eylemler gerçekleştirdiler. el-Kaide o dönem bu tür eylemleri yapan örgütlerin ortak adı haline gelmişti. Geniş bilgi için bkz. Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.201; Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 87.

⁷³¹ Geniş bilgi için bkz. Allûş, **a.g.e.**, s. 34-35.

⁷³² Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.13.

⁷³³ Atvan, **a.g.e.**, s. 23; Âyid, **a.g.e.**, s. 82.

⁷³⁴ Abdulbari Atvan, **ed-Devletu'l-İslamiyye el-Cuzûr et-Tevehhuş el-müstekbel**, Beyrut, Dâru's-Sâkı, 2015, s. 23.

⁷³⁵ Atvan, **a.g.e.**, s. 15.

⁷³⁶ Said Ali, **a.g.e.**, s. 40.

Şiddet yanlısı Cihatçı Selefilere, özellikle ikinci Afganistan döneminden (1996), Irak'ta IŞİD'in el-Kâide'den ayrılışını (2014) ilan edinceye kadarki süreçte, büyük oranda el-Kâide bünyesinde vücut bulmuşlardı. IŞİD'in el-Kâide'den ayrılışını ilan etmesiyle, şiddet yanlısı Selefilere büyük oranda IŞİD saflarına katıldı ve el-Kâide ciddi güç kaybına uğradı. Ancak 2018 başı itibariyle IŞİD'in dağılma sürecine girmesiyle, el-Kâide'nin yeniden toparlanmaya başladığı söylenmektedir.⁷³⁷

2.2.15. el-Kâide-Taliban İlişkileri

1990'lı yılların ikinci yarısında Afganistan'a dönen Cihatçı Selefilerle Taliban arasındaki ilişkiler genel itibariyle olumlu başladı. Diğer gruplara karşı verdiği savaşta, Şiddet yanlısı Selefilerin büyük çoğunluğu Taliban'ın yanında yer aldı. el-Kâide lideri Bin Ladin ve çevresindekiler, Taliban lideri Molla Ömer'e biat ettiklerini ilan ettiler.⁷³⁸ Ancak Bin Ladin'in Afganistan topraklarında Taliban'dan habersiz bir şekilde, ABD'ye ve Batıya karşı cihat ilan etmesi ve ikide bir medyaya onların aleyhinde demeç vermesi Taliban'ı zora soktu.⁷³⁹ Taliban yönetimi, Bin Ladin'in el-Kâide adına medyaya demeç verme faaliyetlerine kısıtlama getirmek istediye de başarılı olamadı. Bin Ladin Taliban'ın bu isteğini devamlı olarak duymazlıktan geldi.⁷⁴⁰ Bin Ladin ve el-Kâide'nin faaliyetlerinden rahatsızlık duyan Taliban yetkilileri görüşmek için Bin Ladin'i çağırdıklarında, Bin Ladin onlarla yüz yüze gelip zor durumda kalmamak için, görüşmeye kendisi gitmeyip kendi yerine Mustafa Hâmid'i gönderdi.⁷⁴¹ Taliban yetkilileri Mustafa Hâmid'den, Bin Ladin'i medyaya demeç vermektan alıkoymalarını ve Afganistan'da işler yoluna girinceye kadar kendilerine fırsat vermelerini istediler.⁷⁴²

el-Kâide liderinin Afganistan'da bağımsız bir şekilde hareket etmesi ve Taliban'ın uyarılarını dikkate almaması, ona karşı takınılması gereken tavır

⁷³⁷ <https://m.youm7.com/story/2017/12/25/%D9%85%D8%B1%D8%B5%D8%AF-> (erişim tarihi, 30. 11. 2018)

⁷³⁸ Allûş, **a.g.e.**, s. 28; et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 31.

⁷³⁹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 204.

⁷⁴⁰ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 205.

⁷⁴¹ Mustafa Hâmid hem Afganistan'a ilk gidenlerden olduğu, hem de saç-ı-sakalı ağardığı için Afganlar tarafından seviliyordu. Çünkü Afganlarda beyaz saçlılara hürmet yerleşik bir örfü. Bkz. Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 205.

⁷⁴² Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 205.

konusunda tartışmalara neden oldu. Taliban'ın bazı yetkilileri Bin Ladin'e karşı sert davranılması gerektiğini dile getirdi. Bu gelişme üzerine Taliban yönetimi Bin Ladin'le görüşmek ve soruna bir çözüm bulmak için 1996'nın Kasım'ında onu Kandahar'a, Molla Ömer'in yanına getirmek üzere bir grup silahlı adamını bir helikopterle Celalabat'a gönderdi.⁷⁴³ Celalabat'a giden silahlı grup, Bin Ladin ve adamlarına karşı sert davrandı. Bu davranış üzerine Bin Ladin'in çevresindekiler onun başına bir kötülük gelebileceği endişesiyle, Taliban nezdinde sevilen Mustafa Hâmid'in, Bin Ladin'le beraber Kandahar'a gitmesini istediler. Bu istek üzerine Mustafa Hâmid Bin Ladin'le beraber Kandahar'a gitti.⁷⁴⁴ Bin Ladin'in bağımsız hareket etme isteği ve aşırılık yanlısı Seleflerin devamlı olarak Afganların mezhep ve meşreplerini eleştirmeleri sebebiyle Afganlarda Araplara karşı önceki sevgi kalmamıştı. Hatta el-Kâide içerisindeki aşırı Seleflerin tekfirli anlayışlarından rahatsızlık duyan Taliban Hükümeti'nden bazı yetkililerin, "Bizi tekfir eden bu Vehhâbî Arapları artık Afganistan'da istemiyoruz" dedikleri nakledilir.⁷⁴⁵

Kandahar'daki görüşmede Molla Ömer, Bin Ladin'e, "Amerika aleyhinde devamlı olarak beyanat vermemesini, zira mevcut durumda Amerika'ya karşı savaşacak güçleri olmadığını" bildirmiş ve bu konuda anlayışlı olmasını kendisinden istirham etmişti.⁷⁴⁶ Ancak Bin Ladin, Celalabat'a döndükten sonra yine eski tavrını sürdürmüş, ABD ve Batı aleyhine beyanatlarına devam etmiştir.⁷⁴⁷ Bin Ladin'in bu tavrını gören çevresindeki bazı Araplar bile ona kızmış ve Bin Ladin'in Molla Ömer'e biat ettiğini, dolayısıyla yapması gerekenin Molla Ömer'e itaat etmek olduğunu ifade etmişlerdir. Mustafa Hâmid Bin Ladin'e, "Siz Molla Ömer'in yerinde olsanız, bu tür davranışlara müsaade eder misiniz?" dediğinde Bin Ladin, "Hayır, müsaade etmem" demiştir.⁷⁴⁸

Seleflerin büyük çoğunluğu, Eş'arî ve Mutasavvıf oldukları gerekçesiyle Taliban'ı ve Afgan halkını tekfir etmelerine rağmen ve el-Kâide 11 Eylül saldırısını

⁷⁴³ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 207.

⁷⁴⁴ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 207.

⁷⁴⁵ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 206.

⁷⁴⁶ et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 283-284.

⁷⁴⁷ Abdurrahman Mazhar el-Hellûş, **eş-Şeyh ve't-Tabîb Üsame b. Ladin ve Eymen ez-Zavâhirî**, Beyrut, Riyazu'r-Reyyis li'l-Kütüb ve'n-Neşr, 2011, s. 255-256.

⁷⁴⁸ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 222.

üstlenerek, Afganistan'ı savaşa sürüklediği halde, Taliban onlar hakkında olumsuz bir karar almadığı söylenmektedir. Müslüman oldukları ve Afgan-Rus savaşında kendilerine destek verdikleri gerekçesiyle Taliban onların bütün olumsuzluklarına tahammül etmiş, ABD ve müttefiklerinin Afganistan'a yönelik başlattıkları savaştan onları sorumlu tutma yoluna gitmemiştir.⁷⁴⁹ Ancak Molla Ömer ve Taliban yönetimi başlarına gelen bunca bela ve musibetin büyük oranda şiddet yanlısı Seleflerin ve Bin Ladin'in hikmetsiz davranışlarından kaynaklandığını da biliyorlardı.⁷⁵⁰

2.2.16. 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Döneminin Sonu

11 Eylül 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel ekonomik gücünü temsil eden Dünya Ticaret Merkezi (İkiz Kuleler) ve askerî komuta merkezi olan Pentagon vuruldu. Dünya Ticaret Merkezi yıkıldı ve orada bulunan çok sayıda insanın öldüğü söylendi. ABD bu eylemden el-Kâide'yi sorumlu tuttu. el-Kâide ilk günlerde bu eylemi üstlenmese de daha sonra üstlendiğini ilan etti.⁷⁵¹ Bu büyük eylem üzerine ABD 2 Ekim 2001'de Afganistan'a hava operasyonları düzenlemeye başladı ve yıllarca sürecek olan bir savaş başlamış oldu.

11 Eylül eylemini el-Kâide üstlenmiş olmakla beraber, bu eylemlere giden süreçte ABD'nin tutumu dikkat çekicidir. Şöyle ki, Bin Ladin 1996-2001 arası Amerika'ya ve Batıya açıkça meydan okumaya başladı. Bu meydan okumanın ardından ABD ve Batının Ortadoğu'daki hedeflerine yönelik birçok eylem düzenlendi.⁷⁵² Özellikle el-Kâide'nin 1998 Ağustos ayında Tanzanya ve Kenya'daki Amerikan büyükelçiliklerine yönelik düzenlediği saldırılarda 213 kişi öldü ve 4300 kişi yaralandı.⁷⁵³ Ancak ABD bütün bu saldırılara büyük çapta karşılık vermeyerek âdeta fırsat bekledi ve 11 Eylül saldırıları sonrası İslam Dünyası'nı hedef alan söylemler eşliğinde Afganistan'a hava operasyonları başlattı.

11 Eylül eylemleri öncesi Afganistan'da el-Kâide içerisinde anormal bir hareketlilik başlamış, Bin Ladin'in ABD'ye karşı tehditkâr üslûbu daha da

⁷⁴⁹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 276.

⁷⁵⁰ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 276.

⁷⁵¹ Jason Burge, **el-Kâide Terörün Gölgesinde**, (çev. Ebru Kılıç), İstanbul, Everest Yayınları, 2004. s. 30; Osman Şen, **a.g.e.**, s. 89.

⁷⁵² Bu eylemlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 116-120.

⁷⁵³ Mehmet Ali Büyükkara, **Çağdaş İslami Akımlar**, İstanbul, Klasik Yayınları, 2016, s. 73.

sertleşmişti. Bin Ladin beyanatlarıyla ve tavırlarıyla sanki Afganistan'ın lideri Molla Ömer değil de kendisiymiş gibi hareket ediyordu. Büyük bir savaşa girilecekmiş gibi el-Kâide kamplarında askerî eğitime hız verildiği, hatta o günlerde daha önce görülmedik bir şekilde intihar eylemlerine hazırlık yapıldığı söylenmektedir.⁷⁵⁴ Bin Ladin'in ABD'ye karşı eylem düşüncesinde olduğunu anlayan üst düzey bazı el-Kâidecilerin, Taliban'ın genel siyasetine aykırı olduğu, Molla Ömer'e haber verilmediği, Afganistan ve İslam Dünyası için büyük bir felakete yol açacağı düşüncesiyle bu tür bir eyleme karşı çıktıkları ifade edilmıştır.⁷⁵⁵ Hatta el-Kâide'nin o günkü Fetva Kurulu Başkanı Ebû Hafs el-Moritânî,⁷⁵⁶ itirazı dikkate alınmadığı gerekçesiyle 11 Eylül öncesi görevinden istifa etmiştir.⁷⁵⁷

Bin Ladin, planladığı bu eylemi biatlı olduğu Taliban lideri Molla Ömer'e haber vermemişti. Haber vermeme gerekçesi olarak, "Molla Ömer Afganistan'da bizim emirimizdir. Biz ise bu eylemi Afganistan dışında yapacağız" diyerek ilginç bir bahane ortaya koymuştu.⁷⁵⁸ Hâlbuki aşırı Seleflerin yoğun olduğu el-Kâide'nin gerçekleştirmeyi düşündüğü bu eylemden en büyük zararı, Afgan halkı ve Molla Ömer'in başında bulunduğu Taliban Hareketi'nin göreceği kesindi ve neticede de öyle oldu. Bu eylemin akabinde Taliban, Afganistan'daki hâkimiyetini kısa sürede kaybetti ve Afgan halkı kendisini yeniden büyük bir savaşın içinde buldu.⁷⁵⁹ 11 Eylül saldırılarının olacağından haberi olmayan Taliban yetkililerinin eylemi ve eylemin faillerini uluslararası haber kanallarından öğrendikleri söylenmektedir.⁷⁶⁰

Bin Ladin'in tasarladığı bir işi yapma hususunda ısrarcı bir karaktere sahip olduğu söylenmektedir. Bu ısrarcı tavır Bin Ladin'de aşırı olmakla beraber, şiddet yanlısı Seleflerin genel karakteristik özelliğidir.⁷⁶¹ Onlara göre tek doğru onların din anlayışı ve cihat metodudur. Dolayısıyla bu anlayışın ve metodun gereğini yerine

⁷⁵⁴ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 263-264.

⁷⁵⁵ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 264.

⁷⁵⁶ Ebu Hafs el-Moritânî, el-Kâide içerisinde Fetva Kurulu Başkanlığı'na yükselmiş olmasına rağmen, Malikî Mezhebi'ne müntesip biri olduğu için aşırılık yanlısı Cihatçı Selefler tarafından itibar görmemiştir. ABD'ye yönelik saldırılar konusundaki itirazının dikkate alınmaması üzerine Afganistan'ı terk ederek Moritanya'ya dönmüştür. Bkz. Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 221.

⁷⁵⁷ Bkz. <http://www.aljazeera.net/programs/today-interview> (erişim tarihi, 4. 12. 2018)

⁷⁵⁸ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 82.

⁷⁵⁹ Nizâl Hamâde, **Hafâyâ ve Esrâru Dâiş**, Beyrut, Besyân, 2015, s. 20.

⁷⁶⁰ Hamâde, **a.g.e.**, s. 19.

⁷⁶¹ Bu akımın karakteristik özelliği ve düşünce dünyası, tezin üçüncü bölümünün, birinci kısmında genişçe ele alınacaktır.

getirmek için ısrarcı olunmalıdır. Bin Ladin söz konusu akım içerisinde genel kabul gördüğü için verdiği kararları uygulatmış ve akım içerisinde büyük itirazlarla karşılaşmamıştır.⁷⁶² Bin Ladin sonrası merkezî el-Kâide ile ihtilafa düşen Irak el-Kâidesi mensupları, kendilerinin doğru yolda ve haklı olduklarını göstermek için Bin Ladin'i kullanmışlardır. Merkezi el-Kâide'nin Bin Ladin'den sonra değişime uğrayarak onun yolunu terk ettiklerini, onun yolunu gerçek manada kendilerinin temsil ettiklerini iddia etmişlerdir.⁷⁶³

Bin Ladin ve adamları, ABD ve müttefiklerinin Ortadoğu'daki hedeflerini vurduklarında, onların Ortadoğu'dan çekileceklerine inanıyorlardı. Bu amaç doğrultusunda 1996-2001 yılları arasında ABD ve müttefiklerine yönelik birçok eylem gerçekleştirdiler.⁷⁶⁴ Ancak bütün bu eylemlere rağmen, ABD ve müttefiklerinin Ortadoğu'daki varlığında bir değişim olmadı. Bunun üzerine Bin Ladin ve adamları, ABD ve müttefiklerini kendi sahalarına (Afganistan'a) çekip sahada vurmayı düşündüler.⁷⁶⁵ Dolayısıyla 11 Eylül saldırılarının arkasındaki asıl niyetin, ABD Ordusunu ve müttefiklerini Afganistan'da sahaya/karaya çekip onları karada vurmak olduğu söylenmektedir.⁷⁶⁶ Nitekim Bin Ladin'in, "Eğer onları karaya çekmeyi başarısak kesinlikle onları yeneriz. Çünkü bilmedikleri bir bölgede savaşın seyrini belirleyecek olan kesinlikle biz olacağız" dediği nakledilir.⁷⁶⁷ Rus Ordusu'nu Afganistan topraklarında yendiklerine göre, ABD Ordusu'nu da yenebileceklerine inanıyorlardı. Ancak Bin Ladin ve adamları ABD Ordusu'nu Rus Ordusu'na kıyas etmekle hata etmişlerdi. Çünkü ABD Ordusu Rus ordusu gibi karaya inmemiş, operasyonlarını gelişmiş silahları aracılığıyla havadan yapmıştı. Karada ise, bölgeyi iyi bilen bazı savaşçı Afgan gruplarla ittifak yaparak onları savaştırmıştı.

11 Eylül saldırıları, ABD'nin eline Müslümanların aleyhine kullanacağı önemli bir koz vermişti. 2 Ekim 2001'de Amerikan Ordusu Afganistan'a yoğun hava

⁷⁶² Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 94.

⁷⁶³ Ebu'l-Hasan el-Ezdî, **Mûcibâtu'l-İnzimâm li'd-Devleti'l-İslamiyye fi'l-Irak ve's-Şam**, Müessesetü'l-Me'sedeh el-İ'lâmiyye, 2013, s. 8.

⁷⁶⁴ Bu eylemler hakkında geniş bilgi için bkz. Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 116-120.

⁷⁶⁵ Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 163.

⁷⁶⁶ Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 163.

⁷⁶⁷ Abdulbari Atvan, **el-Kâide et-Tanzîmu's-Sırrî**, s. 217.

saldırıları düzenlemeye başladı.⁷⁶⁸ Bu saldırıların akabinde kısa sürede Taliban hükümeti düştü ve Başkent Kabil başta olmak üzere büyük şehirlerden çekilmek zorunda kaldı. Taliban'ın birçok savaşçısı hava operasyonlarında ve ABD ile ittifak yapan gruplarla girdikleri çatışmalarda öldürüldü. Afgan halkının bir kısmı yerini yurdunu terk ederek başka bölgelere göçmek zorunda kaldı.⁷⁶⁹ Aynı şekilde Cihatçı Selefiler ve Afganistan'daki diğer yabancı mücahitler de ABD'nin saldırılarından etkilendiler. Bir kısmı hava operasyonlarında ve çatışmalarda ölürken, diğer bir kısmı Afganistan'ı terk etmek zorunda kaldı.⁷⁷⁰ Bin Ladin artık saklandığı Tora Bora Dağları'ndan el-Kâide'yi yönetemez hale geldi. Geline nokta Bin Ladin el-Kâide'yi fiilen yöneten bir lider olmaktan öte, değişik bölgelerde farklı şubeleri olan silahlı bir örgütün ortak manevî lideri haline geldi.

11 Eylül eylemleri sonrası ABD'nin İslam Dünyası'na yönelik saldırıları sadece Afganistan'la sınırlı kalmadı. Irak'ın kimyasal silah edindiği ve bazı terör örgütlerini barındırdığı bahanesiyle, 20 Mart 2003'te Irak'a giren ABD, Irak'a kan, gözyaşı ve yıkımdan başka bir şey götürmedi. Aynı şekilde Suudi Arabistan ve Körfez Ülkeleri başta olmak üzere Ortadoğu'da varlığını daha çok hissettirmeye başladı.⁷⁷¹ Batıda ve İslam Dünyası'nda İslamî çalışmalar ve yardım faaliyetleri ABD ve müttefikleri tarafından yakın takibe alındı ve Müslümanlar ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Sonuçta ABD ve müttefiklerinin 11 Eylül bahanesiyle başlattıkları Ortadoğu merkezli baskı ve hegemonya gün geçtikçe arttı. Aynı zamanda el-Kâide ismi, İslamî çalışma yapanları yıprattı ve yok etmek için benzeri görülmemiş bir araca dönüştürüldü. Özellikle ABD'yi ve Batıyı eleştiren birçok Müslüman, el-Kâide ile ilişkilendirilmek suretiyle tutuklandı, işkenceye ve eziyete maruz kaldı.

⁷⁶⁸ Abdulbari Atvan, **Mâ Ba'de Bin Ladin el-Kaide el-Cîlu't-Tâli**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2013, s. 21-22.

⁷⁶⁹ Hasan İbrahim ed-Duğaym, **el-Ğuluvvu's-Siyâsî**, İstanbul, Rû'yâ li's-Sekâfeti ve'l-İlâm, 2018, s. 124.

⁷⁷⁰ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.17, 30.

⁷⁷¹ ed-Duğaym, **a.g.e.**, s. 125.

2.2.17. Afganistan Döneminin Özellikleri ve Değerlendirilmesi

Afganistan Döneminin en belirgin özelliği, tekfirci ve şiddet yanlısı Mısırlı cihatçılarla, nasları yorumlamada zâhirî ve lafızcı anlayışa sahip olan, Arap Yarımadası kökenli Selefi/Vehhâbîlerin Afganistan’da bir araya gelip kaynaşmasıyla yeni bir anlayışın/fikhın ortaya çıkmasıdır.⁷⁷² Cihatçı Selefilik adıyla kendilerini tanımlayan bu yeni anlayışın mensupları Mısır dönemine kıyasla Afganistan’da daha rahat bir ortam bulmuş, fikrî ve fikhî anlayışlarını açıkça ortaya koyan yeni eserler yazarak aşırılık ve şiddet anlayışlarını daha bir sistemleştirmişlerdir.⁷⁷³

Lafızcı ve zâhirî bakış açısına sahip olan Selefler (Vehhâbîler), Afganistan’da şiddet yanlısı cihatçılarla kaynaşınca Vehhâbîliğin kökeninde var olan şiddet, âdeta zihinlerde depreşmiş ve tarihsel arka plan yeniden nüksetmiştir. Bu kaynaşmadan sonra Muhammed b. Abdulvehhab’ın kitapları başta olmak üzere Vehhâbîlik akımı adına yazılan kitaplar yoğun bir şekilde okunmaya başlanmış ve zihinleri Vehhabilerin tarihte uyguladıkları şiddet ve katliamlarla şekillenmiştir. Hatta gerçekleştirdikleri şiddet eylemlerine Vehhâbîlerin tarihte uyguladıkları şiddet eylemlerini delil göstermeye başlamışlardır. Bu tarihten sonra akım içerisinde artık Selefilik ağır basmış ve Selefi olmayanlar akım içerisinde barınamaz hale gelmiştir.

Mısır Döneminde ‘mezhep’ ve ‘meşrep’ farklılığından dolayı diğer cemaatlerle çekişmeye girdiği pek vaki olmayan şiddet yanlıları, Afganistan’da Selefi/Vehhâbî anlayışla kaynaştıktan sonra, cihat akımını temsil etmenin yanı sıra, kendilerine İslam’ın doğru yorumunu temsil etme rolü de biçmişlerdir. Böylelikle kendileri gibi Selefi anlayışa sahip olmayan Müslümanlar cihat etseler bile, onları kendilerine karşı cephe almış saymışlardır.⁷⁷⁴ Mutasavvıf, Eş‘arî, Mâturîdî hatta Hanefî oldukları için Afgan mücahitlere karşı takındıkları olumsuz tavırdan dolayı tatsız olayların yaşandığı ve Abdullah Azzam’ın onları bu konuda defalarca ikaz ettiğini belirtmiştik. Dolayısıyla şiddet yanlısı Selefi akımın Cezayir, Irak, Suriye vb. yerlerde kendi anlayışlarını benimsemeyen Müslümanlara ve direniş gruplarına yönelik uyguladıkları şiddetin zihinsel temellerinin Afganistan’da atıldığı çoğu

⁷⁷² Ahmed Salim, **a.g.e.**, s. 102.

⁷⁷³ Seyid Saleem Şahzad, **El-Kâide ve Taliban’ın İçinde**, İstanbul, Küresel Kitap, 2014, s. 208.

⁷⁷⁴ Şahzad, **a.g.e.**, s. 192.

araştırmacının ortak kanaatidir.⁷⁷⁵ Irak'ta işgale karşı direnen çeşitli direniş gruplarını kendi anlayışlarını benimsemedikleri gerekçesiyle tasfiye etme yoluna giden Ebû Mus'ab ez-Zerkâvî ve arkadaşlarının aşırılık ve şiddet yönünde aldığı fikrî ve fikhî alt yapı Afganistan döneminde oluşan zihniyete dayanmaktadır.

Cihatçı Selefilğin teorisyenlerinden Ebû Katâde el-Filistînî Afganistan döneminde yazdığı (1999) *el-Cihâd ve'l-İctihâd* adlı kitabında İslam tarihinde uygulanan boyun vurma cezalarından söz ettikten hemen sonra, İhvan-ı Müslimîn'in adını açıkça anarak, cemaati âdeta bu tür eylemler için hedef tahtasına oturtmuştur.⁷⁷⁶ Irak ve Suriye'de basın yayın aracılığıyla bütün dünyanın şahit olduğu boğazlama eylemlerini gerçekleştiren kişiler zihinsel alt yapılarını büyük oranda el-Filistînî vb. şiddet yanlısı yazarların Afganistan döneminde yazdıkları kitaplarından aldıkları söylenebilir.

Afganistan öncesi Mısır, Libya, Suriye ve birçok İslam ülkesinde rejimlere karşı silahlı mücadele veren cihatçılar, Afganistan'da bir araya gelerek bilgi, birikim ve tecrübelerini paylaştılar ve oradaki serbest ortamdan istifade ederek bir cihat ordusu kurma hayaline kapıldılar. Abdülkadir b. Abdülaziz'in Afganistan'da yazdığı *el-Umde* adlı kitap düşünülen cihat ordusunun nasıl oluşturulacağını anlatmaktadır. Daha o dönemde İslam Dünyası başta olmak üzere, bütün dünyayı düzene sokacak ordunun kendileri olduğu vehmiyle diğer cemaatlere üstten bakan ve onları yok sayan bir tavır içerisine girmişlerdir.

Akımın mensupları Afganistan döneminde toplumu tümünden dışlayıcı bir tavır içerisine girdiler.⁷⁷⁷ Hâlbuki bunlar Mısır döneminde -Tekfir ve Hicret Cemaati hariç- genel olarak toplumu dışlayıcı eylem ve söylemlerden uzak durmuş, mümkün merteye halkı yanlarına çekmeye çalışmışlardı. Hatta Halit İslambûlî vb. birçok subayı bile kendi yanlarına çekmeyi başarmışlardı. Afganistan'da artan sertlik ve aşırılıktan olacak ki, o ortamda yetişenler ilerleyen yıllarda -Mısır döneminde olduğu gibi- fikirlerini ve anlayışlarını gözden geçirme arayışına girdiklerine pek rastlanmamıştır.

⁷⁷⁵ Geniş bilgi için bkz. Mustafa Hamit, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 277.

⁷⁷⁶ Ebû Katâde el-Filistînî, **el-Cihâd ve'l-İctihâd**, Beyrut, Dâru'l-Beyârik, 1999, s. 295, 298.

⁷⁷⁷ Said Ali, **a.g.e.**, s. 57.

Afganistan döneminin özelliklerinden biri de Mısır döneminde ‘yakın düşman’ olarak tanımlanan yerli rejimlere yönelik silahlı mücadele terk edilerek, ‘uzak düşman’ olarak tanımlanan ABD ve Batı’ya karşı mücadeleye öncelik verilmesidir. Özellikle ikinci Afganistan döneminde Bin Ladin’in öncülüğünde yeniden toparlanan Cihatçı Selefler, İslam Dünyası’ndaki mevcut rejimlere karşı mücadele önceliğini terk ederek, uzak düşman olarak tanımladıkları ABD ve Batılı devletlere karşı mücadeleyi öncelmişlerdir.⁷⁷⁸

Arap Yarımadası kökenli Vehhâbî/Selefî zihniyet, bu akımı Afganistan döneminde hem maddî, hem de fkrî açıdan ciddi manada etkisi altına almıştır. Bu etkileşim sonucu akım kendisini es-Selefiyyetu’l-Cihâdiyye (Cihadçı Selefilik) ya da el-Cihâdu’l-Âlemî (Küresel Cihat) adıyla tanıtır olmuştur. Ancak bu akım hakkında araştırma yapan çoğu araştırmacı, bunları tekfir ve şiddet içerikli görüşlerinden dolayı kadim Hâricîler’e benzetmiştir.⁷⁷⁹

2.3. IRAK VE SURIYE DÖNEMİ

Irak ve Suriye dönemi, 2 Ekim 2001’de Amerika Birleşik Devletleri’nin Afganistan’a hava operasyonu başlatmasıyla dağılan şiddet yanlısı Selefî akımın Afganistan’ı terk ederek, 2003 yılında büyük oranda Irak’ta toplanmaya başlamasıyla başlamıştır. “Irak ve Suriye Dönemi” üst başlığı altında, bu akımın aşırılık ve şiddet anlayışının Mısır ve Afganistan dönemlerine kıyasla Irak ve Suriye döneminde nasıl bir değişim ve sertleşme gösterdiğini ortaya koymaya çalışacağız. Bu dönemde söz konusu akım, İslam Dünyası’nın başka bölgelerinde de varlık göstermesine rağmen en yoğun olduğu yer Irak ve Suriye olmuştur. Dolayısıyla günümüzdeki şiddet yanlısı Selefî akım açısından Mısır birinci dönemin, Afganistan ikinci dönemin, Irak ve Suriye ise, üçüncü dönemin merkezi konumundadır.

2.3.1. Cihatçı Selefî Akım’ın Irak’ta Toplanması

11 Eylül saldırılarının akabinde ABD’nin Afganistan’a hava operasyonları düzenlemeye başlamaları üzerine, Afganistan’da toplanmış olan mezkûr akım

⁷⁷⁸ Allûş, **a.g.e.**, s. 30; et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 285.

⁷⁷⁹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 299.

dağılma sürecine girdi. Akımın bazı komutanları ve mensupları Amerikan bombardımanında ölümlerine uğradılar, bazıları da esir düştü. Üsame b. Ladin, Eymen ez-Zevâhirî ve akımın bazı adamları Afganistan ve Pakistan'ın çeşitli yerlerinde saklanırken, diğer bazıları da gruplar halinde Afganistan'ı terk ederek başka yerlere gittiler. Böylece akımın Afganistan dönemi sona ermiş oldu.⁷⁸⁰

Afganistan'dan çıkan gruplardan biri, Ürdün asıllı Ebû Mus'ab ez-Zerkâvî grubuydu. Bu grup Zerkâvî öncülüğünde, Kasım 2001'de İran üzerinden Kuzey Irak'a giriş yaptı.⁷⁸¹ Zerkâvî grubuyla Kuzey Irak'a giriş yaptığı günlerde, ABD Irak'a saldırmak için hazırlık yapıyordu. Zerkâvî Amerika'nın saldırısının ardından Irak'ın çatışma sahasına dönüşeceğini düşünerek hazırlık yapmaya başladı. Kuzey Irak'taki Ensârü'l-İslam⁷⁸² grubuyla beraber bir askerî eğitim kampı kurarak adamlarını eğitmeye başladı.⁷⁸³ 2003 yılının başlarında Zerkâvî adamlarıyla beraber Kuzey Irak'tan Güneye doğru inerek, Irak'ın büyük kentlerinden el-Enbar'ın Batı yakasına yerleşti.⁷⁸⁴

Molla Ömer öncülüğündeki Taliban ve Bin Ladin öncülüğündeki el-Kâide'nin Afganistan'daki görkemli günlerinde (1996-2001) Zerkâvî dikkat çekmemiş ve kendisine ABD'ye ve Batı'ya tehdit oluşturan bir kişi gözüyle bakılmamıştı.⁷⁸⁵ Irak'ta da ilk iki yıl fazla dikkat çekmeyen Zerkâvî, ABD'ye karşı savaş hazırlıklarını rahat bir şekilde sürdürmüştü. Irak'ta et-Tevhid ve'l-Cihâd (Tevhit ve Cihat Örgütü) olarak adlandırdığı grubunun ana iskeletini daha çok Irak dışından olan (Suriye, Filistin, Ürdün vb. yerlerden) cihatçılardan oluşturmuş ve geçmiş tecrübesine dayanarak Irak'ta güçlü bir örgütsel yapı kurmuştu.⁷⁸⁶

20 Mart 2003'te ABD müttefikleriyle beraber Irak'a saldırdı. Bu saldırıdan kısa zaman sonra, Saddam'a bağlı olan Irak Ordusu dağıldı ve ABD Irak'ı işgal

⁷⁸⁰ Abdulbari Atvan, **Mâ Ba'de Bin Ladin el-Kâide el-Cîlu't-Tâîf**, s. 16; Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 166.

⁷⁸¹ Hamâde, **a.g.e.**, s. 27; Abdulbari Atvan, **ed-Devletül-İslamiyye el-Cuzûr et-Tevehhuş el-müstekbel**, s. 95.

⁷⁸² Ensaru'l-İslam örgütü, 2001 yılının Eylül ayında Kuzey Irak'ta Molla Fatih Kirikar tarafından kurulmuş olup, düşünce yapısı ve cihat anlayışıyla el-Kâide'ye yakın Cihatçı Selefi bir örgüttür. Bkz. Atvan, **a.g.e.**, s. 93.

⁷⁸³ Allûş, **a.g.e.**, s. 143; Atvan, **a.g.e.**, s. 93.

⁷⁸⁴ Fuad Hüseyin, **Zerkavi el-Kâide'nin İkinci Kuşağı**, İstanbul, Küresel Yayınları, 2014, s. 27-28.

⁷⁸⁵ Allûş, **a.g.e.**, s. 143; Hüseyin Fuad, **a.g.e.**, s. 27.

⁷⁸⁶ Hasan Ebû Heniyye, Muhammed Ebû Rumman, **Tanzîmu'd-Devleti'l-İslamiyye**, Amman, Friedrich Ebert, 2. bs, 2015, s. 34; Atvan, **a.g.e.**, s. 95-96.

ettiğini ilan etti. ABD'nin Irak'ı işgali akabinde, Sünnîler ülke yönetiminden el çektilirirken Iraklı Şîiler -ABD'nin öncülüğünde- ülke yönetiminde aktif rol almaya başladılar. Aynı zamanda İran çeşitli vesilelerle Irak'taki varlığını hissettirir oldu.⁷⁸⁷ Gerek işgalden, gerekse ülke yönetiminde meydana gelen değişimden rahatsızlık duyan Sünnîler, çeşitli gruplar oluşturarak işgalcilere karşı direnişe başladılar.⁷⁸⁸ Irak Sünnîlerinin başını çektiği direniş grupları içerisinde, Zerkâvî öncülüğündeki şiddet yanlısı Selefî çizgideki Tevhit ve Cihat grubu da vardı.⁷⁸⁹ Zerkâvî'nin Irak'taki grubu sayesinde el-Kâide, Afganistan'da elde edemediği fırsatı Irak'ta elde etmiş, işgalci Amerikan Ordusu'nu sahada vurmaya başlamıştı.⁷⁹⁰ Ancak ilk zamanlar işgalcileri hedef olan bu grup, zamanla Şîileri, daha sonra ise kendi anlayışlarını benimsemeyen ve kendilerini desteklemeyen Sünnîleri hedef alarak çatışma sahasını genişletti.⁷⁹¹

2004'ün başlarında Irak'ta işgalcilere karşı direniş şiddetlenmiş, tecrübeli cihatçılara ve malî desteğe ihtiyaç artmıştı. Daha önce (Afganistan'da) Üsame b. Ladin'e biat etmemiş olan Zerkâvî, aralarındaki görüş ayrılıklarına rağmen,⁷⁹² Irak'ta karşılaştığı sorunların çözümüne yardımcı olacağı düşüncesiyle Bin Ladin'e biat etmeye karar verdi.⁷⁹³ Zerkâvî bu biat sayesinde hem Afganistan döneminde el-Kâide içerisinde yetişen ve farklı bölgelere dağılmış olan tecrübeli cihatçıları Irak'ta toplamayı başaracak, hem de ABD ve Batılılara karşı savaş konusunda marka haline gelmiş olan el-Kâide'nin adını kullanarak İslam Dünyası'ndan malî destek bulacaktı. Öte yandan Bin Ladin'in Ebû Ömer el-Bağdâdî öncülüğünde el-Kâide adına Irak'ta oluşturmayı düşündüğü oluşumun da önüne geçmiş olacaktı.⁷⁹⁴ Yakın arkadaşlarının onayını aldıktan sonra Bin Ladin'le iletişime geçen Zerkâvî, 8 Ekim 2004'te Bin

⁷⁸⁷ Ebû Heniyye, Ebû Rummân, **a.g.e.**, s. 22; Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s.33.

⁷⁸⁸ Necati Alkan, **a.g.e.**,s. 164.

⁷⁸⁹ Atvan, **a.g.e.**, s. 96; Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 165.

⁷⁹⁰ Atvan, **Mâ Ba'de Bin Ladin el-Kaide el-Cilu't-Tâlî**, s. 277.

⁷⁹¹ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 36; Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s.37.

⁷⁹² En önemli görüş ayrılığı, Üsame b. Ladin'in başında olduğu merkezî el-Kâide, uzak düşman olarak tanımladığı işgalci ABD ve müttefikleriyle savaşa yoğunlaşılması gerektiğini vurgularken, Zerkâvî, Batılı işgalcilerle beraber bütün Şîileri ve kendisini desteklemeyen Sünnîleri de karşısına alarak çatışma sahasını genişletmesiydi. Geniş bilgi için bkz. Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 35, dipnot 18.

⁷⁹³ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 35; Allûş, **a.g.e.**, s. 143.

⁷⁹⁴ Zerkâvî henüz Bin Ladin'e biat etmediği için, Bin Ladin bizzat el-Kâide adına Ebû Ömer el-Bağdâdî liderliğinde Irak'ta bir grup kurmayı düşünüyordu. Allûş, **a.g.e.**, s. 143; Atvan, **a.g.e.**, s. 98.

Ladin'e biat ettiğini açıkladı⁷⁹⁵ ve grubunun adını Tanzîmu'l-Kâide fî Bilâdi'r-Râfideyn⁷⁹⁶ (Fırat ve Dicle Bölgesi el-Kâidesi/İrak el-Kâidesi) olarak değiştirdi.⁷⁹⁷ Merkezî el-Kâide'nin ciddi manada zayıfladığı o dönemde, Zerkâvî bütün dünyada el-Kâide'nin en güçlü kolunu temsil eden lider olarak tanınmaya başladı.⁷⁹⁸

Zerkâvî Bin Ladin ve merkezî el-Kâide'nin desteğini aldıktan sonra, Afganistan başta olmak üzere Çeçenistan, Bosna Hersek ve Keşmir gibi cihat bölgelerinde savaşmış deneyimli cihatçılarla irtibat kurdu ve önemli bir kısmını Irak'a çekmeyi başardı.⁷⁹⁹ Ayrıca Batılı işgalcilerin yanı sıra, Şiîleri hedef alması, Irak'ta Şiîler tarafından dışlanan Sünnî aşiretlerden ve İran korkusu yaşayan bazı Arap ülkelerinden de destek bulmasına yardımcı oldu.⁸⁰⁰ Bu destek sayesinde Zerkâvî kısa sürede ciddi bir güce ulaştı.⁸⁰¹ 2004 yılının sonlarına gelindiğinde, Zerkâvî'nin grubu el-Kâide'yi temsil eden en güçlü yapı haline geldi ve artık şiddet yanlısı Selefi akımın adamları büyük oranda Irak'ta toplanmış oldu.⁸⁰²

2.3.2. Cihatçı Selefi Akım'ın Irak'taki Diğer Direniş Gruplarına Bakışı

İrak işgalinden yaklaşık beş ay sonra, Sünnî direniş grupları "Ceyşu Ensâri's-Sünne (Sünneti Savunanlar Ordusu)" adı altında bir araya geldiler. Ancak Zerkâvî ve grubu kendilerine özgü aşırı ve sert yaklaşımları nedeniyle bu oluşumda yer almadı. Hâlbuki gaye ve hedef konusunda aralarında fark yoktu, hepsinin hedefi işgalcileri Irak'tan çıkartıp İslamî bir devlet kurmaktı.⁸⁰³ Bu oluşuma katılmayan Zerkâvî, daha sonra sertlik ve aşırılıkta kendisine yakın gördüğü Selefi gruplarla bir araya geldi ve

⁷⁹⁵ Ahmad Abdurabbih, Muhammed Muhtar Kandîl, **a.g.e.**, s. 384; Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 35.

⁷⁹⁶ "Biladu'r-Rafideyn"den maksat, Dicle ve Fırat nehirlerinin bulunduğu Irak bölgesidir. Bkz. Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 166.

⁷⁹⁷ Allûş, **a.g.e.**, s. 143.

⁷⁹⁸ Hamâde, **a.g.e.**, s. 23.

⁷⁹⁹ Atvan, **a.g.e.**, s. 99; Allûş, **a.g.e.**, s. 144.

⁸⁰⁰ Atvan, **a.g.e.**, s. 99. Irak işgali akabinde Şiîlerin Sünnîlere dönük saldırgan tutumu ve devleti ele geçirme çabaları civar Arap ülkelerini rahatsız etmişti. Bu rahatsızlığı fırsat bilen Zerkâvî, bazı Arap ülkelerinden destek almış ve Şiîlere yönelik kanlı eylemler düzenlemiştir. Geniş bilgi için bkz. Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 34-35.

⁸⁰¹ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 31; Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 165.

⁸⁰² Atvan, **Mâ Ba'de Bin Ladin el-Kaide el-Cilu't-Tâli**, s. 16; Necati Alkan, **a.g.e.**, s. 166.

⁸⁰³ Atvan, **a.g.e.**, s. 98.

2005 Aralık ayında “Meclisu Şûra’l-Mücahidîn’i (Mücahitlerin Şûrâ Meclisi)” kurduklarını ilan etti.⁸⁰⁴ Bu gelişme sonrası Sünnî direniş cephesinde iki başlılık başlamış oldu. Aşırılık ve şiddet yanlılarını bünyesinde toplayan Meclisu Şûra’l-Mücahidîn daha sonra ilan edilecek olan “Devletü’l-İrak ve’ş-Şam’ın (İrak Şam İslam Devleti)” ilk nüvesini oluşturmuştu.

Meclisu Şûra’l-Mücahidîn adıyla bir araya gelen gruplar şu hedefleri gerçekleştirmeyi amaçladıklarını ilan ettiler.⁸⁰⁵

a. Müslümanların birlik ve beraberlik içerisinde olmalarını emreden,⁸⁰⁶ ihtilafa ve ayrılığa düşmelerini yasaklayan ayetlerin⁸⁰⁷ gereği olarak, işgalci kafirlere (Amerikalılar ve müttelikleri) ve onlara yardım eden mürtedlere (Şiîler ve işgalcilerle herhangi bir şekilde irtibat kuran Sünnîler) karşı cihat eden grupları bir araya getirip, tek yönetim altında toplamak ve kâfirlere ve mürtedlere karşı daha etkin bir şekilde mücadele vermektir.⁸⁰⁸

b. Kafirlere ve destekçilerine karşı savaş konusunda Kur’an’ın ortaya koyduğu, “*Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın*”⁸⁰⁹ emri gereği, fitne ortadan kalkıp zafer gerçekleşinceye kadar silahın asla bırakılmayacağı ve savaşa devam edileceği gerçeğinin İslam’ın bir emri olduğunu hep birlikte bütün dünyaya duyurmaktır.⁸¹⁰

c. Küfür ve batıl uğruna bir araya gelip Müslümanlara karşı savaşanlar olduğu gibi, Allah’ın dinini yüceltmek ve küfrü yok etmek için bir araya gelen mücahitlerin de olduğunu insanlara göstermek ve hakkı müdafaa eden bu mücahitlerin saldırgan kafirlerin ve laiklerin kökünü kazıyıncaya kadar bu mücadeleye devam edeceğini bütün dünyaya duyurmaktır.⁸¹¹ Aynı zamanda bu oluşumun hedefi, kapılarını Allah

⁸⁰⁴ Atvan, **a.g.e.**, s. 278; Ahmad Abdurabbih, Muhammed Muhtar Kandil, **a.g.e.**, s. 384.

⁸⁰⁵ Allûş, **a.g.e.**, s. 144.

⁸⁰⁶ Al-i İmran, 3/103.

⁸⁰⁷ Enfâl, 8/46.

⁸⁰⁸ Allûş, **a.g.e.**, s. 144.

⁸⁰⁹ Enfâl, 8/39.

⁸¹⁰ Allûş, **a.g.e.**, s. 144.

⁸¹¹ Allûş, **a.g.e.**, s. 144-145.

yolunda savaşmak isteyen bütün mücahitlere açarak, dileyenlerin bu çatı altında cihat etmesini sağlamaktır.⁸¹²

Meclisu Şûra'l-Mücahidîn tarafından açıklanan bu maddelerin asıl amacının, işgalcilere ve Irak'ın kapılarını onlara açan işbirlikçilere karşı verilecek mücadelede izlenecek metodun ortaya konulması gibi görünse de, hakikat hiç te öyle değildir. Çünkü açıklanan maddeler ve hedefler içerisinde Meclisu Şûra'l-Mücahidîn'e katılmayan bütün direniş gruplarına ve cemaatlere yönelik açık tehditler bulunmaktadır. Şöyle ki, söz konusu maddelerde mevcut işgali sonlandırmak için yola çıkmış olan bütün mücahitlerin bu oluşum altında toplandığı ifade edilerek, bu oluşuma katılmayan gruplara artık müsamaha gösterilmeyeceği mesajı verilmîşti. İlerleyen günlerde kendilerine katılmayan direniş gruplarına, aşiretlere, cemaatlere ve âlimlere karşı takındıkları olumsuz tavır ve onları tasfiye yoluna gitmeleri⁸¹³ Zerkâvî ve taraftarlarının gerçek niyetlerini ortaya koymuştu.

Irak direnişinin ilk yıllarında işgalcilere karşı düzenlenen eylemlerin çoğu, Iraklı direniş grupları tarafından gerçekleştiriliyordu. Ancak Ürdün asıllı Zerkâvî rehinelere kafalarını kameralar önünde kesme gibi bazı vahşi eylemlere imza atarak hızlı bir şekilde ön plana çıktı.⁸¹⁴ Iraklı direniş gruplarının bazıları Zerkâvî ile ittifak yaparken, diğer bazıları Zerkâvî'nin aşırı fikirlerini, hikmetsiz ve vahşi uygulamalarını ve kendine katılmayan direniş gruplarını yok sayan tavrını benimsemedikleri için ondan uzak durdular. Hatta Irak kökenli bazı gruplar, direnişin kontrolden çıkıp istenmeyen bir mecraya doğru sürükleneceği endişesiyle, Zerkâvî'ye karşı açıkça tavır aldılar ve onun grubuyla çatıştılar.⁸¹⁵ Zerkâvî aşırı ve sert söylemlerinin yanı sıra, Iraklı Sünnî aşiretlerin örf ve âdetlerini dikkate almayarak, direnişin toplumsal desteğine zarar verdi.⁸¹⁶ Merkezî el-Kâide'ye kıyasla daha aşırı olan ve akım içerisinde daha önce görülmemiş şekilde kanlı eylemlere imza atan Zerkâvî'ye merkezî el-Kâide'den de itiraz geldi.⁸¹⁷

⁸¹² Allûş, **a.g.e.**, s. 144-145.

⁸¹³ Atvan, **a.g.e.**, s. 99.

⁸¹⁴ Hamâde, **a.g.e.**, s. 35.

⁸¹⁵ Atvan, **a.g.e.**, s. 277.

⁸¹⁶ Atvan, **a.g.e.**, s. 277.

⁸¹⁷ Atvan, **a.g.e.**, s. 278.

Zerkâvî'nin gidişatının çok sert olduğunu ve zamanla Irak'taki direnişe zarar vereceğini düşünen Bin Ladin, Zevâhirî ve el-Kâide'nin tecrübeli liderleri, hedefe ulaşmak için savaşta öncelikle işgalcilerin ve dış düşmanın hedef alınması gerektiği konusunda Zerkâvî'yi uyardılar.⁸¹⁸ Çünkü onlara göre, Müslüman halkların desteğini almak ve onları ayaklandırmak, işgalcilere karşı mücadele vermekle' ancak mümkün olabilirdi.⁸¹⁹ Zevâhirî, Zerkâvî'ye yazdığı mektupta, hiçbir ayırım gözetilmeden Şiîlerin hepsinin hedef alınarak, camilerine dahi bombalı saldırılar düzenlenmesi ve kameralar önünde insanların boğazlarının kesilmesinin hem doğru olmadığını, hem de halkın nefretini çekerek kendilerinden uzaklaştıracağını belirtti.⁸²⁰ Zevâhirî mektubunda devamla, etrafındaki hamaset sahibi bazı gençlerin kendisini, "Kafa koparanların şeyhi/lideri" şeklinde vasıflandırarak yüceltmelerinin kendisini aldatmaması gerektiğini, zira bu gençlerin bu vahşi tutumları, cihat yolunu tercih edenlerin çoğunluğunun görüşü olmadığını ifade etti.⁸²¹ Zevâhirî, halka dayanmayan hareketlerin başarılı olamayacağı ve ömrünün kısa olacağı konusunda Taliban yönetimini Zerkâvî'ye örnek gösterdi. Tabanı daha çok medrese talebelerine ve Kandaharlılara⁸²² dayandığından, Taliban yönetimi düşerken Afgan halkının çoğundan ciddi bir destek görmediğini nakletti.⁸²³ Zerkâvî ve çevresindeki aşırı Selefi akım, bu süreçte bütün bu nasihatleri kulak ardı etti ve kendi anlayışlarının kesin doğru olduğu inancıyla hareket ederek işgalciler ve Şiîlerin yanı sıra, kendi anlayışlarını benimsemeyen Sünnîleri de hedef alarak, Sünnî cepheyi parçaladı ve âdeta kendi sonlarını kendi elleriyle hazırladılar. Ancak o dönem Irak el-Kâidesi, merkezî el-Kâide'nin -işgalcileri vurma konusunda- tek ümidi olduğu için, merkezî el-Kâide tarafından yapılan bütün nasihatlerin ve uyarıların gizli olarak yapıldığı söylenmektedir.⁸²⁴

Iraklı direniş gruplarının hoşnutsuzluğu ve engelleme girişimlerine rağmen, sanki gizli bir elin desteğiyle Zerkâvî grubu her geçen gün güçlendi ve 2006'nın

⁸¹⁸ Atvan, **a.g.e.**,s. 278.

⁸¹⁹ Atvan,**a.g.e.**,s. 278.

⁸²⁰ Hamâde, **a.g.e.**, s. 52. Bin Ladin ve Zevâhirî gibi merkezî el-Kâide liderlerinin Şiîleri ve İran'ı karşılarına almak istememelerinin sebeplerinden biri, İran'ın el-Kâide'nin Ortadoğu'ya geçiş güzergahı üzerinde olmasındandır. Geniş bilgi için bkz. Hamâde, **a.g.e.**, s. 53.

⁸²¹ Hamâde, **a.g.e.**, s. 54.

⁸²² Afganistan'da büyük bir şehir.

⁸²³ Hamâde, **a.g.e.**, s. 55.

⁸²⁴ Atvan,**a.g.e.**,s. 278.

başlarında Meclisu Şûra'l-Mücahidîn'e altı direniş grubu daha katıldı.⁸²⁵ Bir kısım Sünnî aşiretlerin de desteğini alan Zerkâvî, nüfuzunun arttığını görünce Irak'ta Sünnîlerin yoğunlukta olduğu el-Enbâr merkezli bir İslamî emirlik ilan etmeyi gündeme getirdi,⁸²⁶ ancak bu amacını gerçekleştiremedi. Çünkü Zerkâvî -bu düşüncesi üzerinden çok geçmeden-, 7 Haziran 2006'da işgal kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen bir hava saldırısında öldürüldü.⁸²⁷ Onun ardından Irak el-Kâidesi'nin başına Mısır kökenli Ebû Hamza el-Muhacir (Abdulmun'im Bedevî) geçmişse de bu şahıs pek kabul görmemiş ve kısa zaman sonra Bin Ladin'in de onayıyla Irak kökenli Ebû Ömer el-Bağdâdî genel emirliğe, Ebû Hamza el-Muhacir ise, askerî kanat sorumluluğuna (Ebû Ömer el-Bağdâdî'nin birinci yardımcılığına) getirilmiştir.⁸²⁸

2.3.3. Ebû Mus'ab ez-Zerkâvî'nin Karakteristik Yapısı ve Cihat Anlayışı

Ebû Mus'ab ez-Zerkâvî'nin asıl adı, Ahmed Fudayl el-Halâyile'dir.⁸²⁹ 1966'da Ürdün'ün Zerkâ kentinde doğmuş olup, Ürdün Çölü'nü vatan edinmiş olan bedevî tabiatlı Beni Hasan Kabilesi'nin Halâyile Aşireti'ne mensuptur.⁸³⁰ Lise son sınıfta okulu bırakan Zerkâvî, kısa bir müddet Zerkâ Belediyesi'nde işçi olarak çalıştıktan sonra 1984'te askere gitti.⁸³¹ Askerlik sonrası cihat ve şehadet söylemlerinin yoğun olduğu bir ortama girdi. O dönem Arap ülkelerinde Afgan-Rus savaşı dolayısıyla Afganistan için yardımlar toplanıyor ve gençler kutlamalar eşliğinde Afganistan'a cihada uğurlanıyordu.⁸³²

Zerkâvî 1989'da Pakistan-Peşaver üzerinden Afganistan'a geçti. Ancak o Afganistan'a vardığında Rus Ordusu Afganistan'dan çekilmişti. Dolayısıyla savaşa

⁸²⁵ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 44.

⁸²⁶ Neclâ Mekâvî, Muhammed Mahmud es-Seyyid, Heysem Semîr, **Tamzîmu'd-Devle, Dirase Tahlîliyye fî Binyeti'l-Hitâb**, Beyrut, Merkezi Sinâti'l-Fikr li'd-Dirâsâti ve'l-Buhûs, 2016; Atvan, **a.g.e.**, s. 100.

⁸²⁷ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 45. Zerkâvî Irak'taki mücadelesinde ilk günden itibaren işi sıkı tutmasına rağmen, erken denilebilecek dönemde örgüt içerisine çeşitli istihbarat örgütlerinden sızmalar olduğu ve yerinin ihbar edilmesi sonucu öldürüldüğü söylenmektedir. Bkz. Allûş, **a.g.e.**, s. 143-144.

⁸²⁸ et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 365.

⁸²⁹ Kandîl, **a.g.e.**, s. 383.

⁸³⁰ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 10; Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 235.

⁸³¹ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 235.

⁸³² Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s.12-13.

katılmadı.⁸³³ Afganistan’da o dönem Araplar içerisinde yoğun faaliyet gösteren şiddet yanlısı Cihatçı Selefilere tanıştı ve onların eğitim kamplarında askerî ve fikrî eğitim aldı.⁸³⁴ Aşırı Selefi düşüncesinin oluşmasında kendisinden hayli etkilendiği Ürdünlü hemşerisi Ebû Muhammed el-Makdîsî ile ilk tanışıklığı 1989’da Peşaver’de gerçekleşti. Bu tanışıklığın ardından Makdîsî ile Ürdün’de Selefi ve cihatçı düşünce doğrultusunda bir cemaat kurmak üzere anlaştılar ve 1993’de Ürdün’e dönerek Cemaatu’t-Tevhît (Tevhit Cemaati) adıyla bir cemaat kurdular.⁸³⁵

Ürdün’de hem Selefilik, hem de cihatçılık anlayışını yayma yolunda çalışmalarını sürdüren Zerkâvî ve Makdîsî, 29 Mart 1994 yılında tutuklandılar ve yaklaşık beşer yıl hapis yattılar.⁸³⁶ Zerkâvî’nin aşırılık ve şiddet içerikli görüşlerinin temeli büyük oranda Makdîsî’nin öğretileri doğrultusunda cezaevi ortamında oluştu.⁸³⁷ Ancak Zerkâvî daha sonraki yıllarda Makdîsî’yi de beğenmeyen daha şedit ve aşırı bir yapıya büründü.⁸³⁸ Otoriter yapısı nedeniyle cezaevindeki arkadaşları tarafından koğu başkanı seçilen Zerkâvî, insanları etkileme ve örgütleme konusundaki başarısıyla gerek cezaevinde, gerekse cezaevi dışında yüzlerce sabıkalı genci kendi örgütüne katmayı başardı. Bu gençlerin çoğu daha sonra Afganistan ve Irak’taki çatışmalarda öldü.⁸³⁹

Zerkâvî ile Makdîsî 1999’da kraliyet affıyla hapisten çıktılar. Zerkâvî tekrar Afganistan’a giderken, Makdîsî Ürdün’de kalmayı tercih etti.⁸⁴⁰ Zerkâvî çevresine topladığı gençlerle bizzat sahada silahlı mücadele vererek başarıya ulaşacağına ve fikirlerini bu şekilde yayacağına inanırken, üstadı Makdîsî Selefilik ve cihatçılık fikrini Ürdün’de ve Filistin’de davet yoluyla yaymayı hedeflemişti.⁸⁴¹ Zerkâvî cezaevinde aldığı aşırı fikirler sonrası Afganistan’a gittiğinde ne Bin Ladin’e, ne de Taliban’a biat etti. Ona göre, Taliban Selefilik anlayışına zıt bir anlayış içerisinde olduğu için sapıktı. Bin Ladin de Taliban’la işbirliği yaptığı için ondan da uzak

⁸³³ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 235.

⁸³⁴ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s.14.

⁸³⁵ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s.14-15; Ebû Heniyye, Ebû Rumman,**a.g.e.**, s. 235.

⁸³⁶ Muhammed Muhtar Kandil, **a.g.e.**, s. 383.

⁸³⁷ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s.16.

⁸³⁸ Fehim Taştekin, **Karanlık Çöktüğünde İŞİD: Din Adına Şiddetin Dünü ve Bugünü**, İstanbul, Doğan Kitap, 2016, s. 84-85; Hüseyin Fuad, **a.g.e.**, s.18.

⁸³⁹ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 21.

⁸⁴⁰ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 235.

⁸⁴¹ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 28.

durulması gerekiyordu.⁸⁴² Ancak Zerkâvî mecbur kaldığı için o dönem el-Kâide ve Taliban’la işbirliği yapmış ve onların yardımıyla Afganistan’da eğitim kampı kurarak adamlarını eğitmişti.⁸⁴³ ABD’nin Afganistan’a saldırması üzerine Zerkâvî grubuyla beraber Irak’a gitti.⁸⁴⁴ 20 Mart 2003’te ABD’nin müttefikleriyle beraber Irak’a saldırması üzerine arkadaşlarıyla beraber işgalcilere karşı savaşmaya başladı.⁸⁴⁵ Zerkâvî güçlenerek ilerlediği bir dönemde 7 Haziran 2006’da işgalciler tarafından öldürüldü ve böylece Irak’ta Zerkâvî dönemi sona ermiş oldu.⁸⁴⁶

Zerkâvî, Şiîlerin hepsini tekfir ederek onlara karşı topyekûn savaş açması, kendi din anlayışını ve cihat yöntemini benimsemeyen Sünnî direniş gruplarını, aşiretleri, cemaatleri ve âlimleri hedef alması; onlara karşı suikast ve intihar eylemleri düzenletmesi, rehinelere kafalarını kesmesi gibi vahşi eylemlerin fikhî ve fikrî alt yapısını büyük oranda Ebû Abdullah el-Muhacir’in fetvalarından ve onun “*Mesâil min Fıkhî’l-Cihâd*” adlı kitabından almıştır.⁸⁴⁷ Zerkâvî el-Muhacir’i Afganistan’a ikinci gidişinde (1999) tanımış ve ondan kendi kampındaki mücahitleri dinî ve fikrî yönden eğitmesini istemiştir. el-Muhacir’in aşırı sert fikirleri Zerkâvî’nin hoşuna gitmiş ve o günden sonra Makdîsî’den ziyade onu üstat kabul ederek onun fikirleri doğrultusunda hareket etmiştir.⁸⁴⁸ *Mesâil min Fıkhî’l-Cihâd* adlı kitap, Zerkâvî’den sonra İŞİD’in vahşi eylemleri için de ana kaynak olmaya devam etmiştir.⁸⁴⁹

Selefi Hâricî zihniyetli bu akım, düşmanlarının kalbine korku salmak ve muhaliflerinin gözünü korkutmak için yoğun şekilde uyguladığı kafa kesme, kurşuna dizme, topluca katletme gibi şiddet eylemlerini Irak’ta Zerkâvî döneminde uygulanmaya başlamıştır.⁸⁵⁰ Düşmanlarının gözünü korkutmak için rehinelere başını kameralar karşısında kesme eylemini ilk olarak bizzat Zerkâvî

⁸⁴² Said Ali, **a.g.e.**, s. 55; Taştekin, **a.g.e.**, s. 85;

⁸⁴³ Atvan, **a.g.e.**, s. 95; Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 25.

⁸⁴⁴ Kandil, **a.g.e.**, s. 384; Allûş, **a.g.e.**, s. 143.

⁸⁴⁵ Atvan, **a.g.e.**, s. 96; Alkan, **a.g.e.**, s. 165.

⁸⁴⁶ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 45.

⁸⁴⁷ Kitap, “**Fıkhü’l-Dimâ**” adıyla da bilinmektedir. Bkz. Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 32.

⁸⁴⁸ Geniş bilgi için bkz. Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 32.

⁸⁴⁹ Azmi Bişâre, **Tanzîmu’d-Devle el-Mükennâ Dâiş**, Beyrut, el-Merkezu’l-Arabî li’l-Ebhâs ve Dirâsâti’s-Siyâsât, 2018, s. 231.

⁸⁵⁰ Atvan, **a.g.e.**, s. 100.

gerçekleştirmişdir.⁸⁵¹ Zerkâvî ve grubu tarafından gerçekleştirilen bu vahşi eylemler sadece işgalcileri ve Şîileri değil, aynı zamanda kendilerine muhalif olan Sünnî cemaatleri ve direniş gruplarını da hedef almıştır. Mürted ve kâfir ilan ettikleri Müslümanlara yönelik gerçekleştirdikleri silahlı eylemlerde yüzlerce masum hayatını kaybetmiştir.⁸⁵² Söz konusu akım, Zerkâvî sonrası hâkim olduğu Sünnî bölgelerde İslam şeriatını tatbik etme adına gerçekleştirdiği vahşi eylemlerde devamlı olarak Zerkâvî'nin anlayışını ve yolunu takip ettiklerini vurgulamışlardır.⁸⁵³

2.3.4. Ebû Abdullah el-Muhacir ve *Mesâil min Fıkhı'l-Cihâd* Adlı Kitabı

Ebû Abdullah el-Muhacir'in asıl adı, Abdurrahman el-Alî'dir.⁸⁵⁴ Aslen Mısırlı olup İslamî ilimler alanındaki eğitimini Pakistan'ın İslamabad şehrindeki Uluslararası İslam Üniversitesi'nde almıştır. Üniversite sonrası el-Kâide'ye katılan el-Muhacir, Afganistan'da el-Kâide'nin kamplarında dinî ve fikrî eğitim vermiştir.⁸⁵⁵ 1999'da Zerkâvî ile tanışan el-Muhacir'in aşırı sert fikrî yapısı, Zerkâvî'nin yapısıyla uyumuş ve aralarında sıkı bir dostluk oluşmuştur. Afganistan-Herat'ta Zerkâvî'nin adamlarını eğitmiş ve Amerika'nın Afganistan'ı vurması üzerine Zerkâvî ile beraber Irak'a gitmiştir.⁸⁵⁶ Irak'ta Zerkâvî grubunun müftüsü olarak bilinen el-Muhacir, *Mesâil min Fıkhı'l-Cihâd* adlı kitabı ile meşhurdur.⁸⁵⁷ Şiddet yanlısı Selefliliğin gündeminde olan önemli konuları bu kitapta toplamıştır.

el-Muhacir, kitabın kimler için yazıldığıyla ilgili olarak -kitabın girişinde-şunları söylemiştir: “Ben bu kitabı Allah'ın emirlerinden yüz çeviren, O'nun şeriatından nefret eden ve O'nun indirdiği ahkama kötü gözle bakanlar için yazmadım. Ben bunu, akıllarını Allah ve Resûlü'nün açıklamalarının önüne geçiren, kendi istek ve arzuları doğrultusunda oluşturdukları görüşlerini semadan inen Kur'an'ın hükümlerine tercih eden, İslam ülkelerini Doğulu ya da Batılı

⁸⁵¹ Atvan, **a.g.e.**, s. 100.

⁸⁵² Geniş bilgi için bkz. Atvan, **a.g.e.**, s. 99.

⁸⁵³ Fuad İbrahim, **Dâiş mine'n-Necdî ile'l-Bağdâdî**, Beyrut, Merkezu Uvâl li'd-Dirâsâti ve't-Tevsîk, 2015, s. 178-179.

⁸⁵⁴ Medyadan ve gözlerden uzak duran el-Muhacir'in şahsiyeti ile ilgili fazla bilgiye rastlanmamıştır. Bkz. <https://m.arabi21.com/Story/966462> (erişim tarihi, 12. 12. 2017)

⁸⁵⁵ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 32, 13 nolu dipnot.

⁸⁵⁶ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 32, 13 nolu dipnot.

⁸⁵⁷ Söz konusu akım içerisinde **Fıkhı'd-Dimâ** (Kan Fıkhı) adıyla da bilinen kitap, 584 sayfa olup aşırı Selefilere ait internet sitelerinde yayınlanmıştır. Bkz. Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 32, 13 nolu dipnot.

kâfirlerin siyasetiyle yönetenler için de yazmadım. Bu kitabı, günümüzdeki gayri İslamî rejimlerin karşısında ezik duran ve bu rejimlere karşı ayaklanmayı ve cihadı reddeden, hakla batılı birbirine karıştıranlar için de yazmadım. Ben bu kitabı sadece Allah'ın emrine ve ahkâmına boyun eğen, O'nun şeriatına tam bir teslimiyetle teslim olan, sayıca az olmalarına rağmen, Allah katında değeri çok olanlar için yazdım. Ben bunu, Allah'a verdikleri sözü yerine getirmek için yola çıkan ve mahlûkatın en hayırlısını (Hz. Muhammed) örnek alan grup için yazdım. Bu kitabı, kendi aleyhlerinde propaganda yapanlardan ve kendilerini yarı yolda bırakanlardan etkilenmeyen, hakkı haykırmaktan çekinmeyen ve Allah yolunda kınayanların kınamalarından korkmayanlar için yazdım. Ben bu kitabı, İslam uğrunda cihat etmek için kabilesini ve aşiretini terk etmiş olan garipler için; hak yolunda ateş korunu eline alan ve âdeta azı dişleriyle hakka sarılanlar için; hak yolunda ulu dağlar gibi sebat edenler için; bütün olumsuzluklara rağmen fecrin doğuşuna, zaferin yakın oluşuna inanan yiğitler için, sadece onlar için yazdım.”⁸⁵⁸

Kitabın girişinde verilen bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki, el-Muhacir'de söz konusu akımın diğer yazarları gibi, silahlı mücadeleyi savunan anlayışın dışındaki bütün anlayışları reddetmekte, ıslah çalışması yapan ve siyasete giren Müslümanları hakla batılı birbirine karıştıran ve halkı kandıran hainler olarak tanımlamaktadır. Öteyandan kendilerini Hz. Muhammed'i örnek alan, hakkı haykırmaktan çekinmeyen, Allah yolunda kınayanların kınamalarına asla aldırış etmeyen ve cihat yolunda bütün sıkıntılara göğüs geren tek hak cemaat olarak görmektedir.

Kitap içeriği, konuları, üslûbu ve dile getirdiği temel görüşler itibariyle şiddet yanlılarının yazdıkları diğer kitaplara benzemektedir. Ancak müellif kitapta söz konusu akımın gündemindeki teorik konulardan ziyade daha çok bizzat savaş ve çatışma ortamını ilgilendiren meseleleri ele almış ve vahşi eylemlerin kutsiyetinden bahsetmiştir.⁸⁵⁹ Söz konusu akımın fikrî ve fikhî görüşlerini ortaya koyma adına Mısır döneminde yazılan *el-Ferîdatü'l-Ğâibe*, Afganistan döneminde yazılan *el-Umde*, *el-Câmi* gibi kitaplarda dile getirilen görüşlerin birçoğu, *Mesâil min Fıkhı'l-Cihad*'ta da dile getirilmıştır.

⁸⁵⁸ Ebû Abdullah el-Muhacir, **Mesâil min Fıkhı'l-Cihad**, s. 8-9.

https://archive.org/details/ozaaloza_gmail_20131108 (erişim tarihi, 1. 12. 2017)

⁸⁵⁹ Bkz. **Mesâil min Fıkhı'l-Cihad**, s. 68, 140, 173, 277.

2.3.5. Irak Döneminde Selefi Hâricî Akımın Cihat Anlayışı

Zerkâvî öncülüğünde Irak'ta farklı bir boyut kazanan Hâricî zihniyetli akıma göre, Ortadoğu'da Irak merkezli yükselen cihat hareketi, Amerika'yı ve Batı'yı korkutacak kadar güçlüydü ve hedefe ulaşmaması için hiçbir neden yoktu. Batılı işgali sonlandırmak ve Ortadoğu'da hilafet esaslı bir İslam devleti kurmak gibi büyük hedefler uğruna çıktıkları bu yolda taviz vermeden ve karşılarına çıkan bütün engelleri bertaraf ederek yollarına devam etmeleri gerekiyordu. Zafere kesin gözüyle bakan ve bu yolda her şeyini feda etmeye hazır olan bu akım, kendilerine yöneltilen en ufak bir eleştiriye dahi tahammülleri yoktu. Kendilerini eleştiren ve saflarına katılmayanları hain olarak görüyor ve en sert şekilde cezalandırılmaları gerektiğine inanıyorlardı.

Zerkâvî konuşmalarında devamlı olarak çevresindekilere zafer müjdesi vererek onları motive ediyor ve düşmana karşı onları biliyordu. Çatışmalarda verilen kayıpları Allah yolunda verilen mücadelenin gereği olarak gösteriyor ve zaferin gerçekleşmesi için bunların kaçınılmazlığını vurguluyordu.⁸⁶⁰ Zerkâvî ve akımın diğer öncüleri, İslam devletinin kurulması ve hilafetin yeniden ihyasının ilahî bir vaat olduğunu tekrarlayarak bu konuda ellerinden gelen bütün gayreti ortaya koymakla yükümlü olduklarını ifade ediyorlardı. Hatta Zerkâvî, zafere olan kesin inancı gereği konuşmalarında hedef büyütürken Roma, Beyaz Saray ve Kremlin'i fethedeceklerini çevresine müjdeliyordu.⁸⁶¹

Selefi Hâricî akımın Irak'taki kurucu lideri olan Zerkâvî, düşmanlarıyla girdiği mücadelede özelde Arap Yarımadası'nda yoğun olan zengin Seleflerin, genelde ise Sünnî Dünya'nın desteğini almak için âzâmi derecede gayret gösteriyor ve söz konusu çevrelerin güvenini kazanmaya çalışıyordu. Gerek yazılı, gerekse sözlü beyanatlarında Müslümanlar adına mücadele veren ve kendine özgüveni tam bir komutan imajı oluşturmaya çalışıyordu.⁸⁶² Zerkâvî konuşmalarında yoğun bir şekilde ayet ve hadis okuyarak, sahabe ve tabî nesli başta olmak üzere, İmam Ahmed, İbn Teymiyye ve Muhammed b. Abdulvehhâb gibi âlimlerden çokça

⁸⁶⁰ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 77.

⁸⁶¹ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 70-71.

⁸⁶² Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 70.

alıntılar yaparak yaptıkları her işi Kur'an, Sünnet ve seleflerin öncü kabul ettiği âlimlerin öğretilerine uygun şekilde yaptıkları imajını vermeye çalışıyordu.⁸⁶³

ABD, Irak'ı işgal etmesinin hemen ardından, önce Irak devletinin var olan bütün müesseselerin dağıttı. Sonra kendisi devleti yeniden yapılandırmaya başladı. Şiiler bu yeni yapılanmada yağun bir şekilde yer alırken, Sünnîler ikiye bölündüler. Sünnîlerin bir kısmı, Irak'ın geleceğini ve kendi maslahatlarını düşünerek yeni yapılanmada yer almaları gerektiğine inanırken, özellikle Zerkâvî'nin başını çektiği aşırı Selefi ve tekfirî akım, Sünnîlerin yeni yapılanmada yer almalarını kesin bir dille reddettiler.⁸⁶⁴ İşgal altında oluşturulan yapılanmaya katılmayı caiz gören Sünnî âlimleri ve liderleri hainlikle suçladılar, siyasete girenleri ve devlet mekanizmalarında görev alanları ölümle tehdit ettiler.⁸⁶⁵ Hatta yeni yönetimde görev almak için müracaat edenlerin toplandıkları yerlere yönelik bombalama ve intihar eylemleri düzenleyerek birçok Müslümanın ölümüne ve yaralanmasına sebep oldukları söylenmektedir.⁸⁶⁶

Zerkâvî ve çevresi, kendi anlayışlarını ve mücadele yöntemlerini eleştiren âlimleri, liderleri ve siyaset adamlarını açıkça tehdit etmiş, aşağılamış ve onları gerçekleri gizlemek ve cihada karşı olmakla suçlamışlardır. Amerikalı rehine Nikolos Berg'in boğazının bizzat Zerkâvî tarafından kesildiğini gösteren video görüntülerinin televizyon ekranlarında yayınlanmasının ardından⁸⁶⁷ birçok âlim, İslam'ın bu tür eylemleri asla onaylamadığını ifade ettiğinde Zerkâvî, o âlimler hakkında, "Kâfirleri kurtarmaya çalışan zavallılar" diyerek,⁸⁶⁸ kendince onları aşağılamış ve onları kâfirleri desteklemekle suçlamıştır.

Siyasî alanda olanca güçleriyle faaliyet gösteren Şiiler, Irak'ta kurulmakta olan yeni yönetimi ele geçirme yolunda çalışırken, Şiî milis gruplar da onların önünü açmak ve Sünnî gücü kırmak için sessizce mücadele veriyordu.⁸⁶⁹ Sünnîler adına mücadele verdiğini ve savaştığını iddia eden Zerkâvî ve adamları ise, gayri meşru

⁸⁶³ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 70.

⁸⁶⁴ Atvan, **a.g.e.**, s. 99.

⁸⁶⁵ Atvan, **a.g.e.**, s. 99.

⁸⁶⁶ Atvan, **a.g.e.**, s. 99; Alkan, **a.g.e.**, s. 165.

⁸⁶⁷ Bkz. <http://almoslim.net/node/37034> (erişim tarihi, 18. 12. 2017)

⁸⁶⁸ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 78-79.

⁸⁶⁹ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 59-60.

yolda oldukları gerekçesiyle siyasî çalışma yapan ve devlet mekanizmalarında görev alan Sünnîleri öldürmenin yollarını arıyor ve bu yaptıklarıyla iftihar ediyorlardı.

2.3.6. Zerkâvî Döneminde Irak'ta Gerçekleştirilen Şiddet Eylemlerinden Bazıları

Söz konusu akım Irak'ta yürüttüğü savaşta ilk dönem iki ana hedef belirlemişti. Birincisi: İşgalci Batılılar ve Irak yönetimini topyekün ele geçirmek isteyen Şiîlerdi. İkincisi ise: İşgalcilerle ve Şiîlerle irtibat kurduklarını ve onlara yardım ettiklerini iddia ettikleri Sünnîlerdi. Bu hedefler doğrultusunda gerçekleştirdikleri eylemlerden biri, 25 Nisan 2004'te Basra Körfezi'nde bulunan işgalci ABD donanmasına yönelik bombalı eylemdir.⁸⁷⁰ Bu eylemin hemen ardından, Zerkâvî kendi grubu adına bir bildiri yayınlayarak bu eylemi üstlendi ve işgalcilere yönelik çok daha büyük eylemler düzenleyeceklerine dair tehditler savurdu.⁸⁷¹ Bu eylem üzerinden fazla bir zaman geçmemişti ki, -daha önce ifade ettiğimiz üzere- Zerkâvî kameralar karşısına geçerek, ellerinde esir olan ABD vatandaşı Nikolos Berg'in kafasını bizzat kendisi keserek, daha önce benzeri görülmemiş vahşi bir eyleme imza attı.⁸⁷² Bu eylemden sonra şiddet yanlısı Hâricî akım, düşmanlarına karşı sert ve acımasız olacaklarını göstermek için kameralar karşısında esirlerin kafasını kesmeyi adet haline getirdi. Hatta o kadar ileriye gittiler ki, işbirlikçilikle suçladıkları Müslümanların dahi kafalarını kameralar karşısında kesmek onlar için sıradanlaştı.⁸⁷³ Bu akım bu yaptıklarıyla sadece düşmanlarının ve muhaliflerinin kalbine korku salmayı kastetmemiş, aynı zamanda kendilerini güçlü göstererek, Afganistan döneminde yetmişmiş ve dünyanın değişik yerlerine dağılmış olan eski savaşçıları Irak'ta toplamayı amaçladığı ifade edilmiştir.⁸⁷⁴

Irak işgalinden sonra Amerikan Ordusu'nun kendilerine sağladığı serbestlikle hareket eden Şiîlerin saldırgan tavırlarına karşı⁸⁷⁵ Sünnîlerin rahatsızlıklarını fırsat

⁸⁷⁰ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 37.

⁸⁷¹ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 37.

⁸⁷² <https://www.paldf.net/forum/showthread.php?t=18652> (erişim tarihi, 20. 12. 2017)

⁸⁷³ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 37-38.

⁸⁷⁴ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 39.

⁸⁷⁵ Geniş bilgi için bkz. Heyssem Mennâ', **Hilâfetu Dâiş**, Beyrut, Beysân li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2015, s. 18.

bilen söz konusu akım, Sünnîlerin desteğini almak için kâfir saydıkları Şîilere karşı topyekûn savaş ilan ettiler.⁸⁷⁶ Irak'ın kırılğan dinî ve mezhebî yapısını bilen Sünnî âlimlerin ve liderlerin, “Sünnîlerle Şîilerin bu derece kamplaşmasının Irak'ta bir iç savaşı beraberinde getireceği” uyarısını, Selefî Hâricî akım korkaklık ve zulme karşı sessiz kalmak olarak değerlendirdi. Iraklı direniş gruplarını destekleyen Irak Müslüman Âlimler Heyeti Genel Sekreteri Haris ed-Dârî, bu akımın Müslüman halkın aleyhine olan davranışlarına tepki gösterdiğinde, Zerkâvî onu, “Acizliğinden ve utancından kabir kazıp içine girmesi gereken kişi”⁸⁷⁷ olarak nitelendirdi ve onu alçaltıcı ifadelerle kınadı.

Akımın mensuplarından ve aynı zamanda Zerkâvî'nin kayınpederi olan Şeyh Yasin'in, 29 Ağustos 2003'te Irak'ın Necef kentinde, İslamî Devrim Yüksek Konseyi Başkanı Şîî lider Muhammed Bâkır el-Hekîm'e yönelik patlayıcı yüklü bir ambulansla intihar eylemi gerçekleştirdi.⁸⁷⁸ Bu eylemde el-Hekîm ve beraberinde seksen kişi ölürken, orada bulunan birçok kişi de yaralandı.⁸⁷⁹ Bu eylemden sonra Kerbelâ ve Bağdat başta olmak üzere, Irak'ın birçok şehrinde Şîilere yönelik bombalı eylemler çoğaldı ve bu eylemlerde yüzlerce kişi öldü ve yaralandı.⁸⁸⁰

Bu akım Amerikalı işgalcilere ve Şîilere yönelik düzenledikleri bombalı eylemlerin yanı sıra, kendilerini desteklemedikleri ve düşmanla işbirliği yaptıkları ithamıyla Sünnîlere yönelik de birçok silahlı ve bombalı eylem düzenlediler. 9 Kasım 2006'da Ürdün'ün başkenti Amman'da bir günde üç intihar saldırısı düzenlendi ve bu saldırılarda altmış kişi öldü ve yüzlerce kişi yaralandı. Ölenlerin yarısına yakını düğün merasiminde bulunan sıradan insanlardı.⁸⁸¹ Ayrıca düşmanlarıyla işbirliği yaptıkları iddiasıyla asker ve polis toplama merkezleri, karakollar ve devlet müesseslerine yönelik intihar eylemlerinin ardı arkası kesilmez oldu. Düzenledikleri intihar eylemlerinde, devletin yeni yapılanmasında görev almak için oralarda toplanan yüzlerce insan öldü ve binlercesi yaralandı.⁸⁸² Bu tür eylemler

⁸⁷⁶ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 37.

⁸⁷⁷ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 80.

⁸⁷⁸ <http://www.aljazeera.net/news/arabic/2004/12/29/%D8%A7%D9> (erişim tarihi, 20. 12. 2017)

⁸⁷⁹ Heysem Mennâ', **a.g.e.**, s. 29.

⁸⁸⁰ Bişâre, **a.g.e.**, s. 130; Heysem Mennâ', **a.g.e.**, s. 29.

⁸⁸¹ Atvan, **a.g.e.**, s. 277.

⁸⁸² Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 74.

Selefi Hâricî akıma Sünnîler tarafından verilen desteğin zamanla azalmasına neden oldu.⁸⁸³

2.3.7. Zerkâvî Sonrası Selefi Hâricî Akım

Irak el-Kâidesi'nin ve aynı zamanda Meclisu Şûra'l-Mücahidîn'in kurucu lideri olan ve otoriterliği ile bilinen Zerkâvî'nin 7 Haziran 2006'da öldürülmesi, Selefi Hâricî akım içerisinde ciddi bir boşluk oluşturdu.⁸⁸⁴ Oluşan idarî boşluğu ve gevşekliği gidermek için Meclisu Şûra'l-Mücahidîn şemsiyesi altındaki gruplar, 12 Ekim 2006'da kendi içlerindeki bağımsız idari yapılarını lağvederek Ebû Ömer el-Bağdâdî'nin (Hâmid Dâvud ez-Zâvî) liderliğinde tek idare altında toplanma kararı aldılar. Bu birlikteliğin akabinde, 15 Ekim 2006'da Devletü'l-İraki'l- İslamiyye'nin (Irak İslam Devleti (İŞİD)) kuruluşunu ilan ettiler.⁸⁸⁵ Irak İslam Devleti'nin kuruluş bildirisinde İslam'a, Sünnîliğe ve Selefilığe bağlılık konusuna vurgu yapılmış ve hilafetin yeniden tesisi için güçlü bir şekilde mücadele verileceği ifade edilmiştir. Irak İslam Devleti çatısı altında olmayan Sünnî direniş gruplarından, âlimlerden, aşiret liderlerinden ve bilumum Ehl-i Sünnet Müslümanlardan emîru'l-mü'minîn (müminlerin emiri) Ebû Ömer el-Bağdâdî'ye biat etmeleri ve kendilerini desteklemeleri istenmiştir.⁸⁸⁶

Irak el-Kâidesi'nin içinde bulunduğu Meclisu Şûra'l-Mücahidîn'in devlet ilanına merkezî el-Kâide'den itiraz geldi. Irak İslam Devleti yetkilileri kendilerine yöneltilen itirazlardan kurtulmak ve bağımsız hareket etmek için, merkezî el-Kâide'den uzaklaşma eğilimine girdiler.⁸⁸⁷ 13 Şubat 2007'de Irak İslam Devleti adına yayınlanan bir bildiri (kuruluşundan yaklaşık 5 ay sonra), Irak el-Kâidesi'nin artık bağımsız bir yapı olmadığı, onlarca grubu ve binlerce mücahidi kendi bünyesinde toplayan Irak İslam Devleti'nin bir parçası olduğu vurgulanarak,⁸⁸⁸ Irak

⁸⁸³ Atvan, **a.g.e.**, s. 277.

⁸⁸⁴ Alkan, **a.g.e.**, s. 166.

⁸⁸⁵ Hamâde, **a.g.e.**, s. 82. Kuruluş bildirgesinde, Irak İslam Devleti'nin el-Enbâr, Ninova, Kerkük, Diyala, Salahaddin, Bâbil ve Vâsıt gibi Sünnîlerin yoğun olduğu bölgeleri içine aldığı ifade edilmiştir. Irak İslam Devleti o gün için bu bölgelerin hepsine hâkim olmasa da birçoğuna hâkim konumdaydı. Bkz. Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 46.

⁸⁸⁶ Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 61; Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 46.

⁸⁸⁷ Bu tenkitlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 48-64.

⁸⁸⁸ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 49.

el-Kâidesi'nin artık tamamen Irak İslam Devleti'ne bağlı olduğuna işaret edildi. 4 Aralık 2007'de yayınlanan bir videoda ise, Irak İslam Devleti'nin lideri Ebû Ömer el-Bağdâdî Irak el-Kaidesi'nin tamamen feshedildiğini ilan etti.⁸⁸⁹

Irak el-Kâidesi'nin merkezle irtibatını kesme isteği aslında yeni bir şey değildi. Irak el-Kâide'si merkezle irtibatını kesmekle aslına dönmüştü. Çünkü Irak'taki Zerkâvî grubu, Bin Ladin'in öncülüğündeki merkezî yapıya karşı devamlı olarak mesafeli durmuştu. Hatta Zerkâvî, Afganistan'da biat etmediği Bin Ladin'e Irak'ta mecburiyetten dolayı ve kendi cihat anlayışını ona dayatarak biat ettiği ifade edilmektedir.⁸⁹⁰

Selefi Hâricî akımın devlet ilanı gerek Irak içerisinde, gerekse Irak dışında ciddi ihtilaflara sebep oldu.⁸⁹¹ Bu ihtilaflar üzerine, Meclisu Şûra'l-Mücahidîn döneminden beri baş kadı olarak görev yapan Ebu Süleyman el-Uteybî, merkezî el-Kâide'nin yönetim kadrosuna bir mektup yazarak, bu yeni durumun ihtilafa, ayrışmaya ve Irak'ta direnişin zayıflamasına sebep olduğunu bildirdi. el-Uteybî'nin merkeze şikayet mahiyetinde mektup yazdığı anlaşılınca, hemen görevden alındı ve Osman b. Abdurrahman et-Temîmî onun yerine baş kadılığa getirildi.⁸⁹² Zerkâvî'nin aşırı ve sert uygulamaları nedeniyle başlayan Irak-merkez sürtüşmesi, Meclisu Şûra'l-Mücahidîn'in devlet ilan edip idarî olarak merkezden tamamen ayrılmasıyla iyice büyüdü. Bin Ladin ve bazı merkezî el-Kâide liderleri Irak el-Kâidesi'nin halka yönelik sert tutumu ve devlet ilanına karşıydılar. Ancak Bin Ladin, toparlayıcı lider görüntüsüyle Irak'la ilişkileri tamamen koparma noktasına getirmemek için, "Devlet ilanı için gerekli olan bütün şartların oluşmasını beklersek hiçbir zaman devlet ilan edemeyiz" diyerek onları desteklediğini ifade etti.⁸⁹³ Merkezi el-Kâide Irak koluyla aralarındaki sorunları azaltmaya çalışırken özellikle Iraklıların Meclisu Şûra'l-

⁸⁸⁹ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 49.

⁸⁹⁰ Bişâre, **a.g.e.**, s. 127-128.

⁸⁹¹ Bişâre, **a.g.e.**, s. 124-125.; Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 50.

⁸⁹² Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 50.

⁸⁹³ Bişâre, **a.g.e.**, s. 137. Merkezî el-Kâide, Irak el-Kâidesi'nin yaptıklarından büyük oranda sorumludur. Çünkü merkezî el-Kâide uzun zaman Irak el-Kâidesi'nin hatalarını görmezden gelerek, âdeta onu himaye etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Haytî, **a.g.e.**, s. 8-9.

Mücahidîn içerisinde çoğalıp söz sahibi olması, Irak el-Kâidesi'nin merkezden iyice uzaklaşmasına sebep oldu.⁸⁹⁴

2.3.8. Sünnî Aşiretler Öncülüğünde Kurulan Sahavât (Uyanış) Grupları

Zerkâvî'den sonra yeniden toparlanan ve Meclisu Şûra'l-Mücahidîn bünyesindeki gruplara yenilerini ekleyerek Irak İslam Devleti'ni ilan eden Irak el-Kâidesi⁸⁹⁵ ciddi bir güce ulaştı ve 2006'nın sonuna doğru Sünnî bölgelerde kısmi bir hâkimiyet kurdu. Bu hâkimiyet sonrası devlet refleksi ile hareket eden akım, o bölgelerde bulunan ve kendilerine biat etmeyen direniş gruplarını tasfiye yoluna giderken, aşiretlere de üstten bakan bir eda ile muamele etmeye başladı. Irak'taki aşiret sistemini ve aşiret liderlerini yok sayarak aşirete bağlı insanlarla doğrudan kendileri muhatap olma yoluna gittiler.⁸⁹⁶ Tahakküm, zorbalık ve tekebbüre dayalı bu yeni durum, Sünnî aşiretleri ve direniş gruplarını ciddi manada rahatsız etti. Bu yeni durum üzerine aşiretler ve direniş grupları, kendilerini yok sayan Irak İslam Devleti'nin tahakkümünden kurtulmanın yollarını aramaya başladılar.⁸⁹⁷

Irak İslam Devleti'nin saldırılarından ve dayatmalarından bıkan Sünnî kesimin kurtuluş arayışını fırsat bilen ABD, Sünnî aşiretlere, kendilerini Irak'ta yeni oluşturulan yönetime dâhil edileceklerini, Şiî örgütlerin ve Hâricî zihniyetli grupların saldırılarına karşı kendilerini savunacak silahlı güçleri olacağını vadederek, onların desteğini aldılar.⁸⁹⁸ Sünnî aşiretlerin öncülüğünde, ABD'nin para ve silah desteği ile Ekim 2006 yılında Sahavât (uyanış grupları) adıyla silahlı gruplar oluşturulduğu ilan edildi.⁸⁹⁹ Bu gruplar Irak İslam Devleti'ne karşı savaşın onları yok etmenin yanı sıra, silahlı Şiî grupların kendi bölgelerine girmelerini de engelleyeceklerdi. Böylelikle Irak Sünnîleri hem kendi bölgelerindeki hâkimiyetlerini devam ettirecek, hem de Irak'ta kurulan yeni yönetime ortak olacaklardı.

⁸⁹⁴ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 51.

⁸⁹⁵ Gerek Meclisu Şûra'l-Mücahidîn, gerekse Irak İslam Devleti, farklı şiddet yanlısı Selefî gruplardan oluşmasına rağmen, Irak el-Kâidesi bu yapılar içerisinde ağırlığını devamlı hissettirmiştir. Bkz. Ebu Heniyye, Ebu Rumman, **a.g.e.**, s. 47.

⁸⁹⁶ Hamâde, **a.g.e.**, s. 82

⁸⁹⁷ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 48.

⁸⁹⁸ Atvan, **a.g.e.**, s. 277-228.

⁸⁹⁹ Atvan, **a.g.e.**, s. 277.

Sahavât'ın oluşmasından sonra Irak İslam Devleti yeni bir durumla karşı karşıya kaldı. Artık işgalcilerin ve Şîî milislerin yanı sıra, bir de Sünnî aşiretlerin öncülüğünde oluşan Sahavât'a karşı savaşıyordu.⁹⁰⁰ Irak İslam Devleti, kendine katılmadığı gerekçesiyle düşman addettiği Ceyşu'l-İslam ve Ketâibu Sevretî'l-İşrîn gibi büyük Sünnî direniş gruplarıyla zaten savaş halindeydi.⁹⁰¹ Yüz binin üzerinde silahlı insandan oluşan Sahavât grupları, Irak İslam Devleti'ne karşı girdikleri çatışmalarda onları büyük oranda çökerttiler.⁹⁰² Ancak ABD aşiretlere verdiği sözü tutmadı ve devlet yönetimini de büyük oranda Şîîlere verdi. Irak İslam Devleti zayıflayınca ABD artık Sahavât'a ihtiyacı kalmamıştı. Dolayısıyla onlara yaptıkları malî yardımını da kestiler. Büyük oranda ABD'nin malî yardımıyla ayakta duran Sahavât grupları, Irak hükümet kuvvetlerinin ve Şîî milislerin saldırıları karşısında tutunamayıp bitmeye yüz tuttu.⁹⁰³ Neticede, ABD Irak'tan çıkmadan önce, Sünnî aşiretlerden oluşan Sahavât gruplarıyla Irak İslam Devleti'ni, Şîî milislerle ve Şîîlerin ağırlıkta olduğu hükümet güçleriyle de Sahavât gruplarını vurarak, Şîîler karşısında Sünnîleri iyice zayıflattı ve Irak'ta kalıcı bir mezhep çatışmasının tohumlarını ekmiş oldu.

Sünnîlerin devlet müesseselerinden uzak tutulması, silah taşıma ruhsatlarının ellerinden alınması, çeşitli bahanelerle birçok Sünnînin hapse atılması, Sünnî bölgelerde faili meçhul ölümlerin artması ve aşiretlerin Irak İslam Devleti'ni vurduktan sonra yüzüstü bırakılması gibi olumsuzluklar, Irak Sünnîlerinde büyük bir hayal kırıklığına neden oldu.⁹⁰⁴ Bu hayal kırıklığı ilerleyen yıllarda aşırılık ve şiddet yanlısı Selefi Hâricî akımın Sünnî bölgelerde yeniden zemin bulmasına ve özellikle 2009 sonrası yeniden güçlenmesine yol açtığı ifade edilmektedir.⁹⁰⁵

Sahavât karşısında ciddi kayıplar veren Irak İslam Devleti'nin adamları, bu kayıplardan sonra artık devlet gibi hareket etme refleksinden vazgeçerek, Zerkâvî dönemide olduğu gibi tekrar yer altına indi ve bomba yüklü araçlarla intihar saldırıları düzenleyerek halkın güvenlik duygusunu yok etme yoluna gittiler.

⁹⁰⁰ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 48.

⁹⁰¹ Atvan, **a.g.e.**, s. 278.

⁹⁰² Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 51.

⁹⁰³ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 52.

⁹⁰⁴ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 52.

⁹⁰⁵ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 52.

Düzenledikleri saldırılarda güvenlik güçlerinin ve hükümet binalarının yanı sıra, özellikle Sahavât'ın komuta kademesinde görev yapmış kişiler başta olmak üzere, Şiîleri ve kendilerini desteklemeyen Sünnîleri hedef aldılar. Bu saldırılarda binlerce insan hayatını kaybetti ve binlercesi yaralandı.⁹⁰⁶ 19 Nisan 2010'da Ebû Ömer el-Bağdâdî ve askerî işler sorumlusu Ebû Hamza el-Muhacir bir hava bombardımanında öldürüldü.⁹⁰⁷ Örgütün tepesindeki önemli iki liderin öldürülmesi üzerine toplanan Şûrâ Meclisi, Ebû Bekir el-Bağdâdî'yi lider seçerek ona biat ettiklerini ilan ettiler.⁹⁰⁸

2.3.9. Ebû Bekir el-Bağdâdî Dönemi ve İŞİD'e Giden Yol

Irak İslam Devleti lideri Ebû Ömer el-Bağdâdî ve birinci yardımcısı Ebû Hamza el-Muhacir'in öldürülmesi üzerine örgütün Şûrâ Meclisi yaklaşık on gün sonra (29 Nisan 2010) toplandı ve Ebû Bekir el-Bağdâdî'ye (İbrahim b. Avvâd el-Bedrî) biat ettiklerini açıkladılar.⁹⁰⁹ Bağdâdî, Irak İslam Devleti'nin başına geçmez Bin Ladin'e biat ettiğini açıkladı⁹¹⁰ ve ciddi bir çalışma içerisine girdi.⁹¹¹ Örgütün ancak Sünnîlerin desteğiyle güçlenebileceğini düşünen Bağdâdî ve adamları, Sünnîlerin desteğini alma konusunda tehdit ve şiddet dâhil her yolu denediler. Öyle ki, çoğu zaman işgalcilerden ve Şiîlerden çok kendilerini kabullenmeyen ve desteklemeyen Sünnîleri hedef aldılar.

2 Mayıs 2011'de Üsame b. Ladin'in Amerikan Ordusu tarafından Pakistan'da öldürüldüğü söylendi.⁹¹² Aynı yılın Haziran ayında Bin Ladin'in yerine Eymen ez-Zavâhirî merkezî el-Kaide'nin yeni lideri seçildi.⁹¹³ Tarihî lider Bin Ladin sonrası daha rahat hareket imkânı bulan Bağdâdî ve adamları, eylemlerindeki şiddetin dozunu daha da artırdılar. İntihar saldırıları başta olmak üzere, çeşitli silahlı eylemler

⁹⁰⁶ Bu eylemlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Atvan, **a.g.e.**, s. 279-282.

⁹⁰⁷ Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 64; Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 55.

⁹⁰⁸ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 56.

⁹⁰⁹ Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 64.

⁹¹⁰ el-Azzûnî, **a.g.e.**, s. 15.

⁹¹¹ Abdulbari Atvan, **ed-Devletu'l-İslamiyye el-Cuzûr et-Tevehhuş el-müstekbel**, s. 68. Gerek el-Bağdâdî'nin seçilmesinde, gerekse onun seçilmesinden sonra, Irak İslam Devleti'nin yönetiminde ve Şura Meclisinde, Saddam Hüseyin döneminde Irak ordusunda görev yapmış subayların etkin oldukları söylenmektedir. Bkz. Hamâde, **a.g.e.**, s. 81; Allûş, **a.g.e.**, s. 163-164.

⁹¹² Atvan, **a.g.e.**, s. 33.

⁹¹³ Atvan, **a.g.e.**, s. 33.

sebebiyle Irak'ta her gün onlarca sivil hayatını kaybetmeye başladı.⁹¹⁴ Artık Iraklı siviller camilerde ve pazaryerlerinde dahi hedef alınıyor ve toplu katliamlara maruz kalıyorlardı. Özellikle dönemin Şîi Başbakanı Nuri el-Mâlikî'nin mezhepçi uygulamaları ve Şîilerin Irak'ın hâkimiyetini tamamen ele geçirme girişimleri, bu akımı baştan çıkarmış ve Irak'taki şiddeti daha da artırmıştı.⁹¹⁵

31 Aralık 2011'de Amerikan Ordusu Irak'tan çekildiğini açıkladı. Hâricî zihniyetli bu akım Amerikan Ordusu'nun çekilişini kendi zaferi ilan etti.⁹¹⁶ Aşırılık ve şiddet yanlılarının bu tür gelişmeleri kendi zaferleri ilan etmeleri adetlerindedir. Nitekim Zavâhirî de, Arap Baharı'nı Amerika'ya ve Batı'ya karşı verdikleri savaşın bir sonucu ve kendi zaferleri olduğunu iddia etmişti.⁹¹⁷ Ancak ilerleyen günler gösterdi ki, Amerikan Ordusu'nun Irak'tan çekilmesiyle ortaya çıkan herhangi bir zafer yoktu. ABD çekilmeden önce Irak halkının mezhepçi genleriyle oynamış, devletin yeni yapılanmasında Şîilerin önünü açmış ve iç savaş için ortamı hazır hale getirmişlerdi.

2011'de Suriye'de başlayan halk ayaklanmasını fırsat bilen Bağdâdî ve adamları, Suriye'de bir cephe açmak ve etkinlik alanlarını genişletmek için Ebû Muhammed el-Cevlânî'yi bir grup arkadaşıyla beraber -2011'in sonlarına doğru- Suriye'ye gönderdiler.⁹¹⁸ Suriye'de Cebhetu'n-Nusra (Yardım Cephesi) adı altında çalışmalarına başlayan Cevlânî'nin Suriye'de bağımsız bir tavırla hareket etmesi,⁹¹⁹ Bağdâdî ile aralarının açılmasına sebep oldu. Bağdâdî, Suriye cephesi ile ihtilafın büyümesi üzerine, Suriye'deki cephenin kendisine bağlı olduğunu ve bağımsız hareket edemeyeceğini belirtmek için, 9 Nisan 2013'te Irak İslam Devleti'nin adını ed-Devletü'l-İslamiyye fi'l-Irak'ı ve Ş-Şam (Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)) olarak

⁹¹⁴ Atvan, **a.g.e.**, s. 276-277.

⁹¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Atvan, **a.g.e.**, s. 277.

⁹¹⁶ Atvan, **a.g.e.**, s. 15.

⁹¹⁷ Atvan, **a.g.e.**, s. 80; Allûş, "Mukaddime" **a.g.e.**, s. 15.

⁹¹⁸ Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 66.

⁹¹⁹ Zevâhirî ve arkadaşları, Amerika'nın ve Suriye rejiminin el-Kâide'nin Suriye'deki varlığını bahane ederek ayaklanan halkı vurmaması için Cevlânî'ye, Irak'taki İŞİD'den bağımsız hareket etmelerini tavsiye etmişlerdi. Bkz. Komisyon, **Kâlû a'n Devleti'l-Bâgdâdî, Ketâibu Red'i'l-Hâvâric**, y.y., 2015, s. 11. Merkezî el-Kâide yetkililerinin Suriye'ye dönük bu tavsiyeleri, geçmişteki hatalarını itiraf mahiyetindedir. Çünkü 11 Eylül saldırıları ve benzeri eylemlerle Afganistan'ın harap olmasına kendilerinin sebep olduğunu çok iyi biliyorlardı.

değiştirdi.⁹²⁰ Bağdâdî'nin bu kararlı duruşu ve IŞİD'i ilan etmesinin akabinde Suriye cephesi ikiye bölündü. Bir bölümü Cevlânî ile kalırken, diğer bölümü Bağdâdî'ye bağlılıklarını ilan ederek Cevlânî'den ayrıldılar. Bu ayrılıktan sonra Cevlânî ve arkadaşları, doğrudan merkezî el-Kâide lideri Zevâhiri'ye biat ettiklerini açıkladılar.⁹²¹

Zevâhiri, merkezî el-Kâide'nin lideri olarak Irak ve Şam arasında ortaya çıkan ihtilafı çözmek için harekete geçti. Bağdâdî'yi el-Kâide'nin Irak sorumlusu, Cevlânî'yi ise, Suriye sorumlusu ilan etti. Ancak Zevâhiri'nin bu önerisi, Bağdâdî tarafından reddedildi. Hatta Bağdâdî bu öneriyi reddetmekle kalmayıp, 2 Şubat 2014'te artık IŞİD'in el-Kâide ile hiçbir bağının kalmadığını ve Cihatçı Selefi akımı⁹²² artık kendilerinin temsil ettiğini ilan etti.⁹²³ Bu gelişmeden sonra Irak'ta ve Suriye'de savaşa hız veren akım, daha çok Sünnî bölgelere saldırarak oraları ele geçirmeye öncelik verdi. Fellûce, el-Enbâr, Rakka, Cerablus ve Deyruzzûr gibi önemli şehirleri kısa zamanda ele geçirdi. 11 Haziran 2014'te ise Irak'ın en büyük ikinci şehri olan Musul'u ele geçirerek hem Irak'ta, hem de Suriye'de varlığını iyice hissettirir oldu.⁹²⁴

IŞİD, Musul'u ele geçirdikten kısa bir süre sonra, 30 Haziran 2014'te adını "Devletü'l-Hilâfe (Hilafet Devleti)" olarak değiştirdi ve hilafeti ilan ettiğini duyurdu. Hilafet ilanından beş gün sonra da (5 Temmuz 2014) Bağdâdî, Musul'daki el-Câmiu'l-Kebîr'de (Büyük Cami) Cuma hutbesi okuyarak, Müslümanların halifesi seçildiğini ve bütün Müslümanların kendisine biat ve itaat etmesi gerektiğini ilan etti.⁹²⁵ Söz konusu akım, hilafet ilanının akabinde iyice şiddetini artırdı. Kendisini Müslümanların tek hâmisî görmeye başladı ve uzun süreden beri hilafeti arzulayan Müslümanların kendilerine katılarak biat etmeleri gerektiğini vurguladı. IŞİD lideri

⁹²⁰ Atvan, **a.g.e.**, s. 49-50; Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 62.

⁹²¹ Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 62.

⁹²² Gerek IŞİD mensupları, gerekse merkezi el-Kâide mensupları kendilerini Cihatçı Selefilere olarak tanıtır. Ancak Müslümanlara ve Gayri Müslim masumlara yönelik şiddet uygulamayıp, işgalcilere karşı cihat eden bazı Selefi gruplar da kendilerini Cihatçı Selefilere olarak tanıtır. Dolayısıyla bu iki grubun arasını ayırmak için, Müslümanlara ve Gayri Müslim masumlara yönelik şiddet uygulayanlara "şiddet yanlısı Selefilere", "Hâricî zihniyetli Selefilere", "Selefi Hâricî akım" ve "Çağdaş Hâricîler" gibi tabirleri kullandık.

⁹²³ Atvan, **a.g.e.**, s. 69; Alkan, **a.g.e.**, s. 170.

⁹²⁴ el-Azzûnî, **a.g.e.**, s. 17.

⁹²⁵ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 239.

Bağdâdî, verdiği beyanatlarda Müslüman dünya adına konuşuyor ve yakında Roma'yı fethedecek bir lider edasıyla Batıya meydan okuyordu.⁹²⁶ Şiddet yanlısı Selefler Bin Ladin'den sonra ilk defa hızlı ve yoğun bir şekilde Bağdâdî'nin etrafında ve IŞİD'in hâkimiyeti altında toplanmaya başladılar. Ayrıca Irak hükümetinin emniyet güçleri ve Şiî milisler (Haşdi Şa'bi) tarafından köşeye sıkıştırılmış olan Sünnî kesim, IŞİD'e ve Bağdâdî'ye âdeta kurtarıcı gözüyle bakmak zorunda kaldılar.⁹²⁷

Bağdâdî'nin lideri olduğu IŞİD, kendi hâkimiyetini tesis etme yolunda devlet refleksiyle hareket ediyordu. Dolayısıyla akımın mensupları kendilerini eleştirenleri ve karşı gelenleri çeşitli cezalarla cezalandırmaya başladılar. Kafa kesme, topluca kurşuna dizme, kent merkezlerinde insanların gözü önünde idam etme, ateşte yakma, suda boğma, yüksek binaların üzerinden aşağıya atma gibi çeşitli vahşi uygulamalarla Muhaliflerini cezalandırıyor ve bütün bu yaptıklarını kameralar aracılığıyla bütün dünyaya servis ediyorlardı.⁹²⁸ Şiddeti dinî bir gerek gibi görüp uygulayan bu insanlar geldikleri nokta itibariyle Halifeye biat etmeyen ve kendi din anlayışlarını benimsemeyenleri infaz etmekte en ufak bir tereddüt göstermiyorlardı. Kan akıtma konusunda kendilerinden çok eminlerdi. Yaptıklarını bütün vahşi uygulamaları kendilerince dinî referanslara dayandırarak sayıyorlardı.⁹²⁹ Maalesef cihat adına işledikleri vahşet konusunda Müslümanlardan gelen bütün nasihatlere ve itirazlara kulak tıkayıp, İslam Dünyası ile âdeta dalga geçiyorlardı.

Bağdâdî'nin başa geçmesinin akabinde, akımın kısa sürede Irak ve Suriye'de birçok bölgeyi ele geçirmesi, Saddam döneminden kalma bazı tecrübeli subayların o dönem akımın yönetiminde etkin olmalarından kaynaklandığı ifade edilmektedir.⁹³⁰ Bunun yanı sıra, Sahavât gruplarından yüzlerce gencin tövbe edip akımın fikrîyatını benimsediği ve onun saflarına katıldığı söylenmektedir.⁹³¹ Ayrıca söz konusu akım

⁹²⁶ Atvan, **a.g.e.**, s. 69-70.

⁹²⁷ Bin Ladin'den sonra el-Kâide'nin başına geçen Zevâhirî, karizmatik ve kurucu lider olan Bin Ladin'e nazâren sönük kalmıştır. Bkz. Abdulbari Atvan, **ed-Devletu'l-İslamiyye el-Cuzûr et-Tevehhuş el-müstekbel**, s. 70.

⁹²⁸ Bişâre, **a.g.e.**, s. 217.

⁹²⁹ Atvan, **a.g.e.**, s. 69.

⁹³⁰ Alkan, **a.g.e.**, s. 171; <https://www.babnet.net/mobile/rttdetail-amp.php?id=115733> (erişim tarihi: 13. 9. 2019).

⁹³¹ Atvan, **a.g.e.**, s. 40.

Sünnî direniş gruplarını yok etme yolunda âzâmi çaba sarf ettikleri için, Irak'ta Şîî ağırlıklı hükümete bağı askerî birlikler, Şîî milis güçleri ve Suriye'nin askerî kuvvetleri o dönem akımın önünü açarak Sünnî bölgelerde yayılmalarına yol verdikleri de ifade edilmîştir.⁹³² Irak ve Suriye başta olmak üzere, bölgenin topyekün tahrip edilmesi için akımın önünün açılmasında, bölgedeki çeşitli Batılı istihbarat örgütlerinin etkili olduğı konusunda da ciddi iddialar vardır.⁹³³

2.3.10. Ebu Bekir el-Bağdâdî'nin Hayatı ve Karakteristik Yapısı

Ebû Bekir el-Bağdâdî, 1 Temmuz 1971'de Irak'ın Samerrâ şehrinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı, İbrahim b. Avvâd İbrahim el-Bedrî'dir. Kureyş soyundan olduğı söylenen Bağdâdî,⁹³⁴ dindar bir ailede yetişmiş, üniversite eğitimini, yüksek lisans ve doktorasını Bağdat Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi'nde tamamlamıştır.⁹³⁵ Üniversitede öğrenci olduğı yıllarda imam hatiplik yapan Bağdâdî'nin, doktora sonrası bir dönem üniversitede kıraat hocalığı yaptığı söylenmektedir.⁹³⁶ Bağdat'tan Samarrâ'ya giden Bağdâdî, Samarrâ'da da imam hatiplik yapmış, orada sosyal ve sportif aktivitelere ağırlık vererek halkla ve özellikle gençlerle iyi ilişkiler kurmuştur.⁹³⁷ Irak'ın Amerika ve müttefikleri tarafından işgal edilmesi üzerine, Sünnî nüfusun yoğun olduğı el-Enbâr şehrinin, el-Kâim kentine gitmiş ve orada gençleri organize ederek işgalcilere karşı direniş başlattığı ifade edilmîştir.⁹³⁸

Amerika'nın Irak'ı işgal etmesi üzerine Irak'taki İslamî kesimler işgale karşı farklı mücadele yöntemleri benimsediler. Bazıları işgal ortamında sadece silahlı

⁹³² Atvan, **a.g.e.**, s. 40.

⁹³³ Hamâde, **a.g.e.**, s. 9-10; Alluş, **a.g.e.**, s. 100.

⁹³⁴ Bağdâdî'nin soyu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Alluş, **a.g.e.**, s. 161.

⁹³⁵ Muhammed Muhtar Kandîl, **a.g.e.** s. 380.

⁹³⁶ Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 64; Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 238.

⁹³⁷ Atvan, **a.g.e.**, s. 66.

⁹³⁸ Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 64-65; Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 238. Alimlere itibar etmeyen bu akım içerisinde ilim ehli fazla olmadığından, Bağdâdî -daha çok kıraat ilminde mütchassis olmasına rağmen- bu akım içerisinde büyük bir âlim gibi rağbet görmüştür. Akımın mensupları artık bizim liderimiz de âlim diyerek, geçmişte akıma yöneltilen 'ilimsiz liderler öncülüğünde olma' olumsuzluğunu üzerlerinden atmaya çalışmışlardır. Bin Ladin'in mühendislikten, Zevâhirî'nin tıp doktorluğundan, Zerkâvî'nin ise cihat meydanından geldiğini, dolayısıyla bunların cemaat liderliği için gerekli olan İslamî ilimlere haiz olmadıkları eleştirisi, Bağdâdî için söz konusu olmamıştır. Bkz. Atvan, **a.g.e.**, s. 62.

mücadele vererek direnmeyi (cihat) savunurken, diğer bazıları silahlı direnişle beraber, siyasî mücadelenin de gerekliliğini savundu.⁹³⁹ Bağdâdî -Zerkâvî gibi- işgale karşı ancak silahlı direnişin fayda sağlayacağını, bunun dışındaki mücadele yöntemlerinin yanlış ve gayri meşru olduğunu savunanlardandı. Bu düşünceden yola çıkarak direnişle beraber siyasî mücadeleyi savunan Irak İhvan-ı Müslimîn Cemaati'ni, Irak Müslüman Âlimler Birliği'ni ve hatta bu birliğe üye olan amcası İsmail el-Bedrî'yi tekfir etti.⁹⁴⁰ İşgalcilere karşı daha güçlü bir şekilde mücadele verebilmek için arkadaşlarıyla beraber Ceyşu Ehli's-Sünne ve'l-Cemaa (Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Ordusu) adıyla bir grup kuran Bağdâdî'nin,⁹⁴¹ bu dönemde Ebû Mus'ab ez-Zerkâvî ile irtibat kurduğu ancak ona biat etmeden tutuklandığı söylenmektedir.⁹⁴²

Silahlı direniş örgütüne mensup olmak suçuyla 2004'te ABD Ordusu tarafından tutuklanan Bağdâdî, cezaevinde şiddet yanlısı ve tekfirci kişilerle tanıştı ve onların fikirlerinden etkilenerak daha sert bir yapıya büründü.⁹⁴³ 2007'de cezaevinden çıkınca arkadaşlarıyla beraber Ebû Ömer el-Bağdâdî'nin lideri olduğu Irak İslam Devleti'ne katıldı.⁹⁴⁴ Kısa süre içerisinde hem Irak İslam Devleti'nin şer'î heyet başkanlığını üstlendi, hem de örgütün en tepesi olan Şûra Meclisi üyeleri arasına girdi.⁹⁴⁵ Hatta Irak İslam Devleti'nin lideri Ebû Ömer el-Bağdâdî'nin birinci yardımcısı Ebû Hamza el-Muhacir, kendi görevini Ebû Bekir el-Bağdâdî'ye bırakmayı teklif etmiştir.⁹⁴⁶ Ayrıca Ebû Ömer el-Bağdâdî'nin de, kendisinden sonra Irak İslam Devleti'nin liderliğine onu tavsiye ettiği söylenmektedir.⁹⁴⁷ 2010'da Ebû Ömer el-Bağdâdî ve birinci yardımcısı Ebû Hamza el-Muhacir öldürüldüğünde, Irak İslam Devleti'nin şurasında Ebû Bekir el-Bağdâdî'den daha yaşlı ve tecrübeli kişiler

⁹³⁹ Atvan, **a.g.e.**, s. 66

⁹⁴⁰ Atvan, **a.g.e.**, s. 66; Taştekin, **a.g.e.**, s. 99.

⁹⁴¹ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 239.

⁹⁴² Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 65; Atvan, **a.g.e.**, s. 66

⁹⁴³ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 239; Allûş, **a.g.e.**, s. 163.

⁹⁴⁴ Bağdâdî cezaevinden çıktığında Zerkâvî öldürülmüş, Meclisu Şûra'l-Mücâhidîn'in başına Ebû Ömer el-Bağdâdî geçmişti. Bkz. Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 65

⁹⁴⁵ Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 65; Atvan, **a.g.e.**, s. 67.

⁹⁴⁶ Atvan, **a.g.e.**, s. 67.

⁹⁴⁷ Birinci yardımcısı Ebû Hamza el-muhacir'e rağmen, Ebû Ömer'in onu tavsiye etmesinin sebebi, Bağdâdî'nin birikiminin yanı sıra, Ebû Hamza'nın Iraklı olmamasından dolayıdır. Çünkü Iraklılar, Iraklı olmayan birinin liderliğine hoş bakmıyorlardı. Bkz. Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 239.

olmasına rağmen, on bir kişiden dokuzunun oyunu alarak Irak İslam Devleti'nin lideri seçildi.⁹⁴⁸

Bağdâdî sakin görünüşlü olduğu halde, aniden sertleşen ve tehditler savuran bir kişiliğe sahip olduğu söylenir.⁹⁴⁹ Cezaevinden çıktığında kapıda görevli olan Amerikan askerinin yanına gitmiş ve ona, “Seninle kesinlikle bir gün karşılaşım hesaplaşacağız. Bu karşılaşma ve hesaplaşma ya burada, ya da Amerika’da kesin gerçekleşecektir” diyerek tehditkâr kişiliğini ortaya koymuştur.⁹⁵⁰ Ancak gerçek şu ki, Bağdâdî'nin tehditkâr tavrından Amerikalılardan ve kâfirlerden çok Müslümanlar, hatta işgale karşı direnen mücahitler zarar görmüştür.⁹⁵¹ 2017’de IŞİD’in dağılma sürecine girmesinden kısa bir müddet sonra Bağdâdî ortadan kayboldu. O tarihten sonra öldürüldüğüne dair değişik zamanlarda farklı haberler ortaya çıktı. Ancak en ciddi bilgi, 26 Ekim 2019’da Suriye’nin kuzeyinde ABD Ordusu tarafından bir operasyonla öldürüldüğü şeklindedir.⁹⁵²

2.3.11. Irak ve Suriye Döneminin Özellikleri ve Değerlendirilmesi

Irak ve Suriye döneminin en belirgin özelliği, Mısır döneminde başlayıp Afganistan döneminde fikhî ve fikrî alt yapısı tamamlanan aşırılık ve şiddetin bu dönemde fiilîyata dökülerek vahşice uygulanması ve bu vahşetin dinî referanslarla desteklenip kutsanmasıdır. Mısır döneminde emniyet güçlerinin sıkı takibatı, Afganistan döneminde ise, Afgan liderlerin cihat sahasına hâkimiyetleri sebebiyle bu akım, zihin dünyasında var olan aşırılık ve şiddeti arzuladıkları şekilde fiilîyata dökmemişlerdi. Irak ve Suriye döneminde şiddet içerikli cihat anlayışlarını eyleme dökme ve kutsayarak uygulama fırsatı buldular.⁹⁵³ Şiddeti kutsayarak uyguladıkları

⁹⁴⁸ Ebû Heniyye, Ebû Rumman, **a.g.e.**, s. 239; Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, **a.g.e.**, s. 65.

⁹⁴⁹ Atvan, **a.g.e.**, s. 62-63.

⁹⁵⁰ Atvan, **a.g.e.**, s. 62-63.

⁹⁵¹ Atvan, **a.g.e.**, s. 63.

⁹⁵² <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40292346>.

⁹⁵³ Irak ve Suriye dönemindeki kadar olmasa da, 1990’lı yıllarda Cezayir’de benzeri şiddet eylemleri söz konusu akım tarafından gerçekleştirilmiştir.

için bu akım kadim Hâricîlere benzetilmîş ve kendilerine Çağdaş Haricîler denilmiştir.⁹⁵⁴

Bu akım, Mısır ve Afganistan dönemlerinde cihat kavramını, İslam Dünyası'ndaki mevcut rejimlere ve işgalcilere karşı verdikleri silahlı mücadele için kullanıyorlardı. Ancak Irak ve Suriye döneminde cihat kavramını genişleterek ve içeriğini değiştirerek kendi anlayışlarını benimsemeyen Müslümanlara karşı düzenledikleri silahlı eylemler anlamında da kullanmaya başladılar.⁹⁵⁵ Bu akıma göre, İslam Dünyası'ndaki işgal sona erinceye kadar ve mevcut rejimler yıkılıp onların yerine kendi anlayışları doğrultusunda bir İslam devleti kuruluncaya kadar savaşa devam etmek vaciptir. Bu savaşta hedef alınan kitle sadece kâfir-i aslî olan işgalciler olmayıp, kendilerini desteklemeyen Müslümanlar da buna dâhildir.⁹⁵⁶

Irak ve Suriye Döneminde dikkat çeken özelliklerden biri de, XVII. Yüzyılın ikinci yarısında Arap Yarımadası'nda etkin olmaya başlayan ve Osmanlı Devleti'ne başkaldıran Vehhâbilik hareketinin zihniyetini, metodunu ve eylemlerini anlatan eserlerin yoğun bir şekilde piyasaya çıkmasıdır. Selefî Hâricî akım Vehhâbilik hareketinin kurucusu olan Muhammed b. Abdulvehhab'ın kitapları başta olmak üzere, Vehhâbilik hareketini anlatan ve tanıtan kitapları yoğun bir şekilde okuyarak dinî anlayışlarını ve metotlarını ona göre şekillendirmeye başladılar. Hatta kendilerine katılmak isteyen kişileri bu kitaplardaki anlayışa göre imtihan edip sorguluyorlardı.⁹⁵⁷ Irak ve Suriye Döneminde masum insanlara ve Müslümanlara yönelik gerçekleştirdikleri vahşi eylemlere, Vehhâbilik hareketinin gerçekleştirdiği vahşi eylemleri referans gösteriyorlardı.⁹⁵⁸

Siyasî çalışma yapmaya ve mevcut yönetimlerde görev almaya cevaz veren âlimler, Mısır ve Afganistan dönemlerinde bu akım tarafından sapıklık ve küfürle itham edilmîştir. Ancak bunlar Irak ve Suriye döneminde daha da ileriye giderek, siyasî faaliyetlere cevaz veren âlimleri sadece tekfir etmekle kalmadı, fırsat buldukça

⁹⁵⁴ Bkz. Allûş, **a.g.e.**, s. 17; Mecmûatun mine'l-Kuttâb, Komisyon, **Kâlû a'n Devleti'l-Bâğdâdî, Ketâibu Red'i'l-Hâvâric**, y.y., 2015, s. 16.

⁹⁵⁵ el-Filistîni, **a.g.e.**, s. 155.

⁹⁵⁶ ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 120.

⁹⁵⁷ Fuad İbrahim, **a.g.e.**, s. 119-120.

⁹⁵⁸ Fuad İbrahim, **a.g.e.**, s. 125. Vehhâbîlerin Masum insanlara ve özellikle Müslümanlara yönelik uyguladıkları kanlı eylemler için bkz. Fuad İbrahim, **a.g.e.**, s. 106-108.

-kutsal görev anlayışı içerisinde- onları tasfiye yoluna gittiler.⁹⁵⁹ Aynı şekilde Arap Baharı sonrası Irak, Suriye, Libya, vb. yerlerde zulme karşı ayaklanan Müslümanları, halifeye biat etmedikleri, ya da kâfirlerle işbirliği yaptıkları bahanesiyle tekfir edip kanlarını helal saydılar.⁹⁶⁰

Irak ve Suriye döneminde kanlı eylemleriyle zihinlerde yer eden Hâricî zihniyetli bu akım bir anda ortaya çıkması mümkün değildir. Kendilerince bir takım dinî referanslara dayandırdıkları ve kutsayarak uyguladıkları şiddetin fikhî ve fikrî alt yapısı, şüphesiz daha önceye, Mısır ve Afganistan dönemlerine dayanmaktadır. Zerkâvî ve arkadaşlarının Afganistan'dan gelmiş olmaları ve akımın Irak dönemindeki ilk mensuplarının Mısır ve Afganistan döneminde yazılmış eserlerden beslenmeleri⁹⁶¹ bu tezi doğrulamaktadır.

Irak ve Suriye döneminde vahşet saçan bu akım meçhuliyet/belirsizlik üzerine kurulmuştur. Özellikle Zerkâvî ve arkadaşlarından sonra bu akım içerisinde etkin olan liderler, komutanlar, yöneticiler ve akımı dinî yönden yönlendirenlerin çoğu tanınmayan, bilinmeyen şahıslardan oluşmuştur. Bunlar genellikle gerçek isimlerini gizleyerek müstear isim kullanmışlardır. Bu meçhul şahısların öncülüğünde bölgede âdeta bir korku imparatorluğu kurulmuş ve geçmiş dönemlerde görülmeyen vahşi uygulamalara imza atılmıştır. Çocuk yaştaki insanların ellerine silahlar tutuşturularak onlara infaz seansları uygulatılmıştır. Sırf kendi liderlerine (halifeye) biat etmediği için mürted sayılarak infazına karar verilen Müslümanların, âlimlerin ve hatta diğer direniş gruplarından mücahitlerin son kez namaz kılma isteklerine bile olumlu cevap verilmemiştir.⁹⁶²

⁹⁵⁹ https://arabic.rt.com/middle_east/942483%D8%A7%D8%BA%D8%AA%D9%8A%D8%A7%D9%84-%D9%85%D8%B1%D8%B4%D8%AD-

⁹⁶⁰ es-Süveydî, **Muhakemetu-Efkâri'l-Gulât**, s. 6.

⁹⁶¹ Akımın Irak dönemindeki ilk mensuplarının Mısır ve Afganistan döneminde yazılmış eserlerden beslendiklerine dair Geniş bilgi için bkz. Abdullatîf el-Humeym, **İdâretu's-Sırâ' me'a't-Tatarruf ve'l-İrhâb fi'ş-Şarkı'l-Evsat**, Bağdat, el-Hey'etü'l-İlmiyye el-İstişariyye, 2016, s. 50; Said b. Hâzim es-Süveydî, **Tanzîmu'l-Kâide ve Meşruu'd-Devle el-İslamiyye**, Merkezu Sebât li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, 2016, s. 8; <https://m.arabi21.com/Story/813660>.

⁹⁶² Komisyon, **Kâlû a'n Devleti'l-Bâğdâdî**, s. 27.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SELEFÎ HÂRİCÎ AKIMIN TEOLOJİK YAPISININ TAHLİL VE TENKİDİ

Çalışmamızın bu bölümünü üç alt başlıkta ele alacağız. Birinci başlıkta, akımın mensuplarında şiddet düşüncesini oluşturan sosyolojik ve psikolojik etkileri, kendilerini nasıl tanımladıklarını, kendileri gibi düşünmeyen âlimlere, cemaatlere ve diğer cihat gruplarına yönelik bakış açılarını inceleyeceğiz. İkinci başlıkta, din anlayışlarını, nasları ve İslam ahkâmını nasıl yorumladıklarını ve bu yorumun kendilerini aşırılık ve şiddete nasıl sürüklediğini ele alacağız. Üçüncü başlıkta ise, akımın aşırılık ve şiddet anlayışlarının tezahür ettiği ana konular olan tekfir, hâkimiyet, velâ-berâ ve cihat konularını inceleyip değerlendireceğiz.

3.1. AKIMIN DÜŞÜNCE DÜNYASI VE ŞİDDET

3.1.1. Akımın Düşünce Dünyasının Oluşum Süreci

İnsanlar yaratılış itibarıyla iki farklı tabiata sahiptir. Bir kısmı sakin, uyumlu ve yumuşak tabiatlı iken, diğer bir kısmı sert, aykırı ve şiddete eğilimli bir yapıdadır.⁹⁶³ Selefî Hâricî akıma mensup insanların geneli sert, aykırı ve şiddete eğilimli bir yapıya sahiptir. Büyük çoğunluğu akıma katılmadan önce, disiplinsiz bir ortamda yetişmiş, eğitim ve iş hayatında pek başarılı olamamış, genellikle de toplumla kavgalı bir yapıdan gelmektedir.⁹⁶⁴ Bu yapıları nedeniyle gerek kendi içlerinde, gerekse diğer Müslümanlara karşı ciddi sorunlar üretmekte; sürekli ihtilaf, çekişme ve ayrışma içerisindedirler.⁹⁶⁵ Şiddete meyilli ve aykırı bir tabiata sahip

⁹⁶³ Nevzat Tarhan, “Şiddetin Psikososyopolitik Boyutu”, **Şiddet Karşısında İslam**, Ankara, DİB Yayınları, 2. bs, 2015, s. 77.

⁹⁶⁴ Osman Ahmed el-Kumeyhî, **Masfûfâtu'l-Muntalekâti'l-Fikriyye li'l-Ğulât ve Duâti'l-Unf**, Kahire, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2012, c. I, s. 17.

⁹⁶⁵ Ömer Abdullah Kamil, **el-Mutatarrifûn Havâricu'l-Asr**, Beyrut, Beysân li'n-Neşr ve't-Tevzî, 2002, s. 99.

oldukları gözlenmekle beraber, şiddet içerikli düşünce dünyalarının oluşumu daha çok, akımla tanıştıktan sonra aldıkları fikhî ve fikrî eğitime dayanmaktadır.⁹⁶⁶

Akıma katılan insanların düşünce dünyaları, akımla tanıştıkları ilk günden itibaren şekillenmeye başlar. Akımın temel aldığı, ‘fikirlerin açıkça ortaya konulması ve karşı tarafa aktarılması’ ilkesi gereği, yapıya özgün fikirler ilk günden itibaren açık seçik bir şekilde üyelere verilmeye başlanır. Yeni katılanları ürkütmemek ve katılımı artırmak için fikirlerin tedricî bir şekilde verilmesi gibi bir anlayış söz konusu değildir. Dolayısıyla akıma katılan insanların düşünce dünyalarının oluşum süreci uzun sürmez.⁹⁶⁷ Yeni katılanlara öncelikle akımın öne çıkardığı hâkimiyet, velâ-berâ, tekfir ve cihat gibi konular akımın anlayışı doğrultusunda öğretilir. Gerek düzenli derslerde, gerekse serbest konuşma ortamlarında söz konusu meselelere öncelik verilerek kısa zamanda insanların düşünce dünyalarının oluşması ve akıma adapte olmaları sağlanır. Dersler ve telkinler genelde belirli konular etrafında döndüğü için o konular zamanla İslam’ın en temel konuları gibi algılanmaya başlanır ve akımın mensupları diğer Müslümanların İslamî durumunu bu konular üzerinden değerlendirirler.

Akıma yeni katılanlara devamlı olarak, kendileri gibi düşünmeyenlere karşı sert ve tavizsiz olmaları gerektiği telkin edilir. Bu telkinler sonucu insanlarda kendileri gibi düşünmeyenlere karşı bir kızgınlık ve sert tavır oluşur. Şüphesiz bu sert tavır, ortamını bulduğunda hızlı bir şekilde şiddete dönüşür. Akım içerisinde öncü konumda olanlar özellikle kendilerine rakip gördükleri ‘aktif olan ve İslamî çalışma yapan’ âlimlerin ve cemaatlerin aleyhinde konuşarak onları kendi mensuplarının gözünden düşürmeye çalışırlar.⁹⁶⁸ Bu tür telkinler sonucu insanlar, daha önce yıllarca beraber oldukları çevrelerine, hocalarına ve cemaatlerine karşı yabancılaşırlar. Zamanla kendileri dışındaki Müslümanların din anlayışını ve fikrîyatını yanlış görmeye ve eleştirmeye başlarlar. Çünkü onlara verilen eğitimde, kendileri dışındaki bütün Müslümanların apaçık bir sapıklık üzere oldukları vurgulanır.⁹⁶⁹ İnsanların bu tür gruplarla tanışmalarında ve fikirlerini öğrenmelerinde

⁹⁶⁶ Abdülkerim Bekkâr, *Tefkîku Sekâfeti'l-Ğuluv*, Dımeşk, Dâru'l-Kalem, 2016, s. 26.

⁹⁶⁷ Bekkâr, *a.g.e.*, s. 25.

⁹⁶⁸ Bekkâr, *a.g.e.*, s. 25.

⁹⁶⁹ Bekkâr, *a.g.e.*, s. 25.

internet ve sosyal medyanın gücü inkâr edilemez. Şiddet yanlıları insanları çekmek için, sosyal medyayı yoğun şekilde kullanmaktadırlar.⁹⁷⁰

Akım içerisinde verilen eğitim, yetkin âlimlerin öncülüğünde ve onların kitapları vasıtasıyla olmayıp, genellikle daha önce akıma katılan öncü konumundaki kişilerin telkinleriyle ve çatışma ortamlarında yazılan kitaplar aracılığıyla gerçekleşir. Araştırma ve inceleme yapma imkânı olmayan, daha çok çatışma ve savaş ortamlarında gerçekleşen eğitim sonucunda insanlar, konular, olaylar ve kişiler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan doğrudan fikir ve kanaat sahibi olurlar. Akımın savunduğu fikirler, devamlı tekrar edilerek âdeta insanların zihnine kazınır.⁹⁷¹ Belirli bir süreçten sonra artık insanların söz konusu fikirleri değerlendirme olasılığı neredeyse imkânsız hale gelir. Bu kemikleşme sürecinden sonra, fikirlerin söylemlere ve eylemlere etkisi artık çok hızlı ve tereddütsüz olur.

Hâricî zihniyetli bu insanlar, akım içerisinde mevcut olan hocaları, yazarları ve liderleri tek yetkili zannederek, İslam Dünyası'nda onlardan başka âlim ve lider olmadığına inanırlar. Aynı şekilde, akımın fikirlerini ortaya koymak için yazılan kitapları, İslam'ı anlatan en temel kaynak zannederler. Aldıkları sınırlı eğitim ve zihinlerinin uzun süre belirli fikirlerle yoğrulması sonucu âdeta akılları dumura uğrar ve İslam tarihî boyunca binlerce âlimin yetiştiği ve binlerce kitabın yazıldığı hakikatini anlamaktan aciz hale gelirler.⁹⁷² İlk Hâricîlerden günümüze kadar olan aşırılık ve şiddet yanlılarının belirgin ortak yönlerinden biri, derinlikli ve kapsamlı bir ilme ve fıkha sahip olmamalarıdır. Bu yüzeysel bilgi, hamasetle hareket eden ve aniden parlayan insanların yetişmesine sebebiyet vermiştir.⁹⁷³

3.1.2. Akım İçerisinde Kapalı Toplum Kültürünün Yaygınlığı

Kapalı toplumlarda ve kırsalda yetişen insanların zihin dünyası, genellikle alışık olmadıkları düşüncelere ve farklı yorumlara kapalıdır. Bu tür insanlar genellikle, bağımsız düşünebilme ve olayları derinlemesine tahlil edebilme yeteneğinden uzak, yüzeyselliğin ve tek tip anlayışın hâkim olduğu bir

⁹⁷⁰ el-Kumeyhî, a.g.e., 21.

⁹⁷¹ Ö. Abdullah Kamil, a.g.e., s. 95.

⁹⁷² Ö. Abdullah Kamil, a.g.e., s. 96.

⁹⁷³ el-Kumeyhî, a.g.e., c. I. s. 18; Bekkâr, a.g.e., s. 42.

yapıdadırlar.⁹⁷⁴ Oysa merkezi yerlerde ve açık toplumlarda yaşayanlar, genellikle değişik bölgelerden ve farklı kültürlerden gelen insanlarla bir arada yaşadıkları için, farklılıklara daha açık ve tekdüzelikten uzak bir yapıya sahiptirler. Dolayısıyla Bu tür insanlarda farklı düşüncelere karşı müsamahakârlık ve farklı düşünenlerle beraber yaşayabilme bilinci geliştiği için, bunlar genellikle aşırılıktan ve şiddetten uzaktırlar.⁹⁷⁵

Söz konusu akımdaki insanlar genelde kapalı toplumlardan ve kırsal kesimden gelmeleri sebebiyle farklı yorumlara kapalı bir zihniyete sahiptirler. İslam'ı ve olayları bu zihniyetle algılayıp, dar çerçevede değerlendirirler.⁹⁷⁶ Dolayısıyla Dünya Müslümanları tarafından genel kabul görmüş fikirleri ve anlayışları kabullenmekten ziyade, kenarda kalmış şaz fikirlere meyleden ve kendilerine farklı bir dünya çizen bir anlayışa sahiptirler.⁹⁷⁷ Bu insanların genellikle kapalı toplum kültüründen gelmeleri, akım içerisinde Bin Ladin, Abdülkadir b. Abdülaziz ve Zevâhirî gibi modern eğitim almış ve çoklu kültürlerde yetişmiş insanların olmadığı anlamına gelmez. Ancak çoklu kültürlerden gelenlerin bile tek tipçi ve farklılıklara kapalı bir zihniyeti benimsemiş olmaları, akımın verdiği eğitimin insanları dönüştürmede ne denli etkin olduğunu göstermektedir.

3.1.3. İhtilafa ve Tefrikaya Eğilimli Olmaları

İslam tarihî boyunca zaman zaman ortaya çıkan ve varlık gösteren Hâricî zihniyetli akımlar, ihtilafa ve tefrikaya eğilimli bir yapıda olmuşlardır. Bunlarda var olan ihtilaf ve tefrika olgusu, sadece karşıtlarıyla kendileri arasında olmayıp, aynı zamanda kendi içlerinde de söz konusudur.⁹⁷⁸ Bu tür akımlardaki kişiler, yanlışlara karşı müsamahakâr olmak, ihtilafları azaltmak ve birlik beraberlik içerisinde başarıya koşmak yerine, gördükleri ufak bir yanlış bile büyük bir sapma sayarak hemen itiraz eder ve gerekirse ayrışma yoluna giderler. Bu anlayışı besleyen temel düşünce ve

⁹⁷⁴ Bekkâr, **a.g.e.**, s. 27.

⁹⁷⁵ Bekkâr, **a.g.e.**, s. 27.

⁹⁷⁶ Bekkâr, **a.g.e.**, s. 27.

⁹⁷⁷ Abdülemîr Kazım Zahid, **Nakdu'l-Ususi'd-Dîniyye lede'l-Usûliyyâti'l-İslamiyye el-Muâsıra**, Beyrut, Merkezi'l-Hadâra li Tenmiyeti'l-Fikri'l-İslâmî, 2017, s. 35.

⁹⁷⁸ Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 100-102.

inanç, kendilerince yanlış gördükleri fikirlerden ve kişilerden tamamen uzaklaşıp manevî olarak arınarak, kendilerini temize çıkarmak ve uhrevî kurtuluşa ermektir.⁹⁷⁹

Yanlışlardan uzaklaşıp tamamen arınma düşüncesi ile hareket eden bu insanlar, kendi doğrularından taviz vermemek adına, yıllarca beraber oldukları arkadaşlarıyla ihtilafa düştüklerinde onları haktan sapmakla suçlar, tekfir eder ve hatta yeri geldiğinde öldürmekten bile çekinmezler.⁹⁸⁰ Ancak ihtilafa ve tefrikaya eğilimli olmalarına rağmen, akım içerisindeki kişiler ve gruplar şiddet anlayışını oluşturan ana düşüncede ve temel ilkelerde anlaşamadıkları anlamına gelmez. Zaman zaman ihtilafa düşüp ayrışsalar ve farklı gruplar halinde hareket etseler de, zihniyetlerini, fikhî anlayışlarını ve çalışma metotlarını oluşturan temel meselelerde aynı düşünürler.⁹⁸¹ Hatta temelde düşünce ve anlayış dünyaları aynı olduğu için, akım içerisinde gruplar arasında hızlı ayrışmalar olduğu gibi hızlı birleşmeler de söz konusudur.⁹⁸²

Aşırılık ve şiddet bu insanların ortak özelliği olmakla beraber, söz konusu akım içerisindeki bazı grupların diğer bazısına göre daha aşırı olduğu da bir gerçektir. Afganistan döneminde savaş ortamında yetişen ve daha sonra Irak'ta İŞİD'in kuruluşuna öncülük edenlerin, el-Kâide'nin ilk kuşağına göre daha aşırı oldukları bilinmektedir.⁹⁸³ Yine İŞİD içerisinde ortaya çıkan el-Hâzimiyye⁹⁸⁴ grubunun İŞİD'in ana kadrosuna nispetle çok daha aşırı olduğu söylenmektedir.⁹⁸⁵ Hatta bu grup Bağdâdî başta olmak üzere, İŞİD'in bütün mensuplarını tekfir ettiği için, İŞİD'in bu grupla savaştığı ve bunlardan bazılarını idam ettiği ifade edilmiştir.⁹⁸⁶

Selefi Hâricî akım, devamlı olarak Müslümanlarla ihtilaf halinde ve onları parçalayan bir tutum içerisinde olduğundan, Müslüman halkların haklarını koruma adına ortaya çıktığı ve İslam Dünyası'ndaki sorunların çözümü için mücadele verdiği

⁹⁷⁹ İmâduddîn Haytî, *Tasavvuru'l-Ğulât li Mefhûmi'd-Devle fi'l-İslâm*, Alâ Basîreh, 2018, s. 5. <http://alabasirah.com/node/732>. (erişim tarihi, 13. 2. 2019)

⁹⁸⁰ Haytî, *a.g.e.*, s. 5.

⁹⁸¹ Haytî, *a.g.e.*, s. 7.

⁹⁸² Haytî, *a.g.e.*, s. 8.

⁹⁸³ Mustafa Hamid, Lia Varal, *a.g.e.*, s. 280-281.

⁹⁸⁴ Liderlerinin adı, Ahmed el-Hâzimi olduğu için el-Hâzimiyye ismini almışlardır. Bkz. Haytî, *a.g.e.*, s. 7.

⁹⁸⁵ Haytî, *a.g.e.*, s. 7.

⁹⁸⁶ Haytî, *a.g.e.*, s. 7.

söylemi asla karşılık bulmamıştır. İslam Dünyası'na ve Müslümanlara verdikleri zarar, Müslümanların faydasına çalıştıkları iddialarını tamamen boşa çıkarmıştır. Bu akım, özellikle Irak ve Suriye'de Sünnî Müslümanların zayıflamasına ve bölgelerinin harap olmasına âdeta ön ayak olmuştur. Aynı şekilde Irak ve Suriye başta olmak üzere Afganistan, Irak, Suriye, Cezayir, Somalî ve benzeri yerlerdeki direniş gruplarının dağılıp yok olmasında bunların kendilerinden başkasını kabullenmez tutumlarının etkisi büyüktür.⁹⁸⁷ Bu akım adına yazılan eserlerde Müslümanlar içerisindeki ihtilafı azaltıp birlik beraberliği tesis etmeye yönelik hiçbir öneri ve gayret yoktur. Yazılı ve sözlü dokümanlarında devamlı olarak Müslümanlar arasındaki ihtilafı ve ayrılığı körükleyen, kendi mensuplarını diğer Müslümanlara karşı kıskırtan, çatışmacı söylemlere yer verilmiştir.⁹⁸⁸

3.1.4. Sabır ve Teenni ile Hareket Etmemeleri

Akım içerisindeki insanlarda genel olarak olaylardan çabuk etkilenme, sabır ve teenni ile hareket etmeme ve hemen netice almak için acele karar verme eğilimi güçlüdür.⁹⁸⁹ Bu özelliklerinden dolayı, hemen netice alma peşinde koşan ve intikam duygusuyla hareket eden kişiler, uzun soluklu ıslah çalışmalarına ve eğitim-öğretime ağırlık veren cemaatlerde uzun süre tutunamayıp ayrılarak bu tür akımlara katılırlar.⁹⁹⁰ Sabır ve teenni ile hareket etmemeleri, hem eylem, hem de insanlar hakkında hüküm verme konusunda da kendinî göstermiştir. Herhangi bir konu hakkında karar vermeden önce o konunun muhtemel sonuçlarını dikkate almaz ve o konuyu yeterince inceleme ve araştırma gereği duymazlar. Bu tutum şüphesiz çoğu zaman konunun yanlış ya da eksik algılanmasına ve sonuçta yanlış kararların verilmesine sebep olmuştur.⁹⁹¹

Bu akımın mensuplarındaki sabırsızlık ve acelecilik, deneyimsizlik ve yüzeysellikle birleşince ortaya çok kötü sonuçlar çıkmıştır. Yüzeysel bilgiye dayanarak ve meseleler hakkında yeterli araştırma yapmadan acele karar veren bu insanlar, İslam'ı kendileri gibi yorumlamayan ve sorunların çözümünde kendileri

⁹⁸⁷ Said b. Hazim es-Suveydî, **Muhâkemetu Efkâri'l-Ğulât**, y.y., Merkezi Sebât, 2018, s. 39.

⁹⁸⁸ es-Suveydî, **a.g.e.**, s. 37.

⁹⁸⁹ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 301.

⁹⁹⁰ el-Kumeyhî, **a.g.e.**, s. 19.

⁹⁹¹ ez-Zehranî, **a.g.e.**, s. 264.

gibi düşünmeyen Müslümanları çok rahat bir şekilde sapıklık, münafıklık ve küfürle itham ederler. Şüphesiz Müslümanlar hakkında verdikleri bu tür hükümler zamanla o Müslümanların canına, malına ve hatta ırzına kastetmek için altyapı oluşturmuştur.⁹⁹² Nitekim bu akım, Cezayir, Irak, Suriye ve benzeri yerlerde sözünü ettiğimiz düşüncelerini eyleme dökme imkânı bulmuş ve tamamen kendi uydurdukları gerekçelerle Müslümanları tekfir ederek kanlarını dökmüşlerdir.⁹⁹³

Sabır ve teenni konusunda sorunlu olduklarının en önemli kanıtlarından biri, - daha önce ifade ettiğimiz gibi- gerek Mısır döneminde, gerekse Afganistan döneminde, bu akım içerisinde olan bazı grupların ve kişilerin, akımın aceleciliğe dayalı fikirlerini ve uygulamalarını eleştirip akımdan ayrılmalarıdır.⁹⁹⁴

3.1.5. Taassup ve Tarafgirlikte Aşırılıkları

Selefi Hâricî akımın mensuplarının en belirgin özelliklerinden biri de, din anlayışlarının doğruluğu ve tartışılmazlığı konusunda aşırı bir taassup⁹⁹⁵ içerisinde olmalarıdır. Taassup, şüphesiz başka akımlarda ve cemaatlerde de mevcuttur. Ancak bu akımın taassup anlayışı tehlikeli sonuçlar doğurmuştur. Şöyle ki, kendi fikirlerine ve metotlarına yönelik en ufak bir itirazı ve eleştiriyi kabul etmez, itiraz edenleri çok rahat bir şekilde bid'atçılık, sapıklık ya da küfürle itham ederler. Hatta yeri geldiğinde fikirlerini savunma adına kendileri gibi düşünmeyen Müslümanlara karşı kaba kuvvet kullanmaktan bile çekinmezler.⁹⁹⁶ Akıma katılanlarda ilk etapta düşünce boyutlu başlayan taassup, zamanla fiilî şiddeti beraberinde getirir. Nitekim akımın adamlarının diğer cemaatlere yönelik sert tutumları ve yeri geldiğinde onlara karşı şiddet kullanmalarındaki en büyük etken, kendi fikirlerine ve cemaatlerine olan aşırı taassuplarıdır, denilebilir.

Bu insanların bu derece müteassıp olmaları sahip oldukları kültürün yanı sıra, büyük oranda aldıkları eğitimden kaynaklanmaktadır. Bunlar dinî eğitim alırken,

⁹⁹² ez-Zehranî, **a.g.e.**, s. 264.

⁹⁹³ Bekkâr, **a.g.e.**, s. 31.

⁹⁹⁴ Burada özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda Mısır'daki Cemaatu'l-İslamiyye'nin ve Libya'daki şiddet yanlısı hareketin eski fikirlerini tenkit ve tashih eden araştırmaları ve yayınları zikredilebilir.

⁹⁹⁵ Taassup, "Bir dine ve bir düşünceye körü körüne bağlanmak, karşı tarafa haksızlık yapacak derecede saplantıya düşmek" demektir. Bkz. Fikret Karaman vd., **Dini Kavramlar Sözlüğü**, İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009, s. 544.

⁹⁹⁶ Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 91.

farklı fikirlere ve görüşlere muttali olma konusunda hiçbir gayret sarf etmez, hatta farklı görüşleri gündem etmeyi doğru bulmazlar.⁹⁹⁷ Daha çok, akımın öncülerinin ve yazarlarının belirli bir anlayış çerçevesinde yazdıkları sınırlı sayıdaki kitapları okur ve akım içerisinde devamlı tekrarlanan fikhî ve fikrî telkinlerle yetinirler.⁹⁹⁸ Uzun süre maruz kaldıkları bu telkinler sonucunda, akımı diğer cemaatlerden ve gruplardan ayıran aşırılık ve şiddet içerikli görüşler zihinlerinde yer eder. Bu durum, körü körüne bir taassubu beraberinde getirir ve artık o görüşler onlar için dinin esasları haline gelir ve tartışılmaz bir hal alır.⁹⁹⁹

Akım içerisinde ilmî birikim ve ehliyetten çok, akımın fikirlerine bağlılık ve akımın savunuculuğunu yapma konusunda ortaya konulan performans önem verilir. Mensupların akım içerisinde kabul görmesi ve önemli idari noktalara yükselmesi, akımın fikirlerine bağlılık ve bu fikirleri savunmalarıyla orantılıdır. Akımın yönlendirilmesi ve idaresinde İslamî ilimlerde birikim sahibi olanlara önem ve öncülük verdiklerini iddia etmelerine rağmen, sırf akımın ilkelerine bağlılıklarından dolayı, daha Kur'an'ı Kerim'i doğru dürüst okuyamayan gençleri kısa süreli bir eğitimle önemli idari görevlere getirdikleri bilinmektedir.¹⁰⁰⁰

3.1.6. Kendilerine Aşırı Güvenmeleri ve Dünya Gerçeklerini Göz Ardı Etmeleri

Azim ve cesaret, düşmana karşı başarı elde etmede şüphesiz azımsanmayacak bir öneme sahiptir. Ancak sadece cesaret ve kararlılıkla yetinerek düşmanın imkânını ve gücünü hesaba katmamak asla doğru bir davranış değildir. Allah Teâlâ düşmana karşı gerekli hazırlığın yapılmasını¹⁰⁰¹ ve savaş için gerekli olan güç dengesinin dikkate alınmasını emretmiştir.¹⁰⁰² Söz konusu akım, hak üzere oldukları ve Allah yolunda mücadele verdikleri iddiasıyla, Allah'ın kendilerine her hâlükârda kesin

⁹⁹⁷ Yusuf el-Karadâvî, *es-Sahvetu'l-İslamiyye Beyne'l-Cuhudi ve't-Tatarruf*, 3. bs, Kahire, Dâru's-Sahve, 1994, s. 40.

⁹⁹⁸ Geniş bilgi için bkz. Abdülkadir b. Abdülaziz, *el-Câmi'*, s. 404.

⁹⁹⁹ el-Filistîni, *a.g.e.*, s. 291; Ö. Abdullah Kamil, *a.g.e.*, s. 94-95.

¹⁰⁰⁰ Ö. Abdullah Kamil, *a.g.e.*, s. 110.

¹⁰⁰¹ Enfal, 8/60.

¹⁰⁰² Enfal, 8/66.

zafer vereceğine inanır ve savaş için gerekli olan güç dengesini önemsemez.¹⁰⁰³ Ancak Müslümanların, askerî gücün yanı sıra ekonomik, teknolojik ve bilgi gücüyle de alt edilmeye çalışıldığı günümüzde, Allah'ın yeryüzüne koyduğu kanunlara (sünnetullah) riayet etmeden ve düşmana karşı gerekli hazırlık yapılmadan,¹⁰⁰⁴ Allah için mücadele verme iddiasına ve sadece cesarete dayalı bir mücadele anlayışı doğru bir anlayış değildir.

Akımın mensupları, yaşadığı çağın şartlarına uygun ve gerçekçi bir proje dâhilinde mücadele vermek yerine, daha çok kendi duygusal dünyalarında oluşturdukları bir takım zan ve varsayımlara dayanarak hareket etmektedirler. Can, mal vb. değerlerin yeri geldiğinde Allah yolunda feda edilmesi gerektiği anlayışını ön plana çıkararak ve insanını bu bilinçle yetiştiren akımın, karşı tarafın güç odaklarını önemsememesi ve o alanlarda gerekli hazırlık ve üretimden söz etmemesi vahim bir hatadır. Düşmanın ürettiği silahları bir şekilde ele geçirerek onlarla düşmanı alt etme düşüncesinin çok yüzeysel ve safça bir düşünce olduğu aşikârdır. Çünkü hiç kimse, kendisine karşı kullanılmak üzere teknolojisini ve gelişmiş silahlarını karşı tarafa vermeyeceği açıktır. Düşmanın gücünü doğru takdir edemeyen akım, Afganistan, Irak, Suriye vb. savaş bölgelerinde binlerce müntesibini işgalciler karşısında kaybetmiştir. Yine bu akım, dünyadaki güç dengelerini hiçe sayarak, 11 Eylül 2001'de ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi'ne ve ABD'nin askerî komuta merkezi olan Pentagon'a sivil uçaklarla saldırılar düzenlediği söylenmektedir. Bu saldırılarla ABD'yi Afganistan topraklarında sahaya çekmeyi ve Amerikalıları sahada vurmaya amaçladığı ifade edilmıştır.¹⁰⁰⁵ Ancak, sonuç hiç de onların düşündüğü gibi olmamış, ABD sahaya inerek kendisini tehlikeye atmak yerine teknolojisini ve hava gücünü kullanarak Afganistan'ı havadan vurmuştur. Bu saldırılarda binlerce insan ölmüş, binlercesi sakat kalmış ve ülkenin birçok yeri harabeye dönüşmüştür.

3.1.7. Âlimlere İtibar Etmemeleri

İslam dini, ilme ve âlime özel değer atfeden bir dindir. Allah Teâlâ, kendisinden başka ilah olmadığını ispat sadedinde, ilim sahiplerinin şahitliklerini

¹⁰⁰³ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 280.

¹⁰⁰⁴ Ahzab, 33/62.

¹⁰⁰⁵ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s.149; Bekkâr, **a.g.e.**, s. 33.

kendi şahitliğinin hemen ardında zikretmesi¹⁰⁰⁶ başta olmak üzere birçok ayette, ilmî ve ilim ehlini övmüştür.¹⁰⁰⁷ Hz. Peygamber de, âlimlerin peygamberlerin varisleri olduğunu ifade ettiği hadisi başta olmak üzere birçok hadiste,¹⁰⁰⁸ topluma önderlik etme ve toplumu doğruya yönlendirmede ilim ehlinin rolüne ve önemine dikkat çekmiştir.

İslam'da ilme ve ilim ehline verilen bunca değere rağmen, aşırılık yanlısı bu akımın mensupları, kendileri gibi düşünmedikleri ve kendilerini desteklemedikleri gerekçesiyle âlimlere değer vermez ve onlara itibar etmezler. Âlimlerin ilmî birikimlerinin, İslamî çalışmalardaki ağırlıklarının ve Müslümanlar tarafından kabul görmüşlüklerinin onlar nezdinde hiçbir değeri yoktur. Kendilerini kabullenmedikleri ve desteklemedikleri müddetçe, ilim ve gayret sahibi olsalar dahi fikirleri bozuk ve metotları yanlıştır.¹⁰⁰⁹ Hatta bunlara göre, İslam Dünyası'ndaki gayri İslamî rejimlerin devam etmesinin baş müsebbibi mevcut âlimlerdir.¹⁰¹⁰

Kendilerini desteklemeyen âlimleri Kur'an'a, Sünnet'e ve selef'e (sahabe, tabiûn, etbâu't-tâbiîn) karşı gelen sapıklar olarak tanımlayıp insanları onlardan, kitaplarından ve fikirlerinden uzak tutmaya çalışırlar. Âlimlere karşı besledikleri kinlerinden dolayı, akımın bazı yazarları eserlerinde âlimleri eleştirirken o âlimlerin isimlerini dahi zikretmez, onlar hakkında "bazı kişiler" şeklinde ifade kullanırlar.¹⁰¹¹ Onlara göre, bir âlimi kabullenip kabullenmemedeki yegâne ölçü, o âlimin kendilerini destekleyip desteklememesidir. Kendi anlayışlarına karşı çıkan âlimler hakkında "dini sulandıranlar, makam-mevkiye tapanlar, tağutların (zalim yöneticilerin) köleliğini yapanlar ve gerçekleri tahrif edenler" gibi alçaltıcı ifadeler kullanırlar.¹⁰¹² Bu ifadelerle amaçları, onları insanların gözünden düşürmek ve mensuplarını onlardan uzak tutmaktır.

Akımın âlimlere karşı bu derece düşmanca tavır almasının altında yatan asıl sebep, âlimlerin onların aşırılık ve şiddet içerikli fikirlerinin, Müslümanlar içerisinde

¹⁰⁰⁶ Âl-i İmran, 3/18.

¹⁰⁰⁷ Bkz. Ra'd, 13/19; Enbiya, 21/7; Zümer, 49/9; Haşr, 59/20.

¹⁰⁰⁸ İlim ehlini öven hadislere örnek, **Tirmizî**, Ebvâbu'l-İlim, 19; **Ebû Dâvût**, İlim, 1.

¹⁰⁰⁹ Abdülkadir b. Abdülaziz, **el-Cami'**, s. 80.

¹⁰¹⁰ **el-Cami'**, s. 80.

¹⁰¹¹ **el-Cami'**, s. 568.

¹⁰¹² Geniş bilgi için bkz. **el-Cami'**, s.714; Eymen ez-Zavâhirî, **et-Tebrîe**, s. 24-27. <https://archive.org/details/altabr2a001/page/n1/mode/2up> (erişim tarihi, 18. 4. 2020)

yaymalarına engel olmalarıdır. Siyaset, tekfir ve cihada dair görüşlerini insanlara arz ettiklerinde, insanlar onların karşısına âlimlerin görüşleriyle ve fetvalarıyla çıkmaktadırlar. Dolayısıyla âlimlerin fetvaları ve açıklamaları, Müslüman halkın bu tür akımlara yönelmesini engelleme konusunda büyük etkiye sahiptir.¹⁰¹³ Âlimlerin halk üzerindeki etkisini bilen bu akım bu etkiyi kırmak için devamlı olarak âlimler aleyhinde propaganda yaparlar. Kendi hocaları ve yazarlarının dışındaki âlimlerin sapık olduğunu, onlara fetva sorulamayacağını ve onların sahih İslam'ın yayılmasının önünde en büyük engel olduklarını iddia ederler.¹⁰¹⁴ Bunlar bir taraftan âlimleri itibarsızlaştırmaya çalışırken, diğer taraftan kendilerine alan açmaya ve âlimlerden boşalan yeri kendi yazarlarıyla ve liderleriyle doldurmaya çalışırlar.

Selefi Hâricî akım hâkimiyet, velâ-berâ, tekfir ve cihat gibi konularda kendi anlayışlarına uymayan görüşleri, fetvaları ve açıklamaları Selefi âlimler ortaya koymuş olsalar bile, o âlimler kendilerinden olmadıkları sürece asla kabul etmez, onları da sapıklık, nifak ve küfürle itham ederler. Suudi Arabistan'ın eski müftülerinden ve çağdaş Selefi âlimlerin öncülerinden olan Şeyh Abdülaziz b. Bâz'ı (ö. 1999) buna örnek verebiliriz. Bin Bâz, "İslam'a ve Müslümanlara hizmet maksadıyla mevcut rejimlerde siyaset yapılmasına ve yönetimlerde yer alınmasına cevaz verdiği ve bu tür Müslüman adayların desteklenmesi gerektiği" yönünde fetva verdiği için, Şeyhi sapıklık ve küfürle itham etmişlerdir.¹⁰¹⁵

Bunlar kendi köşesinde oturan âlimlerden ziyade, sahada çalışma yapan ve Müslümanlar üzerinde etkili olan âlimleri hedef alır, onların aleyhinde propaganda yaparlar. Mesela Muhammed Gazalî (ö. 1996), Yusuf el-Karadâvî ve Raşid el-Gannuşî gibi çağdaş âlimler, İslam Dünyası'ndaki etkinliklerinden dolayı en çok gündem ettikleri ve aleyhlerinde konuştukları âlimlerdendir. Bu tür âlimleri, "Batı karşısında eziklik duyan ve İslam'ı Batılıların istediği doğrultuda yorumlayan sapıklar" olarak nitelerler.¹⁰¹⁶ Bu âlimlerin "Batı'ya şirin görünmek için onlara

¹⁰¹³ es-Suveydî, **a.g.e.**, s. 97.

¹⁰¹⁴ es-Suveydî, **a.g.e.**, s. 97.

¹⁰¹⁵ **el-Cami'**, s. 137.

¹⁰¹⁶ el-Filistînî, **a.g.e.**, s. 265-266.

uygun görüşler ortaya koyduklarını, sonra da bu görüşlere destek bulmak için İslamî kaynaklardan delil aradıklarını” iddia ederler.¹⁰¹⁷

Bu akımı aşırılık ve şiddete sevk eden anlayışlarından biri de, “Cihada katılmamış âlimlerin cihat konusunda fetva vermesinin doğru olmadığı” tezleridir.¹⁰¹⁸ Bu tez, âlimlerden uzak kalmalarını ve cihat gibi önemli bir konuda âlimlerin görüşlerine müracaat etmemelerini beraberinde getirmiştir. Öncelikle şunu belirtelim ki, ‘cihat konusunda fetva verecek âlimlerin cihada katılmış olmaları gereği’ tamamen kendilerinin uydurduğu bir kuraldır. Bunun Kur’an ve Sünnet’ten herhangi bir delili olmadığı gibi, İslam tarihî boyunca müftüde bulunması gereken şartlar konusunda kitap yazan hiçbir âlim, böyle bir şart belirtmemiştir. Dört mezhep imamı başta olmak üzere İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu cihada/savaşa katılmamıştır.¹⁰¹⁹ Yukarıda değindiğimiz üzere, söz konusu akımın âlimler aleyhindeki propagandasının ardında yatan asıl sebep, âlimlerin Müslüman halk üzerindeki etkilerini kırarak, halkı kendi düşünceleri doğrultusunda yönlendirmektir.¹⁰²⁰

3.1.8. Diğer Cemaatleri ve Direniş Gruplarını Yok Saymaları

Allah Teâlâ Müslümanlara güç birliği yapmalarını, iyilik ve takva yolunda yardımlaşmalarını emretmiş, kendi içlerinde ihtilafa düşüp çekişerek güç kaybına uğramalarını yasaklamıştır.¹⁰²¹ Bu ilahî emri bizzat uygulayan Hz. Peygamber, yaşadığı dönemde Müslümanları tefrikaya düşürecek ve güç kaybına uğratacak söylemlerden ve eylemlerden şiddetle kaçınmıştır. Ahirete irtihalinden sonra Müslümanlar içerisinde ihtilafa düşüp parçalananları, birbirinin boynunu vuran “kâfirlere” benzeterek sert şekilde uyarmıştır.¹⁰²² Tarih ispat etmiştir ki, Müslümanlar birlik-beraberlik içerisinde olduklarında büyük başarılar imza atarken, ihtilafa düşüp parçalandıklarında büyük sıkıntılara ve felaketselere maruz kalmışlardır.

¹⁰¹⁷ el-Filistînî, **a.g.e.**, s. 265-266.

¹⁰¹⁸ Raşit b. Osman ez-Zehrânî, **el-İnhirâfâtü'l-Muasıra fî Mesâilil-Cihad**, Riyat, Dâru Vucûh, 2016, s. 91-92; İmâduddin Haytî, **Şubuhâtü Tenzîmi'd-Devleti'l-İslamiyye ve Ensârihi ve'r-Reddu Aleyhâ**, y.y., Hey'etu's-Şam el-İslamiyye, 2016, s. 17.

¹⁰¹⁹ İmâduddin Haytî, **a.g.e.**, s. 18-19.

¹⁰²⁰ Haytî, **a.g.e.**, s. 26.

¹⁰²¹ İlgili ayetler için bkz. Âl-i İmran, 3/103; Enfâl, 8/46; Mâide, 5/2; Hucûrât, 49/10.

¹⁰²² **Buharî**, İlim 43; **Müslim**, İman 118.

Tefrika, çekişme ve ayrışma İslam'da kesin bir dille reddedilmîş olmasına rağmen, Selefî Hâricî akım, gerek kendi anlayışlarının ve metotlarının tek doğru olduğuna olan inançları, gerekse savundukları ve uyguladıkları silahlı mücadeleden kesin sonuç alacakları düşüncesiyle, kendilerini diğer cemaatlerden farklı bir şekilde konumlandırmış ve onlara karşı sert bir tavır içine girmişlerdir.¹⁰²³ Söz konusu akımın diğer cemaatlere karşı aşırı sert bir tavır içerisinde olmasının arkasında yatan ana sebeplerden biri de kendi adamlarının onlara katılma endişesidir.

Bu akıma göre 'kendi din anlayışlarını benimsemek' ve 'o anlayış üzere cihat etmek', hidayet üzere olmanın yegâne iki alametidir. Bu iki alamet kendilerinde olmayan cemaatler, hem kendileri doğru yoldan sapmış, hem de insanları saptırmışlardır.¹⁰²⁴ Akımın öncüleri öğretilerinde ve söylemlerinde devamlı olarak diğer cemaatlerle aralarındaki ihtilafın akîdevî ve ana konularda olduğuna vurgu yapar ve taraftarlarını diğer cemaatlerin inanç ve anlayışlarının tehlikesi konusunda uyarırlar.¹⁰²⁵ Bunlara göre, cemaatler inançlarını ve metotlarını düzelterek kendilerine katılmadığı ve cihat etmedikleri sürece, İslam adına yaptıkları bütün çalışmalar, gerçekte toplumu yanlış yöne yönlendirmekten başka bir şey değildir. Akım özellikle Müslümanlar içerisinde etkin, sahada çalışması olan İhvan benzeri cemaatleri kendilerine rakip görür ve onların çalışmalarını akamete uğratmak için çaba sarf eder. Hatta bu tür cemaatleri Müslüman halkların gerçeklerle tanışmasını ve cihada katılmasını engelleyen hainler olarak tanımlarlar.¹⁰²⁶

Diğer cemaatlere karşı devamlı bir şüphe ve suizan içerisindedirler. Onlar, iyi niyetli olduklarına dair ne kadar uğraş verse ve yakınlık göstermeye çalışsa da nafi değildir, bunlar tarafından asla kabul görmezler. Diğer cemaatlere kendileri aleyhinde düşmanla iş tutanlar gözüyle bakarlar.¹⁰²⁷ Bu anlayıştan hareketle, İslam düşmanlarıyla kendi aleyhlerinde işbirliği yaptıkları iddiasıyla bazı cemaatlere yönelik şiddet uygulamış ve birçok Müslümanın kanını dökmüşlerdir. Bunlar, âlimlerin içtihadî saydıkları birçok meseleyi akîdevî saydıkları için, bazı Müslüman liderlerin, cemaatleri birbirine yakınlaştırmak amacıyla gündeme getirdikleri "İttifak

¹⁰²³ el-Cami', s.798.

¹⁰²⁴ el-Cami', s. 80.

¹⁰²⁵ el-Filistîni, a.g.e., s. 556-577.

¹⁰²⁶ Geniş bilgi için bkz. el-Cami', s.798-800.

¹⁰²⁷ es-Suveydî, a.g.e., s. 131.

ettiğimiz konularda yardımlaşalım, ihtilaf ettiğimiz konularda birbirimizi mazur görelim” ilkesini asla kabul etmemişlerdir.¹⁰²⁸

Kendileri dışındaki cemaatleri ve İslamî çalışmaları tenkit etmek ve onları sapıklıkla suçlamak, Mısır döneminden itibaren bu akım içerisinde en çok gündem edilen konulardandır. Bu akım kendisini İslam’ın tek temsilcisi gördüğünden kendisi için caiz gördüğü şeyleri diğer cemaatler için asla caiz görmez. Kendilerinden sadır olan hataları devamlı olarak görmezden gelirken ve her hataya bir mazeret ve bir te’vil bulurken, diğer cemaatlerin hiçbir hatasına göz yummaz ve onların hiçbir mazeretini ve te’vilini kabul etmezler.¹⁰²⁹ Hatta bunlar kendilerini tanımlarken diğer cemaatlerin eksikleri üzerinden tanımlamaya ve onların hatalarını kendi faziletleri gibi göstermeye çalışırlar.¹⁰³⁰ İnsanları diğer cemaatlerden uzaklaştırıp kendilerine çekebilmek için özel bir gayret sarf eder ve diğer cemaatleri kötülemeyi dinî bir vecibe addederler.¹⁰³¹ Cemaatleri kötölemek ve onları Müslümanların gözünden düşürmek için hayli mesai harcayan bu akım, başlarına bir musibet geldiğinde ise, kendilerine yardım etmedikleri gerekçesiyle cemaatler hakkında serzenişte bulunur ve onların aleyhinde propaganda yaparlar.¹⁰³²

Diğer cemaatlerin Kur’an’a, Sünnet’e ve Selef’in yoluna tabi olmayıp çeşitli mezheplere ve fırkalara bölündüklerini, böylelikle Müslümanları parçaladıklarını ve aralarına düşmanlık sokarak onlara zarar verdiklerini iddia ederler.¹⁰³³ Ancak gerçek şu ki; Kur’an’a, Sünnet’e ve Selef’in yoluna tabi olduğunu iddia eden, Müslümanları toparlamak ve onların sorunlarını gidermek için ortaya çıktıklarını iddia eden çağdaş cemaatler içerisinde, bunlar kadar Müslümanları parçalayan ve Müslümanlara zarar veren başka bir cemaat bilinmemektedir.

Düşüncelerini ve cihat anlayışlarını yaygınlaştırmak için, cezaevlerinde işkenceler altında ölen ve kendisini akımın fikirleri uğruna feda eden gençlerin hayat hikâyelerini anlatarak, insanları duygusal yöntemlerle etkileme yoluna giderler. Hatta

¹⁰²⁸ Geniş bilgi için bkz. **el-Cami’**, s. 165.

¹⁰²⁹ **el-Filistînî**, **a.g.e.**, s. 169.

¹⁰³⁰ **el-Cami’**, s. 5.

¹⁰³¹ **es-Suveydî**, **a.g.e.**, s. 212.

¹⁰³² **es-Zevâhirî**, **a.g.e.**, s. 34-35; **es-Suveydî**, **a.g.e.**, s. 135.

¹⁰³³ **es-Suveydî**, **a.g.e.**, s. 57-58.

davaları uğruna ölenleri sahabenin ileri gelenlerine denk tutarlar.¹⁰³⁴ Ancak Müslümanların sorunlarını çözmek için kafa yoran, plan-proje üreten ve çeşitli alanlarda çalışmalar ortaya koyan âlimleri ve Müslüman düşünürleri kitapların arasına sıkışmış, teorik işlerle uğraşan, faydasız kişiler olarak nitelerler.¹⁰³⁵

Bu akımın sahih İslam anlayışını ve doğru cihat metodunu temsil ettiği inancı savaş meydanında da kendinî göstermiştir. İslam Dünyası'nın değişik yerlerinde işgale karşı direnen ancak onların safında yer almayan direniş grupları da onların bu tekelci anlayışından nasiplerini almışlardır. Irak ve Suriye başta olmak üzere, Afganistan, Cezayir, Somalî ve benzeri savaş bölgelerinde birçok mücahidin kanını akıtmalarının ve direniş gruplarını yok etmelerinin altında, sahih İslam anlayışını ve doğru cihat metodunu kendilerinin temsil ettiği anlayışı yatmaktadır.¹⁰³⁶

Akımın önemli teorisyenlerinden Abdülkadir b. Abdülaziz, Afgan-Rus savaşı döneminde yazdığı *el-Umde* adlı kitabında, Allah yolunda cihat edenlerden söz ederken, “Allah kesinlikle bu dini fâcir (günahkâr) bir kişiyle de kuvvetlendirir.”¹⁰³⁷ Hadisini zikrederek, kendileri dışında Afgan cihadına katılan bütün mücahit grupların günahkâr ve âsi olduklarına işaret etmiştir.¹⁰³⁸ Yine akımın teorisyenlerinden Ebû Katâde el-Filistînî, söz konusu hadisten hareket ederek, kişinin sadece cihat etmesinin kesinlikle onun hidayet yol üzere olduğunun alameti olmadığını, kişinin hidayet üzere olup olmadığını, inancı ve anlayışı sorgulandıktan sonra ancak ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir.¹⁰³⁹ Akım içerisinde etkin olan bu iki ismin açıklamalarından anlaşıldığına göre, Müslümanların doğru yol ve hidayet üzere olmaları, iman etmeleri, din, namus ve vatan uğruna canlarını Allah yolunda ortaya koymalarıyla değil, ancak Selefî Hâricî akımın ortaya koyduğu anlayış ve ilkeleri benimsemeleriyle mümkündür.

Şiddetin zirve yaptığı Irak ve Suriye dönemde akımın önemli teorisyenlerinden Ebû Abdullah el-Muhacir, kendileri dışındaki cihat gruplarıyla ilgili şöyle der: “Mürted olan bu gruplar hain oldukları için, görüldükleri yerde güç yettiği oranda

¹⁰³⁴ es-Zevâhirî, **a.g.e.**, s. 28-29.

¹⁰³⁵ es-Zevâhirî, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁰³⁶ es-Suveydî, **a.g.e.**, s.132.

¹⁰³⁷ **Buharî**, Kader, 5.

¹⁰³⁸ **el-U'mde**, 11-12, 442.

¹⁰³⁹ el-Filistînî, **a.g.e.**, s. 182.

öldürülmeleri gerekir. Hatalarından dönmeleri için onlara çağrı yapmaya ve fırsat vermeye gerek yoktur.”¹⁰⁴⁰ Diğer cihat gruplarının kendileri nezdinde hiçbir değeri olmadığını ispat ve onları tasfiye etmek için, onların düşmanla ilişki kurdukları, cihadı tehlikeye soktukları ya da şeriatı tatbik konusunda zafiyet gösterdikleri gibi bahaneler onların âdetidir.¹⁰⁴¹

Akım, Irak'ta güçlü direniş gruplarından olan el-Ceyşu'l- İslamî (İslam Ordusu) başta olmak üzere, kendisine biat etmeyen bütün direniş gruplarıyla savaşıyor hepsini tasfiye yoluna gitmiştir. Afganistan'dan Kuzey Irak'a geçiş yapan Zerkâvî ve arkadaşlarını karşılayarak misafir eden Ensaru'l-İslam (İslam'ın Yardımcıları) grubu da söz konusu akımın şiddetinden kurtulamamıştır. Bir dönem söz konusu akıma karşı savaşıyor ağır kayıplar vermiş, ancak daha sonra onlara katılmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁴² Suriye'de de aynı anlayışla hareket eden akım, kendi hâkimiyeti altına girmeyen bütün direniş gruplarıyla çatışarak onları tasfiye yoluna gitmiştir.¹⁰⁴³

3.1.9. Mezheplere ve Tasavvufa Karşı Tutumları

Selefi Hâricî akım kendi dışındaki cemaatlere ve cihat gruplarına karşı olumsuz bir tutum içinde olduğu gibi, tarihteki hadis ekolü, Hanbelî Mezhebi ve Vehhâbîlik hareketi dışındaki bütün mezhep ve meşreplere de karşıdır.¹⁰⁴⁴ Ehl-i Sünnet'i, geçmişte Ehl-i Hadis ve Hanbelî Mezhebi, yakın tarihte Vehhâbîlik hareketi, günümüzde ise kendi anlayışlarındaki Selefilik'in temsil ettiğine inanırlar. Müslüman toplumların yüzyıllardır bağlı buldukları ve okuyup okuttukları fikhî ve kelâmî mezhepleri Ehl-i Sünnet olarak görmezler.¹⁰⁴⁵ Eş'arîlik, Mâturîdîlik ve benzeri kelâmî mezhepleri akılcı ve sapık görürken,¹⁰⁴⁶ Hanbelî Mezhebi haricindeki üç büyük fikhî mezhebi de çeşitli şekillerde eleştirirler.¹⁰⁴⁷ Tasavvufu, İslam'ı

¹⁰⁴⁰ el-Muhacir, **a.g.e.**, s. 62.

¹⁰⁴¹ Geniş bilgi için bkz. es-Suveydî, **a.g.e.**, s. 140.

¹⁰⁴² es-Suveydî, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁰⁴³ es-Suveydî, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁰⁴⁴ Ebu'l-Hasan el-Ezdî, **Mûcibâtu'l-İnzimâm li'd-Devleti'l-İslamiyye fi'l-Irak ve's-Şam**, y.y., Müessesetü'l-Mesedetü'l-İlamiyye, 2013, s. 3.

¹⁰⁴⁵ **el-U'mde**, s. 245, 268, 275.

¹⁰⁴⁶ Geniş bilgi için bkz. **el-Camî'**, s. 245; el-Filistînî, **a.g.e.**, s. 258-260.

¹⁰⁴⁷ **el-U'mde**, s. 422.

yıkmak için sonradan İslam'a sokulmuş şirk içerikli bir din sayarlar.¹⁰⁴⁸ Akım, kendi anlayışlarında olmayan Selefi grupları da özellikle siyaset ve cihatla ilgili konularda kendileri gibi düşünmediklerinden dolayı sapık görürler.¹⁰⁴⁹

Söz konusu akım, Eş'arilik ve Mâtürîdîlik gibi kelâmî mezhepleri teorik olarak sapık görürken, pratikte bu mezhepler hakkında çelişkiye düştükleri de gözden kaçmamaktadır. Akımın teorisyenlerinden Abdülkadir b. Abdülaziz, Hz. Peygamber'in övdüğü taife-i mensûrayı (Allah'ın zafer verdiği grup) anlatırken, Bağdat'ı ve Şam'ı işgal eden Moğollara karşı savaşıyan Mısır ve Şam ordusunun taife-i mensûradan olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁵⁰ Hâlbuki bu orduyu oluşturan mücahitlerin büyük çoğunluğunun Eş'arî, Mâtürîdî ve tasavvuf ehli olduğu malumdur.¹⁰⁵¹

Akımın Selefilik konusundaki taassubu daha çok Afganistan ve sonrası dönemde oluşmuştur.¹⁰⁵² Çünkü Afganistan döneminde nasları yorumlamada zâhirî ve lafızcı anlayışa sahip olan Arap Yarımadası Selefilîği (Vehhâbilik) -maddî imkânlarının gücüyle- bu akım içerisinde etkin olmaya başladı ve artık Selefi zihniyette olmayanlar akım içerisinde tutunamaz hale geldi.¹⁰⁵³ Hatta Irak ve Suriye'de hâkim oldukları bölgelerde, yüzyıllardır okutulagelen mezheplerin eğitimine son verilmesi ve kendi anlayışları doğrultusundaki Selefilîğin okutulması yönünde âlimlere ve ilmî müesseselere baskı yapmışlardır. Bu tutumları sebebiyle bölge halkıyla aralarında ciddi sorunların yaşandığı da bilinmektedir.¹⁰⁵⁴

¹⁰⁴⁸ Geniş bilgi için bkz. **el-U'mde**, s. 295.

¹⁰⁴⁹ **es-Suveydî, a.g.e.**, s. 98.

¹⁰⁵⁰ Said Ali, **Tanzîmu'l-Kâide en-Neş'e el-Halfiyyetu'l-Fikriyye el-İmtidâd**, Kahire, Mektebetu Medbûlî, 2008. s. 87.

¹⁰⁵¹ Geniş bilgi için bkz. Said Ali, **a.g.e.**, s. 87-88.

¹⁰⁵² Ahmed Salim, **İhtilâfu'l-İslâmiyyîn**, 2. bs., Beyrut, Merkezu Nemâ li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât, 2014, s. 102.

¹⁰⁵³ Seyid Saleem Şahzad, **El-Kâide ve Taliban'ın İçinde**, İstanbul, Küresel Kitap, 2014, s. 208.

¹⁰⁵⁴ Geniş bilgi için bkz. <http://www.syriainside.com/articles/164> (erişim tarihi, 20. 4. 2020)

3.2. SELEFÎ HÂRİCÎ AKIMIN DİN ANLAYIŞI, NASLARI VE İSLAM AHKÂMINI YORUMLAMA VE UYGULAMA USÛLÜ

3.2.1. İslamî İlimlere Yaklaşımları

Selefi Haricî akımın İslamî ilimlere yaklaşımı ve İslamî ilimleri tahsil anlayışı Müslümanların geleneksel anlayışlarından farklıdır. İslam tarihî boyunca İslamî ilimlerin tahsili, belirli bir sistematik ve sıralama içerisinde ehil âlimler öncülüğünde gerçekleşirken, söz konusu akım İslamî ilimlerin tahsilindeki sıralamayı ve sistematığı dikkate almamıştır. Akım içerisinde İslamî konulara dair yazan-çizen ve fetva verenlerin büyük çoğunluğu âlimlere öğrencilik yapmamış ve İslamî ilimleri sistematik bir şekilde tahsil etmemiştir.¹⁰⁵⁵ İslamî ilimler alanındaki bilgi ve birikimleri daha çok, düzensiz bir eğitime ve kendi münferit okumalarına dayanmaktadır.¹⁰⁵⁶ Akım üzerine araştırma yapan Raşid b. Osman ez-Zehrânî'nin de ifade ettiği gibi, "Bu akımın ilmî ve fikrî problemlerinin ve şiddete yönelmelerinin ana sebeplerinden biri; akım adına kitap yazanların, eğitim verenlerin ve akımı yönlendiren öncülerin ehil âlimler öncülüğünde tahsil yapmamaları ve İslamî ilimlerde yeterli birikime sahip olmamalarıdır."¹⁰⁵⁷ Akım içerisinde ilmî birikime sahip derinlikli âlimlerin olmadığı gerçeği, kendileri tarafından da kabul edilmektedir.¹⁰⁵⁸

Cihadı asıl, ilim tahsilini ise cihat içerisinde yapılması gereken ikincil bir iş olarak gören akım, İslamî ilimler alanında eğitim veren müesseseler oluşturmayı gerekli görmez. Onlara göre, insanları uzun zaman ilmî programlarla meşgul etmek doğru değildir. Çünkü bu tür programlar, insanları asıl ilgilenmeleri gereken cihattan alıkoymaktadır.¹⁰⁵⁹ Dolayısıyla İslamî eğitim veren medreseler, İslam enstitüleri ve İslamî ilimler fakülteleri gibi ilim merkezlerini pek benimsemez, hatta buralara

¹⁰⁵⁵ Teorik olarak, İslamî ilimlerin âlimler öncülüğünde tahsil edilmesi gerektiğini söylemelerine rağmen, bunu pratikte uygulamazlar. Çünkü onlara göre günümüzdeki âlimler siyasî ve mezhebi tutumlarından dolayı güvenilirliğini kaybetmiştir. Bkz. Abdülkadir b. Abdülaziz, **el-Cami'**, s. 109-110.

¹⁰⁵⁶ Geniş bilgi için bkz. ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 199. Kendi münferit okumalarıyla ilim tahsil edenlere, bir eksiklik ifadesi olarak suhufî (sayfalar/kitaplar aracılığıyla ilim tahsil eden) denilmektedir. Bkz. ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 216.

¹⁰⁵⁷ ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 199.

¹⁰⁵⁸ es-Sûrî, **a.g.e.**, s. 854.

¹⁰⁵⁹ el-Filistîni, **a.g.e.**, s. 148.

insanları cihattan alıkoyan müesseseler gözüyle bakarlar. Bunlar İslam âlimlerini, kendilerine tanıtılan üç-beş kişiden, İslamî kitapları da kendilerine okutulan üç-beş kitaptan ibaret zannederler. Aldıkları eğitimle zihinleri kalıplaşmış bu insanlar, İslam tarihî boyunca binlerce âlimin yetiştiği ve binlerce kitabın yazıldığı gerçeğini anlamaktan bile acizdirler.¹⁰⁶⁰

Bunlar İslamî ilimleri âdeta ayağa düşürmüştür. Üniversitelerde farklı alanlarda eğitim alırken veya herhangi bir işte çalışırken ya da savaş ve cezaevi ortamlarında halkalar oluşturarak, İslamî ilimleri yan bir iş olarak tahsil etmeye çalışırlar. Birikimlerine ve ilmî alt yapılarına bakmaksızın çeşitli seviyelerdeki insanları aynı halkalarda toplayarak, ciddi alt yapı isteyen usûl-ü hadis, cerh ve ta'dil ve usûl-u fıkıh gibi ilimleri hepsine aynı anda okuturlar. Bu halkalara katılan insanlar kısa zaman sonra, biz falan falan ilimleri okuduk diyerek içtihadattan ve naslardan hüküm çıkarmaktan söz etmeye başlarlar.¹⁰⁶¹ Bu halkalara katılanların çoğu sıradan bir fıkıh kitabını okuyup anlamaktan aciz olduğu halde, İslam'ın en ince ve zor meselelerinde fetva verir ve Müslümanların büyük sorunlarıyla ilgili çözümler sunmaya kalkışırlar.¹⁰⁶² Akım içerisinde İslamî ilimlere kısmen de olsa vakıf olan, yazan-çizen ve fetva verenler ya 1970'li ve 80'li yıllarda yetişmiş ya da farklı cemaatlerde ve ilmî müesseselerde yetiştikten sonra akıma katılmıştır.

Söz konusu akım İslamî ilimlerde uzmanlığı gerekli görmez ve dinî meseleleri âlimlere sormazlar. Bu tür ihtiyaçlarını, kendi içlerinde ilim ehli dedikleri düzensiz eğitim görmüş kişiler ve akım adına yazılmış kitaplar aracılığıyla giderirler.¹⁰⁶³ İslamî ilimleri tahsil konusundaki bu olumsuz tutumlarına karşılık; tıp, mühendislik, inşaat, muhasebe ve benzeri teknik ve fennî ilimlerin tahsilinde aynı şekilde düşünmez, başka işlere ek olarak ya da savaş meydanlarında bu ilimlerin tahsil edilebileceğini söylemezler. Nitekim bu ilimleri tahsil için ciddi mesailer harcar ve okullarda sistematik eğitim alırlar.¹⁰⁶⁴ İslamî ilimlerin tahsilinde çok rahat olan bu insanlar, ancak İslamî ilimlerde uzman olan kişilerin söz söyleyebileceği konularda gayet rahat bir şekilde görüş bildirir ve fetva verirler.

¹⁰⁶⁰ Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 96.

¹⁰⁶¹ Geniş bilgi için bkz. el-Filistinî, **a.g.e.**, s. 250-251.

¹⁰⁶² Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 96; Bekkâr, **a.g.e.**, s. 42.

¹⁰⁶³ **el-Cami'**, s. 395; Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 96.

¹⁰⁶⁴ Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 96.

Bu akımın ilim anlayışına göre, yeni ilim tahsiline başlayan bir öğrenci bile iyi bir araştırmayla doğru görüşü ve fetvayı tespit edebilir. Hatta Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve benzeri müçtehitlerin hatasını dahi ortaya çıkarabilir.¹⁰⁶⁵ Öğrenci ilim tahsiline yeni başlamış olsa bile, eğer araştırması Kur'an ve Sünnet'ten sahih delillere dayanıyorsa, onun yaptığında yadırganacak bir durum söz konusu değildir.¹⁰⁶⁶ Çünkü bunlara göre, İslamî konularda görüş beyan etmek ve fetva vermek için ilmî dirayete ve o dirayeti elde etmek için gerekli ilmî tahsile ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla akım içerisindeki insanlar, birkaç kitap okuyarak kendilerini âlimlere denk görür ve onlara itiraz etmeye ehliyetli zannederler. Bu anlayış akım içerisinde şüphesiz kibir, gurur ve aşırılığı beraberinde getirmiş, âlimden istifadenin önünü kesmiş ve Müslümanlar adına büyük hatalar irtikâp etmelerini beraberinde getirmiştir. Hatta ilimden ve irfandan nasibi olmayan bu grup, müçtehitlerin birbiri hakkında söylediği "Onlar otorite ise biz de otoriteyiz" gibi ifadeleri zaman zaman kendileri için kullanırlar.¹⁰⁶⁷

3.2.2. Selefî ve Hâricî Zihniyete Sahip Olmaları

Selefî Hâricî akım, nasları yorumlama ve İslam ahkâmını uygulamada kendilerini ilk üç nesle tabi olanlar (Selefî) olarak tanımlarlar. Hz. Peygamber tarafından tezkiye edilmiş olan¹⁰⁶⁸ ilk üç nesli ve Ehl-i Sünnet'i İslam tarihî boyunca Selefî olan Ehl-i Hadis ve Hanbeliler temsil ettiği gibi, bugün de Cihatçı Selefiler olarak kendilerinin temsil ettiğini iddia ederler.¹⁰⁶⁹ Ehl-i Sünnet'i oluşturan en büyük itikâdî mezhep olarak bilinen Eş'arîlik, Mâturîdîlik ve Sünnî tasavvuf, hatta kıyası ve içtihadı öne çıkaran fikhî mezhepler bile onlara göre Selef'e tabi değildir ve Ehl-i Sünnet'i temsil etmezler. Çünkü bunların hepsi Hz. Peygamber'in ve ilk üç neslin din anlayışından uzaklaşmışlardır.¹⁰⁷⁰ Bu anlayıştan hareketle, kendilerince tam

¹⁰⁶⁵ el-Filistînî, **a.g.e.**, s. 278., Haytî, **a.g.e.**, s. 27-29.

¹⁰⁶⁶ el-Filistînî, **a.g.e.**, s. 278.

¹⁰⁶⁷ Geniş bilgi için bkz. Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, **a.g.e.**, s. 138.

¹⁰⁶⁸ **Buharî**, Şehâdet, 9; **Müslim**, Fezâilu's-Sahâbe, 211.

¹⁰⁶⁹ **el-Câmî**, s. 56-57, 137-144,160, 166. Geniş bilgi için, Ferhat Koca, "İslam Düşünce Tarihinde Selefîlik: Tarihsel Serüveni ve Genel Karakteristiği" **İlahiyat Akademi Dergisi**, Gaziantep Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 16.

¹⁰⁷⁰ **el-Camî**, s. 245, 268, 275; el-Filistînî, **a.g.e.**, s. 258-260.

olarak Ehl-i Hadis ve Selefî anlayış üzere olmayan Kadı İyâz (ö. 544/1149), Kurtubî (ö. 671/1273), Nevevî (ö. 676/1277) ve İbn Hacer (ö. 852/1449) gibi âlimlerden istifade ederken dahi dikkatli olunması gerektiği konusunda mensuplarını uyarır, bu tür âlimlerin kitaplarını okurken seçici davranmaları gerektiğini tembih ederler.¹⁰⁷¹

Bu çağda -Ehl-i Sünnet'i kendileri temsil ettikleri gibi- Selefilik anlayışını da sadece kendilerinin temsil ettiklerine, kendileri dışında Selefilik iddiasında bulunan grupların gerçek manada Selefî olmadıklarını iddia ederler. Çünkü onlara göre bu gruplar, özellikle siyasî konuları (hâkimiyet, velâ-berâ ve cihat gibi) yorumlamada ve mücadele yöntemlerinde, Selefin yolunu terk etmişlerdir. Sadece kendilerinin Selefin din yorumunu esas alarak, canlarını ve mallarını ortaya koyduklarına ve cihat ettiklerine inanırlar.¹⁰⁷² Dolayısıyla kendilerini diğer Müslümanlardan farklı görür ve İslam Dünyası adına söz söyleme yetkisinin sadece kendilerinde olduğu düşüncesiyle hareket ederler.¹⁰⁷³ Onlara göre, İslamî mücadele adına verdikleri fetvalar, yaptıkları yazılı ve sözlü beyanatlar, cihat adına ortaya koydukları eylemler bütün Müslümanlar için bağlayıcıdır. Onların fetvalarını ve beyanatlarını bırakıp başka cemaatlerin ve âlimlerin beyanatlarını esas alanlar doğru yoldan sapmış ve davaya ihanet etmiştir.

Sahih din anlayışını ve hakikati kendilerinin temsil ettiği inancı, iç dünyalarında diğer Müslümanlardan farklı oldukları ve özel gündemleri olduğu anlayışını beraberinde getirmiştir. Bilinçaltına yerleşen bu anlayış sebebiyle kendilerinden olmayan Müslümanları küçümseyen ve onlara üstten bakan bir tavır içerisine girmişlerdir.¹⁰⁷⁴ Kendileri dışındaki Müslümanlarla istişare etmek, fikir alışverişinde bulunmak ve onlardan istifade etmek adına onlarla asla bir araya gelmezler. Ancak onları inanç ve fikir yönünden dönüştürüp kendilerince hidayete erdirmek ve kendi saflarına çekmek için onlara yaklaşmayı ve o yolda mücadele vermeyi önemli

Bu akımın dışındaki bütün Selefî akımlarda aynı şeyi iddia edereler. Bkz. Mehmet Ali Büyükkara, "Günümüzde Selefilik ve İslami Hareketlere Olan Etkisi" **Tarihte ve Günümüzde Selefilik** (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi) İstanbul, Ensar, 2014, s. 486-487.

¹⁰⁷¹ **el-Cami'**, s. 404.

Kurtubî, Nevevî vb. âlimlerin kitaplarından istifade konusunda uyardıkları kişilerin büyük çoğunluğu, bu âlimlerin kitaplarını okuyup anlamaktan acizdirler. Bu kişilerin mezkûr âlimlerin görüşlerini tahlil etmeleri ve istifade edilip edilmeyecek görüşler hakkında karar vermeleri mümkün değildir.

¹⁰⁷² **el-Cami'**, s. 404; es-Süveydî, **a.g.e.**, s. 212; Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 96.

¹⁰⁷³ Said b. Hâzım es-Suveydî, "Mukaddime", **Tanzîmu'l-Kâide ve Meşruu'd-Devleti'l-İslamiyye**, Merkezu Sebât, y.y., 2018, s. 9.

¹⁰⁷⁴ es-Suveydî, **Muhâkemetu Efkâri'l-Ğulât**, s. 212.

bir görev addederler. En çok ağırlık verdikleri ve ilgilendikleri alanlardan biri şüphesiz bu alandır.¹⁰⁷⁵

Teorik olarak, peygamberlerin dışında her Müslümanın hata yapabileceği tezini kabul etmekle beraber, pratikte kendilerine yöneltilen hiçbir hata ve eleştiriyi kabul etmezler. Sahip oldukları Hâricî zihniyet gereği diğer Müslümanları yanlış anlayış üzere ve sapık gördükleri için onlarla aralarında ihtilaf ve sorun çıktığında sorgulanmayı, hesap vermeyi ve aralarında hüküm verilmesi için hakem tayin edilmesini asla kabul etmezler. Çünkü onlara göre her zaman kendileri haklıdır.¹⁰⁷⁶ Gerek savaş ortamında, gerekse normal durumda düşman addettikleri taraflarla ilişki kurmayı, savaş veya barış kararı almayı kendilerine caiz görürken, bunu diğer Müslümanlar ve direniş grupları için asla caiz görmezler. Dolayısıyla direniş grupları düşmanla her hangi bir konuda ilişki kurduğunda, düşmanı dost edindikleri gerekçesiyle çok rahat bir şekilde onları tekfir eder ve kanlarını helal sayarlar.¹⁰⁷⁷

Bu akımın mensuplarında kendi anlayışları üzere olmayan Müslümanlara karşı esas olan suizandır. Onlara şüpheyle bakar ve onların her an düşman tarafından satın alınıp kendilerine karşı kullanılabileceğine inanırlar. Çünkü onlara göre, kişinin Müslümanlığı ve güvenilirliği onların anlayışını benimsemesi ve onların fikirlerini savunmasıyla orantılıdır. Hak ve hakikati temsil eden cemaat olarak kendilerini gördükleri için, İslam devletini kurma ve hilafeti yeniden ihya etme görevinin sadece kendilerinde olduğuna inanır, başka cemaatlerin bu işlerle uğraşmasından rahatsızlık duyarlar.¹⁰⁷⁸ Düşünce dünyalarındaki bu algıdan hareketle kendilerini ümmetin sorunlarıyla ilgilenen ve ümmetin sorunlarını çözecek tek yetkili cemaat olarak görürler.

Kendi Selefilik anlayışlarının İslam'ın tek doğru yorumu olduğu iddiaları, 1990'lı yılların ilk yarısında başlamıştır.¹⁰⁷⁹ O güne kadar diğer Müslümanlara karşı kısmen müsamahakâr olan akım, o günden sonra iyice aşırıya giderek, "Muhalife

¹⁰⁷⁵ Bekkar, **a.g.e.**, s. 34-35.

¹⁰⁷⁶ es-Süveydî, **Tanzîmu'l-Kâide ve Meşruu'd-Devleti'l-İslamiyye**, s. 9.

¹⁰⁷⁷ **el-Câmi'**, s. 688.

¹⁰⁷⁸ el-Muhacir, **a.g.e.**, s. 29-30.

¹⁰⁷⁹ es-Süveydî, **Muhâkemetu Efkâri'l-Ğulât**, s. 97.

reddiye vermek dinin esasındandır” şeklinde bir kural geliştirmiş¹⁰⁸⁰ ve İslam’ı kendileri gibi yorumlamayan Müslümanlara reddiye vermeyi meslek haline getirmişlerdir. Hatta reddiye ve eleştirilerini kabullenmeyenlere karşı zaman zaman şiddet kullanmaktan da çekinmemişlerdir.¹⁰⁸¹ Nasları yorumlarken ortaya koydukları görüşlerini Kitap ve Sünnet’in tek doğru yorumuymuş gibi sunar, sonra da kendi görüşlerine itiraz edenleri doğrudan Kitap ve Sünnet’e itiraz etmekle suçlarlar.¹⁰⁸² Diğer Selefî gruplar gibi bunlar da içtihat kapısının açık olduğunu söyleyerek bazı dinî meselelerde tercihte bulunurlar. Ancak kendi tercihlerini İslam’ın itiraz edilemez kat’î hükümleri yerine koydukları için itiraz edenleri sanki zarûrat-ı dinîyeden (dinin kesin/ana meseleleri) bir meseleye itiraz etmiş sayarlar.¹⁰⁸³

Selefilik anlayışının İslam’ın tek doğru yorumu olduğu konusunda katı bir tutum içerisine girdikten sonra, kendilerine katılacak ve kendileriyle beraber cihat edecek olan kişilerin Selefilik anlayışına sahip olmalarını şart koşmaya başladılar.¹⁰⁸⁴ Bu anlayış sebebiyle Ebu Hafs el-Moritânî, Afganistan’da el-Kâide içerisinde fetvadan sorumlu makama yükselmiş olmasına rağmen Selefî/Vahhabî olmayıp Malikî Mezhebine bağlı olduğu için akım içerisindeki katı Selefî kanat tarafından dışlanmış ve sonuçta akımdan ayrılmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁸⁵ Ayrıca bunlar nüfuz sahibi oldukları bölgelerde kendi Selefilik anlayışlarına uymayan kitapların okutulmasını yasaklamışlardır. 2017 yılında Suriye’nin İdlib kentinde kontrolü kısmen ele geçirdince, İslamî ilimler alanında hizmet veren İmam Nevevî Enstitüsü’nde, İslam akîdesi dersinde Eş’arilik Mezhebi’ne dair okutulan *el-Cevâhiru’l-Kelâmiyye* adlı eserin okutulmasını yasaklamışlardır.¹⁰⁸⁶ Bununla da

¹⁰⁸⁰ *el-Câmi’*, s. 166-168.

¹⁰⁸¹ *es-Süveydî*, **a.g.e.**, s. 98.

¹⁰⁸² *el-Filistînî*, **a.g.e.**, s. 288, 289

¹⁰⁸³ Said Ali, **a.g.e.**, s. 94.

¹⁰⁸⁴ *el-Filistînî*, **a.g.e.**, s. 182; Fuad İbrahim, **a.g.e.**, s. 120

¹⁰⁸⁵ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 221.

Aynı şekilde Pençir Vadisi Aslanı lakabıyla anılan meşhur Afgan komutan Ahmet Şah Mesut’u, kendi anlayışları doğrultusunda yönlendiremeyince, hakkında bir takım dedikodular ve iftiralar uydurdukları ifade edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Abdullah Enes, **a.g.e.**, s. 45-47; Hüzeyfe Azzam, el-Arabiyya televizyonu ile röportajı, <http://www.alarabiya.net/Articles/2005/07>. (erişim tarihi, 18. 9. 2017)

¹⁰⁸⁶ *el-Cevâhiru’l-Kelâmiyye* adlı eser, Şeyh Tahir el-Cezâirî tarafından İslam akîdesine dair yazılmış bir risaledir.

kalmayarak yasağa uyulmadığı takdirde enstitüyü tamamen kapatma tehdidinde bulunmuşlardır.¹⁰⁸⁷

Diğer Selefî gruplar gibi bunlar da “ittiba” adıyla bir kavram ortaya koymuşlardır. Bu kavramdan maksatları “Bir Müslüman nasları yorumlama ve delillerden hüküm istinbat etme konusunda içtihat seviyesinde olmasa bile, en azından inandığı ve amel ettiği meselelerin delillerini sorup öğrenmeli ve delile tabi olarak basiret üzere olmalıdır.”¹⁰⁸⁸ Onlara göre bir hükmün delilini öğrenen kişi, müftüye/müçtehede değil bizzat delile tabi olmuş olur ve böylece taklit mertebesinde “ittiba” mertebesine yükselir ki, bu çok önemlidir. Çünkü Selefîlere göre dinde taklit yoktur, ittiba vardır.¹⁰⁸⁹ Şüphesiz bu anlayış, fikhî alandaki yüzeyselliklerinden kaynaklanmakta olup, isabetli bir görüş değildir. Çünkü önemli olan delilin ne olduğunu âlimlere sormak değil, asıl önemli olan çoğu içtihadî olan İslamî hükümlerde delilin hükme delalet vechini ve gerçekten o meselenin delili olup olmadığını anlayabilmektir. Delilin hükme delalet vechi bilinmediği takdirde delil ile hüküm arasındaki gerçek bağlantı kurulamaz ve delilin o hükmün gerçek delili olup olmadığı anlaşılabilir. Delilin hükme delalet vechini bilmek ve delil ile hüküm arasındaki bağlantıyı kurmak, belirli bir ilmî derinliğe sahip olanlar için ancak mümkündür. İttiba söylemi Selefîlerde, diğer Müslümanlardan farklı oldukları anlayışını ve kendilerini beğenmişliği beraberinde getirmiştir.

Söz konusu akım âlimlerin ortaya koyduğu, “Benim görüşüm/içtihadım doğrudur, ancak yanlış olma ihtimali vardır. Muhalifimin görüşü/içtihadı yanlıştır, ama doğru olma ihtimali vardır” anlayışını kabul etmezler.¹⁰⁹⁰ Bunlara göre kendi görüşleri kesin doğru, muhaliflerinin görüşleri ise kesin yanlıştır. Kendi görüşlerini kabul etmeyenlere günahkâr ve cehennemlik gözüyle baktıkları için onlar hakkında, “Bu görüşü kabul etmeyenlerin cehenneme kadar yolu vardır ve cehennem onları içine alacak kadar geniştir” gibi laflar ederler.¹⁰⁹¹

¹⁰⁸⁷ Söz konusu tehdit çeşitli haber kanallarında yayınlanmıştır. Bkz. www.alдорars.com (erişim tarihi, 15.8.2017)

¹⁰⁸⁸ *el-Cami*, s. 338-339.

¹⁰⁸⁹ Geniş bilgi için bkz. *el-Cami*, s. 338-339.

¹⁰⁹⁰ *el-Muhacir, a.g.e.*, s. 23.

¹⁰⁹¹ *el-Muhacir, a.g.e.*, s. 23.

Bu akım XVIII. Yüzyılda Muhammed b. Abdülvehhab (ö. 1206/1792) tarafından kurulan şiddet yanlısı Vehhâbîlik hareketini kendine yakın görür. Onların âlimlerinden ve kitaplarından alıntılar yaparak onları kendi meşruiyetleri için dayanak yapmaya çalışırlar. Hatta söz konusu akımın zirvesi sayılan İŞİD, kendisini Vehhâbîliğin misyonunu temsil eden tek mirasçı olarak görür.¹⁰⁹² Afganistan döneminden itibaren bu akıma en çok Arap Yarımadası'ndaki Vehhâbî zihniyetli insanların yardım ettiği iddiası,¹⁰⁹³ Vehhâbîlik akımı ile bunların ne denli yakınlıkları olduğunun delilidir.

Günümüzdeki Selefî Hâricî akımın Irak, Suriye, Cezayir vb. yerlerde kendileri gibi düşünmeyen ve kendilerini desteklemeyen Müslümanlara yönelik uyguladığı şiddetin benzerini, Eş'arî, Mâturîdî ve mutasavvıf oldukları gerekçesiyle Vehhâbîler, Arap Yarımadası'ndaki Müslümanlara ve Osmanlı Devleti'ne karşı uygulamışlardır.¹⁰⁹⁴ Kendilerine arz ettikleri Vehhâbîlik anlayışını kabul etmeyen Arap kabilelere "İslam'ı kabul etmedikleri" gerekçesiyle saldırmış ve birçok Müslümanı katletmişlerdir.¹⁰⁹⁵ Yine Vehhâbîler, 1801-1805 yılları arasında Taif ve Kербela başta olmak üzere, Arap Yarımadası'nda ve Irak'ta birçok Sünnî ve Şii Müslümanı öldürmüşlerdir.¹⁰⁹⁶ Hatta o kadar aşırı gitmişler ki, Mısır ve Şam tarafından gelen hacılar müşrik oldukları gerekçesiyle onların hac yapmalarını engellemişlerdir. Medine-i Münevvere'yi işgal ettiklerinde Hz. Peygamber'in kabrinin bulunduğu odaya girerek odayı yağmalamış ve değerli eşyaları almışlardır.¹⁰⁹⁷

Akımın mensupları kendilerini Cihatçı Selefiler olarak tanımlayıp Hâricîlik vasfını asla kabul etmezler. Ancak özellikle hâkimiyet, velâ-berâ ve tekfir gibi konularındaki aşırılıklarında ve cihat adı altında uyguladıkları şiddet konusunda kadim Hâricîlere benzerler.¹⁰⁹⁸ Hâricîlere benzedikleri iddialarını çürütmek için, kadim Hâricîlerin büyük günah sebebi ile Müslümanları tekfir ettiklerini,

¹⁰⁹² Fuad İbrahim, **a.g.e.**, s. 19-20.

¹⁰⁹³ Fuad İbrahim, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁰⁹⁴ Bkz. **el-Cami'**, c. I, s. 229.

¹⁰⁹⁵ Fuad İbrahim, **a.g.e.**, s. 28-29.

¹⁰⁹⁶ Geniş bilgi için bkz. Fuad İbrahim, **a.g.e.**, s. 33-34,106-107.

¹⁰⁹⁷ Fuad İbrahim, **a.g.e.**, s. 23.

¹⁰⁹⁸ Akımın hâkimiyet, velâ-berâ, tekfir ve cihat gibi anlayışlarını ve uygulamalarını bu bölümün üçüncü kısmında genişçe ele alacağız.

kendilerinin ise büyük günah sebebi ile Müslümanları tekfir etmediklerini öne sürerler. Hâlbuki akım adına yazılan kitaplar incelendiğinde, sonuç itibariyle tekfir konusunda kadim Haricilerle bunlar arasında fazla bir fark olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü bunlar da özellikle hâkimiyet ve velâ-berâ ile ilgili ‘bazı ameli konuları itikadî sayarak’ o ameli işleyenleri tekfir ederler.¹⁰⁹⁹ Örneğin, İslam şeriatıyla hükmedilmeyen yönetimlerde hâkimlik yapan birisinin niyetine ve maksadına bakmaksızın, hâkimlik amelini itikadî mesele olarak görür ve bu amelinden dolayı onu tekfir ederler.

Gerek kadim Hâricîler, gerekse günümüzdeki bu akım, fıkıh ve fikir dünyalarının oluşum sürecinde siyasî ve sosyal olaylardan etkilenmiş olabilirler. Ancak sonuçta her iki akım da aşırı görüşlerini dinî naslarla temellendirirler. Dolayısıyla sahip oldukları aşırılık ve şiddetin oluşmasındaki asıl etken, siyasî ve sosyal olaylardan ziyade, dinî nasları yorumlamadaki usulsüzlükleridir, denilebilir. Zamansal şartlardan kaynaklanan farklılıklar ve teferruatlar bir tarafa bırakılırsa, aşırılık ve şiddete götüren usul ve anlayışta her iki akımın sorununun aynı olduğu gözlemlenmektedir.

3.2.3. Zâhirî ve Lafızcı Din Yorumunu Benimsemeleri

Müslümanlar, Hz. Peygamber’in dar-ı bekaya irtihalinden sonra, nasları (ayet ve hadisleri) doğru şekilde yorumlamaya ve doğru içtihat yapmaya yardımcı olacak kâideleri usûl-ü fıkıh adıyla ortaya koydular. Bazı kâidelerdeki ihtilaflara rağmen ortaya konulan bu ilme genel olarak riayet edildi.¹¹⁰⁰ Günümüzdeki Selefî Haricî akım, özellikle çokça gündem ettiği cihat, hâkimiyet, velâ-berâ ve tekfir gibi konuları, yüzeysel ve zâhirî bir bakış açısı ile yorumlayarak bu usûle tam olarak riayet etmemektedir. Akımın sözü edilen konularda aşırılığa sapmasında, bu usûle riayetsizliğinin payı büyüktür, diyebiliriz.¹¹⁰¹ Nitekim kadim Hâricîlerde de benzer durum söz konusuydu. Aşırılık ve şiddet içerikli görüşleri konusunda kendilerini ikna

¹⁰⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. **el-Camî***, s. 411,515.

¹¹⁰⁰ Usûl-ü fıkıh ilminin oluşum süreci ve kaynakları konusunda geniş bilgi için bkz. Şaban Muhammed İsmail, **Usûl-ü Fıkıh Târîhuhû ve Ricâluhû**, Kahire, Dâru’s-Selâm, 2010, s. 33-61; es-Süveydî, **a.g.e.**, s. 17.

¹¹⁰¹ Söz konusu konularda usûle riayet etmeyip aşırılığa sapmalarının örneklerini bu bölümün üçüncü kısmında ele alacağız.

etmesi için Hz. Ali tarafından Hâricîlere gönderilen İbn Abbas onlara, sahip oldukları yanlış din yorumunun Hz. Peygamber'in ilmîni tevarüs eden fakih sahabelerden uzaklaşmalarından kaynaklandığını hatırlatmış ve sorunun temelde usul ve anlayış sorunu olduğuna işaret etmişti.¹¹⁰²

Mısır döneminde söz konusu akımın din anlayışında zâhirî ve lafızcı bir bakış açısından söz edilebilirdi. Ancak Afganistan döneminde zâhirî ve lafızcı zihniyet akımında tamamen hâkim oldu. Öyle ki, 1990'lı yıllardan itibaren akım adına yazılan kitaplar tamamen bu zihniyetle yazıldı ve akım aldığı eylem kararlarını bu zihnî alt yapıyla almaya başladı.¹¹⁰³ Hatta bu zihnî alt yapıya sahip olmayanlar akım içerisinde barınamaz hale geldi.¹¹⁰⁴ Akım içerisinde bu anlayışın hâkim olmasında Afgan-Rus savaşında Afganlara destek olmak için Arap Yarımadası'ndan Afganistan'a giden Vehhâbî zihniyetli hocaların ve zenginlerin etkili olduğu söylenmektedir.¹¹⁰⁵

Zihinsel arka planlarında Vehhâbilik hareketi bağlantılı şiddet bulunan Arap Yarımadası kökenli Selefiler, Afganistan'daki savaş ve şiddet ortamını görünce zihinsel arka planları depreşti ve şiddetten yana tavır aldılar. Afganistan'daki şiddet yanlısı akım, 90'lı yıllarda Muhammed b. Abdulvehhab'ın zâhirî-lafızcı anlayışına dayalı kitaplara özel ilgi göstermeye başladı. Sonuçta, Mısır'dan Afganistan'a intikal etmiş olan şiddet yanlısı tekfircilerle Arap Yarımadası'nda ciddi karşılığı olan zâhirî-lafızcı zihniyete sahip Selefiler kaynaşarak daha şedid bir akım ortaya çıkardılar.¹¹⁰⁶

Yeni oluşan zâhirî-lafızcı din yorumunu tek doğru yorum gören akım, artık sadece cihadı değil, doğru din anlayışını da kendisinin temsil ettiği iddiasıyla, dinî kendileri gibi yorumlamayan/fikhetmeyen Müslümanlara düşman gözüyle bakmaya başladılar.¹¹⁰⁷ Bu yeni anlayışla gittikleri her yerde Müslümanlarla sorun yaşamaya başladılar. Müslümanları dini anlayış bakımından sapık görmeye başlayan akım, 2005 sonrası geldiği nokta itibariyle daha çok Müslümanları hedef alır hale geldi.

¹¹⁰² Nesâî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Kahire, Bulak, 1316 (1898/1899), IV, 410.

¹¹⁰³ Şahzad, **a.g.e.**, s. 208.

¹¹⁰⁴ Abdullatif Mahmud, **a.g.e.**, s. 111.

¹¹⁰⁵ Ahmed Salim, **a.g.e.**, s. 102.

¹¹⁰⁶ Geniş bilgi için bkz. Şahzad, **a.g.e.**, s. 208; Ahmed Salim, **a.g.e.**, s. 102.

¹¹⁰⁷ Şahzad, **a.g.e.**, s. 192.

Böylece Cihatçı Selefî akım zihinsel olarak zâhirîliğe, eylemsel olarak ise, Hâricîliğe evrildi.¹¹⁰⁸

Yüzeysel ve zâhirî bakış açısına sahip bu insanlar, uzun vadeli eğitim programlarını doğru bulmayan, kısa zamanda netice alma hevesiyle maceraya atılmaktan çekinmeyen ve ders çıkarmak amacıyla olayların önünü-arkasını düşünmekten uzak insanlardır.¹¹⁰⁹ Bu düşüncedeki insanlardan bir grup Afganistan'a gider ve Host vilayetini Ruslardan geri almak için hazırlık yapan meşhur Afgan komutan Celaleddin Hakkânî ile görüşür. Bu görüşme esnasında Hakkânî'ye, "Burada neden duruyorsunuz, neden hemen gidip Host'u almıyorsunuz?" deyince, Hakkânî, "Bu yetersiz imkânlarla Ruslara karşı nasıl savaştım!" der. Bunun üzerine, "İslam'a göre sayı ve imkân önemli değildir. Size düşen şey gidip savaşarak orayı Ruslardan almaktır" diyerek,¹¹¹⁰ ne denli yüzeysel bir bakış açısına sahip olduklarını ortaya koyarlar.

Günümüzdeki Selefî Hâricî akımın nasları anlama ve yorumlama konusundaki ana sorunlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

a. Nasları zâhirî ve lafızcı bir bakışla yorumlayarak, maksat ve gayeye iltifat etmemeleri:

Selefî Hâricî akımın nasları yorumlamadaki sorunlarından biri, nasları zâhirî ve lafızcı bir anlayışla yorumlayarak, ilk bakışta anlaşılan manayı esas almaları, maksat ve gayeye iltifat etmemeleridir. Akım bu anlayışla inkıza uğramış olan Zâhirî Mezhebi'ne benzer. Bu benzeşme sebebiyle bazı araştırmacılar söz konusu akımı "Çağdaş Zâhirîler" olarak isimlendirirler.¹¹¹¹ Ancak, kadim zâhirîler nasları yorumlama konusundaki zâhirî bakış açılarını bütün fikhî görüşlerinde ve mezheplerinde bir metot olarak uygularken, söz konusu akım zâhirî bakış açısını daha çok gündem ettikleri konular ve tercih ettikleri görüşleri ispat için kullanırlar.¹¹¹²

¹¹⁰⁸ Bkz. Allûş, **a.g.e.**, s. 17; Komisyon, **Kâlû a'n Devleti'l-Bâğdâdî**, s. 16.

¹¹⁰⁹ Mustafa Hamit, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 301.

¹¹¹⁰ Mustafa Hamit, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 41.

¹¹¹¹ Yusuf el-Karadâvî, **Dirâse fi Fıkhı Mekâsıd'ş-Şerîa**, Kahire, Dâru'ş-Şurûk, 2007, s. 45, 66; Ö, Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 132.

¹¹¹² Bkz. **el-Câmî'**, s. 166-171, 267; Said Ali, **a.g.e.**, s. 91.

İslam'ın ilk yıllarından itibaren ilim ehlinin yetenek ve birikimlerine göre zâhirî ve makasıtçı şeklinde iki çeşit farklı anlayış ve sınıflandırma vardı. Bu farklılık bir bakış açısı farklılığı ve fikhî zenginlik olarak görülüyordu, ta ki Hâricîler zuhur edip farklı anlayışı tekfir sebebi saydılar.¹¹¹³ Hâricî ruh kendilerine sirayet etmiş olan günümüzdeki mezkûr akımda, zahirî ve lafızcı din yorumunun tek doğru yorum olduğunu iddia ederek, farklı yorumları sapıklık sayar ve onlara yaşam hakkı tanımaz.¹¹¹⁴

Hâkimiyet, velâ-berâ, tekfir ve cihat gibi bayraklaştırdıkları ana konuları zâhirî bakış açısıyla yorumladıkları gibi, erkeklerin sakal uzatması, paçaları kısa pantolon giymesi, kadınların peçe takması ve zekâtın malın bizzat kendi cinsinden verilmesi gibi amelî/fikhî meseleleri de zâhirî bakış açısıyla yorumlarlar. Bu meseleleri makasıtçı ve gayeci bakışla ele alan âlimlerin görüşlerini asla bir içtihat farklılığı olarak kabul etmezler.¹¹¹⁵ Hâricî zihniyetli bu akım kendilerini var eden cihat ve siyasetle ilgili (hâkimiyet, velâ-berâ gibi) konuların dışındaki amelî/fikhî konuları zâhirî ve lafızcı bir bakış açısıyla yorumlama konusunda diğer Selefi gruplarla örtüşmektedirler.¹¹¹⁶

b. Nasların umûmiyeti ile hüküm vermeleri:

Akımın nasları yorumlamadaki metotsal sorunlarından biri de, zâhiren (ilk bakışta) umûmiyet ifade eden nasların tahsis edilip edilmediğini (hükümde istisna yapılarak özele indirgenip indirgenmediğini) araştırmaksızın, nasların umûmiyetleriyle hüküm vermeleridir. Umûmiyetle hüküm verdikleri konular, daha çok yoğun olarak ilgilendikleri konulardır. Hâkimiyet konusunda, “... *Her kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.*”¹¹¹⁷ Ayetindeki “her kim” ifadesindeki umûmiyetten hareketle Allah'ın hükmüyle hükmetmeyen herkesi tekfir ederler.¹¹¹⁸ Buna binaen gayri İslamî yönetimlerde yöneticilik yapan ve Allah'ın hükmüyle hükmetmeyen (ya da

¹¹¹³ Abdülemîr Kazım Zahid, “el-Bunâ'l-Ma'rifiyye ve'l-Menheciyye li'l-Fikri't-Tekfirî”, **Cemâatu'l-Unf ve't-Tekfir**, Beyrut, Merkzu'l-Hadâra li Tenmiyeti'l-Fikri'l-İslâmî, 2016, s. 29.

¹¹¹⁴ **el-Câmî**, s. 166-171, 267.

¹¹¹⁵ **el-Câmî**, s. 166-171, 267.

¹¹¹⁶ el-Karadâvî, **Dirâse fi Fıkhı Mekâsıdî's-Şerîa**, s. 46.

¹¹¹⁷ Mâide, 5/44.

¹¹¹⁸ **el-Cami**, s. 513-514.

edemeyen) kişilerin inancına, niyetine, maksadına ve içinde bulunduğu şartlara bakmaksızın ve hiçbir istisna yapmadan “hepsinin” kâfir olduğunu söylerler. Hâlbuki hâkimiyet konusunda -daha geniş şekilde ele alacağımız üzere-, “*Gücünüz yettiği kadar Allah’tan sakının.*”¹¹¹⁹ “*Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar*”¹¹²⁰ gibi ayetlerde güç yetirememe durumunda Allah’ın hükmüyle hükmetme sorumluluğunun düştüğü ve yukarıda zikrettiğimiz ayetteki umûmiyetin tahsis edildiği aşikârdır. Ayrıca Allah’ın hükmüyle hükmetmeyen herkesin tekfir edilemeyeceğine ve hükümde istisnaların olduğuna dair sahabenin fakihlerinden İbn Abbas’tan (ö. 68/687) ve tabiûnun fakihlerinden A’tâ’dan (ö. 114/732) açık nakiller mevcuttur.¹¹²¹

Nasların umûmiyeti ile hüküm verdikleri meşhur meselelerden biri de velâ-berâ meselesidir. Akımın velâ-berâ anlayışına göre, Müslümanlar kâfirlere karşı devamlı bir düşmanlık içerisinde olmaları ve onlarla gizli-aşikâr tüm ilişkileri kesmeleri gerekir.¹¹²² Bu anlayışlarını dayandırdıkları en belirgin ayet şudur: “... Siz, bir tek Allah’a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve öfke belirmiştir.”¹¹²³ Söz konusu akım ayetteki “sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve öfke belirmiştir” ifadesindeki umûmiyetten yola çıkarak kâfirlerle ilişkileri tamamen kesmeyen herkesi tekfir ederler.¹¹²⁴ Ancak “Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarından çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz”¹¹²⁵ ayetinden irtibat ve ilişkinin tamamen kesilmesi gereken kâfirlerin bütün kâfirler olmadığı, onların sadece Müslümanların aleyhine çalışan ve onlara karşı savaş açan kâfirler olduğu anlaşılmaktadır.¹¹²⁶

¹¹¹⁹ Teğâbûn, 64/16.

¹¹²⁰ Bakara, 2/286.

¹¹²¹ Allah’ın hükmüyle hükmetmeyenlerin durumunu, ilgili ayetin nasıl tahsis edildiğini ve konuyla ilgili seleften yapılan nakilleri “Akımın Hâkimiyet Anlayışı ve Değerlendirilmesi” adlı başlıkta genişçe ele alacağız.

¹¹²² el-Cami’, s. 607.

¹¹²³ Mümtehine, 60/4.

¹¹²⁴ el-Makdîsî, el-Kevâşifu’l-Celiyye, s.73.

¹¹²⁵ <https://www.mmlkahnews.com/8345/%D8%AA%D8%AD%D9%8> (erişim tarihi, 24. 4. 2020)

¹¹²⁶ Mümtehine, 60/8-9.

¹¹²⁶ Geniş bilgi için bkz. Ebû Muhammed Abdulhak b. Atıyye el-Endelûsî, **el-Muharriru’l-Vecîz fi Tefsîri’l-Kitabi’l-Azîz**, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1413 (815/816), c. II, s. 237; Ebû İshak Muhammed el-Fevâhirî, **Ebû Katâde el-Filistîni ve Hakbetun mine’d-Dalâl**, Merkezu Sebât, 2017, s. 61-61.

c. Kâfirler hakkında nazil olan nasları Müslümanlar hakkında kullanmaları:

Bu akım yöntem ve usul olarak, kâfirler hakkında nazil olan nasları Müslümanlar hakkında kullanmadıklarını iddia ederler. Ancak bu iddia pratikte pek tutarlı değildir. Şöyle ki, bunlar kâfirler hakkında nazil olan nasları direk Müslümanlar hakkında kullanmazlar. Ancak önce kendi anlayışlarında olmayan Müslümanları tekfir eder, sonra kâfirler hakkındaki nasları o Müslümanlar hakkında rahatça kullanırlar.¹¹²⁷ Bu anlayış, zihinsel olarak Afganistan döneminde başlamış Cezayir, Irak, Suriye vb. yerlerde fiilen uygulanmıştır. Kendileri gibi düşünmeyen ve kendilerini desteklemeyen Müslümanları önce tekfir etmiş, sonra Müslümanlara savaş açan kâfirler hakkında nazil olan, “...Onları bütün gözetleme yerlerinde bekleyin...”¹¹²⁸ ayetini Müslümanlar hakkında uygulamışlardır. Böylece kâfir oldukları gerekçesiyle Müslümanlara yönelik her türlü takibat, suikast, öldürme ve kafa kesme gibi vahşi eylemleri rahatlıkla gerçekleştirmişlerdir.¹¹²⁹

d. Nasları yorumlamada parçacı yaklaşımları:

Usûl-ü fıkıh ilmînde ifade edildiği üzere; dinî bir konu ele alındığında konuyla ilgili bütün naslar bir araya getirilir ve konu o naslar ışığında bütüncül bir bakış açısı ile ele alınır.¹¹³⁰ Selefî Hâricî akım bütün nasları bir araya getirerek konuyu bütüncül bir bakışla ele almak yerine, kendi görüşlerini destekleyen nasları ön plana çıkartarak konuyu parçacı bir yaklaşımla ele alır. Bu yaklaşımları cihat anlayışlarında kendinî açıkça göstermektedir. Şöyle ki, akıma göre cihat, bütün kâfirlere karşı savaş açmak ve kendileri gibi düşünmeyen Müslümanları bertaraf etmek için şiddet kullanmak ve kan dökmektir.¹¹³¹ Akımın ortaya koyduğu bu cihat anlayışı, fiilî savaş durumu ile alakalı olan ve İslam’a karşı savaş açanlar hakkındaki sınırlı naslara dayanan bir anlayıştır. Hâlbuki cihatla ilgili bütün naslar bir araya getirildiğinde, İslam’da cihat anlayışının çok daha kapsamlı olduğu anlaşılacaktır.¹¹³²

¹¹²⁷ el-U‘mde, s. 131.

¹¹²⁸ Tevbe, 9/5.

¹¹²⁹ Geniş bilgi için bkz. el-U‘mde, s. 131, 234, 247, el-Muhacir, a.g.e., s. 45-46.

¹¹³⁰ Geniş bilgi için bkz. Zekiyüddin Şaban, Usûlü’l-Fıkh’l-İslâmî, Bingazi, Câmîatu Karyûnus, 1995, s. 293-294.

¹¹³¹ el-Cami‘, s. 804; el-Muhacir, a.g.e., s. 271.

¹¹³² İslam’ın cihat anlayışını çalışmamızın birinci bölümünde geniş bir şekilde ele aldık, oraya bakılabilir.

3.2.4. Fetvalarında ve Kararlarında Fıkhu'l-Vakı'i Dikkate Almamaları

İki kelimedenden oluşan fıkhu'l-vâkı' terkihi (izafet terkihi) günümüzde fikhî bir kavram olarak kullanılmaktadır.¹¹³³ Fıkıh kelimesi lügatte, “derin anlayış” anlamındadır.¹¹³⁴ Vâkı' kelimesi ise, “Ortaya çıkan ve gündemde olan” anlamındadır.¹¹³⁵ Fıkhu'l-vâkı' terkihi fikhî bir kavram olarak, “Yaşanılan ortamın, şartların ve imkânların doğru şekilde analiz edilmesi, fetvaların ve kararların mevcut şartlar ve imkânlar doğrultusunda verilmesidir.”¹¹³⁶ Fıkhu'l-vakı'in ilgili olduğu alan, şartlara, ortama ve imkânlarla göre değişkenlik arz eden konular ve o konular hakkında verilen fetvalar ve kararlardır.

Özellikle siyaset ve cihat gibi şartlara ve imkânlarla göre hükmü değişen konularla ilgili bir fetva verileceği ve bir karar alınacağı zaman öncelikle fetvanın ve kararın uygulanacağı ortam, şartlar ve imkânlar iyice analiz edilmeli ve ortaya çıkan veriler doğrultusunda karar verilmelidir.¹¹³⁷ Âlimler, “Bir şey hakkında doğru hüküm vermek, onu iyi tasavvur etmekten geçer” diyerek,¹¹³⁸ verilen fetvalarda ve alınan kararlarda isabetli olabilmek için fetvaya ve alınan karara konu olan şeyin iyi bilinmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. Günümüz İslam Dünyası'nda imkânlar ve şartlar geçmişe göre hayli değişiklik arz ettiği için fıkhu'l-vakı'i nazar-ı itibara almak ve işletmek geçmişe göre daha bir ehemmiyet arz etmektedir.¹¹³⁹ Zafiyet ve zaruret durumunun mevcudiyeti, değişkenlik arz eden meselelerle ilgili hükümleri ve kararları doğrudan etkiler.

İslam ahkâmının en temel kaynağı olan Kur'an, muhataplarının içinde buldukları durumu dikkate almış ve gerektiğinde hükümlerde hafifletme yoluna

¹¹³³ Bkz. Yusuf el-Karadâvî, *Evleviyyâtu'l-Hareketi'l-İslamiyye fi'l-Merhaleti'l-Kâdime*, Kahire, Mektebetu Vehbe, 1992, s. 26.

¹¹³⁴ Ahmed el-Âyid vd., “Fıkıh”, *el-Mu'cemu'l-Arabî el-Esâsî*, el-Munazzametu'l-Arabiyye li't-Terbiye ve's-Sekafe ve'l-Ulûm, t.y. s. 946-947.

¹¹³⁵ Ahmed el-Âyid vd., “Vâkı'”, *a.g.e.*, s. 1327.

¹¹³⁶ el-Karadâvî, *a.g.e.*, s. 26.

¹¹³⁷ ez-Zehranî, *a.g.e.*, s. 264.

¹¹³⁸ Kerem Muhammed Zühdi, vd., *Strâfîciyye ve Tefcîrâtu'l-Kâide el-Ehtâ ve'l-Ehtâr*, Kahire, Mektebetu'l-Ubeykan, 2005, s. 183.

¹¹³⁹ Ahmed Bu'ûd, *Fıkhu'l-Vakı' Usûl ve Davâbit*, Kahire, Dâru's-Selam, 2006, s. 31.

gitmiştir.¹¹⁴⁰ Hadislerde de aynı durum söz konusudur. Hz. Peygamber muhatabının özel durumunu dikkate alır, zafiyet ve imkânsızlık durumuna göre muhatabına cevap verirdi. Kur'an ve Sünnet vakıayı ve muhatabın içinde bulunduğu şartları dikkate aldığı için Müslümanlar, Kur'an ayetlerinin mana ve maksadının daha iyi anlaşılması için ayetlerin indiği vakıayı (ortamı) ve şartları inceleyen "sebeb-i nüzûl" ilmîne özel bir önem vermişlerdir. Hz. Peygamber'in hadisleri için de durum aynıdır. Hadislerin mana ve maksadının daha iyi anlaşılması için Hz. Peygamber'in sözlerinin, uygulamalarının ve takrirlerinin gerçekleştiği vakıayı ve şartları inceleyen "sebeb-i vurûdi'l-hadis" ilmî ortaya konulmuş ve bu alanlara dair onlarca kitap yazılmıştır.¹¹⁴¹ İslam âlimleri sahabe döneminden başlayarak, İslam tarihî boyunca şartlara göre değişebilen meseleler hakkında fetva ve karar verirken yaşadıkları ortamı, şartları ve imkânları dikkate almışlardır.

Selefi Harici akım, siyaset fikhını ilgilendiren ve değişken konularla ilgili bir fetva vereceği ya da bir karar alacağı zaman, Müslümanların içinde bulunduğu durumu ve şartları dikkate almaz, gerekli araştırma ve inceleme yapma ihtiyacı hissetmez.¹¹⁴² Hatta Müslümanların içinde bulunduğu şartlar ve imkânlar onların vereceği karara açıkça ters olsa bile, kendi görüşlerinden ve kararlarından asla vaz geçmezler.¹¹⁴³

Mevcut durum ve şartlarla ilgili araştırma ve inceleme yapma ihtiyacı hissetmemelerinin sebebi, Allah'ın kendilerine kesin zafer vereceği inancıdır. Onlara göre hakikati temsil eden ve Allah yolunda mücadele veren yegâne cemaat kendileridir.¹¹⁴⁴ Dolayısıyla düşmana karşı verilen mücadelede ve cihatta zafer kazanmak için birinci derecede sahip olunması gereken şey, akımın ortaya koyduğu ilkelere bağlanıp onları savunmak ve bu ilkeler doğrultusunda mücadeleye devam ederek korkusuzca savaştırmaktır. Savaş ve zafer için gerekli olan silahın ve askerî gücün önemi ikinci sıradadır.¹¹⁴⁵

¹¹⁴⁰ Bkz. Bakara, 2/173; Enfal, 8/66.

¹¹⁴¹ Ahmed Bû'ûd, **a.g.e.**, s. 35.

¹¹⁴² **el-U'mde**, s. 62-63.

¹¹⁴³ ez-Zehranî, **a.g.e.**, s. 264; Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 81-82.

¹¹⁴⁴ **el-Ferîzatü'l-Gaibe**, s. 18.

¹¹⁴⁵ el-Filistînî, **a.g.e.**, s. 98.

Akımın Müslümanların içinde bulunduğu zafiyet durumunu dikkate almayan tavrına karşılık, Allah Teâlâ bu dini insanlara zorluk olsun diye göndermediğini beyan buyurmuş ve zorluk söz konusu olduğunda hükümleri hafifletme yoluna gitmiştir.¹¹⁴⁶ Mekke Dönemi'nde Müslümanların o günkü sıkıntılı ortamlarına ve imkânlarına uygun hükümler vaz edilirken, Medine Dönemi'nde yeni şartlara uygun olarak -daha önce vaz edilemeyen- yeni hükümler vaz edilmıştır. Kur'an'da normal şartlarda leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların haram kılındığı¹¹⁴⁷ açıkça ifade edildikten sonra, açlıktan helak olma durumuyla karşı karşıya kalan kişinin zafiyet ve zaruret durumu dikkate alınarak -belirli şartlar çerçevesinde- ölmeyecek kadar bunlardan yemesi helal kılınmıştır.¹¹⁴⁸ Aynı şekilde su bulamayan abdestsiz kişinin karşı karşıya kaldığı zaruret durumu gereği teyemmüm yapabileceği beyan edilmiştir.¹¹⁴⁹

Hz. Peygamber'in açıklamalarını ve uygulamalarını incelediğimizde, onun da insanların içinde bulunduğu durumu dikkate aldığını ve bu konuda hassas davrandığını görmekteyiz. O, insanların durumunun dikkate alınmasıyla ilgili olarak, *"İnsanlara anlayacakları şekilde konuşun. Allah'ın ve Resûlü'nün yalanlanmasını ister misiniz?"* buyurmuştur.¹¹⁵⁰ Hz. Peygamber bu hadiste, muhatapların seviyesinin dikkate alınarak kendileriyle konuşulması gerektiğini, aksi halde insanların yanlış anlama sonucu Allah'ı ve O'nun elçisini yalanlayacak kadar tehlikeli bir duruma düşebileceklerine dikkat çekmiştir.

Yalan söylemek İslam'da kötü hasletlerden ve büyük günahlardan sayılmıştır. Öyle ki, Hz. Peygamber bir Müslümanın çeşitli hatalar yapabileceğini ancak asla yalan söyleyemeyeceğini ifade etmiştir.¹¹⁵¹ Ancak yalan konusunda bu derece titiz olan Hz. Peygamber savaşta, dargınların arasını bulmak için ve karı-koca arasındaki geçimsizliği giderme amaçlı -zarûrete binaen- yalan söylemeye cevaz vermiştir.¹¹⁵² Meşhur Şâfiî fakihî İzzeddin b. Abdisselam (ö. 660/1262) yalan söylemekle ilgili

¹¹⁴⁶ Bakara, 2/286; Hac, 22/78.

¹¹⁴⁷ Bakara, 2/173.

¹¹⁴⁸ Bakara, 2/173.

¹¹⁴⁹ Nisa, 4/43.

¹¹⁵⁰ **Buharî**, İlim, 49.

¹¹⁵¹ Malik b. Enes el-Medenî, **Muvatta**, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Müessesetü Zayid b. Sultan, Ebû Zabiyy, 2004, Kelâm, 7.

¹¹⁵² **Müslim**, el-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, 27.

olarak, “Yalan aslı itibariyle kötü ve kesin haramdır. Ancak sonucu itibariyle önemli bir maslahatı (faydayı) celp edip, önemli bir mefsedeti (zararı) def ediyorsa bu durumda yalan söylemek bazen caiz, bazen de vacip olur” demiştir.¹¹⁵³

Raşit halifeler de fetva ve hüküm verirken insanların özel durumlarını ve içinde buldukları şartları dikkate almışlardır. Hz. Ömer’in hilafeti döneminde, Hatib b. Ebî Beltea’nın köleleri, Müzeyne Kabilesi’nden bir adamın devesini çaldılar. Hz. Ömer ilk etapta, hırsızlık yapanların ellerinin kesilmesini emreden ayet¹¹⁵⁴ mucibince kölelerin ellerini kestirtmek istedi. Ancak Hz. Ömer, kölelerin içinde buldukları ‘ihtiyaçtan’ dolayı develeri çalmış olabilecekleri şüphesine binaen, onların ellerini kestirtmekten vazgeçti ve şöyle dedi: “Allah’a yemin olsun ki, ben kesinlikle biliyorum, siz onları çalıştırıyor ve eziyorsunuz!”¹¹⁵⁵ Hz. Ömer kölelerin içinde buldukları olumsuz şartlara dikkat çekerek, hırsızlık cezasının şartlarının tahakkukunda şüphe olduğuna işaret etmiş ve bu şüpheden dolayı devenin bedelini ödeyerek cezayı uygulatmamıştır.

Selefi Hâricî akım, Müslümanların genel maslahatından çok kendi özel maslahatını ve çıkarını düşünür. Çünkü onlara göre sadece kendileri gerçek manada Müslümandır. Dolayısıyla Müslümanların zarar görmesi ve olumsuz manada etkilenmesi onların kararlarını ve eylemlerini etkilemez.¹¹⁵⁶ Akımın mensupları aldıkları kararlarda ve ortaya koydukları eylemlerde Müslümanların içinde bulunduğu ortamı ve şartları dikkate almaz, geçmiş çağlarda ve farklı şartlarda yaşamış âlimlerin fetvalarıyla ve fikhî görüşleriyle amel ederler.¹¹⁵⁷ Cihat ve siyaset gibi günümüz şartlarıyla birebir alakalı olan meselelerde çağdaş âlimlerin görüşleriyle ve fetvalarıyla amel etmeleri gerekirken, onlara itibar etmez, hatta onları sapıklıkla suçlarlar.¹¹⁵⁸

Geçmiş çağlarda yaşayan âlimlerin kendi şartlarına ve ortamlarına uygun olarak ortaya koydukları fikhî görüşleri ve fetvaları o günün şartlarından ve

¹¹⁵³ İzzeddin b. Abdisselam, Ebû Muhammed, **Kavâi’du’l-Ahkam fî Mesâlihi’l-Enâm**, Beyrut, Dâru’l-Maârif, t.y., c. 1, s. 112.

¹¹⁵⁴ Maide, 5/38.

¹¹⁵⁵ İbnu’l-Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekir, **İ’lâmu’l-Muvakkîn a’n Rabbi’l-Âlemîn**, Kahire, Mektebetü’l-Külliyyâti’l-Ezheriyye, 1968, c. III, s. 8.

¹¹⁵⁶ **el-U’md**, s. 62-63.

¹¹⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. **el-U’md**, s. 294; **el-Cami**, s. 137, 567.

¹¹⁵⁸ ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 264; Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 81-82.

bağlamından kopararak günümüze taşımak asla doğru değildir. Çünkü o fetvalar ve fikhî görüşler Müslümanların siyasî ve askerî açıdan güçlü oldukları dönemlerde verilmiştir. Günümüzde ise Müslümanlar, o dönemlere kıyasla çok daha zayıf konumdadır. Kadim âlimlerden en çok nakil yaptıkları ve görüşlerine itibar ettikleri kişi şüphesiz İbn Teymiyye'dir. İbn Teymiyye'nin Moğol istilasına karşı Müslümanları direnişe çağıran fetvasını, rejimlere karşı yürüttükleri silahlı mücadele için kullanmış ve onun üzerinden kendilerine meşruiyet devşirme yoluna gitmişlerdir. Hâlbuki İbn Teymiyye'nin, 'Müslümanların maslahatı/faydası için, Moğolların hâkimiyeti altında görev almalarına cevaz veren fetvası' bu akımın anlayışıyla taban tabana zıttır.¹¹⁵⁹ Çünkü bunlar gayri Müslümlerin hâkimiyeti altında görev almaya cevaz vermezler.

Çağımızdaki âlimlerinden Yusuf el-Karadâvî konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "Geçmiş çağlarda yazılmış kitaplardaki fikhî görüşleri olduğu gibi günümüze nakletmek gerçek fıkıh değildir. Çünkü kitaplarda yazılı olan fıkıh genelde yazıldığı dönemin şartlarını yansıtır. Hâlbuki o günkü ortama ve şartlara uygun olan fetvalar diğer zamanlar için uygun olmayabilir. Dolayısıyla cihat gibi şartların değişmesiyle değişiklik arz eden konularda Müslümanların güncel maslahatı (faydası) dikkate alınarak içtihat edilmeli ve ona göre fetva verilmelidir."¹¹⁶⁰ Mezkûr akımı aşırılık ve şiddete sürükleyen en önemli sebeplerden biri, geçmiş dönemlerde verilen fetvaları olduğu gibi günümüze aktarıp uygulamaya sokmalarıdır.

Müslüman âlimler, günümüzde uluslararası güçlerin takibat ve nüfuzu dışında bir bölgenin düşünülmesinin zor olduğunu, dolayısıyla Müslümanların kendilerini çevreleyen şartları ve imkânları iyi hesap ederek hareket etmeleri gerektiğini vurgulamalarına rağmen,¹¹⁶¹ söz konusu akım bu söylenenleri ciddiye almamıştır. Osmanlı sonrası Ortadoğu'da ve İslam Dünyası'nda oluşan ortamı ve şartları iyi okuyamamış, tarihte Müslümanların güçlü ve kuvvetli oldukları dönemlerdeki uygulamalarının cazibesine kapılarak, silahlı mücadeleyle gayri İslamî rejimleri alaşağı ederek sorunları çözebilecekleri vehmine kapılmışlardır.¹¹⁶² Ancak Arap Baharı süreci tekrar göstermiştir ki, İslam Dünyası'ndaki rejimlerin çoğunluğu

¹¹⁵⁹ İbn Teymiyye'nin fetvası için bkz. Hamîs b. Ali er-Revâhiy, **Mevkûfu Ulemai'l-Müslimîn fi'l-İrak ve Biladi'sh-Sham mine'l-Gazvi'l-Muğûlî**, Amman, Dâru'l-Feth, 2016, s. 255-257.

¹¹⁶⁰ el-Karadâvî, **Fıkhu'l-Cihâd**, c. I, s. 37.

¹¹⁶¹ Ömer Süleyman el-Eşkar, **Hükmü'l-Müşareke fi'l-Vezare ve'l-Mecâlisi'n-Niyâbiyye**, 2. bs, Amman, Dâru'n-Nefâis, 2009, s. 19-27.

¹¹⁶² Selman el-Avde, **Es'iletu's-Sevre**, Beyrut, Merkezi Nemâ, 2012, s. 111; Said Ali, **a.g.e.**, s. 75.

dışarıdan görüldüğü gibi değildir. Perde arkasında onları ayakta tutan uluslararası güçler vardır.

3.2.5. İslam Ahkâmını Uygulamada “Tedrîciliği” Kabul Etmemeleri

Tedrîcilik kelimesi lügatte, “Bir şeyin zaman içerisinde yavaş yavaş oluşması” demektir.¹¹⁶³ İslam’da ilk teşri yöntemi (hükümlerin vaz edilmesi) anlamında tedrîcilik, “Hükümlerin ilahî irade tarafından bir defada ve bütüncül olarak değil de, tebliğ süreci boyunca beşerî ve sosyal olgular paralelinde peyderpey konulmasını” ifade eder.¹¹⁶⁴ İslamî hükümler, Kur’an’ın yirmi üç yıl süren indiriliş sürecinde Hz. Peygamber’in beyan ve tatbiki ile tedrîcî olarak tamamlanıp kemale ermiştir.¹¹⁶⁵ Tamamlanan bu hükümleri bir bütün olarak kabul etmek ve onlara inanmak her Müslüman için bir farîza iken, söz konusu hükümleri uygulamak güç yetirmek ve imkânla orantılıdır.¹¹⁶⁶

Söz konusu akımı aşırılık ve şiddete sürükleyen sebeplerden biri de, İslam Dünyası’ndaki mevcut rejimlerin ıslah edilmesinde ve değişiminde tedrîcî bir yol izlenilmesini kabul etmemeleridir. Çünkü onlara göre, rejimlerin değişiminde ve İslamî hükümlerin uygulanmasında tedrîcî yol izlemek, en azından belirli bir dönem (mevcut rejimler İslamileşinceye kadar) gayri İslamî yönetimlerde görev almak ve Allah’ın hükümleriyle hükmetmemek anlamına gelir ki, bu asla caiz değildir.¹¹⁶⁷ Akımın öncülerinden Ebû Mus’ab es-Sûrî¹¹⁶⁸ tedrîciliği kabul eden Müslümanları eleştiri babında, İslamî hareketlerin ve cemaatlerin çalışmalarını ıslahat ve tedrîcilik anlayışı üzerine oturttuklarını ifade ettikten sonra, bu tür bir anlayışın ve yöntemin rejimlerde istenilen değişimi asla gerçekleştirmeyeceğini iddia eder ve rejimlerin değiştirilmesi için kesinlikle cihatçı ve köklü değişimden yana bir yolun takip edilmesi gerektiğini savunur.¹¹⁶⁹

¹¹⁶³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 556.

¹¹⁶⁴ Talip Türcan, “Tedrîc”, *DİA*, İstanbul, 2011, c. XL, s. 265.

¹¹⁶⁵ Bkz. Mâide, 5/3.

¹¹⁶⁶ Bkz. Bakara, 2/286; Teğâbun, 64/16.

¹¹⁶⁷ *el-Ferîzatü'l-Ğaibe*, s. 12; es-Süveydî, *Muhâkemâtu Efkâri'l-Ğulât*, s. 127.

¹¹⁶⁸ Ebû Mus’ab es-Sûrî, Bazı kitaplarında “Ömer Abdülhakim” ismini kullanır.

¹¹⁶⁹ Ömer Abdülhakim, *es-Sevretü'l-İslamiyye el-Cihâdiyye fi Suriye*, y.y., t.y., c. II, s. 220-221.

Tedricilik konusundaki olumsuz tutumlarından dolayı, yönetimlerde görev almayı meşru görmedikleri gibi, rejimlerin iznine bağlı olarak dernek, vakıf ve siyasî parti kurulmasını da doğru bulmazlar.¹¹⁷⁰ Tedricilik yöntemini esas alarak çalışma yapan Müslümanları ve cemaatleri kendilerine zaman kaybettiren ve gerçek çözüm yolunu (silahlı mücadeleyi) engelleyen hainler olarak görürler. Onlara göre İslamî dönüşümün tartışılmaz tek yolu cihattır. Hızlı ve köklü değişim ancak silahlı mücadele ile mümkündür. Dolayısıyla Müslümanlar cihadın dışındaki bütün metotları terk ederek kendi saflarına katılmaları gerekir.

Değişik coğrafyalarda ve şartlarda İslamî çalışma yapan Müslümanların içinde buldukları durumu dikkate almaz, cihat etmedikleri için onları mahkûm ederler. Tedriciliği reddeden anlayışları gereği, tedriciliği bir yöntem olarak benimseyerek iktidara gelen ve İslam ahkâmını tam olarak uygulama imkânı bulamayan Pakistan eski Cumhurbaşkanı Ziya'ül-Hak, Sudan eski Cumhurbaşkanı Ömer Beşir, Mısır eski Cumhurbaşkanı Muhammed Mürsî vb. Müslüman yöneticileri tekfir etmişlerdir.¹¹⁷¹ Sözü edilen yöneticilerin -istemelerine rağmen- İslam ahkâmını tam olarak uygulamaya 'güç yetirememe durumu', kendilerini tekfir edilmekten kurtaracak bir mazeret olarak görülmemiştir.

Akımın olumsuz tavrına karşılık tedricilik, Kur'an ve Sünnet ile sabit olup, kadim ve çağdaş âlimler tarafından -şartlar gerektirdiğinde- uygulanmış bir metottur. Konunun girişinde ifade ettiğimiz üzere, İslam ahkâmının teşriî süreci tamamlanmıştır. Burada sözü edilen tedricilik sadece ahkâmın uygulanmasıyla alakalıdır. Allah, Kur'an'ı bir bütün olarak indirip hükümleri toplu olarak vaz etmek yerine, tedricî bir yol izlemeyi murat etmiş, Kur'an-ı Kerim'i yirmi üç yılda inzal ederek hükümlerin teşriini sürece yaymıştır.¹¹⁷² Kur'an'ın nüzûlündeki ve hükümlerin ilk teşriindeki tedricilik, daha sonraki dönemlerde -ihtiyaca binaen- hükümlerin uygulanmasında da tedricî bir yol izlenebileceğine delildir.¹¹⁷³ Ayrıca

¹¹⁷⁰ **el-Câmi**, s.140-141; **el-Ferîzatü'l-Ğaibe**, s. 12; Ebû Muhammed el-Makdîsî, **el-Cevabu'l-Müfid Bienne'l-Müşarike fi'l-Barlamân ve intihâbâtuhu Munâkızâtun li't-Tevhît**, s. 21-24, www.ilmway.com (erişim tarihi, 6. 4. 2018)

¹¹⁷¹ Semrîn, **a.g.e.**, s. 61; bkz. <https://m.arabi21.com/Story/1189255> (erişim tarihi, 6. 4. 2018)

¹¹⁷² Ayetlerin ve hükümlerin tedricî olarak indirilmesinin hikmeti ile ilgili bkz. Furkan, 25/33; İsrâ, 17/106.

¹¹⁷³ Muhammed İyid el-Abbâsî, **el-Berâhînu'l-Kat'iyye alâ Vücûbi'l-Amel bi Kâideti't-Tederrüc fi Tadbîki'l-Ahkâmi's-Şe'iyye**, İstanbul, Guraba, 2016, s. 11.

içkinin haramlık hükmünün Kur'an'da dört merhalede tamamlanması da tadrîciliğin açık bir örneğidir.¹¹⁷⁴

Kur'an'da anlatılan Hz. Yusuf kıssasındaki Mısır kralı, devlet hazinesinden kendisi ve çevresi için adaletsiz bir şekilde harcama yapmasına rağmen,¹¹⁷⁵ Hz. Yusuf'un o şartlarda malîye görevini üstlenmesi ve elinden geldiği kadar adaleti sağlamaya çalışması,¹¹⁷⁶ şartlara ve ihtiyaca binaen tadrîcî bir ıslahatın caiz olduğuna delildir. Yine Hz. Peygamber'in, kendisini kuşatan şer güçlerden çekindiği için Müslümanlığını açıkça ilan edemeyen ve İslamî hükümleri uygulama imkânı bulamayan Habeşistan kralı Necâşî'yi öldüğünde hayırla yâd etmesi ve giyabi cenaze namazını kıldırması da,¹¹⁷⁷ tadrîciliğin cevazına delildir.

Kur'an'ın nüzûlünün tadrîciliğine paralel olarak İslam'ın hükümlerini tadrîcî olarak uygulamış ve uygulatmış olan Hz. Peygamber, Muaz b. Cebel'i Yemen'e vali olarak gönderirken ona şöyle demiştir: *“Sen ehl-i kitap bir kavme gidiyorsun. Oraya gittiğinde onları Allah'tan başka ilah olmadığı ve Muhammed'in onun elçisi olduğu konusunda şehadet (iman) etmeye çağır. Eğer bunu kabul ederlerse onlara, Allah'ın her gün beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Eğer bunu da kabul ederlerse, Allah'ın kendilerine, zenginlerden alınıp fakirlere verilecek olan zekâtı farz kıldığını bildir. Eğer bunu da kabul ederlerse, onların mallarının en iyilerini zekât olarak almaktan kaçın! Mazlumun bedduasından sakın! Çünkü o beddua ile Allah arasında perde yoktur.”*¹¹⁷⁸ Hz. Peygamber'in burada Muaz b. Cebel'e İslam ahkâmını uygularken tadrîciliğe riayet etmesini ve insanlara kolaylık sağlamasını vasiyet ettiği aşikârdır.

Kur'an'ın nüzûlüne ve ilk teşriin tadrîciliğine şahit olan Hz. Ömer, hilafeti döneminde kıtlık sebebiyle hırsızlık cezasını “uygulamadan” kaldırarak,¹¹⁷⁹ ahkâmın uygulanmasında şartların ve ortamın uygunluğunun gereğine işaret etmiştir. Yine dinde fakih (derin anlayış sahibi) olma konusunda Hz. Peygamber'in duasına mazhar olan Abdullah b. Abbas, *“Rabbaniler olunuz”*¹¹⁸⁰ ayetinin tefsirinde “İnsanlara karşı

¹¹⁷⁴ Bu dört merhale için bkz. Nahl, 16/67; Bakara, 2/219; Nisa, 4/43; Maide, 5/90-91.

¹¹⁷⁵ ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 116.

¹¹⁷⁶ Yusuf, 12/55.

¹¹⁷⁷ **Müslim**, Küsüf, 22; **Tirmizî**, Cenaiz, 48.

¹¹⁷⁸ **Buharî**, Zekât, 63; **Müslim**, İman, 6.

¹¹⁷⁹ Abzürrezzak, **Musannef**, X, 242; Mâlik, **Muvatta**, Akziye, 2767.

¹¹⁸⁰ Âl-i İmran, 3/79.

yumuşak ve fakih kimseler olunuz. İnsanlara büyük ve zor şeylerden önce küçük ve kolay şeyleri öğretiniz” şeklinde bir yorum yaparak tadrîciliğin önemine işaret etmiştir.¹¹⁸¹ Hz. Aişe de, “Kur’an’da ilk inen ayetler cenneti ve cehennemi anlatıyordu. Ta ki, insanlar İslam’a girip alışınca helal ve haramlarla ilgili hükümler indi. Eğer ilk olarak içki içmeyin ya da zina etmeyin gibi hükümler inseydi, insanlar biz bunları bırakamayız derlerdi” diyerek¹¹⁸² tadrîciliğin hikmetini gayet açık bir şekilde ortaya koymuştur. Ömer b. Abdülaziz, halife seçildiğinde oğlu Abdülmelik tarafından, insanların hatalarını düzeltme konusunda hızlı hareket etmemekle eleştirildi. O kendisini eleştiren oğluna şu cevabı verdi: “Ey oğlum! Allah dileseydi Kur’an’ı bir defada, topluca indirirdi. Ancak öyle yapmadı, insanların kalbine yerleşmesi için onu peyderpey indirdi. Ey oğlum! Ben gereğinden fazla hızlı hareket etmenin ve güç yetirilemeyen şeylerin altına girilmesinin hayır getirmedeğini gördüm”¹¹⁸³ Ömer b. Abdülaziz bu cevabıyla, insanların hatalarını ikaz etmede izlediği tadrîciliğe Kur’an’ın nüzûl sürecini delil getirmiş ve tadrîciliğin zıddı olan aceleciliğin kötü sonuçlarıyla ilgili derin tecrübesini ortaya koymuştur.

Kadim ve çağdaş âlimler de İslam ahkâmının uygulanmasında -şartlar gereği ve ihtiyaca binaen- tadrîciliğin bir yöntem olarak kullanılması gerektiğini vurgulamışlardır. Söz konusu akım tarafından dinî ilimlerde otorite kabul edilen İbn Teymiyye (ö. 728/1328) konuyla ilgili şöyle demiştir: “Şeriat, maslahatları tahsil ve tekmil etmek, mefsetleri tâ‘til (yok etmek) ve taklîl (azaltmak) için gelmiştir. İki maslahattan küçüğünü kaçırma adına olsa dahi büyüğü tercih edilir. İki mefsetten büyüğü def etme adına küçüğü tahammül edilir.”¹¹⁸⁴ İbn Teymiyye burada söz konusu akımın iddiasının aksine, İslam ahkâmının uygulanmasında tadrîciliği savunmakta ve ‘elden geldiği kadarını’ uygulamanın gereğini vurgulamaktadır.

1257 (h. 655) yılında Moğolların Bağdat ve Şam üzerine yürüyeceği şâyiası üzerine âlimler, küffara karşı cihat söylemiyle halkın karşısına çıkmış ve Müslümanları savaşa hazırlamışlardır.¹¹⁸⁵ Ancak bütün gayretlere rağmen Moğollar Bağdat ve Şam’ı işgal edince âlimler, Moğolların halka yönelik zulümlerini hafifletme amacıyla yeni bir siyasî söylem geliştirmiş ve Moğollarla anlaşma

¹¹⁸¹ Taberî, **a.g.e.**, c. VI, s. 542.

¹¹⁸² **Buharî**, Fezâilü’l-Kur’an, 6.

¹¹⁸³ Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, **Tarihu’l-İslam ve Vefeyâtu’l-Meşâhîr ve’l-Âlâm**, Beyrut. Dâru’l-Kitabi’l-Arabî, 1993, c. VI, s. 420.

¹¹⁸⁴ İbn Teymiyye, **Mecmû‘u’l-Fetâvâ**, c. XX, s. 48.

¹¹⁸⁵ er-Revâhiy, **a.g.e.**, s. 255-257.

yapılabileceğine dair fetva vermişlerdir.¹¹⁸⁶ İzzeddin b. Abdisselam (ö. 660/1262) ve İbn Teymiyye (ö. 728/1328) gibi o dönem ileri gelen âlimlerin verdikleri bu fetvaya binaen bazı Müslümanlar, Moğolların hâkimiyeti altında valilik ve kadılık görevleri üstlenmişlerdir.¹¹⁸⁷ Henüz Müslüman olmamış Moğolların hâkimiyeti altında görev yapan Müslümanlar, bazen Moğolların isteği doğrultusunda, Allah'ın hükümlerine aykırı hüküm vermek zorunda kalmışlardır.¹¹⁸⁸ Âlimlerin Müslüman olmayan Moğolların hâkimiyeti altında valilik ve kadılık görevleri üstlenilebileceğine dair verdikleri fetva şüphesiz istisnâî bir duruma binaen ve Müslüman halkın maslahatı düşünülerek verilmişti. Müslümanlar Moğolların tasallutundan kurtulduğunda istisnâî durum sona ermiş, söz konusu fetva da geçerliliğini yitirmiştir.

Çağdaş âlimler de tadrîciliği değişim için bir metot olarak kabul etmiş, mevcut rejimlerin ıslahında ve İslam ahkâmının uygulanmasında tadrîcî bir yol izlenebileceğini ifade etmişlerdir. Çünkü İslam Dünyası'nın içinde bulunduğu zafiyet durumu ve Müslümanların içeriden ve dışarıdan kuşatılmışlığı bunu zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla Selefî Hâricî akımın aksine günümüzdeki âlimler, ihtiyaç durumunda Müslümanların siyasette ve mevcut yönetimlerde yer alarak rejimlerin ve toplumların ıslahı için gerekli çalışmaları yapabileceklerini ifade etmişlerdir.¹¹⁸⁹

3.2.6. İslam Ahkâmını Uygulamada “İ'tibâru'l-meâlâtı” Dikkate Almamaları

İki kelimededen oluşan i'tibâru'l-meâlât terkindeki (izafet terkinde) i'tibar kelimesi lügatte, “dikkate almak, göz önünde bulundurmak ve hesaba katmak” anlamlarına gelir.¹¹⁹⁰ Meâlât kelimesi ise, meâl kelimesinin çoğulu olup lügatte, “bir şeyin akıbeti, sonucu ve dönüp dolaşıp vardığı yer” anlamındadır.¹¹⁹¹ İ'tibaru'l-

¹¹⁸⁶ er-Revâhiy, **a.g.e.**, s. 255-257.

¹¹⁸⁷ el-Behnesâvî, **a.g.e.**, s. 177.

¹¹⁸⁸ er-Revâhiy, **a.g.e.**, s. 255-257; el-Behnesâvî, **a.g.e.**, s. 176-177.

¹¹⁸⁹ Geniş bilgi için bkz. Yusuf el-Karadâvî, **es-Siyasetu's-Şer'iyye fî Dav'i Nusûsi's-Şerî'a ve Makasidihâ**, Kahire, Mektebetu Vehbe, 1998, s. 327-329; Muhammed İyd el-Abbâsî, **a.g.e.**, s. 145-156; Abbas Şerife, **el-Fıkhü'l-Harekî**, y.y., 2017, s. 121-124; Mağripli âlim Ahmed er-Reysînî ve Mısırlı âlim Kemâleddîn İmam'ın günümüzde İslamî hükümlerin uygulanmasında tadrîciliğin önemiyle ilgili görüşleri için bkz. <https://www.aljazeera.net/programs/religionandlife>. (erişim tarihi, 28. 3. 2020)

¹¹⁹⁰ İbn Manzûr, “İ'tibar”, **a.g.e.**, c. IV, s. 531; el-Feyyûmî, “İ'tibar”, **a.g.e.**, s. 148.

¹¹⁹¹ İbn Fâris, “Me'al”, **a.g.e.**, c. I, s. 162; İbn Manzûr, “Me'al”, **a.g.e.**, c. XI, s. 32.

meâlât tabiri, bir kavram olarak çağdaş âlimler tarafından kullanılmaya başlanmış ve “Verilecek fetvalarda ve ortaya konulacak eylemlerde ortaya çıkması muhtemel sonuçların dikkate alınması ve İslam’ın onaylamadığı sonuçlar söz konusu olduğunda o şeyin terk edilmesi” şeklinde tarif edilmiştir.¹¹⁹²

Bir fetva verirken ya da bir eylem kararı alırken, muhtemel sonuçların dikkate alınmasının gereğiyle ilgili Kur’an ve Sünnet’te birçok delil mevcuttur. Bu delillere binaen sahabe nesli başta olmak üzere İslam tarihî boyunca âlimler verdikleri fetvalarda ve aldıkları kararlarda ortaya çıkabilecek sonuçları dikkate almış ve konuyla ilgili çeşitli fikhî küllî kâideler ortaya koymuşlardır.¹¹⁹³ O kaidelerden bazıları şunlardır: “Bir şeyin helal veya haram olması, o şeyin sonucu itibariyledir.”, “İşler akıbetlerine göre değerlendirilir.”, “Gerçekleşmesi beklenen, hükmen gerçekleşmiş gibidir.”¹¹⁹⁴ Şüphesiz İslam fikhında karar kılmış olan bu kâideler, âlimlerin tarih boyunca bu konuya hayli önem verdiklerini ortaya koymaktadır.

İ’tibârü’l-meâlât kâidesi önemli fikhî bir kâide olmasına rağmen, şiddeti yöntem olarak benimseyen söz konusu akım bu kâideyi dikkate almamış, söylemlerinde ve eylemlerinde muhtemel sonuçları dikkate alarak hareket etmemiştir.¹¹⁹⁵ Bu akıma göre, Allah yolunda cihat ediyor olmak ve Müslümanların maslahatı için çalışmak meşruiyet için yeterlidir.¹¹⁹⁶ Söz konusu akımın Mısır’daki öncülerinden M. Abdüsselam Ferec, *el-Ferîzatü’l-Ğaibe* adlı risalesinde konuyla ilgili olarak şöyle demiştir: “Bir eylemin meşruiyeti muhtemel sonuçlarıyla irtibatlandırılmaz. Çünkü sonuçlar Allah’ın elindedir ve Allah sonuçları dilediği şekilde yaratır.”¹¹⁹⁷

Bu akımın anlayışına göre, verilen fetvalar ve alınan kararlar Müslümanların faydası düşünülerek gerçekleştirildiği müddetçe muhtemel olumsuz sonuçlar sebebiyle terk edilmez. Muhtemel sonuçlar üzerine fazla kafa yormaya ve araştırma

¹¹⁹² Ahmed er-Reysûnî, Cemal Bârût, **el-İctihâd**, Dımeşk Dâru’l-Fikr, , 2000, s. 67; Ferîd el-Ensârî, **el-Mustalahu’l-Usûlî**, Virjinya, el-Mâhadu’l-Âlemî li’l-Fikri’l-İslâmî, 2004, s. 457.

¹¹⁹³ Ahmed Mer’î Hasan, **Fıkhü’t-Tenzîl**, Beyrut, Merkezi Nemâ li’l-Buhûsi ve’d-Dirâsât, 2015, s. 240.

¹¹⁹⁴ Geniş bilgi için bkz. Saduddîn Osmânî, **Fıkhü’l-Meâlât Mefhûmuhû ve Kavâiduhû**, Kahire, Dâru’l-Kelîm, 2015, s.12; Yusuf b. Abdullah Ahmeytu, **Mebdeu İ’tibârî’l-Meâl fi’l-Bahsi’l-Fikhî**, Beyrut, Merkezi Nemâ li’l-Buhûsi ve’d-Dirâsât, 2012, s. 38.

¹¹⁹⁵ **el-Ferîzatü’l-Ğaibe**, s. 19-20.

¹¹⁹⁶ Kumeyl **el-Kâide ve Ehavâtuha**, Beyrut, Dâru’s-sâkî, 2007, s. 73.

¹¹⁹⁷ **el-Ferîzatü’l-Ğaibe**, s. 19-20.

yapmaya gerek de yoktur. İyi niyetle alınan kararlar ve gerçekleştirilen eylemler sonucunda bir takım olumsuzluklar ortaya çıktığı takdirde, Müslümana düşen bu sonuca katlanmaktır. Çünkü Allah yolunda gerektiğinde candan ve maldan feragat etmek İslam'ın emridir.¹¹⁹⁸

Akımın muhtemel sonuçları dikkate alma konusundaki olumsuz tavrına karşılık, Kur'an'ın muhtemel sonuçları dikkate aldığına dair birçok ayet mevcuttur. Örnek olarak şu ayetleri zikredebiliriz: Allah Teâlâ, hadd-i zatında şirke vesile olan putlarla ilgili, *“Onların Allah'ın dışında yalvardıklarına (putlarına) sövmeyin. (Eğer söverseniz) Onlar da haddi aşarak ve cahilce Allah'a söverler”*¹¹⁹⁹ buyurarak putlara sövmeyi ve onlar hakkında kötü ve çirkin bir üslupla konuşmayı yasaklamıştır. Çünkü putlar hakkında çirkin ve kötü üslupla konuşmak, Mekke müşriklerinin putlarını savunma adına Allah hakkında kötü ve çirkin konuşma ihtimalini beraberinde getirebilirdi. Dolayısıyla yasak, bizzat putlar hakkında kötü konuşmanın kendisinden değil, bu kötü konuşmanın doğuracağı muhtemel sonuçlardan kaynaklanmıştır. Meşhur müfessir Abdullah b. Ömer Beyzâvî (ö. 685/1286) yukarıda meâli verilen ayetin tefsirinde, bizzat günahın terk edilmesi gerektiği gibi, günaha yol açacak olan şeylerin de terk edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve bir şeyin kötü ve yasak oluşunun sonuçlarla da alakalı olabileceğini ifade etmiştir.¹²⁰⁰

İlk bakışta bir mahzur yokmuş gibi görünen, ancak cevabı açıklandığında (sonuçları itibariyle) bazı kişilerin hoşuna gitmeyecek gerçeklerin ortaya çıkmasına sebep olma ihtimali olan soruların Hz. Peygamber'e sorulmasıyla ilgili, Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek olan şeyler hakkında (Peygamber'e) soru sormayın. Kur'an indirilirken onlar hakkında soru sorarsanız size (gerçek) açıklanır. (Size bildirilmediğine göre) Allah onları affetmiştir. (Siz sorup da başınıza iş çıkarmayın) Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir.”*¹²⁰¹ Normal durumda Peygamber'e soru sormak caiz, hatta bazen vacip olduğu halde, ortaya kötü bir sonuç çıkma ihtimali olduğu durumlarda,

¹¹⁹⁸ Fuad Hüseyin, **Zerkâvî el-Kâide'nin İkinci Kuşağı**, (trc. Defne Bayrak) İstanbul, Küresel Yayınları, 2014, s.77.

¹¹⁹⁹ En'am, 6/108.

¹²⁰⁰ Beyzâvî, Nâsirüddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut t.y., c. II, s. 177.

¹²⁰¹ Mâide, 5/101.

Müslümanların Peygamber'e soru sormaları yasaklamıştır. Buradaki yasak, soru sormanın kendisiyle alakalı olmayıp, ortaya çıkabilecek muhtemel kötü sonuçlar sebebiyledir.¹²⁰² Muhtemel sonuçların dikkate alınmasının gereğiyle ilgili başka ayetler de vardır. Ancak konuyu fazla uzatmamak için burada örnek mahiyetinde zikrettiğimiz iki ayetle yetiniyoruz.

Muhtemel sonuçların dikkate alınması meselesi, Hz. Peygamber'in de üzerinde ehemmiyetle durduğu konulardandır. O risaletin ilk döneminden itibaren bu meseleyi dikkate almış, gerek Müslümanların zayıf konumda oldukları Mekke Dönemi'nde, gerekse güçlü oldukları Medine Dönemi'nde İslam davasına zarar verme ihtimali olan eylem ve söylemlere asla müsaade etmemiştir. Mekkeli müşriklerin onca eziyetlerine rağmen¹²⁰³ Müslümanlara sabır ve tahammülü tavsiye etmiş, zayıf durumdaki Müslümanların kuvvetli durumdaki müşriklerle çatışmasına ve vahim sonuçların ortaya çıkmasına asla müsaade etmemiştir.¹²⁰⁴ Aynı şekilde Müslümanların güçlü oldukları dönemlerde de bu hassasiyeti elden bırakmayan Hz. Peygamber, sonuçları itibariyle İslam'ın ve Müslümanların aleyhlerine olabilecek eylemlerden ve söylemlerden Müslümanları sakındırmıştır.¹²⁰⁵

Hiz. Peygamber ile Hiz. Aişe arasında Kâbe'nin mevcut binası ile ilgili bir konuşmada Hiz. Peygamber, "Kâbe'nin İbrahim Peygamberin attığı temellerden içeriye çekilerek inşa edilip onarıldığını ve bundan kendisinin hoşnut olmadığını" dile getirir. Hiz. Aişe, "Ya Resûlallah Kâbe'yi İbrahim Peygamber'in temelleri üzerine yeniden yapmayacak mısın?" der. Bunun üzerine Hiz. Peygamber, "*Kavmin küfürden henüz yeni çıkmış olmasaydı (o şekilde) yapardım*" buyurur.¹²⁰⁶ Hiz. Peygamber burada bir fayda-zarar (maslahat-mefsedet) kıyaslaması yapmış ve Müslümanlar açısından ortaya çıkma ihtimali olan büyük zararı (mefsedet) dikkate almış ve onu defetme adına gönlünün istediği faydayı (maslahat) terk etmiştir.

Sahabe-i Kiram da fetvalarında ve kararlarında ortaya çıkabilecek muhtemel sonuçları dikkate almışlardır. Hiz. Ömer, Yemen-San'a'da bir kişiyi ortaklaşa öldüren

¹²⁰² Abdurrahman b. Muammer es-Senûsî, **İ'tibâru'l-Meâlât ve Murââtu Netâici't-Tasarrufât**, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyad, 2003, s. 128.

¹²⁰³ İbn Hişâm, **a.g.e.**, c. I, s. 199-222; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, c. II, s. 95-103.

¹²⁰⁴ **Buharî**, Menâkıp, 22; **Nesâî**, Cihâd, 1.

¹²⁰⁵ Ebû Şehbe, **a.g.e.**, c. II, s. 448.

¹²⁰⁶ **Buharî**, Hacc, 42.

bir grup insanı, öldürdükleri kişiye karşılık kısas yaptırmış ve “Bütün San’a ehli bu suça ortak olsaydı hepsine kısas uygulardım” demiştir.¹²⁰⁷ Hz. Ömer işin varacağı muhtemel sonucu göz önüne alarak bu tür bir cezayı öngörmüş ve sert bir önlem almıştır. Çünkü bu tür bir suçun önü alınmadığı takdirde, insanların cinayetleri toplu halde işleyerek cezadan kurtulma yoluna gitmeleri söz konusu olabilir. Hz. Ömer böyle bir yolu kapatmak için, San’a’da işlenen bu cinayeti sonuçları (meâlât) itibariyle ele almış ve ona göre bir hüküm vermiştir.¹²⁰⁸

Abdullah b. Abbas’a bir gün bir adam geldi ve “Kasten bir Müslümanı öldüren kimsenin tövbesi kabul olur mu?” diye sordu. İbn Abbas, “Hayır tövbesi kabul olmaz. O kişi cehennemlidir” dedi. Adam gidince İbn Abbas’ın yanındakiler, “Sen bize daha önce, katilin tövbesi makbuldür şeklinde fetva vermiştin” deyince, İbn Abbas onlara, “Ben o adamın kızgın olduğunu gördüm ve gidip birini öldüreceğini tahmin ettiğim için ona öyle fetva verdim” dedi. O adamı araştırdıklarında, İbn Abbas’ın tahmininde isabet ettiğini tespit ettiler.¹²⁰⁹ İbn Abbas burada oluşabilecek muhtemel sonucu dikkate alarak cevap vermiş ve oluşma ihtimali olan bir zararı ve mefsedeti ortadan kaldırmıştır.

Sahabe döneminde sonuçlar dikkate alınarak gerçekleştirilen önemli içtihatlardan ve uygulamalardan biri de, şüphesiz Hz. Hasan’ın hilafeti Muaviye b. Ebî Süfyan’a bırakmasıdır. Hz. Hasan bu uygulamasıyla ümmetin maslahatını düşünmüş, akan Müslüman kanını durdurmak ve Müslümanların birliğini sağlamak gibi çok önemli bir sonuca ulaşmayı hedeflemiştir. Onun bu içtihadı ve uygulaması güzel netice vermiş, Müslümanlar sevinerek o yılı “Cemaat (birlik-beraberlik) Yılı” ilan etmişlerdir.¹²¹⁰

İslam tarihî boyunca âlimler i’tibâru’l-meâlâtı dikkate almış, fetvalarında ve kararlarında bu ilkeye riayet etmişlerdir. Sonuçların dikkate alınması meselesini doğrudan dile getiren âlimlerden biri, meşhur Mâlikî fakihî Şâtıbî’dir (ö. 790/1388). Şâtıbî ortaya çıkması muhtemel sonuçların dikkate alınmasıyla ilgili şöyle der: “Ortaya çıkacak sonuçların dikkate alınması şeriatın emridir. Yapılacak işlerde

¹²⁰⁷ Muvatta, el-U’kûl, 19.

¹²⁰⁸ Ahmeytu, a.g.e., s. 69-70.

¹²⁰⁹ Abzürrezzak, Musannef, c. XIV, s. 249.

¹²¹⁰ İbn Kesîr, a.g.e., c. IX, s. 210.

ortaya çıkacak sonuç maslahata uygun ve faydalı ise o şey yapılmalı, faydalı değil ise o şey terk edilmelidir.”¹²¹¹ Şâtibî burada, İslam’a göre bir şeyin yapılabilmesi için sadece yapıldığı anda doğru ve meşru olmasının yeterli olmadığını, sonuçları itibariyle de maslahata uygun ve faydalı olması gerektiğini ifade etmiştir.

Çağdaş âlimlerden Yusuf el-Karadâvî de, İslam tarihî boyunca âlimlerin bireyleri ilgilendiren meselelerde olduğu gibi, toplumu ilgilendiren meselelerde de sonuçları dikkate aldıklarını ifade etmiş ve toplumu ilgilendiren meselelerde sonuçların dikkate alınmasının çok daha önemli olduğuna vurgu yapmıştır.¹²¹² Yukarıda verdiğimiz bilgilerden anlaşılmıştır ki, Müslümanlar adına herhangi bir çalışma ortaya koyan cemaat ve cemiyetlerin söylemlerinde ve eylemlerinde muhtemel sonuçları dikkate almaları zorunludur. Aksi halde Müslüman toplumların can, mal, ırz, toprak ve benzeri konulardaki emniyetlerine gelecek her hangi bir zararın Allah katındaki sorumluluğu şüphesiz ağır olacaktır.

İ’tibâru’l-meâlât kâidesi, İslam tarihî boyunca âlimler tarafından ‘bireysel’ meselelerde dahi dikkate alındığı halde, söz konusu akım bu kâideyi geniş toplumları ilgilendiren meselelerde bile önemsemeyip birçok insanı felakete sürüklemiştir. Akımın mensupları Mısır, Afganistan, Cezayir, Irak ve Suriye başta olmak üzere dünyanın değişik yerlerinde gerçekleştirdikleri silahlı eylemlerde muhtemel sonuçları dikkate almadıkları için, Müslüman toplumların başına telafisi mümkün olmayan felaketler açmış, binlerce masum insan hayatını kaybetmiş ve birçok kent harap olmuştur.

İslam’ı yüceltmek adına ortaya çıktığını iddia eden bu akım, sonuçlarını dikkate almadan gerçekleştirdiği vahşi eylemlerle İslam’ı, kafa-kol kesen, rastgele insan öldüren, yakıp-yıkmayı emreden bir din gibi göstermiştir. Vahşet içeren eylemler ve görüntüler Müslüman olmayan geniş bir kesim nezdinde İslam’ın imajına ciddi manada zarar vermiştir. Yaygın kitle iletişim araçları aracılığıyla kendi propagandalarını başarılı bir şekilde yapan şiddet yanlısı bu insanlar söylemleri ve eylemleriyle İslam’ı, Müslüman olmayanlara hayat hakkı tanımayan ve bulduğu

¹²¹¹ Şâtibî, Ebû İshak İbrahim b. Musa el-Lahmî, *el-Muvâfakât fî Usûli’ş-Şeria*, thk. Abdullah Dirâz, Dâru’l-Mârifê, Beyrut, 2008, c. IV, s. 194.

¹²¹² Geniş bilgi için bkz. el-Karadâvî, *Fıkhü’l-Cihâd*, c. I, s. 96-97.

yerde öldürmeyi hedefleyen bir din gibi göstermişlerdir. Gerek kendilerinin, gerekse uluslararası medyanın vahşet görüntülerini devamlı gündem yapmasıyla bir korku imparatorluğu oluşturmuş ve İslam düşmanlarının eline büyük bir koz vermişlerdir. Süreç içerisinde sergiledikleri vahşi uygulamalar, maksatlı çevreler tarafından İslam'a mal edilmîş ve İslam'ın bir insanlık ve medeniyet dini olmadığı, insanlara vahşetten başka bir şey sunmadığı algısı oluşturulmak istenmiştir. Ayrıca bu akımın sergilediği kanlı eylemler sebebiyle, özellikle İslam Dünyası'nın dışında azınlık olarak yaşayan Müslümanlar ciddi tehdit ve sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır.

3.3. SELEFÎ HÂRİCÎ AKIMIN AŞIRILIK VE ŞİDDET ANLAYIŞININ TEZAHÜR ETTİĞİ ANA KONULAR: TEKFİR, HÂKİMİYET, VELÂ-BERÂ VE CİHAT

Çalışmamızın üçüncü bölümünün üçüncü kısmını dört başlıkta ele alacağız. Birinci başlıkta, akımın 'tekfir' anlayışını, ikinci başlıkta, 'hâkimiyet' anlayışını, üçüncü başlıkta, 'velâ-berâ' anlayışını, dördüncü başlıkta ise, 'cihat' anlayışını inceleyeceğiz. Tekfir, hâkimiyet ve velâ-berâ konuları akımın aşırılık ve şiddet anlayışının fikhî ve fikrî açıdan ortaya çıktığı temel konulardır. Cihat ise, akımın aşırılık ve şiddet anlayışının fiiliyata döküldüğü ve uygulamaya konulduğu alandır.

3.3.1. Selefî Hâricî Akımda Tekfir Fıkhî ve Şiddet

Tekfir ve şiddet İslam tarihînin erken dönemlerinde başlayan ve İslam ümmetini parçalayarak birbirine düşüren en tehlikeli fikrî hastalıklardan biridir. Tekfir İslam tarihinde ilk Hâricîlerle başlamış olup zaman içerisinde çeşitli akımlara sirayet etmiştir. Bu akımlardan biri de günümüzdeki Selefî Hâricî akımdır. Bu akımın en belirgin özelliklerinden biri şüphesiz tekfirde aşırıya gitmeleridir. Aşırılıklarında ve kendileri dışındaki Müslümanlara karşı uyguladıkları şiddetin temelinde tekfir vardır. Müslümanları daha çok hâkimiyet ve velâ-berâ anlayışları gereği tekfir etmekte ve cihat adı altında şiddet uygulamaktadırlar.

3.3.1.1. Küfür ve Tekfir Kelimelerinin Lügat ve Kavramsal Anlamı

Küfür kelimesi lügatte, “örtmek, setretmek ve gizlemek” anlamındadır.¹²¹³ Eşyayı örttüğü için geceye ve tohumu toprakla örttüğü için çiftçiye, ‘örten’ anlamında kâfir denilmiştir.¹²¹⁴ Küfür, “Nimete karşı nankörlük etmek, Allah Teâlâ’nın vahdaniyeti ve Hz. Peygamber’in nübüvveti gibi İslam’ın temel ilkelerini inkâr etmek” anlamında da kullanılmıştır.¹²¹⁵ Dinî bir kavram olarak küfür, “Meşru bir mânî olmadığı halde, Hz. Peygamber’in Allah tarafından getirdiği; İslam’ın en temel ilkeleri olarak tanımlanan ‘zarûrât-ı dîniyyeden’¹²¹⁶ herhangi bir şeyi inkâr etmek, hafife almak ya da onunla alay etmek” şeklinde tarif edilmiştir.¹²¹⁷

Küfür kökünden olan tekfir kelimesi ise lügatte, “bir kişiyi küfre nispet etmek” demektir.¹²¹⁸ Dinî bir kavram olarak tekfir, “Mümin ve ehl-i kible olarak bilinen bir kişi hakkında kâfir hükmü vermektir.”¹²¹⁹ Kişide iman ve İslam vasfı, İslam’ı ikrar (kabul ve tasdik) ettiğini gösteren kelime-i şehadeti telaffuz etmesiyle,¹²²⁰ kelime-i şehadeti telaffuz edemeyen hastalar için ise, onun yerine geçen işaret ve benzeri şeylerle sabit olur.¹²²¹ Bu vasıf sabit olduktan sonra, zarûrât-ı dîniyyeden her hangi bir şeyi inkâr etmediği, hafife almadığı ve onunla alay etmediği sürece bu vasıf üzere devam eder ve o şahıs tekfir edilemez.¹²²²

¹²¹³ İbn fâris, Ebu’l-Hüseyn Ahmed, “k.f.r.”, **Mekâyîsu’l-Lüğa**, Kahire, Dâru’l-Hadîs, 2008, s. 812.

¹²¹⁴ Râğîbu’l-İsfihânî, “el-Küfir” **Müfredâtu Elfazi’l-Kur’an**, Dîmeşk, Dâru’l-Kalem, 2002, s. 814.

¹²¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Taha Muhammed fâris, **Bejne’l-Küfri ve’t-Tekfir**, Beyrut, Şirketu Reyân, 2015, s. 13-14.

¹²¹⁶ Zarûrât-ı dîniyye: Âlim olsun-olmasın genel olarak bütün Müslümanlar tarafından bilinen en temel dinî hükümlerdir. Bkz. Abdullatif el-Humeyyim, **el-Ümme bejne’t-Tekfir ve’t-Tekfir**, Bağdat, Dîvanu’l-Vakfi’s-Sünnî, 2016, s. 132.

¹²¹⁷ Kemal İbn Ebî Şerîf, **Kitabu’l-Musâmere**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1979, s. 312-313; İbn Âbidîn, Muhammed b. Emin, **er-Reddü’l-Muhtâr ale’d-Dürri’l-Muhtar**, Beyrut, Daru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1998, c. IV, s. 270; Ömer b. Abdülaziz el-Kureyşî, **Şubuhâtu’t-Tekfir**, Kahire, Mektebetü’t-Tev’iyyeti’l-İslamiyye, 2016, s. 38.

¹²¹⁸ el-Humeyyim, **a.g.e.**, s. 101.

¹²¹⁹ el-Kureyşî, **a.g.e.**, s. 37.

¹²²⁰ Kişinin Müslümanlığının kelime-i şahadetle sabit olduğunu ifade eden hadisler için bkz. **Buharî**, İman, 32; **Buharî**, Libas, 24; **Müslim**, İman, 8; **Müslim**, İman, 84;

¹²²¹ Kemal İbn Ebî Şerîf, **a.g.e.**, s. 289; eş-Şerîf Hâtim b. Ârif el-Avni, **Tekfiru Ehli’s-Şahâdeteyn Mevâniuhû ve Menâdâtuhû**, Beyrut, Nemâ li’l-Buhûs ve’d-Dirâsât, 2015, s.11.

¹²²² Abdullah b. Muhammed el-Karenî, **Davâbudu’t-Tekfir inde Ehli’s-Sünnet ve’l-Cemâa**, 3. bs., Londra, Tekvîn li’d-Dirâsât ve’l-Ebhâs, 2015, s. 77.

Bir Müslümanı tekfir etmek, umumî bir hükmü muayyen bir şahsa indirgemek olduğu için, tekfir hükmünü verecek olan kişinin ilmî birikime sahip olması ve tekfir şartlarının o muayyen şahısta tahakkuk edip etmediği konusunda detaylı araştırma yapması gerekir.¹²²³ Aslında bir kişinin İslam'a girdikten sonra İslam'dan çıktığına dair hüküm vermek, şer'î mahkemenin ya da en azından ilmî birikim sahibi olduğu kabul görmüş âlimlerin işidir.¹²²⁴ Ehliyetli merciler tarafından verilen tekfir hükmü meşru kabul edilirken, ilmî ehliyeti yeterli olmayan ve zanna dayanılarak verilen tekfir hükmü, gayri meşru sayılmıştır.¹²²⁵ Ehliyetli mercilere dayanmayan ya da kurallarına riayet edilmeksizin yapılan gayri meşru tekfere "tekfircilik" ya da "tekfirde aşırılık" denilmektedir.¹²²⁶

3.3.1.2. Tekfirin Tehlikesi ve Sonuçları

Müslümanı tekfir etmenin tehlikesi ve bu konuda titiz davranılmasıyla ilgili Kur'an'da ve Sünnet'te açık naslar mevcuttur. Allah Teâlâ, *"Ey iman edenler! Allah için yola çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin! Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatlerine göz dikerek, "Sen mü'min değilsin" demeyin"*¹²²⁷ buyurarak, İslam alametleri üzerinde olan bir Müslüman hakkında tam araştırma yapmadan, zanna dayanarak küfür hükmü verilmesini yasaklamıştır. Hz. Peygamber de, *"Kim bir insana (Müslümana) -öyle olmadığı halde- "Ey kâfir" diye hitap ederse, yahut "ey Allah'ın düşmanı" derse, söylediği söz kendisine döner"* diyerek,¹²²⁸ bir Müslümanı tekfir etmenin tehlikesine dikkat çekmiştir. Bu hadisin dışında Müslümanı tekfir etmenin tehlikesini ve ağır sonuçlarını ifade eden pek çok hadis mevcuttur.¹²²⁹

¹²²³ Ebû Hafs el-Moritânî, "el-Ğuluv fi't-Tekfir, Hakikatuhû ve Esbâbuhû ve Mezâhiruhû ve İ'lâcuhû", **el-Mürtekezâtu'l-Fikriyye li Harekâti'l-Ğuluv**, Ufuk li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 2018, s. 23-24.

¹²²⁴ Moritânî, "a.g.m.", **a.g.e.**, s. 23-24.

¹²²⁵ Moritânî, "a.g.m.", **a.g.e.**, s. 24.

¹²²⁶ Büyükkara, "Hariciliğin Modern Bir Görüntüsü Olarak Tekfircilik", **İç Tehdit ve Riskler Işığında İslam Dünyasının Geleceği**, İstanbul, İnsamer, 2016, s. 13; Yusuf el-Karadâvî, **Zâhîretü'l-Ğuluv fi't-Tekfir**, 3. bs., Kahire, Mektebetü Vehbe, 1990.

¹²²⁷ Nisa 4/ 94

¹²²⁸ **Buharî**, Ferâiz, 29; **Müslim**, İman, 27.

¹²²⁹ Konuyla ilgili hadisler için bkz. **Buharî**, Edep, 73; **Müslim**, İman, 26; **Ebû Dâvut**, es-Sünne, 15; **Müslim**, İman, 41.

Âlimler de tekfirin tehlikesi ve ondan uzak durulması konusunda şunları söylemişlerdir: Hz. Peygamber, had cezaları¹²³⁰ hakkında, “*Şüphede durumunda had cezalarını düşürün*” buyurarak,¹²³¹ insan hayatının ne kadar değerli olduğuna dikkat çekmiş ve ufak bir şüphe durumunda had cezalarının iptalini emretmiştir. Sonuçları itibariyle çoğu zaman had cezalarından daha kötü bir durum arz eden tekfir de, had cezalarına kıyasen şüphe durumunda kesinlikle terk edilmelidir.¹²³² Âlimler, “Yeni bir durum sabit olmadığı müddetçe, bir şeyin aslı (eski) durumu üzere kalması esastır” kaidesi mucibince bir kişinin İslam’a girdiği kesin olarak sabit olmuş ise, o kişi aynı kesinlikle İslam’dan çıktığı sabit oluncaya kadar eski hal üzeredir, demişlerdir. Buna binaen bir Müslümanın İslam’dan çıktığına dair kesin bir delil yoksa kâfir olduğuna asla hükmedilemez.¹²³³ Âlimler bir Müslümanı haksız yere tekfir eden kişinin en hafif haliyle büyük günah işlediğini ifade etmişlerdir.¹²³⁴

Tekfir hükmünün hem dünyevî, hem de uhrevî açıdan tehlikeli ve ağır sonuçları vardır. Zîrâ Müslüman iken kâfir olduğuna hükmedilen kişi, dünyevî açıdan, mürted yani dinden çıkmış sayılır.¹²³⁵ Mürted eğer tövbe edip İslam’a geri dönmez ise, onun Müslümanlarla arasındaki kardeşlik bağı sona erer. Durumuna göre ölüm cezasını içeren bir yargılanma ve cezalandırılma süreciyle karşı karşıya kalır. Erkek ise karısından, kadın ise kocasından boş olur. Şahitliği kabul edilmez. Kestiği hayvan yenilmez. Miras haklarından mahrum kalabilir.¹²³⁶ Öldüğünde İslam’a göre yıkanmaz, kefenlenmez, cenaze namazı kılınmaz ve Müslüman mezarlığına gömülmez.¹²³⁷ Uhrevî yönden ise, kendisine Allah’tan af dilenilmez. Bütün sevapları ve iyi amelleri boşa gittiği gibi, ahirette ebedi cehenneme duçar olur.¹²³⁸ Tekfirin belki de en kötü sonuçlarından biri, tarih boyunca olduğu gibi

¹²³⁰ Hadd cezaları, miktarları bizzat Kur’an’da belirlenmiş cezalardır. Bunlar: Hadd-i zina, hadd-i şurb, hadd-i kazif, hadd-i kat-ı tarik adıyla bilinir. Bkz. Mehmet Erdoğan, “Hadd” md. **a.g.e.**, s. 166.

¹²³¹ Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali el-Horasânî, **es-Sünenü’l-Kübra**, Beyrut, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 3. bs. 2013, VIII, 413; **İbn Mace**, Hudud, 5.

¹²³² Muhammed el-Hasan Veldü’ d-Dedû, **et-Tekfir Şurûtu ve Davâbitu ve Ehtâru ve Mezâlikuh**, Mektebetu’ş-Şuûni’l-Fenniyye, 2015, s. 44.

¹²³³ Veldü’ d-Dedû, **a.g.e.**, s.44; el-Âyid, **a.g.e.**, s.17.

¹²³⁴ el-Avnî, **a.g.e.**, s. 32.

¹²³⁵ Fıkıh kitaplarında tekfir konusu, genelde mürtedin hükmü kısmında anlatılır. Örnek olarak bkz. İbn Âbidîn, **a.g.e.**, c. IV, s. 270-272; İbnu’l-Hümmam, Kemaluddîn Muhammed b. Abdulvâhid, **Şerh Fethu’l-Kadîr**, 2. bs., Beyrut, Dâru’l-Fikir, t.y., c. VI, s. 68-70.

¹²³⁶ el-Kureyşî, **a.g.e.**, s. 45.

¹²³⁷ el-Kureyşî, **a.g.e.**, s. 45.

¹²³⁸ el-Kureyşî, **a.g.e.**, s. 45-46; el-Moritânî, “a.g.m.”, **a.g.e.**, s. 29.

günümüzde de Müslümanlar arasında ayrışmaya, savaşımaya ve birbirinin kanını dökmeye götürmesidir. Tekfir meselesi hem inanç, hem de sonuçları itibariyle amel yönü olan bir mesele olduğu için, hem fıkıh kitaplarında, hem de akâid kitaplarında ele alınmıştır.¹²³⁹

3.3.1.3. Ehl-i Sünnet'in Tekfir Konusundaki Duyarlılığı

Tekfir meselesinin hassas ve tehlikeli sonuçlarından dolayı, Ehl-i Sünnet âlimleri bu konuda gayet duyarlı davranmışlardır. Müslüman bir kişinin küfre düştüğüne dair Kur'an'dan sarıh/açık bir ayet veya Sünnet'ten açık ve kesin (kat'î) bir nas, ya da âlimler arasında icmâ olmadığı sürece o kişiyi tekfir etmemişlerdir. Aynı şekilde, Ehl-i Sünnet dışında olduğu halde, ehl-i kible olan fırkalardan hiçbirini de toplu olarak tekfir etmemişlerdir.¹²⁴⁰ Ehl-i Sünnet'e göre, bir takım zannî delillere dayanarak ve aklî çıkarımlarda bulunarak küfür hükmü verilemeyeceği gibi, âlimler arasında küfrü gerektirip gerektirmediği ihtilafı bir meseleden dolayı da bir Müslüman asla tekfir edilmez.¹²⁴¹ Hatta tehlikesi ve ağır sonuçlarına binaen tek bir âlim ve müftü tarafından verilen küfür hükmünün doğru olmadığı, küfür hükmünün ancak ilmî çevrelerce kabul görmüş bir âlimler kurulu ya da şer'î bir mahkeme tarafından verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹²⁴²

Tekfir düşüncesi İslam tarihî boyunca olduğu gibi, günümüzde de Müslümanları aşırılığa ve şiddete sürükleyen en tehlikeli faktörlerden biri olmaya devam etmektedir. Günümüzde tekfirden aşırılık yaygınlık kazandığı ve Müslümanlar arasında büyük problemlere yol açtığı için "tekfir" ve "tekfirci" gibi tabirler genelde olumsuz ve gayri meşru anlamda kullanılmaktadır. Günümüzdeki Selefî Hâricî akım sahip olduğu tekfir anlayışını daha çok 'hâkimiyet' ve 'velâ-berâ' gibi siyaset fikhını

¹²³⁹ Ahmet Saim Kılavuz, **İman Küfür Sınırı**, 7. bs., İstanbul, Marifet Yayınları, 2000, s. 240; el-Humeyyim, **a.g.e.**, s. 124.

¹²⁴⁰ Gazâlî, Ebû Hâmid, **Faysalu't-Tefrika beyne'l-İslâmi ve'z-Zendeka**, y.y., 1993, s. 128; Veldü'd-Dedû, **a.g.e.**, s. 42-44; el-Kureyşî, **a.g.e.**, s. 37; el-Moritânî, "a.g.m.", s. 31-33.

¹²⁴¹ İbnu'l-Vezîr, Muhammed b. İbrahim, **el-A'vâsım ve'l-Kavâsım**, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1994, s. 178; Veldü'd-Dedû, **a.g.e.**, s. 49-50.

¹²⁴² Ali Muhammed Venîs, **et-Tekfir inde Kâdeti'l-Kâide ve Münezzirihim**, y.y., Merkezü Sebât li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, 2017, s. 28- 29; el-Humeyyim, **a.g.e.**, s. 163.

ilgilendiren konularda¹²⁴³ gündeme taşıdığı için onların tekfirine ‘siyasî tekfir’ denilmektedir.¹²⁴⁴

3.3.1.4. Büyük-Küçük Küfür Ayırımı ve Akımın Konuya Bakışı

Küfür, büyük küfür (küfr-ü ekber) ve küçük küfür (küfr-ü aşgar) olmak üzere ikiye ayrılır. Büyük küfür, “Ayet ve hadislerde imanın karşısında kullanılan ve kişiyi dinden çıkararak ebedi cehennemlik yapan küfür” olarak tanımlanmıştır.¹²⁴⁵ Ayet ve hadislerdeki küfür lafızlarından genellikle büyük küfür kastedilmıştır.¹²⁴⁶ Küçük küfür ise, “Bazı ayet ve hadislerde küfür lafzı kullanıldığı halde dinden çıkaran ve kişiyi ebedi cehennemlik yapan küfür kastedilmediği anlaşılan (büyük günah anlamındaki) küfür çeşididir.”¹²⁴⁷ Ayet ve hadisler üzerinde yapılan araştırmalar sonucu, bazı ayet ve hadislerde zikredilen küfür, şirk ve nifak lafızlarından ve yine Hz. Peygamber’in, “bizden değildir” ya da “iman etmiş olmaz” gibi ifadelerinden küçük küfür kastedildiği anlaşılmıştır.¹²⁴⁸ Küçük küfürden, ‘büyük günah’ ya da ‘kâmil iman üzere olmama’ durumu kastedilmştir. Ancak bu tür günahlar çok tehlikeli olduğundan, hatta küfre götürme ihtimali bulunduğundan bunlar için küfür, şirk, nifak ve benzeri ağır ifadeler kullanılmıştır.¹²⁴⁹

Günümüzdeki Selefî Hâricî akımın tekfirden aşırıya gitmesinin önemli sebeplerinden biri, bazı ayet ve hadislerdeki küfür lafızları, küçük küfür anlamında olduğu halde ya da -kişinin niyet ve maksadına göre- hem küçük hem de büyük küfre ihtimali olduğu halde, o lafızları sadece büyük küfür manasında yorumlamalarından kaynaklanmaktadır.¹²⁵⁰ Bunun en açık örneği, “*Her kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir*”¹²⁵¹ mealindeki ayettir. Onlara göre, bu ayette kastedilen küfür, büyük küfürdür ve dolayısıyla Allah’ın indirdiği ile

¹²⁴³ Abdul’emîr Kazım Zahid, **a.g.e.**, s. 425.

¹²⁴⁴ Cemil Hamdâvî, **el-Hareketü’l-İslamiyye ve Silâhu’t-Tekfir**, y.y, 2016, s. 15; ed-Duğaym, **a.g.e.**, s. 92.

¹²⁴⁵ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 15.

¹²⁴⁶ el-Moritânî, “a.g.m.”, **a.g.e.**, s. 25.

¹²⁴⁷ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 15. Küçük küfür kastedilen bazı ayetler için bkz. Maide, ?/44; Neml, ?/40; Lokman, 31/12.. Küçük küfür kastedilen bazı hadisler için bkz. **Buharî**, ilim, 48; **Müslim**, İman, 82.

¹²⁴⁸ Numan Abdurrezzak es-Semerrâî, **et-Tekfir, Cuzûruh Esbabuh Müberrirâtu**, Beyrut, el-Menâre, 1982, s. 62-63; el-Moritânî, “a.g.m.”, s. 25; el-Âyid, **a.g.e.**, s. 15.

¹²⁴⁹ Veldü’d-Dedû, **a.g.e.**, s. 33.

¹²⁵⁰ el-Moritânî, “a.g.m.” s. 25; es-Semerrâî, **a.g.e.**, s. 63.

¹²⁵¹ Mâide, 5/44.

hükmetmeyen herkes istisnasız büyük küfre düşmüştür. Buna binaen günümüz İslam Dünyası'ndaki gayr-i İslamî yönetimlerde; devlet başkanları başta olmak üzere yasama, yargı ve yürütmede yer alan, ya da yönetime talip olma niyetiyle siyasete giren bütün Müslümanları -niyetlerine ve maksatlarına bakmaksızın- tekfir etmişlerdir.¹²⁵² Ancak hâkimiyet konusunda genişçe ele alacağımız üzere, Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyen herkesin büyük küfre düştüğü anlayışı/hükmü doğru değildir. Bu kişilerin hükmü, inançları, niyetleri ve Allah'ın indirdiği ile hükmetmeye muktedir olup-olmamalarına göre değişir.

3.3.1.5. Mutlak-Muayyen Tekfir ve Akımın Konuya Bakışı

Mutlak tekfir, ayetlerde ve hadislerde dinden çıkaran küfür anlamında kullanılan ifadelerden hareketle, “Şu söz ya da şu fiil küfrü gerektirir. Bunlar herkimde bulunursa o kişi dinden çıkar, kâfir olur” şeklinde müşahhas bir kişi kastedilmeksizin verilen genel hükümdür.¹²⁵³ İslam tarihî boyunca âlimler, bu tür tekfiri genelde caydırma amaçlı kullanmışlardır.¹²⁵⁴ Muayyen tekfir ise, “Yapılan tahkikat sonucunda küfrü gerektiren söz ya da fiil kendisinde kesin sabit olduğu anlaşılan bir Müslüman hakkında dinden çıktığına ve kâfir olduğuna dair verilen müşahhas hükümdür.”¹²⁵⁵ Mutlak tekfirden, küfrü gerektiren söz ve fiil esas alınırken, muayyen tekfirden, küfrü gerektiren söz ve fiil ile beraber, bunların kendisinden sadır olduğu şahsın durumu da dikkate alınır.

Âlimler, mutlak tekfir ile muayyen tekfirin hükmünü ayırmışlardır. Naslarda küfür olduğu mutlak ve umûmî ifadelerle belirtilen hususlar, herhangi bir Müslümanda görüldüğünde ona hemen küfür hükmü verilmez. Çünkü bazen küfrü gerektiren şey, o kişide kendi isteği dışında ve meşru bir mazeret sebebi ile oluşmuş olabilir.¹²⁵⁶ Dolayısıyla muayyen bir kişi hakkında küfür hükmü verebilmek için, o kişinin içinde bulunduğu durum hakkında detaylı bir araştırma ve sorgulama yapılması şarttır.¹²⁵⁷ Muayyen tekfir, hüküm verilecek kişinin özel durumuyla alakalı

¹²⁵² el-Câmi', s. 514.

¹²⁵³ Veldü'd-Dedû, a.g.e., s. 77; el-Âyid, a.g.e., s. 21; Muhammed Venîs, a.g.e., s. 46.

¹²⁵⁴ Veldü'd-Dedû, a.g.e., s. 77.

¹²⁵⁵ el-Âyid, a.g.e., s. 21; Muhammed Venîs, a.g.e., s. 46-47.

¹²⁵⁶ Kâzım Zâhit, a.g.e., s. 413.

¹²⁵⁷ Veldü'd-Dedû, a.g.e., s. 49-50; Muhammed Venîs, a.g.e., s. 46-47.

olduğu için kişiden kişiye değişebilir. Üzerinde küfür alameti görülen bir Müslüman hakkında yapılan araştırma sonucu ona küfür hükmü verilirken, aynı alamet üzerinde görülen başka bir Müslümana, içinde bulunduğu özel durumdan dolayı küfür hükmü verilmeyebilir.¹²⁵⁸ Âlimler daha çok mutlak tekfirin kurallarını ortaya koymuş ve bu kurallar muayyen kişilere uygulanırken gösterilmesi gereken hassasiyetten bahsetmişlerdir. Tekfir hükmünün ‘şahıslara uygulanmasını’ yani muayyen tekfiri ise, hükmü verecek olan yetkili mercilere bırakmışlardır.

Hiz. Peygamber’den rivayet edilen şu hadis, mutlak hüküm ile muayyen hüküm arasındaki farkı ortaya koymasından bakımından gayet önemlidir. Hiz. Peygamber’in içkinin zararını ve genel hükmünü açıklama mahiyetinde, “içkinin kendisine, içene, alana, satana ve sunumunu yapan sâkiye lanet ettiği” malumdur.¹²⁵⁹ Ancak içki hakkında bu derece tehditkâr konuşan Hiz. Peygamber, içki içip cezaya çarptırılan bir Müslümana lanet edildiğine şahit olunca, “*Ona lanet etmeyin. Çünkü o Allah ve Resûlünü seviyor*” diyerek,¹²⁶⁰ o Müslümana lanet edilmesine müsaade etmemiş ve içki hakkındaki mutlak ve genel hükmün onun şahsına uygulanmasını doğru bulmamıştır. Hiz. Peygamber bu tavrıyla, Müslümanları kötülüklerden sakındırma ve caydırma üslûbu olarak kullanılan genel ve sert ifadelerle, muayyen şahıslar hakkında kullanılan özel ifadelerin ve özel hükümlerin arasını ayırmak gerektiğini açıkça ortaya koymuştur.

3.3.1.6. Muayyen Tekfire Mâni Olan Sebepler

Muayyen bir Müslüman hakkında tekfir hükmü verebilmek için, -yukarıda anlattığımız üzere- tekfiri gerektiren şartların o kişide gerçek manada tahakkuk etmiş olması gerektiği gibi, tekfiri engelleyen mânilerin de yok olması gerekmektedir. Âlimler tekfire engel olan mânileri şu şekilde açıklamışlardır:

a. Cehalet: Cehalet muayyen tekfire mâni olan sebeplerdendir. Ehl-i Sünnet’e göre, “Bir Müslüman İslam’a yeni girdiği ya da İslam diyarından uzak olduğu için veya elinde olmayan bir sebeple yeterli bilgiye ulaşamama durumunda, küfrü

¹²⁵⁸ Veldü’ d-Dedü, a.g.e., s. 41; Muhammed Venîs, a.g.e., s. 46-47.

¹²⁵⁹ Ebû Dâvud, Eşribe, 2; Ahmed, Müsned, X, 9.

¹²⁶⁰ Buharî, Hudud, 6.

gerektiren bir şey yaptığında ya da küfrü gerektiren bir söz söylediğinde tekfir edilmez.”¹²⁶¹ Ancak imkânı olduğu halde ‘zarûrât-ı dîniyye’den olan meseleleri öğrenmez ve onlardan herhangi birini inkâr ederse o kişi için cehalet mazeret sayılmaz. Çünkü o kişi kendisini kasıtlı olarak cahil bırakmış sayılır.¹²⁶²

b. Hata: Mükellef olan bir Müslümandan iradesi ve kastı dışında hata ve yanılı sonuç ya da unutarak küfrü gerektiren bir söz ya da bir fiil sadır olsa, o söz ve fiil sebebiyle o Müslüman tekfir edilmez. Çünkü İslam’da kasıt ve irade dışı amellere itibar edilmez.¹²⁶³ Ancak ‘bilinçli’ bir şekilde Kur’an’dan her hangi bir şeyi açıkça inkâr etse ya da İslamî hükümlerin zamanımız için uygun olmadığı gibi açıkça küfrü gerektiren bir şeyi ‘ısrarla’ söylese, sonra da ben küfrü kastetmedim dese, o kişinin mazereti kabul edilmez, o kişi zâhiren küfre girmiş olur.¹²⁶⁴ Çünkü o kişinin bilinçli ve ısrarcı tutumu bütün bunları kasıtlı bir şekilde gerçekleştirdiğini ve her hangi bir hatanın söz konusu olmadığını gösterir.¹²⁶⁵

c. Te‘vil: İslamî ilimlerde ehliyet sahibi bir kişinin dinî bir mesele hakkında yaptığı hatalı yorum ve içtihat sonucu, ortaya zâhiren küfrü gerektiren bir şey çıksa, o kişinin yaptığı içtihat bir nevi te‘vil sayıldığından, o kişi tekfir edilmez.¹²⁶⁶ Hz. Ömer’in hilafeti döneminde Kutâme b. Maz’un zâhiren küfrü gerektiren hatalı bir yorum yapmış ancak Hz. Ömer ve o dönemdeki mevcut sahabe tarafından tekfir edilmemiştir.¹²⁶⁷ Kutâme b. Maz’un, “*İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri... takdirde tattıklarından dolayı günah yoktur*”¹²⁶⁸ ayetinden, iyi işler yapan muttaki mü’minler için içkinin helal olduğu gibi -zâhiren küfrü gerektiren- bir sonuca varmış ve bu yoruma dayanarak kendisi bizzat içki içmiştir. Hz. Ömer ve sahabe bu yanlış te‘vilinden ve içtihadından dolayı onu tekfir etmemiş, sadece içki

¹²⁶¹ Veldü’ d-Dedû, a.g.e., s. 54-55; el-Âyid, a.g.e., s. 28, 32. Cehaletin mazeret olduğuna delalet eden ayet ve hadisler için bkz. Veldü’ d-Dedû, a.g.e., s. 56-59.

¹²⁶² Veldü’ d-Dedû, a.g.e., s. 54.

¹²⁶³ Veldü’ d-Dedû, a.g.e., s. 60.

¹²⁶⁴ Veldü’ d-Dedû, a.g.e., s. 62.

¹²⁶⁵ Veldü’ d-Dedû, a.g.e., s. 62.

¹²⁶⁶ Veldü’ d-Dedû, a.g.e., s. 74.

¹²⁶⁷ Veldü’ d-Dedû, a.g.e., s. 74.

¹²⁶⁸ Mâide, 5/93.

haddi uygulamışlardır.¹²⁶⁹ Âyette iman ettikten sonra iyi işler yapan muttaki mü'minlerin 'Müslüman olmadan önce' içtikleri içkiden dolayı (geçmiş zaman sîğasıyla ifade edilmîş) her hangi bir ceza görmeyecekleri ifade edilmîştir. Ancak Kutâme b. Maz'un ayetteki içki içme olayını geçmiş zaman olarak değil de dâimi manada yorumlayarak hatalı bir te'vil yapmıştır. Bu yanlış te'vil, içtihada ehil olan bir kişi tarafından yapıldığı ve kişi yanlışını anladığında hatasını kabul ettiği için mazur görülmüş ve tekfir edilmemiştir.¹²⁷⁰

d. İkraha: Zorlama sonucu bir Müslümandan küfrü gerektiren bir söz ya da bir fiil sadır olduğunda şer'an muteber bir ikrah ve bir zorlama söz konusu ise, -kalbiyle tasdik etmediği sürece- o Müslüman o söz ve fiilden dolayı tekfir edilmez.¹²⁷¹ Müslümanın gerçek bir ikrah ve zorlama sonucu yaptığı şeylerden sorumlu tutulmayacağı ayetlerle sabittir.¹²⁷² Şer'an muteber olup sorumluluğu kaldıran ikrah, kişinin öldürülmekle, bir uzvunun kesilmesiyle, ileri derecede dövülmekle, hapsedilmekle, namusunun kirletilmesiyle ya da ciddi derecede zarar verecek şekilde malının telef edilme tehdidi ile karşı karşıya kalmasıyla oluşur.¹²⁷³ İkraha'nın mazeret olarak kabul edilmesi için, tehdit eden kişi ya da makamın tehdit ettiği şeyi gerçekleştirmeye gücü yetmesi şarttır. Yapılan tehdidin pratikte gerçekleştirilme imkânı yoksa, o durumda mazeret sayılacak bir ikrah yok demektir.¹²⁷⁴

Âlimler ikrah başlığı altında 'acziyet ve güç yetirememe' konusunu ele almış, acziyet ve güç yetirememe durumunda da kişinin mazur sayılacağı ve tekfir edilmeyeceğini ifade etmişlerdir.¹²⁷⁵ Acziyet ve güç yetirememe durumu özellikle siyasî konularla alakalı olarak, Osmanlı sonrası İslam Dünyası'nda gayri İslamî rejimlerin oluşmasıyla gündeme gelmiştir. Şer'î mahkemelerin kaldırıldığı ve Allah'ın hükmüyle hükmedilmediği rejimlerde, Müslümanların görev alması ve siyaset yapması tartışma konusu olmuştur. Âlimler, "zayıf olma ve güç yetirememe durumunda fetvaların ve hükümlerin değişebileceği" kuralından hareketle, bu

¹²⁶⁹ Nesâî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, V, 138; Geniş bilgi için bkz. Veldü'd-Dedü, **a.g.e.**, s. 74.

¹²⁷⁰ Veldü'd-Dedü, **a.g.e.**, s. 74.

¹²⁷¹ Veldü'd-Dedü, **a.g.e.**, s. 52.

¹²⁷² Âyetler: Nahl, 16/106; Âl-i İmran 3/28.

¹²⁷³ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, **el-Muhallâ bi'l-Âsâr**, Beyrut, Daru'l-Fikr, t.y., VIII, 330; Veldü'd-Dedü, **a.g.e.**, s. 53.

¹²⁷⁴ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 42.

¹²⁷⁵ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 42; Veldü'd-Dedü, **a.g.e.**, s.

rejimlerde görev alan ve siyaset yapan Müslümanların -Allah'ın hükmüyle hükmedilmesi gerektiğine inandıkları ve bu konuda güçlerinin yettiğini yaptıkları müddetçe- tekfir edilemeyeceklerini, güç yetiremedikleri şeylerde mazur sayıldıklarını beyan etmişlerdir.¹²⁷⁶

3.3.1.7. Akımın Tekfir Anlayışı ve Değerlendirilmesi

Selefi Hâricî akımı tekfirden aşırılığa sürükleyen en büyük sebeplerden biri, mutlak ve muayyen tekfir konusunda gerekli ayırımı yapmamasıdır. Akımın mensupları kendi anlayışlarını ve metodlarını benimsemeyen Müslümanları, ayet ve hadislerdeki umumî ve mutlak ifadelerden yola çıkarak rahat bir şekilde tekfir ederler. Âlimlerin muayyen tekfir konusunda ortaya koydukları kuralları dikkate almaz ve tekfiri gerektiren sebeplerin gerçek manada tahakkuk edip etmediğini araştırma ihtiyacı hissetmezler. Kâfirler hakkında nâzil olan ayet ve hadislerin hükümlerini rahat bir şekilde Müslümanlara uygularlar.¹²⁷⁷

Ehl-i Sünnet'in anlayışına göre, mümkün olduğunca bir Müslümanın dinden çıkmadığına dair bir mazeret ve bir yol bulmaya çalışmak esas iken, kendilerini Ehl-i Sünnet'in tek temsilcisi gören bu akıma göre, kendi anlayışlarını desteklemeyen Müslümanların ve cemaatlerin dinden çıktığını ispat için bir yol bulmak esastır. Kendileri dışındaki Müslümanların nifak ya da sapıklık içerisinde olduklarını ispat için uğraşır, bu amaçla çeşitli bahaneler ve deliller arayarak onları tekfir ederler.¹²⁷⁸ Ehl-i Sünnet imamlarından Gazâlî konuyla ilgili olarak, "Küfre düşen bin kişiyi tekfir etmekten kaçınarak işlenen hata, bir Müslümanı tekfir ederek kanının dökülmesine sebep olan hatadan daha hafiftir." demiştir.¹²⁷⁹

Söz konusu akım muhaliflerini tasfiye etmek ve onlara karşı silah kullanmak için, tekfiri etkin bir şekilde işletir. Kendilerine muhalif olan Müslümanları bertaraf etmek istediklerinde, Müslümanları öldürmeyi yasaklayan ayet ve hadislerle karşı karşıya gelmemek için önce onları tekfir eder, sonra da tasfiye yoluna giderler. Bunun en somut örneği Afganistan'da yaşanmıştır. Selefi Hâricî zihniyetli bazı

¹²⁷⁶ el-Kumeyhî, **a.g.e.**, s. 227.

¹²⁷⁷ Geniş bilgi için bkz. **el- Câmî'**, s. 582.

¹²⁷⁸ Bkz. **el- Câmî'**, s. 582; Abdülkerim Bekkar, **a.g.e.**, s. 31.

¹²⁷⁹ Gazâlî, **el-İktisâd fi'l-İ'tikâd**, Beyrut. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004. s. 135.

gruplar, meşhur Afgan komutan Ahmet Şah Mes'ud'un grubuna karşı savaşıma kararı alırlar. Ancak, bazı Selefî gençler, Şah Mes'ud'un askerlerinin Müslüman olduklarını ileri sürerek savaşa girme konusunda çekimser davranırlar. Bunun üzerine akımın bazı tekfirci öncüleri devreye girerek, Şah Mes'ud'un askerlerinin kâfir oldukları ve dolayısıyla kendilerine karşı savaşmanın caiz olduğu konusunda gençleri ikna ederler.¹²⁸⁰

Selefî Hâricî akımın öncüleri ve yazarları devamlı olarak Ehl-i Sünnet'in ilkelerine bağlı olduklarını vurgular ve gerek söylemlerinin, gerekse eylemlerinin Ehl-i Sünnet'in ilkeleri doğrultusunda gerçekleştiğini iddia ederler.¹²⁸¹ Bu iddialarından hareketle birçok çağdaş araştırmacı tarafından kendilerine nispet edilen Hâricîlik vasfını reddederler. Buna delil olarak kadim Hâricîlerin büyük günah sebebi ile Müslümanları tekfir ettiklerini, kendilerinin ise günah sebebiyle Müslümanları tekfir etmediklerini öne sürerler.¹²⁸² Ancak bunların düşünce yapısını ve fikhî anlayışlarını incelediğimizde kadim Hâricîlerle bunlar arasında bu konuda bir farkın olmadığını, hatta bunların daha şedit olduklarını anlarız. Çünkü kadim Hâricîler İslam'da büyük günah sayılan günahları işleyenleri tekfir ederken, bunlar özellikle hâkimiyet ve velâ-berâ konularıyla ilgili birçok amelî ve fikhî konuyu akâidî sayarak tekfir sahasını iyice genişletir ve Müslümanları çok rahat bir şekilde tekfir ederler.¹²⁸³ Yani kadim Hâricîler amelî konularda sadece büyük günahtan dolayı Müslümanları tekfir ederken, bunlar amelî büyük-küçük birçok günahı akâidî günah konumuna yükselterek Müslümanları tekfir ederler.¹²⁸⁴ İslamî olmayan rejimlerde hâkimlik yapan Müslümanların -niyetlerine ve maksatlarına bakmaksızın- sırf hâkimlik mesleğini icra etmelerini akâidî mesele sayarak onları tekfir etmelerini¹²⁸⁵ buna örnek gösterebiliriz.

¹²⁸⁰ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 198.

¹²⁸¹ Şerif Tâhâ, **Mâkâlatu'l-Ğulât Havle Kadıyyeti'l-Hâkimiyeye**, s. 2. www.anasalafy.com (erişim tarihi, 4. 4. 2018)

¹²⁸² **el- Câmî'**, s. 411,515; Ebû Ömer el-Bağdadî, "Kul İnnî alâ Beyyinetin min Emrî", adlı beyanat, bkz. <https://archive.org> (erişim tarihi, 5.4.2018)

¹²⁸³ Şerif Tâhâ, **a.g.e.**, s. 4-5.

¹²⁸⁴ Bkz. **el- Câmî'**, s. 411,515.

¹²⁸⁵ ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 284.

3.3.2. Selefî Hâricî Akımın Hâkimiyet Anlayışı ve Şiddet

Hâkimiyet meselesi, ilk olarak kadim Hâricîler tarafından ortaya atılmış ve Müslümanlar arasında ciddi ayrılmaya ve çatışmaya sebebiyet vermiştir. Şiddet yanlısı din anlayışları doğrultusunda ortaya koydukları hâkimiyet yorumu etrafında örgütlenen Hâricîler, daha önce beraber oldukları Hz Ali'den ayrılarak ona karşı savaşmışlardır. 1960'lı yılların ikinci yarısında Mısır merkezli ortaya çıkan aşırılık ve şiddet yanlısı akım da, kadim Hâricîler gibi ilk olarak hâkimiyet meselesini gündeme getirmiştir. Hâkimiyet anlayışları gereği Allah'ın hükmüyle hükmetmeyen rejimleri, yöneticileri ve destekçilerini hedef almış ve onlara karşı cihat başlatmışlardır. Hatta kendi düşüncelerini eleştiren âlimlerle ve cemaatlerle ters düşmüş, onları tekfir ederek onlara karşı da şiddet kullanmışlardır.

Hâkimiyet meselesi, kadim ve çağdaş Hâricîlerin ortak gündemi olmakla beraber, kadim Hâricîlerin hâkimiyet konusunda gündeme getirdikleri sorun günümüzdekilerin sorunlarından farklıydı. Kadim Hâricîlere göre, Allah'ın hükmü Kur'an'da açıkça belirtilmişken, kişilerin hüküm vermek üzere hakem tayin edilmeleri küfürdü. Dolayısıyla hakem olayını kabul eden herkes kâfir olmuştu. Yani o dönemdeki sorun, Allah'ın hükmüyle hükmedilmemesi meselesi olmayıp, hüküm verme konusuna insan faktörünün girmesiydi. Günümüzdekilere göre ise, sorun daha derindi; yöneticiler ve yardımcıları temelde Allah'ın hükümleriyle hükmetmedikleri için istisnasız hepsi kâfirdi. Bazı yöneticilerin -istedikleri halde- Allah'ın hükmüyle hükmetmeye güç yetirememesi acziyeti mazeret olarak kabul edilmiyor ve onları küfürden kurtarmıyordu.¹²⁸⁶ Aynı şekilde hangi niyetle olursa olsun, siyasete ve seçimlere giren cemaatler de gayri meşru rejimlerin kontrolüne girdiği için onlar da kâfir sayılıyordu.¹²⁸⁷

¹²⁸⁶ Ebû İshak el-Fevâhirî, **Ebû Muhammed el-Makdîsî beyne'l-Ğuluv ve't-Teâlum**, Riyad, Merkezi Sebât li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, 2016, s. 51.

¹²⁸⁷ el-Fevâhirî, **a.g.e.**, s. 51.

3.3.2.1. Hâkimiyet Kelimesinin Lügat ve Kavramsal Anlamı

Hâkimiyet (el-hâkimiyye) kelimesi lügatte; “men etmek, engellemek, hüküm vermek ve hikmetli olmak” anlamlarında kullanılmıştır.¹²⁸⁸ Hâkimiyet kelimesi bu kalıpla (sîğa) Kur’an’da zikredilmemiş olsa da, aynı kökten farklı kalıplarla çokça zikredilmiştir.¹²⁸⁹ Gerek hâkimiyet kelimesiyle aynı kökten olan farklı ifadelerden, gerekse Allah’ın hükümranlığını ifade eden mülk, emr, kazâ ve benzeri ifadelerden,¹²⁹⁰ Allah’ın hâkimiyeti (hükümranlığı) meselesinin Kur’an’ın ana konularından biri olduğu anlaşılmaktadır.

Allah’ın hâkimiyeti, tekvinî ve teşriî olmak üzere ikiye ayrılır. Allah’ın tekvinî hâkimiyeti, “Kâinata cereyan eden her şeyin Allah’ın (c.c.) ilmî, iradesi, kudreti, yaratması ve hükümranlığı altında gerçekleşmesidir.”¹²⁹¹ Allah’ın teşriî hâkimiyeti ise, “Allah’ın hükümranlık (egemenlik) ve yasa koymada tek yetkili merci olduğu inancıyla, ihtiyaç duyulan bütün ilkelerin ve kanunların O’nun egemenliğinden ve yasalarından alınarak, hayatın bütün alanlarında uygulanmasıdır.”¹²⁹² Teşriî hâkimiyetin alanı, daha çok yasa koyma ve yönetmeyle ilgili olduğu için, buna siyasî hâkimiyet de denilmiştir.¹²⁹³

Selefi Hâricî akım, kendileri dışındaki Müslümanlara ve cemaatlere, Allah’ın teşriî hâkimiyetini doğru bir şekilde anlamadıkları ve gereğini yerine getirmediği için küfre düştikleri şeklinde bir itham yöneltirler.¹²⁹⁴ Akımın hâkimiyet konusunda Müslümanlara yönelttikleri ithamlar daha çok teşriî hâkimiyetle ilgili olduğu için, biz burada sadece Allah’ın teşriî hâkimiyeti meselesini ele alacağız.

¹²⁸⁸ İbn Fâris, “h.k.m.”, **a.g.e.**, s. 221; Feyruzâbâdî, “el-Hukm” **a.g.e.**, s. 1415-1416.

¹²⁸⁹ el-Kureyşî, **a.g.e.**, s. 111.

¹²⁹⁰ Kur’an’da geçen bu ifadelerle ilgili geniş bilgi için bkz. <http://abdojr.blogspot.com/2011/09/blog-post.html?m=1E> (erişim tarihi, 10. 4. 2018)

¹²⁹¹ Kâzım Zâhid, **a.g.e.**, s. 221-222.

¹²⁹² Salâh Abdulfettah el-Hâlidî, **Fîzilâli’l-Kur’an fi’l-Mizân**, 2. bs., Amman, Dâru Amman, 2000, s. 173. el-Hâlidî bu tarifi, Seyyid Kutub’un *Fîzilâli’l-Kur’an* adlı tefsirinin çeşitli yerlerinde hâkimiyet konusuyla ilgili yaptığı açıklamalardan aldığını ifade etmiştir. Bkz. **Fîzilâli’l-Kur’an fi’l-Mizân**, s. 173.

¹²⁹³ Geniş bilgi için bkz. Kâzım Zâhid, **a.g.e.**, s. 238.

¹²⁹⁴ Geniş bilgi için bkz. **el-Câmi’**, s. 126, 141; **el-U’md**, s. 89, 94, 104.

3.3.2.2. Hâkimiyet Konusunun Dindeki Yeri

Kur'an, yasama ve kanun koyma yetkisinin Allah Teâlâ'ya ait olduğunu ve O'nun yasalarına aykırı yasama yapılamayacağını şüpheye mahal bırakmayacak bir açıklıkla ifade etmiş ve bu meseleyi defaatle tekrarlamıştır.¹²⁹⁵ Kur'an'ın hâkimiyet konusundaki bu vurgusundan hareketle âlimler, yasama ve kanun koyma yetkisinin Allah'ın hakkı olduğunda ve Müslümanların yasal düzenlemeler yaparken Allah'ın koyduğu yasalara riayet etmelerinin bir inanç meselesi olduğunda ittifak etmişlerdir.¹²⁹⁶ Aynı şekilde Kur'an, inanç ve amel boyutu olan bu önemli konuda gerekli titizliği göstermeyen ve Allah'ın hükmüyle hükmetmeyen kişilerin durumlarına göre; zalim, fasık veya kâfir olacaklarını¹²⁹⁷ ve yine Müslümanların muhâkeme olmak için Allah'ın yasalarını ve hükümlerini tercih etme zorunlulukları bulunduğunu vurgulamıştır.¹²⁹⁸

Allah'ın hâkimiyeti meselesi, Kur'an'ın ana konularından olduğu gibi, Sünnet'in de ana konularından biri olup, Hz. Peygamber'in davetinin merkezini oluşturmuştur.¹²⁹⁹ Ayrıca, Allah'ın teşriî hâkimiyeti (hüküm koyma yetkisi) meselesi, İslam tarihî boyunca âlimler tarafından da ehemmiyetle ele alınmış ve usûl-ü fıkıh ilmînin ana konularından biri olarak takrir edilmıştır. Âlimler, usûl-ü fıkıh dair yazdıkları kitaplarda hüküm koyma konusuyla ilgili özel bölümler oluşturmuş ve hükümlerin ve yasaların birinci derecede Kur'an'dan ve ikinci derecede -Allah'ın izni ile- Sünnet'ten alınması gerektiğini ifade ederek, hüküm ve kanun koyma yetkisinin mutlak manada Allah'a ait olduğunu vurgulamışlardır.¹³⁰⁰

İnsanlık tarihî boyunca çeşitli zamanlarda, peygamberler aracılığıyla insanlara yasalar ve temel ilkeler manzumeleri (suhuflar ve kitaplar) gönderen Allah,

¹²⁹⁵ İlgili ayetler için bkz. Yusuf, 12/40; Şûrâ 42/ 21 Ğâfir, 40/68; Yasin, 36/82.

¹²⁹⁶ el-Kureyşî, **a.g.e.**, s. 111.

¹²⁹⁷ Bkz. Mâide, 5/45; Mâide 5/ 47; Mâide, 5/ 44.

¹²⁹⁸ Bkz. Ahzab, 33/37; Nisâ, 4/65.

¹²⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. el-Kureyşî, **a.g.e.**, s. 111.

¹³⁰⁰ Örnek olarak bkz. Abdulali Muhammed b. Nizamuddîn el-Ensârî, **Fevâtihurrahâmût bi Şerhi Müsellemi's-Subût**, Kahire, Matbaatu'l-Emîriyye, h. 1322, s. 25; Muhammed Süleyman el-Eşkar, **el-Vâdih fi Usûli'l-Fıkıh**, Amman, Dâru'n-Nefâis, 2008, s. 18-22. Burada isimlerini zikrettiğimiz kaynaklardan vb. anlaşıldığı üzere, Allah'ın hâkimiyeti meselesi bazı çağdaş yazarların iddia ettiği gibi ilk olarak Mevdûdî ve Seyyid Kutub tarafından dile getirilmemiştir. Bu mesele İslam'ın en temel meselelerinden olup, İslam tarihinin ilk döneminden itibaren gündemdedir.

en son Hz. Muhammed vasıtasıyla temel ilahî ilkeleri ve yasaları içeren Kur'an'ı göndermiştir. Hz. Peygamber Kur'an'daki ilke ve yasaları insanlara açıklamanın yanı sıra, o yasalar ışığında -Allah'ın izni ile- kendisi de bazı hükümler koymuştur.¹³⁰¹ Hz. Peygamber'den sonra Müslüman âlimler Kur'an ve Sünnet'te ortaya konulan ilkeler ışığında değişik zaman, mekân ve şartlara göre, ihtiyaç duyulan konulara dair içtihatlar yapmış ve bir takım kanûnî düzenlemelere gitmişlerdir. Hz. Peygamber'in dinde bazı hükümler koyması ve âlimlerin değişik zamanlarda gerekli içtihatları yapmaları, Allah Teâlâ'nın mutlak hükümlerliliğiyle ve yasa koyuculuğuyla çelişmez. Çünkü bütün bunlar Allah'ın izni ile ve O'nun koyduğu temel ilkeler doğrultusunda gerçekleşmektedir.

Âlimler, Allah'ın yasalarını ve şer'î hukuk sistemini lağvedip, onun yerine beşeri hukuk sistemleri vaz eden ve onunla hükmeden yöneticilerin büyük küfre girdiklerini ifade etmişlerdir.¹³⁰² Çünkü bu tür yöneticiler, bu yaptıklarıyla Allah'a ait olan yasama ve yargı yetkisini kendilerinde görmüş ve bu hakkı kendileri kullanmıştır. İbn Kesîr, Müslümanların şer'î mahkemelerini lağvedip, onun yerine kendi yazdıkları "Yasak" adlı kanun manzumelerini koydukları ve onunla hükmettikleri için, Moğolların kâfir olduklarını ifade etmiştir.¹³⁰³ Aynı şekilde âlimler, beşeri yasaların Allah'ın yasalarından daha üstün olduğuna ya da Allah'ın yasalarına denk olduğuna inananların büyük küfre girdiğini söylemişlerdir.¹³⁰⁴

Âlimler, Allah'ın yasalarını ve hükümlerini her halükarda üstün tutan ve O'nun yasalarıyla hükmedilmesi gerektiğine inandığı halde nefsine yenik düşerek ya da dünyalık bir menfaat uğruna Allah'ın hükmünü terk eden kişinin günahkâr ve asi olacağını, ancak dinden çıkararak küfre düşmeyeceğini söylemişlerdir.¹³⁰⁵ Aynı şekilde, yönetimde ve hüküm verme konumunda olmasına rağmen acziyet ve güç

¹³⁰¹ Hz. Peygamber'in -Allah'ın izniyle- hüküm koyma yetkisine sahip olduğuna dair örnek ayetler: Nisâ, 4/59, 60, 65; Âraf, 7/157.

¹³⁰² Daha çok çağımızı ilgilendiren bu konu hakkında fetva veren çağdaş âlimlerden bazıları şunlardır: Ahmed Şakir, Muhammed b. İbrahim, Reşit Rıza, Muhammed el-Emin eş-Şenkîfî, Muhammed Salih el-Ğursî. Geniş bilgi için bkz. Abdullah b. Muhammed el-Karenî, **Davâbudu't-Tekfir inde Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa**, s. 213-227; Muhammed Salih b. Ahmed el-Ğursî, **Tahkîk Mesâil Mühimme min İlmi't-Tevhîd ve's-Sifât**. Amman, Dâru'l-Feth, 2016, s. 22-223.

¹³⁰³ İbn Kesîr, İsmail b. Ömer Ebu'l-Fidâ, **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm**, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1401 (803/804) c. II, s. 68.

¹³⁰⁴ el-Âyid, **a.g.e.**, s. 131; Muhammed Venîs, **a.g.e.**, s. 86-87.

¹³⁰⁵ Geniş bilgi için bkz. Sadık Şâyif Numan, **el-Hilâfetu'l-İslamiyye ve Kadıyyetu'l-Hükm bimâ Enzelellâh**, Kahire, Dâru's-Salam, 2004, 318-319.

yetirememesi gibi bir mazeret sebebiyle Allah'ın hükmüyle hükmedemeyen kişinin de tekfir edilemeyeceğini beyan etmişlerdir.¹³⁰⁶

3.3.2.3. Osmanlı Sonrası Hâkimiyet Meselesinin Gündeme Gelişi

Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesi akabinde, İslam Dünyası'nda kurulan rejimlerde Batı'nın etkisinin ilk görülmeye başladığı alan, siyasî ve hukukî alandır. İslam tarihî boyunca İslamî ilkeleri temel alan bir siyasî anlayış ve hukuk sistemiyle yönetilmiş olan Müslümanlar, ilk defa Batı menşeli yeni bir sistemle karşı karşıya kaldılar. İslam Dünyası'nın bazı yerlerinde tamamen, bazı yerlerinde ise kısmen, şer'î mahkemeler kaldırılarak yerine, laik hukuk sistemleri getirildi. Bu yeni duruma bazı âlimlerin öncülüğünde ciddi itirazlar yükseldi.¹³⁰⁷

1950'li yıllarda Mısırlı mütefekkir ve aksiyon adamı Seyyid Kutub (ö. 1966) ve Pakistanlı düşünür Ebu'l-Âlâ el-Mevdûdî (ö. 1979) Allah'ın mutlak hükümlerini meselesini gündem ederek rejimlere yönelik kapsamlı bir itiraz yönelttiler.¹³⁰⁸ Kutub, Arap Dünyası'nın merkezi konumundaki Mısır'da olduğu için Mevdûdî'den daha çok dikkat çekiyordu. Kutub'a göre, Osmanlı sonrası İslam Dünyası'nda baş gösteren sorun, şer'î mahkemelerin lağvedilmesinden çok daha büyük ve derindi. Şer'î mahkemelerin kaldırılarak Batı kaynaklı hukuk sisteminin yerleştirilmesi, sorunun sadece bir parçasıydı. Ona göre asıl sorun, İslam Dünyası'nda yeni kurulan rejimlerin yöneticilerinin hükümler hakkını kendilerinde görerek hukuk, siyaset, kültür ve eğitim gibi hayatın çeşitli alanlarını Batı yanlısı bir anlayışla istedikleri doğrultuda şekillendirmeleriydi. Dolayısıyla Kutub'a göre karşı çıkılması gereken sadece şer'î mahkemelerin kaldırılması değil, İslam'dan her yönüyle uzaklaşan Batıcı yönetim şekli ve yeni hükümler anlayışıydı. Bu yeni anlayış ve yöneliş asla kabul edilmez bir durum değildi.¹³⁰⁹

¹³⁰⁶ el-Âyid, **a.g.e.**, s.13; A. Muhammed Venîs, **a.g.e.**, s.80-82.

¹³⁰⁷ Geniş bilgi için bkz. Halil Aydınalp, "İslam Dünyasında Siyasi Şiddetin Sosyolojik Unsurları", **a.g.e.**, s. 212; Salih Seriyî, **a.g.e.**, s. 160-162. Bu âlimlerin kim olduklarıyla ilgili bkz. Abdullah b. Muhammed el-Karenî, **a.g.e.**, s. 213-227; Kazım Zahid, **a.g.e.**, s. 229-232.

¹³⁰⁸ Seyyid Kutub, **Fizilali'l-Kur'an**, c. III, s.1433; Seyyid Kutub, **Meâlim fi't-Tarîk**, Kahire, Dâru's-Şurûk, 17. bs, 1993, s.10; el-Hasan el-İlmî, **el-Hâkimiyeye ve Zâhiretü'l-Ğuluv fi'd-Dîn**, www.habous.gov.ma (erişim tarihi, 4.4.2018)

¹³⁰⁹ Seyyid Kutub, **Fizilali'l-Kur'an**, c. III, s.1433; Seyyid Kutub, **Meâlim fi't-Tarîk**, s. 10.

Kutub, doğrudan Müslümanların inanç, amel, ahlak, kültür, eğitim, hukuk ve siyaset dünyalarını hedef alan bu sorunun gündem edilerek, Müslüman toplumların rejimlere itiraz noktasında harekete geçirilmesi gerektiğini yüksek sesle dile getirdi.¹³¹⁰ Daha çok “hâkimiyet” üst başlığıyla dile getirdiği itiraz ve rejimlere yönelik eleştirilerinden dolayı, ilk defa 1954’de tutuklandı. Daha önce değindiğimiz üzere, değişik zamanlardaki tutuklamalarla yaklaşık on yıl hapis yattı. Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdunnâsır’a yönelttiği sert eleştirilerinden vaz geçmediği ve ondan özür dilemediği için 29 Ağustos 1966 yılında idam edildi.¹³¹¹

3.3.2.4. Akımın Hâkimiyet Anlayışı ve Değerlendirilmesi

Osmanlı sonrası kurulan rejimlerin Batı yanlısı tutumlarına ve yöneticilerin İslam’a muhalif uygulamalarına karşı başlatılan itirazlar, zamanla farklı bir boyut kazandı. 1960’lı yılların ikinci yarısında Mısır merkezli oluşmaya başlayan aşırılık yanlısı gruplar, hâkimiyet meselesini çok katı ve sert bir şekilde yorumlamaya başladılar ve bu meseleyi kendileri gibi düşünmeyen Müslümanlarla kendileri arasını ayırıştıran ana mesele haline getirdiler. İlerleyen yıllarda hâkimiyet düşüncesi, o grupları diğer cemaatleri tekfir etme ve kanlarını helal saymaya kadar götürdü.

Akımın 1980’li yıllara kadar oluşan fikhî ve fikrî anlayışını *el-Ferîzatü'l-Ğâibe* adlı eserinde özetleyen Abdüsselam Ferec, hâkimiyetle ilgili görüşlerini açıklarken, Allah’ın hükmüyle hükmetmeyen yöneticilerin, onların yönetimlerinde görev alanların ve oy vererek bu tür yönetimleri destekleyenlerin küfre girdiklerini ifade etmiştir.¹³¹² Ferec devamla, Allah’ın hükmüyle hükmetmeyen yönetimlerin kontrolü ve izni altında olduğu gerekçesiyle, İslam’a hizmet maksadıyla dahi olsa siyasî parti kurmanın, resmî vakıf ya da dernek açmanın ve aynı zamanda bunlardan her hangi birini desteklemenin de asla caiz olmadığını vurgulamıştır.¹³¹³

1990 ve 2000’li yıllarda *el-Umde fi ‘İdâdi’l-’Udde* ve *el-Câmi’ fi Talebi’l-İlmi’ş-Şerîf* adlı kitaplarıyla akım içerisinde hayli etkin olan Abdülkadir b. Abdülaziz

¹³¹⁰ Seyyid Kutub, **Limâzâ A’demûnî**, eş-Şeriketu’s-Suûdiyye li’l-Ebhâsi ve’t-Tesvîk, y.y., t.y., s. 36-38.

¹³¹¹ Seyyid Kutub, **a.g.e.**, s. 36-38.

¹³¹² Abdusselem Ferec, **a.g.e.**, s. 6-7.

¹³¹³ **el-Ferîzatü'l-Ğâibe**, s. 7.

de, hâkimiyet konusundaki görüşlerini ayrıntılı bir şekilde dile getirerek şunları söylemiştir: “İslam Şeriatıyla hükmetmeyen yöneticilerin hepsi kâfirdir. Bazı yöneticilerin İslam Şeriatıyla hükmedilmesi gerektiğini kabul ettikleri halde şeriatla hükmetmeye güç yetiremedikleri mazereti bu hükmü değiştirmez.”¹³¹⁴ Abdülkadir b. Abdülaziz yine bu konuyla bağlantılı olarak, “Bazı âlimlerin İslam’a hizmet maksadıyla Müslümanların siyasî parti kurmalarına ve parlamentoya girmelerine cevaz vermeleri asla doğru değildir.” dedikten sonra, “Bu tür fetvaları veren âlimlerin ve siyasete giren cemaatlerin şeytanın yolundan giden ve Müslüman toplumları gerçek çözümden/cihattan alıkoyarak onların ömürlerini yanlış yolda tükettiren yalancılar ve hilekâr kâfirler olduklarını” ifade etmiştir.¹³¹⁵

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılmıştır ki, toplumu ve rejimi tedricî olarak ıslah etmek niyetiyle dahi olsa, rejimin herhangi bir yönetim kademesinde görev alan veya siyasete giren ya da seçimlerde siyasîlere oy veren bütün Müslümanlar bu akımın hâkimiyet anlayışına göre küfre girmiştir.¹³¹⁶ Hâkimiyet konusundaki görüşleri ve anlayışları bu akımı kendileri dışındaki bütün Müslümanları tekfir etmeye ve yeri geldiğinde onlara karşı şiddet kullanmaya sevk etmiştir.

Akım, hâkimiyetle ilgili görüşlerini birinci derecede, “*Her kim Allah’ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir*”¹³¹⁷ âyetine ve Allah’ın hükümleriyle hükmedilmesi gerektiğini ifade eden diğer âyetlere¹³¹⁸ dayandırır. Akıma göre mezkûr âyetteki küfürden maksat ‘büyük’ yani dinden çıkarılan küfürdür.¹³¹⁹ Ayrıca, âyetteki ‘umûmiyet (her kim)’ ifadesi gereği, Allah’ın hükmüyle hükmetmeyen bütün yöneticiler ve destekçileri ‘her hâlükârda’ kâfirdir.¹³²⁰ Bazı yöneticilerin Allah’ın hükümlerini üstün tuttıklarını ve Müslümanların maslahatı için çalıştıklarını iddia etmeleri, sonucu değiştirmez. Onlar da ayetteki umûmiyete dâhildir.¹³²¹

Mezkûr akımın söz konusu ayeti kendi anlayışları doğrultusunda zâhirî umûmiyeti üzere yorumlayarak istisnasız bütün yöneticileri ve siyasîleri tekfir

¹³¹⁴ **el-Câmi’**, s. 411, 582, 583; **el-U’md**e, s. 89-91.

¹³¹⁵ **el-Câmi’**, s. 142-143.

¹³¹⁶ **el-Câmi’**, s. 140-141.

¹³¹⁷ Mâide, 5/44.

¹³¹⁸ Nisa, 4/60-61; Nisa, 4/65; Yusuf 40; Nûr, 48-51.

¹³¹⁹ **el-Cami’**, s. 514.

¹³²⁰ **el-Cami’**, s. 513-514.

¹³²¹ **el-Cami’**, s. 514-515; **el-U’md**e, s. 126.

etmelerine karşın, âyetin mana ve maksadının onların yorumladığı gibi olmadığına dair rivayetler mevcuttur. İbn Abbas'tan (ö. 68/687) ve tabiûnun büyüklerinden olan A'tâ'dan (ö. 114/732) gelen rivayetlerde, Allah'ın hükmüyle hükmetmeyenlerin ikiye ayrıldığı ifade edilmiştir. Allah'ın hükmüyle hükmedilmesinin gereğini inkâr yoluna gidenlerin büyük küfre düştükleri ve dinden çıktıklarına hükmedilmiştir. Ancak, dünyevî bir maslahat ve benzeri sebeplerle bazı meselelerde Allah'ın hükmü ile hükmetmedikleri halde, hükmü inkâr etmeyenlerin büyük küfre düşmeyeceklerini ve dinden çıkmayacakları beyan edilmiştir.¹³²²

Akımın, Allah'ın hükmüyle hükmetmeme konusunda acziyet ve güç yetirememe mazeretinin geçerli olmadığı anlayışı,¹³²³ konuyla ilgili ayetlerle çelişmektedir. Şöyle ki, Allah Teâlâ Kur'an'da, *“Gücünüz yettiği kadar Allah'tan sakının.”*¹³²⁴ *“Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar”*¹³²⁵ buyurarak, hiçbir Müslümanın gücünün yetmediğinden sorumlu tutulmayacağını ve güç yetirmenin sorumluluk için şart olduğunu ortaya koymuştur.

Güç yetirememe durumunda sorumluluğun kalkacağını ifade eden âyetlerin yanı sıra, yine Kur'an bize, 'her konuda Allah'ın hükümleriyle hükmetmeye güç yetiremediği halde' devlet yönetiminde görev üstlenen Hz. Yusuf'tan övgüyle bahsetmiştir.¹³²⁶ Mısır'da yönetim ve halk tevhit üzere olmamasına rağmen ve her konuda kesinlikle Allah'ın hükümleriyle hükmetme imkânı olmadığını bildiği halde Hz. Yusuf yönetimde üst düzey görev almıştır.¹³²⁷ Onun böyle bir ortamda görev alması, toplumun karşı karşıya kaldığı ekonomik krizden, yani bir ihtiyaçtan dolaydı.¹³²⁸ Allah Teâlâ, Hz. Yusuf'un üstlendiği bu görevi ve toplumun maslahatı için icra ettiği rolü, Kur'an'da zikrederek ebedileştirmiş ve bize örnek göstermiştir. Bir peygamber olan Hz. Yusuf'un böylesi bir ortamda üstlendiği bu görev, kriz dönemlerinde Müslümanların takınmaları gereken tavrı belirleme noktasında

¹³²² İbn Kesîr, İsmail b. Ömer Ebu'l-Fidâ, **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm**, Dâru Taybe, 1999, c. III, s. 120; Taberî, **a.g.e.**, c. 10, s. 355-356.

¹³²³ **el-Câmi'**, s. 411, 582-583; **el-U'mde**, s. 89-91.

¹³²⁴ Teğâbûn, 64/16.

¹³²⁵ Bakara, 2/286.

¹³²⁶ Yusuf, 12/56.

¹³²⁷ ez-Zehrâni, **a.g.e.**, s. 116

¹³²⁸ ez-Zehrâni, **a.g.e.**, s. 114, 116.

önemlidir. Allah Teâlâ Kur'an'da bu kıssayı zikrederek, âdeta Ümmet-i Muhammed'e olağanüstü dönemlerde takip etmeleri gereken yöntemi öğretmiştir.

Yukarıda zikredilen delillere ek olarak, -daha önce anlattığımız üzere- Hz. Peygamber'in Habeşistan Kralı Necâşî'yi hayırla yâd etmesi ve öldüğünde gıyabi cenaze namazını kıldırması da, söz konusu akımın hâkimiyet anlayışına açık bir reddiye mahiyetindedir. Necâşî engellerle karşılaştığı için Müslümanlığını açıkça ilan etmeye güç yetirememiş ve ülkesinde İslamî hükümleri uygulama imkânı bulamamıştı. Ancak Habeşistan'a hicret eden Müslümanlara elinden geldiği kadar yardım etmişti. Sonuçta Necâşî bir kraldı, şartlarını zorlasaydı belki de hem Müslümanlığını ilan eder, hem de yolunu bulup Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına hicret edebilirdi. Ancak o bu yolu tercih etmedi. Habeşistan'da kaldı ve elinden geldiği kadar oradaki Müslümanlara yardım etti. Necâşî'nin bu uygulaması, Selefi Hâricî akımın hâkimiyet anlayışına göre küfür ve sapıklıktır. Ancak Hz. Peygamber'in şahadetiyle Necâşî'nin salih bir kul olduğu gerçeği Selefi Hâricî akımın anlayışını ve hükmünü reddetmektedir. Gerek Hz. Yusuf'un, gerekse Necâşî'nin içinde buldukları ortamda gerçekleştirdikleri uygulamaların bize övgüyle nakledilmesi, İslam fikhındaki 'imkân dâhilinde maslahatı celp ve mefsedeti def etmek lazımdır' şeklindeki kuralın önemini gösterdiği gibi, acziyet ve güç yetirememenin meşru bir mazeret sayılacağını da ortaya koymaktadır.

Osmanlı sonrası İslam Dünyası'nda oluşan durumun benzeri, -daha önce zikrettiğimiz üzere- Moğolların İslam Dünyası'nı işgal etmeleri akabinde de oluşmuştu. O dönemin âlimleri Moğolların hâkimiyeti altında -zarurete ve ihtiyaca binaen- valilik ve kadılık görevi alınabileceğine dair fetva vermiş¹³²⁹ ve hatta bazı âlimler bizzat bu tür görevleri üstlenmişlerdir.¹³³⁰ Henüz Müslüman olmamış olan Moğolların hâkimiyeti altında valilik ve kadılık görevi üstlenen Müslümanlar, Moğolların isteği doğrultusunda zaman zaman Allah'ın hükümlerine aykırı hüküm vermek zorunda kalmışlardır.¹³³¹

¹³²⁹ Hamîs b. Ali er-Revâhiy, *Mevkîfu'l-Ulemai'l-Müslimîn fi'l-İrak ve Biladi's-Şam mine'l-Ğazvi'l-Muğûlî*, Amman, Dâru'l-Feth, 2016, s. 255-257; Behnesâvî, *a.g.e.*, s.176-177.

¹³³⁰ Behnesâvî, *a.g.e.*, s. 177.

¹³³¹ Moğolların istilasından sonra âlimlerin onlarla kurdukları iletişimin detayları için bkz. er-Revâhiy, *a.g.e.*, s.176-182, 255-256.

3.3.3. Selefî Hâricî Akımın Velâ-Berâ Anlayışı ve Şiddet

Bir önceki konuda değindiğimiz üzere bu akım, ilk çıktığı yıllarda daha çok hâkimiyet meselesini gündeme getirmiş ve -cihat adı altında- rejimlere karşı silahlı mücadele başlatmıştı. Rejimlerle olan mücadelesinde cemaatlerden ve halktan beklediği desteği bulamayınca velâ-berâ anlayışını ortaya attı ve bu anlayış gereği kendilerini desteklemeyenleri rejimle işbirliği yapmakla suçladı ve tekfir etti.¹³³² Söz konusu akım, “Kâfiri tekfir etmeyen ya da kâfirin küfründen şüphe duyan da kâfirdir” şeklinde bir iddia ortaya atarak,¹³³³ yöneticileri ve yardımcılarını tekfir etmeyen Müslümanları da tekfir etme yoluna gitti.

Velâ-berâ konusu da hâkimiyet konusu gibi akımın üzerinde önemle durduğu ve kendilerinden olmayanlarla ilişkilerini belirlemede temel aldığı konulardandır. Velâ-berâ konusu, kadim Hâricîlerde olduğu gibi günümüzdeki bu akımda da Müslümanları tekfir etme araçlarının başında gelir.¹³³⁴ Selefî Hâricî akım, velâ-berâ konusunda tekfiri gerektiren ve gerektirmeyen durumlar hakkında hassas davranmamıştır. Velâ-berâ ilkesini uygulama adına kendilerinden olmayan ve gayri müslimlerle herhangi bir şekilde irtibat kuran Müslümanları -Müslümanlar aleyhine kâfirlerle işbirliği yaptıkları gerekçesiyle- tekfir etmiş ve kanlarını helal saymışlardır.¹³³⁵

3.3.3.1. Velâ ve Berâ Kelimelerinin Lügat ve Kavramsal Anlamları

Velâ (el-velâ) kelimesi lügatte, “yakın olmak, muhabbet duymak, yardımlaşmak ve tâbi olmak” anlamlarında kullanılmıştır.¹³³⁶ Velâ ile aynı kökten olan ve konumuzla alakalı olarak sıkça kullanılan ‘Muvâlât’ kelimesi de “karşılıklı olarak birbirini sevmek, birbirini korumak, dost olmak ve yardımlaşmak”

¹³³² ez-Zavâhirî, **a.g.e.**, s. 26-27; **el-Câmi'**, s. 688.

¹³³³ el-Âyid. **a.g.e.**, s. 303; Büyükkara, “a.g.m.”, s. 22.

¹³³⁴ İsam b. Abdullah es-Sinânî, **Hakikatü'l-Velâ ve'l-Berâ fi'l-Kitab ve's-Sünne**, Kuveyt, Mektebetü'l-İmami'z-Zehabî, 2015. s. 12.

¹³³⁵ Muhammed el-Hasan Veldü'd-Dedû, **el-Velâ ve'l-Berâ**, “Mukaddime” Ğays Bin Mubarek el-Kevârî, Doha, Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 2010, s. 4.

¹³³⁶ **İbn Fâris**, “v.l.y.” **a.g.e.**; **İbn Manzûr**, “Veyl.” **a.g.e.**

anlamlandırır.¹³³⁷ Velâ dinî bir kavram olarak, “Allah’ı, O’nun elçisini, İslam’ı, Müslümanları sevmek ve Müslümanlarla İslam yolunda yardımlaşmak” demektir.¹³³⁸ Berâ (el-berâ) kelimesi lügatte, “çekinmek, teberrî etmek, uzak durmak ve olumsuzluklardan selamette olmak” anlamlarında kullanılmıştır.¹³³⁹ Berâ, dinî bir kavram olarak, “Allah’ın dışında kendisine kulluk edilen bütün tâğutlara,¹³⁴⁰ maddî-manevî putlara,¹³⁴¹ küfre ve kâfirlere buğz edip onlardan teberrî etmek ve onlara düşmanlık beslemektir.”¹³⁴²

Yukarıdaki açıklamalar ışığında şunu söyleyebiliriz: Müslümanlar hakkı ve adaleti ayakta tutmak, İslam’ı tanıtmak ve yayma yolunda güç-kuvvet kazanmak için birbiriyle dost olup yardımlaşmaları gerekirken, özellikle İslam’a ve Müslümanlara düşmanlık besleyen kâfirlerden teberrî edip, onlara karşı gerekli zamanda gerekli işbirliği yapmaları dinî bir sorumluluktur.

3.3.3.2. Velâ-Berâ Konusunun Dindeki Yeri

Kur’an’ın ilk nüzûlü döneminde Arap Yarımadası’nda kişinin velâyeti (dayanışması ve dostluğu) tamamen kabilesi içindi. Kabile bir şeye sevinince o da sevinir, kabile bir şeye kızınca o da kızardı. Hatta kabileye olan bağlılığı ifade etmek için, “İster zalim olsun, ister mazlum olsun kardeşine (yakınına ve kabilene) yardım et” sözünü düstur edinmişlerdi.¹³⁴³ Söz söyleme hakkı kabile reisinin tekelindeydi, reis ne derse o olurdu. Kabilenin mensupları reislerinin iki dudağı arasından çıkan şeye bakardı. Reislerin söylediği ve emrettiği şeyin doğruluğunu ya da yanlışlığını sorgulamak gibi bir şey söz konusu değildi.¹³⁴⁴ Böyle bir ortamda gelen İslam,

¹³³⁷ el-Kahtânî, **a.g.e.**, s. 87.

¹³³⁸ eş-Şerif Hatim el-Avnî, **El-Velâ ve'l-Berâ beyne'l-Guluvvi ve'l-Cefâ**, Riyad, Dâru's-Sumeyr, 2008, s. 9; el-Kahtânî, **a.g.e.**, s. 90.

¹³³⁹ İbn Fâris,... “b.r.e.”; Lisânü'l-Arap, “b.r.e.”

¹³⁴⁰ Tâğut: azgınlaşan ve başkaldıran demektir. Allah’a karşı azgınlaşan ve başkaldıran her şey tâğuttur.

¹³⁴¹ Manevî putlardan maksat, tabi olunan gayr-i meşru hevâ, heves ve görüş gibi şeylerdir. Bkz. el-Avnî, **a.g.e.**, s. 9.

¹³⁴² Daiş’in Temel Felsefesi Ve Dini Referansları Raporu, Ankara, 2015, s. 23; el-Avnî, **a.g.e.**, s. 9.

¹³⁴³ Meydânî, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Muhammed, **Mecmeu'l-Emsal**, Beyrut, Dâru'l-Marife, t.y., c. II, s. 334.

¹³⁴⁴ Âdem Apak, “Tarihsel Tecrübe Olarak Merhamet ve Şiddet Açısından İslam”, **Şiddet Karşısında İslam**, Ankara, DİB Yayınları, 2. bs. 2015, s. 341.

birçok konuda olduğu gibi Müslümanların dostluk, yardımlaşma ve dayanışmasının da İslam adına olması gerektiğini emrederek kabile asabiyetine son verdi.

Velâ-berâ ilkesi İslam sonrası oluşan yeni anlamıyla, İslam'ın temel esaslarından biri olduğu Kur'an ve Sünnet'le sabittir. Kur'an'da ve Sünnet'te velâ-berâ hakkında çokça ayet ve hadis mevcuttur. Ancak burada konunun izahı sadedinde bazı ayet ve hadisleri zikretmekle yetineceğiz. Müslümanların kendi içlerinde özel bir dostluk oluşturmalarıyla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Sizin veliniz (dost ve destekçiniz) ancak Allah'tır, O'nun Resûlüdür ve iman edenlerdir. Onlar Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılarlar ve zekâtı verirler. Kim Allah'ı, Resûlünü ve iman edenleri veli edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır.”*¹³⁴⁵ *“Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar da birbirlerinin velileridir (dost ve destekçileridir). Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar... İşte onlara Allah rahmet edecektir.”*¹³⁴⁶ Bu ayetlerde mü'minlerin Allah'ı, O'nun Resûlünü ve kendileri gibi mü'min olanları dost ve yardımcı edinmeleri gerektiği açıkça ifade edilmıştır.

Peygamberliği süresince Müslümanlar arasında birlik-beraberlik, dostluk ve dayanışma ruhunu oluşturmak için âzâmi gayret gösteren Hz. Peygamber, Medine Dönemi'nde Ensar ile Muhacir arasında kardeşlik müessesesini tesis ederek, Müslümanlar arasında dostluk ve dayanışmayı zirveye taşımıştır. O, Müslümanlar arasında dostluk ve dayanışmayı gerçekleştirmek için fiilî gayretinin yanı sıra, sözlü olarak da konunun önemine vurgu yapmıştır. Sözlü açıklamalarından birinde, *“Mü'minin mü'mine bağlılığı birbirini tutan bir binanın taşları gibidir”*¹³⁴⁷ buyurmuş ve iki elinin parmaklarını birbirine geçirerek Müslümanlar arasında olması gereken dayanışmayı tasvir etmiştir. Başka bir hadiste de, *“Müminlerin birbirini sevmeye, birbirine merhamet etmeye ve birbirine karşı şefkatli davranma konusundaki durumu, bir ceset gibidir. Cesedin bir uzvu hastalanınca diğer uzuvları da onunla beraber ateşlenir ve uykusuz kalır”*¹³⁴⁸ buyurarak, Müslümanlar arasında olması

¹³⁴⁵ Maide, 5/55-56.

¹³⁴⁶ Tevbe, 9/ 71.

¹³⁴⁷ **Buhârî**, Mezalim ve Gasb, 6; **Müslim**, el-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, 65.

¹³⁴⁸ **Müslim**, el-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, 66.

gereken birlik-beraberliğin önemini ve Müslümanların birbirlerinin dertleriyle dertlenmelerinin gereğini teşbih üslubuyla anlatmıştır.

Ayet ve hadislerde, İslam'ı yaşama ve yayma yolunda başarıya ulaşmaları için Müslümanların kendi içlerinde bir dayanışma ve dostluk içerisinde olmaları (velâ) emredildiği gibi, Allah'a şirk koşan ve küfürde devam edenlere karşı - küfürlerinden dolayı- bir hoşnutsuzluk ve bir tavır içerisinde olmaları da emredilmiştir. Allah Teâlâ küfür ve kâfirlere karşı olması gereken tavırla ilgili olarak, “... Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir.”¹³⁴⁹ “Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi (bile) veli (dost) edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin tâ kendileridir”¹³⁵⁰ buyurarak Müslümanların küfrü çirkin görmelerini ve küfrü imana tercih ettikleri için -en yakınları bile olsa- kâfirleri dost edinmemeleri gerektiğini ifade etmiştir.

Kâfirler içerisinde düşman görülerek teberrî edilmesi ve karşı tavır alınması gerekenler, İslam'a ve Müslümanlara açıkça düşmanlık besleyen (harbî) kâfirlerdir. Allah Teâlâ bu tür kâfirlere karşı alınması gereken tavırla ilgili şöyle buyurmuştur: “Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun -babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa- Allah'a ve Resûlüne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte Allah, onların kalbine imanı yazmış ve katından bir nur ile onları desteklemiştir.”¹³⁵¹ Bu ve benzeri¹³⁵² ayetlerde açıkça düşmanlık yapılması gereken kâfirlerin, İslam'a ve Müslümanlara düşmanlık yapanlar olduğu vurgulanmıştır.¹³⁵³

Müslümanlara düşmanlık beslemeyen kâfirlerle gerek dünyevî işler konusunda irtibat kurmak, gerekse onları İslam'a ısındırmak için onlara iyilikte bulunmak teşvik edilmiştir.¹³⁵⁴ Konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarından çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları

¹³⁴⁹ Hucûrat, 49/7.

¹³⁵⁰ Tevbe, 9/23.

¹³⁵¹ Mücâdele, 58/22.

¹³⁵² Berâ ile ilgili diğer bazı ayetler: Maide, 5/51; Nisâ, 4/181; Tevbe, 9/23-24; Yunus, 10/41; Âl-i İmran, 3/149-150; Mücâdele, 58/22.

¹³⁵³ Abdulhak b. Atıyye el-Endelûsî, a.g.e., c. II, s. 237; el-Karadâvî, **Fıkhu'l-Cihâd**, c. I, s. 936.

¹³⁵⁴ el-Âyid, a.g.e., s. 310.

sever. Allah, yalnız sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkarırları ve çıkarılmanız için onlara yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır.”¹³⁵⁵ “Onlarla güzel yolla mücadele et.”¹³⁵⁶ “İnsanlara güzel söz söyleyin.”¹³⁵⁷ Bu ayetlerde Müslümanlara düşmanlık beslemeyen insanlara karşı -kimliği ne olursa olsun- güzel söz söylenilmesi ve onlarla nezaket kuralları içerisinde ilişki kurulması emredilmiştir.

Hız. Peygamber de, İslam’a ve Müslümanlara düşmanlık yapan ve savaş açan kâfirlerle, düşmanlık yapmayanları ayırmış ve düşmanlık yapmayanlara merhamet ve nezaketle muamele ederek onları İslam’a kazandırmak için uğraşmıştır. Bu konuda Allah Teâlâ, Hız. Peygamber’e, “(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!”¹³⁵⁸ buyurarak, Hız. Peygamber’in insanları İslam’a davet ederken takip etmesi gereken yöntemi ona öğretmiştir. O da, peygamberliği boyunca bu yöntemi esas almış ve uygulamıştır. Berâ konusunun nasıl anlaşılması gerektiğini şu ayet açıkça ortaya koymuştur. “Eğer onlar (babân ve annen) seni bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme, onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy.”¹³⁵⁹ Buna göre Hız. Peygamber, müşrik olan annesi ile irtibat kurup kuramayacağını soran Müslüman bir kadına, annesiyle irtibat kurmasını tavsiye etmiştir.¹³⁶⁰ İslam’ın ve Müslümanların aleyhine olmadıkları sürece, kâfirlerle akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerini devam ettirme konusunda ve Ehl-i Kitap bayanlarla evli olan Müslüman erkeklerin hanımlarını insanî ve tabii olarak sevmelerinde ve onlara güzel muamelede bulunmalarında hiçbir yasak söz konusu değildir.¹³⁶¹

Velâ-berânın asıl yeri kalptir. Sevmek, dost olmak (velâ) ya da buğz edip düşmanlık beslemek (berâ) asıl kalbin işidir.¹³⁶² Dolayısıyla asıl yeri kalp olan bir meselede, kâfirlerle kurduğu zahiri ilişkiye dayanarak bir Müslüman asla tekfir

¹³⁵⁵ Mümtehine, 60/8-9.

¹³⁵⁶ Ankebut, 29/46.

¹³⁵⁷ Bakara, 2/83.

¹³⁵⁸ Nahl, 16/125.

¹³⁵⁹ Lokman, 31/15.

¹³⁶⁰ Buharî, Hibe, 27; Müslim, Kûsûf, 50.

¹³⁶¹ Veldü'd-Dedü, a.g.e., s. 26-27; el-Avnî, a.g.e., s. 55.

¹³⁶² el-Avnî, a.g.e., s.10.

edilemez.¹³⁶³ Tekfir hükmü verilebilmesi için kâfirlerle ilişki kuran Müslümanın, onları dinî yönden sevmesi ya da Müslümanlara galip gelmeleri için onları desteklemesi gerekir. Bu da o Müslümanın Müslümanları bırakıp -küfürlerinden hiçbir sıkıntı duymadan- kâfirleri kalben sevmesi ve onlarla İslam'ın ve Müslümanların aleyhine yardımlaşmasıyla gerçekleşir.¹³⁶⁴ Aksi halde, ticari ve benzeri dünyevî ilişkilerden dolayı ya da onların hâkimiyeti altında olma durumunda Müslümanların maslahatı için, onlarla kurulan ilişkiler ve yapılan anlaşmalardan dolayı Müslümanlar asla tekfir edilemez. Çünkü zarûret ve ikrah durumunun kendine özel hükümleri vardır.¹³⁶⁵

3.3.3.3. Akımın Velâ-Berâ Anlayışı ve Değerlendirilmesi

Selefi Hâricî akım velâ-berâ anlayışları gereği, kâfirlerden teberrî etmeyen ve onlarla irtibatını tamamen kesmeyen Müslümanları kâfirleri dost (velî) edindikleri gerekçesiyle tekfir ederler. Salih Seriyîye *Risâletü'l-İman*'da konuyla ilgili şunları söylemiştir: “İslam Dünyası'ndaki yöneticiler, kâfir Batılılarla ilişkileri tamamen kesmedikleri ve onlarla dostluğu (velâyet) terk etmedikleri müddetçe mürted sayılırlar.”¹³⁶⁶ Yine akımın önde gelen liderlerinden Eymen ez-Zavâhirî, “Yönetim kademelerinde görev alanlar, ordu ve emniyet mensupları, rejime bağlı olarak çalışan âlimler, gazeteciler, yazarlar, memurlar ve siyasetçiler, kâfir rejimlerle ve kâfir yöneticilerle ilişkilerini devam ettirdikleri için kâfir olmuşlardır” demiştir.¹³⁶⁷

Nitekim akımın iddiasına göre, yerli ve uluslararası kâfirlerle irtibatını tamamen kesmeyen hiçbir cemaat ve cemiyet İslamî ve meşru değildir.¹³⁶⁸ Kâfirlerle irtibat kurdukları ve onlarla yardımlaşmış oldukları gerekçesiyle, çeşitli yerlerde birçok Müslümanı, hatta eski arkadaşlarını mürted saymış ve bazılarını öldürmüşlerdir.¹³⁶⁹ Müslümanların maslahatı için bazı Müslüman liderlerin ve öncülerin kâfirlerle yaptıkları görüşmeleri, kâfirlerle dostluk addederek kanlarını helal kılmışlardır.¹³⁷⁰

¹³⁶³ el-Avnî, **a.g.e.**, s.10.

¹³⁶⁴ el-Avnî, **a.g.e.**, s. 10-11; el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 936.

¹³⁶⁵ el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 937.

¹³⁶⁶ **Risâletü'l-İman, Vesâiku Tanzîmâtî'l-Ğadab** adlı eser içerisinde, s. 64.

¹³⁶⁷ Eymen ez-Zavâhirî, **el-Velâ ve'l-Berâ Akîde Menkûle ve Vakı' Mefkûd**, s.26-27.

¹³⁶⁸ ez-Zavâhirî, **a.g.e.**, s. 12-13.

¹³⁶⁹ **el-Câmi'**, s. 688;

¹³⁷⁰ **Bekkâr, a.g.e.**, s. 93.

Bu tür görüşmelerin ihtiyaca binaen yapılabileceğine dair fetva veren âlimleri de sultanların (yöneticilerin) âlimleri olarak vasıflandırarak tahkir ve tekfir etmişlerdir.¹³⁷¹ Birleşmiş Milletler gibi Batı'nın başını çektiği ve gayrimüslimlerin hâkim oldukları uluslararası kuruluşlara üye olmayı ve onlarla çeşitli anlaşmalar yapmayı, velâ-berâ anlayışları gereği dinden çıkma ve irtidat sebebi saymışlardır.¹³⁷²

Selefi Hâricî akım velâ-berâ konusundaki anlayışını ortaya koyarken devamlı olarak Müslümanlara karşı 'düşmanlık yapan' kâfirlerle ilişkileri düzenleyen ayetleri öne çıkarırlar. Buna karşılık Müslümanlara karşı 'düşmanlık yapmayan' kâfirlerle ilişkileri düzenleyen ayetleri gözardı ederek muhatabı yanıltma yoluna giderler. Velâ-berâ konusunu ele alırken öne çıkarttıkları ayetlerden bazıları şunlardır: *"Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz, bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve öfke belirmiştir."*¹³⁷³ *"Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun -babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa- Allah'a ve Resûlüne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte Allah onların kalbine imanı yazmış ve katından bir nur ile onları desteklemiştir."*¹³⁷⁴ Birinci ayette Hz. İbrahim ve ona inananların, iman etmeyen ve kendilerine karşı düşmanlık besleyen kâfirlere karşı tutumları anlatılırken, ikinci ayette, Allah'a ve Peygamber'e düşmanlık besleyen kâfirlere karşı Müslümanların alması gereken sert tavırdan bahsedilmiştir. Söz konusu akım bu ve benzeri ayetlerden yola çıkarak velâ-berâ anlayışlarını temellendirir ve bütün kâfirlerle ilişkilerin tamamen kesilmesi gerektiğini iddia eder.¹³⁷⁵ Halbuki kâfirlerle ilişkileri düzenleyen bütün ayetler bir araya getirilip genel değerlendirme yapıldığında, 'Allah'ın Müslümanlarla din uğrunda savaşmayan ve onları yurtlarından çıkarmayan kâfirlere iyilik yapılmasını ve onlara karşı âdil davranılmasını yasaklamadığı' anlaşılmaktadır.¹³⁷⁶ Yukarıda serdettiğimiz bilgiler doğrultusunda şunu söyleyebiliriz. Dostluk kurulması yasaklanan kâfirler; din ve inanç farklılıklarını öne çıkararak Müslümanlar aleyhine çalışan ve onlara karşı savaş

¹³⁷¹ Bekkâr, a.g.e., s. 93.

¹³⁷² el-Makdîsî, el-Kevâşifu'l-Celiyye, s. 73-75.

¹³⁷³ Mümtehhine, 60/4.

¹³⁷⁴ Mücâdele, 58/22.

¹³⁷⁵ el-Makdîsî, el-Kevâşifu'l-Celiyye, s. 73.

¹³⁷⁶ Mümtehhine, 60/8-9.

açanlardır.¹³⁷⁷ Dolayısıyla kâfirlerle çeşitli dünyevî ilişkiler kuran ve Müslümanların maslahatı için onlarla çeşitli anlaşmalar yapan hiçbir Müslüman, kâfirlerle ilişkilerin kesilmesi gerektiğini ifade eden ayetlerin muhatabı değildir ve onlarla olan ilişkisinden dolayı asla tekfir edilemez. Zaten Allah Teâlâ, “*Mü’minler mü’minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, artık onun Allah nezdinde hiçbir değeri yoktur*”¹³⁷⁸ dedikten sonra, “*Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır*”¹³⁷⁹ diyerek, Müslümanların zafiyet döneminde kâfirlerle ilişki kurmalarının cevazına işaret etmiştir.

Hız. Peygamber, Mekke Dönemi’nde Abdullah b. Cud’an’ın evinde müşriklerin oluşturduğu Hilfu’l-Fudul’a (Erdemliler İttifakı) katılmış ve Peygamber olduktan sonra cahiliye döneminde müşriklerle gerçekleştirdiği bu oluşumu övmüş ve tekrar aynı oluşum olduğu takdirde katılacağını belirtmiştir.¹³⁸⁰ Aynı şekilde, Resûlullah Medine’ye hicret ettiğinde Medine’deki gayrimüslimlerle gerçekleştirdiği Medine anlaşması, yine Medine çevresindeki bazı müşrik kabilelerle ve Hudeybiye’de Mekke Müşrikleri ile yaptığı çeşitli anlaşmalar İslam’ın ve Müslümanların maslahatına olduğu sürece kâfirlerle kurulabilecek ilişkilerin cevazını ifade etmektedir.

3.3.4. Selefî Hâricî Akımın Şiddet Anlayışının Fiili Olarak Tezahür Ettiği Alan: Cihat

Selefî Hâricî akım, aşırılık ve şiddet adına oluşturduğu enerjisini fiilîyata döktüğü en belirgin alan cihat (silahlı mücadele) alanıdır. Hâkimiyet, velâ-berâ ve tekfir gibi konulardaki fikhî ve fikrî aşırılıklarını cihat adı altında fiilîyata dökmüş, kendi fikrîyatını kabul etmeyen ve hâkimiyeti altına girmeyenleri hedef almıştır. Burada önce, cihadın ne olduğunu ve İslam’daki yerini anlatacağız. Daha sonra Selefî Hâricî akımın cihat anlayışını ele alıp değerlendireceğiz.

¹³⁷⁷ Abdulhak b. Atıyye el-Endelûsî, a.g.e., c. II, s. 237; Ebû İshak Muhammed el-Fevahirî, **Ebû Katâde el-Filistîni ve Hakbetun mine’ d-Dalâl**, Merkezu Sebât, 2017, s.61-61.

¹³⁷⁸ Al-i İmran, 3/28

¹³⁷⁹ Al-i İmran, 3/28

¹³⁸⁰ İbn Hişam, a.g.e., c. I, s. 123.

3.3.4.1. Cihat Kelimesinin Lügat ve Kavramsal Anlamı

Türkçe’de daha çok ‘cihat’ olarak kullanılan kelimenin aslı Arapça olup, ‘cihâd’ şeklinde telaffuz edilir. Cihâd kelimesi Lügatte, “zorluk ve katlanmak” manasındaki “cehd”, ya da “güç ve kuvvet” manasındaki “cühd” kökünden türetilmiş olan “câhede, yücâhidu” fiilinin mastarıdır.¹³⁸¹ Cihat İslamî bir kavram olarak, biri geniş diğeri dar olmak üzere iki manada kullanılmıştır. Geniş manası ile cihat: “Nefse ve şeytana uymama konusunda gayretli olmak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, kâfir ve münafıklara karşı yerine göre delil ve burhanla, yerine göre ise can, mal ve diğer vasıtalarla elden gelen bütün gayreti sarf ederek mücadele vermek” anlamındadır.¹³⁸² Dar manası ile cihat: “Allah yolunda düşmana karşı verilen savaşta can, mal, bilgi ve diğer vasıtalarla elden gelen bütün güç ve gayreti sarf etmek” şeklinde tarif edilmiştir.¹³⁸³ Cihat tabiri, İslam’dan önce lügat manası itibariyle kullanılmış olup, kavramsal anlamda kullanılmamıştır. Cihadı kavramsal anlamda ilk kullanan Kur’an’dır.¹³⁸⁴

Mekke Dönemi’nde cihat ifadesi sadece iki ayette kullanılmıştır. Birinci ayette, Hz. Peygamber’in bütün gücünü kullanarak kâfirlere karşı Kur’an vasıtasıyla ‘mücadele vermesinin’ gerekliliği ifade edilmiştir.¹³⁸⁵ İkinci ayette ise, uğruna ‘cehd-u gayret edenleri’ Allah’ın kendi yoluna hidayet edeceği bildirilmiştir.¹³⁸⁶ Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere, Mekke Dönemi’nde cihat ifadesi Kur’an’da, kıtal (savaş) manasında kullanılmamıştır. Medine Dönemi’nde inen ayetlerde ise cihat, yukarıda zikrettiğimiz anlamlarda kullanılmakla beraber, çoğunlukla kıtal (savaş) yani dar manasıyla kullanılmıştır.¹³⁸⁷ Hadis-i şeriflerde de çokça kullanılan cihat

¹³⁸¹ İbn Manzûr, “Cehd-Cühd”, **a.g.e.**, c. III. s. 133; Râğibu’l-İsfihânî, “Cehd-Cühd”, **a.g.e.**, s. 208; el-Karadâvî, **Fıkhu’l-Cihâd**, c. I, s. 65.

¹³⁸² el-Karadâvî, **a.g.e.**, I, s. 65.

¹³⁸³ Muhammed Hayr Heykel, **el-Cihâd ve’l-Kitâl fi’s-Siyaseti’s-Şer’iyye**, Beyrut, Dâru’l-Beyârik, 2. bs, 1996, c. I, s. 40; el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 65. Cihat ile kıtal arasında umum husus vardır. Cihat tabiri umumî mana ifade ederken, kıtal tabiri husûsî mana ifade eder. Cihat tabiri kıtal ve cihadın diğer alanlarını da kapsarken, kıtal sadece savaş için kullanılır. Cihat tabirinin hususi olarak kıtal manasında kullanılması Medine Dönemi’nde başlamıştır. Mekke Dönemi’nde cihat tabiri genel anlamıyla kullanılmıştır. Geniş bilgi için bkz. Heykel, **a.g.e.**, c. I, s. 40-41.

¹³⁸⁴ Geniş bilgi için bkz. Muhammed Tâhir b. Aşûr, **et-Tahrîr ve’t-Tenvîr**, Beyrut, Müessesetü’t-Târîhi’l-Arabî, 2000, c. II, s. 320.

¹³⁸⁵ Furkan, 25/52.

¹³⁸⁶ Ankebut, 29/69.

¹³⁸⁷ Geniş bilgi için bkz. Heykel, **a.g.e.**, c. I, s. 40-41.

ifadesi çoğunlukla dar, bazen de geniş manasıyla kullanılmıştır.¹³⁸⁸ İslam tarihindeki kavramsallaşma sürecinde, fıkıhçılar başta olmak üzere genel olarak âlimler cihadı dar manada yani kıtal manasında kullanmışlardır.¹³⁸⁹ Biz de burada cihadı dar anlamda yani kıtal ve silahlı mücadele anlamında kullanacağız.

Kur'an'da cihadın hükümleri, diğer meselelerde olduğu gibi Müslümanların güç ve imkânları doğrultusunda meşru kılınmıştır. Mekke Dönemi'nde Müslümanlar güçsüz ve zayıf oldukları için, Mekke Müşrikleri tarafından kendilerine yapılan eziyet ve işkencelere karşı fiilî müdahale ile karşılık vermelerine ve silahlı çatışmaya girmelerine müsaade edilmemiştir.¹³⁹⁰ O dönemde yapmaları gereken cihadın, sadece İslam'ı yaşama ve yaşatma konusunda cehd-u gayret ederek sabırla yollarına devam etmeleri olduğu bildirilmiştir.¹³⁹¹ Medine Dönemi'nde güç ve kuvvet kazanmalarının akabinde, haklarını savunmak ve din hürriyetinin önündeki engelleri kaldırmak için karşılarındaki düşman gibi silah kullanmalarına ve cihat etmelerine müsaade edilmiştir.¹³⁹²

Cihat, İslam fikhında farklı şartlara göre, farklı içtihatlarla ve farklı kararlara açık hükümlerden sayılmıştır.¹³⁹³ Dolayısıyla cihat (savaş) konusunda herhangi bir karar alınacağı zaman o anki şartlar, maslahat-mefsedet (fayda-zarar) ve i'tibârü'l-meâlât (muhtemel sonuçlar) açısından ele alınıp, gerekli inceleme ve araştırma yapıldıktan sonra karar verilmelidir.¹³⁹⁴ İnsan hayatını ve bütün bir toplumu ilgilendiren bir mesele olduğu için, cihatla ilgili kararı devlet ve yetkili merciler verir.¹³⁹⁵ Devlet olmadığı (istisnâî) durumda ise, büyük âlimler ve Müslümanların temsilcileri konumundaki liderler karar verme yetkisine sahip olurlar.¹³⁹⁶ Dolayısıyla bazı fertlerin ve cemaatlerin (Selefi Hâricî akım gibi) Müslümanlar adına cihat kararı

¹³⁸⁸ Geniş bilgi için bkz. Mahmud Muhammed Ahmed, **Tatavvuru Mefhumi'l-Cihâd**, Beyrut, eş-Şebeketu'l-Arabiyye li'l-Ebhâs ve'n-Neşr, 2015, s. 41-43.

¹³⁸⁹ el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 65; Mahmud Muhammed Ahmed, **a.g.e.**, s. 49-50.

¹³⁹⁰ Hicr, 15/94.

¹³⁹¹ Furkan, 25/52; Ankebut, 29/69.

¹³⁹² Hac, 22/39-40; Bakara, 2/193.

¹³⁹³ Mervân Şehâde, **Tahavvulâtü'l-Hitabi's-Selefi**, Beyrut, eş-Şebeketu'l-Arabiyye li'l-Ebhâs ve'n-Neşr, 2010, s. 67

¹³⁹⁴ el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 75-76, 97.

¹³⁹⁵ Komisyon, **el-Mevsûa'tu'l-Fikhiyye**, Kuveyt, Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 2002, c. XVI, s. 136; el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 74-75.

¹³⁹⁶ el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 74-75.

alma ve Müslümanları savaşa ve çatışmaya sokma gibi bir yetkisi söz konusu değildir.

3.3.4.2. Cihadın Önemi, Gayesi ve Cihat Ahlakı

Allah yolunda cihat etmek İslam'ın zirvesi sayılmıştır. Çünkü cihat eden Müslüman, dünyevî açıdan en değerli varlığı olan hayatını/canını Allah yolunda ortaya koymuştur. Zorluğuna ve önemine binaen, cihadın faziletine dair çok sayıda ayet ve hadis mevcuttur.¹³⁹⁷ Müslümanlar varlıklarını, mukaddesatını, vatanlarını ve bağımsızlıklarını korumak ve kendilerine saldıran düşmanı püskürtmek gayesiyle cihat ettikleri gibi (cihâdu'd-def'), hak din olan İslam'ın diğer insanlara ulaşmasına mâni olan engelleri bertaraf etmek için de cihadı (cihâdu't-taleb) -ihtiyaca ve şartlara göre- bir vasıta olarak kullanmışlardır.¹³⁹⁸

Cihadın gayesi, Müslümanların varlığını korumak için onlara yöneltilen saldırıları püskürtmek ya da gayri müslimlerin hidayetine vesile olmak ve onların inanç hürriyetini sağlamak için İslam'ı onlara ulaştırma yolundaki engelleri kaldırmaktır.¹³⁹⁹ Buna binaen cihat bu gayenin ve amaçlanan maslahatın tersine bir netice verirse; Müslümanların düşman karşısında zayıf düşmesine ya da İslam davetinin gerilemesine yol açarsa, o cihadın devam ettirilmesi doğru değildir.¹⁴⁰⁰ Bu konu âlimlerin ortaya koyduğu, "Eğer bir kötülüğün giderilmesi daha büyük bir kötülüğe yol açıyorsa o kötülüğü gidermeye çalışmak haramdır" şeklindeki fikhî kâidenin¹⁴⁰¹ altına girer.

İsteyenlerin kendi özgür iradeleriyle inanması için, İslam'ı gayri müslimlere ulaştırmak ve davetin önündeki engelleri -imkân dâhilinde- kaldırmak¹⁴⁰² maksadı ile

¹³⁹⁷ Cihadın faziletine dair âyetler için bkz. Muhammed Bessâm Rüşdî ez-Zeyn, **el-Mu'cemu'l-Mufehres li Maâni'l-Kur'âni'l-Azîm**, "el-Cihâd", c. I, s. 306-308. Cihadın faziletine dair hadisler için bkz. **Buharî**, Kitabu'l-Cihâd ve's-Siyer, Tahk. Mustafa Dîbu'l-Buğâ, Dîmeşk, Dâru'l-Ulûmi'l-İnsaniyye, 1993. c. II, s. 940-978.

¹³⁹⁸ Vehbe ez-Zuhaylî, **Âsâru'l-Harb fi'l-Fıkhî'l-İslamî**, 4. bs., Dîmeşk, Dâru'l-Fıkr, 1992, s. 33; el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 507.

¹³⁹⁹ Enfal, 8/39; Al-i İmran, 3/141.

¹⁴⁰⁰ Mâcid b. Muhammed el-Mirsâl, **en-Nezîr, Münakaşa ilmiyye li Ebrezi's-Şubuhâti'l-Müteallika bi'l-İmâmeti ve'l-Cihadi ve't-Tekfir**, 2. bs., Riyat, y.y., 2015, s. 254-255.

¹⁴⁰¹ Mâcid b. Muhammed el-Mirsâl, **a.g.e.**, s. 254-255.

¹⁴⁰² Komisyon, "Cihad", **el-Mevsûa'tu'l-Fıkhîyye**, Kuveyt, Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 2002, c. XVI, s. 132; Mahmut Muhammed Ahmed, **a.g.e.**, s. 31.

yapılan cihadın, inanmayan insanları zorla İslam'a sokmak ve girmeyenlere şiddet uygulamak gibi bir gayesi yoktur. Allah Teâlâ, “(Resûlüm!) Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?”¹⁴⁰³ buyurarak, bütün insanların zorla İslam’a girmesini ve küfrün yeryüzünden tamamen silinmesini irade etmediğini açıkça beyan etmiştir. Dolayısıyla cihadın gayesi, bütün kâfirlerle ‘sırf’ kâfir oldukları için savaşmak ve İslam’a girmedikleri takdirde onları öldürmek değildir.¹⁴⁰⁴

Ulvî gayeler uğruna yapılan cihadın şüphesiz ahlakî bir yönü de vardır. Bu ahlakî yönü savaş meydanını, savaş sonrasını ve hatta savaş öncesini de kapsar.¹⁴⁰⁵ Örneğin, çok önemli olmasına rağmen, savaş öncesi düşmanın askerî bilgilerine ve sırlarına ulaşmak için kadın ve içki gibi gayri ahlakî yolların kullanılması İslam’da caiz görülmemiştir.¹⁴⁰⁶ Azgınlık, taşkınlık ve keyfiliğe asla müsaade etmeyen İslam dini, savaş meydanında ancak aktif olan düşmanla savaşılmasını emrederken; kadınlara, çocuklara, aktif olarak savaşa katılmayan din adamlarına ve yaşlılara dokunulmasını yasaklamıştır.¹⁴⁰⁷ Yine insanlar arasında savaşan-savaşmayan ayrımı yapmaksızın sıradan herkesi öldüren kitle imha silahlarının kullanılmasını da İslam doğru bulmamıştır.¹⁴⁰⁸ Tabiata ve doğal kaynaklara zarar verilmesine, savaşta öldürülen düşman askerlerinin cesetlerine uygunsuz muamele yapılmasına ve organlarının kesilmesine müsaade edilmemiştir.¹⁴⁰⁹ Savaşın akabinde -şayet varsa- esirlere şefkatli davranmak, onları aç ve susuz bırakmamak bizzat Kur’an’ın emridir.¹⁴¹⁰ Ayrıca, zaferden sonra bölge halkına zarar vermemek, onların şahsiyetlerini zedeleyecek hareketlerden kaçınmak, halkın ibadet ve ticaret gibi temel haklarını korumak o bölgeyi fetheden Müslümanların üzerine bir yükümlülüktür.¹⁴¹¹

¹⁴⁰³ Yunus, 10/99.

¹⁴⁰⁴ Muhammed Ebû Zehra, **Nazariyyetu'l-Harb fi'l-İslam**, Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 2004, s. 13.

¹⁴⁰⁵ Halit Abdulmu‘tî Huleyf, **a.g.e.**, s. 63.

¹⁴⁰⁶ el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 746.

¹⁴⁰⁷ el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 746.

¹⁴⁰⁸ el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. I, s. 746.

¹⁴⁰⁹ Râğib es-Sercânî, **Ahlâku'l-Hurûb fi's-Sünneti'n-Nebeviyye**, Kahire, Müessesetu İkra, 2010, s. 137.

¹⁴¹⁰ İnsan, 76/8-9; Enfal, 8/70.

¹⁴¹¹ Geniş bilgi için bkz. Halit Abdulmu‘tî Huleyf, **a.g.e.**, s. 63-70.

3.3.4.3. Akımın Cihat ve Şiddet Anlayışının Serüveni

Günümüzdeki Selefi Hâricî akımın cihat (silahlı mücadele) anlayışı, 1960'lı yılların ikinci yarısından başlayarak günümüze kadar çeşitli evreler geçirmiştir. Mısır döneminde daha çok tepkisel olarak başlayan ve mevcut rejimleri hedef alan akım, Afganistan döneminde, savaşın sert ve serbest ortamında şiddetlenerek uluslararası bir boyut kazanmış ve Batı'yı da hedef alır hale gelmiştir. Irak ve Suriye döneminde ise, daha da şiddetlenen akım kendilerine itiraz ederek hâkimiyetleri altına girmeyen bütün Müslümanları ve direniş gruplarını da hedef almıştır.

Osmanlı sonrası İslam Dünyası'nda ortaya çıkan ve siyasî talepleri olan İslamî hareketler, buldukları ülkelerde Batı yanlısı rejimleri ıslah etmek, hukukî, siyasî ve kültürel anlamda daha yerli bir yapılanmaya gitmek ve İslam Dünyası'nın karşı karşıya kaldığı meydan okumaları bertaraf etmek amacıyla, 'aşırılık ve şiddetten uzak' bir şekilde ıslahat çalışmaları yapmaya başladılar.¹⁴¹² Ancak rejimler, bizzat halkın içinden çıkmış olan bu hareketleri dinleyip anlamak yerine, onlara gayrimeşru muamelesi yaparak çalışmalarını engelledi. Rejimlerin bu aşağılayıcı tavrı ve sonu gelmez baskıları, İslamî hareketleri söz konusu rejimlere karşı sertleştirdi.

İslamî hareketlerin devamlı alttan alan yaklaşımlarına rağmen, rejimlerin sert tavrında bir değişikliğin olmaması, rejimlerin meşruiyetini sorgulamayı beraberinde getirdi. Hatta bazı gruplar, mevcut rejimlerin ıslahat yoluyla düzelmelerinin mümkün olmadığına ve silahlı mücadeleden başka çıkar bir yolun kalmadığına inanmaya başladılar.¹⁴¹³ Özellikle İsrail'in 1967 yılında Mısır başta olmak üzere, kendisine sınır olan Arap devletleriyle girdiği savaştan galip çıkması ve buna bağlı olarak İsrail'e meydan okuyan Arap milliyetçiliğinin büyük oranda çökmesi, hem insanların rejimlere karşı silahlı mücadelenin gerekliliğine olan inançlarını çoğalttı, hem de bu tür insanların güçlenerek bir akıma dönüşmelerini sağladı.¹⁴¹⁴

1970'li yıllara gelindiğinde, o güne kadar Müslümanlar tarafından 'dış düşmana karşı savaşmak' anlamında kullanılan cihat, söz konusu akım tarafından

¹⁴¹² Ömer Abdullah Kamil, *a.g.e.*, s. 204.

¹⁴¹³ Mahmud Muhammed Ahmed, *a.g.e.*, s. 155.

¹⁴¹⁴ Mervan Şehâde, *a.g.e.*, s. 68.

‘mevcut rejimlere karşı silahlı mücadele’ anlamında kullanılmaya başlandı.¹⁴¹⁵ Bu akıma göre, İslam hukukunu (şer’î mahkemeleri) büyük oranda uygulamadan kaldıran, Allah’ın hükümleriyle hükmetmeyen ve İslamî çalışma yapan Müslümanların çalışmalarını engellemek için her türlü hileye başvuran bu rejimler ‘yakın düşmandı’ ve bu düşmana karşı cihat etmek dış düşmana karşı cihat etmekten daha evliydi. Çünkü yerli rejimlerden ve mevcut yöneticilerden kurtulmadan İslam Dünyası’nı sömüren dış düşmana karşı mücadele vermek ve sonuç almak mümkün değildi.¹⁴¹⁶ 1973 yılında patlak veren Mısır-İsrail savaşına katılma konusunda akım ikiye ayrılmıştı. Akımın mensuplarından bir kısmı, rejimin ve yöneticilerin faydasına olacağı düşüncesiyle bu savaşa katılmayı doğru bulmamış ve İsrail’e karşı dahi olsa rejim adına savaşanların şehit sayılmayacağını iddia etmişti.¹⁴¹⁷ Öteden beri ıslahatçı çizgide ısrar eden İhvan ve benzeri cemaatler, içeriye dönük silahlı mücadelenin ve şiddetin sorunları daha da karmaşık hale getireceği ve sonuçta İslam’a ve Müslümanlara zarar vereceğinde ısrarcıydı.¹⁴¹⁸

Mısır merkezli oluşan şiddet yanlısı akımın sert kanadı,¹⁴¹⁹ mücadelede yöntemlerini benimsemeyen cemaatleri ve âlimleri hedef almaya, suçlamaya ve tekfir etmeye başladı.¹⁴²⁰ Bu tekfir anlayışı şiddetlenerek devam etti ve ilerleyen yıllarda kendileri dışındaki cemaatlerle çatışmanın alt yapısını oluşturdu. İslamî cemaatlerden siyaseti benimseyen, demokratik seçimler yoluyla parlamentoya giren ve özellikle devletin üst kademelerinde görev alanlar, rejimlerin eksenine girdikleri ve hâkimiyet konusunda yanlış bir duruş sergiledikleri için tekfire ve şiddete maruz kalırken, siyasî çalışmalarda ve devlet kademelerinde görev almaya cevaz veren âlimler de tekfirden ve şiddetten nasibini aldılar.¹⁴²¹ Rejimlerin ayakta kalmasına

¹⁴¹⁵ Mahmud Muhammed Ahmed, **a.g.e.**, s. 141.

¹⁴¹⁶ Mahmud Muhammed Ahmed, **a.g.e.**, s.141; Zehrânî, **a.g.e.**, s. 43; Misâku’l-Ameli’l-İslamî (Mısır Cemaatu’l-İslamiye yayınlarından), s. 56.

¹⁴¹⁷ Abdul’emir Kazım Zahid, **Nakdu’l-Ususi’d-Diniyye**, Beyrut, Merkezü’l-Hadâra li Tenmiyeti’l-Fikri’l-İslâmî, 2017, s. 325; Munîb, **a.g.e.**, s. 81-82.

¹⁴¹⁸ Mervan Şehâde, **a.g.e.**, s. 69; Said Ali, **a.g.e.**, s. 27-30.

¹⁴¹⁹ Tanzîmu’l-Cihat ve benzeri cemaatler.

¹⁴²⁰ Munîb, **a.g.e.**, s. 118.

¹⁴²¹ **el-U‘mde**, s. 89-91.

maddî-manevî katkı sağladıkları gerekçesiyle bazı özel ve devlet müesseselerine ve turistlere yönelik kanlı eylemler de bu dönemde başladı.¹⁴²²

1980'li yılların ortalarında, bu akımın merkezi Mısır'dan Afganistan'a intikal etti. Orada Mısırdan giden şiddet yanlılarıyla Arap Yarımadası'ndan giden Selefi/Vehhâbî zihniyetli insanlar tanışıp kaynaşarak, daha şedit bir anlayış ortaya koydular. Afganistan'daki savaş ortamından istifade ederek orayı âdeta uluslararası cihat meydanına çevirdiler. Özellikle Abdullah Azzam'ın ölümü sonrası (1989) İslam Dünyası'nın farklı bölgelerinden oraya cihat için giden insanların büyük çoğunluğunu etkilemeyi başardılar. Afganistan ortamını ülkelerine döndüklerinde düşündükleri geniş çaplı silahlı eylemlere hazırlık için kullandılar.

Mısır'ın şiddeti ve Arap Yarımadasının zâhirî-lafızcı zihniyetiyle yazılan kitapları okuyarak yetişen bu insanlar, büyük oranda aynı fikrî potada eriyerek cihat ve şiddet konusunda aynı anlayış etrafında birleştirdiler.¹⁴²³ Afganistan'ın zorlu ortamında ve savaşın kısıtlı şartlarında yetişen bu insanlar, İslam Dünyası'nın diğer bölgelerinde yaşayan Müslümanların farklı şartlarını dikkate almayarak onları yok sayan ve Müslüman dünyayı kendilerinden ibaret gören bir tavır içerisine girdiler.¹⁴²⁴ Hak üzere olan tek cemaat oldukları iddiaları, zamanla bir inanca dönüştü.

1990'lı yılların ikinci yarısında, bu akım içerisinde birbirine zıt iki fikrî gelişme yaşandı. Mısır kökenli Cemaatü'l-İslamiyye asıl mecrasından çıktığı gerekçesiyle cihat konusundaki tutumunu gözden geçirdi ve silahlı mücadeleyi terk etme kararı aldı.¹⁴²⁵ Afganistan'ı merkez edinen ana akım ise, iyice sertleşerek cihadı uluslararası boyuta taşıdı ve 'uzak düşmanla savaş önceliği' tezini gündeme getirdi.¹⁴²⁶ İslam Dünyası'na müdahale ettikleri ve İslam Dünyası'ndaki despot rejimleri destekledikleri gerekçesiyle, 1990'lı yılların ortalarından sonra, ABD ve İsrail başta olmak üzere Batı'ya meydan okumaya başladılar. Bu meydan okuyuş ABD ve Batı'nın Ortadoğu'daki çıkarlarına yönelik bir takım silahlı eylemleri

¹⁴²² el-Mevla, **a.g.e.**, s. 692.

¹⁴²³ Allûş, **a.g.e.**, s. 97-98; es-Sûrî, **a.g.e.**, s. 797.

¹⁴²⁴ Mervan Şehâde, **a.g.e.**, s. 239.

¹⁴²⁵ Mahmut Muhammed Ahmet, **a.g.e.**, s. 185. Bu akım içerisinde silahlı mücadeleyi bırakma konusunda Mısır Cemaatü'l-İslamiyye'si gibi kalabalık başka bir kitlenin benzer bir karar aldığı bilinmemektedir.

¹⁴²⁶ es-Sûrî, **a.g.e.**, s. 685.

beraberinde getirdi.¹⁴²⁷ Bu eylemlerin zirvesi olduğu söylenen 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD ordusu Afganistan'a saldırdı. Söz konusu akımın hikmetsiz ve maceracı eylemleri Afganistan'da yıllarca sürececek bir savaşın başlamasına sebep oldu.

ABD, Afganistan'a karşı ilan ettiği savaştan yaklaşık iki yıl sonra, 2003'te Irak'ı işgal etti (İkinci Körfez Savaşı). Böylece Selefi Hâricî akımın üçüncü dönemi başlamış oldu. 2005'ten itibaren Irak'ta ABD ve müttefiklerine yönelik vur-kaç taktiğiyle direnişe başladılar. Akıma bağlı olup Dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış olan gruplar ve kişiler bu dönemde Ortadoğu başta olma üzere Avrupa, Kuzey ve Batı Afrika ve Asya'nın çeşitli yerlerinde ABD'yi ve Batılıları hedef alan silahlı eylemler gerçekleştirdiler.¹⁴²⁸ Akımın Ebû Mus'ab ez-Zerkâvî öncülüğünde Irak'ta toplanan kolu, 2000'li yılların ortalarına doğru -işgalcilerle işbirliği yaptıkları gerekçesiyle- Şiîleri tekfir edip onlara karşı da savaş ilan ettiler.¹⁴²⁹ Çok geçmeden -kendilerine tabi olmadıkları gerekçesiyle- Sünnî cemaatleri ve direniş gruplarını da hedef almaya başladılar. 2010 sonrası ise, işgalcilere ve Şiîlere yönelik eylemlerini azaltarak büyük oranda Sünnîleri vurmaya yöneldiler. Kendilerini Sünnî dünyanın tek temsilcisi gördükleri için Sünnî bölgeleri hâkimiyetleri altına almayı öncelidiler.¹⁴³⁰ Sünnîlere yönelik savaşını tekfir üzerine bina eden akım, *"Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar sizden sertlik bulsunlar"*¹⁴³¹ mealindeki ayeti tekfir ettikleri Sünnîlere saldırmak ve onları hâkimiyetleri altına almak için kullandılar.¹⁴³² Irak'ta temerküz eden akım kendilerine karşı çıkan bütün Müslümanları İslam dışı ilan eden ve kanlarını helal

¹⁴²⁷ Bu eylemler için bkz. Mervan Şehâde, **a.g.e.**, s. 216.

¹⁴²⁸ Mervan Şehâde, **a.g.e.**, s. 238-239.

¹⁴²⁹ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s.37.

¹⁴³⁰ **Tanzîmu Cundi'l-Aksa el-Kıssatu'l-Kâmile**, s. 30-31, <https://alabasirah.com/node/573>, (erişim tarihi, 28.4.2018)

¹⁴³¹ Tevbe, 9/123.

¹⁴³² Aşırılık ve şiddet yanlısı bu akım bölge olarak kendileriyle iç içe oldukları diğer Sünnî gruplarla savaşa öncelik verme konusunda delil olarak kullandıkları söz konusu ayet, haddi zatında Arap Yarımadası'nda Müslümanlara yakın olan "kâfirlerle" savaş hakkında nazil olmuştur. Veda Haccı'nın hemen öncesinde inen ayet-i kerimede, Arap Yarımadası'nın İslam'a girmesinin ardından yakın olan kâfirlerle savaşa devam etmeleri Müslümanlara emredilmiştir. Müslümanlarda bu emir doğrultusunda Arap Yarımadası'na yakın olan Şam bölgesinden başlayarak sırasıyla Irak, Firis (İran), Mısır ve Afrika'yı fethetmişlerdir. Bkz. Muhammed Tahir b. Âşûr, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, y.y., t.y., c. XI, s. 62-63.

sayan bir yapıya dönüştü.¹⁴³³ Irak ve Suriye döneminde fiilî şiddet gözle görülür şekilde artmasına rağmen, bu şiddeti besleyen ana fikir büyük oranda Afganistan’da oluşmuştu.¹⁴³⁴

Sünnî bölgeleri hâkimiyetleri altına alma konusundaki aşırı istekleri ve bunu başarmak için kendilerinde oluşan aşırı saldırganlık, kendileri için bir merkez ve askerî üs oluşturma düşüncesine dayanıyordu.¹⁴³⁵ Onlara göre, Hz. Peygamber Müslümanları Medine’de toplayıp orada bir merkez oluşturduğu gibi, kendileri de güç ve kuvvetlerini bir araya toparlayacakları ve diğer bölgelere akınlar düzenleyecekleri bir merkeze ihtiyaçları vardı.¹⁴³⁶ Şüphesiz bu tür bir merkez için en uygun yer Irak ve Suriye’deki Sünnî bölgelerdi. Çünkü, hem kendilerini Sünnî Müslümanların tek temsilcisi görüyorlardı, hem de Sünnî bölgelerdeki direniş o tarihe kadar olan çatışmalar sonucunda, işgalciler, Şîî milisler ve kendileri tarafından zayıf düşürülmüş ve âdeta kolay lokma haline getirilmîşti.

2010 sonrası işgalcilere ve Şîî milislere yönelik çatışmaları bırakıp güçlerini daha çok Sünnî bölgeleri ele geçirmeye teksif etmeleri, şüphesiz işgalcilerin ve Irak hükümetinin desteklediği Şîî milislerin iştahını kabarttı. İşgalciler ve Şîî milisler hem Sünnî direnişten büyük oranda kurtulmuş, hem de Sünnî direnişin beşiği olan bölgeleri vurmak için iyi bir fırsat bulmuş oldular. İlerleyen yıllarda (2016 ve sonrası) işgalci ABD Ordusu’nun desteğiyle Şîî milis güçleri bunların varlığını bahane ederek Sünnîlerin yoğunlukta olduğu birçok bölgeyi vurdu ve Sünnî halkı göçe zorladılar.¹⁴³⁷ Sonuçta Irak ve Suriye döneminde Selefî Hâricî akım ya doğrudan, ya da dolaylı olarak Sünnî direnişin yok olması ve Sünnî halkın çoğunun yerini-yurdunu terk ederek mülteci konumuna düşmesine sebep oldular.

2005-2019 arası Irak ve Suriye merkezli kanlı eylemleriyle dünya kamuoyuna mal olan akım, kurulduğu günden itibaren daha da sertleşerek devam etmiş ve sonunda âdeta bir kanlı hançer gibi Müslümanların kalbine saplanmıştır. Geldiği

¹⁴³³ Abdulbari Atvan, **a.g.e.**, s. 276.

¹⁴³⁴ Salih Hüseyin er-Rakab, **ed-Devletü’l-İslamiyye Dâiş**, Gazze, 2015, s. 93.

¹⁴³⁵ **Mesâil min Fıkhı’l-Cihad**, s. 14-16. Bu görüş daha önce Mısır döneminde Tekfir ve Hicret Cemaati’nin savunduğu bir görüştür.

¹⁴³⁶ **Mesâil min Fıkhı’l-Cihad**, s. 14-16.

¹⁴³⁷ Şîî milis gruplar ve eylemleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. <https://www.aljazeera.net/news/politics> (erişim tarihi, 20. 2. 2020)

nokta itibariyle o güne kadar aşırılık ve şiddet adına biriktirdiği enerjisini cihat adı altında Müslümanlar üzerine boşaltmıştır. Sonuçta, Müslümanlar için yola çıktığını iddia eden bu akımdan en büyük zararı Müslümanların bizzat kendileri görmüştür.

3.3.4.4. Akımın Cihat Anlayışı

Yukarıda tarihî serüvenini serdettiğimiz Selefî Hâricî akıma göre, İslam Dünyası'ndaki sorunlar ancak cihat yoluyla çözülebilir. Ahirette de Müslümanları Allah'ın azabından kurtaracak olan tek amel cihattır.¹⁴³⁸ Dolayısıyla cihat günümüzde bütün Müslümanlar üzerine vaciptir.¹⁴³⁹ Cihada mâni olan hastalık, sakatlık ve diğer şer'î mazeretlerden biri kendisinde bulunmayan her Müslüman cihatla mükelleftir. En iyi Müslüman kabilesini, aşiretini ve ailesini terk ederek cihat için kendilerine katıldır.¹⁴⁴⁰ Müslümanım diyen kişi ya doğrudan cihat saflarına katılmalıdır; ya da maddî-manevî destek vererek sorumluluğunu yerine getirmelidir.¹⁴⁴¹ Yine bu akıma göre, "Vacibin gereği de vaciptir" kuralından hareketle, Müslümanlar cihat için gerekli olan hazırlıkları yapmalı, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar cihat bilincini yaymalı ve cihat konusunda eğitim almalıdırlar.¹⁴⁴²

Bunlara göre, cihat farızasını kendileri hakkıyla yerine getirdikleri için ikinci bir cihat cemaatinin oluşturulması caiz değildir. Bütün Müslümanlar cihat konusunda kendileriyle birlikte hareket etmeleri gerekir.¹⁴⁴³ Bu birlikteliğin gereği olarak, bütün Müslümanlar günümüzde savaş halinde oldukları bilinciyle, -ihtiyaca göre- dünyanın değişik yerlerinde düşmana saldırılar düzenleyerek akıma destek vermelidir.¹⁴⁴⁴ Cihat yolunda kendilerini desteklemeyip alternatif İslamî çalışma ortaya koyan âlimler ve cemaatler, Müslümanlar içerisinde fitne-fesat yaydıkları ve toplumu yanlış

¹⁴³⁸ **Risâletü'l-İman** (*er-Râfidûn* adlı kitap içerisinde), s. 189; **el-Ferîzatü'l-Ğaibe**, s. 2-3; **el-U'mde**, s. 23.

¹⁴³⁹ **el-Ferîzatü'l-Ğaibe**, s. 18-19; **el-U'mde**, s. 89-91.

¹⁴⁴⁰ **Mesâil min Fıkhı'l-Cihad**, s. 8-9.

¹⁴⁴¹ **el-U'mde**, s.25.

¹⁴⁴² **el-Makdîsî**, **Akîdetunâ**, s.34; **el-U'mde**, s.317.

¹⁴⁴³ **ez-Zehrânî**, **a.g.e.**, s.120.

¹⁴⁴⁴ **ez-Zehrânî**, **a.g.e.**, s.120.

yönlendirdikleri için kendileriyle mücadele edilerek toplum üzerindeki etkileri kırılmalıdır.¹⁴⁴⁵

Bu akımın fikir öncülerinden Ebû Katâde el-Filistînî, silahlı mücadeleyi öncelemeyen cemaatlerle ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirir: “Doğru yoldan (cihat yolundan) sapan ve hakikati ters yüz eden cemaatler devamlı olarak sorunsuz bir yol tercih ederler. Bu cemaatler olması gereken cihadı (silahlı mücadeleyi) terk ederek bazen siyasetle, bazen davet çalışmalarıyla, bazen eğitim çalışmalarıyla, bazen de eski kitapları yeniden yayınlamakla meşgul olup Müslümanları yanlış yolda oyalarlar. Bu yapılanlarla Müslümanların zilletten kurtulup izzeti elde etmeleri mümkün değildir.”¹⁴⁴⁶ Akımın bir diğer öncüsü olan Ebû Mus’ab es-Sûrî’de, “Cihat olmadığı sürece eğitim, davet ve siyaset alanında yapılan bütün çalışmalar boşa gidecek ve içinde bulunduğumuz kötü durumun düzelmesinde hiçbir katkı sağlamayacaktır” demiştir.¹⁴⁴⁷ Görüldüğü üzere akımın öncüleri, cihadın dışındaki bütün çalışmaların boş olduğunu ve bu tür çalışmaları yapanların boş işlerle uğraştıklarını ifade etmişlerdir. Bu görüş, söz konusu akımın bütün mensupları tarafından kabul gören bir görüştür.

Bu akım o kadar aşırıya gitmiştir ki, bütün Müslümanların hâkimiyet, velâ-berâ, tekfir ve cihat konusunda kendileri gibi düşünmeleri gerektiğini iddia etmekle kalmamış, aynı zamanda kendi saflarında fiilen cihada katılmamış âlimlere asla itibar edilmemesi ve onlara hiçbir konuda fetva sorulmaması gerektiğini mensuplarına tembih etmişlerdir.¹⁴⁴⁸ Onlara göre cihat fikhî, sadece kendi saflarında cihada katılan âlimlerden ve onların yazdığı kitaplarından öğrenilir.¹⁴⁴⁹ Şüphesiz bu anlayış, akımın mensuplarında aşırı derecede bir taassup ve İslam Dünyası’ndaki âlimlere karşı düşmanlığı beraberinde getirmiştir. Bu anlayışın uzantısı olarak İslam Dünyası’ndaki âlimlerden istifadeyi kesmiş ve sadece kendi saflarındaki yüzeysel bilgi sahiplerinin fetvalarıyla amel eder hale gelmişlerdir. Bu da şüphesiz cihat adına çok vahim hatalar yapmalarına sebep olmuştur.

¹⁴⁴⁵ Geniş bilgi için bkz. **Risâletü'l-Îman**, s. 189; **el-Ferîzatü'l-Ğaibe**, s. 2, 3; **el-Umde**, s. 337-338; **Zehrânî, a.g.e.**, s.120.

¹⁴⁴⁶ **el-Filistînî, a.g.e.**, s.30.

¹⁴⁴⁷ **es-Sûrî, a.g.e.**, s.34.

¹⁴⁴⁸ **el-Umde**, s. 271.

¹⁴⁴⁹ **el-Umde**, s. 271.

Selefi Hâricî akım, Müslümanlar adına gayri müslimlere karşı cihat ilan etme ve onlarla barış yapma yetkisini sadece kendilerinde görürler.¹⁴⁵⁰ Çünkü onlara göre kendileri dışında hiçbir cemaat, cemiyet ve devletin (Afganistan'daki Taliban dâhil) meşruiyeti yoktur. Dolayısıyla onların gayri müslim devletlerle yaptıkları anlaşmaların hiçbir değeri ve geçerliliği söz konusu değildir.¹⁴⁵¹ Buna binaen bizzat kendileriyle anlaşma yapmadan ve kendilerinden izin almadan İslam diyarına giren gayri müslimleri öldürmekte hiçbir beis görmezler.¹⁴⁵²

Akımın mensuplarının cihat adına Müslümanlara saldırma ve onların kanlarını helal sayma konusunda rahat olmaları, sahip oldukları tekfir zihniyetine dayanmaktadır. Bu zihniyet özellikle 2010 sonrası (el-Bağdâdî dönemi) Irak ve Suriye'de iyice şiddetlenmiştir. Ele geçirmek istedikleri Sünnî bölgelerde kendilerine yönelik en ufak bir itirazı tekfirle karşılamış ve akabinde itiraz eden bütün Müslümanları vahşice öldürmüşlerdir. Bunlar kadim Hâricîler gibi önce Müslümanları tekfir etmiş, daha sonra rahatlıkla kanlarını dökmüşlerdir.¹⁴⁵³ Müslümanları tekfir etmek için birçok bahane ileri sürmekle beraber, ileri sürdükleri en belirgin bahaneleri, kendi siyasî otoritelerini kabul etmemeleri, işgalcilerle ve mürted hükümetlerle işbirliği yapmaları ve sözde halifelerine biat etmemeleridir.¹⁴⁵⁴

Akımın cihat anlayışında kan dökmenin sınırı yoktur. Cihat adına düzenledikleri bombalı eylemlerde, olaylarla uzaktan-yakından alakası olmayan insanların ölmesinde hiçbir beis görmezler.¹⁴⁵⁵ Onlara göre, aslolan cihadın devam etmesi ve başarıya ulaşmak için her hâlükârda mücadeleye devam etmektir.¹⁴⁵⁶ Mukaddes cihat uğrunda insanların ölmesi ve arzın tahrip olması mücadelenin tabiatındandır.¹⁴⁵⁷ Bu anlayıştan hareketle Irak, Suriye, Cezayir, Somalî vb. yerlerde

¹⁴⁵⁰ **Mesâil min Fıkhı'l-Cihâd**, s. 23.

¹⁴⁵¹ **Mesâil min Fıkhı'l-Cihâd**, s. 23.

¹⁴⁵² **Mesâil min Fıkhı'l-Cihâd**, s. 124.

¹⁴⁵³ “Tanzîmu Cundi'l-Aksa el-Kıssatu'l-Kâmile”, <https://alabasirah.com/node/573>, (erişim tarihi, 28. 4. 2018)

¹⁴⁵⁴ “Tanzîmu Cundi'l-Aksa el-Kıssatu'l-Kâmile”, <https://alabasirah.com/node/573>, (erişim tarihi, 28. 4. 2018)

¹⁴⁵⁵ **el-U'mde**, s. 339-340.

¹⁴⁵⁶ Nasıru'l-Fehd, **Hükmü İstihdami Eslihati'd-Demâri's-Şâmil**, s. 12. (erişim tarihi, 29. 4. 2018) http://www.ilmway.com/site/maqdis/MS_24356.html

¹⁴⁵⁷ Nasıru'l-Fehd, **a.g.e.**, s. 12.

cihadı devam ettirebilmek için önlerinde engel gördüklerini vurup yok etmekte bir beis görmemişlerdir.

Bu akım savaş ve kaos ortamını sever ve devamlı olarak cihat edebiyatı yapar. Çünkü bunlar, kargaşa ortamlarından nemalanarak güç ve kuvvet kazanırlar.¹⁴⁵⁸ Savaş ve kaos ortamlarının bitmesiyle bunlar da tükenmeye yüz tutar. Nitekim bu akım, 1970’li yıllardan günümüze kadar cihat adına Müslümanlara zarar vermekten başka bir şey yapmamıştır. Örneğin 11 Eylül eylemleri, Afganistan başta olmak üzere birçok yerde Müslümanların başına büyük problemler açmasına rağmen bunlar o eylemi sahiplenmiş ve Batıya karşı kazanılmış büyük bir zafer olarak ilan etmişlerdir.¹⁴⁵⁹ Saldırgan ve hikmetsiz davranışları nedeniyle Irak, Suriye vd. yerlerde işgale karşı mücadele veren birçok direniş grubunu bitirmiş ve zamanla kendileri de bitmiştir.

3.3.4.5. İslam Dünyası’ndaki Rejimlere Karşı Cihat İlan Etmeleri

Şiddet yanlısı akım gayri İslamî oldukları, İslam düşmanlarıyla işbirliği yaptıkları ve İslamî çalışmalarını engelledikleri gerekçesiyle, İslam Dünyası’ndaki rejimlere karşı, 1970’li yılların sonlarına doğru Mısır merkezli cihat ilan ettiler.¹⁴⁶⁰ 1980’li yıllara kadar İslamî çalışmalarının önemli bir parçası saydıkları silahlı mücadeleyi, 1980 sonrası rejimlerden kurtulmak için tek çıkar yol görmeye başladılar ve ona ağırlık verdiler. Cihadı sadece kıtal/savaş manasına hasreden bu akım, cihadı geniş manasıyla ele alan ve çeşitli alanlarda ıslahat çalışmaları yapan cemaatleri rejimlerle işbirliği yapmakla suçlayarak rejimlerle beraber onları da hedef almaya başladılar.¹⁴⁶¹

Rejimlere karşı cihat ilan etmelerinin uzantısı olarak, vergileriyle rejimleri destekledikleri gerekçesiyle halka ait bazı ticari kurumları da hedef aldılar. İslam şeriatıyla hükmetmedikleri gerekçesiyle yöneticileri, ordu, emniyet ve yargı mensuplarını hatta devlet kademelerinde üst düzey görev yapan bütün herkesi tekfir

¹⁴⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. el-Kumeyhî, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁴⁵⁹ Bkz. ez-Zavâhiri, **el-Verâ ve’l-Berâ**, s. 10-11. (erişim tarihi, 29. 4. 2018) <https://www.kutubpdfbook.com/book/%D8%AA%D8%AD%D9%>

¹⁴⁶⁰ **el-Ferîzatü’l-Ğâibe**, s. 2-3; **el-U’mda**, s. 89-91.

¹⁴⁶¹ Geniş bilgi için bkz. **Risâletü’l-İman**, s. 189; **el-Ferîzatü’l-Ğâibe**, s. 12-20; **el-Câmi’**, s. 142-143.

ettiler ve onlara yönelik çeşitli silahlı eylemler ve suikastlar düzenlediler.¹⁴⁶² Aynı şekilde, rejimlere maddî katkı sağladıkları gerekçesiyle ülkeye gelen turistleri de hedef aldılar ve onlara yönelik de çeşitli silahlı eylemler düzenlediler.¹⁴⁶³ Gerçekleştirdikleri silahlı eylemlerde binlerce masum insanın ölümüne ve yaralanmasına sebep oldular.¹⁴⁶⁴ Emniyet ve ordu güçleriyle girdikleri çatışmalarda her iki taraftan yüzlerce insan öldü ve yaralandı. Ayrıca akıma mensup çok sayıda insan uzun yıllar hapisanelerde yattı, bazıları ise idam edildi.¹⁴⁶⁵

Akımin rejimlere karşı cihat ilan etmesini değerlendirme sadedinde şunları söyleyebiliriz:

a. Öncelikle belirtmemiz gerekir ki, cihat gibi insan hayatını ve toplumun bütün katmanlarını ilgilendiren önemli bir konuda bir cemaatin ya da bir akımın kendi başına karar alma ve cihat ilan etme yetkisi yoktur.¹⁴⁶⁶ Gayri İslamî olduğu, Müslümanların aleyhine kâfirlerle işbirliği yaptığı ve İslamî çalışmaları engellediği sabit olsa bile, rejimlere karşı cihat ilan edilip edilmeyeceği ve cihat ilanının Müslümanlar açısından faydalı olup olmayacağı kararını ancak Müslüman toplumun önündeki âlimler ve önderler verebilir.¹⁴⁶⁷ Bu akım, âlimleri ve toplumun önündeki insanları hiçe sayarak, rejimlere karşı cihat ilan etme kararını tek başına almış ve kendilerine yöneltilen bütün itirazları kulak ardı etmiştir.¹⁴⁶⁸ Ayrıca kendilerine itiraz eden âlimleri ve önderleri sapıklıkla ve hainlikle suçlamışlardır.¹⁴⁶⁹

b. Bu akım cihadı sadece kıtal manasıyla sınırlamış ve rejimlere karşı silahlı mücadelenin bütün Müslümanlar üzerine vacip olduğunu iddia etmiştir.¹⁴⁷⁰ Çağımızdaki âlimlerin ve cemaatlerin büyük çoğunluğu ise, Müslümanların içinde bulunduğu zafiyet durumunu dikkate alarak cihadı geniş manasıyla ele almış, rejimin

¹⁴⁶² el-U‘mde, s. 89-91

¹⁴⁶³ Turistlerin hedef alınmasının hükmünü, “ABD ve Batı’ya Karşı Cihat İlan Etmeleri” başlığında izah edeceğiz.

¹⁴⁶⁴ Said Ali, a.g.e., s. 42.

¹⁴⁶⁵ el-Verdânî, a.g.e., s. 139.

¹⁴⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. Heykel, a.g.e., c. I, s. 40; el-Karadâvî, Fıkhü'l-Cihâd, c. I, s. 65.

¹⁴⁶⁷ İslam’a göre yöneticiler, Müslüman halkın nâibi/vekili konumundadır. Halk adına karar alır, halk adına çalışırlar. Dolayısıyla yöneticilerin Müslümanları temsil etme salahiyeti konusunda sorun olduğunda, halkın temsilcileri olan liderler ve âlimler devreye girerler. Geniş bilgi için bkz. Abdullah b. Beyye, Sınâ‘tü'l-Fetvâ ve Fıkhü'l-Ekalliyât, Beyrut, Dâru'l-Minhâc, 2007, s. 270.

¹⁴⁶⁸ Geniş bilgi için bkz. el-Ferîzatü'l-Ğaibe, a.g.e., s. 15-16.

¹⁴⁶⁹ el-Ferîzatü'l-Ğaibe, s. 15-16.

¹⁴⁷⁰ el-Ferîzatü'l-Ğaibe, s. 2-3; el-U‘mde, s. 25.

ve toplumun ıslahı için çeşitli alanlarda ıslahat çalışmaları yapmışlardır. Çağdaş âlimlerden Yusuf el-Karadâvî, “Rejimlerin İslâmî açıdan olumsuz bir konumda olmaları her hâlükârda onlara karşı cihadı (silahlı mücadeleyi) vacip kılmaz. Çünkü cihadın vücûbiyeti temekküne (güç yetirmeye) bağlıdır. Gerekli güç ve imkânın olmaması durumunda cihat vücûbiyeti düşer” demiştir.¹⁴⁷¹

Müslümanlar Mekke’de uğradıkları bütün işkence ve eziyete rağmen, güç ve kuvvet bakımından zayıf oldukları için karşı tarafla savaşa girmeleri yasaklanmıştır.¹⁴⁷² Medine’de ise şartlar olgunlaşınca cihada izin verilmiştir.¹⁴⁷³ Hz. Peygamber’in hayatında görüldüğü üzere kıtal manasındaki cihat imkânlarla paralel bir şekilde tedricî olarak meşru kılınmıştır. Âlimler, “Bir hükmün teşriinin (yürürlüğe girmesinin) tedricîliği, tatbikin de tedricîliğine işaret eder” demişlerdir.¹⁴⁷⁴ Buna binaen kıtal manasındaki cihat, asr-ı saadette imkânlarla ve şartlara uygun olarak yürürlüğe girdiği gibi, günümüzde de imkânlarla ve şartlara uygun şekilde uygulanmalıdır.

Akımı yakından tanıyan ve akımı tanıtan eserler yazan Abdulmun‘im Munîb şöyle demiştir: “Bunların dünyadaki dengeleri iyi okuyamamaları ve içinde buldukları imkânsızlık ve zafiyet durumunu takdir edememeleri, cihat konusunda isabetsiz kararlar almalarına sebebiyet vermiştir.”¹⁴⁷⁵ Hâlbuki cihat gibi değişken ve günün şartlarıyla alakalı olan bir konuda karar verebilmek için, sadece o konuyla ilgili nasların bilinmesinin yeterli olmadığı, aynı zamanda nassın uygulanacağı gündemin ve şartların da iyi bilinmesi gereği, İslam fikhında karar kılınmış bir kuraldır.¹⁴⁷⁶

c. Akımın rejimlere karşı cihat kararı ve buna bağlı olarak gerçekleştirdiği şiddet eylemlerinin Müslümanlar açısından kötü sonuçlar verdiği akım içerisinde tartışılmış ve bir kesim tarafından kabul edilmiştir. Bu kötü sonuçları gören Mısır kökenli Cemaat’ül-İslamiyye ve Tanzîmu’l-Cihat’in bir kısmı ile şiddet yanlısı bazı küçük gruplar silahlı mücadeleyi bıraktıklarını ilan etmişlerdir.¹⁴⁷⁷

¹⁴⁷¹ Geniş bilgi için bkz. el-Karadâvî, **a.g.e.**, c. II, s. 1147-1155.

¹⁴⁷² Nisa, 3/77; Enfal, 8/61.

¹⁴⁷³ Hac, 22/39.

¹⁴⁷⁴ eş-Şîrazî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, **el-Mühezzeb**, Dımeşk, Dâru’l-Kalem, 1992, c. II, s. 227.

¹⁴⁷⁵ Munîb, **a.g.e.**, s. 221.

¹⁴⁷⁶ İmaduddin Haytî, **Tasavvuru’l-Ğulat li Mefhûmi’d-Devle fi’l-İslâm**, s. 156. (çevrimiçi, 21. 5. 2018) <https://alabasirah.com/node/732>.

¹⁴⁷⁷ ez-Zehrânî, **a.g.e.**, s. 121-122.

Akımın öncülerinden olan ve 1970’li yıllardan 2000’li yıllara kadar silahlı mücadeleyi hararetle savunan ve bu konuda önemli kitaplar yazan Abdülkadir b. Abdülaziz, 2003’te “*Müracaatlar*” adıyla kaleme aldığı kitabında, cihat konusunda vardığı sonucu şu şekilde izah etmiştir: “Müslümanlar, başarı sağlayacakları ve Müslüman toplum için faydalı olacağı zannıyla canlarını ortaya koyar ve cihat ederler. Eğer başarı elde edilemeyeceği ve Müslümanlar için bir fayda sağlamayacağı anlaşılırsa, insanları cihat adına kırdırmak ve toplumu tehlikeye atmak doğru değildir. Bugüne kadar cihat adına gerçekleştirilen silahlı eylemler bir fayda sağlamadığı gibi, birçok bölgede Müslüman halklara ciddi zararlar vermiştir.”¹⁴⁷⁸

Bütün bunlara ek olarak, akım rejimlere karşı cihat ilan etmekle rejimleri daha da despot hale getirmiştir. Bunların eylemlerini bahane eden rejimler, emniyet tedbirlerini artırmış ve zaman zaman olağanüstü hal ilan ederek, İslamî çalışmalara yönelik daha kısıtlayıcı ve baskıcı uygulamalara gitmiştir.¹⁴⁷⁹ Özellikle Müslüman halkların temel hak ve özgürlüklerine yönelik isteklerini dillendirdikleri Arap baharı döneminde, şiddet yanlısı bu akımın yeniden ortaya çıkması rejimlerin işine yaramıştır. Rejimler halkların meşru isteklerine karşı çıkarken ve onları silah zoruyla bastırırken, şiddet yanlısı grupları bahane etmiş ve onlara karşı mücadele verdiklerini iddia ederek uluslararası arenada destek bulmuşlardır.¹⁴⁸⁰ Şiddet yanlılarının aşırı ve sert söylemleri İslam Dünyası’ndaki dini azınlıkları da ciddi manada korkutmuştur. Bunu fırsat bilen rejimler, dini azınlıkları koruma adına onların uluslararası destekçileriyle irtibata geçmiş ve onların desteğini almıştır. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Söz konusu akımın rejimlere karşı ilan ettiği cihattan en büyük zararı İslamî çalışmalar ve Müslüman halklar görmüştür.

3.3.4.6. ABD ve Batı’ya Karşı Cihat İlan Etmeleri

ABD başta olmak üzere, Batılı devletlerin İslam Dünyası’na yönelik müdahaleleri ve işbirlikçi yönetimleri desteklemeleri, Müslüman toplumları rahatsız ettiği gibi, söz konusu akımda rahatsız etmiştir. Özellikle ABD ve müttefiklerinin 1991’de Müslümanlar için kutsal sayılan Mekke ve Medine’nin de içinde bulunduğu Arap Yarımadası’na girmesi (Birinci Körfez Savaşı), ABD ve Batı’ya saldırmak için

¹⁴⁷⁸ Abdülkadir b. Abdülaziz, *Vesîkatu Terşîdî’l-Ameli’l-Cihâdî fî Mısır ve’l-Âlem*, s. 12. (erişim tarihi) www.jihadica.com

¹⁴⁷⁹ el-Mevlâ, s. 688.

¹⁴⁸⁰ İmaduddin Hayfî, *a.g.e.*, s. 160. (çevrimiçi, 21. 5. 2018) <https://alabasirah.com/node/732>

fırsat kollayan akım için iyi bir gerekçe oldu. 1990'lı yılların ikinci yarısında 'uzak düşmanla savaş önceliği' tezini gündeme getiren akım, "Kâfirleri Arap Yarımadası'ndan Çıkartmak İçin Cihat İlanı" adıyla bir bildiri yayınladı ve Batı'ya karşı açıkça cihat ilan etti.¹⁴⁸¹ Bu ilanın akabinde akım, uluslararası boyutta silahlı eylemler gerçekleştirmeye başladı.¹⁴⁸²

Gerçekleştirdikleri saldırılarla ilk etapta ABD ve müttefiklerinin Ortadoğu'daki bazı askerî üslerini ve elçilik binalarını hedef aldılar. İlerleyen yıllarda ise, başta ABD ve Batı olmak üzere Afrika, Asya, Avrupa ve dünyanın çeşitli bölgelerinde Batılılara ve onların işbirlikçilerine yönelik çeşitli saldırılar düzenlediler.¹⁴⁸³ 11 Eylül 2001'de ABD'ye karşı yapılan ve söz konusu akımın üstlendiği büyük saldırıdan hemen sonra, ABD müttefikleriyle beraber 2001'de Afganistan'a ve 2003'te Irak'a karşı savaş başlattı (İkinci Körfez Savaşı). Bu savaşlar bahanesiyle ABD Irak, Suudi Arabistan ve Körfez Ülkeleri başta olmak üzere İslam Dünyası'ndaki varlığını iyice tahkim etti. Batı'da ve İslam Dünyası'nda İslamî çalışmalar ve Müslümanların yardım faaliyetleri yakın takibe alındı. 11 Eylül saldırıları bahane edilerek, Batı'yı eleştiren bütün Müslümanlar terörist ilan edildi. Bu dönemde birçok Müslüman tutuklandı ve işkenceye maruz kaldı.¹⁴⁸⁴ Afganistan'da Taliban Hükümeti düştü ve Irak işgal edildi. Her iki ülkede halk kendisini büyük bir savaşın içinde buldu. Savaş nedeniyle binlerce insan öldü ya da sakat kaldı. Savaşın yoğun yaşandığı bölgeler harabeye döndü ve yüz binlerce insan yerinden-yurdundan göç etmek zorunda kaldı.¹⁴⁸⁵

ABD'nin Afganistan'a ve Irak'a savaş açmasıyla iyice hiddetlenen akım, 2000'li yılların ortalarına doğru Irak'ta işgalcilere yönelik saldırılarını yoğunlaştırdı. Bu dönemde aynı zamanda Ortadoğu, Avrupa ve Asya'nın çeşitli yerlerinde Batılıları hedef alan silahlı saldırılar gerçekleştirdiler.¹⁴⁸⁶ Bu saldırılarda işgalcilerin yanı sıra siviller ve İslam Dünyası'na gelen Batılı turistler de hedef alındı.¹⁴⁸⁷ Ortaya

¹⁴⁸¹ el-Mevla, **a.g.e.**, s. 704; Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁴⁸² et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 290; el-Âyid, **a.g.e.**, s. 81.

¹⁴⁸³ Bu saldırılar hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 201; Alkan, **a.g.e.**, s. 87.

¹⁴⁸⁴ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 276.

¹⁴⁸⁵ Nizâl Hamâde, **a.g.e.**, s. 20; ed-Duğaym, **a.g.e.**, s. 124.

¹⁴⁸⁶ Mervan Şehâde, **a.g.e.**, s. 238-239.

¹⁴⁸⁷ et-Tavîl, **a.g.e.**, s. 285; el-Mevla, **a.g.e.**, s. 692.

koydukları cihat anlayışıyla ve sınır tanımaz eylemleriyle âdetâ bütün dünyayı Müslümanlara karşı düşmanlığa sevk ettiler. Anlayışlarında ve uygulamalarındaki yanlışlığa dikkat çeken âlimler hakkında, “Oturanlar cihat edenlere fetva veremez.” ve “Onlar kâfirleri kurtarmaya çalışan zavallılardır.” diyerek onları aşağılama yoluna gittiler.¹⁴⁸⁸

Selefi Hâricî akımın ABD ve Batı’ya karşı cihat ilan etmesini değerlendirme sadedinde şunları söyleyebiliriz:

a. Müslümanlar vatanlarına yönelik bir işgal ve varlıklarına yönelik bir tehdit söz konusu olduğunda, bütün imkânlarını ortaya koyarak mücadele vermeleri ve direnmeleri (cihat etmeleri) üzerlerine farz olur.¹⁴⁸⁹ Ancak her konuda olduğu gibi işgale karşı direnirken de Müslümanların riayet etmeleri gereken bir takım kurallar vardır. Bu kurallardan biri, işgale karşı mücadele verirken Müslümanların maslahatı düşünülmeli, direnişin ve savaşın Müslümanları daha çok zora sokacak bir şekilde dönüştürülmemesi gerekir. “Bir kötülüğü giderirken daha büyük bir kötülüğe sebebiyet vermemek, İslam’a ve Müslümanlara daha çok zarar getirecek eylemlerden ve söylemlerden kaçınmak” İslam fihhının en temel ilkelerinden biridir.¹⁴⁹⁰

Ortaya konulacak eylemlerde Müslümanların maslahatını/faydasını düşünerek hareket etmek, Hz. Peygamber’in en çok üzerinde durduğu konulardan biridir. O düşmanlarına karşı mücadele verirken, Müslümanları kaldıramayacakları sıkıntıya sokacak ve varlıklarını tehlikeye atacak bir eyleme asla müsaade etmemiştir. Mekkeli müşriklerin onca eziyet ve işkencelerine rağmen, Müslümanlara sabır ve tahammülü tavsiye etmiş, zayıf durumdaki Müslümanların kuvvetli durumdaki müşriklerle çatışmalarını ve varlıklarını tamamen tehlikeye atmalarını doğru bulmamıştır.¹⁴⁹¹

Hız. Peygamber, sonuçları itibariyle Müslümanların maslahatına olmayacağı ve Müslümanlar açısından daha kötü bir durum ortaya çıkaracağı endişesiyle yapmak istediği bazı şeyleri terk etme yoluna gitmiştir. Terk ettiği şeylerden biri, -geçmişte zikrettiğimiz üzere- Kâbe’nin Hız. İbrahim’in yaptığı temeller üzerine yeniden inşa edilmesidir. Hız. Peygamber, Kâbe’nin Hız. İbrahim’in yaptığı temeller üzerine

¹⁴⁸⁸ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s. 78-79; Haytî, **a.g.e.**, s. 156.

¹⁴⁸⁹ Tevbe, 9/36.

¹⁴⁹⁰ el-Mirsâl, **a.g.e.**, s. 254-255.

¹⁴⁹¹ **Buharî**, Menâkıp, 22.

yeniden inşasının Müslümanlar açısından zararlı bir durum ortaya çıkaracağı endişesiyle,¹⁴⁹² mevcut durumunu muhafaza etmiştir.

İşgalcilere yönelik yapılan cihadın gayesi işgali sonlandırmak ve işgalcilerin şerlerini def etmektir. Eğer yapılan cihat bu gayenin tersine bir netice veriyorsa o cihadın devam ettirilmesi caiz değildir.¹⁴⁹³ İbnu'l-Kayyim (ö.751/1350), “Eğer bir münkerin/kötülüğün giderilmesi daha büyük bir münkere/kötülüğe yol açarsa (büyük kötülükten sakınmak için) o (küçük) kötülük olduğu gibi bırakılır. Onu gidermeye çalışmak haramdır.” demiştir.¹⁴⁹⁴ Muhammed b. Cüzey de (ö. 741/1340), “Kişi savaşta düşmana hiçbir zarar verememe durumuna gelir ve kendisi öldürülmeyle karşı karşıya kalırsa o kişinin o savaştan kaçması vaciptir.” demiş ve bu konuda âlimler arasında ihtilaf olmadığını eklemiştir.¹⁴⁹⁵ İzzüddin b. Abdisselam (ö. 660/1262), cihattaki mefsetedi açıklama sadedinde şunları söylemiştir: “Cihatta eğer düşmana karşı üstünlük sağlanamıyor ve devamlı zayıt veriliyorsa geri çekilmek vaciptir. Çünkü bu durumda hem zayıt verilmiş hem de düşman sevindirilmiş olur. Böylesi bir savaşı devam ettirmek sırf zarardır (mefsetet-i mahza). Müslümanlar açısından hiçbir faydası olmayan böyle bir cihadı devam ettirmek asla doğru değildir.”¹⁴⁹⁶

Selefi Hâricî akım ABD ve Batı’ya karşı cihat ilan ederken, Müslümanların tarihte ‘güçlü oldukları dönemlerde’ küffara karşı savaşırken kullandıkları fetvalarla amel etmişlerdir. Ancak cihat gibi şartlara göre değişkenlik arz eden konularda geçmiş yüzyılların şartlarına ve Müslümanların gücüne göre verilmiş fetvaları alıp günümüze uygulamak asla doğru değildir.¹⁴⁹⁷ Söz konusu akım yüzeysel ve zâhirî yaklaşımları sebebiyle değişkenler ve sabitler konusundaki ayırma dikkat etmememiş, karar alırken günümüzdeki Müslüman Dünya’nın teknolojik, askerî ve siyâsî durumunu göz önüne almamıştır.

b. İşgalcilere karşı mücadele verirken ve savaşırken bile Müslümanların riayet etmeleri gereken bir takım kurallar vardır. Bu kurallardan biri: Düşman tarafından olduğu halde işgal ve savaşla alakası olmayan sivillerin ve turistlerin hedef alınmamasıdır. Söz konusu akım İslam Dünyası’nı işgal edenlere karşı ilan

¹⁴⁹² **Buhârî**, Hacc, 42.

¹⁴⁹³ el-Mirsâl, **a.g.e.**, s. 254-255.

¹⁴⁹⁴ İbnu'l-Kayyim, **a.g.e.**, c. III, s. 4.

¹⁴⁹⁵ İbn Cüzey el-Ğırnâtî, Muhammed b. Ahmed, **el-Kavânînu'l-Fıkhiyye**, Dâru İbn Hazm, 2013, s. 162.

¹⁴⁹⁶ İzzeddin b. Abdisselam, **a.g.e.**, c. 1, s. 95.

¹⁴⁹⁷ el-Karadâvî, **Fıkhu'l-Cihâd**, s. 38-39.

ettikleri cihatta asker-sivil ayırımı yapmadan herkesin hedef alınabileceğini beyan etmişlerdir.¹⁴⁹⁸ Savaşla alakası olmayan sivillerin hedef alınması şüphesiz İslam'ın öğretilerine aykırıdır. Çünkü Kur'an'da Müslümanlara savaş açmayan ve düşmanlık beslemeyen gayri müslimlerle ilgili şöyle buyrulmuştur: “Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara adil davranmanızı yasaklamaz.”¹⁴⁹⁹ “... Onlar sizinle savaşmaz ve size barış teklif ederlerse bu durumda Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir.”¹⁵⁰⁰ el-Karadâvî, “Bu ve benzeri ayetlerden, Müslümanlara düşmanlık beslemeyen ve onlara karşı savaş açmayan gayri müslimlerin hedef alınmasının caiz olmadığını anlaşıldığını” ifade etmiştir.¹⁵⁰¹

Hız. Peygamber, fiilî savaş ortamında olsa bile savaşla alakası olmayan çocuk, kadın, yaşlı, işçi ve kendi işiyle uğraşan tüccarların öldürülmesini yasaklamıştır.¹⁵⁰² Bir savaşta bir kadının öldürüldüğü kendisine haber verildiğinde, “O öldürülmemeliydi” diyerek¹⁵⁰³ kadının öldürülmesine tepki göstermiştir. Hız. Ömer'in de savaşa gidenlere, “Çiftçiler hakkında Allah'tan sakının! Onları öldürmeyin! Ancak sizinle savaşarlarsa o zaman müstesna” dediği nakledilmiştir.¹⁵⁰⁴ Bu rivayetlerden de anlaşıldığı üzere, kendi işiyle uğraşan ve savaşla alakası olmayan sivillerin ve turistlerin hedef alınması doğru değildir. Çünkü insanları doğru yola hidayet ederek, onları diriltmeyi ve ebedi mutluluğa ulaştırmayı amaçlayan İslam'da insan öldürmek amaç değildir. Savaş ortamında insanların öldürülmesi zarurete binaen meşru görülmüştür.¹⁵⁰⁵ Buna binaen İslam'a göre, insanlar arasında savaşan-savaşmayan ayırımı yapmadan, sıradan herkesi öldüren kitle imha silahlarının kullanılması caiz değildir.¹⁵⁰⁶

¹⁴⁹⁸ Kerem Muhammed Zühdi, vd., a.g.e., s. 7; **Mesâil min Fıkhı'l-Cihad**, s. 140.

¹⁴⁹⁹ Mümtehine, 60/8,

¹⁵⁰⁰ Nisa, 4/90-91.

¹⁵⁰¹ el-Karadâvî, a.g.e., s. 262.

¹⁵⁰² Savaşta adı geçen sınıfların öldürülmesini yasaklayan hadislerle ilgili bkz. **Buhârî**, Cihâd ve Siyer, 146-147; **Müslim**, Châd ve Siyer, 2, 8; **Ebû Dâvud**, Cihâd, 100, 121; İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, XVII, 578, 580.

¹⁵⁰³ **Ebû Dâvud**, Cihâd, 121.

¹⁵⁰⁴ Geniş bilgi için bkz. Heykel, a.g.e., s. 1254.

¹⁵⁰⁵ el-Karadâvî, a.g.e., c. I, s. 746.

¹⁵⁰⁶ el-Karadâvî, a.g.e., c. I, s. 746.

İslam Dünyası'na müdahale eden işgalcilere karşı cihat adı altında İslam diyarına gelen turistleri ve sivilleri hedef almak, İslam'ın öğrettiği ahlak ilkeleri açısından da doğru değildir. Çünkü onlar Müslümanların memleketlerine pasaportla ve izinle (vize) geldikleri için -karşılıklı gidiş-gelişlerle ilgili devletlerarası hukuk ve kurallar gereği- kendilerini güvende hissetmektedirler. Bu insanlara eman (kurallara uydukları müddetçe dokunulmazlık hakkı) verilmıştır.¹⁵⁰⁷ Gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse Hulefa-i Raşidin döneminde eman verilen gayri müslimlerin hedef alınması ve öldürülmesi söz konusu olmamıştır.¹⁵⁰⁸ Mevcut rejimlerin meşruiyetinin tartışmalı olması turistlere verdiği izin ve vizenin (eman) tartışmalı olduğu anlamına gelmez. Çünkü Hz. Peygamber'de Taif dönüşünde, Mekke'ye bir müşrik olan Mut'im b. Adiyy'in himayesinde girmiştir.¹⁵⁰⁹

Akım, Mısır döneminde kendilerine açıkça karşı çıkmayan Mısırlı Hıristiyanları masum görerek, onların hedef alınmasını doğru bulmazken, Batı'dan gelen turistleri hedef almış ve onlara yönelik kanlı eylemler düzenlemişlerdir. Buna gerekçe olarak dışarıdan gelen turistlerin rejime maddî destek sağladıklarını iddia etmişlerdir.¹⁵¹⁰ Öne sürdükleri bu gerekçe kabul edilebilir bir gerekçe değildir. Çünkü İslam diyarına turistik amaçlı gelen insanların düşüncesinde rejimi desteklemek ve güçlendirmek gibi bir amaç söz konusu değildir. Kaldı ki, rejimi maddî olarak destekledikleri iddiası pekâlâ rejime vergi veren yerli Hıristiyanlar için de söylenebilir. Bütün bunlara ek olarak savaşla alakası olmayan sivillere ve dışarıdan gelen turistlere yönelik yapılan saldırılar, İslam Dünyası'nın dışında yaşayan ya da oralara ticarî ve turistik amaçla giden Müslümanları tehlikeye maruz bırakır. Müslümanlar oralarda misli muameleyle karşı karşıya kalabilirler.

Günümüzde halkı Müslüman olan devletlerle gayri müslim devletler arasında halkların serbest dolaşımına dair bir takım anlaşmalar mevcuttur. Buna binaen geçmişe oranla günümüzde halkların karşılıklı seyahatleri ve ülkeler arası dolaşımı daha kolay ve çöktür. Dolayısıyla Müslüman devletlerle gayri müslim devletler arasında fiilî savaşın mevcut olduğu dönemlerde yazılan fıkıh kitaplarındaki

¹⁵⁰⁷ Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 213-214.

¹⁵⁰⁸ Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 213-214.

¹⁵⁰⁹ Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 213-214.

¹⁵¹⁰ Munib, **a.g.e.**, s. 147.

içtihatlar ve fetvalar günümüz için aynıyla uygulanamaz.¹⁵¹¹ Ayrıca günümüzde milyonlarca Müslüman gayrimüslim dünyada yaşamaktadır. Müslümanların onların diyarında yaşaması ve onların Müslümanların diyarında yaşaması karşılıklı bir güvene dayanmaktadır. Bu güven bozulduğunda ve insanlar birbirini hedef almaya başladıklarında, bunun sonucunu ve ortaya çıkacak vahşeti kimse tahmin edemez. İslam'ın böyle bir herc-ü merce müsaade etmesi düşünülemez.

3.3.4.7. Direniş Gruplarına ve Müslümanlara Karşı Cihat İlan Etmeleri

Önce İslam Dünyası'ndaki rejimleri, sonra İslam Dünyası'nı hegemonyası altında tutan ABD ve Batı'yı hedef alan Selefi Hâricî akım, son olarak kendi anlayışlarını kabullenmeyen bütün Müslümanlara karşı cihat ilan ettiler. Akım, oluşmaya başladığı ilk günden itibaren cihat konusunda kendisi gibi düşünmeyen bütün İslamî kuruluşlarla, cemaatlerle ve âlimlerle ihtilafa düştü ve sürtüşmeye girdi. Yaptıkları ıslahat çalışmalarıyla rejimleri desteklediklerine inandıkları bu yapıları ve âlimleri kendilerine rakip görüp, temsil ettikleri düşüncenin yayılmasının önünde en büyük engel saydılar. İhvan hareketi sahadaki geniş çalışmaları nedeniyle, kendilerine rakip gördükleri cemaatlerin başında gelmekteydi.¹⁵¹² Dolayısıyla süreç içerisinde daha çok ona karşı mücadele verdiler. Akımla muhalifleri arasındaki ihtilaflar ve çekişmeler Mısır ve Afganistan döneminde zaman zaman alevlense de, 1990'lı yılların ortalarına kadar daha çok fikrî planda kalmıştı.

Akımın mensupları Afganistan'daki savaş ortamında daha şedit bir fikre sahip olmalarına ve diğer İslamî gruplarla sert tartışmalara girmelerine rağmen, onları hedef almak için orada uygun bir ortam bulamadılar. Daha önce değindiğimiz üzere, 1990'lı yılların ortalarına doğru Cezayir'de rejime karşı silahlı mücadele başlattılar. Bu mücadelede kendilerine muhalif olan cemaatleri ve cihat gruplarını da

¹⁵¹¹ Ö. Abdullah Kamil, **a.g.e.**, s. 213-214.

¹⁵¹² Selefi Hâricî akımın özellikle İhvan'ı hedef alması ve ona yaşam hakkı tanımamasının üç temel sebebi olduğunu söyleyebiliriz. Birinci sebep: Selefi Hâricî akıma göre kesin haram olmasına rağmen İhvan'ın siyasi çalışmalara cevaz vermesi ve yoğun şekilde siyasi çalışmalarda yer alarak insanları o alana çekmesi. İkinci sebep: İhvan'ın dünyadaki İslami hareketler üzerindeki etkinliği. Üçüncü sebep: Sahada çalışma yapan Müslümanları ve özellikle gençleri fikrî ve metotsal açıdan etkileyerek şiddet yanlılarının insanlar üzerindeki etkinliğini kırması.

hedef aldılar ve onlara yönelik silahlı eylemler gerçekleştirdiler. Bu eylemlerde birçok masum insan öldü. Ancak Cezayir'deki bu çatışma ortamı uzun sürmedi. 1990'lı yılların sonlarına doğru hararetini kaybetti ve bitmeye yüz tuttu.¹⁵¹³

ABD ve müttefiklerinin 2003 yılında Irak'ı işgal etmeleri üzerine söz konusu akım önce işgalcileri, sonra Şiîleri, daha sonra da kendilerini desteklemeyen Sünnîleri ve direniş gruplarını hedef aldılar.¹⁵¹⁴ Kendilerini desteklememeyi doğrudan işgalcilerle işbirliği saydılar ve işbirlikçilerin mürted olduklarını ilan ettiler.¹⁵¹⁵ Daha çok kendilerini desteklemeyen Sünnîler ve direniş grupları için kullandıkları mürted kavramını Zerkâvî döneminde kullanmaya başladılar.¹⁵¹⁶ Özellikle kendilerine rakip gördükleri direniş gruplarını ve halk üzerinde etkin olan cemaat mensuplarını tasfiye yoluna gittiler. Afganistan döneminden itibaren gerek okudukları kitaplarda, gerekse şifahi olarak aldıkları eğitimde, kendileriyle ters düşen Müslümanların sahih dinden saptığı ve mürted olduğu anlayışı kendilerine aşılarmıştı. Ancak Irak ve Suriye döneminde kendilerine katılmayan ve kendileriyle ters düşen Müslümanların mürted oldukları ve mürtedlerin canlarının ve mallarının helal olduğu anlayışı açıkça ve yoğun bir şekilde gündem edildi.¹⁵¹⁷

Akım, özellikle 2010 sonrası Irak ve Suriye'de Sünnî bölgeleri hâkimiyeti altına almaya ağırlık verdi ve cihat adı altında o bölgelere yönelik topyekün saldırı başlattı. Hâkimiyetleri altına girmeyenlere yönelik her türlü öldürme, suikast, bombalama ve intihar eylemi gerçekleştirdiler. Sünnîler dâhil kendilerine itirazı olan herkesi öldürmeyi caiz görüyorlardı.¹⁵¹⁸ Onlara göre düşman addettikleri muhaliflerinin kalbine korku salmak için kafa kesmek, suda boğmak ve yakarak öldürmek gibi yöntemler savaşın gereğiydi.¹⁵¹⁹ Bu eylemler, Allah katında en değerli amellerden olup, kişiyi hızlı bir şekilde Allah'a yaklaştırdığına inanıyorlardı.¹⁵²⁰

¹⁵¹³ Bu akımın Cezayir'deki şiddet eylemlerine çalışmamızın ikinci bölümünde, "Aşırılık ve Şiddet Yanlılarının Cezayir Olaylarındaki Rolü" başlığında değinmiştik.

¹⁵¹⁴ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 299.

¹⁵¹⁵ Abdulbari Atvan, **a.g.e.**, s. 276.

¹⁵¹⁶ **Mesâil min Fıkhı'l-Cihad**, s. 543-544.

¹⁵¹⁷ **el-Cami'**, s. 99.

¹⁵¹⁸ **Mesâil min Fıkhı'l-Cihad**, s. 68.

¹⁵¹⁹ **Mesâil min Fıkhı'l-Cihad**, s. 173, 277.

¹⁵²⁰ **Mesâil min Fıkhı'l-Cihad**, s. 72.

Bunlara göre, güçlerini göstermek, İslam'ın izzetini yüceltmek ve düşmana korku salmak için düzenlenen silahlı eylemlerde, eylemle alakası olmayan masumların ölmesinde bir beis yoktu. Masumların ölmesi ihtimaline binaen bu tür eylemler terk edilemezdi.¹⁵²¹ Geline nokta savaş önceliği değişmiş; mürtedlerle (kendilerini desteklemeyen Sünnî Müslümanlar) savaşıp onların gücünü kırmak ve bölgelerini ele geçirmek, rejimlerle ve aslî kâfirlerle (işgalcilerle) savaşmaktan öncelikli hale gelmişti.¹⁵²² Savaşta Müslüman halkın canının, malının, neslinin ve dininin korunması bunlar için önemli değildi. Bağın-bahçenin ve kentlerin yıkılıp viran olması, savaşın ve davanın devamının gereği idi. Önemli olan akımın anlayışını ayakta tutmak için sonuna kadar mücadele vermek ve savaşa devam etmektir.¹⁵²³

Akımın öncülerinden Ebû Abdullah el-Muhacir özellikle Sünnî bölgeleri ele geçirmeye ağırlık vermelerinin gerekçesini şu şekilde dile getirmiştir: “Medine’ye hicret eden Hz. Peygamber, kendi hicretinden sonra Müslümanların da oraya hicret etmesini istemiş, Müslümanların gücünü ve imkânlarını Medine’de toplayarak orada İslam devletini kurmuş ve bir merkez oluşturmuştu.¹⁵²⁴ Günümüzde de Müslümanlar (kendilerini kastediyor) kendilerine ait bir devlet, bir merkez oluşturarak güç ve kuvvetlerini orada toplamalı ve oradan diğer bölgelere hareket etmelidir. Bu merkezi oluşturma yolunda verilen mücadeleye karşı çıkan herkes bertaraf edilmelidir.”¹⁵²⁵ el-Muhacir’in ifadesinden anlaşıldığı üzere, akım Irak ve Suriye’de Sünnî bölgeleri ele geçirerek kendilerine ait bir merkez oluşturma ve kuvvetlerini orada toparlayarak İslam’ı diğer bölgelere yayma düşüncesindeydi. Bu düşünce kendileri dışındaki bütün Müslümanları kâfir görme tezine dayanıyordu. Merkez oluşturduktan sonra İslam’ı mürtedlere (kendileri dışındaki bütün Müslümanlara) ve aslî kâfirlere götürüp tebliğ edeceklerdi.¹⁵²⁶

Şiddetin dozunu artıran akım, Suriye’de Ebû Halit es-Sûrî (Muhammed Behâyâ) ve Cezayir’de Şeyh Muhammed Said gibi akımın tarihî liderlerini ve eski

¹⁵²¹ **el-Umde**, s. 339-340; **Mesâil min Fıkhı’l-Cihad**, s. 117-118, 166; Kerem Muhammed Zühdi, vd., **a.g.e.**, s.264-267.

¹⁵²² **Mesâil min Fıkhı’l-Cihad**, s. 540-544.

¹⁵²³ Geniş bilgi için bkz. **Mesâil min Fıkhı’l-Cihad**, s. 209-211, 234-242.

¹⁵²⁴ **Mesâil min Fıkhı’l-Cihad**, s. 14.

¹⁵²⁵ **Mesâil min Fıkhı’l-Cihad**, s. 14-15. Bu görüş daha önce Mısır döneminde Tekfir ve Hicret Cemaati’nin savunduğu bir görüştür.

¹⁵²⁶ Mısır’daki Tekfir ve Hicret Cemaati de aynı görüşteydi. Toplumu tümünden tekfir ettikleri için öncelikle toplumdaki ayrı ayrı kendilerine ait bir merkez kurmak, orada İslam’ı tam olarak içselleştirdikten sonra Müslüman olduğunu söyleyen toplumlara İslam’ı ulaştırmayı düşünüyorlardı.

arkadaşlarını bile öldürmekten çekinmemiştir.¹⁵²⁷ Irak ve Suriye’de Sünnî yapıyı iyi bildikleri için özellikle halk üzerinde etkin olan Sünnî liderlerden ve âlimlerden çok önemli kişileri öldürdüler.¹⁵²⁸ Cihat adına Müslümanlara yönelik birçok silahlı ve bombalı eylem düzenlediler. Karakollara ve devlet müesseslerine yönelik intihar eylemlerinin ardı arkası gelmez oldu. Düzenledikleri intihar eylemlerinde, polis teşkilatında ve askeriyede görev almak için toplanan yüzlerce insan öldü ve binlercesi yaralandı.¹⁵²⁹

Akımın mensupları Müslüman halklara faydalı olma adına gittikleri savaş bölgelerinde, Müslüman halkın işgalden kurtuluşu için çalışmaktan çok kendi Selefi Hâricî anlayışlarını yaymak ve kendi projelerini uygulamak için uğraştılar.¹⁵³⁰ Amaçlarını gerçekleştirmek için yalan konuşmak, hile yapmak, insanları etkileyip kendilerine çekmek için mübalağa yapmak, verdikleri sözde durmamak gibi olumsuzluklar son dönemlerinde sıradanlaştı.¹⁵³¹ Hatta öldürmek istedikleri Müslümanlara yaklaşabilmek için, onlardanmış gibi görünerek düzenledikleri intihar eylemlerinde yüzlerce insan öldü.¹⁵³² Bunlar tekfir ve masum kanı dökme konusunda kadim Hâricîlere benzemekle beraber yalan, dolan ve hile konusunda onlardan farklıdır. Kadim Hâricîlerde yalan ve hile gibi kötü hasletler asla yoktu.

Kutsal cihat olarak isimlendirdikleri ve sonunu düşünmeden hareket ettikleri vahşi saldırılar neticesinde Irak, Suriye vd. bölgelerdeki Müslüman halkların başına büyük sıkıntılar açtılar. Çoğu kere girdikleri bölgelerde mürted oldukları gerekçesiyle halkın önündeki âlimleri ve aşiret liderlerini öldürdüler.¹⁵³³ Bölgeyi ellerinde tutamayıp çekilince sivil halk, çoluk-çocuk ve aileler savunmasız bir şekilde ortada kaldı. Onların çekilmesinin akabinde işgalciler, Şîî milisler ve rejim güçleri onlara yardım ettikleri gerekçesiyle halka eziyet ettikleri, öldürdükleri ve birçoğunu sürgün ettikleri ifade edilmiştir.¹⁵³⁴

¹⁵²⁷ Nizâl Hamâde, **a.g.e.**, s. 235.

¹⁵²⁸ Abdulbari Atvan, **a.g.e.**, s. 277.

¹⁵²⁹ Fuad Hüseyin, **a.g.e.**, s.74.

¹⁵³⁰ Mustafa Hamid, Lia Varal, **a.g.e.**, s. 299.

¹⁵³¹ Bkz. Salih Hüseyin er-Rakab, **a.g.e.**, s, 112-121; **el-Umde**, s. 336-337; Said Ali, **a.g.e.**, s. 455-457.

¹⁵³² **el-Umde**, s. 341-344; Salih Hüseyin er-Rakab, **a.g.e.**, s. 89-90.

¹⁵³³ Abdulbari Atvan, **ed-Devletül-İslamiyye, el-Cuzûr et-Tevehhuş el-Müstekbel**, s. 277.

¹⁵³⁴ Geniş bilgi için bkz. Atvan, **a.g.e.**, s. 277.

Irak ve Suriye merkezli vahşet saçan Hâricî zihniyetli bu akım aslında belirsizlik üzerine kurulmuştu. Özellikle Bağdâdî döneminde akım içerisinde daha önce tanınmayan kişilerin etkinlikleri ciddi manada artmıştı. Akımı yönlendirenlerin çoğu tanınmayan, bilinmeyen müstear isimli şahıslardan oluşuyordu. Bu meçhul şahısların öncülüğünde bölgede âdeta bir korku imparatorluğu oluşturuldu.¹⁵³⁵ Çocuk yaştaki insanlara infaz seansları uygulandı. İnfazına karar verilen bazı Müslümanların son kez namaz kılp dua etme isteklerine dahi izin verilmeyerek tarihte görülmemiş vahşi uygulamalara imza atıldı.¹⁵³⁶ Es'ad el-Azzûnî'nin dediği gibi, "İsrail'e bir taş dahi atmayan bu akım, Batılı birçok istihbarat örgütü tarafından kullanıldı. Ortadoğu'daki İslamî birikim vuruldu, İslam Dünyası'nda tam olarak ele geçirilemeyen kaynaklar ele geçirilerek sömürüldü ve İsrail'in bölgedeki nüfuzu artırılarak ömrü uzatıldı."¹⁵³⁷

¹⁵³⁵ Alkan, **a.g.e.**, s. 171.

¹⁵³⁶ Komisyon, **Kâlû a'n Devleti'l-Bâğdâdî**, s. 27.

¹⁵³⁷ Geniş bilgi için bkz. el-Azzûnî, **a.g.e.**, s. 7-8.

SONUÇ

“Günümüz Selefî Hâricî Akımın Şiddet Teolojisi” adlı çalışmamızda ulaştığımız sonuçları ve tavsiyeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Şiddet kavramı üzerine yaptığımız inceleme sonucu, İslam’da merhamet, müsamaha ve barışın asıl olduğu, şiddetin sadece savaş durumunda ve bazı suçların karşılığı olarak zarurî durumlarda, -istisnâî olarak- kullanıldığı sonucuna vardık. Buna binaen söz konusu akımın, cihat adı altında kendileri gibi düşünmeyenlere yönelik gerçekleştirdikleri ve bir metot olarak kabul ettikleri silahlı eylemlerin İslam tarafından meşru görülmediği anlaşılmıştır.

2. Akımın fikhî anlayışında ve cihat adına gerçekleştirdiği şiddet eylemlerinde, selefî ve Ehl-i Sünnet’in ilkelerine ve usûlüne bağlı olduğu iddiası batıldır. Çünkü akım özellikle gündem ettiği temel meselelerde (tekrir, Hâkimiyet, velâ-berâ, cihat) kendileri gibi düşünmeyen Müslümanları tekrir etme ve kanlarını helal sayma konusunda kadim Hâricîlerle paralellik arz etmektedir. Aynı şekilde dinî nasları zâhirî bir bakış açısıyla yorumlama ve uyguladıkları şiddeti meşru göstermek için dinî nasları araçsallaştırma konusunda da Hâricîlere benzemektedirler.

3. Akımın elli yılı aşkın bir süreden beri devam eden silahlı mücadelesinde geldiği nokta göz önüne alındığında, günümüz İslam Dünyası’ndaki sorunların ancak cihat (silahlı mücadele) yoluyla çözülebileceği, cihat dışındaki bütün yöntemlerin yanlış olduğu ve netice vermeyeceği tezinin tutarsız olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar, İslam Dünyası’ndaki sorunların çözümüne katkı sağlamaları şöyle dursun en büyük zararı bizzat Müslümanlara, özellikle de sahada İslamî çalışma yapanlara vermişlerdir. Akım İslamî cemaatleri sadece fikrî yönden tenkit etmekle kalmamış, onları pratikte de yıpratmak için çeşitli yöntemler denemiş ve özellikle savaş bölgelerinde birçoğunun gücünü kırarak yok olmalarına sebebiyet vermiştir.

4. Akımın İslam’ı anlama ve yorumlamada en hayırlı nesil olan ashab, tabiîn ve tebe-i tabiîn (selef) yolundan gittikleri, Kur’an ve Sünnet’i onların anlayışları

doğrultusunda yorumladıkları ve onlar gibi cihat yolunu tercih ettikleri ve dolayısıyla doğru İslam anlayışını sadece kendilerinin temsil ettiği iddiası doğru değildir. Bu iddialarının doğru olmadığını ve onların bu konuda tutarsız olduklarını çalışmamızın üçüncü bölümünde (Tekfir, Hâkimiyet, velâ-berâ, cihat konularını) değerlendirirken ortaya koyduk.

5. Din anlayışlarında aşırılığa ve cihat konusunda şiddete yönelmeleri, büyük oranda ilmî ve fikrî konulardaki yanlış tasavvurlarından kaynaklanmaktadır. Bu yanlış tasavvur üç noktada toplanmaktadır. Birincisi, nasları fehm etme/anlama ve yorumlamada (fehmu'n-nusûs) hatalı bir tasavvura ve algıya sahiptirler. İkincisi, nasları ve hükümleri yerli yerinde kullanma ve uygulamada (tenzîlu'n-nusûs ve'l-ahkâm ale'l-vakı') hatalı bir yöntem ve usul takip etmektedirler. Üçüncüsü, dünyayı ve gündemi doğru okuma ve değerlendirmede (takyîmu'l-vakı') gerçekçi davranmamaktadırlar.

6. Akıma mensup insanların din ve cihat adına uyguladıkları aşırılık ve şiddet göstermiştir ki, bir şey Müslümanlara faydalı olma niyetiyle başlamış olsa bile, fıkıhla ve hikmetle yönlendirilmediğinde, kısa zamanda başkaları tarafından manipüle edilebilmekte ve Müslümanların aleyhine dönüşebilmektedir. Hatta kadim Hâricîlerde olduğu gibi Kur'an'ın tezkiye ettiği sahabe neslinden önemli simaları (Hz. Osman, Hz. Ali ve benzerleri) öldürmeye kadar götürebilmektedir.

7. Dinî naslar usulüne uygun şekilde kullanıldığında, Müslümanlar için bir kurtuluş vesilesi olduğu gibi, yanlış kullanıldığında Müslümanları şiddete ve felakete sürükleyen bir araca dönüşebileceği bu akım örneğinde ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde sadece nasların temel alınmasının ve zahiren bunlara tutunmuşluk iddiasının yeterli olamayacağı, isabetli içtihatlar/çözümler üretebilmek için, nasları yorumlamada takip edilecek metodun ve aynı derecede yorumu yapan kişinin/âlimin de önemli olduğu anlaşılmıştır.

8. İlmî ve fikrî mirasımızı sadece geçmişteki bir olgu şeklinde telakki edip onun günümüzle alakasını kesmek, büyük bir hata olacağı gibi, geçmiş ilmî mirası günümüzdeki sorunların çözümünde yegâne kaynak olarak görmek de hatadır. Buna bağlı olarak Selefî Hâricî akımın düştüğü en büyük hatalardan biri şudur: Zamana ve

şartlara göre değişkenlik arz eden siyasî ve çağdaş sorunların çözümünde geçmişin mirasını olduğu gibi günümüze taşıyarak sorunlara çözüm bulmaya çalışma arayışlarıdır. Şüphesiz ki bu anlayış, telafisi mümkün olmayan büyük sorunlara yol açmıştır.

9. Hata ve günah mefhumunu gündemine pek almayan akım, imanla küfür arasını oldukça daraltmıştır. Onların gündeminde hata ve günahdan çok, sapıklık ve küfür vardır. Eğer bir Müslüman kafalarında şekillenen dinî anlayışa uymuyorsa ve cihat yolunda kendilerine destek vermiyorsa, o dinden çıkaran bir küfür ya da açık bir sapıklık üzeredir. Şüphesiz bu düşünce tarzı, pratikte Müslümanlara karşı aşırılık ve şiddeti beraberinde getirmiştir.

10. Yaptığımız araştırma sonucu, “bu insanların asıl gayelerinin İslam olmadığı, farklı dünyevî amaçlar uğruna dinî nasları kullanarak şiddete yöneldikleri” gibi iddiaların doğru olmadığı anlaşılmıştır. Şüphesiz farklı amaçlı insanlar bu akımın içine sızmış olabilir. Ancak bu insanların kahir ekseriyeti için bunu söylemek mümkün değildir. Özellikle Mısır döneminde aşırı kalabalık olmayan bu insanların kim oldukları ve hangi merhalelerden geçtikleri bilinmekteydi. Daha çok rejimlerin baskısı ve yanlış uygulamaları sonucu oluşan bu akım, ilerleyen yıllarda zihinlerinde yanlış bir din tasavvuru oluşturarak aşırılığa sürüklenmiş ve şiddete bulaşmıştır. Bu merhaleden sonra yabancı mihraklar tarafından kullanılmaları ve farklı amaçlı insanların içlerine girmeleri kolaylaşmıştır. Ancak sonuçta şiddete sürüklenen ve kendilerini kullanılmaya müsait hale getiren yine kendileridir.

11. Özellikle Batılı ve uluslararası güçler, İslam Dünyası’ndaki emperyalist hedeflerini gerçekleştirmek için bu tür akımları kullanırlar. Bu tür grupların kendileri gibi düşünmeyen Müslümanlara karşı tutumlarını bilen emperyalist güçler, Irak ve Suriye örneğinde olduğu gibi, direnişin güçlü olduğu ve girmekte zorlandıkları bölgelere, önlerini açmak suretiyle önce bunların girmesini sağlamışlardır. Bunların girmesiyle birlik beraberliğini ve iç ahengini kaybeden o bölgelere rahatlıkla giren emperyalist güçler terörü yok etme adına o bölgeleri kontrol altına almışlardır.

12. Tezimizde, gücümüz oranında akımın düşünce dünyasını ve cihat anlayışını bir bütün olarak ele alıp değerlendirmeye çalıştık. Bundan sonra akımın

farklı yönlerini daha ayrıntılı bir şekilde ele alan ve değerlendiren çalışmalar yapılmalıdır.

13. Çalışmamız, ağırlıklı olarak akımı teorik (düşünce dünyası) ve pratik (tarihî süreci) açıdan ele alıp ‘tanıtmaya’ yöneliktir. İnsanların bu tür akımların ‘tuzağına düşmemeleri’ ve ‘şiddet düşüncesinden etkilenmemeleri’ için neler yapılması gerektiğine dair başka çalışmalara da ihtiyaç vardır.

14. İslam Dünyası’nı ciddi anlamda tehdit eden şiddet yanlısı bu tür akımları tanıtmaya ve düşünce dünyalarındaki problemleri İslamî açıdan ele alma hususunda özel araştırma merkezleri kurulması gerektiği kanaatindeyim.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim

el-Abbâsî, Muhammed İyd, **el-Berâhînu'l-Kat'iyye alâ Vücûbi'l-Amel bi Kâideti't-Tederrüc fî Tadbîki'l-Ahkâmi's-Şe'iyye**, İstanbul, Guraba, 2016.

Abdul'emîr Kazım Zahid, **Nakdu'l-Ususi'd-Diniyye**, Beyrut, Merkezü'l-Hadâra li Tenmiyeti'l-Fikrî'l-İslâmî, 2017.

_____, "el-Bunâ'l-Ma'rifiyye ve'l-Menheciyye li'l-Fikrî't-Tekfirî", **Cemâatu'l-Unf ve't-Tekfir**, Beyrut, Merkezü'l-Hadâra li Tenmiyeti'l-Fikrî'l-İslâmî, 2016.

_____, **Nakdu'l-Ususi'd-Dîniyye lede'l-Usûliyyâti'l-İslamiyye el-Muâsıra**, Beyrut, Merkezü'l-Hadâra li Tenmiyeti'l-Fikrî'l-İslâmî, 2017.

Abdullah b. Beyye, **Sinâa'tü'l-Fetvâ ve Fıkhü'l-Ekalliyât**, Beyrut, Dâru'l-Minhâc, 2007.

Abdullah Enes, **Vilâdetü'l-Afgani'l-Arap**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2002.

Abdulmun'im Munîb, **Delîlu'l-Harekâti'l-İslâmiyye el-Muâsıra**, Kahire, Mektebetu'l-Medbûlî, 2010.

Abdulmun'im Mustafa Halîme, (Ebû Basîr et-Tartûsî) **Hâzihî hiye Hisâlu'l-Havâric**, 2. bs., İstanbul, Guraba Yayınları, 2016.

Abdurrahman b. Muallâ el-Luveyhık, **Müşkiletü'l-Ğuluv fî'd-Dîn fi'l-Asrı'l-Hâdir**, Beyrut, Müessesetu'r-Risale 3. bs., 2010.

Abdurrahman Ebu'l-Hayr, **Zikreyâtî mea'Cemaati'l-Müslimîn**, Kuveyt, Dâru'l-Buhûsi'l-İlmiyye, t.y.

Abdurrahman Mazhar el-Hellûş, **eş-Şeyh ve't-Tabîb: Üsame b. Ladin ve Eymen ez-Zavâhirî**, Beyrut, Riyazu'r-Reyyis li'l-Kütüb ve'n-Neşr, 2011.

- Abdusselem Ferec, **a.g.e.**, s. 19-20, <http://www.alwahabiyah.com/file/Occation/vijename/T-K55-ar.pdf>
- Abdülkadir b. Abdülaziz, **el-Câmi fî Talebi'l-İlmi's-Şerif**, http://www.ilmway.com/site/maqdis/MS_36893.html
- _____, **el-Umde fî İdâdi'l-Udde**, <https://www.goodreads.com/book/show/18219741>
- _____, **Vesîkatu Terşîdi'l-Ameli'l-Cihâdî fî Mısr ve'l-Âlem**, www.jihadica.com.
- _____, **et-Ta'riye**, y.y., t.y.
- _____, **Murâcaât**, <http://www.jihadica.com/wp-content/uploads/2008/05/tarshid-al-jihad.pdf>
- Abdülkerim Bekkâr, **Tefkîku Sekâfeti'l-Ğuluv**, Dımeşk, Dâru'l-Kalem, 2016.
- Ahmed Abdurabbih, Muhammed Muhtar Kandîl, **el-Fikru'l-İslâmî el-Cihâdî el-Muasır**, Dâru'l-Merâyâ, Kahire, 2016.
- Abdullatîf, el-Humeym, **İdâretu's-Sirâ' mea't-Tatarruf ve'l-İrhâb fî's-Şarkı'l-Evsat**, Bağdat, el-Heyetü'l-İlmiyye el-İstişariyye, 2016.
- Ahmed b. Faris, **Mekayîsu'l-Luğa**, Kahire, Daru'l-Hadîs, 2008.
- Ahmed Bu'ûd, **Fıkhul-Vakı' Usûl ve Davâbit**, Kahire, Dâru's-Selam, 2006.
- Ahmed el-Âyid vd., "Fıkh", **el-Mu'cemu'l-Arabî el-Esâsî**, el-Munazzametu'l-Arabiyye li't-Terbiye ve's-Sekafe ve'i-Ulûm, t.y.
- Ahmed er-Reysûnî, Cemal Bârût, **el-İctihâd**, Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 2000.
- Ahmed Mer'î Hasan, **Fıkhut-Tenzîl**, Beyrut, Merkezi Nemâ li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât, 2015.
- Ahmed Salah Osman, Halil el-Kâdî, Mâ lem Yükteb an Dâiş Ru'ye mine'd-Dâhil, Beyrut, Dâru Eb'âd, 2015.
- Ahmed Salim, **İhtilâfu'l-İslâmiyyîn**, 2. bs., Beyrut, Merkezi Nemâ li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât, 2014.

- Ahmet M. A. Celi, **Çağdaş Hâricîlik Düşüncesi- Tekfir ve Hicret Cemaati Örneği**, (çev. Adnan Demircan) İstanbul, Beyan Yayınları, 1997.
- Ahmeytu, Yusuf b. Abdullah, **Mebdeu İ'tibâri'l-Meâl fi'l-Bahsi'l-Fıkhî**, Beyrut, Merkezu Nemâ li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât, 2012.
- Akgün, Birol, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Küresel Sistemde İslam, Terör ve Şiddet Tartışmaları", **Din ve Şiddet**.
- Algül, Hüseyin, "Mescid-i Dırar", **DİA**, Ankara, 2004, c. XXVIII, s. 272.
- Ali Bâpir, **Nakdu Fikreti't-Tatarruf**, Londra, (Kürtçeden Arapçaya çeviren, Yasin Hasan Muhammed) Dâru'l-Hikme, 2016.
- Ali Muhammed Venîs, **et-Tekfir inde Kâdeti'l-Kâide ve Münezzırîhim**, y.y., Merkezu Sebât li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, 2017.
- Ali Abdulhalim Mahmud, **Ruknu'l-Cihad**, Kahire, Dâru't-Tevzî' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, 1995.
- Alkan, Necati, **el-Kâide'den İşid'e Din Şiddet ve Terörizm**, Karınca, Ankara, 2016.
- _____, **El-Kaide'den İşid'e Din, Şiddet ve Terörizm**, Ankara, Karınca, 2016.
- Allûş, Muhammed, **Dâiş ve Ehevâtuhâ**, Beyrut, Riyâzu'r-Reyyis li'l-Küküb ve'n-Neşr, 2015.
- el-Antebî, Üsame Sa'd, Eşref İyd, "Mukaddime" **et-Tarîhu's-Şâmil li'l-İhvani'l-Müslimîn**, Dâru'n-Nidâ, İstanbul, 2017.
- Apak, Âdem, "Tarihsel Tecrübe Olarak Merhamet ve Şiddet Açısından İslam", **Şiddet Karşısında İslam**, Ankara, DİB Yayınları, 2. bs. 2015.
- Arslan, Abdurrahman, "Sunuş", **Nehri Geçerken**, İstanbul, Beyan, 2010.
- Atvan, Abdulbari, **ed-Devletu'l- İslamiyye el-Cuzûr et-Tevehhuş el-müstekbel**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2015.
- _____, **el-Kâide et-Tanzîmu's-Sırrî**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2012.

- _____, **Mâ Ba'de Bin Ladin el-Kaide el-Cîlu't-Tâlî**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2013.
- Ateş, Abdurrahman, **Kur'an'a Göre Dinde Zorlama ve Şiddet Sorunu**, İstanbul, Beyan Yayınları, 2002.
- el-Avde, Selman, **Es'iletu's-Sevre**, Beyrut, Merkezi Nemâ, 2012.
- el-Avnî, eş-Şerîf Hâtim b. Ârif, **Tekfîru Ehli's-Şahâdeteyn Mevâniuhû ve Menâdâtuhû**, Beyrut, Nemâ li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, 2015.
- _____, **el-Velâ ve'l-Berâ beyne'l-Guluvvi ve'l-Cefâ**, Riyad, Dâru's-Sumeyîr, 2008.
- el-Avvâ, Selvâ Muhammed, **el-Cemaatu'l-İslâmiyye fi Mısır**, Mektebetu's-Şurûk ed-Devliyye, Kahire, 2004.
- Aydınalp, Halil, "İslam Dünyasında Siyasî Şiddetin Sosyolojik Unsurları", **Din ve Şiddet**, Ankara, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Kalkan Matbaacılık, 2016.
- el-Âyid, İbrahim b. Salih, **et-Tekfîr i'nde Cemâati'l-U'nf el-Muâsır**, Merkez-u Nemâ li'l-Buhûs-i ve'd-Dirâsât, Beyrut, 2014.
- _____, **İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör**, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2011.
- Ayverdi, İlhan, "Şiddet", **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, Kubbealtı Lugatı, 2008.
- Azmî Bişâre, **Fi'l-İcâbeh an Suâl: Me's-Selefiyyeh**, Beyrut, el-Merkezu'l-Arabî li'l-Ebhâs ve Dirâsâtu's-Siyâsât, 2018.
- _____, **Tanzîmu'd-Devle el-Mükennâ Dâiş**, Beyrut, el-Merkezu'l-Arabî li'l-Ebhâs ve Dirâsâti's-Siyâsât, 2018.
- Azzam, Şehid Dr. Abdullah, **Tevbe Sûresi'nin Gölgesinde: Cihad Dersleri**, çev. Heyet, 2. bs, İstanbul, Buruç Yayınları, 1997.
- el-Azzûnî, Es'ad, **Dâiş Tanzîmu Echizeti Muhâberâti'd-Düvel**, Amman, Dâru Dicle, 2016.

- _____, **Dâiş en-Neş‘etu ve’t-Tavzîf**, Amman, Dâru Dicle, 2015.
- el-Bağdâdî, Ebû Mansûr, **el-Farku beyne'l-Fırak**, Kahire, Mektebetu İbn-i Sînâ, t.y.
- el-Bağdâdî, Ebû Ömer, “Kul İnnî alâ Beyyinetin min Emrî”, <https://archive.org>
- Bardakoğlu, Ali, “Ceza” **DİA**, İstanbul, 1993.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali el-Horasânî, **es-Sünenü'l-Kübra**, 3.bs. Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013.
- el-Bekkây, Latîfe **Hareketü'l-Havâric**, Beyrut, Dâru't-Talîa, 2001.
- Bebek, Adil “Ceza”, **DİA**, İstanbul, 1993.
- Beyzâvî, Nâsıruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî**, Beyrut, t.y.
- _____, **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- Bostancı, Ahmet, **Kamu Hukuku Açısından Hz Peygamber'in Gayri Müslimlerle İlişkileri**, İstanbul, Rağbet, 2001.
- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, **Sahîhu'l-Buharî**, (nşr, Muhammed Züheyr) Dâru Tavkî'n-Necât, h. 1422.
- Bulut, Halil İbrahim, **İslam Mezhepleri Tarihî**, Ankara, DİB yayınları, 2016.
- el-Bustânî, Kerem vd., “Âlâm”, **el-Müncid fi'l-Luğa ve'l-Âlâm**, Beyrut, Dâru'l-Meşrik, 1986.
- Burge, Jason, **el-Kâide Terörün Gölgesinde**, (çev. Ebru Kılıç), İstanbul, Everest Yayınları, 2004.
- Büyükkara, Mehmet Ali, “Günümüzde Selefîlik ve İslami Hareketlere Olan Etkisi” **Tarihte ve Günümüzde Selefîlik** (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi) İstanbul, Ensar, 2014.
- _____, **Çağdaş İslami Akımlar**, İstanbul, Klasik Yayınları, 2016.
- Cerrâr, Hüsnü Ethem, **eş-Şehîd Abdullah Azzam**, Amman, Dâru'z-Zıyâ, 1990.

- el-Cevziyye, İbn Kayyım, Muhammed b. Ebî Bekir, **İ'lâmu'l-Muvakkûn a'n Rabbi'l-Âlemîn**, Kahire, Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1968.
- el-Cühenî, Mâni' b. Hammâd, **el-Mevsûa'tu'l-Müyessere fi'l-Edyân ve'l-Mezâhib ve'l-Ahzâbi'l-Muâsıra**, 3. bs., Riyad, Dâru'n-Nedveti'l-Âlemiyye, 1418/1997.
- el-Cündî, Enver, **Hasan el-El-Bennâ**, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2000.
- Çağrıçı, Mustafa, “Şiddetin Kavramsal Çerçevesi ve İslam Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, **Din ve Hayat**, TDV Yayınları, Sayı 15, 2012.
- Çakmaktaş, Nurullah, **Mısır'da Selefi Hareket**, İstanbul, Açılımkitap, 2016.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, **Sünenü'd-Dârimî**, (thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî), Dâru'l-muğnî, 1412/2000.
- Demircan, Adnan, **Haricilik Mezhebinin Doğuşu bağlamında Din-Siyaset İlişkileri**, 2. bs., İstanbul, Beyan Yayınları, 2015.
- Devellioğlu, Ferit, “Şiddet”, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, 20. bs., Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2003.
- Diyaret İşleri Başkanlığı, “Daiş’in Temel Felsefesi ve Dini Referansları Raporu”, **DİB**, 2015.
- Doğan, Mehmet, **Batılılaşma İhaneti**, 20. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2005.
- ed-Duğaym, Hasan İbrahim, **el-Ğuluvvu's-Siyâsî**, İstanbul, Rü'yâ li's-Sekâfeti ve'l-İ'lâm, 2018.
- Duran, Burhanettin; Yılmaz, Nuh, “Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharından Sonra Yeni Güç Dengeleri”, **Türk Dış Politikası Yıllığı**, SETA Yayınları, 2011.
- Ebû Dâvud, Süleyman es-Sicistani, **Sünenü Ebî Dâvud**, el-Mektebetü'l-Asriyye, (nşr, M. Muhyiddin Abdulhamit), Beyrut, t.y.
- Ebû Mus'ab es-Sûrî, **Dâvetu'l-Mukavemeti'l-İslamiyye el-Âlemiyye**, <https://archive.org/details/Dawaaah>

- Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed: **es-Sîretu'n-Nebeviyye fî Dav'il-Kur'an ve's-Sünne**, Dimeşk, Dâru'l-Kalem, 1992.
- Ebû Zehra, Muhammed, **Nazariyyetu'l-Harb fi'l-İslam**, Kahire, Dâru'l-Fikrî'l-Arabî, 2004.
- Ebu'l-Bekâ, Eyyub b. Musa el-Hüseynî el-Kefevî, **el-Külliyât**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, t.y.
- el-Endelûsî, Ebû Muhammed Abdulhak b. Atıyye, **el-Muharriru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitabi'l-Azîz**, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413.
- el-Ensârî, Abdulali Muhammed b. Nizamuddîn, **Fevâtihurrahâmût bi Şerhi Müsellemi's-Subût**, Kahire, Matbaatu'l-Emîriyye, h. 1322 (1904/1905).
- el-Ensârî, Ferîd, **el-Mustalahu'l-Usûlî**, Virjinya, el-Mâhadu'l-Âlemî li'l-Fikrî'l-İslâmî, 2004.
- Erdem, Hüsamettin, “Şiddet ve Şiddet Çeşitleri”, **Din ve Şiddet**, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2016.
- Erdoğan, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 2. bs., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2005.
- el-Eş'arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, **Makâlâtu'l-İslâmiyyîn**, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1990.
- el-Eşkar, Ömer Süleyman, **el-Vâdih fî Usûli'l-Fıkh**, Amman, Dâru'n-Nefâis, 2008.
- _____, **Hükmü'l-Müşareke fi'l-Vezare ve'l-Mecâlisi'n-Niyâbiyye**, Amman, Dâru'n-Nefâis, 2009.
- Fayda, Mustafa, “Zimmî”, **DİA**, İstanbul, 2013.
- el-Fevahirî, Ebû İshak Muhammed, **Ebû Katâde el-Filistînî ve Hakbetun mine'd-Dalâl**, Merkezi Sebât, 2017.
- _____, **el-Makdîsî beyne'l-Ğuluv ve't-Teâlum**, Riyad, Merkezi Sebât li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, 2016.

Fıġlalı, Ethem Ruhi, “Hâricîler”, **DİA**, c. XVI.

_____, **Günümüz İslam Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2008.

Fikret Karaman vd., **Dini Kavramlar Sözlüğü**, İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.

el-Filistîni, Ebû Katâde, **el-Cihâd ve'l-İctihâd**, Beyrut, Dâru'l-Beyârik, 1999,

Fîruzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakub, “Şiddet”, **el-Kâmûsu'l-Muhît**, 4. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1994.

Fuad Hüseyin, **Zerkavî el-Kâide'nin İkinci Kuşağı**, İstanbul, (trc. Defne Bayrak) Küresel Yayınları, 2014.

Fuad İbrahim, **Dâiş min en-Necdî ilâ el-Baġdâdî**, Merkezu Uvâl li'd-Dirâsâti ve't-Tevsîk, Beyrut, 2015.

Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, **el-İktisâd fi'l-İ'tikâd**, Beyrut. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.

_____, **Faysalu't-Tefrika beyne'l-İslâmi ve'z-Zendeka**, y.y., 1993.

el-Gazâlî, Muhammed, **el-Ġazvu's-Sekâfî Yemteddu fi Ferâġinâ**, Amman, Müessesetu's-Şark, 1985.

Gazali, Zeynep, **Zindan Hatıraları**, (çev. H. Hüseyingil) İstanbul, Madve, 2001.

el-Ġirnâtî, İbn Cüzey Muhammed b. Ahmed, **el-Kavânînu'l-Fıkhiyye**, Dâru İbn Hazm, 2013.

el-Ġursî, Muhammed Salih b. Ahmed, **Tahkîk Mesâil Mühimme min İlmi't-Tevhîd ve's-Sıfât**. Amman, Dâru'l-Feth, 2016.

el-Ġısn, Süleyman b. Salih, **el-Havâric**, Riyad, Dâru Kunûzu İşbilyyâ, 2009.

el-Hâdimî, Nureddin Muhtar, **el-Ġuluv fi Zilli'l-Makâsıd'ş-Şer'îyye**, Kahire, Daru's-Selam, 2016.

el-Hâlidî, Salâh Abdulfettah, **Fîzilâli'l-Kur'an fi'l-Mîzân**, 2. bs., Amman, Dâru Amman, 2000.

- _____, **Seyyid Kutub mine'l-Mîlâd ila'l-İstîshâd**, Dîmeşk, Dâru'l-Kalem, 1999.
- el-Hamevî, Yâkût b. Abdullah, **Mu'cemu'l-Büldân, Matbaatu Dâru's-Saâde**, y.y, 1906.
- el-Haydarî, İbrahim, **Sosyolojya'l-Unf ve'l-İrhâb**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2015.
- Hamdâvî, Cemil, **el-Hareketü'l- İslamiyye ve Silâhu't-Tekfir**, y.y, 2016.
- Hamîdullah, Muhammed, **İslam Peygamberi**, İstanbul, Beyan yayımları, 2004.
- Hamîs b. Ali er-Revâhiy, **Mevkîfu Ulemai'l-Müslimîn fi'l-Irak ve Biladi's-Şam mine'l-Ğazvi'l-Muğûlî**, Amman, Dâru'l-Feth, 2016.
- Hânî Nuseyre, **Metâhetü'l-Hâkimiyye Ahtau'l-Cihâdiyyîn fi Fehmi İbn Teymiyye**, Beyrut, Merkezu Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2015.
- Hasan Ebû Heniyye, Muhammed Ebû Rumman, **Tanzîmu'd-Devleti'l-İslâmiyye**, 2.bs, Amman, Friedrich Ebert, 2015.
- el-Hasan el-İlmî, **el-Hâkimiyye ve Zâhîretü'l-Ğuluv fi'd-Dîn**, www.habous.gov.ma.
- Hasan Hanefî, "Hem Krallıklar Hem Askerî Rejimler İslami Değil", **Yeni Şafak**, (Mustafa Karaalioğlu ile Röportaj, 19. 2. 2002)
- el-Hatîb, Mu'tez, **el-Unfu'l-Müstebâh**, Kahire, Dâru'l-Meşrik, 2017.
- el-Hâzimî, Muhammed b. Mûsa, **Kitabu'l-Emâkin**, Dâru'l-Yemâme, Riyad, h. 1415.
- el-Helveş, Abdurrahman Mazhar, **eş-Şeyh ve't-Tabîb Üsâme b. Ladin ve Eymen ez-Zavâhirî**, Beyrut, Riyadu'r-Reyyis li'l-Kütüb ve'n-Neşr, 2011.
- el-Hanbelî, İbn Recep, **Fethu'l-Bârî**, Medîne, Mektebetu'l-Ğurebâi'l-Eseriyye, 1996.
- Heykel, Muhammed Hayr, **el-Cihâd ve'l-Kitâl fi's-Siyaseti's-Şer'iyye**, 2. bs, Beyrut, Dâru'l-Beyârik, 1996.
- Heysem Mennâ', **Hilâfetu Dâiş**, Beyrut, Beysân li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2015.

- el-Hudaybî, Hasan, **Duâtun lâ Kudâtun**, Kahire, Dâru't-Tevzi' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, t.y.
- el-Humeyyim, Abdullatif, **el-Ümme beyne't-Tefkîr ve't-Tekfîr**, Bağdat, Dîvanu'l-Vakfi's-Sünnî, 2016.
- Hüseyn b. Ali Câbir, **et-Tarîk ilâ Cemâati'l Müslimîn**, 5. bs., Mansûra, Dâru'l-Vefâ, 1992.
- İbn Âbidîn, Muhammed b. Emin, **er-Reddû'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtar**, Beyrut, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1998.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, **el-Musannef**, Thk. Muhammed Avvâme, Beyrut, Dâru Kurtuba, 1427/2006.
- İbn fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed, “k.f.r.”, **Mekâyîsu'l-Lüğa**, Kahire, Dâru'l-Hadîs, 2008
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, **el-Muhallâ bi'l-Âsâr**, Beyrut, Daru'l-Fikr, t.y.
- İbn Hişâm, **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, (thk. Taha Abdurrauf Sa'd) Kahire, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.y.
- İbn Kesîr, İmaduddîn Ebu'l-fidâ İsmail b. Ömer, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, 4. bs., Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1997.
- _____, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1997.
- _____, **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm**, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1401 (803/804).
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvî, **Sünenu İbn Mâce**, (nşr. M. Fuad Abdulbaki) Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.y.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemaleddîn Muhammed, “Şiddet”, 3. bs., **Lisânu'l-Arab**, Beyrut, Dâru Sâdır, 1994.
- _____, “Cehd”, **a.g.e.**, c. III.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdulhalim, **el-Hisbe fi'l-İslam**, Kuveyt, Mektebetu Dari'l-Erkâm, 1983.

- _____, **Mecmua'tu'l-Fetâvâ**, 1. bs., Riyâd, Mektebetu'l-Ubeykân, 1997.
- _____, **İktidâu's-Sırâtı'l Müstakîm Muhalefetu Ehli'l-Cahîm**, Beyrut, Dâru'l-Mârife, t.y.
- İbnu'l-Hümmam, Kemaluddîn Muhammed b. Abdulvâhid, **Şerh Fethu'l-Kadîr**, 2. bs., Beyrut, Dâru'l-Fikr, t.y.
- İbnu'l-Vezîr, Muhammed b. İbrahim, **el-A'vâsım ve'l-Kavâsım**, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1994.
- İbrahim Ahmed Abdulfettah, **el-Kâmûsu'l-Kavîm li'l-Kur'ani'l-Kerim**, Kahire, Mecmeu'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, 1983.
- İmâduddin Haytî, **Şubuhâtu Tenzîmi'd-Devleti'l- İslamiyye ve Ensârihi ve'r-Reddu Aleyhâ**, y.y., Hey'etu's-Şam el- İslamiyye, 2016,
- _____, **Tasavvuru'l-Ğulât li Mefhûmi'd-Devle fi'l-İslâm**, Alâ Basîreh, 2018.
<http://alabasirah.com/node/732>.
- el-İsfihânî, Râğib, “el-Küfr” **Müfredâtu Elfazi'l-Kur'an**, Dımeşk, Dâru'l-Kalem, 2002.
- _____, “Cuhd” , **a.g.e.**
- İzutsu, Toshihiko, **İslâm düşüncesinde İmân Kavramı**, (çev. S. Ayaz) İstanbul, Pınar Yayınları, 1984.
- İzzeddin b. Abdisselam, Ebû Muhammed, **Kavâi'du'l-Ahkam fi Mesâlihi'l-Enâm**, Dâru'l-Maârif, Beyrut, t.y.
- el-Kahtânî, Muhammed b. Saîd, **el-İstihzâ bi'd-Dîn ve Ehlih**, Riyad, Dâru'l-Vatan, 1412/1991.
- el-Karenî, Abdullah b. Muhammed, **Davâbudu't-Tekfir inde Ehli's-Sünnet ve'l-Cemâa**, 3. bs., Londra, Tekvîn li'd-Dirâsât ve'l-Ebhâs, 2015.
- Kalın, İbrahim, **İslâm ve Batı**, İstanbul, İsam Yayınları, 2008.

- Kandemir, M. Yaşar, Çakan, İsmail Lütfi; Küçük, Raşit, **Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2001.
- el-Karadâvî, Yusuf, **Dirâse fi Fıkhı Mekâsıdı'ş-Şerîa**, Kahire, Dâru'ş-Şurûk, 2007,
- _____, **es-Siyasetu'ş-Şer'îyye fî Dav'i Nusûsi'ş-Şerî'a ve Makasıdihâ**, Kahire, el-Mektebetu Vehbe, 1998.
- _____, **Fıkhı'l-Cihad Dirase Makarene li Ahkamihi ve felsefetihi fi Davi'l Kuran'ı ve's-Sünne**, 3. bs., Kahire, Mektebehu Vehbe, 2010.
- _____, **es-Sahvetu'l- İslamiyye Beyne'l-Cuhudi ve't-Tatarruf**, 3. bs, Kahire, Dâru's-Sahve, 1994.
- _____, **Evleviyyâtu'l-Hareketi'l- İslamiyye fi'l-Merhaleti'l-Kâdime**, Kahire, Mektebetu Vehbe, 1992.
- _____, **el-İhvanu'l-Müslimûn**, Kahire, Mektebetü Vehbe, 1999.
- _____, **el-İslam ve'l-Unf**, 3. bs., Kahire, Dâru'ş-Şurûk, 2010.
- Karaman, Hayrettin, vd., **Kur'an Yolu Tüekçe Meâl ve Tefsir**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- el-Karenî, Abdullah b. Muhammed, **Davâbudu't-Tekfir inde Ehli's-Sünnet ve'l-Cemâa**, 3. bs., Londra, Tekvîn li'd-Dirâsât ve'l-Ebhâs, 2015.
- Karpat, Kemal H, “Önsöz”, **Osmanlı Modernleşmesi**, (çev. Ceren Elitez) İstanbul, Timaş Yayınları, 2014.
- Kazak, Cemal, **Devrimden Darbeye Müslüman Kardeşlerin İktidar Tecrübesi**, İstanbul, Pınar Yayınları, 2018.
- Kemal İbn Ebî Şerîf, **Kitabu'l-Musâmere**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1979.
- Kennânî, Abdulhalîm, **Mevsûatu'ş-Şuhedâ**, Kahire, Dâru'l-Beşîr, 1994.
- Kerem Muhammed Zühdi, vd., **Strâfîciyye ve Tefcîrâtu'l-Kâide el-Ehtâ ve'l-Ehtâr**, Kahire, Mektebetu'l-Ubeykan, 2005.

- Kermî, Hafız Ahmed Accâc, **el-İdâre fî Asri'r-Resûl**, 2. bs., Kahire, Dâru's-Selâm, 2007.
- Kessab, Ekrem, **Vasatiyyetu'l-İslam**, İstanbul, Dâru'n-Nida, 2014.
- Kî, Muhammed Abdulmun'im, **Nazratu'l-Kur'an ile'l-Cerîme ve'l-İkâb**, Kahire, Dâru'l-Menâr, 1988.
- Koca, Ferhat, "İslam Düşünce Tarihinde Selefilik: Tarihsel Serüveni ve Genel Karakteristiği" **İlahiyat Akademi Dergisi**, Gaziantep Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Komisyon, "Cihad", **el-Mevsûa'tu'l-Fıkhiyye**, Kuveyt, Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 2002, c. XVI.
- Köse, Saffet, "Oryantalizmin Ağında Mahkûm Edilen Cihat Olgusu ve Şiddetle Kurulan Sanal İlişkisi", **Din ve Şiddet**, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2016.
- Kumeyhî, Osman Ahmed, **Masfûfâtu'l-Muntalekâti'l-Fikrîyye li'l-Ğulât ve Duâti'l-Unf**, Kahire, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2012.
- Kumeyl, et-Tavîl, **el-Kâide ve Ehevâtuha**, Dâru's-sâkî, Beyrut, 2007.
- el-Kûsî, Müfrih Süleyman, **Selefilik**, (trc. Ahmet İyibildiren) İstanbul, Guraba, 2013.
- el-Kureyşî, Ömer b. Abdülaziz, **Şubuhâtu't-Tekfîr**, Kahire, Mektebetü't-Tev'îyyeti'l-İslamiyye, 2016.
- Kutub, Seyyid, **Fîzılali'l-Kur'an**, 15. bs., Kahire, Dâru's-Şurûk, 1988.
- _____, **Limâzâ A'demûnî**, eş-Şeriketu's-Suûdiyye li'l-Ebhâsi ve't-Tesvîk, t.y.
- _____, **Meâlim fi't-Tarîk**, 17. bs., Kahire, Dâru's-Şurûk, 1993.
- Kılavuz, Ahmet Saim, **İman Küfür Sınırı**, 7. bs., İstanbul, Marifet Yayınları, 2000.
- Luvîs Ma'lûf el-Yesûî, **el-Müncid fi'l-Lugat-i ve'l-Â'lâm**, "İtidal", Beyrut, Dâru'l-Meşrîk, t.y.
- M. Naeem Qureshî, "Hindistan Müslümanları Birliği", **DİA**, İstanbul, 1998, c. XVIII.

- Mâcid b. Muhammed el-Mirsâl, **en-Nezîr, Münakaşa ilmîyye li Ebrezi's-Şubuhâti'l-Müteallika bi'l-İmameti ve'l-Cihadi ve't-Tekfir**, 2. bs., Riyat, y.y., 2015.
- Mahmud Abdulhalîm, **el-İhvânu'l-Müslimûn**, Ehdâs Sanaati't-Tarîh, İskenderiyye, Dâru'd-Dâ'Ve, t.y.
- Mahmud Muhammed Ahmed, **Tatavvuru Mefhumi'l-Cihâd**, Beyrut, eş-Şebeketü'l-Arabiyye li'l-Ebhâs ve'n-Neşr, 2015.
- el-Makdîsî, Ebû Muhammed, **el-Cevabu'l-Müfid Bienne'l-Müşarike fi'l-Barlamân ve intihâbâtuhu Munâkızâton li't-Tevhît**, www.ilmway.com
- _____, **el-Kevâşifu'l-Celiyye**, [https://www.mmlkahnews.com/8345 /%D8%AA%D8%AD%D9%8](https://www.mmlkahnews.com/8345/%D8%AA%D8%AD%D9%8)
- Malik b. Enes el-Medenî, **Muvatta**, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî) Müessesetü Zayid b. Sultan, Ebû Zabiy, 2004.
- Mecmûatun mine'l-Kuttâb, **Kâlû a'n devleti'l-Bâğdâdî, Ketâibu red'i'l-hâvâric**, y.y., 2015.
- Mervân Şehâde, **Tahavvulâtu'l-Hitabi's-Selefi**, Beyrut, eş-Şebeketü'l-Arabiyye li'l-Ebhâs ve'n-Neşr, 2010.
- el-Mevlâ, Suud, **el-Cemââtu'l-İslâmiyye ve'l-Unf**, Dubai, Merkezu'l-Misbâr li'd-Dirâsâti ve'l-Buhûs, 2012.
- Meydânî, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Muhammed, **Mecmeu'l-Emsal**, Beyrut, Dâru'l-Marife, t.y.
- Miseddî, Muhammed Yasir, **el-Havâric beyne'l-Mâzî ve'l-Hazır**, Rabidatu Ulemâi's-Sûriyyîn, y.y., 2016.
- el-Moritânî, Ebû Hafis, “el-Ğuluv fi't-Tekfir, Hakîkatuhû ve Esbâbuhû ve Mezâhiruhû ve İ'lâcuhû”, **el-Mürtekezâtu'l-Fikrîyye li Harekâti'l-Ğuluv**, Ufuk li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 2018.

- el-Muhacir, Ebû Abdullah, **Mesâil min Fıkhı'l-Cihad**, https://archive.org/details/ozaaloza_gmail_20131108
- Muhammed Abdullatif Mahmud, **el-İhtilâfâtü'l-Fıkhıyye lede'l-İtticâhâti'l-İslâmiyye el-Muâsıra**, Mansûra, Dâru'l-Vefâ, 2010.
- Muhammed Abdüsselem Ferec, **el-Farîzatu'l-Ğâibe**, <http://www.alwahabiyah.com/file/Occation/vijenname/T-K55-ar.pdf>.
- Muhammed Ebû Zehra, **Nazariyyetu'l-Harb fi'l-İslam**, Kahire, Dâru'l-Fikrî'l-Arabî, 2004.
- Muhammed el-Hasan Veldü'd-Dedû, “Mukaddime” **el-Velâ ve'l-Berâ**, Doha, Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 2010.
- _____, **et-Tekfir Şurûtu ve Davâbitu ve Ehtâru ve Mezâliku**, Mektebetu's-Şuûni'l-Fenniyye, 2015.
- Muhammed es-Sâyim, **Şühedâu'd-Da'veti'l-İslâmiyye fi'l-Karni'l-İşrîn**, Kahire, Dâru'l-Fazîle, ty.
- Muhammed Hâmid Ebu'n-Nasr, **Hakîkatu'l-Hilâf beyne'l-İhvâni'l-Müslimîn ve Abdunnâsir**, Kahire, Dâru't-Tevzi' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, 1988.
- Muhammed İmâre, “Takdim”, **Seyyid Kutub Ziddu'l-Unf** (kitabın yazarı: Mümîr Muhammed el-Ğadbân), Kahire, Dâru's-Selam, 2010.
- Muhammed Muhammed Hüseyin, **el-İslam ve'l-Hadâra el-Ğarbiyye**, Beyrut, Dâru'l-İrşâd, 1969.
- Muhammed Muhtar Kandîl, **el-Fikru'l-İslâmî el-Cihâdî el-Muasır**, Dâru'l-Merâyâ, Kahire, 2016.
- Muhammed Tâhir b. Âşûr, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Beyrut, Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 2000.
- Muhammed Tevfik, **en-Nakdu'z-Zâtî inde'l-İslamiyyîn**, Beyrut, Merkezi Nemâ li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât, 2015.
- el-Muheyimîd, İbrahim b. Salih, **el-Kıssatu'l-Kâmile li Havârici'l-Asr**, Medine, Dâru'l-İmam Müslim, 1436/2014.

- Mustafa Hamid, Lia Varal, **el-Arap fî Harbi Afganistan**, Büyük Britanya, Dâru Heyrest, 2015.
- Müslim, Ebu'l-Hasan b. el-Haccâc en-Nîysâbü'rî, **Sahîhu Müslim**, (nşr. M. Fuat Abdulbakî) Beyrut, Dâru İhyau't Turasil-Arabî, t.y.
- Nasîru'l-Fehd, **Hükmü İstihdami Eslihâti'd-Demâri's-Şâmil**, http://www.ilmway.com/site/maqdis/MS_24356.html
- Neclâ Mekâvî, Muhammed Mahmud es-Seyyid, Heysem Semîr, **Tanzîmu'd-Devle, Dirase Tahlîliyye fî Binyeti'l-Hitâb**, Beyrut, Merkezi Sınâati'l-Fikr li'd-Dirâsâti ve'l-Buhûs, 2016.
- Nesâî, Ahmad b. Şuayb, **Sünen'ü-Nesâî**, Thk. Abdulfettah Ebû Ğudde, Halep, Mektebetü Matbuati'l İslamiyye, 1986.
- Nizâl Hamâde, **Hafâyâ ve Esrâru Dâiş**, Beyrut, Besyân, 2015.
- Osmânî, Saduddîn, **Fıkhu'l-Meâlât Mefhûmuhû ve Kavâiduhû**, Kahire, Dâru'l-Kelîm, 2015.
- Ömer Abdullah Kamil, **el-Mutatarrifûn Havâricu'l-Asr**, Beyrut, Beysân li'n-Neşr ve't-Tevzî, 2002.
- Ömer Abdülhakim, **es-Sevretü'l- İslamiyye el-Cihâdiyye fî Suriye**, y.y., t.y
- Öz, Ahmet, **Kur'an'ın Önerdiği Vasat Ümmet**, İstanbul, Çıra Yayınları, 2011.
- Öz, Mustafa, **İslam Mezhepleri Tarihî**, İstanbul, Ensar Yayınları, 2011
- Özel, Ahmet, "Cihad", **DİA**, İstanbul, 1993, c. VII.
- er-Rakab, Salih Hüseyin, **ed-Devletü'l- İslamiyye Dâiş**, Gazze, 2015.
- er-Revâhiy, Hamîs b. Ali, **Mevkifu'l-Ulemai'l-Müslimîn fi'l-Irak ve Biladi's-Şam mine'l-Ğazvi'l-Muĝûlî**, Amman, Dâru'l-Feth, 2016.
- Rifat Seyyid Ahmed, **el-İslambûlî Ru'ye Cedîde li Tanzîmi'l-Cihâd**, Kahire, Mektebetu Medbûlî, t.y.
- S. Sayyid, **Fundamentalizm Korkusu**, (çev. Ebubekir Ceylan, Nuh Yılmaz, Şükrü Atsızelti) İstanbul, Açılımkitap, 2017.

- Sa'd, **et-Tabakâtu'l-Kubrâ**, (5. Tabaka) Tâif, Mektebetu's-Sıddîk, 1993.
- Sadık Şâyif Numan, **el-Hilâfetu'l- İslamiyye ve Kadıyyetu'l-Hükm bimâ Enzelellâh**, Kahire, Dâru's-Selam, 2004
- Said Ali, **Tanzîmu'l-Kâide en-Neş'e el-Halfiyyetu'l-Fikrîyye el-İmtidâd**, Kahire, Mektebetu Medbûlî, 2008.
- Said b. Hâzim es-Suveydî, "Mukaddime", **Tanzîmu'l-Kâide ve Meşruu'd-Devleti'l- İslamiyye**, Merkezi Sebât, y.y., 2018.
- _____, **Muhâkemetu Efkâri'l-Ğulât**, y.y., Merkezi Sebât, 2018.
- Sa'dî Ebû Ceyb, **Mu'cemu Luğati'ş-Şeria**, Beyrut, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2019.
- Salâh Ebû İsmail, **eş-Şahâde** (Şhadetu'ş-Şeyh Salah Ebû İsmail fi Kadıyyeti Tanzîmi'l-Cihâd), Kahire, Dâru'l-Hişâm, t.y.
- Salim el-Behnesâvî, **el-Hükm ve Kadıyyetu Tekfîri'l-Müslim**, 4. bs, Mansûra, Dâru'l-Vefâ, 1994.
- es-Sallâbî, Muhammed Ali, **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, İskenderiyye, Dâru'l-Îmân, 2002.
- es-San'ânî, Abzürrezzak b. Hemmâm, **el-Musannef**, Dâru't-Ta'sîl, 2015.
- Sancar, Faruk, "Önsöz", **Din ve Şiddet**, Ankara, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Kalkan Matbaacılık, 2016.
- Sarikaya, Mehmet Saffet: **İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler**, İstanbul, Rağbet yayınları, 2011.
- es-Semerraî, Numan Abdurrezzak, **et-Tekfîr Cuzûruh Esbabuh Müberrirâtu**, Beyrut, el-Menâre, 1982.
- es-Senûsî, Abdurrahman b. Muammer, **İ'tibâru'l-Meâlât ve Murââtu Netâici't-Tasarrufât**, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyad, 2003.
- es-Sercânî, Râğib, **Ahlâku'l-Hurûb fi's-Sünneti'n-Nebeviyye**, Kahire, Müessesetu İkra, 2010.

- Seyid Saleem Şahzad, **El-Kâide ve Taliban'ın İçinde**, İstanbul, Küresel Kitap, 2014.
- es-Sinânî, İsam b. Abdullah, **Hakikatü'l-Velâ ve'l-Berâ fi'l-Kitab ve's-Sünne**, Kuveyt, Mektebetü'l-İmami'z-Zehebî, 2015.
- es-Suveydî, Said b. Hâzim, "Mukaddime", **Tanzîmu'l-Kâide ve Meşruu'd-Devleti'l-İslamiyye**, Merkezi Sebât, 2018.
- _____, **Muhâkemâtu Efkâri'l-Ğulât**, y.y., Merkezi Sebât li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât, 2017.
- Şaban Muhammed İsmail, **Usûlü'l-Fıkh Târîhuhû ve Ricâluhû**, Kahire, Dâru's-Selâm, 2010.
- Şâtîbî, Ebû İshak İbrahim b. Musa el-Lahmî, **el-Muvâfakât fî Usûli's-Şeria**, (thk. Abdullah Dirâz) Dâru'l-Mârife, Beyrut, 2008.
- Şehristânî, Ebu'l-feth Muhammed b. Abdulkerîm, **el-Milel ve'n-Nihal**, Kahire, Matbaatu Mustafa'l-Bâbî'l Halebî, 1976.
- Şerîfe, Abbas **el-Fıkhü'l-Harekî**, y.y., 2017.
- Şen, Osman, **Din Terörizm ve el-Kâide**, Sarkaç Yayınları, Ankara, 2011.
- eş-Şerîf, Kâmil, **el-İhvânu'l-Müslimûn fî Harbi Filistîn**, 3. bs., Zerkâ, Mektebetu'l-Menâr, 1984.
- Şerif Tâhâ, **Mâkâlatu'l-Ğulât Havle Kadıyyeti'l-Hâkimiyye**, www.anasalafy.com
- eş-Şîrazî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, **el-Mühezzeb**, Dimeşk, Dâru'l-Kalem, 1992.
- Şulul, Kasım, **İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber (a.s.) Devri Kronolojisi**, 3. bs., İstanbul, İnsan Yayınları, 2011.
- Tarhan, Nevzat, "Şiddetin Psikososyopolitik Boyutu", **Şiddet Karşısında İslam**, 2. bs., Ankara, DİB Yayınları, 2015.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezid, **Câmiu'l-Beyan an Tefsiri Âyi'l-Kur'an**, Beyrut, Müessesetür'r-Risâle, 2000, c. VI.
- _____, **Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk**, Beyrût, Dâru't-Turâs, h. 1387.

- Taha Muhammed fâris, **Beyne'l-Küfri ve't-Tekfir**, Beyrut, Şirketu Reyân, 2015.
- et-Tahhan, Mustafa Muhammed, **Filistin'e Büyük Komplo**, (çev. H. Ahmed Özdemir, Muhammed Sakaryalı) İstanbul, Azim Yayınları, 1995.
- Taştekin, Fehim, **Karanlık Çöktüğünde IŞİD: Din Adına Şiddetin Dünü ve Bugünü**, Doğan Kitap, İstanbul, 2016.
- et-Tavîl, Kümeyl, **el-Hareketü'l- İslamiyye el-Müsellaha fi'l-Cezâir**, Beyrut, Dâru'n-Nehâr li'n-Neşr, 1998.
- _____, **el-Kâide ve Ehevâtuhâ**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2007.
- Tanzîmu Cundi'l-Aksa el-Kıssatu'l-Kâmile**, <https://alabasirah.com/node/573>.
- Topal, Şevket, "İslam Ceza Hukukunda Suça Uygulanan Had, Kıyas, Tâzir vb. Müeyyideler Şiddet Olarak Algılanabilir mi?", **Din ve Şiddet**; Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2016.
- Tuğlu, Nuri, **İslam'ın Şiddet Karşıtlığı**, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2016.
- Turan, Ömer, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, İstanbul, Acar Matbaacılık, 2003.
- Türcan, Talip, "Tedrîc", **DİA**, İstanbul, 2011.
- Udeh, Abdulkadir, **et-Teşrîu'l-Cinâi el- İslamî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- el-Verdânî, Salih, **Mısır'da İslâmî Akımlar**, (çev. H. Açar, Ş. Duman, S. Turan) 2. bs., İstanbul, Fecr Yayınları, 2011.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dîni Kur'an Dili**, İstanbul, Eser Neşriyat, 1971.
- Yıldız, Hakkı Dursun, "Arabistan" (İslam Öncesi), **DİA**, İstanbul, 1991.
- Yusuf Semrîn, **Mâzâ Kîle Yevmen fî Afganistan**, y.y., 2017.
- el-Ezdî, Ebu'l-Hasan, **Mûcibâtu'l-İnzimâm li'd-Devleti'l- İslamiyye fi'l-İrak ve's-Şam**, Müessesetü'l-Me'sedeh el-İ'lâmiyye, 2013.

ez-Zavâhirî, Eymen, **Fursân tahte Râyeti'n-Nebî**, y.y., t.y.

_____, **el-Verâ ve'l-Berâ**, https://www.kutubpdfbook.com/book
/D8%AA%D8%AD%D9%

_____, **et-Tebrîe**, y.y., t.y., <https://archive.org/details/altabr2a001>

ez-Zâyid, Semîre, **el-Câmi' fis-Sîreti'n-Nebeviyye**, 1. bs., y.y., t.y.

Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, **Tarihu'l-İslam ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-Âlâm**, Beyrut. Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1993,

ez-Zehrânî, Raşid b. Osman, **el-Cemaatu'l-Cihâdiyye el-Muâsıra ve Ebrezu Kıyâdâtihi'l-Fikrîyye**, Riyad, Dâru Vucûh, 2016.

_____, **el-İnhirâfâtu'l-Muâsıra fî Mesâilil-Cihad**, Riyad, Dâru Vucûh, 2016.

Zekiyüddin Şaban, **Usûlü'l-Fıkhî'l-İslâmî**, Bingazi, **Câmiatu Karyûnus**, 1995.

Zemahşeri, Ebu'l-Kâsım Mahmut b. Ömer, "İtidal" **Esasu'l-Belâğa**, Beyrut, Dâru Beyrut, 1992.

Zeydan, Abdulkerim, **el-Kısâs ve'd-Diyât fi'ş Şerîati'l- İslamiyye**, Beyrut, Muessesetu'r-Risâle, 1998.

ez-Zeyn, Muhammed Bessâm Rüşdî, **el-Mu'cemu'l-Mufehres li Maâni'l-Kur'âni'l-Azîm**, "el-Cihâd", c. I.

ez-Zuhaylî, Vehbe, **Âsâru'l-Harb fi'l-Fıkhî'l- İslâmî**, 4. bs., Dımeşk, Dâru'l-Fıkr, 1992.